İslâm âlimleri Ansiklopedis
ONBİRİNCİ CİLD

İçindekiler Tablosu

ÖMER BİN İSHÂK EL-GAZNEVÎ (Kâdı Sirâcüddîn-i Hindî)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ömer bin İshâk bin Ahmed'dir. Künyesi Ebû Hafs olup, Sirâcüddîn lakabı ile tanınırdı. Gaznevî ve Hindî nisbetleri vardır. 704 (m. 1304) senesinde doğduğu, mu'teber eserlerde bildirilmektedir. Münâzara ilminde büyük bir üstat, mahir bir kılavuz kabûl edilmiş olup, çok zekî, eşine az rastlanan bir âlim idi. Fıkıh, hılâf ve tasavvufa dâir çok kıymetli kitaplar yazdı. 793 (m. 1390) senesinde vefât etti. Keşf-üz-zünûn sahibi ve Süyûtî, vefât târihini 773 olarak bildirmekte olup, ayrıca; "Ömer bin İshâk Gaznevî, Mısır'da kâdı'l-kudât idi" demektedirler.

Fıkıh ilmini, büyük âlim ve zühd sahibi bir zât olan Vecîhüddîn-i Dehlevî'den öğrendi. Hocası olan, bu zât, Hindistan'ın Dehlî şehrindeki Hanefî mezhebinin en büyük âlimlerinden olup, faziletleri, üstünlükleri çok ve her ilimde derya (deniz) gibiydi. Zamanının âlimlerinin İmâmı sayılırdı. Bundan başka, Şemseddîn Habîb-i Dûlî'den, Delhi âlimlerinin sultânı diye anılan Sirâcüddîn-i Sekâfî ve Rükneddîn-i Bedâyunî'den de ilim aldı. Bunlar, Hamîdüddîn-i Darir'in ve Ebü'l-Kâsım Tenûhî'nin talebeleri idiler.

Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1-Et-Tevsîh: Hidâye şerhidir. 2- Eş-Şâmil: Fıkıh ilmine dâirdir. 3-Zübdet-ül-ahkâm fî ihtilâf-il-eimmet-il-a'lâm, 4- Şerhu Bedî'ıl-usûl, 5-Şerh-ül-mugnî, 6-Muazzet-ül-münîfe fî tercihi mezhebi Ebî Hanîfe, 7- Şerh-üz-ziyâdât, 8- Şerh-ül-câmi'ayn: Bunu tamamlayamamıştır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 276

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 154

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 228

4) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 148, 149

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 790

ÖMER BİN MUHAMMED EL-BİLFİYÂÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Abdülhâkim bin Abdürrezzâk el-Bilfiyâî olup, künyesi Ebû Hafs'dır. Lakabı ise Zeynüddîn'dir. 681 (m. 1282) senesinde Mısır'da doğdu. 749 (m. 1348) senesi Rebî'ul-âhır ayında tâ'ûndan vefât etti.

Babası da âlim olan Zeynüddîn el-Bilfiyâî; el-Ebrekûhî, ed-Dimyâtî, Ali bin Muhammed bin Hârûn'dan hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh ilmini el-Irâkî, el-Bâcî ve birçok âlimden öğrendi. Fıkıh ilmine dâir "Et-Tenbîh" adlı eseri ezberledi.

Takıyyüddîn Sübkî onun hakkında; "Ömer el-Bilfiyâî'den daha iyi fıkıh ilmini bilen görmedim. Fetvâ verme husûsunda Mısır'da onun bir benzeri çıkmadı. El-Bihnesâ şehrine kadı ta'yin edildi. Daha sonra Haleb kadılığında bulundu. Humus'daki Medrese-i Nûriyye'de ders verdi. Oradan Kâhire'ye gitti. Safd kadılığına ta'yin edildikten elli gün sonra vefât etti" demektedir.

Esnevî ise onun hakkında: "Ömer el-Bilfiyâî fıkıhda İmâm olup, benzeri görülmedi. Herkese karşı iyilik ederdi. Fıkha dâir "Muhtasar-ut-Tebrîzî"yi şerh etti" demektedir.

İbn-i Verdî, yazdığı uzun kasidesinde, "Ömer el-Bilfiyâî nezîh bir fıkıh âlimi idi" diye medhetti.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 372

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 427

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 293

4) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 186

ÖMER BİN MUZAFER EL-MA'RÎ (Zeynüddîn İbn-ül-Verdî)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi İbn-ül-Verdî, lakabı Zeynüddîn'dir. 749 (m. 1348) senesinde Haleb'de tâ'ûn hastalığından vefât etti. Haleb'de büyüyüp yetişti. Haleb'de Hatîb Fahr'dan, Hama'da Kâdı Şerefüddîn el-Barzi'den fıkıh ilmi öğrendi. Bir müddet Menbec kadılığı yaptı. Ayrıca şâir

olup, çok şiir yazmıştır. Beşbin beyitlik “El-Behcet-ül-verdiyye” adlı fıkıhla ilgili bir eseri vardır.

İbn-i Mu’ti’nin Elfiye’si üzerine, “Dav-üt-dürre” adlı bir şerh ve İbn-i Mâlik’in sarf ve nahivde meşhûr eseri olan Elfiye üzerine bir şerh yazmıştır, bunlardan başka; “El-Lülbâb fî ilm-il-İ’râb”, “Muthad-ül-İ’râb”, “Müzkerât-ül-Garîb”, “El-Mesâil-ül-mezhebe-fil-mesâil-il-mülkabe”, “Ebkâr-ül-efkâr”, “Tetimmetü sahibi Târih-ül-Hamâ”, “Er-cüzetün fî ta’bir-il-menâmât”, “Ercûzetün fî havvas-il-Ahcâr” adlı eserleri vardır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 3

2) Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 195

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-10, sh. 373

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 226

5) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 161

6) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 157

7) El-A’lâm cild-5, sh. 67

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 789

RÜKNEDDÎN EBÜ’L-FETH

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Dedesi Şeyh-ül-islâm Behâüddîn Zekeriyyâ ve babası Şeyh Sadreddîn’den ilim ve feyz aldı. Yüksek dedesinin bütün ma’nevî miraslarına sahip oldu. Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî ve Ferîdüddîn Şeker Genç gibi Çeştiyye büyükleriyle görüştü. Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin yolunda dîn-i İslama hizmet ile meşgûl oldu. Doğum yeri olan Mültan’da binlerce talebe yetiştirdi. Zamanın büyüklerinden Nizâmüddîn Evliyâ ile sohbet etti. Sultanlara ve diğer insanlara emr-i ma’rûf yapıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. 720 (m. 1320) yılından sonra Mültan’da vefât etti.

Rükneddîn Ebü’l-Feth (radıyallahü anh), bir talebesi tarafından toplanan “Mecma’ul-ahbâr” adlı eserdeki bir mektûbunda buyurdu ki:

“O azîz, kesin olarak bilmelidir ki, insan iki şeyden ibârettir. Sûret ve sıfat Hüküm sıfata göredir, sûrete göre değil. “Allahü teâlâ, sûretlerinize ve amellerinize bakmaz, kalblerinize bakar” buyuruldu. Ama sıfatın hükmü, hakîkat üzere, ancak âhırette görünür. Çünkü orada herşeyin hakîkati zâhir olur. Bu sûret gidicidir ve herkes kendi sıfatına uygun şekilde haşrolunur. Nitekim Bel’âm-ı Bâurâ, o kadar tâatiyle birlikte, köpek sûretinde haşrolunacaktır. A’râf sûresi 176. âyet-i kerîmede meâlen; “Onun hâli köpeğe benzer” buyuruldu. Bunun gibi zulmeden, başkasının malına, canına tecâvüz eden; kendini kurt sûretinde, kibirli olan; kaplan sûretinde, bahîl ve haris olan da; kendini domuz şeklinde bulacaktır. Kâf sûresi 22. âyet-i kerîmede meâlen; “Şimdi senin perdeni açtık! artık bugün gözün keskindir” buyurulması, bunu gösterir, insan, bu kötü sıfatlardan temizlenmedikçe, hayvanlar sırasında yer almaktadır. A’râf sûresi 179. âyet-i kerîmede meâlen; “İste onlar, hayvanlar gibidir; doğrusu daha sapık ve aşağıdırlar” buyuruldu. Nefsin tezkiyesi, temizlenmesi ise, ancak Allaha sığınmak ve O’ndan yardım istemekle mümkündür. Yûsuf sûresi 53. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefs, gerçekten kötülüğü şiddetle emr eder. Ancak Rabbimin koruduğu nefs müstesnadır. Çünkü Rabbim Gafûrdur. Rahimdir” buyuruldu. Hakkın ihsânı ve yardımı olmadıkça, nefs tezkiye olmaz. Nûr sûresi 21. âyet-i kerîmede meâlen; “Eğer üzerinize Allahın ihsânı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiri ebediyyen (günah kirinden) temize çıkamazdı. Fakat Allah dilediğini temize çıkarır” buyuruldu. Bu ihsân ve rahmetin alâmeti, ayıplarının kendine gösterilmesidir. Bütün kâinatın yanında yok hükmünde olduğu ilâhî azametin nûrundan bir şua onun kalbine parlasa; bütün dünyâ büyüklükleri, onun nazarında toprak hükmünde olur. Kalbinde dünyâ ehlinin kıymeti kalmaz. Bu hâl kalbini kaplayınca; dünyâ ehlinin tutulduğu hayvani sıfatlarından nefret eder ve onların yerine, melek ahlâkının sıfatlarının görünmesini ister. Zulüm, gadap, kibir, bahillik ve hırs yerine; af, hilm, tevâzu, cömertlik ve Îsâr hâsıl olur. Bütün bunlar,âhıreti istiyenlerin hâlleridir. Hakkı isteyenlerin hâlleri ise, bunlardan daha yüksektir. “Allahın ahlâkı ile ahlâklanınız” hadîs-i şerîfi, onların hâline uygundur. Herkesin anlayışı buna erişemez. Beyt:

“Ahdim vardır ki, senden gayri dost etmeyeyim,
Şartım vardır ki, senden başka istemeyeyim.

Şeyh Rükneddîn, talebelerinden birine yazdığı mektûbunda şöyle buyurur. “Bir gün Emîr-ül-mü’minîn Ali (radıyallahü anh); “Ben hiç kimseye asla iyilik ve kötülük etmedim” buyurdu. Orada bulunanlar bu söze hayret ettiler ve “Ey Emîr-ül-mü’minîn, belki sizden hiç kimseye karşı bir kötülük meydana gelmiş değil, ama iyilik için ne buyurursunuz?” dediler. Buyurdu ki: “Allahü teâlâ, Câsiye sûresi 15. âyetinde meâlen; “Sâlih (iyi) amel eden kendine, kötülük eden de kendine etmiş olur” buyurdu. O hâlde benden meydana gelen her iyilik ve kötülük, aslında benim içindir ve banadır, başkasına değil” Bu sebebledir ki büyükler! “Bu, kişinin iyiliği için yeter” demişlerdir. Beyt:

Madem bildin herşeyin faydası kendindedir,
O hâlde hep iyilik etmek daha iyidir.

Akıllı olana, dünyâ ve ahıret işlerinde bu kadar nasihat yeter.”

Yine Şeyh Rükneddîn (radıyallahü anh), bir talebesine nasihat edip şöyle buyurdu: “Amellerde mütâbeat, ya’nî Resûlullaha ve getirdiklerine uymak; uzuvları, O’nun yasak ettiği ve mekrûh buyurduğu işlerden, söz ve fiil olarak uzak tutup bağlamak, faydasız meclis ve toplantılara gitmemektir. Talibi Haktan meşgûl eden, alıkoyan herşey, o vaktin mâlâya’nîsi, ya’nî faydasızı, boş şeyi demektir. Batılların sohbetinden, arkadaşlığından kaçınmalıdır. Hakkı istemeyen ise, hakîkatte batıldır.”

“Mecma’ul-ahbâr”da anlatılır: Birgün şehid sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah, Mevlânâ Topal Zahîreddîn’e; “Şeyh Rükneddîn’den hiç kerâmet gördün mü?” diye sordu. Mevlânâ da şöyle anlattı: “Bir Cum’a günü bir grup kimsenin, Şeyh Rükneddîn’in elini öpmek için toplandıklarını gördüm, içimden; “Acaba Şeyh hazretleri sihirbaz mıdır. Ben de âlimim, bana hiç kimse gelmez” dedim. Sabahleyin Şeyh’in huzûruna gidip; “Ağzı ve burnu yıkamanın hikmeti nedir?” diye sorup, onu imtihan edecektim. Gece yatınca, rü’yâmda hazret-i Şeyh, bana bir miktar tatlı verdi ve sabaha kadar onun tadını damağımda hissettim. “Kerâmet böyle mi olur?” diye düşündüm. “Şeytan, bilmeyenleri bu gibi şeylerle yoldan çıkarabilir” diye düşünüp, imtihan etmek niyetimden vazgeçmedim. Sabah erkenden Şeyh’in huzûruna vardım. Şeyh; “Sizi bekliyordum” deyip konuşmaya başladı; “Cünüblük iki çeşittir. Biri kalbin, diğeri bedenin cünüblüğü. Bedenin bu husûstaki cünüblüğü bellidir. Kalbin cünüblüğü ise uygun olmayan kimse ile sohbet etmekten hâsıl olur. Bedenin cünüblüğü su ile giderilip, temizlenir. Ama kalbin cenabeti, gözyaşı ile giderilir” buyurduktan sonra şöyle devam etti: “Suyun temizlemesi ve cünüblüğü gidermesi için üç sıfat lâzımdır. Bunlar; renk, tad ve kokudur. Bunun için dînimiz, mazmaza ve istinşâkı, ya’nî ağza ve burna su vermeyi abdestte öne aldı. Böylece; tat mazmaza, koku istinşâk ile gerçekleşir” buyurdu. Rükneddîn’in (radıyallahü anh) söze başlaması ile, ter dökmeğe başlamam bir oldu. Sonra Şeyh; “Şeytan, Peygamberimizin şekline giremediği gibi, hakîkî mürşid-i kâmilin sıfat ve şekline de giremez. Çünkü onun Peygambere (aleyhisselâm) tam mütâbeatı (bağlılığı) vardır. Mevlânâ Zahîreddîn’in söz ilminden nasîbi var, ama hâl ilminden birşeyi yoktur” buyurdu.

Şeyh Rükneddîn (radıyallahü anh), Sultan Kutbüddîn Mübârek Şah zamanında, Dehlî’ye gitti. Sultan kendisini da’vet etmiş, onu, halk arasında büyük hürmet gören ve çok sayıda talebesi olan Nizâmüddîn Evliyâ’nın nüfuzunu azaltmak için kullanmak istemişti. Nizâmüddîn Evliyâ, Dehlî’de bütün insanlara nasihat ediyor, İslâmiyete aykırı iş yapmaya müsâade etmiyordu. Nizâmüddîn Evliyâ, şehir dışında Alâî Havuzu denilen yere kadar gidip, Dehlî’ye gelmekte olan Şeyh Rükneddîn’i karşıladı. Oradaki bir dergâhta oturup sohbet ettiler. Şeyh Rükneddîn, Sultan Kutbüddîn’in meclisini şereflendirince, sultan; “Sizi şehir halkından kim karşıladı?” diye sordu. Şeyh Rükneddîn; “Şehrin en iyisi” cevâbını verip, sultânın Nizâmüddîn Evliyâ hakkındaki kötü zannını ortadan kaldırdı.

Büyüklerin hâl ve hayatını anlatan “Siyer-ül-evliyâ” kitabında, Şeyh Nizâmüddîn Evliyâ ile Şeyh Rükneddîn Ebü’l-Feth’in bu karşılaşmaları şöyle anlatılır: Şeyh Nizâmüddîn ve Şeyh Rükneddîn namaz kıldılar. Daha sonra Şeyh Nizâmüddîn, Şeyh Rükneddîn’in yanına vardı. Bir müddet sohbet ettiler. Ertesi gün Şeyh Nizâmüddîn, bugün kabrinin bulunduğu yere gitti. Orada yeni inşâat yapılıyordu. Aniden; “Şeyh Rükneddîn geliyor” sesleri işitildi. Şeyh Nizâmüddîn, o gün orada büyük bir ziyâfet verdi. Yolculuk sebebiyle ayakları ağrıyan ve taht-ı revan üzerinde oturan Şeyh Rükneddîn’in önünde, yanındakilerle birlikte oturup sohbet ettiler. Şeyh Rükneddîn’in kardeşi Şeyh İmâdüddîn İsmâil şöyle bir suâl arzetti:

“Büyüklerin bir araya gelmesi, ganîmettir. Onların nefeslerinden hâsıl olan faydadan daha iyi birşey yoktur. Bu fakirin hatırına, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) Medine’ye hicretindeki hikmet ne olabilir diye geldi” Şeyh Rükneddîn; “Galiba onun hikmeti; Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) verilmesi takdîr olunan ba’zı kemâl dereceleri vardır ki, bunların zuhurunun, bu dünyâda Resûlullahın (aleyhisselâm) Suffa Eshâbı ile sohbet etmesine bağlı kılınmış olmasıdır” buyurdu. Şeyh Nizâmüddîn de; “Bu fakirin hatırına gelen şöyledir ki; onun hikmeti, Medine’de bulunup da, Resûlullahın (aleyhisselâm) sohbetine kavuşması imkânsız gibi olan ba’zı fakirlerin bu ni’metle şereflenmiş olmalarıdır” buyurdu. Derler ki, bu iki büyüğün, bu sözlerinden murâdları; birbirilerine karşı olan tevâzularıdır. Şeyh Rükneddîn’in maksadı: “Bizim buraya gelmekliğimiz, kemâlimizi arttırmak ve istifâde etmektir.” Şeyh Nizâmüddîn’in bu sözünden, muradı; Şeyh Rükneddîn’in Dehlî’ye geliş maksadı, olgunlaştırmak ve faydalı olmaktır” demekti. “Siyer-ül-evliyâ” kitabının müellifi burada şu açıklamayı ilâve eder “Bu fakir derim ki; hiç şüphe yoktur ki, Eshâb-ı Suffanın sohbetine bağlı olan Resûlullahın (aleyhisselâm) kemâl derecesi, irşâd ve olgunlaştırmak idi. Bununla da’veti yapmış, sevâb kazanmış ve derecelere kavuşmuş olur. Yoksa murâd, hâşâ zâtının kemâli değildir.”

O hâlde, iki sözün de ma’nâsı aynı olur. Bu karşılama yemeğinden sonra, hizmetçi, birkaç parça iyi kumaşı ve ince bir mendile bağlanmış yüz altını şeyhin ayağının altına koydu. Şeyh Rükneddîn; “Altınını (paranı) gösterme” buyurdu. Şeyh Nizâmüddîn cevâbında: “Zehâbeke ve mezhebek (gidişini ve gittiğin yolu), ya’nî; altın, yolu örtmektir ve dervişin hâlinin örtüsüdür. Derviş, avâmın gözünden bununla saklanır” buyurdu.

Şeyh Rükneddîn, bunları alıp almamakta tereddüt etti. Bunun üzerine Şeyh Nizâmüddîn, o mendili Şeyh İmâd’a teslim etti.

Bir başka zaman Şeyh Rükneddîn, hastalanan Şeyh Nizâmüddîn’i ziyâret etti. “Zilhiccenin onudur. Herkes bir sebeble hac sevâbını bulmaya çalışsın. Ben, Şeyh-ül-meşâyıhın ziyâret saadetini bulmaya çalıştım” buyurdu. Bundan sonra Şeyh Nizâmüddîn vefât etti. Cenâze namazında Şeyh Rükneddîn bulundu ve; “Anlaşılıyor ki, bizi üç sene Dehlî’de tutmalarının sebebi, bizi bu ni’mete kavuşturmaktı” buyurdu ve kısa bir zaman sonra yurduna döndü.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 69

SADREDDÎN BİN BEHÂÜDDÎN ZEKERİYYA

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Zamanın büyük âlimlerinden olan babası Behâüddîn Zekeriyyâ’dan ilim ve feyz aldı. Zamânın diğer âlimleriyle de görüştü. Ferîdüddîn Şeker Genç ve Kutbüddîn Bahtiyar Kâkî gibi büyüklerin zamanına yetişmekle şereflendi. Yüksek mertebelere, üstün derecelere yükseldi.

Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin talebesi olan babasından aldığı feyzlerle, karanlıkta kalmış insanları aydınlattı. Doğru yoldan sapanları doğru yola götürmek, doğru yoldakileri üstün derecelere yükseltmek için gayret etti. Babasından sonra yetiştirme ve terbiye makamı kendisine verildi. Birçok âlim ve evliyâ onun ilim ve feyzinden istifâde etti. Hicrî sekizinci asrın başında, Mültan’da vefât etti. Oğlu Rükneddîn Ebü’l-Feth, yolunu devam ettirdi. Talebelerinden Seyyid Mir Hüseynî, Sadreddîn hazretlerini yüksek babasını ve Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerini “Kenz-ür-Rumûz” adını verdiği eserinde çok güzel metheyledi.

Talebelerinden Hâce Ziyâüddîn, onun güzel sözlerini “Künûz-ül-fevâid” adlı eserinde topladı. Orada Şeyh Sadreddîn’in talebelerinden birine şöyle vasıyyet ettiği yazılıdır “Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bildirdiği hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: “Lâ ilahe illallah kal’amdır. Bunu okuyan, kal’ama girmiş olur. Kal’ama giren de, azâbımdan kurtulur.” Kal’aya girmek üç türlüdür Zâhir, bâtın ve hakîkat ile girmek. Zâhir kal’asına giren, havf ve recâ ile Allahü teâlânın gadabından korkup, rahmetini umarak Allahtan başkasını yok etmelidir. Zîrâ bütün alem, düşman veya dost olsa, Allahü tealânın hükmü, irâdesi olmadan hiçbir kimse, hiçbir fayda ve zarar, iyilik ve kötülük yapamaz. Nitekim, Allahü teâlâ, En’âm sûresi onyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Eğer Allah sana bir belâ, dert dokundurursa, onu O’ndan başka açacak (giderecek) kimse yoktur. Sana bir hayır dokundurursa (verirse), onu devam ettirmeye ve herşeye O kâdirdir” buyurdu.

Bâtınî kal'a ise şudur ölümden önce bu fanî sarayda (dünyâda olan herşey, devamlı ve bakî değildir ve yokluk kalemi onun üzerinden geçmiştir. Nitekim Hak teâlâ, er-Rahmân sûresi 26. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Yeryüzünde olan herşey fânidir" buyurdu. O hâlde dünyâda olan şeylerin varlığına ve yokluğuna bakmamalı, bâtınına, özüne bakmalıdır.

Hakîkat kal'ası şudur ki: Cennet isteği, Cehennem korkusu kalbe gelmemeli, Hakdan başkasına kalbde yer vermemelidir. Nitekim Kamer sûresi 54 ve 55. âyet-i kerîmelerde meâlen; "Şüphesiz takvâ sahipleri Cennetlerde aydınlıklar içindedirler. Rıza gösterilen bir yerde... Kudretine nihâyet olmayan bir Melik'in (herşeye hâkim bulunan Allahü teâlânın) huzûrundadırlar" buyuruldu. Oraya kavuşunca, Cennet kendiliğinden kazanılmış olur. Cehennem ondan kaçar.

İmâm-ı Ârif Sadreddîn (radıyallahü anh), talebelerinden birine şöyle nasihat buyurdu: "Resûl-i ekreme (s.a.v) tâbi olmada ilk adım, O'nun bildirdiklerine tam inanmak ve bunda sabit olmaktır. Bu da ancak kulun, kalbiyle şeksiz, şüphesiz i'tikâd etmesi; dili ile de isteyerek ve rağbetle ikrâr etmesiyle mümkündür. Bu tasdik ve ikrârda muhabbet ve ayrıca, Allahü teâlânın zâtının bir olduğunda, sıfatlarının da hiç kimsede bulunmadığında, bütün sıfatlarının kâmil ve kadim olduğunda, isimlerinin, sıfatlarının ve fiillerinin idrâk, vehim ve fehimden münezzeh, sonradan olmaktan a'raz ve cisim olmaktan uzak olduğunda, bütün âlemlerin, varlıkları O'nun yaratığı olduğunda, zâtı ve sıfatları için; nasıldır, nicedir soruları sorulamayacağında, hiçbir bakımdan hiçbir şeye benzemediğinde, hiçbir şeyin hiçbir bakımdan O'na benzemeyeceğinde, Peygamberlerin (salevâtullahi aleyhim) onun elçileri olduğunda, Muhammed Resûlullahın (aleyhisselâm) bütün Peygamberlerden üstün olduğunda, O'nun söylediklerinin doğru olup, onlarda şüphe edilmeyeceğinde, akıl nasıl olduğunu anlasın anlamasın teslim olmak gerektiğinde, doğru i'tikâdın bu teslimiyete bağlı bulunduğunda kesin bilgisi olmalıdır. Kalbde îmân, bulunduğunun alâmeti; iyilik yapınca sevinmek, kötülüklerden de nefret etmektir, imânda istikâmetin alâmeti; ilim ve imân olarak değil, zevk ve hâl olarak, Allahü teâlâ ve Resûlü o kimse için, bu ikisinden başka herkes ve herşeyden daha sevgili olduğuna yakîn hâsıl etmektir.

Yine talebelerinden birine yazdıkları nasihatlerinde; "Zikirsiz hiç bir nefes alıp vermemelidir. Büyüklerimiz buyurdu ki: "Bir nefesten bir nefese zikirsiz geçerse, o insanın vakti, za'yi olur. Vesveseden ve malaya'nîden zikre kaçınız. Hep zikr ederseniz; vesvese ve mâlâya'nî, zikrin nûruyla yanar, zikrin nûru kalbe işler ve kalbde zikrin hakîkati hâsıl olur. Kalb yakîn nûrları ile nûrlanır, aydınlanır. Taliblerin maksudu, sâlihlerin maksadı budur. Mısra:

"Bu büyük devleti, bugün kime verirler."

Yine vasıyyetinde buyuruyor: "Allahü teâlâ, Ahzâb sûresi 41. âyet-i kerîmede meâlen; "Ey îmân edenler, Allahı çok zikredin" buyuruyor. Allahü teâlâ bir kuluna iyilik murâd edip, onu iyi kullardan yazınca, onu, kalbiyle birlikte dil ile de zikr etmeye muvaffak eder. Onu, dil zikrinden kalb zikrine yükseltir. Hattâ dili sussa, kalbi susmaz, zikre devam eder. Kul, gizli nifaktan kaçınmadıkça buna kavuşamaz. Resûl-i ekremin (aleyhisselâm); "Ümmetimdeki münâfıkların çoğu, Kur'ân-ı kerîm okuyanlardan olacaktır" hadîs-i şerîfi buna işârettir. Bununla, Allahü teâlâdan başkasıyla olmanın, kalbin O'ndan başkasına tutulmasının nifak olduğunu ifâde buyurmuşlardır. Kul, zâhirini büyültücü ve medh edici şeylerden sıyırır, bâtınını da kötü düşünce ve huylardan temizleyip ayırırsa, zikir nûrunun kalbinde parlaması pek yakın olur. Ondan şeytanî vesveseler, nefsânî şeyler, kuruntular kesilir, kalbinde zikir nûru meydana gelir. Hattâ öyle olur ki, zikri, zikr olunanın müşâhedesi ile olur. Bu, büyük bir derece, yüksek bir ihsân olup, buna ulaşabilenler, el ve gönül sahiplerinden yüksek himmetli olanlardır. Tevfîk ve yardım Allahtandır."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 62

SADRUŞŞERÎ'A-İ SÂNÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ubeydullah bin Mes'ûd bin Tâcüşşerî'a Ömer'dir. Burhânüşşerî'a, Mahmûd bin Ubeydullah'ın kızının oğludur. Nesebi Eshâb-ı Kirâmdan Ubâde bin Sâmit'e ulaşır. Birinci Sadruşşerî'a Ahmed, annesi ve babası tarafından dedesi olur. 750 (m. 1349) senesinde Buhârâ'da vefât etti. Mezarı Buhârâ'da Şerâbâd kabristanındadır.

Sadruşşerî'a-i Sânî, dînî ilimleri ezberden bilen, usûl ve fürû'a âit müşkilleri çözen, aklî ve naklî ilimlerde âlim ve fakih idi. Usûl, hılâf, cedel, hadîs, tefsîr, nahiv, lügat, kelâm, mantık ilimlerinde âlimoğlu âlimdir. İlmi, dedesi Tâcüşşerî'a Mahmûd bin Sadruşşerî'a-i Evvel'den öğrendi. Dedesinin yazmış olduğu "Vikâye" adlı eseri ezberledi. Daha sonra bu eserin şerhini yaptı. Bu şerhe "Muhtasar-ı Vikâye" veya "Nikâye" adını verdi. Bu şerhe de çeşitli haşiyeler yapıldı. Bunlar arasında Ahî Çelebi'nin, Hasen Çelebi'nin ve İmâm-ı Birgivî'nin haşiyeleri meşhûrdur.

Sadruşşerî'a-i Sânî birçok eser yazdı, "Tenkîh" ismindeki usûl kitabı çok kıymetlidir. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1- Mukaddimet-ül-erbe'a, 2-Ta'dîl-ül-ulûm, 3- Şürût.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 246

2) El-A'lâm cild-4, sh. 197

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 60

4) Fevâid-ül-behiyye sh. 109

5) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 419, 492, cild-2, sh. 1037, 1971

6) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1060

7) Brockelmann Gal-2, sh. 214 Sup-2, sh. 300

SAFİYYÜDDÎN ERDEBÎLÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, İshâk bin Cibril bin Ebû Bekr'dir. 650 (m. 1252) senesinde Erdebîl'de doğdu. Babasının Hoca Kemâleddîn Arabşah'ın oğlu olduğu söylenir. Soyu Hazreti Ali'ye kadar çıkarılırsa da, hiçbir mesnedi yoktur. Safiyyüddîn lakabı ve Erdebîlî nisbeti ile tanındı. 735 (m. 1334) senesinde vefât etti. Erdebîl'deki türbesine defnedildi.

Safiyyüddîn Erdebîlî, küçük yaşta babasını kaybetti. Çocuk yaşta din bilgilerini öğrenmişti. Sâlih amel işlemekte devamlı, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyette çok gayretli idi. Gördüğü güzel bir rü'yâ üzerine Şîrâz taraflarına gitti. Necîbüddîn Sühreverdî hazretlerinin talebesi Necîbüddîn Bergaş'tan ilim ve feyz almayı azru etti. Ancak o mübârek zât, o sırada 678 (m. 1279) yılında vefât etmişti. Necîbüddîn Bergaş'ın yerinde Rükneddîn Beydâvî ve Emîr Abdullah gibi büyükler vardı. Onların hizmetine girip, bir miktar orada kaldı. Emîr Abdullah'ın işâreti üzerine, Zâhid Rükneddîn İbrâhim bin Ravşan Emîr bin Bâbil bin Şeyh Bündâr Kürdî Sencârî Geylânî'den istifâde etmek için Geylân taraflarına gitti. Zâhid İbrâhim Geylânî'yi kimse tanımıyordu. Safiyyüddîn Erdebîlî, onu bulabilmek için dört yıl çöllerde, ıssız yerlerde dolaştı. Çok sıkıntı ve riyâzetler çekti. Dört yılın sonunda onu buldu. Rükneddîn İbrâhim Geylânî, Rükneddîn Muhammed Sencârî'den o da, Ebû Necîb-i Sühreverdî'den feyz almıştı. Onların silsilesi de Cüneyd-i Bağdâdî'ye (radıyallahü anh) varırdı. Yirmibeş sene ondan ilim tahsîl edip, terbiye gördü. Hocasının kızı Bibi Fâtıma Hâtun ile evlendi. Zâhid İbrâhim Geylânî seksenbeş yaşlarında vefât edince, hocasının halîfesi oldu. Erdebîl'e yerleşti. Çevresinde pekçok kimse toplandı. Pekçok talebe yetiştirdi. Azerbaycan, Kafkasya ve Anadolu'da meşhûr oldu. İlhanlı hükümdârlarından Olcaytu Hüdâbende ve Ebû Sa'îd Bahadır Han, İlhanlı beylerinden Emîr Çoban, vezîr ve tarihçi Reşîdeddîn gibi kimseler, Safîyyüddîn Erdebîlî'nin talebeleri arasındaydı. Bir defasında Emîr Çoban Bey; "Sizin talebeniz mi çok, bizim askerîmiz mi?" diye sorunca, Safiyyüddîn Erdebîlî; "Sizin askerleriniz de bizim talebelerimiz arasındadır. Böyle bir durumda çokluk, nasıl açıklanabilir?" sorusuyla cevap verdi. İlhan Olcaytu Hüdâbende tarafından, yeni kurulan Sultaniyye şehrine da'vet edildi. Fakat o, yaşlı olduğunu söyleyip özür diledi. Oğlu Sadrüddîn'i yerine bırakıp hacca gitti. Hac dönüşü Erdebîl'de vefât etti. Erdebîl'deki türbesine defnedildi.

Ömrü boyunca Allahü teâlânın dînine hizmet etmek, Selef-i sâlihînin doğru yolunu insanlara öğretmek için çalıştı. Talebeleri doğuya ve batıya dağılarak, onun feyzli yolunu yaydılar. Talebelerinden oğlu Sadreddîn ve torunu Alâeddîn Ali meşhûrdur. Ebû Hâmid Aksarâyî ya'nî Somuncu Baba, Alâeddîn Ali'den aldığı feyz ve bereketi, Anadolu'da yaydı. Somuncu Baba'nın talebelerinden Nu'mân (ya'nî Hacı Bayram-ı Velî), Safîyyüddîn Erdebîlî yolunun Anadoludaki en önemli temsilcisidir. Anadolu müslümanları ve Osmanlı Sultânı İkinci Murâd Hân üzerinde büyük nüfuz sahibi olan Hacı Bayrâm-ı Velî, İstanbul'un fethini. Sultan Mehmed Hân daha birkaç yaşında olduğu bir zamanda kerâmetle haber vermiştir.

Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunları ve onun yolunda gidenler, müslüman Türk sultanları tarafından büyük hürmet gördüler. Osmanlı sultanları, "Çerağ akçesi" adıyla Erdebîl'deki dergaha yıllık hediyeler gönderirlerdi. Bunlar, Timur Hân ve Akkoyunlu sultanlarının da büyük ilgi ve yakınlıklarına mazhar oldular. Ancak Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Cüneyd, gizli gizli Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anhüm) düşmanlığına başlayıp, doğru yoldan ayrıldı. Ehl-i sünnet i'tikâdındaki müslümanların nefretini kazandı. Müslümanların, baba ve dedelerinden dolayı kendisine gösterdiği hürmet ve sevgiyi istismar edip, siyâsete karıştı. Uzun Hasen'in kızkardeşi Hadîce Begimle evlendi. Bu izdivaçtan Haydar dünyâya geldi. Cüneyd'in oğlu Haydar, açıkça Eshâb-ı Kirâm düşmanlığına başlayıp, sapıklıklarını ortaya dökmeye başladı ve dayısı Uzun Hasen'in kızı Halime Begim Âlemşah'la evlendi. Bu izdivaçtan meşhûr Şah İsmâil dünyâya geldi Haydar'ın oğlu İsmâil de aynı şekilde Eshâb-ı Kirâm düşmanlığı yaparak, sapık fikirleri yaymağa devam etti. Çevresindeki beylik ve devletlerle savaşıp, velînî'metleri olan Akkoyunlu tahtında hak iddia etti. Uzun mücâdelelerden sonra, 908 (m. 1502) senesinde şeyhliği şahlığa tahvil edip, Tebrîz'de Akkoyunlular'dan boşalan İmparatorluk tahtına oturdu. Anadolu içlerine ve Osmanlı topraklarına da sapıklıklarını sirayet ettirmeye yeltenmesi üzerine; Çaldıran'da Sultan Yavuz Selim Hân tarafından mağlup ve perişan edildi. Çaldıran hezimetinden on sene sonra öldü. Safevî Devleti 1150 (m. 1737)'de Afgan hükümdârı Nâdir Şah tarafından yıkılıncaya kadar devam etti. Eshâb-ı Kirâm düşmanı, Safevî Devleti hükümdârları, müslümanlara pekçok zulümler edip, Allahü teâlânın dînini yaymak için cihâd eden Osmanlı devletini arkadan vurdular. Osmanlılar'ın düşmanı olan hıristiyan-Avrupa kavimleri ile işbirliği yaparak, Osmanlı devletinin Avrupa'daki ileri harekâtını engellediler.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Risâle-i Eşrefzâde Şirvânî, sh. 66

2) Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 2961

3) Rehber Ansiklopedisi "Safevîler" maddesi

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 995, 1061

5) Eshâb-ı Kirâm sh. 389

SAFİYYÜDDÎN ÜRMEVÎ (Muhammed bin Abdürrahîm)

Kelâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Abdürrahîm (diğer bir rivâyette Abdürrahmân) bin Muhammed el-Ürmevî el-Hindî olup, künyesi Ebû Abdullah, lakabı Safiyyüddîn'dir. 644 (m. 1246) senesi Rebî'ul-âhır ayında Hindistan'da doğdu. 715 (m. 1315) senesinde Dımeşk'da Safer ayının 29. günü vefât etti. Sûfîler kabristanına defn olundu. Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan ve bu maksatla çok yerler gezen Safiyyüddîn, ilk tahsilini annesi tarafından olan dedesinin huzûrunda yaptıktan sonra, 667 (m. 1268) senesi Receb ayında, Dehlî'den çıkıp Yemen'e geldi. Sultan Muzaffer kendisine çok hürmet ve ikramlarda bulundu. Dokuzyüz dinar altın vererek, hürmet ve muhabbetle uğurladı. Buradan Hicaz'a geçen Safiyyüddîn, hac yaptıktan sonra, Mekke-i mükerremede mücavir olarak üç ay ikâmet etti. Oradan 671'de Kâhire'ye geldi. Orada dört sene kaldıktan sonra Antalya'ya, orada onbir sene kaldıktan sonra Konya'ya geldi. Konya'dan sonra Sivas ve Kayseri'de bir müddet kaldı. Orada Kâdı Sirâcüddîn el-Urmevî ile karşılaşıp sohbetlerinde bulundu. 685 (m. 1286) senesinde Şam'a ilim öğrenmek için seyahat yaptı. Fahrüddîn İbn-ül-Buhârî ve gittiği yerlerde görüştüğü büyük âlimlerden ilim öğrendi. Zamanında bulunan Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden, Şafiî mezhebi fıkıh, usûl, kelam âlimlerinin önde gelenlerinden oldu. Fetvâ makamına yükseldi. Dîn-i İslama çok hizmet etti. O zamanda meşhûr olan, Revâhiyye, Zâhiriyye, Devleiyye, Atâbekiyye, Cüvâniyye gibi medreselerde müderrislik yaptı. Aklî ve naklî ilimleri okutup yüzlerce talebe yetiştirdi. Çok ibâdet eden, dînin emirlerine çok bağlı, insanlara fâideli olmaktan, onlara ilim ve edeb öğretmekten, ya'nî İslâmiyete hizmet etmekten zevk alan çok yüksek bir zât idi. İnsanlara çok iyilik ederdi. Muhtaç olanlara yardımda bulunurdu. Eli açık, cömert, iyilik ve ihsân sahibi bir zât idi. Vefâtına yakın, muhafaza edilmesi ve istifâde edilmesi için kitaplarını Dâr-ül-hadîs-il-Eşrefiyye Medresesi'ne vakfetti. Zarif, zayıf, sâde yaşayan, gösterişden uzak, herkes tarafından sevilen bir zât idi.

8 Receb 705 (m. 1306) yılında Dâr-üs-se'âde'de Emîr Tünkîz'ün huzûrunda bir meclis (toplantı) tertîb edildi. Âlimler toplandılar. Şeyh-i Hindî olarak bilinen Safiyyüddîn-i Urmevî hazretleri ve İbn-i Teymiyye de bu toplantıda hazır bulundu.

Safiyyüddîn (radıyallahü anh) ilmî toplantılarda birşeyi açıklamada gayet uzun ve geniş konuşurdu. Birşey konuşmaya, birşeyi açıklamaya başladığında, şüphe ve i'tirâza mahal bırakmıyacak şekilde konuşurdu. İbn-i Teymiyye ile olan bu münâzarada Safiyyüddîn (radıyallahü anh) konuşmaya başlayınca, İbn-i Teymiyye âdeti üzere acele etmeye, birşeyden başka birşeye geçmeye; daldan dala koşmaya başladı. Safiyyüddîn-i Hindî buna; "Ey İbn-i Teymiyye! Seni, bir yerde tutmak istediğim zaman başka bir yere, orada tutacağım zaman, daha başka bir yere kaçan bir serçe gibi görüyorum" dedi ve İbn-i Teymiyye'nin bozuk düşüncelerine çok güzel ve kat'i cevaplar vererek onu rezil etti. Emîr Tünkîz Ebû Abdullah Safiyyüddîn-i Hindî hazretlerine, çok ta'zim eder, büyüklüğüne inanır, onu çok severdi. Haddizatında o da, orada bulunanların hepsinin hocası değerinde yüksek bir âlim idi. Orada bulunan âlimlerin hepsi bu büyük zâtın sözlerini kabûl ettiler. İbn-i Teymiyye de, burada meydana çıkan bozuk fikirlerinden dolayı hapsedildi. O beldede İbn-i Teymiyye'nin bozuk fikirleri ilân edilip, onun gibi düşünenler hangi vazîfelerde bulunuyorlarsa, hepsi vazîfelerinden azledildiler.

İmâm-ı Zehebî diyor ki: "Safiyyüddîn-i Hindî (radıyallahü anh), dinine çok bağlı, çok ibâdet eden, Allahü teâlâyı çok zikreden bir zât idi. İ'tikâdı çok güzel olup, inanışı, ilk iki asırda bulunan temiz müslümanların, büyük âlimlerin bildirdikleri i'tikâda tam uygun idi."

Safiyyüddîn Ebû Abdullah el-Ürmevî hazretleri, ba'zı eserler tasnif etmiştir. Herbirisi çok kıymetli olan eserlerinden ba'zılarının isimleri şunlardır: Nihâyet-ül-vüsûl fî dirâyet-il-usûl (usûl-i fıkha dâir olup üç cilddir.), Zübdet-ül-Kelâm (kelâm ilmine dâirdir), el-Fâik, er-Risâlet-üt-tes'îniyye fî usûl-id-dîniyye.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-9, sh. 162

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 534

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 160

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 37

5) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 14

6) Miftâh-us-se'âde cild-2, sh. 360

7) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 74

8) El-A'lâm cild-6, sh. 200

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 143

10) Keşf-üz-zünûn sh. 873, 953, 1217, 1991

ŞÂTIBÎ

Hadîs, tefsîr ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, İbrâhim bin Mûsâ bin Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî olup, künyesi Ebû İshâk'tır. Doğum târihi belli değildir. 790 (m. 1388) senesinde vefât etti.

Şâtıbî, zamanın en tanınmış âlimlerinden Arabî ve diğer ilimleri tahsil etti. Ders aldığı hocalarının ba'zıları şunlardır: İbn-i Fahhar el-Bırî, Ebü'l-Kâsım es-Sebtî, Şerîf Ebû Abdullah et-Tilmsânî, Ebû Abdullah el-Makrî, Hatîb bin Merzûk, Ebû Ali Mensûr bin Muhammed ez-Zevâvî, Ebû Abdullah el-Belensî. Şâtıbî'den; Ebü'l-Abbâs, Abdullah el-Huffâz ve birçok âlim ilim öğrendi, hadîs-i şerîf dinledi.

Şâtıbî, birçok ilim dalında söz sahibi oldu. Mes'eleleri araştırıp tahkîk etme husûsunda çok mahir idi. Kendisine sorulan soruların hepsine çok güzel cevaplar verirdi. Fıkıh ile ilgili mevzûlarda Selef-i sâlihînin ve büyük âlimlerin sözlerini delîl alırdı. Şâtıbî; fakîh, muhaddis, hafız ve müfessir idi. Lügat ve dil bilgilerini çok iyi bilirdi. Vera' sahibi, sâlih, zâhid bir zât idi. Sünnet-i seniyyeye uyma husûsunda çok dikkatli, bid'atlerden ve şüphelilerden son derece sakınan, iffet sahibi bir âlim idi.

Şâtıbî, birçok alanda çok faydalı eserler yazdı. Bu eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1-Şerh-ül-celîl alel-hulâsa fin-nahv, 2-Kitâb-ül-mevkufât fî usûl-il-fıkh, 3-Kitâb-ül-mecâlis, 4-Kitâb-ül-ifâdât vel-insâdât, 5-Kitâb-ül-ittifâk fî ilm-il-iştikak, 6-Kitâbu usûl-in-nahv, 7-Kitâb-ül-i'tisam: Bu eserde; bid'atin ta'rîfi ve ma'nâsı, bid'at ehlinin kötülükleri, bid'at ehlinin kaynakları, hakîkî ve izafi bid'at ve aralarındaki fark, bid'atin hükmü ve bid'atlerin hepsinin aynı derecede olmadığı, âdetlerde ve ibâdetlerde bid'atlerin açıklaması, ehl-i bid'at ile

Ehli sünnet arasındaki ayrılığın sebepleri ve bid'at ehlinin doğru i'tikâddan ayrılması konularının işlendiği çok nefis ve sahasında benzeri yazılmamış bir kitaptır. Bu eserden ba'zı bölümler:

Bid'at ve bid'at sahiblerinin kötülüğü: Akıllı kimse, bid'atlerin kötülüğünü kolayca anlar. Çünkü bid'atlere uymak, sırât-ı müstekimden (doğru yoldan) çıkmaktır. Şimdi bunu, aklî ve naklî yönden îzâh edelim. Bu mevzûnun aklî bakımından birkaç yönü vardır. Dünyânın başlangıcından günümüze kadar tecrübelerle anlaşılmıştır ki, insanoğlu sâdece akıllarıyle kendilerine fâideli olan şeyleri elde edebilip, zararlı ve bozuk olan şeyleri, def etmeye muvaffak olamamışlardır.

Kulların fâidelerine olan şeyler, dünyâ veya âhırete âittir. Dünyâya âit olanlara gelince, insan bunları yalnızca kendi gücü ile bulamaz ve elde edemez. Çünkü kulların fâidesine olan şeyler, ancak Allahü teâlânın bildirmesi ile bilinebilir. Âdem aleyhisselâm yeryüzüne indirildiği zaman, Allahü teâlâ ona dünyâda fâideli olan şeyleri nasıl elde edeceğini öğretti. Daha sonra bu bilgi, Âdem aleyhisselâmın zürriyeti arasında mîrâs bir bilgi olarak nesilden nesile aktarıla gelmiştir, insanların mîrâs olarak aldıkları bu bilgiler, temel ve asıl bilgilerdir. Ancak insanoğlu, aklı vasıtasıyla bu temel bilgilerden, bir takım fer'î bilgiler çıkararak, aslı genişletmişlerdir. Bundan insana, aklının, kendi fâidesine olan şeyleri bilmekte yeterli olduğu zannedilmiştir. Bununla beraber bu bilgilere, uygun olmayan, bozuk ve yanlış çok şeyler girmiştir. Eğer Peygamberler göndermek sûretiyle, Allahü teâlânın kullarına lütuf ve ihsânı olmasaydı, insanlar sıhhatli, doğru ve mes'ûd bir hayâta kavuşamazlar, fâidelerine muvaffık bir hâle erişemezlerdi. Bunun böyle olduğu, insanlık târihine bakıldığı zaman kolayca anlaşılır.

Âhıretle ilgili fâidelere gelince, bunlara akıl ulaşamaz. Meselâ ibâdetlef böyledir. Akıl, Allahü teâlâya nasıl kulluk yapılacağını, ne kısaca, ne de geniş olarak bulamaz. Akıla âhıret hayâtından sâdece, onun dünyâ hayâtından sonra gelen bir hayat olduğunu, orada insanların amellerinin karşılığını göreceğini bilmesi mümkündür. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) bildirmesi olmadan, sırf akılla âhıret ahvâlinin bilinebileceğini iddia eden felsefecilere aldanmamalıdır. Bu mes'elenin hakîkati, onların söylediği gibi değildir. Dinler, insanlara Peygamberler (aleyhimüsselâm) vasıtasıyla bildirilmiştir. Allahü teâlânın Peygamberleri, her zaman, insanlara yaradılış hikmetlerinin Allahü teâlâya kulluk olduğunu bildirmişlerdir. Bütün Peygamberler, aynı îmânı bildirmişlerdir. Yalnız Allahü teâlâ, zaman zaman emir ve yasaklarını Resûlleri vasıtasıyla bildirmiş; bir din, zamanını tamamlayınca, ondan sonra yeni bir din göndermiştir En son ve kendisinden önceki dinlerin hükümlerini ortadan kaldıran, kıyâmete kadar bakî olan din, İslâm dînidir. Ancak felsefeciler, Peygamberlerin bildirdiği bilgilerden ba'zılarını alıp, bunları akıllarına göre açıkladılar. Bunlara aklî bilgiler dediler. Hâlbuki mes'ele onların dediği gibi değildir.

Akıl, elbette müstakil değildir. Bir bina bile, temel olmadan kurulamaz. Bir temel lâzımdır. Aynı şekilde, herhangi bir mes'elede de bilgiler, önce doğruluğu kabûl edilmiş olan temel bilgiler üzerine kurulur. Âhıret ahvâline dâir temel bilgiler, ancak vahy yoluyla elde edilebilir. Aklın bu husûsta, temel bilgileri bulmaya asla gücü yetmez ve yetmemiştir, işte bunun içindir ki, akıllar, Allahü teâlânın Peygamberleri vasıtasıyla bildirmesi olmadan, fâidelerine olan şeyleri tek başına bilemezler, işte, dînde bid'at ortaya çıkarmak, bu esâsa zıddır. Aklın bu husûsta ortaya koyduğu mücerred iddiadan başka birşey değildir. Bid'at sahibi de, bid'atı ile amel etmek sûretiyle, maksudunu elde etme husûsunda emîn değildir. Onun için, bid'at abes gibi olmaktadır.

İslâmiyet kâmil olup, ziyâde ve noksan kabûl etmez. Çünkü Allahü teâlâ, Mâide sûresinin üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Bugün, dîninizi sizin için ikmâl eyledim. Üzerinize olan ni'metimi tamamladım ve size din olarak İslâmiyeti vermekle râzı oldum" buyuruyor.

Irbâz bin Sâriye (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etti: Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), birgün namazdan sonra bize va'zda bulundu (hutbe okudu). Öyle belîğ bir va'zda bulundular ki, gözler yaşlarla doldu, kalbler inceldi (ürperdi). (Bu bir veda va'zı idi.) Bir kişi; "Bize ne tavsiye edersin yâ Resûlallah?" dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahtan korkmayı, başınızdaki bir köle bile olsa, onu dinleyip itaat etmenizi tavsiye ederim. Zîrâ benden sonra yasayacaklar, çok ihtilâflar görecekler. Benden sonra ortaya çıkan bid'atlerden sakınınız. Zîrâ bid'atlerin hepsi dalâlettir."

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) din ve dünyâ işlerine dâir, muhtaç olunan herşeyî vefât etmeden bildirmiştir. Ehl-i sünnet ve cemâatten buna muhalefet eden hiç kimse yoktur.

Durum böyle olunca, bid'at sahibi, gerek lisân-ı hâli ve gerekse sözü ile şunu söylemiş olmaktadır "Din tamam olmamıştır, ilâve edilmesi mutlaka lâzım veya güzel olan ba'zı şeyler mevcûttur." Eğer bid'at sahibi, dînin her bakımdan tamam olduğuna ve kemâl bulduğuna inanmış olsa idi, dinde bid'at ortaya çıkarmaz ve dîne birşeyler ilâve durumuna gitmezdi.

İbn-i Macisîn şöyle der: "İmâm-ı Mâlik (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: Kim dinde bid'at ortaya çıkarır ve bunu güzel görürse, Muhammed aleyhisselâmın risâlet vazîfesini yerine getirmediğini iddia etmiş olur. Çünkü Allahü teâlâ, Mâide sûresinin üçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Bugün dininizi sizin için ikmâl eyledim. Üzerinize olan ni'metimi tamamladım ve size din olarak İslâmiyeti vermekle râzı oldum" buyuruyor. Bu takdîrde, o zaman din olmayan, bugün de din olmaz."

Bid'at sahibi, dîne muhalefet ve düşmanlık yapmaktadır. Çünkü Allahü teâlâ, kullarının ihtiyâçlarını te'min etmeleri için muayyen bir yol ta'yin buyurmuş, emir ve yasaklarını, va'd ve vaadini, hayrın, kendi emir ve yasaklarına göre hareket etmekte, şerrin ise, bunlara tecâvüz etmekte olduğunu bildirmiştir. Çünkü herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir, biz bilemeyiz. Allahü teâlâ, Peygamberlerini âlemlere rahmet olarak göndermiştir. Bid'at sahibi olan ise, bütün bunları red etmektedir. Çünkü o, Allahü teâlânın kullarına gösterdiği yollardan başka yolların bulunduğunu, Allahü teâlânın ta'yin buyurduklarının belirli olmadığını, sanki Allahü teâlâ bildiği gibi biz de biliriz iddiasında bulunmaktadır. Hattâ, dinde ortaya koyduğu bid'atler ile, Allahü teâlânın bilmediğini (hâşâ), kendisinin bildiğini iddia ettiği anlaşılmaktadır. Eğer bid'at sahibinin maksadı bu ise, dîni ve dînin sahibini inkârdır. Eğer maksadı bu değilse, onun yaptığı apaçık bir dalâlettir.

Ömer bin Abdülazîz, Adiyy bin Ertâd'a şöyle yazdı: "Sana, Allahü teâlâdan korkmayı, işinde Resûlullah efendimizin sünnet-i seniyyesi üzere olmanı, bid'at sahiplerinin dinde sonradan ortaya çıkardığı bid'atleri terketmeni tavsiye ederim. Bid'ate mâni olunuz. Sünnet-i seniyyeye iyi yapış. Çünkü sünnet-i seniyyenin aksinin ahmaklık olduğu ortaya konulmuştur." Bid'at sahibi kendisini dînin sahibi mertebesine benziyen bir mertebeye koymaktadır. Zîrâ Şâri' (dînin sâhibi), dinleri va'z etti, mahlûkatın da dîne uymalarını mecbûr kıldı. Bunları böyle yapmak yalnız Allahü teâlâya mahsûstur. Çünkü Allahü teâlâ, kulları arasında, ihtilâf ettikleri husûslarda hükmeyledi. Yoksa, din koyma, mahlûkların yapacakları işlerden olsaydı, dinler Peygamberler vasıtasıyla gönderilmez, insanlar arasında ihtilâf kalmazdı. Bu sebeple Peygamberlerin gönderilmesine de ihtiyâç olmazdı, İşte dinde bid'at ortaya koyan kimse, kendisini, (hâşâ) Allahü teâlâya benzer yapmaktadır.

Bid'at sahibinin bu yaptığı, nefsinin arzu ve isteklerine uymaktır. Çünkü akıl dîne tâbi olmayınca, nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olur. Nefsinin arzu ve isteklerine tâbi olmanın ne demek olduğu ve bunun apaçık bir dalâlet olduğu ortadadır. Allahü teâlâ, Sâd sûresinin yirmialtıncı âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey Davudî Biz seni yeryüzünde halîfe kıldık. O hâlde insanlar arasında adâletle hüküm ver ve keyfe tâbi olma ki, bu seni Allahın yolundan sapıtır. Muhakkak ki, Allah yolundan sapanlar, hesap gününü unuttuklarından, kendilerine çok şiddetli bir azap vardır" buyuruyor.

Buraya kadar hüküm iki noktada toplanıyor. Bunun üçüncü bir şıkkı yoktur. Birisi hakka uymak, diğeri de nefsin arzu ve isteklerine uymaktır. Allahü teâlâ, Kehf sûresinin yirmisekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle buyuruyor: "Kalbi, bizi zikr etmekten gâfil olan ve nefsinin arzuları peşinde koşan ve hareketlerinde dînin dışına taşan kimseye itaat etme!"

Bu konuyla ilgili hadîs-i şerîfler:

1- "Bir kimse, dinde olmayan birşey meydana çıkarırsa, bu şey red olunur." Bu hadîs-i şerîfi âlimler, İslâmın üçtebiri olarak saymışlardır. Çünkü bu hadîs-i şerîfte Resûlullahın emrine muhalif olan bütün yollar kasdedilmiştir. Bu husûsta, bid'at ve ma'siyet olan şeyler eşittir.

2- Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hutbelerinde; "En hayırlı söz, Allahü teâlânın kitabıdır. En doğru yol, Muhammed aleyhisselâmın yoludur. İşlerin en kötüsü, sonradan ortaya çıkarılan bid'atlerdir. Her bid'at, dalâlettir" buyurdu.

3- "Bir kimse İslâmda sünnet-i hasene yaparsa, bunun sevâbına ve bunu yapanların sevâblarına kavuşur. Bir kimse İslâmda bir sünnet-i seyyie (bid'at) çığrı açarsa, bunun günâhı ve bunu yapanların günâhları kendisine verilir."

4- "Bir zaman sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi Cehenneme gidip, yalnız bir

fırkası kurtulur. Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir.”

5- “Bid’at sahibleri ile birlikte bulunmayınız! Onların kötülükleri, uyuz hastalığı gibi bulaşıcıdır.”

6- “Fitneler, bid’atler yayıldığı ve Eshâbım kötülendiği zaman, hakîkati bilen, bildiğini bildirsin! Bildiğini bildirmeyenlere, Allahü teâlâ ve melekler ve bütün insanlar la’net eylesin! Allahü teâlâ bunların ibâdetlerini ve hiçbir iyiliklerini kabûl etmez.”

7- “Bid’at sahibini gördüğünüz zaman, ona karşı sert davranın! Allahü teâlâ, bid’at sahiblerinin hepsine düşmandır. Onlardan hiçbiri sırat köprüsünden geçemiyecek, Cehennem ateşine düşeceklerdir.”

Şunu iyi bilmek gerekir ki, bid’atle beraber olan ne namaz, ne oruç, ne sadaka gibi ibâdetler, ne de kurbetler kabûl edilir. Bid’at sahibi ile beraber olanda ismet sıfatı yok olur. Bid’at sahibinin yanına giden, ona ta’zim ve hürmette bulunan kimse, İslâmın yıkılmasına yardımcı olur. Düşmanlık ve buğza vesile olur. Her bid’at, bir sünneti yok eder. Bid’at sahibi kimseye, Allahü teâlâ gazâb eder.

Bid’at hakkında âlimlerin mübârek sözleri:

Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: “Kim bid’at sahibi ile oturursa, ona hikmetten birşey verilmez.”

İbrâhim bin Edhem’e; “Allahü teâlâ; “İsteyiniz veririm, kabûl ederim” buyuruyor. Hâlbuki, istiyoruz vermiyor” denilince, buyurdu ki: “Allahü teâlâya duâ edersiniz, ona itaat etmezsiniz. Peygamberini tanırsınız, O’na uymazsınız. Kur’ân-ı kerîm okursunuz, gösterdiği yoldan gitmezsiniz. Cenâb-ı Hakkın ni’metlerinden fâidelenirsiniz, O’na şükretmezsiniz. Cennetin ibadet edenler için olduğunu bilirsiniz, hazırlıkta bulunmazsınız. Cehennemin âsiler için yaratıldığını, bilirsiniz, ondan sakınmazsınız. Babalarınızın, dedelerinizin ne olduğunu görür, ibret almazsınız. Aybınıza bakmadan başkalarının ayıplarını araştırırsınız. Şeytana düşman olduğunuzu söyler, ona uyarsınız. Böyle olan kimseler, üzerlerine taş yağmadığına, yere batmadıklarına, gökten ateş yağmadığına şükretsin! Daha ne isterler? Duâlarının neticesi, yalnız bu olursa yetmez mi?”

Zünnûn-i Mısrî buyurdu ki: “Allahü teâlânın bir kimseyi sevdiğinin alâmeti, o kimsenin, Allahü teâlânın sevgilisinin işine, ahlâkına ve sünnetine uymasıdır. İnsanlara fitne ve fesad, şu altı şeyden dolayı gelir 1-Âhırete âit olan amellerde niyetinin zayıflığından, 2- Bedenini,İslâmiyete uymayan arzularını yapmaya hazır tutmaktan, 3- ömrün kısa olmasına rağmen, tûl-i emel peşinde koşmaktan, 4-İnsanların rızasını, Yaradanın rızâsına tercih etmelerinden, 5-Nefslerine uyup, sünneti terk etmelerinden, 6-Selef-i sâlihînin yolundan gitmemekten dolayı.”

Bişr-i Hafî buyurdu ki: “Resûlullahı rü’yâmda gördüm bana; “Yâ Bişr! Biliyor musun, Allahü teâlâ seni akranların arasında niçin yükseltti?” buyurdu. Ben de; “Hayır yâ Resûlallah” deyince; “Sünnetime yapışman, sâlihlere hürmetin, arkadaşlarına nasihatin, Eshâbıma ve Ehl-i beytime muhabbetin yükseltti” buyurdu.

Yahyâ bin Muâz şöyle buyurdu: “İnsanların ihtilâflarının hepsi, şu üç şeyden dolayıdır. Bunların herbirinin zıddı da vardır. Aslın olmadığı yerde, zıddı bulunur. Tevhîdin zıddı şirktir. Sünnetin zıddı bid’attir. Tâatın zıddı günahtır.”

Ebû Ali Hasen bin Ali Cürcânî şöyle buyurdu: “Kişinin saadetinin ve ibâdetlerin ona kolay gelmesinin alâmeti, bütün işlerinde sünnete uymak, sâlihlerle sohbet etmek, dostlarına karşı güzel ahlâklı olmak, ilâhi ma’rifet ve insanlara muhabbet ile bezenmek ve vakitlerini değerlendirmektir.”

Ebû Ali Hasen bin Ali Cürcânî’ye; “Allaha giden yol nasıldır?” diye sorulunca, şöyle buyurdu: “Kulu, Allaha kavuşturan yollar çoktur. En açık ve şüpheden uzak olanı; sözüyle, işiyle, niyetiyle ve maksadıyla sünnete uymaktır. Zira Allahü teâlâ, nûr suresinin ellidördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; “Eğer Resûlüme uyarsanız, hidayete erersiniz” buyuruyor.”

Ebû Ali Hasen Cürcanî yine buyurdu ki: “Sünnete giden yol; bid’atten kaçmak, Eshâb-ı Kirâmın icmâ’ına uymak, bozuk din adamlarından uzaklaşmak, bir tasavvuf büyüğünü tanımak ve eserlerini okumaktır.”

Zünnûn-i Mısrî, birisine şöyle nasihatte bulundu: “Senin yanında en tercih edilen ve en sevilen şey, Allahü teâlânın farz kıldığı emirlerini yapmak ve yasak kıldığı şeylerden sakınmak olsun. Çünkü Allahü teâlânın sana emrettiği

ibâdetler, kendin için seçtiğin, güzel gördüğün amellerden daha hayırlıdır ve daha yüksektir. Kulun farz olan ibâdetleri hakkıyla yapması, sakınılması lâzım gelen şeylerden gereği gibi sakınması gerekir. Çünkü, kulu Rabbinden uzaklaştıran, imânın tadını duymaktan alıkoyan, sıdk ve doğruluğun hakîkatine kavuşmaktan ve âhırete bakmaktan kalbleri alıkoyan, Allahü teâlânın kalbe, kulağa, göze, dile, ele, ayağa, karına ve daha başka uzuvlara dâir emirlerine gereken ehemmiyeti vermemektir."

Ebû Bekr Tirmîzî buyurdu ki: "Himmetin sıfatlarını, muhabbet ehli tamamladı. Onlar da himmeti, sünnete uyup, bid'atlerden kaçarak elde ettiler."

Ebü'l-Hasen Verrak buyurdu ki: "Kişi, Allaha ancak O'nun ve Peygamberinin emirlerine uymakla ulaşabilir. Kim Allah adamlarına uymadan Allahü teâlâya ulaşmaya kalkarsa, sapıtır."

Ebû Muhammed bin Abdülvehhâb es-Sekafî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâ, amellerden ancak doğru olanı, doğru olanlardan hâlis olanı, hâlis olanlardan da ancak sünnete uygun olanı kabûl eder."

Ebû Bekr bin Sa'dan buyurdu ki: "Allahü teâlâya ulaşmak; gafletten, günahtan, bid'atten, sapıklıktan ve sapıklıklardan sakınmakla olur."

Ebû Amr ez-zücâcî şöyle buyurdu: "İnsanlar, câhiliyye devrinde akıllarının ve arzularının güzel gördüğüne tâbi oluyorlardı. Peygamber efendimiz geldi ve onları tek tek İslâmiyete tâbi kıldı. Doğru akıl; İslâmiyetin güzel gördüğü, kötü akıl; İslâmiyetin kötü gördüğü akıldır."

Bâyezîd-i Bistâmî buyurdu ki: "Otuz sene mücâhede ile uğraştım, İlimden ve ilme uymaktan daha lüzumlu birşeye rastlamadım."

Yine Bâyezîd-i Bistâmî şöyle buyurdu: "Siz havada uçan birisini gördüğünüz zaman, hemen o kimsenin faziletli, kerâmet sahibi birisi olduğuna hüküm vermeyin. Hatâ edebilirsiniz. O kimsenin hakîkaten fazilet ve kerâmet sahibi olduğunu anlamak için, İslâmiyetin emirlerine uymaktaki hassasiyetine, Peygamber efendimizin ahlâkı ile ahlâklanmasına ve sünnet-i seniyyeye uymasına, hakîkî İslâm âlimlerine olan muhabbet ve bağlılığına bakın. Bunlar tam ise, o kimse fazilet ve kerâmet sahibidir. Bunlara uymakta en ufak bir gevşeklik ve zayıflık bulunursa, o kimse için fazilet ve kerâmet sahibidir demek mümkün olmaz."

Sehl-i Tüsterî buyurdu ki: "Kişinin sünnet-i seniyyeye tâbi olmadan yaptığı her iş, nefsini sevindirir. Arzu ve isteklerine uymuş olur. Eğer sünnet-i seniyyeye uyarsa, nefsini cezalandırmış olur. Zira İslâmiyette nefse uymak yoktur ve kötülenmiştir. Herkesin arzusu, elbet sünnet-i seniyyeye uymak olmalıdır."

Sehl-i Tüsterî yine buyurdu ki: "Bizim yolumuzun esâsı yedi şeydir: 1-Allahü teâlânın kitabına uymak, 2- Sünnet-i seniyyeye uymak, 3-Helâl yemek, 4-Eziyete mâni olmak, 5-Günahlardan kaçmak, 6-Tövbe, 7-Hakkı, hak sahibine vermektir."

Ebû Hafs el-Haddâd şöyle buyurdu: "Amellerini ve hâlini, her zaman Kitâb ve Sünnetin emirlerine uydurmayan, aklını mükemmel gören, büyüklerin emrine giremez."

Ebû Hafs el-Haddâd'a bid'atten sorulunca; "Dînin hükümlerinde haddi aşmak, sünnet-i seniyyeye uymakta gevşek davranmak arzu ve isteklerine uymak, emirleri terk etmek bid'attir" buyurdu.

Zühdü ile meşhûr birisi vardı. Bâyezîd-i Bistâmî birisine; "Kalk, şu veliliği ile meşhûr zâta gidelim" dedi. Beraber yanına gittiler. Bir müddet sonra o zât, evinden mescide gitmek üzere çıktı. Mescide girdi ve avluda kıble tarafına doğru tükürdü. Bunun üzerine Bâyezîd-i Bistâmî ona selâm vermeden geri döndü ve; "Resûlullahın (aleyhisselâm) edeblerinden bir edebe riâyet etmeyen kimsenin veliliğine nasıl güvenilebilir" buyurdu.

Hamdûn el-Kassâr buyurdu ki: "Selef-i sâlihînin hayâtına bakan, kendinin ne kadar kusurlu olduğunu ve büyüklerin derecesinden ne kadar geride olduğunu anlar." Müellif burada şöyle diyor: "Allahü teâlâ bilir, bu söz, Ehl-i sünnet yolunda yürümeye devam etmenin lâzım geldiğine bir işârettir." Cüneyd-i Bağdadî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâya kavuşturan yolların hepsi, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine uyandan başkasına kapalıdır."

Ebû Osman buyurdu ki: "Kim nefsine karşı sünneti, sözüyle ve işiyle hâkim kılarsa, hikmetle konuşmuş ve yapmış olur. Kim

nefsine ve arzusuna göre iş yapar ve konuşursa, bid’at işlemiş olur.”

Muhammed bin Fadl Belhî şöyle buyurdu: “İslâmiyet nûrlarının kalblerden ayrılıp, kalblerin kararmasına dört şey sebep oldu. Bunlar; bildikleri ile amel etmemek, bilmeden yapmak, bilmediklerini öğrenmemek, başkalarının öğrenmelerine mâni olmaktır.”

Şah Şücâ Kirmânî buyurdu ki: “Bir kimse gözünü harama bakmaktan menetse, nefsini şehvetten korusa, kalbini devamlı kontrol etse ve dışını sünnete uygun amellerle süslese, o kimsenin firâsetinde hiç hatâ olmaz.”

İbrâhim-i Havvâs’a afiyetten sorulduğunda; “Afiyet şu dört şeydir: 1-Dîne bid’at karıştırmamak, 2-Amelde kusur etmemeye çalışmak, 3- Kalbini Allahü teâlâdan başkası ile meşgûl etmemek, 4-Nefsin ve şehvetin arzu ve isteklerinden uzak kalmak.”

Ebü’l-Kâsım Nasrabâdî; “Tasavvufun aslı, Kitâb ve Sünnete uymak, bid’at ve nefsin arzularını terk etmek, Allah adamlarına hürmet ve sevgi göstermek, insanların hatâlarını hoş görmek, ibâdetlere de devam etmek ve ruhsat ve te’villeri terk etmektir” buyurdu.

Ebû İdrîs Havlânî şöyle buyurdu: “Değiştiremiyeceğim bir bid’ati görmektense, mescidde söndüremiyeceğim bir ateşi görmeyi tercih ederim.” Ebû Kılâbe buyurdu ki: “Hevâ ehli ile oturmayınız. Onlarla mücâdele de etmeyiniz. Çünkü ben, onların sizi, kendi dalâletlerine batırıp, sizin bildiklerinizi de karıştırmanıza sebep olacaklarından emîn değilim. Hevâ ehli dalâlet ehlidir. Onların gidecekleri yer, Cehennemden başka bir yer değildir.”

Hasen-i Basrî şöyle buyurdu: “Bid’at sahibi ile oturup kalkmayınız. Çünkü o, kalbi hasta yapar.”

Hişâm bin Hasen (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, bid’at sahiplerinin ne orucunu, ne namazını, ne haccını, ne cihâdını, ne sadakasını, ne de adâletini asla kabûl etmez.”

Yahyâ bin Ebû Kesîr şöyle buyurdu: “Yolda bid’at sahibi ile karşılaştığın zaman, başka bir yolu tut.”

Selef-i sâlihinden birisi şöyle buyurdu: “Bid’at sahibi ile oturan kimsenin, temiz kalabilmesinden korkulur. O, nefsi ile başbaşa bırakılır.”

İbrâhim Teymî buyurdu ki: “Allahım! Beni dîninle, Habîbinin sünneti ile, hak husûsunda ihtilâftan, nefsimin arzu ve isteklerine uymaktan, dalâlete düşmekten, ameller hakkındaki şüphelerden ve husûmetten muhafaza eyle.”

Ömer bin Abdülazîz (radıyallahü anh), insanlar kendisine bî’at edince, minbere çıkıp, Allahü teâlâya hamdü senada bulundu. Sonra; “Ey insanlar! Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmdan sonra peygamber yoktur. Kitabımız Kur’ân-ı kerîmden başka kitap yoktur. Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetinden başka sünnet yoktur. Dikkat ediniz! Helâl, kıyâmete kadar, Allahü teâlânın, Nebisinin (aleyhisselâm) dili üzere kitabında helâl kıldığı şeylerdir. Dikkat ediniz! Haram, Allahü teâlânın, Nebisinin (aleyhisselâm) dili üzere kıyâmete kadar kitabında haram kıldığı şeylerdir. Dikkat ediniz, ben bid’atçı değilim. Sâdece tâbi olan birisiyim. Dikkat ediniz, ben sizin en hayırlınız değilim, fakat sizin yükü en ağır olanınızım” dedi.

Ömer bin Abdülazîz şöyle buyurdu: “Resûlullah (aleyhisselâm) ve O’ndan sonra gelen Hulefâ-i Râşidînin yoluna sarılmak, Kur’ân-ı kerîmi tasdik, Allahü teâlâya tâati ikmâl ve O’nun dînine yardımdır. Hiç kimsenin bu yolu değiştirmeye hakkı yoktur. Bu yola uyan, doğru yolu bulur. Ona yardımcı olan muzaffer olur. Ona muhalefet eden, mu’minlerin yolundan başkasına uymuş olur.”

Huzeyfe (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İnsanlar için en çok korktuğum şey ikidir. Biri, bildikleri şeyi gördüklerine tercih eden, diğeri de, sapıttığı hâlde sapıttığını hissetmeyendir.”

Huzeyfe’den (radıyallahü anh) rivâyet edildi: “Birgün Huzeyfe (radıyallahü anh) yerden iki taş aldı ve birini diğerinin üzerine koydu. Sonra talebelerine; “Bu iki taş arasında bir ışık görüyor musunuz?” diye sordu. Talebeleri; “Aralarında çok az bir ışık görüyoruz” dediler. Bunun üzerine Huzeyfe (radıyallahü anh); “Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bid’atler mutlaka ortaya çıkacak ve hak (doğru) ancak şu iki taş arasındaki ışık kadar görünecek. Vallahi, İslâmiyetten birşey terk edildiği zaman, bid’at ortaya çıkar.”

Yine Huzeyfe (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Dîninizden ilk kaybedeceğiniz şey, emânettir. En son kaybedeceğiniz şey ise, namazdır. İslâmın elbisesini lime lime çıkartırsınız, öyle olur ki, hanımlarınıza yapılması yasak olan şeyleri yaparsınız. Sizden öncekilerin bozuk yolunu tutarsınız. Birçok fırkadan, nihâyet iki fırka kalır. Bunlardan biri diğerine der ki; “Beş vakit namaz da ne oluyor? Bizden önce gelenler yanlış yol tuttular” derler. Bunlar üç vakit namaz kılarlar. Böyle kimseleri, Allahü teâlâ Deccâl ile beraber haşredecektir.”

İbn-i Mes’ûd buyurdu ki: “Elinizden alınmadan önce ilme sarılınız, ilmin alınması, ehlinin yok olması iledir, ilme sarılınız, öye kimseler göreceksiniz ki, onlar, Allahü teâlânın kitabına da’vet ettiklerini zannederler. Hâlbuki onlar, Kur’ân’a sırt çevirmişlerdir, ilme sarılınız, bid’at işlemekten sakınınız.”

Hasen-i Basrî buyurdu ki: “Sünnete uygun az bir amel, bid’at içerisinde yapılan çok amelden daha hayırlıdır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 118

2) El-A’lâm cild-1, sh. 75

3) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 127

4) Mu’cem-ül-musannifîn cild-4, sh. 448

5) Neyl-ül-ibtihâc sh. 46

6) El-İ’tisâm mukaddimesi.

7) El-Muvâfakât mukaddimesi

8) Brockelmann Sup-2, sh. 374

ŞÂVERÎ (Abdullah bin Muhammed bin Muhammed)

Mekke-i mükerreme de yetişen İslâm âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Muhammed bin Muhammed bin Süleymân bin Mûsâ en-Nişâbûrî, el-Mekkî’dir. Künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Afîfüddîn’dir. 705 (m. 1305) senesinde Mekke-i mükerremede doğdu. 790 (m. 1388) senesi Zilhicce ayında orada vefât etti. Şâverî diye tanınmıştır.

Şâverî (radıyallahü anh), Radıyyüddîn et-Taberî’den Sahîh-i Buhârî’yi ve başka kıymetli kitapları okudu. İlim öğrenmek arzusuyla çeşitli yerlere gitti. Mekke, Şam ve Kâhire’de bulundu. Deşti, İbrâhim bin Abdürrahmân eş-Şîrâzî, Takıyyüddîn Süleymân, Îsâ el-Mut’ım, İbn-i Asâkir, İbn-i Abdüddâim ve zamanın başlıca âlimlerinden ilim öğrendi ve icâzet aldı. Necmeddîn-i İsfehânî’ye çok hizmet etti. Ondan feyz alarak, evliyâlık yolunda da ilerlemeye gayret etti. O büyük zâtın bereketiyle yetişti. Böylece zâhirî ve bâtınî ilimlerde büyük bir âlim oldu. Güzel bir hâl ile yaşadı, ilmiyle âmil, kıymetli bir âlim idi. Zamanında bulunan ve daha sonra gelen âlimlerden çoğu, bu zât hakkında medhedici güzel sözler söylemişlerdir.

Fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden olan İbn-i Hacer-i Askalânî hazretleri, Şâverî hazretlerinin huzûrunda Sahîh-i Buhârî’yi okuduğunu, âlimlerin bunun hakkındaki medhedici sözlerin hepsinin doğru olduğunu bildirmektedir. Yine İbn-i Hacer (radıyallahü anh); “Hocalarımın içinde ilk tanıdığım zât budur. Kendisinden hadîs-i şerîf okudum. Kendisiyle buluşmam, 785 (m. 1383) senesi Ramazân-ı şerîf ayında idi” demektedir. Çok talebe yetiştirdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 300

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 313

SELÂHADDÎN-İ SAFDÎ (Halîl bin Aybek)

Fıkıh, nahiv, lügat ve usûl âlimi. Aynı zamanda tarihçi ve edîb. Türk asıllı olduğu kaydedilen Safdî’nin ismi, Halîl bin Aybek bin Abdullah’dır. Künyesi Ebü’s-Safâ’dır. Lakabı Selâhaddîn olup, Selâhaddîn-i Safdî diye tanınır. 696 (m. 1296) senesinde Filistin’de bulunan Safd beldesinde doğdu. 764 (m. 1362) senesinde, Şevval ayının 10. günü tâ’ûn hastalığından vefât etti. Zamanının büyük âlimlerinden; fıkıh, usûl, hadîs, nahiv ve edebiyat okudu. Bilhassa edebiyatta çok tanındı. Âlimlerin hâl

tercümelerini ihtivâ eden “El-Vâfi bil-vefeyât” isimli eseriyle meşhûr oldu. Ayrıca eserlerinin çokluğu ile dikkati çekti. Hayâtının bir kısmını da, devlet dâirelerinde görev yaparak geçirdi.

Tahsiline ancak 20 yaşlarında başlayabilen Halîl bin Aybek, zamanının en tanınmış âlimlerinden; Şihâbüddîn Mahmûd, İbn-i Seyyidinnûr, İbn-i Nübâte, Ebû Hayyân, el-Mezrî ve Yûnus ed-Debbûsî’den ilim öğrenmiştir. Tâcüddîn-i Sübkî’nin babasından Şifâ adlı eserin tamâmını okumuştur. Bu arada kayda değer diğer bir husûs da, onun Zehebî ve Tâcüddîn-i Sübkî gibi meşhûr âlimlere yakın dost olup, ilim alış-verişinde bulunmuş olmasıdır. Nitekim, Zehebî; “O benden, ben de ondan ilim ve hadîs aldık” derken, Tâcüddîn-i Sübkî de Şafiî fıkıh âlimlerinin hâl tercümelerini ihtivâ eden Tabakât-üş-Şâfiiyye’sinde, Halîl bin Aybek’in hâl tercümesine özel bir yer tahsis etmiştir. Tâcüddîn-i Sübkî, Halîl bin Aybek’in edebiyattan başka fıkıh, usûl ve hadîs ilmi okuduğunu kaydetmekte ve şöyle demektedir: “Safdî, ne zaman bir kitap te’lîf edecek olsa, fıkıh, hadîs ve usûlün yanında asrın ileri gelenleri hakkında bana sorular sorardı.

Benden yardım isterdi. Cem’ul-cevâmî’ isimli kitabı te’lîf ettiğim zaman kendi el yazısıyla bu kitabı yazdı ve bu kitabı bir cemâatin huzûrunda okudu. Ve dinleyenler zevk aldı. İstifâde etti. Yine Tâcüddîn Sübkî, onun yazdığı eserlerin sayısının 600 adedi. geçtiğini zikretmektedir. Halîl bin Aybek’in 30 cildlik el-Vâfî bil-Vefeyât adlı târihe dâir eserinden başka, Avân-in-nasr ve a’yân-il-asr (bu eserde, kendi muasırlarının hâl tercümelerini el-Vâfi’den alarak tanzim etmiştir), Lâmiyet-ül-acem (2 cild), Elhân-üs-sevâci’ beyn-el-mebâdi’ vel-merâci’ (2 cild), Keşf-ül-hâl fî vasf-il-hâl, Fedd-ül-hitâm anit-tevriye vel-istihdâm isimli eserleri zikredilebilir.

Kendi el yazması eserlerden anlaşıldığına göre, Halîl bin Aybek’in güzel bir yazısı vardı. Takdîr edilmiş bir âlim ve edîb olan Halîl bin Aybek, doğduğu şehir olan Safd’da, sonra Kâhire’de daha sonraları Haleb ve Râtıbe’de kâtiblik yaptı. En son olarak da Şam’da Beyt-ül-mâl vekîlliği vazîfesinde bulundu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-10, sh. 5

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 303

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 87

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 200

5) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 258

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 114

7) El-A’lâm cild-2, sh. 315

SELÂHÜDDÎN ALÂÎ

Fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi, Halîl bin Keykeledi bin Abdullah el-Alâî ed-Dımeşkî olup, künyesi Ebû Sa’îd’dir. Lakabı ise Selâhüddîn’dir. 694 (m, 1294) senesi Rebî’ul-evvel ayında Dımeşk’da doğdu. 761 (m. 1359) senesi Muharrem ayında Kudüs’te vefât etti.

Selâhüddîn Alâî, hadîs ilmini; Kâdı Takıyyüddîn Süleymân el-Makdisî, Îsâ el-Mutâ’im’den, fıkıh ilmini; Kemâlüddîn ez-Zemlekânî ve Burhânüddîn bin el-Firkâh’dan öğrendi. Hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle bilen) idi. Şam, Mısır ve Hicaz’da bulundu. Dımeşk’da, sonrada Kudüs’deki Selâhiyye Medresesi’nde ders okuttu. Fetvâlar verdi. Vefâtına kadar Kudüs’te kaldı.

Zehebî onun hakkında: “Selâhüddîn Alâî, hafızası kuvvetli olup, konuya çabuk vâkıf olurdu” demektedir.

El-Hüseyni ise; “Selâhüddîn Alâî, fıkıhta, nahivde ve usûlde İmâm idi. Hadîs ilminde ise hafız idi.” demektedir.

Esnevî ise; “Selâhüddîn Alâî, zamanının hadîs hafızı olup, fıkıh usûl ve diğer ilimlerde İmâm idi. Kudüs’te ders okuttu ve fetvâ verdi. Çok eserler yazdı” demektedir.

Selâhüddîn Alâî’nin rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) birgün, yanındaki kardeşine haya hakkında nasihatte bulunan birisine rastladı ve ona; “Haya imândandır, îmân da Cennettedir” buyurdu.

Selâhüddîn Alâî’nin söylediği bir kasidenin tercümesi şöyledir: “Dikkat ediniz! Dünyâ, sâdece yolcunun bineği gibidir. Bu binek onu, ya uzak ve geniş sahralara götürür. Burası ya sevindirici bir hayır veya üzüntü ve pişmanlığa vesile olan bir şer olur. Eğer şu üç şey en üstün gaye olmasa idi, hayâtım boyunca onlara rağbet etmezdim. 1-Her türlü bozukluklardan arınmış temiz ve doğru i’tikâda yapışmak. 2-Allahü teâlânın yüce dîni, İslâmiyeti yaymak ve onun fazilet ve hikmet dolu yüksek ma’nâlarını talebelere öğretmek. 3- Âdi ve kıymetsiz dünyâ menfaatlerine, dünyânın geçici olan yüksek makamlarına aldanmaktan nefsini korumak, işte, izzet ve rahat bunlardadır. Bu husûsta asrın büyük âlimi Takıyyüddîn Sübkî’nin şu sözü insanoğlu için kâfidir “Kişinin kemâli ilim iledir. Makam ve mertebe ile değildir, ilim sahibinin rütbesi, rütbelerin en yükseği ve en parlağıdır.” Bunlarla beraber, Rabbimden beni af ve mağfiret buyurmasını, son nefeste hüsn-i hatime, îmânla can vermeyi, âhırette lütuf ve ihsânlarına kavuşturmasını diliyorum. Bunlardan başka, şu üç şeyi de arzu ediyorum: 1- Yaratılmışların en hayırlısı Muhammed Mustafâ’nın (aleyhisselâm) muhabbeti ve sevgisini, 2- O’nun bütün Eshâbının ve onlardan sonra gelip, onların yolunda giden Tabiîn ve Tebe-i tabiîn sevgisini, 3- Evliyâ-i Kirâma güzel bir şekilde bağlanmağı. Ben onların sevgisini kendime vâcib olarak görüyorum. Bunlar bana, hem hayâtımda hem de vefâtımda benim için kâfidir.”

Selâhüddîn Alâî, çeşitli ilimlere dâir birçok eser yazmıştır. Bu eserlerden ba’zıları şunlardır: 1- Tehzîb-ül-usûl, 2- El-Eşbâh ven-Nezâir fî fürû’-ıl-fıkh-ış-Şâfiî, 3- Tafsîl-ül-icmâl fî teârud-il-akvâl vel-ef’âl fil-usûl, 4- Burhân-üt-teysîr fî ünvân-it-tefsîr, 5- El-Mecmû-ül-müzehheb fî kavâid-il-mezheb: Şafiî mezhebi fıkhına dâir bir eserdir. 6- Hükme ihtilâf-il-müctehidîn, 7- Câmi-ut-tahsil fil-ahkâm-il-merâsil, 8- İşâret-ül-fevâid-i mecmû’a, 9- Risâlet-ül-aksâ bihâ mâ revâh-ül-Buhârî ve Müslim, 10- El-Erbe’în fî a’mâl-il-müttekîn, 11- El-Veşiyy-ül-muallim, 12- El-Mecâlis-ül-mübtekireh 13- El-Müselsilât, 14- En- Nefehât-ül-kudsiyye, 15- Minhat-ür-râid (ferâiz ilmine dâir), 16- Kitâb-ül-müdellisîn, 17- Mukaddimetü nihâye-il-ahkâm, 18- Keşf-ün-nikâb amma reva eş-Şeyhân lil-Eshâb.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 126

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 90

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 190

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 35

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 165

6) Zeyl-i Tezkiret-ül-huffâz sh. 43

7) Tabakât-ül-huffâz sh. 528

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 198

9) El-A’lâm cild-2, sh. 321

10) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 100, 500, 536, 538, cild-2, sh. 1358, 1359, 1577

11) Brockelmann Gal-2 sh. 64

SEMNÂNÎ (Alâüddevle Ahmed bin Muhammed)

Horasan’da yetişen evliyânın büyüklerinden. Şafiî mezhebi fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat ve tasavvuf âlimi. Semnân pâdişâhının oğludur. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed es-Semnânî olup, künyesi Ebü’l-mekârim’dir. Lakabı Rükneddîn, Alâüddîn ve Alâüddevle olup, daha çok Alâüddevle Semnânî diye tanınmıştır. 659 (m. 1261) senesi Zilhicce ayında Horasan’da Semnân şehrinde doğdu. 736 (m. 1336) senesi Receb ayının 22. Cum’a gecesi vefât etti. Sûfîâbâd şehrinde medfûndur.

Semnânî (radıyallahü anh) gençliğinde, amcası, Melik Şerefüddîn Semnânî ile beraber Argun Hân’ın hizmetinde iken, bir anda değişerek, makam ve me’mûriyetini terk etti. Semnân’da bulunan Ahî Şerefüddîn Semnânî’nin hânegâhına giderek, tasavvuf yoluna girdi. Daha sonra hacca gitti. Dönüşte Bağdad’a uğradı. Orada Abdürrahmân el-İsferâînî ve Nûreddîn Keserkî’nin sohbetlerinde bulundu. Büyük bir gayret ve arzu ile ilim öğrenmeyi iki senede tamamlayıp, tasavvufda kemâl derecesine ulaşarak icâzet (diploma) aldı. İnsanlara hakîkati bildirmesi ve onlara doğru yolu göstermesi, ona vazîfe olarak verildi Ayrıca Reşîd bin Ebi’l-Kâsım ve başka âlimlerin sohbetlerinde de bulunarak, ilimde çok yükseldi Sadrüddîn bin Hameveyh, Sirâcüddîn el-Kazvînî, İmâmüddîn Ali bin Mübârek

el-Bekrî ve başka zâtlar kendisinden ilim öğrenip rivâyetlerde bulundular.

Alâüddevle Semnânî hazretleri, tasavvuf yolunda kemâle geldikten sonra; “Şimdiki aklım olsaydı, vaktiyle devlet işlerini ve me’mûriyeti terketmez, o makamda riyasızca ibâdet eder, mazlûmları himâye eder, insanların hizmetinde bulunurdum” buyurmuştur.

Zehebî diyor ki: “Alâüddevle Semnânî (radıyallahü anh), çok yüksek bir âlim idi. Birçok ilimleri kendisinde toplamıştı. Çok Kur’ân-ı kerîm okurdu. Vakûr ve heybetli idi. İnsanlara karşı söylediği sözler çok te’sîrli olurdu. Ahlâkı güzel olduğu gibi, görünüş olarak da çok güzel, asâlet sahibi bir zât idi. Îsâr sahibi idi. Ya’nî kendisinin ihtiyâcı olduğu şeyi, başka ihtiyâç sahiplerine verir, başkalarını kendisine tercih ederdi. Kazandığının hepsini fakirlere sadaka olarak veren çok iyilik sahibi bir zât idi.” Tefsîr, tasavvuf ve diğer ilimlere dâir eserleri ve kıymetli şiirleri vardır. İslâm âlimlerinin büyüklerinden olan Hâce Ali Râmitenî hazretleri ile mektûplaşırlardı.

Alâüddevle Semnânî’ye sordular ki “Evliyânın rûhâniyetinden istifâde edebilmek için, mezarına gidip ziyâret etmeğe lüzum var nüdür? Nerede olursa olsun, bir velînin rûhuna teveccüh olunursa, rûhu orada hâzır olmaz mı?” Cevâbında buyurdu ki: “Kabir başına gitmenin çok fâidesi vardır. Evliyâyı ziyârete giden kimse, yolda hep onu düşünür, ona teveccühü her adımda artar, mezarı başına gelip toprağını görünce, hep onunla meşgûl olur. Teveccühü arttıkça, ondan istifâdesi artar. Evet, rûhlar için bir mâni, perde yoktur. Onlar, hatırlandığı her yerde hâzır olurlar. Fakat dünyâda iken, yıllarca, beraber bulunduğu beden o topraktadır. Onun için rûhun bu toprağa uğraması, nazarı ve bağlılığı, başka yerlere olandan daha çoktur. Birgün Cüneyd-i Bağdâdî’nin (radıyallahü anh) vaktiyle çile çekmiş olduğu odaya girdim. Burada çok zevklendim. Sonra Cüneyd’in mezarına gittim. Orada önceki zevki bulamadım. Sebebini mürşidime sordum. “O zevkler, Hazreti Cüneyd sebebi ile mi hâsıl oldu? dedi. “Evet” dedim. “Ömründe birkaç gün kaldığı yerde zevk hâsıl olduğuna göre, senelerce, birlikte bulunduğu bedeni yanına gidince, elbette daha çok zevk hâsıl olmak lâzım gelir. Belki mezarı başında iken başka şeyleri görerek ona teveccühün azalmış olabilir” dedi.

Alâüddevle Ahmed bin Muhammed Semnânî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

“Eğer bir kimse, boş oturur, hiçbir iş yapmaz, bu yaptığına da, “Zühd, dünyâyı terk etmek” adını koyarsa, o kimsenin yaptığı şeytana tâbi olmaktan başka birşey değildir. Hiçbir faideli iş yapmayarak, ömrünü boşa harcayandan daha hayırsız bir kimse yoktur.”

“İnsan vücûdunda amellerin tohumu, yenilen lokmadır. Bir kimse lokmayı gaflet içinde yerse, lokma helâlden de olsa, ondan insanların fayda görmesi mümkün değildir.”

“Bir kimse velilik mertebesine ulaşsa, onun üzerine Hak teâlânın bir perde örtememesi, onu halkın gözünden gizlememesi mümkün değildir. “Evliyâm kubbelerim altında (saklı)dır. Onları benden gayrisi tanıyamaz” hadîs-i kudsînin ma’nâsı da budur. Burada bildirilen “Kubbeler” beşeriyet sıfatlarıdır. Pamuktan ve başka maddelerden dokunmuş perde değildir, insanlık sıfatları öyle birşeydir ki, o velîde, Hak teâlâ hazretleri açık bir kusur kılar veya bir hünerini ayıp sûretinde gösterir. “Onu Allahtan başka kimse tanıyamaz” demek, “İçi, ilâhi irâde nûru ile dolu olmayan kimseler o velîyi anlıyamaz” demektir. Ancak o nûr ile nûrlanan kimseler anlayabilir.”

Alâüddevle hazretleri, çeşitli ilimlere dâir birçok eser yazmış olup, yazdığı eserlerin sayısının üçyüzden fazla olduğu rivâyet edilmektedir. Bu eserlerden ba’zılarının isimleri şunlardır: “Adâb-ül-halvet, Beyânü zikr-il-hafi, Tefsîr-ül-Kur’ân (13 cild), Sırr-ül-bâl fî etvâr-i sülûk-i ehl-il-hâl, Şekâik-üd-dekâik, el-Urvetü lî ehl-il-halvetî, el-Urvet-il-vüska, Füsûs-ül-usûl, el-Felâh (Muhtasar-ı Şerh-ıs-sünne), Fevâid-ül-akâid, Medâric-ül-me’âric, el-Makâlât fit-tasavvuf, el-Mükâşefât, Mevârid-üş-şevârid, el-Mühcet-üt-tevhîd, Tuhfet-üs-salikîn ve başkaları.

Alâüddevle Semnânî hazretlerinin yazmış olduğu Şekâik-üd-dekâik ve Hadâik-ül-hakâyık kitabından seçmeler:

“Tövbe; geçmişte yapılan günâh ve hatâya pişman olmak ve onu, ondan sonra terketmektir.”

“Tasavvuf; Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine uymak, fazla konuşmayı, fazla yemeyi ve fazla uykuyu terketmektir.”

“Tasavvuf bir ağaç ise, tövbe onun kökü, yalnızlık, bu ağacın kabuğu; tevhîd, meyvesi; sabır, safa, sıdk (doğruluk) ve salâh yaprakları; vekar, sevgi, vefa, çiçekleridir. Allahü teâlânın izni ile, bu ağaç her zaman meyve verir.”

“En büyük muharebe, konuşur ve yerken, nefs ve şeytanla olan harbdir. Eğer onlara galip gelirsen, kurtulursun.”

“Şükr, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânını, rahmetini görmektir. Bütün ni’metlerin, O’ndan geldiğini anlamaktır.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 73

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 250

3) El-A’lâm cild-1, sh. 223

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 108

5) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 125

6) Nefehât-ül-üns tercümesi (Osmanlıca) sh. 496

7) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 983

ŞEMSEDDÎN EN-NAKÎB (Muhammed bin Ebî Bekr)

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ebî Bekr bin İbrâhim bin Abdürrahmân bin el-Halebî’dir. Lakabı Şemseddîn olup, İbn-i Nakîb diye bilinir. Takriben 662 (m. 1263) senesinde Dımeşk’da doğdu. Şâmiyye Medresesi’nde müderris iken, 745 (m. 1344) senesi Zilka’de ayının onikinci Cum’a gecesi vefât etti.

Ahmed bin Ebî Bekr bin el-Hamevî; Ebü’l-Hasen bin el-Buhârî, Ebû Hâmid bin es-Sâbûnî, Ahmed bin Şeybân, Zeyneb binti Mekkî, Şerefüddîn Makdisî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. İmâm-ı Nevevî’den ve Makdisî’den fıkıh ilmini öğrendi. İmâm-ı Nevevî’nin sohbetinde ve hizmetinde bulunarak, yüksek derecelere kavuştu. Kendisinden de; Cemâlüddîn bin Cümle ve Berzâlî hadîs-i şerîf dinledi. Burhânüddîn el-Ba’lî ve İbn-i Kesîr ilim öğrendi. Humus’ta, sonra Trablus’ta, sonra da Haleb’de hâkimlik vazîfesinde bulundu. Daha sonra ise Şâmiyyet-ül-Berâniyye’de müderrislik yaptı. Sübkî der ki: “Kendisinin şöyle dediğini duydum: “İmâm-ı Nevevî bana; “Ey Kâdı Şemsüddîn! Senin Şam müderrisliğinde bulunman lâzımdır” dedi. Gerçekten de dediği gibi oldu.” Kâdılık vazîfesinden sonra Şâmiyye Medresesi müderrisliğinde bulundu.”

İbn-i Kesîr der ki: “Hocamız âlim ve dindar olup, günah işlememeğe çok dikkat eder, hiç gıybet etmezdi.”

İbn-i Râfi’de şöyle der: “Muhterem bir zât olup, sâlih kimselerle birlikte bulunmayı severdi. Fetvâ verdi ve ders okuttu. İbn-i Dakîk-ül-Iyd’in “Umde” şerhini iyi bilirdi. Âdil kadılardandı.” İslâmiyete son derece bağlı olup, iffet sahibi idi. Vera’da çok yüksek bir dereceye kavuşmuştu. Şeytan ondan kaçar, uzaklara giderdi. Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden idi. Çok keskin, ateş parçası gibi bir zekâya sahib idi. “Ben Cum’â günü ölürüm” derdi. Gerçekten Şâmiyye Medresesi’nde müderris iken, Cum’a gecesi vefât etti. Kâsiyûn’a defnedildi, “Mukaddimet-üt-tefsîr” adında bir eseri vardır.

Sa’îd bin Zeyd (radıyallahü anh) yoluyla gelen şu hadîs-i şerîfi rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kızılımtırak beyaz mantar, (Tîh sahralarında dolaşırlarken yahudilere verilen) kudret helvası (gibi Allahın külfetsiz ni’metleri) nev’inden bir rızıktır. Suyu da göz ağrısına şifâdır.” Bu hadîs-i şerîf, Buhârî, Müslim ve Ahmed bin Hanbel’in Müsned’inde vardır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-9, sh. 307

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 512

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 144

4) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3 sh. 399

5) Miftâh-üs-se’âde cild-2 sh. 113

ŞEMSEDDÎN PÂNÎ-PÜTÎ (Hâce Şemseddîn Türk)

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Hidâyet semâsının güneşi, ma'rifet denizinin kabaran dalgası, ilim deryası, haya ve hilm (yumuşaklık) hazînesi, insanların kılavuzu ve sığınağı, ünsiyet meclisinin açıcısı, darda kalanların sığınağı, yolda kalmışların delîli, yol göstericisi, kutb-i a'zam, Hâce Şemseddîn Türk Pâni-püti hazretlerinin ismi, Şemseddîn bin Seyyid Ahmed bin Seyyid Abdülmü'min bin Seyyid Abdülmelîk bin Seyyid Seyfeddîn bin Hâce Verânâ bin Baba Karâna'dır. Şems-ül-evliyâ (Evliyânın güneşi) ve Müşkül-ül-küşâ (Müşküllerin açıcısı) olarak tanınır. Türkistan'da bulunan Verşâne vilâyetindendir.

Doğum târihi tesbit edilemiyen Şemseddîn Pâni-pütî, 736 (m. 1336) senesi Cemâzil-âhır ayının onuncu günü vefât etti. Seyyid idi. Ya'nî Hazreti Hüseyn'in soyundan idi.

Ailesi tarafından tam bir İslâm terbiyesi ile yetiştirildi. Kalbine İslâm âlimlerinin sevgisi yerleştirildi. Kendisi büyüdükçe, kalbindeki muhabbet ateşi de fazlalaşıyordu. Bu muhabbet dayanılamıyacak hâle gelince, kendisini irşâd edici, yol gösterici bir mürşid-i kâmil aramak üzere, bulunduğu Verşâne şehrinden çıkıp, kasaba kasaba, şehir şehir dolaşmaya başladı. Mültan şehri civârına geldiğinde, Kutb-ül-kâmilîn hazret-i Hâce Feridüddîn-i Genc-i Şeker ile karşılaştı.

O büyük zâtın sohbetlerinde bulunup, ondan icâzet aldı. Bundan sonra, Genc-i Şeker hazretlerinin izni, işâreti ve emri ile, Kelîr (veya Kalyar) şehri tarafına gitti. Orada, Tâc-ül-evliyâ Gavs-ı Samedânî Hâce Alâüddîn Ali Ahmed Sâbir hazretlerini buldu. Onun bereketli sohbetlerine kavuştu. Hazreti Hâce onu görünce çok sevinip; "Şemseddîn! Sen benim ma'nevî oğlumsun.

Bizim bu yolumuzun, silsilemizin senden devam etmesini ve uzun zaman ayakta kalmasını Allahü teâlâdan diledim. Demek ki Allahü teâlâ bu arzumu kabûl etti." buyurup, onu talebeliğe kabûl etti. O yüksek huzûrda, kıymetli sohbetlerde ve husûsî hizmetlerde bulunarak, orada onbir sene kaldı. Çetin riyâzetler ve mücâhedeler ile çok gayret ederek, evliyâlık yolunda üstün derecelere, anlaşılamıyan yüksekliklere kavuştu. Ondan icâzet ve hilâfet alıp me'zûn oldu. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde, diğer talebe arkadaşlarından ileride idi. Nitekim yüksek hocası onun için; "Bizim Şems'imiz evliyâ içinde güneş gibidir" buyurup, ona Şems-ül-evliyâ lakabını vermiştir. Alâüddîn Sâbir, çok sevdiği bu talebesini, insanları irşâd etmesi vazîfesiyle Pâni-püt şehrine gönderdi. Hocasından aldığı vilâyet nûru ile o tarafları aydınlatan Şems-ül-evliyâ, binlerce kişiyi evliyâlık mertebelerine kavuşturdu. Fevâid-ül-füâd ve Zâd-ül-ebrâr isimli çok kıymetli kitapların sahibi olan Celâleddîn-i Hindî bunun talebelerindendir. Her tarafta tanınıp meşhûr oldu. Zühd, vera', takvâ, tecrid ve uzlet sahibi idi. Haramlardan, şüphelilerden son derece sakınır, dünyâya zerre kadar meyl etmezdi. İnsanlardan ayrı, kendi hâlinde bulunurdu. Her ân ibâdet ve tâat ile meşgûl idi. Öyle ki, sanki bambaşka bir âlemde, bambaşka hâller içinde yaşıyordu. Menkıbeleri, kerâmetleri çok, faziletleri sayısızdır.

Rivâyet edilir ki, her kimin mühim bir işi, derdi, sıkıntısı, müşkili bulunduğunda, abdest alıp, Hâce Şemseddîn'in mübârek ismini yüzbin defa okusa, bunu yapmak zor geliyorsa, bir miktar kimse toplanıp, bölüşerek okusalar ve yüzbine tamamlasalar, Allahü teâlâ, Şemseddîn Pâni-pütî'nin mübârek ismi hürmetine, o kimsenin sıkıntısını, ihtiyâcını giderir. Şu kadar var ki, bunu yapanların Ehl-i sünnet i'tikâdında olup, haramlardan sakınmaları ve bunu abdestli olarak, sıdk ve ihlâs ile okumaları şarttır. Hâce Şemseddîn çok mal ve servete kavuştu ise de, bunların hiçbirine meyletmedi. Her ân gönlü Allahü teâlâ ile idi. Bir defasında Sultan Gıyâseddîn, bir kaleyi fethetmek için muhasara etmişti. Çok zaman geçtiği hâlde, bir türlü kaleyi düşüremediler. Bir gece hava birden değişti. Şiddetli yağmur ve rüzgâr başladı, öyleki; rüzgâr, çadırları yerinden söküp fırlatıyordu. Sultanın hizmetçisi elinde ibrik, sultâna abdest suyu ısıtabilmek için ateş arıyordu. Ateş yoktu. Nihâyet bir çadırda kandil yanmakta olduğunu farkedip, oraya koştu. Bu, Şemseddîn hazretlerinin çadırı idi ve kendisi içeride Kur'ân-ı kerîm okuyor, sanki, şiddetli yağmur ve rüzgâr, ona ve etrâfına hiç te'sîr etmiyordu. Kendisi, evliyâlık halleriyle çok heybetli bir zât olduğundan, sultânın hizmetçisi yanına yaklaşamadı ve hiçbir şey söyleyemedi. Uzakta durup beklemeye başladı. Şemseddîn Pâni-pütî, biraz sonra başını kaldırıp; "Gel kardeşim! Ateş istiyordun. Alıp götürebilirsin" dedi. Hizmetçi ateş alıp gitti, ibrikte bulunan suyu ısıtıp, acele ile sultâna yetiştirdi. Bu hâl, hizmetçinin dikkatini çok çekmişti. Su lâzım olduğunda, hizmetçi etrâfta su bulamadı. Hizmetçi, o zâtın çadırında ateş bulduğuma göre, su da bulurum diye düşündü. Sabah olduğunda, o çadıra gitti. Çadıra vardığında akşamki zâtın yerinde bulunmadığını gördü. Geri dönerken,

ordugâhın dışında bulunan havuzun yanından geçiyordu. Baktı ki, akşam çadırda gördüğü o zât, havuzda abdest alıyordu. Bir kenarda durup abdestini bitirmesini bekledi. O büyük zât abdestini tamamladı, namazını kıldı. Hizmetçi de oraya yaklaşıp su tulumunu doldurdu. Bir tarafdan da çok hayret ediyordu. Zîrâ mevsim kış olduğu için, havuzun donmuş olması gerekiyordu. Bu düşünceler içinde suyu götürdü. O gün bu durumdan hiç kimseye bahsetmedi. Ertesi sabah erkenden, o zâtın havuza abdest almaya gelme vaktinden evvel oraya gelip baktı. Havuz donmuş vaziyette, su alınacak gibi değildi. Bir ağacın kenarına çekilip beklemeye başladı. Bu işteki inceliği anlıyabilmek için soğukta beklemeye râzı oldu. Nihâyet Şemseddîn (radıyallahü anh) geldi. Abdest almaya başlayacağı zaman, havuzun buzu birdenbire eridi. Ateş üzerinde ısınan bir kaptaki su misâli, havuzdan buhar yükselmeye başladı. O zât abdest alıp gittikten sonra, havuzun yanına gelen hizmetçi, biraz önce buz tabakası hâlinde bulunan suyun, şimdi eli yakacak derecede sıcak olduğunu gördü. Bu hâlin Şemseddîn hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anlamıştı. Su tulumunu o sıcak sudan doldurup sultânın yanına geldi. Sultâna, yalnız olarak arzetmesi îcâb eden bir husûs olduğunu bildirdi. Sultan, otağında oturmakta idi. Hizmetçinin arzusunu kabûl etti. Hizmetçi gördüklerini etrâflıca anlatınca, sultan çok hayret etti. Hizmetçiye kendisini sabaha yakın uyandırmasını, beraberce oraya gideceklerini söyledi. Hizmetçi gece sultânı uyandırıp, beraberce havuzun yanına gittiler. Baktılar, havuzun suyu buz tutmuş hâlde idi. Bir kenara çekilip beklemeye başladılar. Biraz sonra Hazreti Şemseddîn gelip abdest aldı. Orada namaz kıldı ve gitti. Sultan, olduğu yerden çıkıp suya baktığında, onun gayet sıcak olduğunu gördü. Onun kerâmet' sahibi büyük bir zât olduğunu anladı. Hemen o zâtın çadırının bulunduğu yere geldi. Şemseddîn Pâni-pütî, çadırına gelmiş, Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Sultan, geride edeble durup, ayakta dinlemeye başladı. Okumayı bitirince, sultânın karşısında ayakta beklemekte olduğunu görünce hayret etti. Ayağa kalkıp selâm verdi. Sultan daha çok hürmet edip; "Ne kadar mes'ûd bir kimseyim ki, Hak teâlâ sizin gibi sevgili bir kulunu, benim zamanımda ve yakınımda bulundurdu. Uzun zamandır muhasara ediyoruz, kaleyi fethedemedik. Lütfen duâ edin de, kale artık fetholunsun" dedi. Bunları söylerken, büyük bir edeb ile ve yalvarırcasına konuşuyordu. Şems-ül-evliyâ Şemseddîn hazretleri, tevâzu edip, kendisini duâya lâyık görmediğini söyledi. Sultan çok ısrar etti. Bunun üzerine ellerini açıp Fâtiha-i şerîfe okudu ve; "Şimdi atınıza binip gidiniz, İnşâallah fetih gerçekleşecektir" buyurdu. Sultan, sevinçle ve içi ferahlamış olarak otağına geldi. Komutanlarını toplayıp, konuştular. Bütün hazırlıklar tamamlanıp, son bir hücuma geçildi ve Allahü teâlânın izni ile kale fetholundu.

Bu fethin, Şemseddîn hazretlerinin duâları bereketiyle olduğunu bilen sultan, ertesi gün, büyük bir sevinçle ve yüksek bir edeble, yalın ayak onu ziyârete gelmek istedi. O ise, kendisine böyle davranılmasını istemiyor, tanınmaktan, meşhûr olmaktan hoşlanmıyordu. Kalb gözüyle, sultânın bu düşüncesini anladı. Bunun için, buradaki vazîfeden ayrılmak istedi.

Birgün, yanında bulunan atını duâ ederek salıverdi. At; oradan sür'atle uzaklaştı. Bu sırada, Şemseddîn Pâni-pütî'nin bulunduğu yere uzak bir yerde, dul bir kadın ve bir de kızı vardı. O kadıncağız kızını evlendirecekti. Fakat hiçbir hazırlıkları, malları ve paraları da yoktu. Şemseddîn Pâni-pütî, Allahü teâlânın izni ile onların bu hâline vâkıf olup, atını bunun için göndermiş ve bunun için duâ etmişti. O duâ bereketi ile, o at gelip, o dul kadının yanında durdu. Kadın bu hâle bir ma'nâ veremeyip hayretle bakarken, gâibden bir sesin kendisine; "Ey ihtiyâr hanım! Bu atı sat! Kızının masraflarına ihtiyâçlarına harca!" dediğini duydu. Kadın bildirileni yaptı ve böylece rahatlamış, büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş oldu. Hâce Şemseddîn kalan malını da bu şekilde Allah rızâsı için dağıtıp, kendisi Pâni-püt şehrine geldi orada talebelerine ders okutmakla meşgûl oldu.

Şöyle anlatılır: Şems-ül-evliyâ hazretleri birgün, şehrin ileri gelenlerinin de bulunduğu bir meclisde oturuyordu. Kendisinin seyyid olduğunu iddia eden bir kimse de orada idi. Bu kimse Şems-ül-evliyâ'ya; "Sizin seyyid olduğunuz nereden belli? Bunu nasıl isbât edersiniz?" dedi. Bu münasebetsiz suâle üzülen Şems-ül-evliyâ; "Babamdan ve dedelerimden duyduğum gibi, bunu isbât eden şecere de yanımda saklıdır" dedi. O kimse daha da ileri giderek: "Bu tam bir isbât değil. Daha kat'î birşey göstermeniz lâzım" dedi. Şemseddîn hazretleri buna daha çok üzüldü. Celallendi, Hâşimî damarı harekete geldi ve; "Gerçi bu isbât şekli şimdiye kadar tatbik edilmiş değil ama, şimdi bundan daha kat'î bir yol kalmadı. Mecbûren, "Seyyidlerin kılı ateşte yanmaz" kaidesini göstereceğiz. Hemen büyük bir tandır hazırlasınlar. Madem sen de seyyid olduğunu söylüyorsun. Birlikte o tandıra gireriz"

buyurdu. O kimse daha önce cür'etkâr sözler söylediği için, şimdi bu sözlere i'tirâz edemedi yakınında bulunan büyük bir tandır yakılıp, kızdırıldı. Şems-ül-evliyâ, hiç çekinmeden o kızgın tandıra girdi. Fakat, o girer girmez, Allahü teâlânın izni ile tandırın harareti (sıcaklığı) soğudu. Elbisesinden bir iplik dahî yanmadı. Tandırın içinde gaybdan bir pınar peyda oldu. Şemseddîn, o pınardan abdest aldı. İki rek'at namaz kıldı. Sonra dışarıda bekliyen o kimseye seslenip; "Ey Seyyid(!) kardeşim. Niçin tandıra girmiyorsun. Beklemen çok uzadı" dedi. O kimse, mahcubiyetinden biraz daha ilerledi, ateşi gördü. Pek yakıcı ve korkunç idi. Kalbine dokundu, yüzünün rengi değişti. Buna rağmen iki adım daha atıp, tandırın başına geldi. Yükselen alev, pardesüsünün eteğini tutuşturdu. Bu kimse feryâd etmeye başladı. Sonra, Şems-ül-evliyâ hazretleri tandırdan çıkıp, o kimsenin alevlenmiş olan pardesüsünü söndürdü. Bu hâdiseyi başından beri ta'kib edenler, hayretler içerisinde kaldılar. O kimsenin seyyid olmadığı, yalancı birisi olduğu da böylece anlaşılmış oldu Orada bulunanların, Şems-ül-evliyâ hazretlerine olan muhabbetleri, böylece daha çok artmış oldu.

Hâce Şemseddîn Türk'e, hocası Alaüddîn Sâbir hazretleri senelerce önce; "Şems-ül-evliyâ (Evliyânın güneşi)" lakabını vermişti. Buradaki harflerin sayılarının toplamı, Ebced hesabına göre 736 etmekte, bu ise, o büyük zâtın hicri vefât senesine karşılık gelmektedir. Hâce Alâüddîn hazretlerinin bu ismi vermesinin bir kerâmet olduğunu ve Hâce Şemseddîn'in, evliyânın güneşi olmasının. Allahü teâlâ tarafından kabûl edilmesine bu uygunluğun bir işâret olduğunu âlimler bildirmişlerdir.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Siyer-ül-aktâb sh. 184

ŞEREFÜDDÎN AHMED BİN YAHYÂ MÜNÎRÎ

Hindistan'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. "Mahdûm-ül-Mülk Bihârî" diye tanınır. Lakabı, Şerefüddîn olup, nesebi, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) amcalarından Zübeyr bin Abdülmüttalib'e dayanır. Dedesi, evliyâdan bir kimse olup, Halîl kasabasından, Bihar'daki Münir kasabasına göç etti. Anne tarafından dedesi, Şihâbüddîn-i Sühreverdiyye yolunun, rehberlerinden idi. Bu dedesi, Kaşgarlı olup, sonradan Patna'ya bağlı Jathli köyüne geldi. Bu da Hazreti Hüseyn'in soyundan olduğu için, seyyid idi.

Ahmed Şerefüddîn'in; Halîlüddîn, Celîlüddîn ve Habîbüddîn isimlerinde üç kardeşi vardır. Ahmed Şerefüddîn, 661 (m. 1263)'de Şa'bân ayının son Cum'a günü Münîr'de doğdu. 782 (m. 1380) senesinde vefât etti; Hindistan'da Bihar şehrinde yaşadı. Kabri de oradadır.

Şerefüddîn Ahmed, ilk tahsilini kendi kasabasında yaptı. Büyük âlim Mevlânâ Şerefüddîn Ebû Tavâma'nın talebesi oldu. Onunla Sonârgaon'a gittiler. Orada derslerine o kadar çok çalışırdı ki, bir dakikasını boşa geçirmezdi. Diğer talebeler yemek yemek için bir müddet istirahate çekildikleri hâlde, o hocasından izin alarak yiyeceğini kendi odasında yeyip, zaman isrâfı yapmazdı. Derslerine kendini o kadar çok vermişti ki, memleketinden gelen mektûpları cevaplayacak zaman bulamazdı. Hattâ mektûpları, belki üzüntüye ve derslerinden ilgisini dağıtmaya sebep olur düşüncesiyle okumazdı. Kısa zamanda, zâhir ve bâtın ilimlerinde kemâle geldi. Hocasının kızıyla evlenerek, Zekiyyüddîn isminde bir oğlu oldu. Babası Yahyâ Münîrî hazretlerinin vefâtı üzerine Münir'e döndü. Çocuklarını annesinin yanına bırakarak, Dehlî'deki büyük velî Nizâmüddîn Evliyâ ile görüşmek üzere yola çıktı. Daha şehre girmeden Nizâmüddîn Evliyâ hazretlerinin vefât ettiğini öğrendi: Necîbeddîn Firdevsî orada idi. Necîbeddîn Firdevsî'nin huzûruna erişince; "Ey Şerefüddîn Ahmed! Senelerdir oturup seni beklerim. Sana teslim edilecek bir emânetim var" sözleriyle karşılandı. Firdevsî hazretleri, Şerefüddîn Ahmed'i talebeliğe kabûl buyurdu. Şerefüddîn Ahmed Münîrî, ona hizmet etti ve kendisi için saklanan ni'metlere kavuştu. Büyük velîlerden oldu. İnsanların doğru yola gelmeleri, Ehl-i sünnet i'tikâdı üzere yaşamaları için yarım asırdan fazla uğraştı.

Ahmed Münîrî'nin sohbetlerine, her sınıftan ve i'tikâddan insanlar katılırdı. Onların sordukları en karmaşık suâllere, tatmin edici cevaplar verirdi. Sohbetlerinde, tasavvufun inceliklerini, insanlara faydalı olmayı, sünnet-i seniyyenin ihyasını bid'atlerden sakınmayı anlatırdı. Yüzbinden ziyâde insan, talebesi olmakla şereflendi. Bunlardan üçyüzden fazlası, büyük âlimler derecesine yükseldi Pekçok hindûnun müslüman olmasına sebep oldu. Zamanındaki sultanlara,

devletin ileri gelen kimselerine, halk arasında söz sahibi olanlara ve talebelerine mektûplar yazarak, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirirdi. Bu mektûplar, sonradan toplanarak kitap hâline getirildi.

Ahmed Münirî, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetlerine o kadar sarılırdı ki, âlimler onun hakkında; “Şerefüddîn’in ahlâkı, Resûl aleyhisselâmın bir kopyasıdır” derlerdi. Herkese karşı güleryüzlü idi. Başkalarının haklarına çok saygı gösterir, kalbi kırık garîblerin yardımına koşardı. Ahlâk bakımından Peygamber efendimize çok benzerdi. Nitekim Mektubâtının 50. mektûbunda: “Bu da göstermektedir ki, kibir, gurûr ve bilgisizlik sebebiyle, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) yolunu ta’kib etmeyen câhil insanlar, onun mübârek nûrlarının pırıltılarını bulamazlar. Bunların, bir rehber yol gösterici olmadan ma’nevî makamların yüksek derecelerine gidecek doğru (hakîkî) yolu bulmaları imkânsızdır. Bunun içindir ki; “Kör, elinde değnek olmadan asla yolunu bulamaz” demişlerdir. Ey genç, yolun uzundur ve tehlikelerle doludur, o yüzden bir yol gösterene sarıl!” buyurmaktadır.

Şerefüddîn Ahmed Münîrî, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) uymakta çok titiz olması sebebiyle, dindeki her bid’atten sakınırdı. Bu mevzûda o kadar dikkatli idi ki, bir defasında talebelerine; “Peygamberimizin herhangi bir hareketini bid’atlerle karışmış görürseniz, o sünneti terketmeniz daha iyidir” buyurdu.

Ahmed Münîrî, sünnet-i şerîfe uymanın bereketiyle, Allahü teâlânın kendisini affedeceğini ümîd ederdi.

Vefât ettiği gün, yüzyirmibir yaşında idi. Vefâtından bir gün önce çok hasta olmasına rağmen, son defa abdest almak istedi. İkindi vakti yaklaşıyordu. Hırkasını çıkardı, su istedi, yenlerini kıvırdı, dişini temizledi. Besmele okuyarak abdest almaya başladı. Her uzvunu yıkamaya başlarken, başka duâlar okudu. Kollarını yıkarken Şeyh Halîl, yüzünü yıkamayı unuttuğunu hatırlattı. Tekrar taze abdest almaya başladı. Kâdı Zâhid, sağ ayağını yıkamaya yardım etmek istediyse de, ona mâni oldu. Abdesti tamamladıktan sonra, bir tarak ve seccade istedi. Sakalını taradıktan sonra, iki rek’at namaz kıldı. Biraz dinlendi ve sonra ikindi namazını kıldı. 5 Şevval 782 (m. 1380)’de, evdeki çocuklarıyla ve talebeleriyle helâllaştı. Onlarla vedâlaştı. Ertesi gün yatsı vaktinde, salevât-ı şerîfe getirerek duâ etmeye başladı. Duâ esnasında mübârek rûhunu teslim etti. Cenâze namazı, Şeyh Eşref Cihangir Semnânî tarafından kıldırıldı.

Şerefüddîn Ahmed Münîrî’nin eserlerinin listesi çok kabarık olmakla beraber, ne yazık ki, bunlardan pek azı bu güne kadar gelebilmiştir. Saklanabilen kitapları şunlardır. “Râhat-ül-kulûb”, “Ecveb”, “Fevâid-i Ruknî”, “İrşâd-üt-tâlibîn”, İrşâd-üs-sâlikîn” “Risâlet-ül-mekkiyye”, “Ma’den-ül-Me’ânî”, “İhvan Pür Ni’met”, “Tuhfet-i gaybî”,

Şerefüddîn Ahmed hazretlerinin “İrşâd-üs-sâlikîn”, “Ma’den-ül-me’ânî” ve “Mektûbât” kitapları çok kıymetlidir. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden Gulâm-ı Ali Abdullah-i Dehlevî, doksandokuzuncu mektûbunda, Ahmed bin Yahyâ Münîrî’nin “Mektûbât’ını okumayı tavsiye etmekte, nefsin temizlenmesinde çok te’sîri olduğunu bildirmektedir.

Hindistan’da yetişmiş olan İslâm âlimlerinin büyüklerinden Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîrî “rahmetullahi aleyh”, Fârisî (Mektûbât) kitabının onsekizinci mektûbunda buyuruyor ki: “İnsanların çoğu, şübhe ve hayâl ile hareket ederek yanılıyorlar. Böyle bozuk düşünenlerden bir kısmı; “Allahü teâlânın bizim ibâdetlerimize ihtiyâcı yoktur, ibâdetlerimizin O’na hiç fâidesi yoktur, insanların ibâdet veya isyan etmeleri, O’nun büyüklüğü karşısında müsavîdir, ibâdet yapanlar, boşuna sıkıntı zahmet çekiyorlar” diyor. Böyle düşünmek yanlıştır. İslâmiyeti bilmediği için, böyle söylemektedir, ibâdetlerin Allahü teâlâya fâidesi olduğunu ve bunun için emr olunduklarını zannetmektedir. Böyle zannetmek, çok yanlıştır. Olamıyacak şeyi oluyor sanmaktır. Her insanın yaptığı ibâdetin fâidesi, yalnız kendisinedir. Böyle olduğunu, Allahü teâlâ, Fâtır sûresinin onsekizinci âyetinde açıkça haber vermekdedir. Böyle yanlış düşünen kimse, perhiz yapmıyan hastaya benzemektedir. Bu hastaya doktor, perhiz tavsiye ediyor. Bu ise, perhiz yapmazsam doktora hiç zararı olmaz diyerek perhizi bozuyor. Doktora zararı olmaz demesi, doğrudur. Fakat kendine zarar vermektedir. Tabîb, kendine fâidesi olduğu için değil, onun hastalıktan kurtulması için, perhiz yapmasını tavsiye etmiştir. Doktorun tavsiyesine uyarsa, şifâ bulur. Uymazsa ölür gider. Tabîbin bundan hiç zararı olmaz.

Bozuk düşünenlerden bir kısmı da, hiç ibâdet yapmaz. Haramlardan sakınmaz, ya’nî İslâmiyete uymaz. “Allah

kerîmdir, rahimdir. Kullarına çok acır. Affı sonsuzdur. Kimseye azâb etmez” der. Evet, ilk sözleri doğrudur. Fakat, son sözü yanlıştır. Burada şeytan kendisini aldatmaktadır, isyana sürüklemektedir. Aklı olan kimse, şeytana aldanmaz. Allahü teâlâ, kerîm, rahim olduğu gibi, azâbı da şiddetlidir. Can yakıcıdır. Bu dünyâda, çoklarını fakirlik ve sıkıntılar içinde yaşattığını görüyoruz. Nice kullarını, hiç çekinmeden azaplar içinde yaşatıyor. Çok kerîm olduğu hâlde ve razzak olduğu hâlde, zirâat, çiftçilik sıkıntıları çekilmezse, bir lokma ekmek vermiyor. Herkesi yaşatan O olduğu hâlde, yemeyen, içmeyen insanı yaşatmıyor, İlâç kullanmıyan hastaya şifâ vermiyor. Yaşamak, hasta olmamak ve mal sahibi olabilmek gibi, dünyâ ni’metlerinin hepsi için sebepler yaratmış, sebebine yapışmıyanlara hiç acımayıp, dünyâ ni’metlerinden mahrûm bırakmıştır. Ahıret ni’metlerine kavuşmak da böyledir. Kâfirliği ve cahilliği, rûhu öldüren zehr yapmışdır. Tenbellik de, rûhu hasta yapar. Bunlara ilâç yapılmazsa, rûh hastalanır, ölür. Küfrün ve cahilliğin biricik ilâcı, ilimdir, ma’rifettir. Tenbelliğin ilâcı da, namaz kılmaktır ve emredilen ibâdetleri yapmaktır. Bir kimse, dünyâda zehir yer ve Allah rahimdir. Zehirin zararından beni korur derse, hastalanır, ölür. İshal olan, hind yağı içerse, (şeker hastası, tatlı ve hamur işi yerse), hastalıkları artar. Şehvete uymak, ya’nî nefsin arzularını yapmak, kalbi hasta eder. Şehvete uymanın, günah olduğuna, zararlı olduğuna inanırsa, şehvete uyması, kalbini öldürmez. Zararlı olduğuna inanmazsa, kalbini öldürür. Çünkü, inanmıyan kâfir olur. Küfr ise, kalbin, rûhun zehridir.

Bozuk düşünenlerden bir kısmı ise, açlık çekerek riyâzet yapıyorlar. Böylece İslâmiyetin beğenmediği şehvet, gadap ve eğlence isteklerini kökünden yok etmek istiyorlar, İslâmiyet, bunların yok edilmesini emr ediyor sanıyorlar. Uzun zaman açlık sıkıntısı çekerek, bu kötü isteklerinin yok olmadıklarını görüyor, İslâmiyet, yapılamayacak şeyi emr etmiştir, zannediyorlar. “İslâmiyetin bu emri yapılamaz, insan, yaradılışında bulunan huylardan kurtulamaz. Bunlardan kurtulmak için çalışmak siyah kimseyi beyaz yapmağa uğraşmak gibidir. Olamıyacak şeyi yapmağa çalışmak, ömrü boşuna harc etmek olur” diyorlar. Bunlar, yanlış düşünüyor ve yanlış iş yapıyorlar. Hele, İslâmiyet böyle emr etmiştir demeleri, tam bir cahillik ve ahmaklıktır. Çünkü İslâmiyet, gadabın, şehvetin, insanlık sıfatlarının yok edilmesini emr etmiyor. Böyle söylemek, İslâmiyete iftira etmek olur. İslâmiyet, böyle emr etmiş olsaydı, dinin sahibi olan Muhammed aleyhisselâmda bu sıfatlar bulunmazdı. Hâlbuki; “Ben insanım. Herkes gibi, ben de kızarım.” buyururdu. Ara sıra kızdığı görülürdü. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde, “Gadablarını yenen” kimseleri medh etmektedir. Gadab etmiyenleri medh etmemektedir. Bozuk düşünen kimsenin, insan, şehvetini yok etmelidir demesi pek yanlıştır. Bir kimsenin şehveti giderse, ilâç yaparak şehvete kavuşması lâzımdır. Gadab da böyledir. İnsan, zevcesini ve çocuklarını gadab sıfatı ile korur, İslâm düşmanlarına karşı, bu sıfat yardımı ile cihâd eder. Çoluk-çocuk sahibi olup, öldükten sonra şân ve şerefle anılmak, şehvet sayesinde olmaktadır. Bunlar, İslâmiyetin beğendiği, övdüğü şeylerdir.

İslâmiyet, şehvetin ve gadabın yok edilmesini değil, her ikisine hâkim olup, dine uygun kullanılmalarını emr etmektedir. Süvarinin atını ve avcının köpeğini yok etmeleri değil, bunları terbiye ederek, kendilerinden fâidelenmeleri lâzım olduğu gibidir. Ya’nî, şehvet ve gadab, avcının köpeği ve süvarinin atı gibidirler. Bu ikisi olmadıkça, âhıret ni’metleri avlanamaz. Fakat, bunlardan fâidelenebilmek için, terbiye ederek, dine uygun kullanılmaları lâzımdır. Terbiye edilmezler, azgın olup, dinin sınırlarını aşarlarsa, insanı felâkete sürüklerler. Riyâzet yapmak, bu iki sıfatı yok etmek için değil, terbiye edip dine uymalarını sağlamak içindir. Bunu sağlamak da herkes için mümkündür.

Bozuk düşünenlerin dördüncü kısmına gelince, bunlar kendilerini aldatmaktadırlar. “Herşey ezelde takdîr edilmiştir. Çocuk dünyâya gelmeden önce, “Sa’îd” veya “Şakî” olduğu bellidir. Bu, sonradan değişmez. Bunun için, ibâdet yapmanın fâidesi yoktur” derler. Resûlullah (aleyhisselâm) kaza ve kaderin değişmiyeceğini, herşeyin ezelde takdîr edilmiş olduğunu anlatınca, Eshâb-ı Kirâm da; “Ezeldeki takdîre güvenelim, ibâdet yapmıyalım” demişlerdi. Resûlullah (aleyhisselâm), bunlara karşı; “İbâdet yapınız! Herkese ezelde takdîr edilmiş olan şeyi yapmak kolay olur” buyurdu. Ya’nî ezelde sa’îd denilene, sa’îdlerin işleri yaptırılır. Bundan anlaşılıyor ki, ezelde sa’îd denilenlerin ibâdet yapmaları ve şakî denilenlerin isyan etmeleri, sağlam yaşamaları ezelde takdîr edilmiş olanların gıda ve ilâç almalarına ve hastalanmaları, ölmeleri takdîr edilmiş olanların da, gıda ve ilâç almamalarına benzemektedir. Açlıktan, hastalıktan ölmesi ezelde takdîr edilmiş olana, gıda ve ilâç almak nasîb olmaz. Zengin olması ezelde takdîr edilmiş olana, kazanç yolları açılır. Doğuda ölmesi takdîr edilmiş olana, batıya giden yollar

kapanır, işittiğimize göre, Azrail aleyhisselâm, Hazreti Süleymân aleyhisselâmın yanına gelince, oturanlardan birine dikkatle baktı. Adam, meleğin böyle sert bakışından korktu. Azrail aleyhisselâm gidince, Süleymân aleyhisselâma yalvarıp, rüzgâra emr etmesini, rüzgârın kendisini garb memleketlerinden birine götürüp, Azrail aleyhisselâmdan kurtulmasını istedi. Azrail aleyhisselâm tekrar gelince, Süleymân aleyhisselâm, o adamın yüzüne niçin sert baktığını sordu. Azrail aleyhisselâm; "Bir saat sonra, garbdaki şehirlerden birinde, o kimsenin canını almak için emr olunmuştum. Onu senin yanında görünce, hayretimden dikkatle baktım. Emre uyup garba gidince, onu orada görüp canını aldım" dedi. Görülüyor ki, ezeldeki takdîrin hâsıl olması için, Adam, Azrail aleyhisselâmdan korktu. Süleymân aleyhisselâm da ona yardım etti. Ezeldeki takdîr, sebepler zinciri ile yerine getirildi. Bunun gibi, ezelde sa'îd denilmiş olan kimsenin îmân etmesi, riyâzet çekerek kötü huylarının düzelmesi nasîb olur. En'âm sûresinin yüzyirmibeşinci âyetinde meâlen; "Allahü teâlâ, hidâyete kavuşturmak istediği kulunun kalbine İslâmiyeti yerleştirir" buyurmaktadır. Ezelde şakî olan, ya'nî Cehenneme gitmesi takdîr edilmiş olan kimseye; "İbâdet etmeğe lüzum yoktur. Herkesin sa'îd veya şakî olduğu ezelde takdîr edilmiştir" düşüncesi verilir. Böyle düşünerek, ibâdet etmez. Böyle düşünerek ibâdet yapmaması, o kimsenin ezelde şakî olduğunu gösterir. Bunun gibi, câhil kalması ezelde takdîr edilmiş kimseye; "Herşey ezelde takdîr edilmiştir. Câhil kalması takdîr edilmiş olanın, okuyup öğrenmesinin fâidesi olmaz" düşüncesini verirler. Böylece çalışmaz, öğrenmez. Câhil kalır. Bir kimsenin zirâat yaparak bol mahsûl alması takdîr edilmiş ise, tarlasını sürmek, tohum ekmek nasîb olar.

Ezelde sa'îd denilmiş olanların îmân etmeleri ve ibâdet yapmaları, şaki denilmiş olanların da, kâfir olmaları ve isyan etmeleri böyledir. Ahmak olan kimse bunu anlıyamaz. "Îmânın ve ibâdet yapmanın, ezelde sa'îd olmak ile ve küfrün, isyanın da şaki olmak ile ne ilgisi vardır" der. Kısa aklı ile bu ilgiyi-anlamak ister. Herşeyi, kendi aklı ile çözmeğe kalkışır. Hâlbuki, insanın aklı sınırlıdır. Aklın eremediği şeyleri akıl ile anlamağa kalkışmak, akılsızlık, ahmaklık olur.

Öyle düşünenlerin ahmak oldukları anlaşılır. Îsâ aleyhisselâm buyurdu ki: "Anadan doğma körlerin görmesini sağlamak, hattâ ölüleri diriltmek bana güç gelmedi. Fakat ahmak olana, doğru sözü anlatamadım." Allahü teâlâ, sonsuz olan ilmi ve hikmeti ile, ba'zı kullarını melek derecesine yükseltir. Hattâ, meleklerden daha ileri olur.

Ba'zılarını da, köpek, hınzır derecesine düşürür."

Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîrî hazretlerinin "Mektûbât" kitabında yüz mektûp vardır. 741 (m. 1339) senesinde yazılmış ve 1329 (m. 1911) senesinde Hindistan'da basılmıştır. İstanbul'da Süleymâniye Kütüphânesi'nde el yazması vardır. Yetmişaltıncı mektûbunda buyuruyor ki: "Se'âdet" Cennetlik olmak demektir. "Şekavet", Cehennemlik olmak demektir. Se'âdet ve şekavet, Allahü teâlânın iki hazinesi gibidir. Birinci hazînenin anahtarı, tâat ve ibâdettir. İkinci hazînenin anahtarı, ma'sıyyet ya'nî günahlardır.

Allahü teâlâ, her insanın sa'îd veya şakî olduğunu ezelde takdîr etmiştir. (Buna alın yazısı denir.) Ezelde sa'îd denilen kimsenin eline dünyâda saadetin anahtarı verilir. Bu insan, Allahü teâlâya itaat eder. Ezelde şakî olanın eline de, dünyâda şekâvetin anahtarı verilir. Bu kimse, hep günah işler. Dünyâda herkes, eline verilmiş olan anahtara bakıp, sa'îd veya şakî olduğunu anlıyabilir. Âhıreti düşünen din âlimleri, herkesin sa'îd veya şakî olduğunu böylece anlar. Dünyâya dalmış olan din adamı ise, bunu bilmez. Her izzet ve her ni'met, Allahü teâlâya itaat ve ibâdet etmektedir. Her kötülük ve sıkıntı da, günah işlemekten hâsıl olur. Herkese derd ve belâ, günah yolundan gelir. Rahat ve huzûr da, itaat yolundan gelmektedir. (Allahü teâlânın âdeti böyledir. Bunu kimse değiştiremez. Nefse kolay ve tatlı gelen şeyi saadet zan etmemeli. Nefse güç ve acı gelenleri de şekavet ve felâket sanmamalıdır.) Kudüs'de Mescid-i Aksâ'da senelerce tesbih ve ibâdet ile Ömrünü geçiren kimse, bir secdeyi terk etdiği için öyle yuvarlandı ki, bir daha kalkamadı. Eshâb-ı Kehfin köpeği ise, pis olduğu hâlde, sıddîkların arkasında birkaç adım yürüdüğü için, öyle yükseldi ki, hiç düşmedi. Bu hâl, insanı hayrete düşürmektedir. Asırlar boyunca, ilim adamları bu bilmeceyi çözememiştir. İnsanın aklı, bunun hikmetini anlıyamadı. Âdem aleyhisselâma buğdaydan yeme dedi ve yemesini diledi. Şeytanın Âdem aleyhisselâma secde etmesini emr eyledi ve secde etmemesini diledi. Beni arayınız buyurdu. Fakat kavuşmağı dilemedi. İlâhî yolun yolcuları, "Hiç anlıyamadık" demekten başka birşey söyliyemediler. Bizlere ne demek düşer. O'nun, insanların îmân etmelerine, ibâdet yapmalarına ihtiyâcı yoktur. Kâfir olmalarının ve günah işlemelerinin O'na hiç zararı olmaz. Mahlûklarına O'nun hiç ihtiyâcı yoktur, ilmi,

zulmetin temizlenmesine, cehli de günah işlemesine sebep yaptı. İlimden îmân ve tâat doğmakta, cehlden de küfr ve günah hâsıl olmaktadır. Tâat, çok küçük olsa da, kaçırılmamalı. Günah pek küçük görünse de yaklaşmamalıdır. İslâm âlimleri dedi ki; üç şey, üç şeye sebeptir: Tâat, Allahü teâlânın rızâsını kazanmağa sebeptir. Günah işlemek, Allahü teâlânın gadabına sebeptir, îmân etmek, şeref ve değer sahibi olmağa sebeptir. Bunun için, küçük günah işlemekten de çok sakınmalıdır. Allahü teâlânın gadabı, bu günahta olabilir. Her mü'mini kendinden iyi bilmelidir. Allahü teâlânın çok sevdiği kulu olabilir. Herkes, içirt ezelde yapılmış olan takdîr hiç değiştirilemez. Hep günah işleyip, hiç tâat yapmamış olanı, dilerse affeder. Melekler; "Yâ Rabbî! Yeryüzünde fesâd çıkaracak ve kan dökecek olan insanları niçin yaratıyorsun?" dediklerinde, "Onlar fesâd çıkarmazlar" demedi. "Sizin bilmediklerinizi ben bilirim" buyurdu. "Lâyık olmıyanlara lâyık yaparım. Uzak kalanları yaklaştırırım, Zelîl olanları azîz ederim" buyurdu. "Siz onların işlerine bakarsınız. Ben kalblerine bakarım. Siz, günahsız olduğunuza bakıyorsunuz. Onlar benim rahmetime sığınırlar. Sizin günahsız olduğunuzu beğendiğim gibi, onların günahlarını affetmeği de severim. Benim bildiğimi sizler bilemezsiniz. Onları, ezelî olan lütfuma kavuşturur, ebedî olan lütfum ile hepsini okşarım" buyurdu.

Şerefüddîn Ahmed bin Yahyâ Münîri'nin meşhûr Mektûbât'ından başka, talebesi, halîfesi (vekîli) ve sır sahibi (arkadaşı) olan Muzaffer Belhî'ye yazılmış başka bir Mektûbât'ı daha vardır. Muzaffer, yirmibeş sene kendisine tasavvuf yolunda yürüme esnasında hâsıl olan muâmeleleri, hâlleri rü'yâları üstadına yazdığı mektûplarla arzetmiş, üstadı da cevaplarını yazıp göndermiştir. Ba'zı mektûpların ilâvesinde yazıyor ki; "Benim mektûbâtımın (mektûblarımın) hepsi, o kardeşimizin müşküllerinin ve muâmelelerinin hâline dâirdir. Kimseye göstermesin ki, rubûbiyyet (Allahü teâlâya âit ilmin) sırrının ifşasına gider." Muzaffer Belhî'ye, bunun için her ne zaman talebeler; "Mektûbâtı bize ihsân etseniz de nasihatlerinden istifâde etsek ve faydalansak" diye rica etselerdi, üstadının nasihatini muhafaza ve ilâhî sırları saklama sebebiyle kimseye göstermez, sıkı muhafaza ederdi. Bu hâdiseyi anlatan diyor ki: "Bunlar, ikiyüz mektûptan çok idi." Vefâtı zamanında Muzaffer Belhî merhum; "Mektûpları kefenimin içine koyunuz" diye vasıyyet etti. Hepsi kefenine kondu. Böylece bu iki büyük arasındaki sırlar örtülü kaldı. Ancak küçük birkaç tanesi torbanın içinde kaldı. Şeyh-ül-İslâmın el yazısı ile idiler. Bir mektûbunda buyurdu ki: "Allahü teâlâya dâima hamd ederim. Beyt:

Bu kavme ki, Hak bir belâ vermiştir,
Altında kerem hazînesi gizlemiştir.

Çok azîz kardeşim İmâm Muzaffer. Selâm ve duâlarımı bildiririm. Kendi işinde mert olmalı, işlerin güçlüğü, belâların çokluğu ve talebenin yolunda bulunan çeşit çeşit imtihanlardan, vazîfeye bir eksiklik ve gevşeklik gelmemelidir. Ey kardeşim! Peygamberlerin efendisi buyurdu: "Allahü teâlânın muâmelesi bir tarzda değildir. Hak sûbhânehü ve Allahü teâlânın kuluna hangi yoldan ikbâl ve fütûh (saadet ve ferahlık) vereceği bilinemez. Ni'met yoluyla mı, mihnet (zahmet, sıkıntı) yoluyla mı gelirler, ihsân yolundan mı, belâ yolundan mı ulaşırlar bilinemez. Mûsâ aleyhisselâmı, doğduktan sonra ateş tandırına bıraktılar. Sonra sandığa koydular. Sonra nehre attılar. Sonra düşman eline bıraktılar. Sonra elinde bir Kıbtîyi öldürdüler. Sonra gurbete saldılar. Sonra on sene çobanlık yaptırdılar. Gece karanlık oldu. Kara bulutlar geldi Şimşek çakmağa başladı. Kurtlar geldi, koyunları alıp götürdü. Çok üşüdü. Ateşi yoktu. Çakmak taşlarını ne kadar çaktıysa ateş elde edemedi. Her bakımdan âciz ve çaresiz kalınca, anîden gayblar açıldı ve o; "Benim gözüme bir ateş ilişti" dedi. (Taha-10) Ateş almak için oraya vardığında, bir başka gül açıldı ve; "Haberin olsun, ben senin rabbinim; hemen ayakkabılarını çıkar, çünkü sen, mukaddes Tuvâ vâdisindesin. Ey Mûsâ, ben seni peygamberliğe seçtim, Şimdi sana vahy olunacak şeyleri dinle" duyuruldu. (Tâhâ: 12-13)."

Rubûbiyyet sırları bilinemez. Eğer bütün hâller kul üzerine hep bir yolda cereyan etseydi, o zaman kulun ilmi Hakkın rubûbiyyetini kuşatırdı. Allahü teâlâ ve sıfatları ihata olunamaz, kuşatılamaz.

Yaktığında ve yaptığında halkın, Muhakkak bir sırrı vardır Hudânın."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 123

2) Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 57-62

3) Menâkıb-ül-esfiyâ sh. 141

4) Nüzhet-ül-havâtır cild-2, sh. 9

5) Sîret-üş-Şeref sh. 46

ŞEREFÜDDÎN MENÛFÎ (Abdülazîz bin Ebî Fâris)

Şafiî mezhebi âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdülazîz bin Ebî Fâris Abdülganî (veya Ahmed) bin Sürûr bin Sellâme bin Berekât bin Dâvûd el-Menûfî el-Hasenî olup, lakabı Şerefüddîn'dir. Aslen Yembug beldesindendir. Baba ve dedeleri oradan ayrılıp İskenderiyye'ye gelmişlerdi. Şerefüddîn de orada yetişti. Bir ara Hicaz bölgesinde bulunan Sa'îd beldesinde ikâmet etti. 607 (m. 1210) senesinde doğdu. 703 (m. 1304) senesi Zilhicce ayının 15. günü, Pazartesi gecesi vefât etti.

Muhyiddîn-i Arabî, Ebü'l-Haccâc el-Aksurî, Feth-ül-Vâsıtî ve daha başka büyük zâtların sohbetlerinde bulundu. Tasavvuf ile meşgûl oldu. Çalışma ve gayretlerinin, âlimlere olan aşırı muhabbet ve bağlılığın neticesinde, tasavvuf büyüklerinden oldu. Aynı zamanda şâir idi. Çok güzel şiirler söylerdi. Talebesi olan Abdülgaffâr bin Nûh, ondan çok kerâmetler nakletmiştir. İbn-i Nûh'dan başka, İbn-üs-Sâbûnî el-Aksurî, Ebü'l-Hasen el-Vessâbi gibi âlimler de ondan çok istifâde etmişlerdir. Cezerî, târihinde, ondan çok şeyler okuduğunu, nakiller yaptığını ve icâzet aldığını bildirmektedir.

Abdülazîz bin Ebî Fâris hazretlerinin talebelerinden olan İbn-i Nûh, hocasından duyduklarını, Vâhid fî sülûk-i ehl-it-tevhîd isimli eserinde şöyle anlatıyor:

"Bağdad'da duâsı makbûl olan evliyâ bir zât vardı. Makam sahibi kimselerden birisi, onun Bağdad'dan çıkmasını istedi. Fakat bunu ısrarla istemesinin sebebini kimseye söylemedi. Hattâ bu husûsu halîfeye bile arzetti. Halîfe bunun sözlerini kabûl etmedi. Bu olanlar, o velî zâtın kulağına gelince, kendi arzusuyla Bağdad'dan ayrılmak istedi. "Benim yüzümden kimsenin rahatsız olmasını istemem" buyurdu. Onu sevenler, bu hâle pek çok üzüldüler. Onun Bağdad'dan ayrılmaması için ellerinden geleni yaptılar ise de, muvaffak olamadılar. Nihâyet kendisine; "Efendim! Sizin Bağdad'dan çıkma arzunuza mâni olamıyoruz. Sizin çıkmanızı isteyen kimse, böylece maksadına kavuşmuş oluyor. O size haksızlık etti. Zulüm yaptı. Ona bedduâ edin! Sizin yaptığınız duâ, Allahü teâlâ indinde red olunmaz. Böylece o kimse de cezasını bulmuş olur" dediler. Bunun üzerine o velî zât; "Hayır. Asla bedduâ etmem.

Çünkü onun, benim Bağdad'dan çıkmamı istemesi nefsi bir arzusu değildir. Benim, i'tikâdı bozuk birisi olduğumu zannediyor. Halkın i'tikâdını bozmamam için buradan ayrılmamı istiyor. Benim, Ehl-i sünnet i'tikâdında, sâlih bir kimse olduğumu bilse, elbette böyle yapmaz. Bununla beraber, niyeti hâlis olduğu için, ona ve hiç kimseye bedduâ etmem uygun değildir" dedi. Sonra Bağdad'ın dışında bir yerde yerleşti. Onun son sözleri, kendisinin Bağdad'dan çıkmasını istiyen kimsenin kulağına gittiğinde, o kimse hayretler içinde kaldı. O zâtın Bağdad'dan ayrılmasını istemekteki maksadını hiç kimseye söylememişti. Bu sözleri duyunca, o zâtın, zannettiği gibi yanlış i'tikâdlı birisi olmadığını, aksine, i'tikâdı düzgün, kerâmet sahibi bir velî olduğunu anladı. Yaptığına çok pişman oldu. Hemen yanına geldi kendisinden çok özür diledi. Tövbe istiğfar etti. Tekrar Bağdad'a dönmesi için çok yalvardı. Fakat o zât kabûl etmedi. "Biz oradan Allah için çıktık. Tekrar geri dönmeyiz" dedi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 373

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 581

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 250

4) Keşf-üz-zünûn sh. 794

ŞERÎF TİLMSÂNÎ

Mâlikî mezhebinde, fıkıh ve kelâm ilimlerinde mütehassıs olan büyük âlimlerden. İsmi, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed'dir. Hazreti Ali'ye dayanan nesebi şöyledir: Muhammed bin Ahmed bin Ali bin Yahyâ bin Ali bin Muhammed bin Kâsım bin Hamûd bin Meymûn bin Ali bin Abdullah bin Ömer bin İdrîs bin İdrîs bin Abdullah bin Hasen bin Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anhüm ecma'in). 710 (m. 1310) senesinde Tilmsân şehrinde doğdu. Aklî ve naklî

ilimlerde, âlimlerin sözbirliği ile zamanının en büyük âlimi olduğu bildirildi. 771 (m. 1370) senesinde vefât etti.

Şerîf Tilmsânî, 740 (m. 1339) senesinde Tunus'a tahsile gitti. Orada İbn-i Abdüsselâm'dan tasavvuf, Ebû Zeyd bin Yâ'kub'dan Kur'ân-ı kerîm dersleri aldı. Yine büyük âlimlerden İbilî hazretlerinin de derslerine devam etti. İlim öğrenmedeki gayreti çok fazla idi. Hocaları onun bu gayretine hayran kalırlardı. Ders çalışırken kendinden geçer, zihnini derslerine verirdi. bir defasında elbisesindeki yırtığı, dört ay hiç görmedi Gecesini gündüzüne katarak, üstadı îbilî hazretleriyle beraber olmaya gayret ederdi. Abdestsiz hiç dolaşmazdı.

Oğlu şöyle anlatır: "Babam, Abdüsselâm'ın derslerine devam ettiğinde dershânenin en arkasında otururdu. Abdüsselâm, talebelere; "Allahü teâlâ hatırlanıp zikir yapılırken, dilin zikir yapması hakiki midir, değil midir?" diye sordu. Babam da kalkarak; "Efendim! Zikir, unutmanın zıddıdır, ya'nî hatırlamaktır. Unutmanın yeri ise, lisan değil kalbdir. Bu sebeple, bu iki zıt şeyin bulundukları yer, kalb olur" dedi. İbn-i Abdüsselâm bu sözü kabûl edip, çok beğendi.

Şerîf Tilmsânî, fıkıh, kelâm ve usûl ilimlerinde ihtisasını tamamladı. İctihâd derecesine kavuştu. Tasavvuf ilminde, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit ma'rifet bilgilerinde adetâ bir derya gibi oldu. Akılları hayrete düşürecek derecede ilimlere sâhib bir âlim olarak memleketine döndü.

Âlim olunca, Magrib'de dîn-i islâmı ihyâ edip, bid'atleri ortadan kaldırmak için bütün gücüyle çalıştı. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesini yaymakta çok gayret gösterdi. Zamanındaki sultanlara emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapar, Allahü teâlânın emirlerini bildirerek, yasaklarından da kaçınmalarını sağlardı. Tilmsân'da ders okutmağa başlayınca, etrâftaki şehirlerden pekçok talebe geldi. Ehl-i sünnet i'tikâdını her tarafa yaymağa başladı. Herkes onun talebelerine çok kıymet verir, saygı gösterirlerdi.

Yetiştirdiği talebelerinin içinde en meşhûrlarından biri, oğlu Ebû Muhammed, kırâat âlimlerinden Şâtıbî ve meşhûr tarihçi, İbn-i Haldûn'dur. Ayrıca İbn-i Zemrek, İbrâhim-i Sagrî, Ebû Abdullah-i Kaysî, İbn-i Abbâd, İbn-üs-Sekkâk, İbn-i Muhammed bin Ali, İbrâhim el-Masmûdî de ünlü âlimlerdendir. Talebelerinin her biri, ilimde, ahlâkta ve fazilette diğer insanlara örnek olmuşlardır.

753 (m. 1352) senesinde Tilmsân Sultânı vefât edince, yerine oğlu Ebû İnân geçti. Ebû inan, âlimlere saygılı bir zât idi. Şerîf Tilmsânî hazretlerini kendi ilim meclisine alıp, yanından ayırmaz oldu. Yolculuklara gittiğinde dahî yanında götürürdü.

Ebû Yahyâ el-Matgânî anlatır: "Âlimler, Sultan İnân'ın huzûrunda toplanmışlardı. Sultan, Fakîh el-Makkâri'nin tefsîr okutmasını isteyince, o; "Şerîf Ebû Abdullah varken, benim tefsîr okutmam uygun olmaz. Bu işe benden çok o lâyıktır" dedi. Sultan; "Sen Kur'ân-ı kerîmin tefsîrini iyi bilirsin" dediyse de, Fakîh el-Makkârî Ebû Abdullah'ı çok övdü. Oradaki âlimler, el-Makkâri'nin insafına şaştılar. Neticede Ebû Abdullah, sultânın sarayında tefsîr dersi vermeye başladı. Hattâ bir defasında sultan, oturduğu kürsüden inip, diz üstü çöktü. Bu hâl, orada bulunanları hayrete düşürdü. Ders bitince sultan; "İlmin, Şerîf Ebû Abdullah'ın saçlarının dibinden fışkırdığını görüyorum" dedi. Sonra Kâdı Festâli, Ebû Abdullah'ın yanına gelip, anlattıklarını yazmasını istedi. O da; "Bu anlattıklarım filân kitaplarda vardır." diyerek, kitapların isimlerini saydı. Kâdı Festâlî bu bilgilerin çalışarak kazanılan bilgilerden olmadığını, Allahü teâlânın kalbe ihsân ettiği bilgilerden olduğunu belirtti. Ebû Abdullah hazretleri, böyle yıllarca sultanların huzûrunda tefsîr okuttu.

İbn-i Merzûk diyor ki: "Ebû Abdullah, Tunus'a gittiği zaman, bu ayrılığına üzülmüştüm. Yalnız oradaki insanların, Ebû Abdullah gibi bir âlimi görebileceklerini düşünerek Rabbime hamdettim."

Ebû Abdullah, fıkıh usûlüne dâir "Miftâh-ül-usûl fî binâ-il-fürû" isimli eseri, yazdı. Kaza ve kadere dâir herkesin anlıyabileceği bir tarzda yazılmış eseri de vardır. Bu kitap, bütün Magrib âlimlerinin bu konuda temel kitabı oldu. Bu kitaba Yahyâ er-Rahûnî bir tenbîh yazdı ve çeşitli sorular ve cevaplar ekliyerek genişletti. Vakitlerinin büyük bir kısmını talebe yetiştirmekle geçiren Şerîf Tilmsânî, kitap yazmaya pek vakit bulamadı. Buna rağmen, yazdığı eserler, onun ilminin yüksekliğini ortaya koymaktadır.

Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed Şerîf et-Tilmsânî hazretleri, gayet yakışıklı, ağırbaşlı, cömert ve nâzik bir zât idi. Gösterişe kaçmadan ve İslâmın şerefini vekarını korumak için, güzel ve kıymetli elbiseler giyerdi. Çok halim, selim bir zât olup, işlerinde hep orta yolu gözetirdi. Sözlerinin karşıdaki kimseye te'sîr etmesi gayet fazla idi. Mürüvvet, iyilik, ikram ve

ihsân sahibi, şefkatli ve merhametli bir zât idi. İnsanlara doğru yolu göstermek, onların ebedi saadete kavuşmalarına vesile olmak için çok gayret ederdi. Bu çalışmalarında karşılaştığı sıkıntılara sabreder, hiç kızmazdı. Sinirlenecek olsa, hemen kalkıp abdest alırdı. İnsanlarla çok iyi geçinirdi. Devamlı tatlı dilli güleryüzlüydü. İnsanların ihtiyâçlarını giderirdi. Aile efradının nafakalarını gayet geniş tutar, onlardan bir şeyi kısmazdı. Misâfirlerine de çok ikramda bulunurdu. Talebelerine de güzel yemekler yedirirdi. Evi, âlimlerin ve sâlihlerin toplandığı bir yerdi. Kendilerinden ilim öğrendiği hocaları bile, onun yüksekliğini, üstünlüğünü konuşurlardı. Hattâ bunlardan İbn-i Abdüsselâm; “Magrib beldesinde bunun gibi birisinin daha bulunduğunu zannetmiyorum” demiştir, îbilî de; “Şerîf et-Tilmsânî, benden ilim öğrenenlerin en akıllı olanı ve en çok ilim öğrenenidir” dedi. Başka bir defa da dedi ki: “Doğudan ve batıdan gelen çok kimse, benden ders okudu. Bunlar içinde en başarılı olan, Ebû Abdullah Şerîftir. Onun aklı ve ilim öğrenmekteki gayreti, hepsinden çok idi.” Büyük âlimlerden olan İblî, talebelerine ders okuturken, müşkil ve anlaşılamayan ince bir mes’ele çıksa, bunun halli için; “Ebû Abdullah Şerîfe gidiniz!” derdi. Allahü teâlâ onun muhabbetini insanların kalblerine koymuş idi.

Onu tanımıyan bir kimse dahî görse, sevgisini hemen hisseder, kalbi onun muhabbetiyle dolardı. Sultanlar, devlet idârecileri, ilmine hürmet gösterir ve üstün tutarlardı. Hattâ Tilmsân’a sultan olan Ebû Hamis bin Abdürrahmân, ona kerîmesini (kızını) nikâh ederek verdi ve bir medrese yaptırıp, Ebû Abdullah Tilmsânî’ye teslim etti.

Ebû Abdullah, mazlûmların ve muhtaçların sığınağı idi. Onlara çok yardımlarda bulunurdu. Bir defasında zamanın sultânı, fıkıh âlimi bir zâtın dövülmesini emretmiş idi. Bunu haber alan Şerîf Tilmsânî, sultânın yanına giderek; “Bu zât, her ne kadar senin nazarında küçük ve hatalı gibi görünse bile, Allahü teâlânın ve insanların nazarında büyük bir kimsedir. Sen ona böyle bir ceza vermekle hiç de iyi etmiyorsun” dedi. Bunun üzerine sultan, o kimseyi cezalandırmaktan vazgeçti ve o zât serbest bırakıldı.

Gündüzleri hiç boş durmayan Ebû Abdullah hazretleri, gecelerini de boşa harcamazdı. Gecenin üçtebirlik bölümünde uyuyarak, üçtebirinde Kur’ân-ı kerîm okuyarak, Allahü teâlâyı zikrederek ve kalan üçdebirini de namaz kılarak geçirirdi. Gece namazlarında Kur’ân-ı kerîmden sekiz hizb okurdu. (Bir hizb, bir cüz’ün dörttebiridir.) Aynı şekilde, sabah namazlarında da sekiz hizb okurdu. Kur’ân-ı kerîmi bu şekilde okuyarak, namazda hatmederdi. Talebelerine de tefsîrden bir hizbi inceliyerek öğretirdi. Devamlı olarak ilimle meşgûl olurdu. Bir defasında, altı ay müddetle çocuklarını hiç görmedi. Çünkü, sabah erkenden çıkıyordu. Çocuklar bu sırada uyuyorlardı. Akşam da çok geç geliyordu. Çocuklar da yine uyumuş oluyorlardı.

Yemeye, içmeye düşkün olmayıp, rızık endişesi hiç aklına gelmezdi. Ramazân-ı şerîfte, iftarda ikram edilen yemekten birkaç lokma alır, vakit kaybetmemek için ilim tedrisâtına devam ederdi. Bu şekilde çalışmalarını sahura kadar sürdürür, yine bir iki lokma ile sahur yemeğini de yemiş olurdu.

Ebû Abdullah Şerîf Tilmsânî, emânete çok riâyet ederdi. Bir defasında Kusantine kadısı Hasen bin Badis, bir kese altını Ebû Abdullah’a emânet bırakmıştı. O da evine koydu. Sahibi isteyince, keseyi vermek üzere gelip evden aldı. Kesenin üstünde “Yüz altın” diye bir yazı bulunuyordu. Kesedeki altınlara bir ziyan olmuş mudur? düşüncesiyle, keseyi açtı. Saydığında, yetmişbeş tane olduğunu gördü. Eksilmiş diyerek, gidip kendi altınlarından yirmibeş tane ilâve etti. Keseyi sahibine teslim etti. Bir iki gün sonra altın sahibi olan kadı, tekrar Ebû Abdullah’a gelip; “Kesede yetmişbeş altın olması lâzım gelirken, yüz altın çıktı, hikmeti nedir?” diye sorduğunda, o da; “Keseyi senden aldığımda, içindekileri saymamıştım. Sana verirken, kesenin üstündeki yazıyı görünce saydım. Eksik geldiğini görünce, yirmibeş altın koyarak yüze tamamladım. Bu yirmibeş altını kaybettiğimi zannetmiştim” dedi. Bunları işiten Kâdı Hasen’in gözleri yaşardı ve böyle insanların yeryüzünde olmasından dolayı Allahü teâlâya şükretti.

Ebû Abdullah Şerîf Tilmsânî, Kur’ân-ı kerîmde Âl-i İmrân sûresi yüzyetmişbirinci; “Onlar Allahü teâlâdan gelen bir ni’met ve daha üstün bir ihsân sebebiyle sevinirler ve mü’minlerin mükâfatını cenâb-ı Hakkın zayi etmediğini yakînen bilirler” meâlindeki âyet-i kerîmesini tefsîr ederken, hastalandı. Bu rahatsızlığı onsekiz gün sürdü. 771 (m. 1370) senesi Zilhicce ayının dördüncü gününe rastlayan Pazar günü vefât etti.

Oğlu Ebû Yahyâ anlatır: “Babam hastalandığında, Kur’ân-ı kerîmi öpüp, yüzüne gözüne sürdü. Sonra; “Allahım! Beni bu

mübârek Kur'ân-ı kerîminle dünyâda azîz eylediğin gibi, âhirette de azîz eyle!" diye duâ etti."

Vefâtından sonra, sâlihlerden biri Şerîf hazretlerini rü'yâsında görüp; "Nasılsın, neredesin?" diye sorunca, o da; "Herşeye gücü yeten, herşeyin mâliki yanında rahmete kavuştum" diye cevap verdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 301

2) Bustân sh. 164

3) Meyl-ül-İbtihâc sh. 255

4) El-A'lâm cild-5, sh. 327

5) Ta'rîf-ül-halef cild-1, sh. 110, 113

SERÛCÎ (Ahmed bin İbrâhim bin Abdülganî)

Mısır'da yetişen Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Abdülganî bin Ebî İshâk es-Serûcî'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs ve lakabı Şemsüddîn'dir. Harran nahiyelerinden Serûc'a mensûb olduğu için, Serûcî denilmiştir. 637 (m. 1239) senesinde doğdu. 701 (m. 1301) senesinde, Rebî'ul-âhır ayının 12. günü Mısır'da Kâhire'de vefât etti. Karâfe kabristanında İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kabri yakınında defn olundu. Doğum ve vefât târihleri 639-710 olarak da bildirilmiştir.

Necmüddîn Ebü't-Tâhir İshâk bin Ali bin Yahyâ hazretlerinin talebesi ve dâmâdı olan Serûcî (radıyallahü anh), ayrıca Sadrüddîn Süleymân bin Ebi'l-İzz, Muhammed bin Ebi'l-Hattâb bin Dıhye ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini anlatan Hidâye kitabını ezberledi. Fıkıh, hadîs ve başka ilimlerde yükseldi. Zamanında bulunan fıkıh âlimlerinin önde gelenlerinden oldu. Çalıştığı ilimlerde mahîr ve meşhûr oldu. Herkes tarafından tanındı. Sâlihiyye, Nâsıriyye ve Sûfiyye medreselerinde ders verdi. Alâüddîn Ali bin Bilbân el-Fârisî ve Alâüddîn-i Türkmânî gibi fıkıh âlimlerini yetiştirdi. Çok talebeye ders okuttu. Nu'mân el-Hatîbî'nin vefâtından sonra, 691 (m. 1292) senesinde Kâhire kadısı oldu. Vefâtından az bir zaman önceye kadar bu vazîfeye devam etti. Faziletler sahibi, heybetli, kadri yüce, düzgün sözlü, fasih, güleryüzlü, makbûl bir zât idi. Çok hayır ve hasenat sahibi idi. Çok cömert idi. Fakirlerin, garîb ve muhtaçların sığınağı idi. Zamanında bulunan ve daha sonra gelen âlimlerden ba'zıları onun bu güzel hâllerini zikretmişler ve onu çok övmüşlerdir.

Şöyle anlatılır: Serûcî hazretleri hacca gittiğinde, Mekke-i mükerremede Allahü teâlâdan bir dilekte bulunmuştu ve bunu da hiç kimseye söylememişti. Bundan bir müddet sonra kendisine bir kimse gelerek dedi ki: "Rü'yâmda Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi gördüm. Sana, "Yanında (cebinde para olarak) ne varsa hepsini bana ver! Buna alâmet de (işâret istersen o da) Mekke-i mükerremede, Allahü teâlâdan şu dilekte bulunmandır" diye söylememi emir buyurdular" dedi. O kimsenin sözlerini hayretle dinleyen Serûcî hazretleri, "Peki" dedi ve derhâl yanında bulunan yüz dînâr altın ve bin gümüşü çıkarıp o kimseye verdi. Sonra da; "Şayet yanımda bundan daha fazla birşey bulunsaydı. Onu da mutlaka sana verirdim. Çünkü bu emri Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) naklettiğine dâir bildirdiğin işâret mutlaka doğrudur" buyurdu.

Rivâyet edildiğine göre, Ebü'l-Abbâs-ı Serûcî hazretlerinin bir defteri vardı ve birisinden borç alacak olsa o deftere kayd ederdi. Vefâtı yaklaştığında o defteri gösterip, kalan borçlarının ödenmesini vasıyyet etti. Vefâtından sonra bir şahıs gelerek, Serûcî hazretlerinde ikiyüz dirhem alacağı kaldığını bildirerek istedi. Deftere baktılar, bu şekilde bir kayıt bulamadılar. O gece sâlihlerden bir zât, Serûcî hazretlerini rü'yâsında gördü. Serûcî, rü'yâyı gören kimseye hitaben; "O (alacaklı olduğunu söyleyen kimse) doğru söylüyor, ince bir yazı ile o kimsenin söylediği, defterde yazılıdır" buyurdu. Daha dikkatle deftere baktıklarında, hakîkaten yazıyı buldular ve hemen o kimseye alacağını ödediler.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üs-seniyye cild-1, sh. 261

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 60

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 468

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 23

5) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 267

6) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 96

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 140

8) El-A'lâm cild-1, sh. 86

9) Fevâid-ül-behiyye sh. 13

ŞEYH KUTBÜDDÎN MÜNEVVER

Sultân-ül-meşâyıh Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın en büyük talebelerinden. İsmi, Kutbüddîn bin Burhâneddîn el-Hânsevî'dir. Hâl tercümesi hakkında ma'lûmât çok azdır. Doğum târihi bilinmemektedir. 760 (m. 1359) senesinde Hânsî şehrinde vefât etti. Baba ve dedelerinin bulunduğu türbededir.

Uzun seneler ilim tahsil edip, büyük gayretler ile kendisini yetiştirerek, büyük âlimlerden olan Kutbüddîn münevver, kemâlât ve kerâmâti kendinde toplamıştı. Çok sâde bir hayâtı vardı. Kimseye karışmazdı. Tevekkül ve kanâat üzere bulunurdu. Nefse muhalefet eder, onun arzularına kat'iyyen uymazdı.

Şöyle anlatılır: Bir zaman Sultan Muhammed Tuğluk, Kutbüddîn Münevver'in memleketi olan Hânsîye çok yakın olan Bensî'de konakladı. Orada bulunan kalenin ba'zı yerleri harâb olmuş idi. Sultan, adamlarından Nizâm Nedrbârî'yi, kalenin durumunu görüp incelemesi için, kalenin bulunduğu yere gönderdi. Bu sırada, sultan geldi diye herkes sultânın bulunduğu yerde toplanmışlardı. Nedrbârî, kalenin alt kısmında surları kontrol için dolaşırken, orada, içinde insan bulunduğu anlaşılan bir ev gördü. Yanındakilere; "Bu ev kimindir?" diye suâl etti. "Hâce Nizâmüddîn'in halîfesi, Hâce Kutbüddîn'in evidir" dediler. "Hayreti Pâdişâh buraya kadar geldi de, bu zât onu görmeye gelmiyor" dedi. Sultânın yanına dönünce; "Burada Şeyh Nizâmüddîn'in halîfelerinden biri var ki, pâdişâhı görmeye gelmedi" dedi. Sultânın, sultanlık kibiri harekete geldi. Kel Hasen diye bilinen, mevkii yüksek bir adamını, Kutbüddîn Munevver'i çağırmaya gönderdi. Kel Hasen geldi ve Kutbüddîn Münevver'in evindeki giriş yolunda oturdu. Hâce'nin oğlu Nûreddîn dışarı çıktı ve Kel Hasen'e; "Babam sizi içeri istiyor" dedi. Kel Hasen içeri girdi, müsâfeha edip oturdu. Sonra Kutbüddîn Münevver'e; "Sizi sultan istiyor" dedi. Kutbüddîn; "Bu çağrılmamda irâde benim elimde midir?" dedi. O da; "Hayır, sultânın fermanı vardır, sizi götüreceğim" dedi. Bunun üzerine Kutbüddîn Münevver, "Allaha hamd olsun ki, kendi isteğimle gitmiyorum" buyurdu. Sonra evinde bulunanların yanlarına geçip; "Sizi Allahü teâlâya emânet ediyorum" dedi. Bundan sonra seccadesini omuzuna, bastonunu da eline alıp, yaya olarak yürüdü. Kel Hasen, onun sımasında, evliyâ alâmetleri görünce, kendisine; "Niçin yaya yürüyorsunuz. Yanınızda atlar var, bininiz!" dedi. "Lüzum yok, yaya yüreyecek kadar gücüm vardır" buyurdu. Yolları üzerinde baba ve dedelerinin kabirlerinin de bulunduğu kabristanın yanından geçerken, Kutbüddîn Münevver, sultanın adamına; "Ziyâret etmeme ne dersin?" dedi. O da; "İyi olur" dedi. Baba ve dedelerinin kabirlerinin ayak ucuna gidip, duâdan sonra arz etti ki; Ben sizin hücrenizden (ya'nî evimden) kendi arzumla dışarı çıkmadım. Beni gayr-i ihtiyâri ya'nî zorla götürüyorlar. Evde bulunanları parasız bıraktım." Türbeden çıkınca, adamın biri bir miktar gümüş para getirip, hazret-i Hâce'ye hediye etti. O da; "Bunları benim evime götür, hiç paraları yoktur" buyurdu. Sultânın otağına gelince, Kel Hasen, bu zâtta gördüğü fevkalâde halleri sultâna söyledi Sultân ise, bunları duymamazlıktan geldi ve bu zâtı huzûruna çağırdı. Pâdişâhın huzûruna gitmeden, o günlerde vezîr olan Fîrûz Şâh'a dedi ki:

"Biz derviş kimseleriz. Pâdişâhların meclisine girmek ve onlarla konuşmak nasıl olacağını bilmeyiz. Nasıl hareket edeyim?" O da; "Sizin hakkınızda sultâna birşeyler söylendi. Hâl böyle olunca, yüksek hazretiniz ahlâkınızdan hiçbir şey değiştirmeyin" dedi. Sultan bu sırada Hâce'nin geleceğini bildiğinden, güya kendisi ile pek alâkalanmamak için kalktı, yayını eline aldı ve ok atmakla meşgûl oldu. Fakat, onun heybetli hâlini görünce, dayanamadı ve büyük bir hürmetle yanına gelip, müsâfehâ etti. Kutbüddîn, sultânının elini öyle kuvvetli tuttu ki, daha bu ilk karşılaşmada, bu katı kalbli pâdişâh, ona karşı sevgi ve bağlılıkla doldu ve; "Biz sizin memleketinize geldik de, bizi terbiye etmediniz ve yüzünüzü görmek, sohbetinizde bulunmakla şereflendirmediniz" dedi. O da buyurdu ki: "Önce Hânsî'yi görün, sonra Hânsîli dervişciği. Bu derviş, buracıkta nereden bilsin ki, pâdişâhla karşılaşacak. Köşesinde pâdişâhlara ve bütün müslümanlara duâ ile meşgûl oluyor. Ma'zûr görünüz." Sultan Muhammed Tuğluk, onun bu güzel sözlerinden çok duygulandı. Fîrûz Şâh'a emredip; "Hâce

hazretlerinin ne arzusu varsa yerine getirin!” dedi. Kutbüddîn Münevver buyurdu ki: “Maksadım, fakirlik ile baba ve dedemin evine dönmektir.” Hâce Kutbüddîn evine döndükten sonra, Sultan Fîrûz Şah ve Ziyâüddîn Bernî’yi kendisine gönderdi ve yüzbin gümüş ihsân eyledi.

Kutbüddîn; “Bu parayı kabûl etmekten Allaha sıgınmm” dedi. Sultâna gidip gönderdiği paraları kabûl etmediğini söylediler. “Ellibin verin! O zaman belki kabûl eder” dedi. Geldiler. Onu da kabûl etmedi Sonunda ikibinde karar kıldılar. Ama o bunu da kabûl etmedi ve; “Sübhânallah, dervişe iki-üç lira ve biraz kandil yağı yeter, onun binlerle ne işi var” buyurdu. Onlar; “Sultan bundan aşağı veremez, verirse ihsânına yakışmaz” dediler. Zarurî olarak kabûl buyurdu. Bu parayı hocalarının kabirlerini ta’mir ettirmekte harcadı ve kalanını fakirlere sadaka verdi. Birkaç gün sonra Hânsî’ye hareket etti. Vefâtına kadar orada kaldı. Bunun da kabri dede ve babasının künbetindedir.

Rivâyet edilir ki, Sultan Muhammed Tuğluk, Kutbüddîn hazretlerinin dünyâya meyilli olmamasının derecesini anlamak için, ba’zı yerlerin (arazilerin) kendisine verildiğini bildiren fermanlar hazırlatıp, Kemâleddîn Sadr-ı Cihan ile ona gönderdi. O da gelip fermanları kendisine arzedince, Hazreti Hâce şöyle anlattı: “Sultan Nasîreddîn bin Şemseddîn, Mültan taraflarına gidince, o zamanın sultanının başkumandanı olan Gıyâseddîn’i, Ferîdüddîn Genc-i Şeker’e gönderip, aynen bunun gibi bir fermanı ona arzetti. O zaman Şeker Genç hazretleri; “Bizim büyüklerimiz böyle şeyleri kabûl etmediler. Bu gibi şeyleri istiyenler çoktur. Onlara verin!” buyurdu. Biz de o büyüklerin yolunda olduğumuz için, bize yakışan, onların yaptıkları gibi yapmaktır. Siz bu fermanı alın. Gece-gündüz böyle şeylerin hayâli ile yaşayanlar vardır. Onlara verin! Ne işlerine yarayacaksa, onlar alsınlar. Hâce hazretlerinin bu güzel cevâbı sultâna ulaştığında, çok sevinip, ona olan muhabbeti çok arttı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 93

ŞEYH ŞERÂFEDDÎN

Hindistan’da yetişen evliyânın büyüklerinden. Pâni-püt şehrindendir. Soyu İmâm-ı a’zam hazretlerine dayanır. Lakabı Kutb-i ebdâl’dir. Kendisine Ebû Ali Kalender de denir. Doğum târihi kat’î olarak tesbit edilememiştir. 723 (m. 1323) senesinde Ramazân-ı şerîf ayında Hindistan’da Kirnâl’in Bûte Kihtar kasabasında vefât etti. Daha sonra kabri Pâni-püt’e nakledilmiştir. Allahü teâlânın aşkı ile kendinden geçmiş hâlde bulunurdu. İlk zamanlarında çok riyâzet ve mücâhede yaptı. Nefsinin arzularına uymaz, ona zor ve güç gelen ibâdetleri çok yapardı. Evliyâlık yolunda çok yükseldi. Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ’nın talebelerindendir. Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar Kâkî hazretlerinin talebelerinden olduğu da rivâyet edilmiştir. Hayatı hakkında fazla ma’lûmat bulunamamıştır. Dostlarından İhtiyâreddîn’e yazılmış olduğu bildirilen kıymetli mektûpları vardır. Aşk ve muhabbet dili ile yazılmış olan bu mektûplarda, ma’rifet ve tevhîd hakîkatleri, dünyâyı terk ederek âhıreti istemenin lüzumu ve Hak teâlâyı sevmenin ehemmiyeti bildirilmektedir. Avvâm dilinde yazılmış olduğu bildirilen bir risalesi vardır ki, ona da Şeyh Şerâfeddîn Hikem nâmesi (hikmetlernâmesi) denir. Bununla beraber, böyle bir eserinin olmadığı da rivâyetler arasındadır. Kabri Pâni-püt şehrindedir. Feyz dolu bir yerdir. Kendisini sevenler ziyâret etmekte, feyz ve bereketlerinden ve mübârek rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Kabrinin yanında Mübârek Hân ismiyle bir kabir daha olup bu zâtın, Şeyh Şerâfeddîn hazretlerinin dostlarından ve talebelerinden olduğu söylenmektedir.

Şerâfeddîn Ebû Ali Kalender hazretleri, yazmış olduğu kıymetli mektûplarından birinde buyuruyor ki: “Ey Kardeşim! Senin evliyâlık yolunda ilerlemene yardım ettiklerinde ve sana bir cezbe verip, seni, senin senliğinden çaldıklarında bilirsin ki, aşk sana gelir, güzellik sana görünür. O güzelliği bilince, ma’şûku tanırsın ve ma’şûka âşık olursun.

Ey Kardeşim! Allahü teâlâ Cenneti ve Cehennemi yarattı. İkisini de dolduracağını buyurdu. “Ma’şûkları âşıkları ile (mü’minleri sevdikleri ile) beraber Cennete koyacağım. Şeytanı da taifesi ve sevenleri ile birlikte Cehenneme atacağım” buyurdu.

Ey kardeşim! Cennette ve Cehennemde âşıktan, sevenden başkası yoktur. Cennet, dostların kavuşma yeridir. Kâfirler ve münâfıklar, dünyâda inanmayıp yalanladıkları hakîkati âhırette görüp anladıklarında, Cennete gitmek arzuları olacak, fakat dünyâda yapmış oldukları düşmanlıklarının neticesi olarak

ebediyyen Cehennemde kalacaklardır. Cennet ni'metlerinden mahrûm olmak acısı ile yanacaklar, Cehennemin acı azapları, bu sıkıntı yanında hiç kalacaktır. Cennette, dünyâda iken Allahü teâlânın muhabbeti ve sevgisi ile yananlar bulunduğu gibi, Cehennemde de, dünyâda iken nefslerinin, şehvetlerinin ve şeytanın esîri olarak, bu ilâhî muhabbet ve sevgiden uzak yaşayıp da, öldükten sonra, Allahü teâlâya îmân, O'na sevgi ve muhabbetin ne büyük bir ni'met olduğunun farkına vararak; "Keşke bizler de dünyâda iken îmân etseydik, ilâhî muhabbet ve sevgi ni'metine kavuşsaydık" diyerek, pişmanlık içinde yananlar bulunacaktır. Bunun için Cennet, dostlar için buluşma yeri, Cehennem ise, düşmanlar için ayrılık ve pişmanlık yeridir. Ayrılık ve pişmanlık, kâfirler ve münâfıklar içindir. Kavuşmak ve sevinç ise, Muhammed aleyhisselâmın âşıkları ve sevenleri içindir.

Ey kardeşim! Kalb gözünü aç! iyi gör ve bil ki, Allahü teâlâ senin için neler yarattı, neler gösterdi. Ağaçlara güzellik koydu. Ağaçlarda çeşitli meyveler yarattı. Her birinin tadını ayrı ayrı yarattı. Hâlbuki o ağacın, kendinden, çiçeğinden ve meyvesinden haberi bile yoktur. Bunun gibi, nice mahlûklarda senin fâidelenmen için nice güzel şeyler yarattı ki, bu güzel şeylerin kendisinde bulunduğu mahlûklar, (ağaç misâli) kendilerinde bulunan bu güzel şeylerden habersizdirler. Kamışta şekeri, ceylanda miski, sığırda anberi, kedide zeban ve ağaçta kâfuru yaratması böyledir.

Ey kardeşim! Nefsi iyi tanırsan, dünyâyı iyi tanımış olursun. Rûhunu tanırsan, âhıreti tanımış olursun. Gelip geçici olan dünyâyı terkedip âhırete yönelmen, âhırete faydası olacak ameller yapman, nefsi, dünyâyı rûhu ve âhıreti tanıman nisbetinde olacaktır. Allahü teâlâ hepimize selâmet, saadet versin! Âmin"

¾¾¾

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 135

SEYYİD ATÂ

Türkistan evliyâsının büyüklerinden, Zengî Atâ'nın dört büyük halîfesinden biri. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) mübârek torunları Hazreti Hüseyn'in soyundandır. İsmi, Ahmed olup, Buhârâ medreselerinde ilim öğrenirlerken içlerine bir ateş düşüp, ilim ve amelde ihlâs elde etmek ve îmân-ı kâmil sahibi olmak iştiyâkıyla üç arkadaşıyla beraber bir tasavvuf âlimine teslim olmaya karar verdiler. Diğer arkadaşları, Uzun Hasen Atâ, Sadreddîn Muhammed Atâ ve Bedreddîn Muhammed Atâ adlarını taşıyorlardı. Bu dört genç, Buhârâ'da medreseyi terk edip, bir tasavvuf âlimi aramak için yola çıktılar. Taşkend yakınlarında çobanlık yapan Zengî Atâ'nın, kendilerine yol gösterebileceğini öğrendiler. Zengî Atâ'yi, bir çalılıkta, evine götürmek için odun toplarken buldular. Selâm verdiler. Zengî Atâ, selâmlarına cevap verip, hâl hatır sordu. Buhârâ medreselerinde zâhirî ilimleri tahsil ettiklerini, ancak bâtınî ilmleri tahsil edebilecekleri bir mübârek kişiyi aradıklarını arzettiler. Zengî Atâ; "Durun, sizi irşâd edecek zâtın nerede olduğunu haber vereyim" dedi. Bu temiz niyetli, iyi kalbli gençler çok sevindiler. Yüzünü bir tarafa çevirip kokladı ve sonra da; "Sizin bu ilimde nasîbiniz bizden başkasında değildir!" buyurdu. Bu dört genç, Zengî Atâ'nın dört büyük halîfesi olacak olan Uzun Hasen Atâ, Seyyid Atâ, Sadr Atâ ve Bedr Atâ'dan başkası değildi. Zengî Atâ'nın sözüne ilk önce inanıp tasdik eden, Uzun Hasen Atâ ile Sadr Atâ oldu. Bu sebepten de ilk kemâle gelenler onlar oldu. İçlerinden Seyyid Atâ; "Ben, hem Resûlullahın (aleyhisselâm) torunu olayım. Hem de mektep medrese görmüş olayım, sonra da bu garip çobana talebe olayım!" diye düşündü. Ama arkadaşlarından da ayrılamadı. Onun soyu ve ilmi ile gurûrlanması yolunu tıkadı.

Zengî Atâ'nın hizmetinde ne kadar çalıştı ve riyâzet çekti, mücâhede yaptıysa da, gönlü açılmadı. Nihâyet hâlini Anber Ana'ya arz edip: "Sizin sözünüz, Atâ hazretleri yanında makbûl, inâyet ve şefkatiniz çoktur. Umarım ki, bana yardım edersiniz" dedi. Anber Ana kabûl edip: "Bu gece kendini siyah bir keçeye sarıp, Atâ'nın yolu üzerine yat. Seher vaktinde abdest almaya çıktığında, seni o hâlde görüp, merhamet etsin" dedi. Seyyid Atâ söylenenleri yaptı. Anber Ana geceleyin Zengî Âtâ'ya; "Ahmed seyyiddir, âlimdir. Bu kadar zamandır hizmetinizdedir, inâyet nazarınıza kavuşamadı" dedi. Atâ hazretleri tebessüm edip; "Seyyidliği ve ilmi, yolunu kesti. Beni gördüğü gün ona kendimi tanıttım. İhsân saymadı ve gönlünden; "Ben seyyid ve âlim iken bir sığır güdücüsü siyaha nasıl tâbi olurum?" düşüncesini geçirdi. Madem ki sen şefaat ettin, inşâallah hâli düzelir" dedi. Seher vaktinde dışarı çıkıp, yol üzerinde siyah bir şeyin yattığını gördü. Ayaklarını

kaldırıp Seyyid Atâ'nın göğsüne bastı. Seyyid Atâ, hemen ayaklarını öpüp, yüzüne sürdü ve yalvardı. "Kimsin?" dedi. "Ahmed'im" dedi. "Kalk, bu kırık hâlin, işini düzeltti" buyurup, oracıkta, Seyyide husûsî iltifât ettiler. Seyyid Atâ, hemen maksadına kavuştu. Gönlündeki perdeler açıldı. Az zamanda İrşâd mertebesine erişip, nakısları kemâl mertebesine kavuşturdu. Ahmed Yesevî hazretlerinin, Zengî Atâ silsilesiyle gelen yolunun devamını teşkil eden iki halkadan biri oldu. Seyyid Atâ'nın en meşhûr halîfesi, Huzyanlı İsmâil Atâ idi. Onun halîfesi de, oğlu İshâk Hoca idi.

Birgün Seyyid Atâ'nın yanında, Hakîm Atâ'nın hâl ve şiirlerinin toplandığı Hakîm Atâ kitabı okundu. Seyyid Atâ'da, Hakîm Âtâ'ya karşı kuvvetli bir iştiyâk doğdu. Ona kavuşmak arzusuyla yanıp tutuştu. "Onun yanında seyyidlerden kimse var mı?" diye sordu. Kimse olmadığını öğrenince, yanına üç kişi alarak Harezm taraflarına gidip, Amuderyâ (Ceyhun) ırmağı yakınlarındaki Bağırgan'da; Hakîm Atâ türbesinin yanına vardı. Hakîm Atâ'nın kabrini su basıp, kırk yıl üstünde su akmıştı. Sonra, rü'yâsında aldığı bir işâretle, Celâl Hoca nâmında bir mübârek kişi, kabri bularak, üstüne türbe ve imâret inşâ etmiş, kendisi de orada yerleşmişti Seyyid Atâ, Celâl Hoca'dan orada yerleşmek için müsâade istedi. Celâl Hoca, kendisinin buraya Hakîm Atâ'nın emriyle gelip yerleştiğini söyleyip, ikisinden birinin burada fazla olacağını bildirdi. Seyyid Atâ da; "Hâlimizi gidip, Hakîm Âtâ'ya arzedelim. Ne buyurursa öyle yapalım" dedi. Celâl Hoca kabûl etti. O gece Hakîm Atâ'nın huzûruna gittiler. Hakîm Atâ'nın mezarından, Allahü teâlânın izniyle onlara şöyle bir cevap geldi: "Ey oğlum Şeyh Celâl! Seyyid Atâ, buraya Resûlullahın (aleyhisselâm) emriyle geldi Bana komşu olmayı ona bırak. Sen yakınlarda Aktaş denilen bir yer vardır, oraya git. Orada ikâmet et. Gelen, benden önce seni ziyâret etsin! Biz, önce seni ziyâret etmeyenleri kabûl etmeyiz!" Bu emir üzerine Celâl Hoca, mücâvirliği bırakıp, Aktaş'a giderek yerleşti. İnsanlara, Allahü teâlânın yolunu göstermeye orada devam etti. Seyyid Atâ uzun zaman Hakîm Atâ'nın komşusu oldu. İnsanlara, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirdi. Doğru yolu gösterdi. Vefât zamanı geldi. Talebeleri; "Sizi Kâ'be tarafına mı götürelim, yoksa buraya mı defnedelim?" dediler. O da; "Tabutumu büyük bir arabaya koyarak, yönünü Kâ'be tarafına doğru çevirip bırakın. O gece hayvanlarınızı iyi bağlayın, gürültü etmeyin. Evinizde oturun, sakın dışarı çıkmayın. Seher vakti gidip bakın, araba nerede durmuşsa beni oraya gömersiniz" dedi vefât edince, dediği gibi yaptılar. Geceleyin müthiş gürültü oldu. Kimse dışarı çıkmadı. Tan yeri ağarınca, ortalık sâkinleşti. Çıkıp baktılar, cenâze koyduktan araba, Hakîm Atâ türbesi yanında durmaktaydı. Talebeler de vasıyyetine uygun olarak, arabayı buldukları yer olan Hakîm Atâ türbesi yanına defnettiler. Seyyid Atâ'nın vefâtı, 702 (m. 1302) yılında oldu. Şimdi Harezm tarafına gidenler ilk önce Celâl Hoca'yı ziyâret ederler, daha sonra Hakîm Atâ'nın eşiğine yüz sürerler, sonra da Seyyid Atâ'nın makamında huzûr bulurlar. Onların türbelerinin bulunduğu yer, Harezm'de Ceyhun (Amuderyâ) ırmağına üç dört kilometre mesafede Hakîm Atâ denilen beldededir.

Seyyid Atâ, Hazreti Azîzân ve Pîr-i Nessâc lakablarıyla meşhûr olan, evliyânın büyüklerinden, Ali Râmitenî hazretleriyle aynı yıllarda yaşadı. O mübârek zâtın sohbetlerinde bulundu. Birgün, Ali Râmitenî ile ilgili olarak kendisinden insanlık îcâbı bir hatâ sâdır oldu. O sıralarda Kıpçak yaylasında başıboş dolaşan eşkiyalardan bir grup, Seyyid Atâ'nın evini ve bulunduğu bölgeyi yağmaladılar. Oğlunu esîr alıp götürdüler. Seyyid Atâ, bu hâle çok üzüldü. Allahü teâlâya münâcaatta bulunup, bu üzüntüsüne sebep olan günâhını kalbine ilham etmesini istedi. Kendisine hatâsı bildirildi. Seyyid Atâ, bu üzüntünün nereden geldiğini anladı ve Azîzân hazretlerine karşı hatâsının cezası olduğunu bildi Yaptığına pişman oldu. Bir ziyâfet hazırladı, özür dilemek için Azîzân hazretlerini ve talebelerini da'vet etti. Ona karşı çok tevâzu gösterdi. Hazreti Azîzân, Seyyid'in maksadının ne olduğunu anladı ve ricasını kabûl eyledi ve da'vetine geldi Bu mecliste çok sayıda büyükler, âlimler, şeyhler var idi. Bugün Azîzân hazretlerinde büyük bir hâl ve rahatlık (bast hâli) vardı. Sofra düzülüp, yemek hazır olduğunda, Azîzân hazretleri; "Seyyid Atâ'nın oğlu gelmeyince, Ali (ki kendi ismidir) bu sofradan ağzına tuz koymaz ve elini yemeklere uzatmaz" dedi ve sonra bir ân sustu. Orada bulunanlar, bu büyük sözün neticesini gözetir oldular. Bir ân sonra, Seyyid Atâ'nın oğlu, aniden kapıdan içeri giriverdi. Bu hâli görünce, meclisden bir feryâd, bir figân koptu. Oradakiler şaşırıp dona kaldılar. Gelen gençten, eşkiyanın elinden nasıl kurtulduğunu sordular. "Az önce, eşkiyadan bir grubun elinde esîr idim. Elim ayağım iplerle bağlı idi. Şimdi ise, kendimi sizin yanınızda görüyorum. Bundan fazla birşey bilmiyorum" dedi.

Orada bulunanlar, bu işin Ali Râmitenî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar. Seyyid Atâ başta, olmak üzere, o

mübârek kimseye talebe oldular. Birgün bir çiftçi bir yere pirinç ekerken, Seyyid Atâ oradan geçiyordu. “Ne ekersin?” diye sorunca, çiftçi; “Pirinç ekerîm.” Lâkin bu topraktan iyi pirinç bitmez” dedi. Seyyid Atâ, toprağa hitâb edip; “Ey toprak, iyi pirinç ver” dedi. Bundan sonra nice yıllar o topraktan bölgenin en iyi pirinci yetişti.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mecmûa Hazinî sh. 47

2) Hazinet-ül-Asfiyâ cild-1, sh. 540

3) Cevâhir-ül-Ebrâr sh. 232

4) Makâmât-ı Nakşibendiyye sh. 16

5) Reşehât ayn-ül-hayât sh. 21

SEYYİD EMÎR KÜLÂL

Evliyânın büyüklerinden, insanları Hakka da’vet eden, doğru yolu göstererek saadete kavuşturan ve kendilerine “Silsile-i âliyye” denilen büyük âlim ve velîlerin ondördüncüsüdür. Hazreti Hüseyn’in soyundan olup, seyyiddir. Evliyânın meşhûrlarından olan Muhammed Bâbâ Semmâsî’nin talebesi ve Behâeddîn-i Buhârî Nakşibend hazretlerinin hocasıdır. Çömlekçilik yaptığı için “Külâl” ismiyle meşhûr olmuştur. Buhârâ’nın Sûhârî kasabasında doğdu. Doğum târihi bilinmemektedir. 772 (m. 1370) senesinde Sûhârî’de vefât etti. Kabri oradadır. Büyük bir âlim ve mürşid-i kâmil olup, her ânını İslâmiyete uygun olarak geçirirdi. Pekçok kimse onun sohbetinde ve derslerinde kemâle ulaşmıştır. Onun üstün hâllerini gösteren çok menkıbesi vardır.

Annesi şöyle anlatmıştır: “Emîr Külâl’e hâmile iken, şüpheli bir lokma yesem, karın ağrısına tutulurdum. O lokmayı mi’demden geri çıkarmadıkça, karın ağrısından kurtulamazdım. Bu hâl üç defa başıma gelince, çok temiz ve hayırlı bir çocuğa hâmile olduğumu anladım. Bunun üzerine yediğim lokmaların helâlden olmasına çok dikkat edip, ihtiyâtlı davrandım.”

Babası Seyyid Hamza, Medine’den gelip, Buhârâ’nın Efşene köyüne yerleşmişti Sâlih bir zât idi. Bir defasında, zamanın en meşhûr evliyâsı Seyyid Atâ, yanında zamânın meşhûr zâtlarıyla büyük bir cemâat hâlinde, Emîr Külâl hazretlerinin babası Seyyid Hamza’nın bulunduğu köyden geçiyordu. Bu yolculuğu sırasında tanışıp dost oldular. Bundan sonra Seyyid Atâ’nın her ne zaman oraya yolu düşse, önce doğruca Seyyid Hamza’nın evine gider, başkalarıyla daha sonra görüşürdü. Yine bir defasında Efşene köyüne uğramış ve Seyyid Hamza’nın yanına gelmişti. Bu gelişinde ona bir müjde verip, şöyle demiştir: “Ey Kardeşim! Allahü teâlâ sana öyle bir evlât verecek ki, şânı pek yüce olacak. Cihan, baştan başa onun hizmetine girecektir. Bu çocuğun doğduğu zaman. İsmini Emîr Külâl koy.” Aradan yıllar geçti. Seyyid Hamza’nın bir oğlu oldu. Seyyid Atâ’nın işâreti üzerine. İsmini “Emîr Külâl” koydu. Seyyid Atâ yine Efşene köyüne gelmişti. Bu sırada Seyyid Emîr Külâl dört-beş yaşlarına girmişti. Seyyid Atâ, Efşene köyüne geldiği sırada, çocuklardan bir kısmı sokakta oynuyor, Emîr Külâl de oyuna karışmadan kenarda duruyordu. Seyyid Atâ’yı görünce, koşup yanına geldi. O da elinden tutup, beraberce eve gittiler. Evlerine varınca, Seyyid Atâ onu yanına oturtup, kendi sarığını ikiye bölüp, bir kısmını kendi başına, bir kısmını da Seyyid Emîr Külâl’in başına sardı. Ona teveccüh ve himmette bulunup, çok duâ etti. Duâsı ve himmeti bereketiyle, tasavvuf hâllerinden ve mertebelerinden çok ni’metlere kavuşturdu. Sonra da; “Emîr Külâl’in öyle derecelere kavuşacağını müşâhede ediyorum ki, onun derecesi, benim derecemden üstün olacak buyurdu. Böylece Emîr Külâl, henüz küçük yaşında büyük bir evliyânın teveccühüne ve duâsına kavuşmakla şereflendi ve bu saadetle büyüdü.

Emîr Külâl ilk gençlik yıllarında, onbeş yaşlarında iken güreşmeye heves etmiş ve bu işle meşgûl olmaya başlamıştı. Birgün güreş meydanına çıkıp dönerken, seyircilerden birinin kalbine şöyle gelir “Bu seyyid çocuk, güreş ile meşgûl oluyor, hâlbuki böyle bir hâlde bulunmak, kendisinin yüksek değerine ve seyyidlik şerefine uygun değildir. Kalbine bu düşüncenin gelmesiyle, oturduğu yerde uyur; rü’yâda görür ki, kıyâmet kopmuş ve kendisi göğsüne kadar bir bataklığa batmıştı. Çıkmaya gücü yoktu. Fakat, öteden Emîr Külâl hazretleri gelip, elleriyle onu pazusundan tutup, bataklıktan çıkarır. Sonra uykudan uyanınca, görür ki, güreş bitmiştir. Seyyid Emîr Külâl hazretleri, ona dönüp; “Senin rü’yânda gördüğün gün için pehlivanlık ediyorum; senin gibi çamura ve bataklığa

batmış olanları kuvvet ve himmetle kurtarırım” buyurmuştur. O zât, Emîr Külâl’in ellerine kapanıp, tövbe ve istiğfar etmiştir.

Yine gençlik yıllarında birgün, er meydanında güreş tutmakta ve büyük bir kalabalık da onu seyretmekte idi. Zamanın büyük âlimi ve mürşid-i kâmili olan Muhammed Bâbâ Semmâsî, o güreşirken tam oradan geçmekte idi. Orada durup, uzun müddet ayakta onu seyretti. Yanında bulunan talebeleri onu seyretmesine şaşıp, kendi kendilerine; acaba bu işle meşgûl olanları seyretmesinin sebebi nedir? diye düşündüler. Muhammed Bâbâ Semmâsî, yanında bulunan talebelerinin kalblerinden geçeni anlayıp buyurdu ki: “Bu meydanda öyle bir mert vardır ki, pekçok kimse onun sohbetinin bereketiyle evliyâlık konaklarının üstün mertebelerine kavuşacaktır.

Onu, bulunduğumuz yola bağlamak istiyorum. Onlar böyle konuşurken, Emîr Külâl’in gözleri Muhammed Bâbâ Semmâsî’ye takıldı. Onu görür görmez, birdenbire kalbi ona tutulup değişiverdi. Hemen koşup yanına yaklaştı. Muhammed Bâbâ Semmâsî’nin ellerine kapandı. O güne kadar yaptığı bütün hatâ ve günahlardan tövbe etti ve Muhammed Bâbâ Semmâsî’ye sâdık bir talebe oldu. Bundan sonra, hayâtında yeni ve bambaşka bir safha başlamıştı. Hocasının sohbetinden ve hizmetinden hiç ayrılmadı. Yirmi sene sohbetine ve derslerine devam etti. Her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri, Sûhârî’den beş fersah (30 km. kadar) uzakta bulunan ve hocasının ikâmet etmekte olduğu Semmas’a gider gelirdi. Hocasına olan bağlılığı, temizliği, gayreti, ilme olan arzu ve isteği, onu kısa zamanda olgunlaştırdı. Hocasının derslerinde ve sohbetlerinde kemâle ulaştı, insanlara doğru yolu gösteren kıymetli bir rehber oldu. Hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin vefâtından sonra, onun yerine geçip, irşâd vazîfesi yaptı.

İnsanların İslâm ahlâkı ile ahlâklanmasını, kalbin ve rûhun kötü huylardan kurtulmasını, Allah rızâsı için güzel iş ve ibâdet yapmayı sağlıyan ve bu iş için lâzım olan bilgileri öğreten tasavvuf ilminde çok talebe yetiştirdi. Nakledilir ki, bir defasında Mekke-i mükerremeden ve Medîne-i münevvereden tasavvuf ehli olan kimseler, bir cemâat hâlinde Buhârâ’ya geldiler, Buhârâ’da Sûhârî köyüne gitmek istediklerini söyleyerek, bu köyü sordular. Bunun üzerine kendilerine; “Siz nereden geliyorsunuz ve bu köyü niçin Soruyorsunuz?” dediler. Onlar da Mekke ve Medine’den geldiklerini, Sûhârî köyünü sormalarından maksadlarının, orada ikâmet etmekte olan Emîr Külâl hazretlerini ziyâret etmek ve onunla görüşmek olduğunu söylediler. Buhârâ’da görüştükleri kimseler, onlara; “Mâlesef, Emîr Külâl hazretleri vefât etti” dediler. Gelenler dediler ki: “Madem mübârek yüzünü görmek nasîb olmadı, bari oğullarıyla görüşelim.” Bu maksadla Sûhârî köyüne gittiler. Emîr Külâl hazretlerinin oğulları, onlarla görüşüp sohbet ettiler. Onlara; “Babamız Mekke ve Medine’ye hiç gitmemişti. Siz onu nereden tanıyorsunuz?” dediler. Gelenler, “Biz de buralara hiç gelmedik. Fakat biz Emîr Külâl hazretlerini Kâ’be’de gördük. İki-üç seneden beri hac mevsiminde bizimle beraber Kâ’be’yi tavaf ederdi. Mekke ve Medine’de pekçok kimse ona bî’at edip talebe olmuştu. Fakat bu sene Kâ’be’ye gelmedi. Merak edip, ona olan muhabbetimiz ve hasretimiz sebebiyle görmeye gelmiştik, fakat nasîb olmadı” dediler. Böylece, Emîr Külâl hazretlerinin, kerâmetle, her sene hac mevsiminde, bulunduğu beldenin halkı farkına varmadan Ka’be’ye gittiği anlaşıldı. Gelen ziyâretciler, daha sonra Emîr Külâl hazretlerinin kabrini ziyâret edip, duâ ettiler. Sonra da oğullarından müsâade alarak Sûhâri köyünden ayrıldılar.

Nakledilir ki, birgün Emîr Külâl hazretleri sohbet ederken, kendisini bir hâl kapladı. Bu sırada hac yapmakta olanların hâllerini, nerede ve ne yapmakta olduklarını gördüğünü söyleyerek, anlatmaya başladı. Meclisinde bulunanlardan biri; “Kâ’be’yi nasıl görüp de anlatıyor? Kâ’be buraya çok uzakdır” diye düşündü. Biraz sonra Emîr Külâl hazretleri, böyle düşünen kimsenin yanına yaklaşıp, elinden tuttu ve; “Gözlerini yum, başını kaldır, bak ne göreceksin” buyurdu. O da söylediği gibi yaptı. Birden gözüne Kâ’be ve tavaf edenler göründü. Emîr Külâl hazretlerini de tavaf edenler arasında gördü. Bunun üzerine adam hayretler içinde kalıp, Emîr Külâl hazretlerinin ellerine kapandı, yanlış düşüncelerinden af diledi. Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: “Ey câhil kişi, bir kimse, kendisinde birşey olmazsa, başkasında da yok zanneder. Gönül aynası açılmadıkça da, hiçbir şeyi göremez, idrâk edemez.” O kimse tövbe edip, sâlih ve makbûl kimselerden oldu.

Seyyid Emîr Külâl bir defasında, talebeleriyle birlikte evliyânın meşhûrlarından Hayran Atâ’nın kabrini ziyârete gitmek için yola çıkmıştı. Yolun bir kısmını yürümüşlerdi ki, yolun ilerisinden bir heybetli arslan ortaya çıkıp, yolda durdu. Arslanı gören talebeler endişelenip, huzûrsuz olmaya başladılar. Emîr Külâl hazretleri hiç aldırmadı. Arslanın yanına yaklaşınca, yelesinden tutup yoldan çekip çıkardı ve kenara bıraktı.

Talebeleri geçtiler. Baktılar ki, arslan, Emîr Külâl hazretlerine yaklaşıp, başını yere koyarak, saygı gösterir gibi hareketler yaptı. Sonra oradan uzaklaştılar. Bu hâli gören talebeleri; "Efendim, bu nasıl bir işdir" diye suâl ettiler. Bunun üzerine buyurdu ki: "Ey dostlarım, şunu biliniz ve dikkat ediniz ki, her kim gerçekten Allahü teâlâdan korkarsa, herşey ondan korkar, zarar vermez. Allahtan korkmayan kimse, herşeyden korkar. Bir kimse, dâima Allahü teâlâdan korkar bir hâlde olursa, Allahü teâlâ ona korkutucu birşeyi musallat etmez. Hattâ o kul, Allahtan korkduğu için herşey ondan korkup, çekinir."

Emîr Külâl, hocası Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin yanında, Semmâs'da bulunduğu sırada, orada oturan bir grup insanla, başka bir köyden bir cemâat arasında anlaşmazlık çıkmıştı, iş kavgaya dökülüp, birinin dişi kırılmıştı. Dişi kırılan kimse ve taraftarları, kırılan dişin diyetini almak için hakime müracaat etmeye karar verdiler. Fakat önce Muhammed Bâbâ Semmâsî'ye danışalım, kendi başımıza iş yapmayalım, ne buyurursa öyle yapalım dediler. Doğruca Muhammed Bâbâ Semmâsî hazretlerinin huzûruna gidip, durumu arzettiler. "Kırılan dişi verin" buyurdu. Dişi alıp, o sırada henüz yanında talebe olan Emîr Külâl'e kırık dişi verip; "Ey evlâdım, şu işi hallet de, aralarındaki anlaşmazlık bitsin" buyurdu. Emîr Külâl, kırık dişi alıp, evliyânın rûhâniyetini vesile kılıp, Allahü teâlâya duâ ederek, kırık dişi yerine koydu. Hemen o anda, duâsı bereketiyle diş, eskisi gibi sağlam bir hâle geldi. Dişi kırılan kimse, bu hâdise karşısında hayret edip, dişini kıranları şikâyet etmekten vazgeçti. Yanında bulunanlarla birlikte, yaptıklarına pişman olup, tövbe ettiler ve doğru yol üzere yürüyen sâlih kimselerden oldular.

Nakledilir ki, bir köyde zamanın sâlih zâtlarından biri vefât edeceği sırada, cenâze namazını Emîr Külâl hazretlerinin kıldırmasını vasıyyet etmişti. Fakat Emîr Külâl, uzak bir yerde bulunuyordu. O zât vefât edince, o beldenin âlimleri, velileri toplandı. Emîr Külâl'in çağrılması için, bulunduğu yere bir kişi gönderelim dediler. Bunun üzerine orada bulunan Şeyh Sûfî; "Haberci göndermenize lüzum yok, bu durum ona Allahü teâlânın izni ile ma'lûm olur ve buraya gelir" dedi. Bu arada iki kişi gidip, haber vermek üzere hazırlanmıştı. Tam gidecekleri sırada, Emîr Külâl hazretleri aniden karşıdan gözüktü. Halk onu görünce, hemen karşılamaya koştular ve bu kerâmeti karşısında onu daha çok sevip, bağlandılar. Bundan sonra Emîr Külâl, vefât eden zâtın cenâze namazını kıldırdı ve toplananlarla birlikte kabre götürüp, defnettiler. Cenâze defn edildikten sonra, cemâat câmide toplandı. Cemâat çok kalabalık idi. Orada bulunan âlimler, bu iş için kendisine bir işâret ulaşıp, ulaşmadığını ve nasıl ma'lûm olduğunu sordular. Bunun üzerine Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki "Ey kardeşlerim, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kalb, kalbe karşıdır." yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Mü'min, mü'minin aynasıdır." "Her kabdan içindeki sızar." Emîr Külâl bunları söyledikten sonra, halk onun ma'rifet sahibi büyük bir evliyâ olduğunu anlayıp, kendi kendilerine; "Biz bu zâtın büyüklüğünü bilmiyormuşuz" dediler. Aralarında bulunan âlimler, cemâate şöyle dediler; Hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: "Evliyâm, kubbelerim altında gizlenmiştir. Onları başkaları bilemezler." (Bu hadîs-i şerîfi İslâm âlimleri şöyle açıklamışlardır: Allahü teâlâ, evliyâ kullarını insanlık sıfatları ile gizlemiştir. Onlar, diğer insanlar gibi gözükürler. Herkes onları kendileri gibi zanneder, tanıyamaz.) Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri, cemâatte bulunan o âlimlere; "Bu naklettiğiniz şeyleri Resûlullah (aleyhisselâm) böyle buyurmuştur" dedi. Okunan hadîs-i şerîfleri tekrar okudu. Orada bulunanların hepsi işitti. Bu sırada cemaat içinde bulunan âlimlerden Mevlânâ Tâceddîn, Emîr Külâl hazretlerine, kendisini talebeliğe ve hizmetkârlığa kabûl etmesini söyledi "O bizim vazîfemiz değildir" buyurarak; "Bari seni ma'nevî evlâtlığa kabûl edeyim" deyip, onu ma'nevî evlâtlığa kabûl etti. Öyle bir teveccühde bulundu ki, Mevlânâ Tâceddîn, hemen o ânda ma'rifet ilmine kavuşup, maksadına ulaştı.

Nakledilir ki, Kebş şehrinde Mevlânâ Celâleddîn Kebşî, bir cemaatla oturmuş sohbet ediyorlardı. Tasavvuf ehlinden ve evliyânın kerâmetinden söz açılmıştı. Mevlânâ Celâleddîn; "Şimdi bizim zamanımızda böyle kerâmet ehli, dîn-i İslâmın emirlerine tam uyup, Resûlullahın (aleyhisselâm) yolunda olan büyük bir evliyâ yok gibidir" dedi. Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bu cemâat arasında idi. Bu zât, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî'ye; "Bu zamanda sayılan sıfatlara ve üstünlüklere sâhib bir zât vardır. Tasavvufda o kadar yükselmiştir ki, bir göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda içinde, doğudan batıya dünyâyı dolaşacak bir hâl sahibidir" dedi. Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Ah şimdi böyle zât nerede bulunur?" deyince, o talebe; "Evet şimdi böyle bir zât vardır. O da benim hocam Seyyid Emîr Külâl'dir" dedi. Bunun üzerine Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Bizi sohbetine kavuştur da, onun ayaklarının tozunu gözlerimize sürme yapalım" dedi. Sizin oraya kadar gitmenize lüzum yok, eğer buraya teşrîf

etmesi için tam bir teveccüh yaparsanız, bir anda burada olur" dedi. Bu söz üzerine, Mevlânâ Celâleddîn Kebşî teveccüh edip, Allahü teâlâya hâlis kalble duâ etti ki, içeride bulunan cemâat birdenbire ayağa kalktı. Çünkü Emîr Külâl hazretleri çok uzakta olmasına rağmen, o meclise giriverdi. Bu hâle çok şaştılar Sonra da oturup sohbete başladılar. Mevlânâ Celâleddîn, Emîr Külâl'e; "Efendim, sizi bu hâle kavuşturan şey nedir? Buraya bir ânda teşrîfiniz nasıl oldu?" diye sordu. Bunun üzerine Emîr Külâl, sohbete başlayıp buyurdu ki: "Bizi sizin samîmi arzunuz bu diyara getirdi. Bir kimse Allahü teâlâya ihlâs ile yalvarır, tam samimiyetle birşey isterse, duâ ederse, Allahü teâlâ onu maksadına kavuşturur. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn Kebşî; "Efendim, talebeniz ve hizmetçiniz olmakla şereflenmek istiyorum" dedi. Emîr Külâl hazretleri ona; "Biz seni evlâtlığa kabûl ettik" buyurdu. Sonra ona teveccüh nazarlarıyla bakıp, bir ânda yüksek derecelere kavuşturdu. Orada bulunanlar bu hâli görüp; "Ey Mevlânâ Celâleddîn, uzun zamandan beri uğraşıp ömür tükettin, fakat şimdi maksadına kavuştun" dediler. Onların böyle söylemeleri üzerine, Emîr Külâl buyurdu ki: "Siz kendi işinizi onun işiyle bir mi tutuyorsunuz? O, işini tamamlamış, yolları katetmiş ve vakti gelmiş. Sâdece bizim bir işâretimize, teveccühümüze ihtiyâcı kalmıştı.

Abdullah Ensârî'nin oğlu Kutb-i Hirevî Câbir bin Abdullah buyurdu ki: "Rahmet bir anda gelir, fakat kalb, hazır ve uyanık olmaz." Bir kimse kendini riyâzet sahrasında yorar (nefsine uymaz), ömrünü din ilmini öğrenmekle ve Muhammed aleyhisselâmın dinine uymakla geçirirse ve daha gençliğinde, ihtiyârlıkta yapılacak güzel işleri yaparsa, ihtiyârlığında bu güzel amellerinin faydasından mahrûm kalmaz.

Allah, mülkü dilediğine verir. İlim ehlinden, dilleri âlim olan çoktur. Fakat kalbleri âlim değildir. Böyle olanlar, Allah adamı olan büyüklerin teveccüh nazarlarına müstehak değildirler. Kutb-ül-ârifîn Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî buyurmuştur ki:
Beyt:

"Perde ardından güzel görünen çirkinlere âh!
Dışardan güneş gibi olmalı, içerden de mâh."

Âlim o kimselere denir ki, onlar Allahü teâlâyı, O'nun sıfatlarının sırları ile, kendine ihsân edildiği kadar bilendir. Peygamberimiz (aleyhisselâm); mert olan kimsenin, olduğu gibi gözüken kimse olduğunu bildirmiştir. Meşhûrdur ki: Bâyezîd-i Bistâmi "kuddise sirruh", kadınlara benzemeye özenen bir adamın süslenmekte olduğunu görünce, ondan yüzünü çevirdi. O adam, Bâyezîd-i Bistâmi'nin kendisinden yüz çevirdiğini görünce, dedi ki:

"Ey büyük zât ve Hak yolunun seçilmişi, ben göründüğüm gibiyim, siz de göründüğünüz gibisiniz." Büyüklerden birine, ârif kimdir? diye soruldu. Âlimler o kimselerdir ki, ilimleri amellerinden çoktur. Ârifler ise, o kimselerdir ki, amelleri çoktur, ilimlerini aşmıştır. Bütün ilimlerden maksad, Allahü teâlâyı tanımaktır. Bu da ilim ile, amel etmekle olur. Âlim, ilmiyle amel edip, ilmini Allahü teâlâyı tanımaya sarf eder. Allahü teâlâyı tanımanın alâmeti, zâhiren ve bâtınen Allahü teâlâdan korkmaktır. Her işin başı, Allah korkusudur. Allahü teâlâ meâlen buyurdu ki: "Allahtan ancak âlim olan kulları korkar." (Fâtır-28) Allahtan korkan, Cennete kavuşur. Cennet, Allahü teâlâdan korkup, sâlih amel işleyenler içindir. Korkup çekinen, kurtulmuştur. Her kim ki korkup, temkinli davranırsa, her maksadına ulaşmıştır. Bütün kitapları okuyup, ezberlemiş olsan, fakat ilminle amel etmezsen, ilmin sana mahcubiyetten başka birşey kazandırmaz. Faydalı ilim odur ki, insanı Allahü teâlâya bağlayıp, herşeyi bıraktıran ve nefsin hevâ ve hevesinden uzak tutandır. Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri şöyle vasıyyet etmiştir: "Câhil tarikatçılardan uzak durunuz. Onlar, din düşmanı ve müslümanların yollarını kesicidirler. Bunun için, sâlih kimselerle görüşüp, yol kesicilerden uzak durmak lâzımdır. Resûlullah (aleyhisselâm): "Önce arkadaş, sonra yol" buyurdu.

Nakledilir ki, Türkistan'dan Buhârâ'ya bir grup insan, Emîr Külâl'i ziyârete geldi. Buhârâ'dakiler, gelenlere; "Emîr Külâl sizin diyarınıza gitmemiştir, siz onu nereden tanıyorsunuz?" dediler. Gelenler dediler ki "Emîr Külâl, bizim memleketimizde o kadar tanınmış ve sevilmiştir ki, bunu anlatmakla bitmez. Biz, onun talebeleriyiz. O çok defa bir ânda bizim memlekete teşrîf eder, biz de sohbetinde bulunurduk. Bu hâdise çok vukû' buldu. Biz böyle aniden teşrîf edip, bizimle sohbet eden zâta kim olduğunu sorduğumuz zaman, Emîr Külâl olduğunu söylerdi, işte biz de, böylece onun talebelerinden olduk. Buhârâ'dakiler, anlatılan bu hadîseye hayret edip, Emîr Külâl hazretlerini daha çok sevip, bağlılıkları kat kat arttı. Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlâ, sevdiği kullarına öyle ihsânda bulunmuştur ki, bir ânda doğudan batıya gidip gelirler. Başkalarının bundan haberi olmaz."

Nakledilir ki, bir gece Emîr Timur, Şeyh Şemseddîn Gülâl ile birlikte, Emîr Külâl hazretlerinin ziyâretine gitmişlerdi. Giderken, yolda yanında bir koyun götürmekte olan bir adama rastladılar. O da Emîr Külâl'i ziyârete gidiyordu. Beraberce, ikâmet ettiği köye vardılar. Fakat Emîr Külâl'in evini soracak hiçbir kimse bulamadılar. Onlar araştırırken, birden karşılarına biri çıkıverdi. Onları eve götürdü. Emîr Külâl hazretlerinin evine varınca, kendilerine yol göstermek için karşılarına çıkan ve eve götüren kimsenin Emîr Külâl olduğunu öğrendiler. Onun ellerine sarılıp; "Efendim affediniz, dışarıda karşılaştığımızda sizin Emîr Külâl hazretleri olduğunuzu anlıyamamıştık" dediler. Buyurdu ki: "Bir dervişi ziyâret için yola çıkan kimse, yolunu şaşırmaz, hatâ etmez."

Bu misâfirlerden biri koyun hediye getirmişti. Koyunu bırakınca, koyun birdenbire kaçmaya başladı. Adam da peşinden koşarken, Emîr Külâl hazretleri; "Kendini yorma, otur. O, şimdi kendisi geri gelir" dedi. Sonra gelen misâfirlerle cemâat olup namaz kıldılar. Namazdan sonra oturmuşlardı ki, kaçan koyun gelip, yanlarında bir yere durdu. Bundan sonra Emîr Külâl; "Ey Şeyh Şemseddîn! Bir kimse Allahü teâlâya yönelir, onun rızâsını ararsa, işte Allahü teâlâ, onun her işini böyle rastgetirir. O, rızâsını arayan kuluna kâfidir." Bu hâdiseyi görüp şaşan Şeyh Şemseddîn ve Emîr Timur, Emîr Külâl hazretlerine tam bir bağlılık ile bağlanıp, kendilerine himmet etmesini istediler. Emîr Külâl de, onları ma'nevî evlâtlığa kabûl ettiğini söyleyip, teveccüh etti. Emîr Timur'un yetiştirilmesini Şeyh Şemseddîn'e havale etti. O da Emîr Timur'un yetişmesinde titizlik gösterip, onu yetiştirdi.

Bir defasında Emîr Külâl, Buhârâ'da Cum'a namazını kılıp, talebeleri ile birlikte ikâmet ettiği yere dönüyordu. Yolculukları sırasında, Gülâbâd ile Fetihâbâd arasında, yeşillik bir yerde oturan bir cemâate rastladılar. Sohbet ediyorlar ve sohbetlerinde; evliyâlıktan, kerâmetten bahsediyorlardı. Bu cemâat arasında, Timur Hân da bulunuyordu. Emîr Külâl, talebeleriyle birlikte oradan geçerken, Timur Hân onları görüp; "Bunlar kimdir?' diye sordu, "Emîr Külâl ve talebeleridir" dediler. Timur Hân bu sözü duyar duymaz, kalkıp sür'atle yanlarına koştu. Huzûruna varıp, fevkalâde bir edeble önünde durdu. Sonra şöyle dedi: "Ey, dinin büyük âlimi! Ey doğru yolun ve yakîn yolunun kılavuzu! Burada biraz durup sohbet ediniz ve bize nasihatte bulununuz da, dervişler istifâde edip, bereketlensinler" dedi. Bunun üzerine Emîr Külâl buyurduki: "Dervişlerin sözleri gizli olur. Bu bizim vazîfemiz değildir. Büyüklerin rûhâniyetinden bir işâret olmadıkça, birşey söylemeyiz. Hiçbir zaman kendinden bir söz söyleme ve gâfil olma. Görüyorum ki, senin başına mühim bir iş çıkacak ve bunda muvaffak olacaksın" buyurdu.

Sonra yola devam ettiler. Evine varınca, zaviyesinde bir müddet durup, yatsı namazı vaktinde dışarı çıktı. Cemâatle birlikte yatsı namazı kıldı. Namazdan sonra bir müddet oturup, büyüklerin rûhâniyetine teveccüh etti. Sonra hemen, talebelerinden Şeyh Mensûr adında bir talebesini yanına çağırdı. Talebe huzûruna gelince, ona dedi ki: "Hiç durma sür'atle Emîr Timur'a git söyle, derhâl Harezm tarafına harekete geçsin. Eğer oturuyorsa, hemen kalksın, ayakta ise harekete geçsin, hiç durmasın. Çünkü velilerin rûhâniyetleri, onun ve oğlunun bütün memlekete baştan başa hâkim olacağını bildirdi. Harezm'i alınca, Semerkand'a hareket etsin." Haberi götüren Şeyh Mensûr, sür'atle Timur Hân'ın bulunduğu yere gitti. Timur Hân'ı ayakta bekler hâlde buldu. Haberi aynen iletti. Timur Hân, bu haberi alır almaz hiç durmadı, hemen ordusunu harekete geçirdi O harekete geçip, gideceği yolun yarısına vardığı sırada, düşmanları Timur Hân'ın çadırına hücum ettiler. Fakat o, çoktan yola çıkmış bulunuyordu. Timur Hân, Harezm'e yürüyüp, orayı aldı. Sonra Semerkand'a yürüdü, orayı da fethetti. Böylece hergün yeni bir zafere ulaşıp, hep muzaffer oldu ve işleri dâima iyi gitti.

Nakledilir ki, Timur Hân Semerkand'a yerleşince, Buhârâ'ya gitmeyi arzu etti. Bu sebeple Emîr Külâl hazretlerine haber gönderip, bizim Buhârâ'ya gelmemize müsâade ederler mi? Şayet izin verilmezse; kendilerinin Semerkand'a teşrîf etmelerini arzu ediyoruz, nasıl buyururlarsa öyle yapalım" dedi. Timur Hân'ın bu arzusu üzerine, Emîr Külâl hazretleri ne gelmesini, ne gitmeyi kabûl edemeyeceğini ve kendilerine duâ etmekte olduğunu söyledi Bunları bildirmek ve Timur Hân'la görüşmek üzere, oğlu Emîr Ömer'i vazîfelendirdi Oğlunu gönderirken şöyle dedi: "Ey oğlum! Emîr Timur'a söyle! Eğer Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümek istiyorsa, takvâdan ve adâletten asla ayrılmasın. Bunları kendisine şiar edinsin ki, kıyâmet günü kurtulabilsin! Yine söyle ki, biz ve talebelerimiz, her zaman ona duâ etmekteyiz. Eğer dünyâya meylederse; bu durumların fâidesine kavuşamaz." Emîr Külâl hazretlerinin oğlu Emîr Ömer, Semerkand'a gidip, Timur Hân ile görüştü. Babasının söylediği şeyleri aynen bildirdi. Birkaç gün sonra da, Buhârâ'ya dönmek üzere Timur Han'dan müsâade istedi. Ayrılırken, Timur Han ona; "Buhârâ ve çevresini sizin emrinize

bırakayım, ne olur kabûl edin" dedi. Emîr Ömer; "Buna izin yok" dedi. Bunun üzerine Timur Hân; "Öyleyse Buhârâ şehrini Emîr Külâl hazretlerine bağışlayayım" deyince, Emîr Ömer yine; "Buna izin yok" dedi" Timur Hân; "Hiç olmazsa, Buhârâ yakınında ikâmet etmekte olduğunuz köyü size bağışlıyayım" diyerek, çok temennide bulundu. Emîr Ömer şöyle dedi: "Babamdan şu sözleri işittim: Sizin için şöyle buyurdu: "Eğer, Allah adamı olan büyüklerin kalbinde bir yer kazanmak istiyorsa, takvâdan ve adâletten ayrılmasın. Kıyâmet günü Allahü teâlânın rahmetine kavuşmak bununla olur."

Birgün Emîr Külâl hazretleri, talebeleri ile birlikte Buhârâ'da bir câmiye gidiyorlardı. Yolda, bahçesinde çalışmakta olan bir kimse ve yanındaki çocuğu, onları görmüşlerdi. Çocuk, adama; "Bunlar kimdir?" diye sorunca, adam, Emîr Külâl'e ve talebelerine dil uzatıp, haklarında uygunsuz sözler söyledi. Adam bu sözleri söyleyince, Emîr Külâl buyurdu ki: "Abdülhâlık Goncdüvânî hazretleri buyurdu ki: "Kim evliyâya hakaret gözüyle bakarsa, iflah olmaz." Emîr Külâl, sonra üzerinde durmayıp, câmiye gitti. Onlar gider gitmez, dil uzatan adam uyuz hastalığına tutuldu, rahatsızlandı. Tutulduğu hastalığa tahammül edemeyip, Emîr Külâl'in yanına götürülmesini istedi. Gidip yalvarmak, af dileyip hastalıktan kurtulmak istiyordu. Durum arzedilince; "Onun hastalığı ilâç kabûl etmez, çünkü o, oku yedi." buyurdu. Bunun üzerine adam, ayrılıp gitti. Daha evine varmadan, yolda düşüp öldü.

Birgün Emîr Külâl hazretleri, talebeleriyle bir talebesinin evine gitmişti. Evine gittiği talebesi ise, ava gittiğinden evde yoktu. Bu sebeple, evine Emîr Külâl hazretlerinin teşrîf ettiğini haber vermek üzere, bir haberci gönderildi; Hiçbir av bulamamıştı. Hemen evine dönmek üzere hareket etti. Bir av bulamadığı için üzülmüştü. Dönerken, birden karşısına iki kuş çıktı. Kuşlara atıp, vurdu ve yanına alıp sevinerek evine döndü. Emîr Külâl hazretlerinin teşrîfine çok sevinip, avladığı iki kuşu pişirip ikram etti. Kuşlar pişirilip sofraya konduğu sırada, Emîr Külâl hazretleri talebesine; "Eğer bu iki kuş da karşına çıkıp avlamasaydın, hiç av getiremezdin, o zaman ne yapardın?" deyip, talebelerine şöyle buyurdu: "Ey dostlarım şunu biliniz ve rahat olunuz ki, bizim maksadımız, Allahü teâlânın rızâsını kazanmaktır. Allahü teâlâ sizi, hem dünyâda, hem de âhırette utandırmaz, mahrûm bırakmaz, İnşâallah fadl ve keremine kavuşturur."

Emîr Külâl hazretleri, birgün Şeyh İbrâhim adında bir zâtın bulunduğu Kıraman denilen yere gitmişti. Şeyh İbrâhim Kıramanî'ye; "Bize helâl et bul" dedi. Şeyh İbrâhim; "Bu iş oldukça zor, helâl et az bulunur" dedi. Emîr Külâl ona; "Sen silâhını al, ava çık. Kuşları kendine çağır, geldiklerinde birkaç tane avla" dedi. Bunun üzerine Şeyh İbrâhim, silâhını alıp, ava çıktı. Kuşları çağırdı. Yanına pekçok kuş toplandı. Birkaç kuş avlayıp, Emîr Külâl'e götürdü. Bu hâdiseden sonra, Şeyh İbrâhim şöyle demiştir: "Her ne zaman ava çıkıp kuşları çağırsam, Emîr Külâl hazretlerinin bereketiyle yanıma toplanırlar, ben de avlardım."

Bir defasında Buhârâ'da bulunan âlimler hep birlikte Emîr Külâl'i ziyârete gitmeye karar verdiler. Kendi kendilerine dediler ki: "Eğer Emîr Külâl gerçekten evliyâ ise, her birimize birer kızarmış kaz, hizmetçilerimize de ördek ikram eder." Aralarında bulunan Havend Şah, ayrıca şöyle der: "Kazı önüme koyduğu zaman, onu parçalayarak yemem için, bana bir de bıçak vermesini beklerim." Bu düşüncelerle, ziyâret için yola çıktılar. Bu sırada Emîr Külâl'in oğlu Seyyid Hamza, babasına çok miktarda kaz ve ördek getirdi. Babası ona duâ edip; "Ey oğlum! Buhârâ'da bulunan meşhûr kimseler, bize gelmek üzeredirler. Hatırlarından geçen ve düşündükleri şeyler var. Sen, şimdi kazları ve ördekleri hemen pişir ve onları bekle" dedi. Nihâyet misâfirler, Emîr Külâl'in evine gelip oturdular. Bir müddet sonra Seyyid Hamza sofrayı kurup, gelenlerin akıllarından geçirdikleri gibi, önlerine pişmiş kaz ve ördekleri koydu. Bana bir de bıçak verilmesini isterim diye düşünen Havend Sah'a da bir bıçak verdi. Yemeğe başladılar. Havend Şah, verilen bıçak ile kazı parçalayıp yiyordu. Bir ara, verilen bıçağı kullanırken elini kestirdi Devamlı kan akıyor, bir türlü kesilmiyordu. Bu arada hemen Emîr Külâl içeriye girip, elini kestiren adama; "Sakın bir daha dervişleri imtihan etmeye kalkışma" dedi. Sonra diğerlerine dönüp; "Siz bu kazları benim hazırladığımı zannetmeyin. Bunları size, Emîr Hamza getirip, hazırladı. Siz onun mertebesine bakın. Bu yolun büyüklerinin âdeti şöyledir ki, her ne iyilik hâsıl olmuşsa, onu kendinden bilmezler" buyurdu. Bunun üzerine gelenler, böyle düşünerek gelmekle çok hatâ ettik dediler. Yaptıklarına pişman oldular. Emîr Külâl'in büyüklüğünü görerek, hayran, olup onu sevdiler.

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, Kermine şehrine gitmişti. Bu şehirde bulunduğu sırada, bir grup kimse ile sohbet ediyordu. Sohbette bulunanlardan her biri, kendi hocasından ve hocasının üstünlüklerinden bahsediyordu. Emîr

Külâl'in talebesi de söze karışıp, benim hocam, hepinizin hocasından üstün derecededir. Çünkü o, hem seyyid hem mürşid-i kâmildir dedi. Bu sırada, orada toplanıp konuşmakta olanların üzerinden bir kuş sürüsü geçiyordu. Bazıları Emîr Külâl'in talebesine dediler ki: "Eğer dediğin gibi hocan büyük bir evliyâ ise, haydi duâ et de, onun hürmetine şu kuşlardan biri önümüze düşsün!" Onların bu isteği üzerine, Emîr Külâl'in talebesi Allahü teâlâya duâ edip, hocasının hürmetine bu işin gerçekleşmesini istedi. O talebe duâ eder etmez, kuşlardan biri cemâatin üzerine düşüverdi. Orada bulunanlar hayretten şaşıp, Emîr Külâl hazretlerinin gerçekten büyük bir evliyâ ve tasarrufu kuvvetli bir mürşid-i kâmil olduğunu anladılar.

Nakledilir ki, Emîr Külâl hazretleri bir imâret yaptırmakta idi. Bu binanın inşâsı için pekçok kimse toplanmış çalışıyordu. Birgün Emîr Külâl, aniden evine gitti. O gidince, orada çalışanlar dediler ki: "Emîr Külâl gerçekten evliyâ ise, bizim her birimize birer sıcak ekmek verir. Bir müddet sonra Emîr Külâl geldi Yanında hiçbir şey yoktu. Yerine oturunca, binanın inşâsında çalışanlardan ba'zıları bir birine; "Eğer evliyâ olsaydı, bizim arzu ettiğimiz şeyi getirirdi" diyerek, aralarında konuşmaya başladılar. Daha sonra onlar böyle konuşurlarken, Emîr Külâl hemen ayağa kalkıp; "Ey tahammülsüzler, işte istediğiniz" diyerek, elini koltuğunun altına sokup, herbirine sıcak bir ekmek çıkarıp verdi. Onlar da söyledikleri sözlerden dolayı pişman olup, tövbe ettiler. Bundan sonra, Emîr Külâl hazretleri onlara buyurdu ki: "Ey dostlarım, biz arzu ederiz ki, siz bizden âhıreti, âhırette kurtulmayı taleb ediniz. Nefsinizin isteklerini terkediniz ki, âhırette utanıp, mahcûb olmayasınız. Eğer şükr ederseniz, Allahü teâlâ size her istediğinizi ihsân eder. Bu dünyâda ne yaparsak âhırette onun karşılığını bulacağız. Ey dostlar, dikkat ediniz ve uyanık olunuz! Bir kimse hevâ ve hevesinden vazgeçmedikçe, tuzağına av düşmeyen ve eli boş kalan avcı gibidir. Eğer insan, Allahü teâlâyı unutur, gaflete dalarsa, belâya ve musibete düşer. Yazıklar olsun ki, ömür bitmek üzere olduğu hâlde, insan dünyalık olan şeylere dalmış, nefsinin esîri olmuş ve âhıret yolculuğunu unutmuş, ihmâl etmiştir. Şiir:

"Ey ömrünü cahillikle rüzgâra veren!
Sen ömrünün kıymetini nasıl bilirsin?

Yarın toprak altında yalnız kalınca
Tövbe edeyim dersin, ama yapamazsın!"

Nakledilir ki, Emîr Külâl kendine âit bir yerde dergâh inşâ ettiriyordu.

Çalışanlardan biri, kendi kendisine; "Hiç kimse birşey getirmiyor" dedi. Henüz aradan az bir zaman geçmişti ki, bir adam geldi Çok miktarda ekmek ve üzüm getirdi. Emîr Külâl hazretlerinin huzûruna varıp, gece gündüz diş ağrısı çekmekteyim. Sizin duânızı almak için geldim, bana yardımcı olunuz, takatim kalmadı dedi. Emîr Külâl, gelen adama; "Yanıma yaklaş bakayım, hangi dişin ağrıyor?" dedi. Adam yaklaştı. Emîr Külâl parmağını ağzına sokup, ağrıyan dişinin üzerine koydu. Sonra İhlâs sûresini okudu. Gelen kimsenin diş ağrısı kesilip, hiç hastalanmamış gibi oldu. Bundan sonra Emîr Külâl hazretleri buyurdu ki: "Ey dostlar! İhlâslı olunuz, (her işinizi Allah rızâsı için yapınız) ki, halas bulasınız, kurtulasınız. İhlâssız yapılan amel, üzerinde pâdişâhın mührü bulunmayan para gibidir. Üzerinde pâdişâhın sikkesi bulunmayan parayı kimse almaz. Üzerine mühür vurulanı ise herkes alır. İhlâs ile yapılan az amel, Allahü teâlâ indinde çok amel gibidir. İhlâssız yapılan çok amelin ise, Hak katında kıymeti yoktur. Yaptığınız her ibâdeti ve işi, ihlâs ile yapınız ki, Allahü teâlâya yakın ve rızâsını kazananlardan olasınız. Ey dostlarım! İhlâs ile amel yaparsanız korkmayınız bu size âhirette i'tibâr ve şereftir. Eğer tama' sahibi değilsen (dünyâya düşkün değilsen), sonunda varacağın yeri düşün. Merd o kimsedir ki, önce iyice düşünür, sonra amel etmeye başlar. Böylece, sonunda yaptığı işten utananlardan olmaz."

Emîr Külâl bir defasında, Buhârâ'da Cum'a namazı kılmak için talebeleriyle Buhârâ'ya gidiyordu. Buhârâ'ya vardıklarında, Emîr Külâl dedi ki: "Ey dostlarım, Şeyh Muhammed Agâî Bazergân, şu ânda Belh şehrinde vefât etti." Bu söze şaşanlar oldu. Çünkü kendisi Buhârâ şehrinde olduğu hâlde, Belh şehrindeki bir hâdiseyi haber veriyordu. Bu söze hayret edenlere buyurdu ki: "Biliniz ki Allahü teâlâ, Resûlü Muhammed aleyhisselâma tam tâbi olan kullarına öyle dereceler ihsân eder ki, her zaman doğuda ve batıda ne vukû' bulursa, gözlerinin önünde görüp bilirler. Belh şehrinin uzaklığı nedir ki." Bunun üzerine talebeleri, o günün târihini yazdılar. Daha sonra gördüler ki, Emîr Külâl hazretlerinin işâret ettiği gün, o zât vefât etmişti.

Emîr Külâl hazretlerinin yaşadığı diyarda bulunan Kermîne şehrinden bir adam ava çıkmıştı. Bu, Emîr Külâl'i tanıyıp çok severdi. Ava çıkarken; "Eğer avlamak istediğim kazlardan

avlayabilirsem, iki tanesini Emîr Külâl'e götürüp hediye edeceğim" diye niyet etti. Nihâyet bir miktar kaz avladı, iki tanesini Emîr Külâl'e vermek için ayırdı. Birgün evine, şehrin ileri gelenlerinden biri geldi. O iki kazı görüp, gözü onlarda kaldı. Kazlar, kuzu gibi iri ve semiz idi. Gelen kimse, ev sahibine; "Bu kazları pişir de yiyelim" dedi. Ev sahibi; "Onları, Emîr Külâl hazretlerine vermek için ayırdım" dedi. "Onları yememiz uygun olmaz, ben buna cesâret edemem" dedi. Gelen adam ısrar edip, "Ne olursa olsun bunları yiyelim, ben oğlu vasıtasıyla ondan özür dilerim" diyerek, ev sahibini ikna etti. Ev sahibi de kazları pişirtip, o şehrin meşhûrlarından olan o kimsenin önüne koydu. Tam yiyeceği sırada, yüzüne kazlardan öyle bir buhar ve sıcaklık yükseldi ki, gözlerine te'sîr edip, gözleri görmez oldu. Kazları yiyemedi ve yaptığı işe pişman oldu, tövbe etti. Hemen Emîr Külâl hazretlerine bir at hediye etmeye niyet etti. Birkaç gün sonra gözleri iyileşip, eski hâline döndü.

Nakledilir ki birgün Emîr Külâl hazretleri talebeleri ile oturmuş sohbet ediyordu. Bu sırada içeriye güzel yüzlü bir genç girdi. Hiçbir şey söylemeden oturdu. Orada bulunanlar, onu hiç tanımıyorlardı. Bir ara Emîr Külâl hazretleri ona bakıp; "Tamâm oldu mu?" dedi. Gelen genç de; "Bir açıklık kalmıştı, o da tamamlandı" dedi. Gelen genç biraz oturup, gitmek üzere kalktı, birşey söylemeden kapıya doğru yürüdü. Orada bulunanlardan bir kısmı, gencin yanına koşup, yakalayıp konuşmak istediler. "Sen kimsin? Gelince birşey söylemedin ve giderken müsâade istemedin. Emîr Külâl'e; "Bir yer kalmıştı, o da tamamlandı" dedin. Bu hâlin ne ve bu, sözün ma'nâsı nedir? Bunları bize açıkla ve kendini tanıt" dediler. Bunun üzerine genç dedi ki: "Ben, Rûm vilâyetindenim ve Emîr Külâl'in talebelerindenim. Bizim memleketimizde bir câmi yapılıyordu ve bu câmi inşâsı ile Emîr Külâl hazretleri ilgileniyordu. Bitince haber vermemizi emretti. Câmi tamamlandı, ben de haber vermek üzere geldim" dedi. Bunları dinleyince, çok şaşırıp; "Nasıl olur? Biz onun talebeleriyiz ve hocamız Rûm diyarına gitmedi" dediler. Gelen genç; "Ben de onun talebesiyim, hergün arkasında namaz kılarım. Bizim memleketimizde çok talebesi ve tanıyıp seveni vardır" dedi. "Peki girince neden selâm vermedin ve giderken neden izin istemedin?" dediklerinde; "Bunları kalben söyledim" dedi. Ayrılırken de; "Bizim karşımıza mühim bir iş çıktığı zaman, Emîr Külâl hazretleri gelir. Bizim memleketimizde, sizin burada olduğundan daha meşhûr ve daha çok tanınıp sevilmiştir" dedi. Bunları dinleyen talebeleri, Emîr Külâl hazretlerinin tasavvuftaki derecesinin yüksekliğini ve tasarrufunun çokluğunu görüp, ona sevgi ve bağlılıkları kat kat arttı.

Emîr Külâl hazretlerinin talebelerinden biri, bir gece kendinde bambaşka bir hâl hissedip; "Hocamın yanına gideyim, bakalım benim hakkımda ne emreder ve ne buyurur?" diye düşündü. Sonra, Emîr Külâl'ın yanına gitti. Bu talebesi şöyle anlatmıştır: "Gece vakti, varıp hocamın odasına girdiğimde, kalabalık bir cemâat vardı. Hayret ettim. Bunlar, hiç görmediğim ve tanımadığım kimseler idi. Kalabalıktan oturacak yer kalmamıştı. Herkes başını eğmiş, sessizce oturuyordu. Ben de başka bir yere oturarak başımı yere eğip beklemeye başladım. Bir müddet böyle durdum. Sonra başımı kaldırıp baktım ki, odada hocam Emîr Külâl'den başka hiç kimse görünmüyordu. Hocam bana bakıp; "Sana müjdeler olsun, şimdi sen artık maksada kavuştun, ama bunu gizli tut" buyurdu. Bundan sonra hocama; "Burada gördüğüm, sonra da birdenbire kaybolup görünmez olan zâtlar kimler idi?" diye sordum. Buyurdu ki: "Bunlar ricâl-ül-gayb denilen evliyâ zâtlar idi. Aralarında Hâce Gülân ve Abdülhâlık Goncdüvânî de var idi. Bunlar öyle zâtlardır ki, vefâtlarından önce ve sonra, Allahü teâlânın dinine hizmet ederler. Bugün sen de onların sohbetinden (feyzinden) pay aldın."

Muhammed Bâbâ Semmâsî'nin talebelerinden bir kısmı, Emîr Külâl hazretlerine, evliyânın kerâmetinden sordular. Buyurdu ki: "Evliyânın kerâmeti haktır. Aklen ve naklen caizdir. Bu husûsta evliyâdan çok nakiller vardır. Malûm ve meşhûr olup, hiç şüphe yoktur. Kalbi imân nûruyla aydınlanmış olan herkes, evliyânın kerâmetine inanır ve bu husûsta hiç şüphe etmez. Buna misâl çoktur. Süleymân aleyhisselâmın veziri Asaf'ın, Saba melikesi Belkıs'ın tahtını bir ânda Sana'dan Kudüs'e getirmesi gibi. Bir başka misâl, Hazreti Ömer, bir defasında Medine-i münevverede mescidde, Peygamberimizin (aleyhisselâm) minberi üzerinde hutbe okuyordu. Bu sırada çok uzaklarda düşmanla cihâda çıkmış olan İslâm ordusunun tehlikeli bir durumda olduğunu görüp, ordu kumandanına Yâ Sariyye dağa dağa" buyurdu. Uzakta olan kumandan Sariyye ve ordunun erleri, bu sesi duyup dağa çekildi. Düşmanın tehlikeli hücumundan korundu. Bu, apaçık bir kerâmettir. Eğer bir kimse, bu kerâmet, mu'cizeden aşağı değil derse, bu yanlıştır. Çünkü, hiç bir velî, Peygamber derecesinde olamaz. Evliyâ-i kiram buyurmuşlardır ki: "Evliyâdan meydana gelen kerâmet, Peygamberimizin (aleyhisselâm) mu'cizesinden

dolayıdır ve Peygamberin peygamberliğini tasdik eder. Ona tâbi olmayı gösterir. Eğer Peygamberler doğru sözlü olmasaydı, evliyânın kerâmeti de hâsıl olmazdı. Çünkü evliyâ, Nebî'ye tâbi olmuştur."

Bâyezid-i Bistâmî buyurdu ki: "Enbiyâ (Peygamberler), misk ve bal misâlidir. Bunlardan bir damla evliyâya geliyor ve evliyâya gelen bu damladan misk yayılıyor."

Vasıyyeti: Emîr Külâl hazretleri, marâz-ı mevtinde (ölüm hastalığında) bulunduğu sırada, talebelerine şöyle vasıyyet etti: "Ey kıymetli talebelerim! İlim öğrenmekten ve Muhammed aleyhisselâmın yoluna tâbi olmaktan asla ayrılmayınız. Bu, mü'min için bütün saadetlerin ve ni'metlerin vasıtasıdır. Bunun için Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem buyurdu ki: "İlim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır." Ya'nî her müslüman erkeğin ve kadının, kendine lâzım olan din bilgilerini öğrenmesi farzdır. Bunlar, sırasıyla şu bilgilerdir 1- îmân ve i'tikâd bilgileri 2- Namazla ilgili bilgiler. 3- Oruçla ilgili bilgiler. 4- Zengin ise, zekât ile ilgili bilgiler. 5- Eğer zengin ise, hac ile ilgili bilgiler. 6- Ana-baba hakkını öğrenmek. Allahü teâlânın kendisinden râzı olmasını isteyen, annesinin ve babasının rızâsını kazanır. Resûlullah (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın rızâsı, ana-babanın rızâsını kazanmakla elde edilir." buyurdu. Bu bakımdan, anne-babanın hakkını gözetmek mühimdir. 7- Sıla-i rahm, (akrabayı ziyâret). 8- Komşu hakkını gözetmek. 9- Lâzım olan alış-veriş bilgilerini öğrenmek. 10-Helâli ve haramları öğrenmek lâzımdır. Çünkü insanların çoğu, bilmediğinden ve bildiği ile amel etmediğinden helak olmuştur. Şiir:

"Dünyâ tâlibleri, hep hırs ile mest oldular,
Para için, dâim kendilerini bozdular.

Hüdâya yaptıkları ahidleri bozdular,
Hepsi Mûsâ'ya (a.s) düşman, Fir'avn'a dost buldular."

İyi biliniz ki, dünyâyı ve dünyâya düşkün olanları sevmek, sizin, Allahü teâlânın râzı olduğu yolda yürümenize mâni olan büyük bir engeldir. Dâima Allahü teâlâyı hatırlayıp, O'nu zikrediniz ki, dîninizi dünyâya değişmemiş olasınız. Her hâlde Allahü teâlâdan korkunuz, hiçbir ibâdet Allah korkusundan daha te'sîrli değildir. Allahü teâlâdan korkan kimseden çekininiz. Allahü teâlâdan korkmayan kimseden ise, korkmayınız.

Ey dostlarım, dâima Allahü teâlâyı zikrediniz. Allahü teâlâdan başka herşeyi bırakınız. "La ilahe illallah" Kelime-i tevhîdini söylerken "La" derken nefyediniz, Allahü teâlâdan başka hiçbir ma'bûd olmadığını biliniz, "İllallah" derken. Allahü teâlânın noksan sıfatlarından münezzeh olduğunu biliniz. Biliniz ki, elbiseyi temiz su temizler. Dili, Allahü teâlâyı zikretmek temizler. Bedeninizi namaz kılmak, malınızı zekât vermek temizler. Yolunuzu, insanların sizden hoşnut, memnun olması temizler. İhlâs sahibi oluncaya kadar ihlâsı, kurtuluşa erinceye kadar da kurtuluşu arayınız.

Biliniz ki kalbin, dilin ve bedenin temiz olması, helâl lokma yemeye bağlıdır. Helâl lokma yiyen insanın mi'desi, içinde temiz su toplanan havuz gibidir. Bu havuzdan etrâfa temiz su dağılır ve bu su ile çiçekler yetişir, ağaçlar meyve verir, ondan istifâde edilir. Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Bir kimse, hiç haram karıştırmadan kırk gün helâl yerse, Allahü teâlâ onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine nehirler gibi hikmet akıtır. Dünyâ muhabbetini kalbinden giderir."

Tövbe ediniz. Tövbekâr ve edebli olmak lâzımdır. Tövbe ediniz ki, tövbe, bütün tâatların başıdır. Tövbe, sâdece dil ile olmaz! Tövbe işlenen günahlara kalbden pişmanlık ve bir daha günâhı işlememektir. Allahü teâlâdan dâima korkunuz. Kendi günahlarınıza bakıp, tövbe ediniz. Başkaları sizden hoşnut olsun. Günahlarınıza pişman olup, o kadar ağlayıp tövbe ediniz ki, gerçekten size tövbekâr densin. Dünyâda iken günahlara pişman olup, kulluk vazîfesini yaparak âhıreti kazanmak lâzımdır, işte, bütün işin aslı budur. Sevgi ve muhabbet; Allahü teâlânın rızâsını aramak ve kötü işleri terketmek, ahde vefa göstermek, emânete ihânet etmemek, kendi kusurlarını görüp, amelleri ile övünmemek, amellerini görmemek, dâima Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl olmaktır. Hiçbir işe, Allahü teâlânın ismini söylemeden (Besmelesiz) başlamayınız ki, âhırette yaptığınız o işten dolayı utanmayasınız. Bu bakımdan, birşeye başlarken, önce Besmele çekiniz, sonra işe başlayınız.

Allahü teâlânın emirlerine itaat ediniz. Nerede olursanız olun, ilim öğrenmekten ve amel etmekten uzak kalmayınız. Her ne olursa olsun karşınıza her ne güçlük çıkarsa çıksın, ilmi ve ameli asla terketmeyiniz.

Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker (iyilikleri emredip, kötülüklerden sakındırmak) vazîfesini yerine getiriniz. Dînin yasak ettiği şeylerden, dîne uygun olmayan işlerden ve bid'atlerden sakınınız. Âyet-i kerîmede meâlen buyuruldu ki: "Ey îmân edenler! Kendinizi ve evlerinizde ve emrinizde olanları ateşten (Cehennemden) koruyunuz ki, onun yakacağı insanlar ve taşlardır..." (Tahrim-6) Âhırette bunlardan olmamak için çok korkup, sakınınız! Rivâyet edilir ki, Fudayl bin Iyâd şöyle anlatmıştır: Havanın çok sert ve soğuk olduğu bir gün, Şeyh Abdülallâm'i gördüm. Üzerinde ince bir elbise vardı. Soğuk olmasına rağmen, alnından buram buram ter damlıyordu. Dedim ki: "Bu soğukta böyle terlemenizin sebebi nedir?" Dedi ki: "Birgün burada bir günah işleniyordu. Ben buna mâni olmak istedim. Fakat mâni olamadım. Bunun ızdırabından dolayı ve kıyâmet günü bunun günâhından nasıl kurtulurum diye düşünmekten böyle terliyorum." Ya siz, her gün hem kendiniz, hem de başkaları için nice emr-i ma'rûfu kaçırıyorsunuz, hâlinize bir bakınız!

İşlerinizi, dînimizin emirlerine uygun olarak yapınız. Bir iş yapacağınız zaman, bakınız, dînin emirlerine uygun ise, onu kabûl edip yapınız. Uymuyorsa, o işden vazgeçiniz. Bütün işlerin başı, dînin emirlerine yapışmaktır ve Allahü teâlânın koyduğu hudutları aşmamaktır. Akıllı kimse, kendi hâlini düşünür, insanlar ile kendi arasındaki hududa; hakka riâyet eder. Bunu gözetmeyenler için verilecek cezayı bildiren nice âyet-i kerîmeler nâzil olmuştur. Her zaman ve her yerde, bakarken, konuşurken, dinlerken, gelirken, yerken ve içerken, Allahü teâlâya karşı ve insanlara karşı uyulması gereken bir hudut vardır. Fırsatı ganîmet biliniz, yaptığınız işleri kurtuluşunuza vesile olacak şekilde yapınız. Helâl rızık kazanmak için çalışınız. Kâfi miktarda kazanıp, isrâf ve cimrilik etmeyiniz. Nafakanızda dînimizin emrine uygun olarak ortalama davranınız. Resûlullah (aleyhisselâm); "İşlerin hayırlısı, vasat olanıdır" buyurdu. Helâlinden ve kendi kazancınızdan yiyiniz. Eğer uykunuz gelirse, biraz uyuyunuz ki, ibâdet ve tâat yapmak için dinlenmiş olasınız. Fakat, Allahü teâlâyı zikretmeden uyumayınız. Resûlullah (aleyhisselâm); "Âlimin uykusu, cahilin ibâdetinden hayırlıdır" buyurdu.

Oruç ile ilgili husûsa gelince, oruç, senede bir aydır. Şu şartla ki, imsak vaktinden, akşam güneş batıncaya kadar orucu bozan şeylerden sakınmak, şartlarına uymaktır. Bunlardan başka, bir de oruçda uyulması gereken bâtınî şartlar vardır. Bunlar ise; gözü harama bakmaktan korumak, kulağı haram olan şeyleri dinlemekten, eli harama uzatmaktan, ayağı harama gitmekten korumaktır. Orucun hakîkati ise şunlardır: Kalbi hased, tama', nifak, kin, ucbdan korumak, her zaman bunlardan uzak yaşamak ve bilhassa oruçlu iken bu kötü huylardan sakınmak lâzımdır.

Diğer bir husûs da, zekâtı seve seve vermek ve şartlarına uymaktır. Resûlullah (aleyhisselâm), zekâtını vermiyenin namazının, orucunun, haccının, cihâdının ve hiçbir tâatının kabûl edilmeyeceğini bildirmiştir. Cimri olan kimse, Allahü teâlânın rahmetinden, insanların sevgisinden ve Cennetten uzak, Cehenneme yakındır. Cömerd olan kimse ise, Allahü teâlânın rahmetine, kulların sevgisine ve Cennete yakın, Cehennemden uzaktır. Bizim yolumuz budur, dostlarımız bu vasıyyete sarılsın. Bizim büyüklerimiz, talebelerine böyle buyurmuşlar ve maksada ulaşmışlardır. Ümîd ediyorum ki: Allahü teâlânın yardımı ile bizim dostlarımız da kavuşur.

Ey talebelerim! insanların maksada, saadete kavuşmaktan mahrûm kalmalarının sebebi; âhıret yolunu bırakıp, kötü olan dünyâya sarılmalarıdır. Âhıret saadetini isteyen kimsenin, doğru i'tikâda sâhib olup, bid'at ve dalâlet olan şeylerden uzak durarak ve yaptığı her işten hesaba çekileceğini bilerek, ona göre hareket etmelidir. Ey dostlarım! Gidişatınızdan habersiz olmak kadar kötü birşey yoktur. Bu hâl, gaflet içinde olmanın delîlidir. Başkalarının habersiz olduğu şeyler, bu yolun büyüklerine açılmıştır. Onların maksadı, Allahü teâlânın rızâsını aramaktır. Onlar, buna kavuşmuşlardır. Allahü teâlâ, her asırda sevip seçtiği kullarından bir büyük zât yaratır. Böylece herkesi belâlardan, felâketlerden korur. Ey talebelerim! Böyle olan zâta talebe olunuz. Böylece dünyâ ve âhıret saadetine kavuşursunuz. Ümmet-i Muhammedin (aleyhisselâm) aydınlatıcıları olan âlimlere yakın olunuz. Resûlullah (aleyhisselâm); "Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir" buyurdu. Sakın, ilmi ve âlimleri sevmekten uzak kalmayınız. Bu, kurtuluş vesilesidir. Resûlullah (aleyhisselâm); "Kim âlimi ve ilmi severse, hatâ işlemez" buyurdu.

Câhiller ile görüşmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Simâ' yapıyoruz diyerek hoplayıp, zıplayan kimselerin meclislerinden uzak durunuz. Onlarla oturmayınız. Onlarla sohbet, kalbi öldürür. Bunun için bu yolun büyükleri, bu işten uzak durmuşlardır. Gerçekten sima' hâlinde olan kimsenin hâli öyledir ki, o anda bıçak çalsan haberi olmaz. Eğer böyle olursa, o kimse sima' hâlinde olduğunu gösterir.

Ruhsatlardan uzak durup, azîmet ile amel ediniz. Ruhsatlar ile amel etmek zayıf kimselerin işidir. Eğer bundan daha çok nasihat isterseniz, Abdülhâlık Goncdüvânî hazretlerinin nasihat ve yazılarına bakınız. Bu kadar kifâyet eder. Akıllı olana bir işâret yetişir.

Emîr Külâl hazretleri vasıyyetini yapacağı sırada, oğulları; Emîr Burhan, Emîr Şah, Emîr Hamza, Emîr Ömer ve talebelerinin çoğu huzûrunda bulunuyordu. Bu oğullarından Emîr Burhân'ın yetiştirilmesini, en başta gelen talebesi ve halîfesi Behâeddîn-i Buhârî'ye havale etti. Diğer oğlu Emîr Şâh'ı, Şeyh Yâdigâr'a, Emîr Hamzâ'yı, Mevlânâ Ârif Dehdigerâniye, Emîr Ömer'i de, Mevlânâ Cemâleddîn Dehkesyânî'ye yetiştirilmeleri için havale etmişti. Oğullarına buyurdu ki: "Hanginiz, Allahü teâlânın kullarına hizmet etmek için benim vekîlim olur?" Oğulları; "Ey yakîn yolunun rehberi, biz buna nasıl güç yetirebiliriz? Fakat kim bu işi kabûl ederse, biz onun hizmetine girelim" dediler. Oğulları böyle deyince, Emîr Külâl hazretleri başını eğip, murâkabeye daldı. Bir müddet sonra başını kaldırdı. "Büyüklerin rûhâniyeti, Emîr Hamza'nın bu işi kabûl etmesini işâret buyurdular" dedi. Emîr Hamza, kabûllenemeyeceğini arz etti ise de; "Bunu kabûl etmekten başka bir çâre göremiyorum. Kabûl edeceksin, Bu iş bizim elimizde değildir. Sen de biliyorsun" buyurdu.

Bundan sonra Emîr Külâl, talebelerinden ayrılıp, husûsî odasına geçti. Üç gün, üç gece dışarı çıkmadı. Sonra dışarı çıktı. Meclisinde toplananlar, neden üç gündür dışarı çıkmadığını sordular. Buyurdu ki: "Üç geceden, beri, benim ve talebelerimin hâli nasıl olur? diye düşünüyordum. Gaybden kulağıma bir ses geldi. Şöyle deniliyordu: "Ey Emîr Külâl! Kıyâmet gününde seni senin talebelerini dostlarını, sizin mutfağınızdan uçan bir sineğin üzerine konduğu kimseleri bile affettim." Allahü teâlâ, fadlından ve kereminden ihsân etti" dedi. Bunları söylediği Perşembe günü sabaha doğru vefât etti.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 990

2) Agâhî Seyyid Emîr Külâl (Mevlânâ Şihâbüddîn)

3) Reşehât sh. 42

4) Nefehât-ül-üns sh. 415

5) Hadikat-ül-verdiyye sh. 123

6) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 363

7) Rehber Ansiklopedisi cild-5, sh. 108

8) Hadikat-ül-evliyâ sh. 41

9) Umdet-ül-makâmât sh. 61

SEYYİD RADIYYÜDDÎN ALİ

Tasavvuf büyüklerinden. Seyyid Cemâleddîn-i Ezherî'nin talebesi, Sırrî Ali'nin üstadıdır. İsmi Ali, künyesi Ebû Muhammed ve lakabı Radıyyüddîn'dir. Nâtıkî diye de tanınır. Tebrîz yakınlarında bulunan Uçyâr isimli köyde doğduğu bildirilen Seyyid Ali'nin, gençliği, Tebrîz'de geçti. 720 (m. 1320) senesinde Horasan taraflarında vefât etti. İmâm-ı Ali Rızâ şehidliğinde medfûndur.

Seyyid olup, nesebi Hazreti Hüseyn'e dayanır. Radıyyüddîn Ebû Muhammed Ali, çocukluğundan i'tibâren ilim ile meşgûl oldu. Devamlı olarak Tebrîz'de ilim öğrendi. Tahsilini tamamlayıp, fetvâ verecek dereceye yükseldikten sonra, Horasan taraflarında bulunan Hirat şehrine kadı olarak ta'yin edildi.

Bu vazîfeyi kabûl edip, Hirat'a geldiği gece bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında kıyâmet kopmuş, insanlar mahşer yerinde toplanmışlardı. Hesapları görülenlerden Cehennemlik olanlar, Zebanî ismindeki vazîfeli melekler tarafından Cehenneme götürülüyordu. Seyyid Ali gördü ki, eski Hirat kadılarından birisi de Cehenneme götürülürken, Seyyid Ali'yi göstererek; "Benim yerime kadı olan budur. Bunu da ateşe atın" dedi. Bunun üzerine Zebanîler Seyyid Ali'yi de alalım mı, almıyalım mı? diye tereddüt içindeler iken, seyyidlerden bir zât gelip Seyyid Ali'yi oradan aldı ve başka bir tarafa götürdü. Rü'yânın te'sîri ve heyecanı ile uyanan Seyyid Ali, bu rü'yâyı bir işâret kabûl edip, derhâl vazîfesinden istifâ etti. Rü'yâda, kurtulmasına sebep olan zâtın kim olduğunu araştırmak üzere seyahate çıktı. Hirat'tan ayrıldı. Dostlarına tanıdıklarına, sebebini soranlara, kadılıktan niçin istifâ ettiğini hiç söylemedi.

Seyahati sarasında yolu, birgün Geylân bölgesinde bulunan Poteste isimli köye düştü. Seyyid Cemâleddîn-i Ezheri de bu köyde bulunuyordu. Fakat Seyyid Ali bu durumu bilmiyordu. O köyden geçerken, önüne bir talebe çıkıp selâm verdi ve; “Hocamız sizi istiyor” dedi. Seyyid Ali çok hayret edip, çok da meraklandı. O talebe ile birlikte dergâha geldiler. Burası Seyyid Cemâleddîn hazretlerinin dergâhı idi. Huzûruna vardıklarında, Seyyid Cemâleddîn, Seyyid Ali’ye iltifât edip; “Rü’yânda gördüğün, senin kurtulmana vesile olan zâta benziyor muyuz?” dedi. Seyyid Ali çok hayret edip ve daha dikkatli bakınca onun, rü’yâda gördüğü zât olduğunu anladı. Hemen önüne diz çöküp o büyük zâtın talebelerinden oldu.

Zâhirî ilimlerde zâten kemâle gelmiş olan Seyyid Ali, Cemâleddîn-i Ezherî’nin huzûrunda da bâtınî ilimlerde kısa zamanda yükseldi Seyyid Cemâleddîn’in en önde gelen talebelerinden ve halîfelerinden oldu. Ona hocası tarafından icâzet ve hilâfet verilip, insanlara fâideli olması maksadıyla Horasan taraflarına gönderildi. Vefâtına kadar orada hizmet edip, insanlara çok fâideli oldu. Kendisinden istifâde edenlerin sayıları pekçoktur. Sohbetleri çok kıymetli ve te’sîrli idi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi Halet Efendi kısmı, 281 numaralı kitap.)

ŞİHÂBÜDDÎN AHMED BİN YAHYÂ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Yahyâ bin İsmâil olup, lakabı Şihâbüddîn’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Aslen Suriye’nin Haleb şehrindendir. 738 (m. 1337) senesinde vefât etti.

Şihâbüddîn Ahmed, Ebü’l-Ferec Abdürrahmân bin Zeynüddîn Makdisî, Ebü’l-Hasen bin Buhârî, Ömer bin Abdülmün’im, Ahmed bin Hibetullah ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. İlim tahsilini tamamlayan Şihâbüddîn Ahmed, talebelere ders vermeye başladı. Kudüs ve Dımeşk’da bir müddet ilim öğretmekle meşgûl oldu. Bir süre Dımeşk’da bulunan Bederâiyye Medresesi’nin müderrisliğini yaptı. Hadîs âlimlerinden Alemüddîn Kâsım bin Muhammed Berzâlî ondan hadîs-i şerîf dinledi.

Tâcüddîn Sübkî onun, İbn-i Teymiyye’ye reddiyye olarak yazdığı bir eserine rastladığını söylemektedir. Bu eserde, Ehl-i sünnet ve cemâat akidesini anlatmakta; bozuk i’tikâd sahiblerine cevaplar vermekte, onların sözlerinin yanlış olduğunu delîlleri ile ortaya koymaktadır.

Şihâbüddîn Ahmed bin Yahyâ, bu eserinde; “Eshâb-ı Kirâmın âdet-i şerîfleri, sâdece takvâya tâbi olmaya ve hayır işleri işlemeye teşvik idi. Fakat bid’at sahibleri ortaya çıktığı zaman, onlara gereken cevabı vermişlerdir” demektedir.

İslâm büyüklerinin, kelâm ilminde olgunlaşmamış olanlara bu ilimden bahsetmediklerini anlatırken, Şihâbüddîn Ahmed şöyle demektedir: “Hasen-i Basrî (radıyallahü anh) kelâm ilminden konuşacağı zaman, bu ilimde yetişmemiş olanları meclisten çıkarırdı. Bu ilmin ehli, bu ilimde tecrübesi olmıyan, derinleşmemiş olan kimseye, yetmiş yaşında bile olsa kelâm ilminin derin mes’elelerinden bahsetmezdi.

Sehl-i Tüsterî; “İ’tikâdları sağlamlaşmadıkları sonra, kelâm ilminde olgunlaşmamış olanlara, kelâm ilminin derin mes’elelerinden bahsetmeyiniz” buyurmuştur.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiye (Sübkî) cild-9, sh. 34

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 163

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 329

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 104

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 390

6) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1441

SİRÂCÜDDÎN OSMAN (Ahî Sirâc)

Sultân-ül-ulemâ Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ’nın yetiştirdiği Hindistan evliyâsının büyüklerinden. İsmi Osman, lakabı Sirâcüddîn olup, Ahî Sirâc diye meşhûrdur. Doğumu, vefâtı ve hâl tercümesi hakkında kitaplarda pek ma’lûmat bulunamıyan

Ahî Sirâc hazretlerinin, sekizinci asrın ortalarında 759 (m. 1658) yılında vefât etmiş olduğu bilinmektedir.

Daha gençlik yıllarında, Hâce Nizâmüddîn hazretlerinin sohbetlerinde bulunarak yetişen Ahî Sirâc, ayrıca Mevlânâ Fahreddîn-i Zerrâdî'den sarf öğrendi. Mevlânâ bu talebesini çok sevdiğinden, onun için sarf bilgilerini yazıp topladı. Bu eserine Osmânî ismini verdi. Ahî Sirâc, bundan sonra Mevlânâ Rükneddîn'in huzûrunda; Kâfiye, Mufassal, Kudûrî ve Mecma'ul-bahreyn adlı eserleri dikkatlice okudu. Bunları da bitirdikten sonra, tekrar Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın huzûruna gelerek, üç sene daha kalıp, tasavvuf yolunda kemâle geldi. Hâce hazretlerinin sohbetleri bereketiyle, tam bir olgunluğa kavuşup, icâzet ve hilâfet almakla şereflendi. Hocası, Ahî Sirâc'a kitaplarından ve elbiselerinden ba'zılarını yadigâr olarak verip, onu insanları irşâd etmek, onlara doğru yolu göstermek üzere, memleketi olan Lüknov'a gönderdi. Gittiği yeri, vilâyet (velîlik) güzelliği ile süsleyip aydınlattı. Hâce Nizâmüddîn onun için; "O, Hindistan'ın aynasıdır" buyurmuştur. Ahî Sirâc irşâd ile vazîfelendirilip Lüknov'a gelince, ilme susamış olanlar etrâfında toplanmaya başladılar. Ahî Sirâc (radıyallahü anh), hocası hazret-i Hâce'ye lâyık bir talebe idi. Ondan aldığı yüksek ilimleri, feyz ve bereketleri etrâfına yaymaya başladı. Çok talebe yetiştirdi. Binlerce kişi ondan istifâde edip, ilim öğrendiler.

Şeyh Hüsâmeddîn-i Mankpûrî, Melfûzât isimli eserinde, bunun da sözlerini ve menkıbelerini zikretmektedir. Bu kitapta bildirildiğine göre, bir gece dervişlerden bir zât, Sirâcüddîn Osman hazretlerine misâfir olmuştu. Yatsı namazından sonra Ahî Sirâc yatağına uzandı. Misâfir olan derviş ise, namaz kılmaya başladı. Bir taraftan da, böyle büyük bir zâtın gece uyumasına hayret ediyordu. Sabah olduğunda, Ahî Sirâc hazretleri kalkıp, abdest almadan, birlikte sabah namazını kıldılar. Misâfir olan derviş, Ahî Sirâc'ın bütün gece zikrle meşgûl olup uyumadığını, ilk zamanda anlıyamadığından bu hâle çok hayret ederek; "Allah, Allah! Ne garip iştir! Bütün gece yattınız. Sabahleyin ise abdest almadan namaz kıldınız" dedi. Ahî Sirâc (radıyallahü anh) tevâzu edip ve tâat ile meşgûl oluyorsunuz. Bizim ise, kıymetli bir malımız (ruhumuz) vardır. Büyük ve azılı bir düşman da (nefsimiz) onun peşinde olup, onu öldürmek için gayret etmektedir. Biz o kıymetli malımızı korumak, düşmana teslim etmemek için uyumuyor, bekçilik, ediyorduk." Bu sözleri hayretle dinleyen misâfir derviş, o zâtın büyüklüğünü böylece daha iyi anlamış oldu ve; "Eğer âşık mescidde görünmezse de, onun kalbi dâima namaz iledir" meâlinde bir beyit söyledi.

Rivâyet edildiğine göre, Ahî Sirâc hazretleri, vefâtına yakın zamanda kabir gibi bir yer kazıp, hocasının huzûrundan ayrılırken kendisine verdiği elbiselerini oraya koydu. Üzerini de aynen kabir gibi yaptı ve buna da "Elbiseler mezarı" denildi. Ahî Sirâc vasıyyet edip, vefât ettiğinde, elbiseler mezarının ayak ucuna defnedilmesini istedi. Bir müddet sonra vefât etti. Talebeleri vasıyyeti yerine getirip, hocalarını elbiseler mezarının ayak ucu tarafında hazırladıkları bir kabre defnettiler. Böylece hocalarının vasıyyetini yerine getirdiler.

Sirâcüddîn Osman hazretlerinin yetiştirdiği talebeleri içinde en ileride olanlarından biri de, Alâüddîn Ebû Ali Kalender'dir.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 92

SÜLEYMÂN BİN HAMZA EL-MAKDİSÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Süleymân bin Hamza bin Ahmed bin Ömer el-Makdisî ed-Dımeşkî olup, lakabı Takıyyüddîn'dir. İbn-i Kudâme diye tanınır. Kâdı'l-kudât idi. 628 (m. 1231) senesinde, Receb ayı ortalarında Dımeşk'da doğdu.

Ailesi tarafından çok güzel bir şekilde yetiştirilen İbn-i Kudâme, ilim tahsiline, İbn-i Zebîdî'nin huzûrunda Sahîh-i Buhârî'yi okumakla başladı. Erbilî, İbn-ül-Mukîr, İbn-ül-Lettî, Ca'fer el-Hemedânî, İbn-ül-Cümeyzî, İsmâil bin Zafer, Hâfız Ziyâüddîn, İbn-i Kamîre ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Bunlardan başka, Mısır'da; İbn-ül-İrhâd, Îsâ bin Abdülazîz ve İbn-i Bâkâ'dan, İsfehân da; Muhammed bin Abdülvâhid el-Medînî, Muhammed bin Zübeyr Şa'râne, Sabit bin Muhammed el-Hucendî, Mahmûd bin Mende ve diğer âlimlerden ilim öğrenip, icâzet aldı. Âlimlerin önde gelenlerinden oldu. Bilhassa, fıkıh, hadîs, ferâiz ve hesap ilimlerinde ve Arabî ilimlerde bilgisi çok fazla idi.

Üstün gayretiyle, daha genç denecek, yaşta ilim tahsilini tamamlayıp, ders vermeye başlayan Takıyyüddîn İbni

Kudâme hazretleri, ilim öğrenmek için çok yerlere gittiği gibi, öğretmek için de çeşitli yerlerde bulundu. Ders anlatması çok hoş idi. Hadîs ilmi öğretti. Yirmi sene kadılık yaptı. Bütün işlerinde adâletli hareket etmekte, iffet sahibi olmakta çok tanınıp, meşhûr oldu. Çok ibâdet ederdi. Geceleri devamlı teheccüd namazı kılardı. Gündüzleri umûmiyetle oruçlu olurdu. Kendisinin ihtiyâcı olan şeyi başka ihtiyâç sahiplerine verir, başkalarını kendisine tercih ederdi. Mütevâzî, olgun heybetli, beyaz tenli, mavi gözlü, kumral saçlı bir zât idi. Gayet yumuşak huylu idi. İnsanların ihtiyâçlarını gidermek husûsunda eli açık idi. Çok ihsân sahibi idi. Başkalarının sıkıntılarını giderip, onları sevindirmekten lezzet alırdı.

Berzâlî diyor ki: "Süleymân bin Hamza el-Makdisî'nin kendilerinden icâzet aldığı hocaların sayısı yediyüzden fazladır. Ondan çok kimse ilim öğrenip, istifâde etmişdir. Talebelerine ders okutmakta çok gayretli idi. Vefâtından bir gün öncesine kadar talebe okutmaya devam etti. Yüksek bir âlim, büyük bir fakîh idi. Talebelerine ders okutmayı, geceleri namaz kılmayı, Kur'ân-ı kerîm okumayı, çok oruç tutmayı hiç aksatmazdı. Câmi-i Muzafferî'de ders okuturdu. Ders anlatması çok güzel idi. Anlattıklarını dinleyenler, kolayca anlarlardı. Herkes tarafından çok sevilir, sayılırdı."

Zehebî diyor ki: "Makdisî hazretleri, bilhassa fıkıh ve hadîsde çok büyük âlim idi. Beş seneden fazla fetvâ verdi. Cevziyye ve başka yerlerde ders anlattı. Çok rivâyetlerde bulundu. Çok mütevâzî idi. Sâde giyinirdi. Güzel ahlâk sahibi idi. Geceleri teheccüd namazı kılar, çok ibâdet ve tâat yapardı."

"Ömrümde iki defa hâriç, hiçbir namazımı münferid olarak (yalnız başıma) kılmadım. Hep cemâatle kıldım" dediğini, âlimler haber vermişlerdir.

İmâm ve hafız derecesinde birçok âlim, kendisinden ilim öğrenmiştir. Birçok kimseler kendisinden istifâde edip, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ebyurdî ve İbn-ül-Habbâz bunlardandır. 715 (m. 1316) senesi Zilka'de ayının 11. Pazartesi günü akşamı, akşam namazını kıldıktan sonra vefât etti. Ertesi gün, dedesi Şeyh Ebû Ömer'in türbesine defn olundu. Cenâze namazında çok kimse bulundu.

705 (m. 1305) senesinde İbn-i Teymiyye'nin bozuk yolu meydana çıkıp, kendisi ve ona tâbi olanlar hapsedildikleri zaman, Takıyyüddîn İbni Kudâme Süleymân bin Hamza (radıyallahü anh) onlara hiç bulaşmayıp, bozuk akıma kapılmamış, hem de devamlı olarak Ehl-i sünnet i'tikâdında olmanın faziletini, kıymetini anlatmıştır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 146

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 259

3) El-A'lâm cild-3, sh. 124

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 75

5) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 364

6) Keşf-üz-zünûn sh. 1890

SULTAN BEHÂEDDÎN VELED

Konya'da yetişen velîlerin büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmi'nin ortanca oğludur. 623 (m. 1226) senesinde Karaman'da dünyâya geldi. 712 (m. 1312) yılında Konya'da vefât etti.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî hazretlerinin, bu oğluna şefkati ve merhameti çok fazla idi. Geceleri teheccüd namazına kalktıklarında, çocuk olan Sultan Veled ağladığı zaman, annesini uyandırmaz, oğlunu kucağına alırdı. Çocuk, hikmet-i ilâhî kucağa alınır alınmaz ağlamayı keser, teskin olurdu. Sultan Veled, çocukluk yıllarında bile babasını çok sever, onun yanında kalmayı annesine tercih ederdi. Mevlânâ da onu çok sever, onun dîn-i İslama hizmet eden büyük âlimlerden olması için çok duâ ederdi.

Mevlânâ, birgün oğullarından Sultan Veled'i sağ tarafına, Alâeddîn Muhammed'i sol tarafına almış oturuyordu. Bu sırada yeşil elbiseli nûr yüzlü iki kimse gelip, selâm verdiler. Mevlânâ'dan izin alarak, Sultan Veled'i alıp götürdüler. Bir saatten sonra, tekrar gelip Sultan Veled'i teslim ettiler ve; "Yâ hazreti Mevlânâ! Bu güzel yavrunuz, neslinizi devam ettirecektir. Dünyâda pekçok kimselerin hidâyete gelmesine, doğru yola kavuşmasına sebep olacak, dîn-i İslama uzun yıllar hizmet edecektir" deyip, ayrıldılar.

Mevlânâ, Sultan Veled'e küçük yaşından i'tibâren ilim öğretmeye başladı. Onu hem zâhirî ilimlerde, hem de bâtını ilimlerde yetiştirdi. Tasavvuf yolunda ma'rifet, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit bilgiler sahibi eyledi. Sultan Veled gençliğinde, her ilimde pek yüksek derecelere kavuştu. Bununla ilgili olarak Mevlânâ, oğluna buyurdu ki: "Ey oğlum Sultan Veled! Benim dünyâya gelmemin sebebi, senin dünyâya gelmen içindir. Kalbim ma'rifetler, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarıyla ilgili bilgilerle doludur. Bu bilgilerin cümlesini sana öğretmekle vazîfeliyim." Bir defa da; "Oğlum Sultan Veled, çok talihli ve bahtiyar bir kimsedir. Onun ömrünün, hep rahat ve huzûr içinde geçeceğini ümîd ediyorum" buyurdu.

Sultan Veled, her bakımdan babasına çok benzerdi. Onu tanımıyanlar, Mevlânâ'nın kardeşi zannederler, oğlu olduğunu tahmin edemezlerdi.

Sultan Veled anlatır: "Babam hazret-i Mevlânâ, birini göndererek beni yanlarına istemişler, hemen huzûr-i şerîflerine çıktım. Bana, tepemden ayağıma kadar dikkatle bakarak, öyle bir teveccüh buyurdular ki, bir hoş olup kendimden geçtim. Bir müddet sonra kendime geldiğimde, tekrar nazar edip teveccüh buyurdular. Bu defa ölecek gibi oldum. Yine kendimden geçtim. Ayıldığımda tekrar teveccüh ettiler. Kendimden geçtim. Ayıldığımda babam; "Ey Sultan Veled! önceki teveccühümde, sende öyle bir güzellik ve üstün mertebe gördüm ki, şu ânda hiç kimsede böyle bir mertebe göremiyorum, ikinci teveccühümde başında gayet güzel Süleymânî taç gördüm. Son teveccühümde, kulağında küpe gördüm ki, ay ve güneş gibi etrâfa ziya veriyordu" buyurdu. Birinci nazarlarının îzâhı; bana ihsân ettiği, tasavvuf yolunda kavuşturduğu yüce mertebelerdir, ikinci nazarlarının îzâhı; kendilerinin, bizim ve bütün talebe arkadaşlarımızın başında bulunmasıdır. Üçüncü nazarlarında gördükleri kulağımızda küpe ise; oğlumuz Ârif Çelebi'nin büyük bir âlim ve evliyâ olacağına işâret idi."

Sultan Veled anlatır: "Ben, beş yaşında idim. Birgün babamın, talebelerine şöyle dediğini duydum: "Ben yedi yaşında iken, nefsim tamâmiyle rûhuma tâbi oldu. Nefsî isteklerimden kurtuldum." Bunu dinleyen talebelerden biri; "Efendim! Biz, sizi devamlı olarak nefsinizle mücâhede eder hâlde görüyoruz. Bu sözünüzü nasıl anlamak îcâbeder?" dedi. Bu suâle: "Nefs, yaratıkların içinde en ahmak olanıdır. Hep kendi zararını ister. Onun yakasını bırakmağa gelmez. Çünkü, en büyük düşman nefstir. Büyüklerimiz, ölünceye kadar nefsle mücâdele etmiştir. Biz de onlara ıttıba ederek, uyarak, son nefesimize kadar riyâzet ve mücâhedeye devam ederiz" diye cevap verdi.

Oğlu Sultan Veled şöyle anlatır: "Birgün babamla beraber halvethânede otururken, yeşil cübbeli üç kişi gelip selâm verdiler ve oturdular. Bunlar çok nâzik ve pek nurlu kimselere benziyorlardı. Biraz konuştuktan sonra, babam onlara; "Uygundur" dedi. Onlar gittikten sonra babama; "O sözünüzden birşey anlıyamadım. O üç kişi kimlerdi?" dedim. Buyurdu ki:

"Bunlar, ricâl-i gayb denilen evliyânın kırklar zümresindendir. İçlerinden birisi vefât etmiş, bizim sakayı istediler. Ben de o cevâbı verdim. Hakîkaten o günden sonra, sakayı evde göremedim. Diğer talebeler de onu aradılar, fakat bulamadılar. Babamın vefâtında o saka, bizlere başsağlığına geldi ve o zaman hallerini anlattı, sonra yine kayboldu."

Sultan Veled, evlenme çağına geldiğinde, babası ona, en çok sevdiği talebelerinden Selâhaddîn Konevî'nin kerîmesi, Fâtıma hâtunu nikâh etti. Fatıma hâtun dahi, Mevlânâ hazretlerine çok hürmeti olan, çok sâliha, keşf ve kerâmet sahibi bir hanım idi. Onlardan, evliyânın büyüklerinden Ulu Ârif Çelebi gibi bir muhterem zât dünyâya geldi.

Sultan Veled'in gençliğinde, Konya'ya Şems-i Tebrîzî hazretleri gelerek, Mevlânâ ile tanıştılar. Tasavvufla ilgili ilimlerde Mevlânâ ile pekçok sohbetler ettiler. Öyle ki, ba'zan sabahlara kadar sohbetin devam ettiği günler olurdu. Başbaşa yaptıkları bu sohbetlerde, Sultan Veled de bulunur; Onlara hizmet ederdi. Beraber oldukları zaman, onların odasına Sultan Veled'den başka hiç kimse giremezdi. Bu hâl, günlerce devam etti. Ba'zı hasedcilerin sözlerinden dolayı, Şems-i Tebrîzî Konya'yı terkedip Şam'a gitti. Onun ayrılığına dayanamayan Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndermeye karar verdi. Oğlunu çağırıp; "Sür'atle Şam'a varıp, filanca hana gidersin. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin o handa bir genç ile sohbet ettiğini görürsün. O genci küçümseme sakın! O, Allahü teâlânın sevdiği evliyânın kutublarından biridir. Selâmımı ve duâ isteğimi kendilerine bildir. İçinde bulunduğum şu vaziyetimi, hasretimi dile getir. Buraya acele teşrîflerini tarafımdan istirhâm et!" dedi. Sultan Veled, hemen hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktı. Şam'da babasının ta'rîf ettiği handa, Şems-i Tebrîzî'yi bir gençle

konuşuyor buldu. Durumu, dilinin döndüğü kadar anlattı. Konya'da bu hâdiseye sebep olanların tövbe ettiğini ve Mevlânâ'dan çok özürler dilediklerini de sözlerine ekledi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, Konya'ya tekrar gitmeye karar verdi. Hemen yola çıktılar. Sultan Veled, Şems hazretlerini ata bindirdi. Kedisi de arkasından yaya olarak yürüyordu. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in ata binmesi için ne kadar ısrar ettiyse de, o; "Sultânın yanında hizmetçinin ata binmesi, bizce yakışık almaz. Hizmetçilerin, efendisinin arkasında yürümesi gerektiğini öğrendik" diyerek, ata binmedi. Sultan Veled, Konya'ya yaklaştıklarında babası Mevlânâ'ya haberci gönderip, Konya'ya girmek üzere olduklarını bildirdi. Mevlânâ hazretleri müjdeyi getirene o kadar çok hediye verdi ki, o kimse zengin oldu. Konya'da tellâllar bağırtılarak, Şems'in Konya'ya teşrîf etmek üzere olduğu bildirildi. Konya'nın başta sultan olmak üzere, ileri gelen vezirleri, hâkimleri, zenginlerinin yanı sıra, bütün halk yollara döküldü. Büyük bir bayram havası içinde, mübârek velî Şemseddîn Tebrîzî hazretlerini karşılamaya çıktılar. Öğleye doğru Şems-i Tebrîzî ile Sultan Veled göründüler. Sultan Veled, atın yularından tutmuş, Şems de atın üzerinde, başı önünde ağır ağır ilerliyorlardı. Bu muhteşem manzarayı seyredenler büyük bir heyecana kapıldılar. Mevlânâ koşarak ilerledi, atın dizginlerine yapıştı. Göz göze geldiler. Şems'in attan inmesine yardım eden Mevlânâ, üstadının ellerini sevinç gözyaşları arasında doya doya öptü. Bu arada yanık sesli Hâfızlar Kur'ân-ı kerîmi dinledikten, sonra, sıra ile Şemseddîn-i Tebrîzî hazretlerinin ellerini öptüler, sonra Mevlânâ'nın medresesine geldiler. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in kendisine gösterdiği hürmeti ve yaptığı hizmetleri Mevlânâ'ya anlattı. Bundan çok memnun olduğunu bildirerek; "Benim bir serim (başım), bir de sırrım vardır. Başımı sana feda ettim. Sırrımı da oğlun Sultan Veled'e verdim. Eğer Sultan Veled'in bin yıl ömrü olsa da hepsini ibâdetle geçirse, ona verdiğim sırra ya'nî evliyâlıkta ilerlemesine sebep olduğum derecelere kavuşamaz" dedi.

Sultan Behâeddîn Veled anlatır: "Babam ile birgün Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağına gidiyorduk. Babam beni bir katıra bindirdi. Kendisi, diğer talebelerle beraber yaya gidiyordu. Ben babamın tam arkasında idim. Bir ara babam Mevlânâ hazretlerinin mübârek vücûdunu, Allahü teâlânın izniyle büyük bir nûrun kapladığını gördüm. Etrâfa güneş gibi ışık saçıyordu. Hemen aklıma, babamın büyüklüğünü inkâr edenler geldi. "Böylelerine şaşıyorum, niçin kötü düşünüyorlar?" diye düşünürken, babam geriye dönerek; "Ey Behâeddîn! Sen babanı inkâr edenleri bırak da, kendi nefsini yola getir. Sakın ucb ve kibir hastalığına yakalanmıyasın. Herkes yaya yürürken, sen binek üzerindesin. Bu kadarcık gönül yüksekliği, insanı ucba; kendini beğenmeye götürür, nefsinin ve şeytanın eline düşürür. Onlara hizmet ettirir" buyurdu.

Mevlânâ, oğlu Sultan Veled'e buyurdu ki: "Oğlum! Eğer Cennette olmak istersen, herkes ile dost geçin, hiç kimseye kin tutma, herkese tevâzu göster. Zira alçak gönüllü olmak, asıl sultanlıktır."

Sultan Veled, birgün babası Mevlânâ'ya, halvete girmek, (yalnız ibâdete çekilmek) istediğini arz etti. Babası ise; "Benim çektiğim riyâzet ve mücâhedeler (nefsin istediklerini yapmamak ve nefsin istemediklerini yapmak) hep sizin içindir. Siz zahmet çekmeyin" buyurdu. Sultan Veled de, müsâade olursa bu işi yapmak istediğini tekrarladı. Bu ısrara karşı babası müsâade etti. Bunun üzerine Sultan Veled, bir odaya girerek, kapıyı kilitledi, içeride günlerini; namaz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak ve Allahü teâlâyı zikretmek ile vakit geçirmeye başladı. Her üç günde bir, Mevlânâ ile Selâhaddîn Konevî, halvet odasının kapısına gelip, Sultan Veled'in hâlini kapıyı açmadan murâkabe ederler, kalb yoluyla durumunu anlarlardı. Bu şekilde tam kırk gün geçti. Kırk gün sonra halvetten çıkardılar. Mevlânâ oğluna, halvet esnasında müşâhede ettiği şeylerden suâl edince, Sultan Veled; "Halvete girdiğim üçüncü günden i'tibâren, önümden dağlar gibi azametli nûrlar durmadan geçerdi Bu nûrların içinden "...Allah (şirk ve küfürden başka dilediği kimselerden) bütün günahları mağfiret buyurur" âyet-i kerîmesi okundu (Zümer-53). Ayrıca kırmızı, yeşil ve beyaz levhalar görürdüm. Üzerinde "Şirkden başka her günah affedilir" yazılı idi" diye anlattı.

Mevlânâ hazretleri vefât ettikten bir hafta sonra, onun halîfesi, vekîli olan Hüsâmeddîn Çelebi, talebeleriyle birlikte Sultan Veled'e gelerek; "Artık bizleri irşâd etmeye ilim öğretmeye başlamanızı istirhâm etmeye geldik. Zira, mübârek hocamız Mevlânâ'ya lâyık halîfe olacak ancak siz varsınız. Bizler, gece ve gündüz cân-ı gönülden çalışıp, size hizmet etmekle şereflenelim" dedi. Bu şekilde hocasına ve oğluna sadâkatini ve muhabbetini arzeyledi. Babasının halîfesinden bu gözyaşartıcı sözleri işiten Sultan Veled hazretleri;

“Canım efendim! Siz, muhterem babamın sağlığında onun halîfesi idiniz. Vefâtından önce sorulduğunda, sizi, kendisine halîfe bıraktığını buyurmuştu. Bu sebeple siz, bizim hocamızsınız. Bu vazîfe size verilmiştir. Başta kendim ve oğlum Ârif Çelebi size tâbiyiz, ne emrederseniz yapmaya hazırız” dedi.

Hüsâmeddîn Çelebi, 683 (m. 1284) senesine kadar talebeleri irşâd eyledi. Onlara doğru yolu gösterdi Ehl-i sünnet i’tikâdını her tarafa yaydı. 683 (m. 1284) senesinde vefât edince, yerine Sultan Veled halîfe, vekîl olup, bu vazîfeyi Üstlendi. Hayâtının sonuna kadar sünnet-i şerîfi yayıp, bid’atleri ortadan kaldırmaya çalıştı.

Sultan Veled zamanında, Mustafa isminde zâlim bir kimse vardı. Malı, mülkü ve akrabalarının çok olmasından istifâde ederek, ba’zı kimselere eziyet ederdi. Bunu Sultan Veled’e şikâyet eylediler. Sultan Veled onu huzûruna çağırıp nasihat ettiğinde, o, Sultan Veled’e kaba sözlerle i’tirâz etti. Mustafa’nın bu kaba sözlerine sükût eden Sultan Veled hazretleri, o çıkınca; “Bunun bir hafta ömrü kaldığı hâlde, hâlâ yiğitlik taslayıp sıhhatine güveniyor” buyurdu. Mustafa, dergâhtan çıkıp evine giderken, nereden geldiği belli olmayan bir ok, göğsüne saplandı. Bir hafta sonra öldü.

Sultan Veled hazretlerinin oğlu Ulu Ârif Çelebi anlatır: “Babam birgün hastalandı. Hastalığın ağırlığından, sık sık vefât edeceğini söylerdi. Birgün vâlideme vasıyyetini yazıp verince, vâlidem; “Efendim! Mübârek hatırınızı hoş tutunuz, bu hastalıktan siz vefât etmezsiniz. Âhırete sizden önce ben giderim. Beni kendi elinizle toprağa verdikten sonra, iki defa daha evlenirsiniz, ikisinden üç oğlunuz olur” dedi. Vâlidem kerâmet ehli bir kadındı. Söylediği gibi oldu.”

Sultan Veled, 712 (m. 1312) senesinde seksendokuz yaşında iken ölüm hastalığına yakalandı. Hastalığı sırasında, yedi gün Konya’da zelzele oldu. Herkesin telâşa düştüğünü görünce onlara; “Üzülmeyiniz ve telâş etmeyiniz. Bu, benim vefât edeceğimin haberidir. Zâhiren aranızdan ayrılacağım, fakat bâtınen sizinle beraber olacağımdan hiç şüpheniz olmasın. Allahü teâlânın evliyâ kulları, vefât ettikleri hâlde, rûhları ile izin verilen her tarafı dolaşır, darda kalanlara, dost ve yakınlarına yardımda bulunur” buyurdu. Receb ayının onuna rastlıyan Cumartesi gecesi, Kelime-i şehâdet getirerek fânî hayâta veda etti.

Sultan Veled hazretlerinin vefâtından sonra, nereye defn edileceği hakkında görüş ayrılığı çıktı. Çelebi Celâleddîn; “Bunun için Mevlânâ’nın rûhâniyetinden yardım istiyelim. Nasıl işâret buyurulursa, o şekilde hareket edelim” dedi. Hâl ehli olan velîler, ma’nâ âleminde Sultan Veled’in, babası Mevlânâ ile yanyana yattıklarını gördüler. Bunun üzerine kabrini Mevlânâ’nın hemen yanına kazarak, defn eylediler. Onun defninden sonra, türbenin üzerinde yedi gün kaybolmadan duran, minare gibi göklere uzanan büyük bir nûr hâsıl oldu. Dost ve düşman herkes, bu nûru hayretle müşâhede etti.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Velednâme

2) Menâkıb-ül-ârifîn cild-2, sh. 784

3) Risâle-i Sipahsalar sh. 132

4) Cevâhir-ül-mudıyye cild-2, sh. 120

5) Mevdûât-ül-ulûm cild-1, sh. 747

6) Nefehât-ül-üns sh. 525

7) History of Turkish poetry cild-1, sh. 150

TÂCÜDDÎN ERDEBÎLÎ

Hadîs, tefsîr, fıkıh, nahiv, matematik ve tıb âlimi. İsmi, Ali bin Abdullah bin Ebü’l-Hasen olup, künyesi Ebü’l-Hasen’dir. Lakabı ise Tâcüddîn’dir. 677 (m. 1278) senesinde Azerbaycan’ın Erdebîl şehrinde doğdu. 746 (m. 1345) senesi Ramazân-ı şerîf ayında Kâhire’de vefât etti.

Tâcüddîn Erdebîlî, nahiv ve fıkıh ilmini büyük âlim Rüknüddîn’den, beyân ilmini Nazzam Tûsî’den, hikmet ve mantık ilmini Burhânüddîn Abdullah’dan, hılâf ilmini Alâüddîn Nu’mân Harezmî’den, hesap ve hendeseyi Cemâlüddîn Hasen Şîrâzî’den, ferâiz ilmini Salâh Mûsâ’dan öğrendi.

“Vesît” kitabının bir kısmını Şemsüddîn İbni Müzzî’den, “Câmi-ül-usûl” isimli eseri Kutbüddîn Şîrâzî’den, Hâcibiyye şerhini müellifi Rüknüddîn Seyyid’den, fıkha dâir olan Vecîz kitabını

Sirâcüddîn Erdebîlî'den, Şerh-üs-sünne isimli eseri, Fahrüddîn Cârullah Cedâri'den dinledi.

Tâcüddîn Erdebîlî şöyle anlatır. "Otuz yaşında iken fetvâ verdim. 710 (m. 1310) senesinden sonra Bağdad'a, ayrıca Meşhed, Hille ve Merâg'a, hac farizasını yerine getirdikten sonra 722 (m. 1322) senesinde Mısır'a gittim." Tâcüddîn Erdebîlî, Mısır'a, Mekke-i mükerremeden bir kâfile ile beraber gitti. Kâhire'de el-Vânî, el-Hüfenî ve Debbûsî İbni Cemâa'nın derslerini dinledi. Burada birçok konuyu öğrendi ve bunları yazdı. Mîzân isimli eserde geçen hadîs-i şerîfleri, mevzûlarına göre tasnif etti.

Tâcüddîn Erdebîlî, ilmiyle insanlara çok fâideli oldu. Kendisinden, çok âlim ders aldı. Burhânüddîn Reşîdî, Nâzır-ül-ceyf, Şihâbüddîn İbni Nakîb gibi âlimler bunlardandır. Tâcüddîn Erdebîlî, Medrese-i Hüsâmiyye'de müderrislik yaptı ve burada kaldı. Ömrünün sonlarına doğru kulağı işitmez oldu.

Ebü'l-Fadl Irâkî onun hakkında şöyle der: "Tâcüddîn Erdebîlî, seçkin âlimlerdendir. Dînin emir ve yasaklarına uymakta çok dikkatli idi."

Tâcüddîn Sübkî ise onun hakkında; "Tâcüddîn Erdebîlî, çeşitli ilimlerde mütehassıs idi. Özellikle hadîs ilmine önem verirdi. Tefsîr, hadîs, usûl ve hesap ilmine dâir kitaplar yazdı. Talebelere çeşitli ilimleri okutmakla meşgûl oldu" demektedir.

Zehebî de şöyle der: "Tâcüddîn Erdebîlî, hadîs kitaplarının hepsini okudu. Çeşitli ilimlerle meşgûl oldu. Âlimlerle ilmî sohbetlerde bulundu. Talebesi çok idi. Hâvi kitabının tamâmını onbeş günde okuttu."

Esnevî ise onun hakkında: "Tâcüddîn Erdebîlî, yalnız ve başkalarıyla beraber olmak üzere, ilim elde etmek için çok çalıştı. Asla usanmak ve bıkmak bilmedi. Vefâtına kadar durmadan çalıştı, ilim öğrendi ve öğretti! Birçok ilimde mütehassıs idi. Zamanında Hâvi kitabını en iyi o biliyordu" demektedir.

Tâcüddîn Erdebîlî, birçok eser yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Efrâd-ül-ehâdîs-id-daîfe: iki cildlik bir eser olup, hadîs ilmine dâirdir. 2-Tenkîh-ül-miftâh lis-Sekkâkî, 3-Mebsût-ül-ahkâm: Nahiv ilmine dâir bir eserdir. 4-Hâşiyetü alâ şerh-il-Hâvi, 5-Şerh-ül-Kâfiye, 6-Muhtasaru ulûm-il-hadîs, 7-Et-Tezkirâtü fil-hesâb.

¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 134

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 72

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 148

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 406

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1 sh. 406

6) Bugyet-ül-vuât cild-2 sh. 171

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 545

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 321

9) Feth-ül-mübin fî Tabakât-il-usûliyyîn cild-2, sh. 154

TÂCÜDDÎN İBN-İ HINNÂ (Muhammed bin Muhammed)

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Ali bin Muhammed bin Süleym (Selîm) el-Mısrî olup, lakabı Sâhib Tâcüddîn ve künyesi Ebû Abdullah'dır. İbn-i Hınnâ diye tanınır. 640 (m. 1243) senesi Şa'bân ayında doğdu. 707 (m. 1307) senesinde Cemâzil-âhır ayında vefât etti. Mısır'ın ileri gelen kabilelerinden Âli Hınnâ'ya mensûbtur. Beyt-i Mecd denilen yerde yetişti. İlim öğrenmekle meşgûl oldu. Mısır'da ilim öğrendiği gibi, Şam'a gidip orada da ilim öğrendi. Meşhûr hadîs âlimi Hâfız Silefî'nin torunundan, Şerefüddîn el-Mürsî'den, Şam'da; İbn-i Abdüddâim ve İbn-i Ebi'l-Yüsr'den ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Hadîs âlimlerinden oldu. Çok rivâyetlerde bulundu. Karâfe'de bir medrese yaptırdı. Orada ders verirdi. Kendisinden çok kimseler istifâde etmişlerdir. Başta sevgili Peygamberimiz olmak üzere, O'nun yolunda bulunanlara, olan muhabbeti, bağlılığı pek fazla idi. Bir defasında Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize âit olan ba'zı eşyaları, altmışbin dirhem gümüş vererek satın aldı. Bu mukaddes emânetler için, husûsî bir yer yaptırdı. Ma'şûk diye bilinen bir bahçeyi ve daha başka yerleri bu emânetler için vakfetti.

Ayıb ve çirkin hâllerden uzak, şan, şeref, i'tibâr sahibi ve efendi bir zât olan İbn-i Hınnâ'nın ahlâkı gibi, görünüşü de çok güzel idi. Yüzünde, İslâmiyet ahkâmına uygun yaşıyanlarda bulunan nûr vardı. Sâlihleri, fakirleri severdi. İhtiyâcı olanlara yemek yedirmekten, onları giydirmekten çok hoşlanırdı. Çok sadaka verirdi. Bununla beraber, bu iyilikleri ile hiç övünmez, kibirlenmez, kat'iyyen kendini beğenmezdi. Çok mütevâzî idi. Belki de sultanların dahi yapamayacağı iyilik, ihsân ve ikramlarda bulunduğu hâlde, kendisi gayet sâde bir hayat yaşar, gösterişten övünmekten uzak dururdu.

Ebû Hayyân diyor ki: "Tâcüddîn İbni Hınnâ, fakirleri sever, çok sadaka verirdi. Kendisi ise, yemekte, giyinmekte ve meskende devamlı olarak mütevâzî olmayı tercih ederdi. Övünmekten çok sakınırdı. Nesirde (düz yazıda) ve nazmda (şiirde) kabiliyeti çok fazla idi."

Bir ara vezirlik vazîfesi alan İbn-i Hınnâ, bir müddet bu vazîfeye devam etti. Vezir olması, ilim ile meşgûl olmasına mâni olmadı. Vezîr olduğu zaman, yanına ilim adamlarını alarak, ilmî çalışmalarda bulunurdu. Yapılan gazâlarda bir er gibi hizmete koşardı.

Tâcüddîn Sâhib İbni Hınnâ (radıyallahü anh) yüksek himmet sahibi, İslâmiyetin emirlerine tam uyan, başkalarının da böyle olması için çok gayret eden, kıymetli bir zât idi. Hep tefekkür ederdi. Bunun için, bütün işlerini yaparken, Allahü teâlânın rızâsına uygun olmasına dikkat ederdi. Ba'zan hep ibâdetle meşgûl olup, günlerce dışarı çıkmadığı olurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 201

2) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 255

3) El-A'lâm cild-7, sh. 32

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 14

TÂCÜDDÎN-İ İSKENDERÎ

Malikî âlimlerin ve Şâzilî tarikatının büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Muhammed'dir. İbn-i Atâullah İskenderî adı ile meşhûr olmuştur. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin talebesi ve Ebü'l-Hasen-i Sübkî'nin mürşididir. 709 (m. 1309) senesinde Mısır'da vefât etti. Karâfe kabristanındadır. "Hikem-i Atâiyye" ve "Letâif-ül-minen" kitapları meşhûrdur.

İbn-i Atâullah hazretleri, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ve Ya'kût-i Arşî'den (radıyallahü anh) ilim öğrendi. Feyz ve bereketlerinden istifâde etti. Tefsîr, hadîs, fıkıh, nahiv, usûl ve benzeri ilimlerde söz sahibi olan âlimlerden oldu. Kâhire'de yerleşerek, insanların doğru yola gelmesine, Cehennemden kurtulmasına vesile olmak için çok çalıştı. Allahü teâlânın emirlerini bildirmek ve yasaklarından sakındırmak için, insanlara devamlı va'z ve nasihat ederdi. Zamanını, öğrendiği bütün zâhirî ilimleri ve Allahü teâlâyı tanımak için lüzumlu olan ma'rifet bilgilerini insanlara öğretmekle geçirirdi.

Tâcüddîn-i İskenderi, haramlardan şiddetle kaçar, şüpheli korkusuyla mübahların bile fazlasını terkeder, dünyâ malına hiç meyletmezdi.

Talebelerinden biri hacca gitmişti. Kâ'be-i muazzamayı tavafı esnasında, hocası Tâcüddîn-i İskenderi'yi tavaf ederken gördü. Ayrıca Sa'y ederken, Arafât'da vakfeye dururken yine hocasını gördü. Hac vazîfesini bitirince Mısır'a döndü. Arkadaşlarına, hocalarının hac için Mekke-i mükerremeye gidip gitmediğini sordu. Onlar da, gitmediğini ve hergün kendilerine ders verdiğini söylediler. Hemen hocasının huzûruna vardı. Hocası ona; "Bu seferinde kimleri gördün?" deyince, o da; "Efendim, zât-ı âlinizi gördüm" diye cevap verdi. İbn-i Atâullah hazretleri de; "Allahü teâlâ, sevdiği kullarına, istediği yere bir ânda gitme kuvvetini ihsân etmiştir" buyurdu.

Kemâl bin Hümâm, kabrini ziyâret edip, Hûd sûresini okudu. "Bir kısmı şaki bir kısmı sa'îddir," meâlindeki âyete gelince, kabirden kendisine yüksek sesle: "Ey Kemâl, bizde şaki yoktur" sesini duydu. Bunun üzerine Kemâl bin Hümâm, vefât ettiğinde burada defn olunmağı vasıyyet etti.

Abdülvehhâb-i Şa'rânî, İbn-i Atâullah için; "Onun kıymetli sözlerinden daha ma'nâlı bir söz işitmedim. Kendi görüşünde olmayanlar bile, onun söylediklerinde bir hatâ ve kusur bulamazlardı. Allahü teâlâ ondan râzi olsun" der idi.

Tâcüddîn-i İskenderi hazretleri, “El-Hikem-ül-Atâiyye” de diyor ki: “İki işden, nefsine ağır geleni yap! Çünkü, hak olan iş, nefse ağır gelir. Vâcibleri yapmakta gevşek davranıp, nafile hayratı yapmağa çalışmak, nefsin hevâsına uymak alâmetlerindendir” buyurdu.

Letâif-ül-minen isimli kitabında buyuruyor ki: Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Yedi sınıf insan vardır ki: Arş-ı ilâhînin gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde, Allahü teâlâ (o yedi sınıf kimseyi) Arş’ının gölgesinde gölgelendirir. (Bunlar) Âdil devlet reîsi, Allahü teâlâya ibâdet ederek yetişen genç, kalbi mescidlere (muhabbetle) bağlı olan kimse, Allah için birbirini seven, bu muhabbetle bir araya gelip, bu muhabbetle ayrılan iki kişi, güzel ve içtimâi mevkii yüksek bir kadın tarafından da’vet edilip de, (buna karşı); “Ben Allahü teâlâdan korkarım” diyen kimse, sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak şekilde gizli sadaka veren zengin ve tenhâda Allahü teâlâyı zikredip gözyaşı döken kimse.” Ebü’l-Abbâs hazretleri bu hadîs-i şerîfi tefsîr ederken, hadîs-i şerîfte geçen yedi sınıf kimseyi şöyle açıklıyor:

“Adâletli devlet reîsi: O, Allahü teâlânın kullarına adâletle muâmele etmiş, mazlûmu adâletin gölgesinde barındırmıştır. Allahü teâlâ da onu, gölgesinden başka gölgenin bulunmadığı günde Arş’ın gölgesinde barındıracaktır.

Allahü teâlâya ibâdet ederek büyüyen genç: Bu genç, dünyâda nefsi isteklerinden vazgeçerek, yüz çevirerek, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınarak rızâsına kavuşmayı istemiş ve O’na sığınmıştır. Bu gencin dünyâda Allahü teâlâya karşı durumu böyle olduğu için, cenâb-ı Hak da onu âhırette mükâfatlandırır.

Kalbi mescidlere bağlı kişi: Bu kimse, Allahü teâlâya ibâdeti tercih etmiş ve cenâb-ı Hakkın rızâsı, sevgisi ona galip gelmiştir. Bunun için kalbi mescide yönelik olmuştur. Ondan ayrı kalmayı asla istemez. Çünkü mescidde, Allahü teâlâya yakınlığın tadını duyar, Allahü teâlâya sığınır, şânı yüce olan Rabbimiz de onu dünyâdaki muâmelesine mükâfat olarak, âhırette Arş’ın gölgesi altında bulundurur.

Allah için birbirini seven iki kimse: Bu iki kimse, Allahü teâlâyı sevdikleri için, Allahü teâlânın sevdiklerini de severler. Cenâb-ı Hakkın rızâsından dolayı birbirlerini severler. Bu sebeple, Allahü teâlâ da bu iki kimseyi âhırette Arş’ın gölgesinde gölgelendirir.

Güzel ve mevki sahibi bir kadının, gayr-i meşrû bir işe da’vet ettiği erkek: O erkek, Mevlasından korktuğu için, nefsinin arzularını yapmıyarak ona muhalefet eder. Allahü teâlâdan korktuğundan, yine Allahü teâlâya sığınır. Bunun için, kıyâmet günü Allahü teâlâ onu Arş’ın gölgesinde barındırır. Kimse yok iken Allahü teâlânın muhabbetinden ağlıyan kimse: Onun bu ağlaması, kalbini yakan sevinçten dolayıdır. Bu ferah ise, Allahü teâlâdan haya etmekten, ya O’na olan iştiyâktan, kavuşma arzusundan veya O’nun korkusundan dolayıdır. Bunu, Allahü teâlâdan başka hiç kimsenin görmediği yerde yapar. Allahü teâlâ da onu, kıyâmet gününde mükâfatlandırıp, Arş’ın gölgesi altında gölgelendirir.

Tasadduk eden kimseye gelince: O, cenâb-ı Hakkın rızâsını, nefsine ve onun isteklerine tercih etmiştir. Bunun için dünyalığı Allah yolunda harcamıştır. Nefs, dünyâyı sever ve başkasına birşey vermemeyi ister. Onun için, dünyalığı ancak Allahü teâlânın rızâsını tercih edenler, âhıreti düşünenler Allah için verirler. Bunun için, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Sadaka bürhândır (delîldir)” buyurdu. Ya’nî “Kul, sahibini, kendi nefsine ve nefsinin isteklerine tercih eder” anlamına gelen bir delîldir. Kul, Rabbine bu şekilde meyledince, Allahü teâlâ da onu kıyâmet gününde mükâfatlandırıp, Arş’ın gölgesinde gölgelendirir.

Bu yedi kısım kimsenin hepsi de, dünyâda iken nefslerine muhalefet etmiş onun dediklerini yapmamışlardır. Çünkü, nefsin isteğini yapmamak, ona karşı gelebilmek pek güç bir iştir. Allahü teâlânın düşmanı olan nefsin isteğini yapmıyanları, Allahü teâlâ da kıyâmet gününün sıcaklığından emîn eder. Arş’ın gölgesi altında bulundurur. Bir kudsî hadîsde şöyle buyuruldu: “Kulumda, iki korkuyu ve iki emniyeti birlikte bulundurmam. Eğer ona dünyâda emniyet verirsem, âhırette korkuturum. Dünyâda korkutursam, âhırette emniyet verir kurtarırım.” Allahü teâlânın nûru, bir kulun kalbine gelirse, o kulun zâhid olmasına, dünyâdan yüz çevirmesine ve kıymet vermemesine vesile olur. Bu, kalbden a’zâlara doğru dağılır. O nûr, göze ulaşınca, göz ibret almağa, kulağa ulaşınca, kulak güzel şeyleri dinlemeğe, dile gelince, dil zikretmeğe başlar. Böylece bu nûr, o kulun himmetini, gayretini, arzularını, dünyâdan âhırete çevirir. Bunun böyle olduğuna delîl şu

hadîs-i şerîftir “Bu nûr göğüse girince, göğüs münşerih ve münfesih (gönlü açık, geniş, neş’eli) olur.” Bunun üzerine; “Yâ Resûlallah! Bunun bir alâmeti var mıdır?” diye soruldu. Resûlullah efendimiz de (aleyhisselâm); “Dâr-ı gurûr (adı verilen bu dünyâ)’dan cefâ görmek, sıkılmak ve Dâr-ı hulûda (sonsuz hayat yeri olan Cennete) dönmek (hep onu özlemek) tir” buyurdular.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Tâcir-i sadûk (doğru, emîn tüccâr), peygamberlerle, sıddîklarla, şehidler ve sâlihlerle hoşrolunur.” Ebü’l-Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hangi şekilde tâcir-i sadûk, nebilerle, sıddîklarla, şehidler ve sâlihlerle haşrolunur? Peygamberlerin (aleyhisselâm) sıfatlarından biri de, emâneti eda etmek, nasihatte bulunmaktır, işte tâcir-i sadûkta bu vasıf vardır. Onlar da emâneti yerine verir ve başkalarına nasihat eder. Bu vasfı ile, Peygamberlerle beraber hoşrolunur. Tâcir-i sadûkun sıddîklarla beraber haşrolması ise, Sıddîkların vasıflarını taşımasından dolayıdır. Çünkü sıddîklar, zâhirde ve bâtında saf (içi-dışı temiz) hâldedirler. Tâcir-i sadûkun da içi-dışı temiz, emîn ve güvenilir olması hasebiyle, sıddîklarla beraber hoşrolunurlar. Şehidler cihâd etmişlerdir. Tâcir-i sadûk da, nefsi ve şeytanı ile cihâd eder. Bu vasfı sebebiyle, kıyâmet gününde onlarla beraber haşrolunurlar. Sâlihlerle haşrolunmasına gelince, sâlihler, helâli alıp, haramı terk ederler. Tâcir-i sadûk da helâli alır ve haramdan sakınır. Bu vasfı ile, kıyâmet gününde onlarla beraber haşrolunurlar.

Ebü’l-Abbâs hazretleri buyurdu ki: “Kulun kurtuluşu, iyiliği üç şeydedir. Allahü teâlâyı tanımak, nefsini tanımak ve dünyâyı tanımak. Allahü teâlâyı tanıyan, O’ndan korkar. Dünyâyı tanıyan, ona düşkün olmaz. Haramlardan, şüphelilerden ve mübahların fazlasından sakınır. Nefsini tanıyan, Allahü teâlânın kullarına karşı mütevâzi olur.

Allahü teâlâ, her uzva vefayı lâzım kıldı. Kalbin vefası; dünyâ ile meşgûl olmaması, hile ve hased yapmamasıdır. Dilin vefası; gıybet etmemesi, yalan söylememesi, lüzumsuz boş şeyler konuşmamasıdır. A’zâların vefası; günah olan yerlere gitmemesi, müslüman kardeşine eziyet etmemesidir. Evliyâda meydana gelen kerâmetler, tevâtür derecesine ulaşmıştır. Bunu inkâr etmek mümkün değildir. Allahü teâlânın, velî kullarına ba’zı gayb ile ilgili şeyleri bildirmesi, o velinin şahsına âit bir husûsiyetten değildir. O velîde kerâmetin meydana gelmesi, kendisine ihsân edilen Hakkın nûru sebebiyledir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “O, Rabbinin nûru ile bakar” diye şehâdette bulunmuştur. Yine, Allahü teâlâ, ben kulumu sevdiğim zaman, onun işiten kulağı, gören gözü olurum, buyurduğu bildirildi. Bunun gibi, velînin de gayb ile ilgili bir şeyi bilmesi, ümmeti olduğu peygamberin yolunda olması ve bu yola ihlâs ile sarılması sebebiyledir. Velî, bu kerâmeti kendisinden bilmez. Bilakis peygamberine tâbi olmasından dolayı meydana geldiğini bilir.

Kerâmet, ba’zan tayy-i mekân (mesafenin kısalması, zamanın genişlemesi), ba’zan suda yürümek, havada uçmak, ileride olacak şeylere muttali olmak, yiyeceği ve içeceği çoğaltmak, meyvelerin mevsiminin dışında olması gibi şekillerde olur. Bunlar, gözle görülen kerâmetlerdir. Allahü teâlânın indindeki kerâmetler, bunlardan daha üstündür. Allahü teâlânın indindeki kerâmetler, ma’nevî kerâmetlerdir. Bunlar; ma’rifetullah, Allahü teâlâdan korkmak, devamlı murâkabe hâli, tefekkür, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasaklarından sakınmak husûsunda pek gayretli olmak, tevekkülde doğruluk üzere bulunmak v.s. Velînin kerâmeti, ümmeti olduğu peygamberin mu’cizesidir.

Velîlerin gayb ile ilgili ba’zı şeylere muttali olmalarını akıl kabûl ettiği gibi, nakil de bunu böyle bildirdi. Hazreti Ömer (radıyallahü anh) Medine’de hutbe verirken, Irak’ın en son bölgesinde muharebe etmekte olan ordu komutanı Sâriye’ye; “Ey Sâriye! Dağa, dağa!” diyerek seslenmiş, Sâriye de onun sesini işitmiştir. Hazreti Ömer, bu sözü söylediğinde, minberde konuşuyordu. Bir ara sözünü kesip, böyle söyledi, sonra hutbesine tekrar devam etti. Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) ba’zıları, Hazreti Ali’ye gelip;

“Hazreti Ömer, bugün hutbe okurken yarıda kesti; “Ey Sâriye! Dağa, dağa!” dedi, sonra hutbesine devam etti, hikmeti nedir?” dediler. Hazreti Ali; “Ömer’i bırakınız. Girmiş olduğu her şeyde, mutlaka onun için bir çıkış vardır” diye cevap verdi. Sonra Sâriye (radıyallahü anh) ordusuyla muzaffer olarak döndüğünde, Hazreti Ömer’in sesini işittiğini ve emrine uyarak zaferi kazandığını bildirdi.

Evliyânın kerâmetine inanmayı kolaylaştıran ve bilinmesi lâzım gelen ba’zı husûslar şunlardır:

1) Allahü teâlâ herşeye kâdirdir. O’nun kudretine ağır gelen hiçbir şey yoktur. Böyle bir kudret, kerâmeti evliyâsında izhâr

etmiş, gerçekleştirmiştir. Burada kulun âciz ve zayıf bir varlık olduğuna bakmamalıdır. Burada, kulun yaratıcısı, sahibi ve mâliki olan Allahü teâlânın yüce kudretine bakmalıdır. Bu kudret, o kulda bu kerâmeti meydana getirmiştir, öyleyse, kuldaki kerâmeti inkâr, yüce kudret sahibi olan Allahü teâlânın kudretini inkâr etmeye ve O'nun azametini görememeye götürür.

2) Veli bir kulda meydana gelen kerâmet, o velînin, peygamberinin yolunda olduğunu ve bu yolun doğruluğuna şahittir. Bu harikulade hâdise, velîye nisbetle kerâmet, peygamberine nisbetle mu'cizedir. Zâten kerâmet de, o peygambere tâbi olmanın bereketiyle meydana gelmiştir. Burada velî olan zâta değil, onun peygamberinin Allahü teâlâ katındaki kadr ü kıymetinin büyüklüğüne bakmalıdır.

3) Allahü teâlâ, velî kullarına kuvvetli bir îmân ve yakîn ihsân etmiştir. Evliyânın gayba dâir birşeye muttali olmaları, öğrenmeleri, onların havada uçmalarından, suda yürümelerinden daha büyük birşeydir. Velînin kerâmeti hiç inkâr edilebilir mi? Bu, sultânın, pek yakın adamlarından birine, hazînesinden bir pırlanta vermesine benzer. Koca hazînenin yanında, bir küçük pırlantanın ne kıymeti vardır ki? Elbette bu inkâr edilecek birşey değildir.

Allahü teâlâ, ba'zı kullarına zâtı ile ilgili ma'rifet bilgileri ihsân etmiştir ki, bu, o velî için daha büyük bir kerâmettir. Çünkü, dünyâ ve âhıretteki çeşitli yüksek hâller, makamlar, ibâdetler, ihsân edilen nûr ve ilim, gaybı bilmek, uzaklardaki konuşmaları işitmek, Cennetteki hûrîler, köşkler, nehirler, çeşit çeşit meyveler ve bütün ni'metler... Hepsi îmânın neticeleri, eserleri ve îmân nûrunun semeresidir.

Tâcüddîn-i İskenderi, "Tâc-ül-Arûs" isimli kitabında buyuruyor ki: "Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri buyurdu ki: "Nefsinizi namaz ile ölçünüz. Nefsiniz kötülüklerden hoşlanmıyorsa, saadettesiniz, değil ise, nefsinizi yola getirmeye çalışınız." Allahü teâlâ, Ankebût sûresinin kırkbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruyor ki: ".... Gerçekten namaz, kötü işten ve uygunsuzluktan alıkoyar." Her kim Allahü teâlânın indindeki yerini ve durumunu bilmek istiyorsa, kıldığı namaza baksın. Eğer sükûnet ve huşû' ile kılamıyorsa, ne kadar ağlasa yeridir. Namaz kılmak, Allahü teâlânın ma'nevî huzûruna çıkmak demektir. O'nun huzûruna çıkmaktan birşey elde edilemezse, bu hâl, o kimsedeki ma'nevî hastalığın mevcûdiyetine işâret eder. O hastalık; kibir, enâniyet (benlik) ve edebe aykırı bir davranıştır."

İbn-i Atâullah İskenderî, "Hikem-i Atâiyye" isimli kitabında buyuruyor ki: "Duâ edip, çok istediğin bir şeyin o anda verilmemesi, ümitsizliğe kapılmana sebep olmasın. Allahü teâlânın istediği vakitte yapılan duâ makbûldür, senin istediğin vakitte yaptığın değil."

"Ey kul! Sana va'd olunan, güneş batıdan doğuncaya kadar gecikse, hiç şüphe ve tereddüt etme! Çünkü bu tereddüt, aklını bozar, karıştırır ve kalbini bulandırır, karartır."

"Allahü teâlâ, sana ma'rifetinden bir perde açınca, yaptığın ameller az olsa da ya'nî çok nafile ibâdet yapmasan da, zararı yok. Çünkü bu perdeyi açmakla, senin kendisini bilmeni, ma'rifetini istemektedir. Bilmez misin ki, ma'rifet, O'nun tarafından verilmiş bir ni'mettir. Ameller ise, senin O'na götürdüklerindir. Senin O'na götürdüklerin ile, O'ndan sana gelenler, verilenler, hiç aynı olur mu?"

"Ameller, ya'nî ibâdetler, işler, ayakta duran rûhsuz beden gibidir. Bunların rûhları, ihlâs sırrının bunlarda bulunmasıdır."

"Büyüklük, Allahü teâlâya mahsûstur, insan, benliğini, küçüklük ve aşağılık toprağına gömmelidir. Çünkü gömülmeden bitenin, doğması ve büyümesi düşünülemez."

"Gönlünde günahlar ve dünyâ sevgisi olanın, kalbi nasıl parlar? Yahut, nefs-i emmârenin arzularına göre hareket eden, Allahü teâlânın rızâsını nasıl kazanır? Gaflet ve günahlardan temizlenmeden, Allahü teâlânın huzûruna girmeyi nasıl ister? Çirkin işlerinden tövbe etmeyen, ince sırları anlamayı nasıl umar?"

"Mâsivâ, ya'nî Allahü teâlâdan gayrisi, tamamen zulmet ve karanlıktır. Onu aydınlatan, onda Hakkın zuhuru, görünmesidir. Hakkı kabûl etmiyende nûr, ışık bulunması çok zordur. Ma'rifet güneşinin önünü, mâsivâya bağlılık bulutları kapamıştır."

"Her fırsat ve boş zamanlarda amel yapıp tâat üzere olmak, seni, nefsin hilelerinden alıkoyar."

"Sonda kurtulma alâmetlerinden biri, başta Allahü teâlâya yönelmektir.

Başlangıç ışıldarsa, sonu çok aydınlık olur.

Mısra:

“Senenin bereketi baharından belli olur.”

“Her günah, dalgınlık ve şehvetin aslı, nefsini beğenmektir. Her tâat, uyanıklık ve iffetin esası, nefsini beğenmemektir.”

“Kendinde bulunan gizli ayıbları araştırman, bilmediğin gâib şeyleri araştırmandan daha iyidir.”

“Ba’zılarını, Allahü teâlâ hizmetinde bulundurur. Ba’zılarına kendi muhabbetini verir. Her ikisine de imdâd-ı ilâhî gelmiştir. Bunlar, Rabbinin ihsânıdır. İsrâ sûresi yirminci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Rabbinin ihsânı, hiç kimseden men edilmiş değildir” buyuruldu.

“Her sorulana cevap verenin, açıkça görülen herşeyi yorumlayanın, karşısındakilerin hâlini hesâb etmeden her ilmi açıklıyanın bu hareketleri, câhil olduğunu gösterir.”

“Âhıret, mü’min kullara mükâfat verme yeri olarak yapılmıştır. Çünkü bu dünyâ, onlara yapılacak ihsânlara müsait değildir. Çünkü mü’min kulların değeri, mükâfatlarının fâni olan bir yerde verilmesinden üstündür!”

“Amelinin semeresini dünyâda görmek, âhırette makbûl olmaya işârettir.”

“Allahü teâlâ katındaki kadrini, değerini bilmek istersen, seni hangi işlerde bulundurduğuna dikkat et!”

“İhtiyâcı olmadığı hâlde bir kimseye tâati nasîb eden Allahü teâlânın, bedene ve bâtına âit ni’metlerde hiç eksiklik yapmayacağını bilmek lâzımdır.”

“Âriflerin Allahü teâlâdan dileği, O’na hakîki kulluk yapabilmek ve Allahü teâlânın emirlerini yerine getirebilmektir.”

“Dâima azîz olmak istersen, sakın geçici izzet ile gurûrlanma!”

“Âriflere sevinç hâli gelince, darlık, sıkıntı hâlinden daha çok korkarlar. Çünkü sevinç hâlinde, edebin hududunu gözetmek çok az mümkün olur.” “Sevinç hâlinden, nefs de haz alır. Çünkü sevinç ve neş’e içinde olur. Sıkıntı hâlinden ise nefsin payı yoktur.”

“Âlemin dışı güzel, içi ibrettir. Nefs, dışının güzelliğine, kalb, içinin ibretlerine bakar.”

“Umduğu birşeye kavuşmak, zararına olan birşeyden kurtulmak için Allahü teâlâya ibâdet eden, yahut azâba düçâr olmamak için ibâdet yapan, Allahü teâlânın kemâl sıfatlarının hakkını vermemiş olur.”

“İhtiyâcını sakın O’ndan başkasından isteme! Sana gelen, O’ndan gelir. O’ndan başkasından nasıl istenir ki? O’ndan başkası kendi ihtiyâcını gideremezken, kendisinden isteyenin ihtiyâcını nasıl görsün, istediğini versin?” “Ne kadar şaşılsa yeridir ki, bir kimse, ayrılmıyacağı şeyden kaçıyor ve onunla kalmıyacak olan dünyâyı istiyor. Gözleri kör değilse de, sînesindeki kalb kördür.”

“Allahü teâlâya olan sevgisini arttırmıyan, sözü Allahü teâlâya çağırmıyan kimse ile sohbet ve arkadaşlık etme!”

“O esnada Allahü teâlâ ile huzûrda olmasan da, zikri terk etme! Çünkü zikr ettiğin hâlde O’ndan gâfil olman, zikr etmediğin zamanki gafletinden daha azdır. Umulur ki, böyle zikir, seni gafletten uyandırır ve huzûra kavuşturur.”

“Kalbin ölü olmasının alâmetlerinden biri, insanın kaçırdığı iyiliklere üzülmemesi ve yaptığı kötülüklere pişman olmamasıdır.”

“Eğer adâletle muâmele olunursan, küçük günahlardan bile helak olursun. Allahü teâlâ ihsân ile muâmele ederse, büyük günâhın da olsa kurtulursun.” “Zulmet nefsin askeri, ordusu olduğu gibi, nûr da kalblerin askeridir. Allahü teâlâ bir kuluna yardım etmek isteyince, nûr askerleri ile imdâd edip, zulmetten onu uzak eder.”

“İbâdetine, senden meydana geldi diye sevinme, Allahü teâlânın lütfu ile, ibâdetin sende meydana geldiğine sevin. “Bunlar, Allahü teâlânın ihsânı ve rahmeti iledir” de.”

“Ni’metlere şükr etmiyen, elden çıkmalarına çalışmış olur. Ni’metlere şükr eden, onları en kuvvetli bağlarla bağlamış olur.”

“Onun yolunda kötülük üzere olduğun hâlde, sana ihsânları devam ediyorsa, bunların istidrâc, ya’nî seni felâkete götüren şeyler olmasından kork. A’râf sûresi yüzseksenikinci âyet-i

kerîmesi, meâlen; “Onları, bilemiyecekleri yönden azar azar helake yaklaştırırız” bunu haber vermektedir.”

“İşlemediğin amelin karşılığını isteme! Amelin makbûl ise, karşılık olarak sana yeter.”

“İnsanlar, sende var sandıkları şey için seni medh ederler. O hâlde, sen de nefsine, onu bildiğin gibi (hâline uygun) muâmele et.”

“Mü’min, kendinde görmediği bir sıfatla medh edildiği zaman, Allahü teâlâdan haya eder.”

“İnsanların en câhili, yakînen bildiği şeyi, başkalarının zannî olan işlerine uyup bırakandır.”

“Her kusurdan münezzeh olan Rabbim! Dostlarını, evliyânı öyle yaptın ki, onları bulan sana kavuşuyor ve sana kavuşmayan, onları tanımıyor.” “İki iş arasında durakladığın, iki şey arasını ayıramadığın zaman, hangisinin nefse daha ağır geldiğine dikkat et ve onu yap. Çünkü nefse ağır gelen, ancak doğru, hak olandır.”

“Nefsin hevâsına, isteklerine uymanın alâmetlerinden biri de, nafile cinsinden olan iyilikleri çok yapıp, emirleri yapmakta gevşek davranmaktır.”

“Şehveti kalbden, kökünden söküp koparan Allah korkusu, yahut kalbden taşacak kadar O’na olan sevgidir.” “Senin ibâdetinin O’na faydası olmadığı gibi, isyanının da O’na hiçbir zararı yoktur, ibâdetleri, iyilikleri emr, günah ve kötülükleri yasak etmesi, hep senin içindir.”

“Faydalı ilmin şuaları (ışınları) göğüste (gönülde) yayılır ve kalbde kanâat ortaya çıkar.”

“İlimde esas, Allah korkusudur. İlmin yanında korku olursa, bu ilmin sana faydası olur. Yoksa o ilim, senin için noksanlık ve vebal olur.”

“Boynu büken, ihtiyâç duyuran kusur, büyüklük ve kibir veren ibâdetten iyidir.”

“Allahü teâlâ, diline isteme verince, sana ihsân edeceğini bil.”

“Namaz, kalbi günah kirlerinden temizler. Gayb perdelerini açar.”

“Namaz, münâcaat yeri, temizlik ma’denidir. Namazda ba’zı sırlar keşf olunur, kalbe nûr güneşleri doğar.”

“Allahü teâlânın lütf ve ihsânından, anlatılamayacak kadar bol zaman vermesi ve senin bunu değerlendirmemen, ömrünü helak ettiğini gösterir.”

“Allahü teâlâ üç ihsânla sana ikram eyledi. Seni, zikredici eyledi. O’nun bu ihsânı olmasaydı, sen, dilinle onu zikr edemez, kalbin hatırlayamazdı. Seni kendine nisbet etti. (Ya’nî sana Abdullah= Allahü teâlânın kulu dendi) Katında zikr olundun ve ni’metini sana tamâm eyledi.”

“Bu vücûd binasının direğini yıkmamak ve iyiliklerini atmamak lâzımdır. Devamlı olan âhıreti, geçici olan dünyâdan daha çok seven, akıllıdır. Nûru parlar, müjdeleri görünür. Böylece o, bu dünyâya kızarak yüzünü bundan çevirir. Bu dünyâya iltifât etmez, gönül vermez. Dünyâyı vatan ve mesken edinmez.”

“Karşılıkları âhırette verilen ibâdetlerin, tâatlerin, meyvelerini dünyâda tatmak, büyük müjdelerdendir.”

“Mahbûbundan, sevdiğinden karşılık bekliyen ve ondan maksadını, dileğini isteyen sâdık bir seven değildir. Çünkü muhib (seven), elinde olanı sevgilisi için verendir, sevdiğinde olanı almak isteyen değil.”

“Yâ Rabbî! Sen ihsânını kesmezken, senden başkasından nasıl birşey beklenir? Lütuflarının adedi değişmezken, senden başkasından nasıl birşey istenir?”

“Ey evliyâsına heybet elbisesini giydiren! Onlar, izzetinle azîz olmuşlardır. Sen, zikredicilerden önce zikr edicisin! Sen, kulların sana yönelmesinden evvel ihsân edicisin. İstiyenlerin istemesinden önce veren cömerdsin. Vehhâbsın, çok hibe edicisin. Sonra, bize hibe ettiklerinle sana geliyoruz.”

“Yâ Rabbî! Sana ibâdet ve tâat ettiğim zaman, senden korkum gitmediği gibi, isyan etsem de ümidim senden kesilmiyor.”

“Yâ Rabbî! Sen emelim olunca, emelime nasıl kavuşmam! Sana güvenince, nasıl kaybederim!”

“Yâ Rabbî! Muhakkak ki, kaza ve kaderin bana gâlibdir. Beni, şehvet zinciri ile kuvvetlenmiş nefsin arzuları esîr ettiler. Sen bana yardım et de kurtulayım. Bana yardım et! Kimseye

muhtaç etme beni! ihsânınla, kendi isteklerimi bile arzu etmeyeyim. Evliyânın kalblerini nûr güneşleri ile aydınlatan sensin. Seni bununla bilirler, tanırlar. Birliğini bununla söylerler. Senden başkasını sevmesinler, başkasına sağınmasınlar diye, sevdiklerinin kalblerinden düşmanların sevgisini çıkaran sensin! Herkes onlara yabancı, fakat sevdikleri sensin. Cihan karşılarına dikilse de, onlara hidâyet veren, yol gösteren sensin. Seni kaybeden ne bulur? Seni bulan ne kaybeder? Senden başkasına râzı olan zarardadır. Sana baş kaldıran hüsrandadır."

Tâcüddîn-i İskenderî, Hikem-ül-atâiyye isimli eserinde buyuruyor ki:

"Nefse tâbi olmanın alâmeti, nafile olan hayır işlere rağbet gösterip, farzları yapmakta tenbellik yapmaktır."

"İbâdet ve tâatları zamanında hemen yap ki, sonra yaparım diye geciktirmek onları yapmana mâni olmasın."

"Ni'metlerin çokluğu, seni, onların şükrünü yapmaktan alıkoymasın."

"Sözü ve hareketleri ile sana Allahü teâlâyı ve âhıreti hatırlatmıyan kimse ile arkadaş olma."

"Bütün tâat, uyanıklık ve iffetin başı; kişinin nefsinden râzı olmamasıdır."

"Nefsinden râzı olmıyan câhil bir kimse ile arkadaş olmak, nefsinden râzı ve memnun olan bir âlim ile arkadaşlık etmekten daha hayırlıdır. Çünkü nefs, dâima insanın kötülüğünü ister. Ondan nasıl râzı olunabilir."

"Namaz kalbleri temizler, gözlerdeki gaflet perdelerini açar."

"Bir kimse bir günah işlediği zaman, bu günâhı, onun Allahü teâlâdan ümidini kesmesine sebep olmamalıdır. Belki bu, onun son günâhı olur. Buna tövbe eder de, Allahü teâlânın rızâsına uygun işler yapmaya başlar"

"Fâideli ilim; aydınlığı, gönülde ve kalbde yayılanı, kalbdeki perdeyi kaldıranıdır."

"Amellerin en hayırlısı, onunla birlikte Allah korkusu meydana gelendir."

"Madem ki, şeytan seni aldatmak için hiç gaflete düşmüyor, bu husûsta dâima uyanık duruyor, öyleyse sen de ondan gâfil olma ve yapacağı kötülüklere karşı, sen de ona karşı uyanık ol!"

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 121

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-1, sh. 273, 275

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 19, 20

4) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 70, 71

5) Câmiu kerâmat-il-evliyâ cild-1, sh. 317

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-9, sh. 23

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 424

8) Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 20

9) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 246, 373, 1074

10) Hikem-ül-atâiyye, Süleymâniye Kütüphânesi. Reşîd Efendi kısmı. No: 1013

TÂCÜDDÎN-İ MERRÂKÛŞÎ

Mısır'da yetişen Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhim bin Yûsuf bin Hâmid olup, lakabı Tâcüddîn'dir. Tâcüddîn-i Marrâkûşî diye tanınmıştır. 700 (m. 1300) senesinden sonra Mısır'da Münye-Kâdüs beldesinde doğdu. 752 (m. 1351) senesi Cemâzil-âhır ayının 13. Pazar günü ikindi namazından sonra vefât etti.

Tâcüddîn-i Merrâkûşî'nin babası, Magrib memleketinde bulunan Merrâkûş beldesinden idi. Bu zât, Mısır diyarına gelip, Hayriyye bölgesinde bulunan Münye-Kâdüs beldesinde yerleşmiş idi. Tâcüddîn Muhammed bin İbrâhim burada dünyâya geldi. Sonra Kâhire'ye gidip, orada yerleşti. Orada yetişti. Şerîfiyye Medresesi'ne devam etti. Fıkıh ilmi ile meşgûl oldu. Kâdı'l-kudât Alâüddîn Ali bin İsmâil Konevî, Rükneddîn

bin el-Kavbâ' (veya Zekiyyüddîn bin el-Kavna'), Hâfız Müzzî, Muhammed bin Gali, İbn-ül-Kammâh ve daha başka âlimlerden okudu. Şafiî fıkıh âlimi oldu. Ayrıca nahiv ve daha başka birçok ilimde söz sahibi idi. İlim tahsili husûsunda tahammülü yüksek bir zât idi.

Tâcüddîn-i Merrâkûşî hazretlerinin ilimde yükselip, herkes tarafından beğenilmesini, takdîr edilmesini çekemeyenler, hased edenler çıktı. Bu sebeple, bir ara Kâhire'den ayrılıp, Dımeşk'a gitti. Orada, Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yaptırmış olduğu Mesrûriyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Bir taraftan medresedeki ders okutma vazîfesine devam ederken, diğer taraftan, orada bulunan meşhûr âlimlerin sohbetlerinde bulunup, onlardan istifâde etmeye gayret etti. Hayâtı boyunca, hem ilim öğrenmek, hem de öğretmek için çok gayret etti. Bir ara Dımeşk'dan ayrılıp, tekrar Kâhire'ye döndü. Orada daha önce ilim öğrendiği Eşrefiyye Medresesi'nde ders verdi. Gece-gündüz ilimle meşgûl oldu. Hattâ son zamanlarda yemekten, içmekten bile kesilmişti. 752 (m. 1351) senesi Cemâzil-âhır ayının 13. günü sabahı kendisinde humma hastalığı başladı, öğle namazına kadar sabretti. Namazdan sonra evine gitti, ikindi namazında tekrar medreseye geldi. Namazdan sonra evine gitti. Eve girer girmez vefât etti. İlim öğretmekteki gayreti, bu şekilde vefâtına kadar devam etmiş oldu.

Tâcüddîn-i Sübkî buyurdu ki: "Muhammed bin İbrâhim (radıyallahü anh), zamanının fıkıh ve nahiv âlimi idi. Fetvâ verirdi. Devamlı ilim öğrenmekle meşgûl idi."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sûbki) cild-9, sh. 147

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 468

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 300

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 16

5) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 172

TÂCÜDDÎN KÜRDÎ

İznik Medresesi'nin ikinci müderrisi, fıkıh âlimi. Hakkında çok az bilgi bulunan Tâcüddîn Kürdî, Anadolu Selçuklu Devleti kâdı'l-kudâtlarından Sirâcüddîn Mahmûd Urmevî'den ilim öğrendi. Konya'daki diğer âlimlerden ve hocasının tavsiye ettiği kimselerden ilim tahsil etti. Akranları arasında derecesi çok yükseldi. Halk arasında ilmi ve irfanı ile meşhûr oldu. İznik şehrini fetheden genç Osmanlı Sultanı Orhan Gazi, İznik'te bir medrese yaptırıp, oraya ilim erbâbını da'vet etti. Âlimlere çok izzet ve ikramda bulundu. Bu âlimler arasında Dâvûd-i Kayserî Karamanî ve Tâcüddîn Kürdî de vardı. Dâvûd-i Kayserî'nin 750 (m. 1349) yılında vefâtından sonra, İznik Orhâniye Medresesi'ne başmüderris olarak Tâcüddîn Kürdî ta'yin edildi, insanlara ilim öğretip fetvâlar veren Tâcüddîn Kürdî hazretleri, Orhâniye Medresesi'nde birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden Kara Halîl'e kızlarından birini verdi. Sonradan Osmanlı veziri olacak olan Kara Halîl, Çandarlı Halîl Hayreddîn Paşa'dan başkası değildi. Kızlarından birini de çok önceden Edebâlî'ye vermişti. Tâcüddîn Kürdî, 751 (m. 1350) yılından sonra vefât etti. Onun vefâtından sonra, İznik-Orhâniye Medresesi müderrisliğine Alâüddîn Esved, ya'nî Kara Hoca diye bilinen âlim ta'yin edildi.

Tâcüddîn Kürdî, ilimde önder, ahlâkta güzel, insanlara emr-i ma'rûf yapmakta çok gayretli idi. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için öğrenmiş olduğu güzel ve faydalı bilgileri, ya'nî Muhammed aleyhisselâm ve O'nun izinde gidenlerin yoluna dâir bilgileri, Allahü teâlânın rızâsı için öğretmekte çok gayretli idi. İnsanlara karşı çok cömert ve pek merhametli davranır, kalb kırmamağa, herkesi hoşnut etmeğe çok i'tinâ gösterirdi. Bu güzel ahlâkı sayesinde, herkes tarafından sevilir, nasîhatları dinlenirdi.

Tâcüddîn Kürdî'nin (radıyallahü anh), Orhan Gazi devrinde İznik ganîmetleri hakkında vermiş olduğu fetvâsı meşhûrdur. Bu husûsta şöyle anlatılır: Orhan Gazi, yıllarca İznik'i muhasara etti. Komutanlarından Lala Şahin Paşa'ya, muhasaraya devam etmesi emrini verip; "Göreyim seni, bir an önce kaleyi fethedersen, ganîmetler senin olsun" dedi. Lala Şahin Paşa da gayret gösterip, kaleyi bir an önce fethetti. Elde edilen ganîmetlerin de hepsine sahip oldu. Orhan Gazi, bunca malın devlet hazînesi dışına verilmesinde hatâ etmekten korktu. Tâcüddîn Kürdî hazretlerine müracaat edip, fetvâ sordu. Tâcüddîn Kürdî de ganîmetlerin devlet hazînesine kalmasını arzu ediyordu. Ancak Allahü teâlânın emri, verilen sözde durmayı îcâbettiriyordu. Fetvâyı da o yönde verip,

ganîmetlerin Lala Şahin Paşa'da kalması icâbettiğini söyledi. Lala Şahin Paşa da, aldığı ganîmetleri, Orhan Gâzî'nin kullanacağı yerden başka yere harcamadı. Kirmasti kasabasında câmi, medrese, zaviye ve köprü yaptırdı. O da ganîmetleri, Allahü teâlânın dininin öğrenilmesi ve yayılması, müslümanların refah ve saadeti için harcadı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 27

TÂCÜDDÎN SÜBKÎ

Hadîs, usûl, edebiyat, târih ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdülvehhâb bin Ali bin Abdülkavî bin Ali bin Temmâm bin Yûsuf el-Ensârî eş-Şâfiî es-Sübkî'dir. Künyesi Ebû Nasr olup, lakabı Tâcüddîn'dir. 727 (m. 1327) senesinde Kâhire'de doğdu. 771 (m. 1370) senesi Zilhicce ayında tâ'ûn hastalığından vefât etti. Kâsiyûn eteğindeki Sübkiye kabristanına defnedildi.

Tâcüddîn Sübkî, ilim ocağı olan bir ailede gözlerini dünyâya açtı. İlme erken başlamasında ve küçük iken Kur'ân-ı kerîmi ezberlemesinde ailesinin büyük rolü oldu. Küçük yaşta iken birçok âlimleri gördü. Onlar, büyük âlim olan babası Takiyyüddîn Sübkî'nin meclisine gelirler ve ondan öğrendiklerini yazarlardı. Tâcüddîn Sübkî, babasından Arabcanın temeli olan bilgiler ile i'tikâdî bilgileri öğrendi. Ayrıca asrın meşhûr hocalarından ders aldı. Kısa bir süre sonra İbn-i Şihne ve Yûnus ed-Debbûsî gibi âlimlerden icâzet (diploma) aldı. Yahyâ bin Mısrî, Abdülmuhsin es-Sâbûnî, İbn-i Seyyidinnâs, Sâlih bin Muhtâr, Abdülkâdir bin Mülûk ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi.

Babası Şam Kâdı'l-kudâtlığı vazîfesini alınca, onunla beraber 739 (m. 1338) senesinde Şam'a gitti. Orada İbn-i Ebi'l-Yüsr ve İbn-i Temmâm'dan hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca, Müzzî'den ilim öğrendi. Zehebî'nin ilim meclislerinde bulundu. İbn-i Râfiî ve el-Haccâr'dan icâzet (diploma) aldı. Esîrüddîn Ebû Hayyân'dan ilim öğrendi. İbn-i Sübkî bu kadar âlimden ders almakla yetinmedi. Ayrıca kendi kendine çok mütâlâada bulundu. Hattâ İmâd el-Hanbelî onun için; "Tâcüddîn Sübkî, kendi kendine çalışmayı âdet edinmişti" dedi. İbn-i Hacer Askalânî de; "Bilhassa hadîs-i şerîf üzerinde çalışmalarına ağırlık verdi. Bu husûsta birkaç cüz yazdı. Bunun yanında; fıkıh, usûl-i fıkıh ve nahiv ilmi ile de meşgûl oldu. Genç yaşta iken bu ilimlerde mahir ve mütehassıs oldu" demektedir.

Tâcüddîn Sübkî'nin babası, oğlunun terbiyesine çok önem verdi. İlimlerine i'timâd ettiği zamanının büyük âlimlerinin elinde yetişmesine çok gayret gösterdi. Tâcüddîn Sübkî, hocası Müzzî'nin hayâtını anlatırken şöyle demektedir: "Ben ekseriyetle Zehebî'nin derslerine devam ederdim. Sabah ve ikindi vakitlerinde olmak üzere, günde iki defa onun derslerine giderdim. Müzzî'ye ise, haftada iki defadan başka gitmezdim. Çünkü Zehebî, hem güzel latifeler yapar ve hem de beni severdi. Onun bana olan bu yakın muâmelesini görenler, benim kadar kimseyi sevmediğinin farkına varırlardı. Ben o zaman gençtim. Bu sebeble, onun bu yakın muâmelesinin büyük te'sîri olmuştu. Müzzî ise, fazla latife yapmazdı ve heybetli bir hâli vardı. Babam ise, Zehebî'den çok Müzzî'ye devam etmemi isterdi. Zîrâ babamın ona hürmet ve saygısı vardı. Ekseriyetle dersten geldiğim zaman, babam bana; "Gel bakalım, ne okudun, ne dinledin ve ne istifâde ettin?" derdi. Ben de babama okuduklarımı ve öğrendiklerimi anlatırdım. Zehebî'nin yanından geldiğim zaman; "Hocanın yanından mı, geldin?" derdi. Şemsüddîn bin Nakîb'in yanından geldiğim zaman da; "Şâmiyye'den geldin mi?" derdi. Çünkü o Şâmiyye Medresesi'nde ders verirdi. Fakat Müzzî'nin yanından geldiğim zaman, "Şeyhin yanından mı geldin?" der, bu kelimeyi bilhassa söyler ve sesini yükseltirdi. Ben kesin olarak biliyordum ki, o bu şekilde yapmak sûretiyle, onun büyüklüğünün ve üstünlüğünün kalbimde yer etmesini te'min etmeyi ve dâima ona gidip gelmemi istiyordu. Eşrefiyye Hadîs Medresesi'nde bir yer boşalmıştı. Bunun üzerine babam beni oraya yerleştirdi. Ben buna hayret ettim. Zîrâ babam, çocuklarını gece kalmak için medreselerde bırakmazdı. Ben ders tekrarını o âna kadar babamdan başkasının yanında yapmamıştım. Babam bizi, müderris oluncaya kadar medresede bırakmıyordu. O bizi bu şekilde terbiye ediyordu. Beni medreseye yatılı olarak vermesinin sebebini sorunca; "Sana Müzzî'nin yanında âlim oldu denilmesi için böyle yapıyorum" dedi. Müzzî'ye ulaşınca, talebelerine ismimin en yüksek tabakaya yazılmasını emretti. Müzzî'nin bu emri babama ulaşınca, bundan rahatsız oldu ve; "Hayır, vallahi Abdülvehhâb daha gençtir ve bu dereceye müstehak değildir. Onun ismini, işe yeni başlıyanlarla beraber yazınız" dedi.

Bunun üzerine Zehebî; “Vallahi o bu derecenin fevkindedir. İyi bir hadîs âlimidir” dedi. Babam onun bu sözüne güldü ve; “Oğlum Abdülvehhâb orta hâlli biridir” dedi.”

İlmî üstünlüğü: Tâcüddîn Sübkî, ilme olan sevgisinden dolayı, genç yaşta çeşitli ilimlerde yüksek derecelere ulaştı. Kısa zamanda birçok âlimin dikkatini üzerine çekti. Asrının büyük âlimlerinin derslerinde bulundu. Tâcüddîn Sübkî, önce fıkıh ilmi ile meşgûl oldu. Zîrâ herkesin ona çok ihtiyâcı vardı. Fetvâlar vermek ve kadılık, fıkıh ilmini bilmeyi îcâb ettiriyordu. Onun için bu husûsta çok bilgi sahibi oldu. Fıkıh ilmine dâir eserler yazdı. Babasının fetvâlarını topladı. Fıkıh ilmine verdiği husûsî ehemmiyetden dolayı, Tabakât-üş-Şâfiiyye adlı eserini fıkıh mes’eleleriyle doldurdu. Usûl-i fıkha çok ehemmiyet veren İbn-i Sübkî, bu ilme dâir çeşitli eserler yazdı.

Tâcüddîn Sübkî, hadîs ilmine de gereken önemi verdi ve asrının büyük hadîs âlimlerinden rivâyette bulundu. İbn-i Hacer; “Tabakât’ında, İbn-i Sübkî’nin, hadîs ilmindeki yüksek derecesi kolayca anlaşılır” demektedir, İbn-i Sübkî, hadîs ilminde cerh ve ta’dil üzerinde de durmuştur.

Yine Tabakât-üş-Şâfiyye’sinde kelâm ilmine dâir verdiği bilgiler onun kelâm ilminde de ne kadar mahir ve mütehassıs olduğunu ortaya koymaktadır.

Tâcüddîn Sübkî, târihî hâdiseleri, meşhûr şahısların hayatlarını çok iyi bilirdi. Onu bu husûsa sevk eden şey; İslâm târihine vâkıf olmak, âlimlerin hayatlarını tetkik etmek sûretiyle, onların hayatlarından ibret almak ve tecrübelerinden istifâde etmek idi. İbn-i Sübkî, târih ilminde o kadar yükseldi ki, târih ilmine dâir kaideler ve hâdiseleri vermekte ta’kib edilecek usûlleri ortaya koydu.

İbn-i Sübkî, fıkıh, hadîs ve târih ilimlerinde mütehassıs olmakla birlikte, Arabî ilimlerde de çok ileri seviyelere ulaştı. Tabakât kitabında; nahiv, sarf, belagat ve arûz ilimlerine geniş yer verdi. Garîb lügatlara ehemmiyet verdi. Hattâ Mecdüddîn İbni Esîr, bu sahada çok araştırma yapmış olmasına rağmen, İbn-i Sübkî Tabakât’ında onun zikretmediklerini zikretti.

Tâcüddîn Sübkî, küçüklüğünden beri edebî ilimlere de ağırlık vermişti. Şiir san’atında pek mahir idi. Bu husûsta ince görüşleri vardı. Cümle içerisinde kelimeleri seçmekte veya bir şâiri diğer bir şâire tercih etmekte çok derin düşünürdü. Bu husûslar “Tabakât” kitabında geniş olarak görülür. Daha çocuk yaşta iken, Selâhüddîn Halîl bin Aybek es-Safdî ile beraber bulundu. Bu sırada şiire dâir meleke kazandı. Bunu kendisi şöyle anlatır. “Ben, daha bülûğ çağına erişmeden, Selâhüddîn Halîl ile olan beraberliğimiz başladı. O bana ben ona şiir yazardım. Bu vesile ile bende edebiyatla ilgilenme arzusu başladı.”

Hocası Zehebî, onun ilimdeki yüksekliğini Mu’cem’inde şöyle anlatmıştır: “Tâcüddîn Ebû Nasr Sübkî, benden öğrendiklerini birkaç cüz hâlinde yazdı, ilimde daha yükselmesini, ders ve fetvâ vermesini umarım.”

Hâfız Şihâbüddîn bin Hicâ onun hakkında; “Tâcüddîn Sübkî, fıkıh, usûl, hadîs ve edebiyat gibi muhtelif ilimleri okudu. Bunlarda mütehassıs oldu. Arabî ilimlerde de mütehassıs idi. Nazım ve nesirde fevkalâde idi. Çok zekî olup, belagat ve fesahat sahibi idi” demektedir.

Tâcüddîn Ebû Nasr Sübkî, ilim tahsilini tamamlayıp çeşitli ilimlerde mütehassıs olduktan sonra, çeşitli makamlarda görev aldı. Azîziyye, Adiliyye-i kübrâ, Gazâliyye, Azrâviyye, Şâmiyyeteyn, Nâsiriyye, Emîniyye, Dâr-ül-hadîs-i Eşrefiyye, Dîmâgiyye ve Mesrûriyye medreselerinde müderrislik yaptı. Mısır’da Şâfiiyye ve Şeyhûniyye medreselerinde ders verdi. Şam’da Emeviyye Câmii hatîbliğini yaptı. Babasının yerine kadı olarak ta’yin edildi. Ayrıca, Şam’da, Şam naibi Alâüddîn Emîr bin Ali Mardînî’nin yazı işlerinde vazîfelendirildi.

İbn-i Sübkî kadılık vazîfesini yerine getirirken, birçok sıkıntılarla karşılaştı. Bu durumu İbn-i Kesir şöyle anlatır: “Kendisinden önce hiçbir kadıya nasîb olmayan makamlarda bulunduğu gibi, onun kadar da hiçbir kadı sıkıntı çekmedi. Sıkıntılı ve meşakkatli günlerinde, hasımlarına gereken cevâbı verip, susturmuştur. Fakat daha sonra onları affetmiştir.”

Tâcüddîn Sübkî’nin şöhreti, bütün İslâm memleketlerine ulaşmıştır. Fetvâ husûsunda zamanının en büyük mercii idi. Muhtelif İslâm memleketlerinden kendisine fetvâlar sorulurdu. O da bu fetvâlara gerekli cevapları bildirirdi. İbn-i Sübkî, talak ve Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret mes’elesinde İbn-i Teymiyye’ye cevaplar verdi.

Eserleri: Tâcüddîn Sübkî, çeşitli ilimlere dâir birçok eser yazdı. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1- Ehâdîsü ref-il-yedeyn,

2- El-Eşbâh ven-nezâir fil-fürûi, 3- Evdah-ül-mesâlik, 4- Telâyin-ül-ahkâm fî tahlîl-il-hâid, 5- Terdhu tashîh-il-hılâf, 6- Terşih-üt tevşîh fî usûl-il-fıkıh, 7- Tevşîh-ut-tashîh, 8- Cüz'ün fit-Tâkîn, 9- Celeb Haleb, 10- Cem-ül-Cevâmi fî usûl-il-fıkh: İbn-i Sübkî, bu eserini takriben yüz eserden toplamıştır. Muhtasar-ı İbn-i Hâcib ile Minhâc'a yaptığı şerhlerin özü ve hülâsası ile yaptığı ba'zı açıklamaları ihtivâ etmektedir. Birkaç mukaddime ile, yedi bölümden meydana gelmiştir. 11- Ref-ül-Hâcib an şerhi muhtasar-i İbn-i Hâcib fil-usûl, 12- Ref-ül-havbe fî vad-it-tevbe, 13- Es-Seyf-ül-meşhûr fî şerhi akîdet-i Ebû Mensûr el-Mâtürîdî, 14- Şerh-ül-Minhâc-il-vüsûl ilâ ilm-il-usûl lil-Beydâvî, 15- El-Fetâvâ, 16- Kavâidüddîn ve umdet-ül-muvahhidîn, 17- Mûsânnetün fî ilm-il-Elgâz, 18- Muîd-ün-niam ve mübîn-ün-nikam, 19- Menâkıb-iş-Şeyh Ebû Bekr bin Kavvâm, 20- Men'ül-Mevâni, 21- Tabakât-üş-Şâfiiyye es-sugrâ vel-vustâ vel-kübrâ: İbn-i Sübkî'nin en meşhûr ve en kıymetli eserleridir. Tabakât-üş-Şâfiiyyet-ül-kübrâ'sı ile insanlara çok güzel Arabca bir İslâm ansiklopedisi sunmuştu. Tâcüddîn Sübkî, bu eserin hazırlığına küçüklüğünde başlamıştı. Âlimlere dâir haberleri çok sever, onları toplardı. Âlimlerle alâkalı bir hâdiseye rastladığı zaman, o hâdise üzerinde derin olarak düşünür, hâdiseyi iyice inceler, ondan pekçok tecrübeler ve bilgiler edinirdi. İbn-i Sübkî, bütün bilgi ve tecrübelerini bu eserinde yazdı. Bu kitabında, ba'zan derin ve ince ilmî mes'elelere, ba'zan edebî mevzûlara ve şiirlere, ba'zan hadîs-i şerîflere ve hadîs ilmine, ba'zan fıkıh ve kelâm ilmine, ba'zan tasavvufa, ba'zan târihî hâdiselere ve daha başka çeşitli mevzûlara temas etti.

Tabakât-üş-Şâfiiyye kitabı bir mukaddime ile, İslâm âlimlerinin yedi tabakasını ihtivâ eder. Her tabakada bir asrın (yüz senenin) meşhûr âlimlerinin hâl tercümeleri anlatılmaktadır, İbn-i Sübkî, mukaddimede muhtelif mevzûlardan bahsetmektedir. Hadîs ilmi, hadîs ricali ve nahiv ile ilgili mes'eleleri ele alıp, inceledi. Kelâm ilmine temas edip, şiire girdi. Şiir rivâyeti, yazılması, söylenmesine ve dinlenmesine dâir âlimlerin görüşlerini bildirdi.

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) huzûrunda okunan ve Eshâb-ı Kirâmdan bildirilen, İslâm âlimleri ve büyük zâtlardan şiir yazmağa, söylemeğe ve dinlemeğe dâir bizzat İmâm-ı Şafiî'den rivâyet edilen şeyleri nakletti.

İbn-i Sübkî, Tabakât-üş-Şâfiiyye'nin mukaddimesine; Besmele, Allahü teâlâya hamd ve Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât ile başlar. Sonra, amellere ne ile başlanacağına dâir hadîs-i şerîfleri bildirip, bu mevzûyu iyice beyân ettikten sonra; "Bismillâhirrahmânirrahîm, âlimlerin tabakalarını, sultanların taclarına üstün kılan Allahü teâlâya hamd olsun" der. Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığı ve Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) Allahü teâlânın kulu ve Resûlü olduğuna dâir hadîs-i şerîfleri de zikrettikten sonra; "Ben şehâdet ederim ki, Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur. O'nun ortağı yoktur. Bunun böyle olduğuna şeksiz ve şüphesiz şehâdet ederim. Yine şehâdet ederim ki, Peygamber efendimiz Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür. O takvâda rehber, insanlara yol gösteren bir nûrdur" diye yazmaktadır.

Sonra Resûlullaha (aleyhisselâm) salât ve selâm ile ilgili hadîs-i şerîfleri bildirdikten sonra, salât ve selâm ile ilgili geniş bilgi vermektedir. Daha sonra; "Allahü teâlânın rahmeti, Resûlullah efendimize, O'nun âline ve O'nun Eshâbına (radıyallahü anhüm) ve diğer Nebiler ve Resûllere (aleyhimüsselâm) olsun. Onlar kalbleri tedâvî etmektedirler" demektedir. Sonra Kureyş'in ve Kureyş âlimlerinin faziletlerine dâir hadîs-i şerîfleri bildirmektedir.

İbn-i Sübkî, bütün bunlardan sonra; "Emmâ ba'du (gelelim mevzûmuza)" ifâdesi ile esas mevzûya, bu kitabını yazma sebebine ve bu kitabında ta'kib ettiği metodunu anlatmaya geçmeden; "Emmâ ba'du" ifâdesine dâir hadîs-i şerîf ve haberleri bildirir.

İbn-i Sübkî, bu kitabını; hadîs, fıkıh, târih, edebiyat ve çeşitli fâide ve incelikleri, nükteleri ihtivâ eden bir kitap olarak görmekte, burada; âlimlerin hayâtını, hakkını vererek, hadîs ve edebiyat âlimlerinin metodu üzere anlatacağız, akılları hayrette bırakan nükteleri bildireceğiz" demektedir.

Tâcüddîn Sübkî, bu kitapdan en mühim maksadının ne olduğunu şöyle anlatır: "Bizim en büyük maksadımız, her âlimin hayâtını anlatmayı bitirdikten sonra veya âlimlerin hayâtını anlatırken, hayâtını anlattığımız zât, yalnız Mısır değil, bütün dünyâda meşhûr bir âlim ise, onun duyulmamış ve kıymetli bir eseri varsa, ondan fâideli veya garip, dikkat çekici mevzûlarını yazıyoruz. Eğer eseri az ve ondan yazılacak çok fazla birşey olmazsa veya hiç olmazsa, ondan fâideli birşey yazmak için gayret gösteriyoruz. Ba'zan bir âlim, fıkıhla çok meşgûl oluyor, fakat ondan nakledilecek garip ve

mühim olarak yazılacak birşey bulunmayabilir. O zaman ondan, fıkıh ilminin hâricinde, hadîs veya başka bir ilme dâir fâideli bir mes'ele naklediyoruz. Ba'zan da bir âlim, fıkıh hâricinde başka bir ilimle fazla meşgûl olmamış oluyor. Fakat biz, durumun îcâbettirmesine göre, ondan fıkıh ilmi ile ilgili veya o zâta münâsip düşecek başka birşey naklediyoruz. Eğer bu söylediğimiz şekilde yazacak birşey bulamazsak, onun hayâtını, hiç olmazsa, bir hikâye, şiir veya duyulmamış bir fâideyi yazmaya çalışıyoruz." Fakat İbn-i Sübkî, ba'zı âlimlerin hayatlarını anlatırken, bu dediklerinden hiçbirini bulamamış, o zâtın ismi unutulmasın diye, hayâtı hakkında biraz bilgi vermiştir.

Tâcüddîn Sübkî, her tabakayı Mu'cem harflerine göre tertîb etti. Önce Ahmed ve Muhammed isimli âlimlerden başlamıştır. Tabakât-ı Vustâ ve Tabakât-ı Sugrâ'sında da aynı şekilde yapmıştır. Bu üç Tabakât kitabının hangisinin önce yazıldığı mes'elesi hakkında, Muhammed Sâdık Hüseyn, "El-Beyt-üs-Sübkî" isimli eserinde şöyle yazmaktadır "Tâcüddîn Sübkî, Tabakât kitaplarını kısım kısım olarak yazdı. Tabakât'ını önce muhtasar, sonra geniş olarak yazdı. "Gerçek olan şudur ki; İbn-i Sübkî, Tabakât-ı Vustâ'nın yazma bir parçasında şöyle demektedir: "Bu eseri, Dımeşk'da 754 (m. 1353) senesinde Zilka'de ayının yirmiüçüncü gecesinde bitirdim." Hâlbuki Tâcüddîn Sübkî, Tabakât-ı Kübrâ'nın (Tabakât-üş-Şâfiiyye) te'lîfini 766 (m. 1364) senesinde bitirmiştir. Tabakât-ı Sugrâ'yı ise ne zaman bitirdiği bilinmemekle beraber, Tabakât-ı Vustâ'dan önce yazmıştır.

İmâm-ı Sübkî'nin yazmış olduğu Tabakât-üş-Şâfiiyye'den ba'zı bölümler:

Kerâmetler: Ebû Abbâs Rakkî şöyle anlattı: "Mekke-i mükerreme yolunda, Ebû Türâb Nahşebî ile beraber gidiyorduk. Talebelerinden birisi ondan su istedi. Ebû Türâb ayağını yere vurdu. Oradan bir pınar kaynadı. Birisi; "Ben bardakla içmek istiyorum" dedi. Ebû Türâb elini toprağa vurdu. Ona beyaz camdan bir bardak verdi. Bu bardak, gördüğüm bardakların en güzeli idi. O bardakla hepimiz su içtik. Mekke-i mükerremeye kadar o bardak yanımızda idi. Birgün Ebû Türâb bana; "Allahü teâlânın kullarına ikramda bulunduğu bu işler (kerâmetler) hakkında talebelerin ne diyor?" diye sordu. Ben de, hepsinin bunlara inandığını ve kabûl ettiklerini söyledim. Bunun üzerine Ebû Türâb; "Ben sana ahvâl bakımından sordum. Sen ise, onların o mevzûda hiçbir sözünü söylemedin. Senin talebelerin, bu hâllerin Allahü teâlânın onlara mekr-i ilâhîsi olduğunu söylüyorlar. Hâlbuki, durum, onların dediği gibi değildir. Şayet bu hâllere meyl duyulur, onlar arzu edilirse, mekr-i ilâhî olur. Fakat böyle bir istek olmadan, böyle hâller zuhur ederse, bu, Rabbanîlerin mertebesidir" buyurdu.

Ebû Türâb'ın bu sözündü önemli iki husûs vardır: 1- Kerâmetler ve keşifler, yalnız ona rağbet duyan, o hâllerin kendisinde zuhur etmesini arzu eden kimseler içindir. O kimsenin bütün maksadı ve arzusu bu kerâmetler olur. Bir kısım kimseler, kerâmetlere i'tibârda o kadar ileri gittiler ki, bu sebeble ma'nevî ihsânlardan mahrûm kaldılar. Ba'zıları ise, bunlara meyl etmediler. Doğru olan Ebû Türâb'ın kerâmetlere meyletmenin, onları arzu etmenin noksanlık olduğunu anlatmak istediği sözdür. Hiçbir ârifin inkâr etmediği husûs, ârif olan için kerâmete arzu ve meyl duymadığıdır. Onun matlubu ve maksudu, kerâmetlerden başkasıdır. Kerâmet, âriflerin yolunda meydana gelir. Arzusu, hedefi ve matlubu bu olan kimse, aldanmıştır ve helake gider. Böyle kimse, arzu ettiği kerâmetlere de ulaşamaz. Kerâmetlere, sâdece, matlubu ve maksudu kerâmet olmayan kimseler kavuşur.

Suâl: Öyleyse, kerâmet gösteren zâtlar, niçin bu kerâmetlerini izhâr ediyorlar. Hâlbuki böyle zâtların kerâmetlere gönül bağlamadığı söylendi.

Cevap: Böyle zâtlardan kerâmetin görünmesi, birkaç şekildedir. Kerâmet, kerâmet gösteren zâtın isteği üzere zuhur etmiştir. Bu çok olmaktadır. Hattâ, İmâm-ül-Haremeyn, "Şâmil" adlı eserinde, kerâmetlerin sâdece bu şekilde olduğunu söylemiştir. Fakat bu zaîf kavildir. Ancak bu çeşit kerâmet, kerâmet gösteren zâtın başkasını; terbiye, müjde ve korkutma gibi dînî bir fâide için olur. Dînen buna izin verilmiştir. Fâide bulunmadığı zaman kerâmet izhâr etmek caiz değildir.

2- Kerâmetler haktır. Evliyânın kerâmetine inanmıyan, bid'at sahibi, sapık olur. Ben kerâmetleri inkâr edenlere çok hayret ediyorum. Onlar hakkında, Allahü teâlânın gazâbından korkuyorum.

Mu'cize ve kerâmet, ikisi de harikulade hâllerdir. Ancak mu'cizede, Peygamber olan zâtın, Peygamberliğini iddia etmesi vardır. Aklın caiz ve mümkün kıldığı şeyler, normal âdetteki bilgilerle kıyâs edilerek red edilemez. Eşyanın,

kerâmet ile değişikliğe uğraması, aklın caiz kıldığı birşey olup, bu asla red edilemez.

Suâl: Kerâmet caiz olsa idi, mu'cize ile karışırdı. O zaman mu'cizenin, nübüvvete delâlet etmesi kalmazdı.

Cevap: Bu böyle olamaz. Çünkü mu'cize, peygamber olan zâtın, peygamberliğini iddia etmesi ile olur. Kerâmette böyle bir iddia yoktur. Kerâmet, kerâmet gösteren velînin mensûb olduğu Peygambere (aleyhisselâm) itaat etme, O'nu tasdik etme ve O'nun yolundan gitmek ile beraber bulunur.

Eğer bir kimse Eshâb-ı Kirâmın kerâmetlerini araştırmış olsa, pek fazla rastlıyamaz. Bununla beraber, bu husûsu îzâh edeceğiz, önce şunu bilmeli ki, bir Sahabe veya velîden kıyâmete kadar zuhur eden her kerâmet, Resûlullahın (aleyhisselâm) mu'cizesidir. Çünkü kerâmet sahibi bu kerâmete, Resûlullaha (aleyhisselâm) uymak sûretiyle kavuşmuştur.

Eshâb-ı Kirâmda görülen kerâmetler Hazreti Ebû Bekr, hanımının hâmile olduğunu ve kız çocuğu olacağını söylemiştir.

Hazreti Ömer, Sâriyye'yi (radıyallahü anh) İslâm ordusunun başına kumandan ta'yin ederek İrân'a gönderdi. Muharebe sırasında Nihâvend kapısında muhasara yapılırken, İslâm ordusu çok güç duruma düştü. Düşman gayet çok idi. İslâm ordusu neredeyse hezimete uğrayacaktı. Bu sırada Hazreti Ömer, Medîne-i münevverede bulunuyordu, İslâm ordusunun güç durumda olduğu bir sırada, Hazreti Ömer minberde hutbe okumakta idi. Bir ara Hazreti Ömer yüksek sesle; "Ey Sâriyye dağa! Ey Sâriyye! Dağa dağa!" diye bağırdı. Allahü teâlâ, Sâriyye'ye ve İslâm ordusunun hepsine Hazreti Ömer'in sesini duyurdu. Onlar o sırada Nihâvend kapısında bulunuyorlardı, İslâm ordusu Hazreti Ömer'in sesini tanıyıp: "Bu, Emîr-ül-mü'minînin sesi" dediler. Arkalarını dağa verdiler ve zaferi müslümanlar kazandı. Hazreti Ali, Hazreti Ömer'in hutbesini dinliyenler arasında bulunuyordu. Hazreti Ömer'in, Sâriyye'ye bu emri vermesi üzerine ona; "Emîr-ül-mü'minîn ne söylüyor?" diye soruldu. Bunun üzerine Hazreti Ali; "Emîr-ül-mü'minîni kendi hâline bırakınız. Hangi işe girmişse, mutlaka o işten Allahü teâlânın izni ile selâmetle çıkmıştır" buyurdu. Daha sonra Hazreti Ömer'in niçin öyle yaptığı anlaşılmıştır.

Derim ki; "Ömer'in (radıyallahü anh) maksadı, böyle bir kerâmeti göstermek değildi. Ancak, onda böyle bir kerâmet zuhur etti. Nihâvend'deki İslâm ordusunun durumu kendisine gösterildi. Hazreti Ömer, onlar arasında gerçekten bulundu. Medîne-i münevverede bulunduğu yerden ayrıldı. Onların yanında bulunan bir kimse gibi, onlara hitâb etti.

İmâm-ül-Haremeyn, "Şâmil" kitabında şöyle anlatır: "Hazreti Ömer zamanında yer sarsılmış, zelzele olmuştu. Bunun üzerine Hazreti Ömer, Allahü teâlâya hamd ve sena etti. Bu sırada yer çok şiddetli sallanıyordu. Hazreti Ömer asası ile yere şiddetle vurdu ve; "Sakin ol! Ben sana karşı âdil olmadım mı?" dedi. O anda yer sakin oldu. "Hazreti Ömer, zâhiren ve bâtınen hakîkat üzere idi. Yerde ve yeryüzü sakinleri arasında Allahü teâlânın halîfesi idi. O, insanları, yaptıkları kötü işleri sebebiyle terbiye ettiği gibi, yeri de, ondan sâdır olan iyi olmayan işleri sebebiyle cezalandırıyor ve terbiye ediyordu.

Nil kıssası: Nil nehri, câhiliyye devrinde, her sene içine bâkire bir kız atılmadıkça akmazdı. Ancak, İslâmiyet kabûl edildikten sonra, Nil nehri yine akmadı. Bunun üzerine Mısırlılar, Mısır vâlisi Amr bin Âs'a (radıyallahü anh) müracaat ettiler. Ona Nil nehrinin bir âdeti olduğunu, ana babasının gözü önünde, üzerinde en güzel elbise ve zînetleri olduğu hâlde bir kız içine atılmadıkça onun akmıyacağını söylediler. Amr bin As (radıyallahü anh) onlara, böyle bir şeyin olmayacağını, İslâmiyetin câhiliyye zamanındaki böyle yanlış âdetleri yıktığını, onları ortadan kaldırdığını söyledi. Ancak o günden i'tibâren üç ay geçtiği hâlde, Nil nehri yine akmıyordu. Mısır halkı, artık bu iş üzerinde iyice durmaya başladılar. Onlar artık bu durumdan kurtulmak istiyorlardı. Tekrar Amr bin Âs'a (radıyallahü anh) durumu bildirdiler. Bunun üzerine Amr bin As (radıyallahü anh) durumu Hazreti Ömer'e bildirdi. Hazreti Ömer, Amr bin Âs'a yazdığı cevap mektûbunda: "İslâmın kendisinden önceki, yanlış ve bâtıl şeyleri ortadan kaldırdığı sözünde isâbet etmişsiniz. Sana bir kâğıt parçası gönderdim. Onu Nil nehrine at" dedi. Fakat Amr bin As, o kâğıt parçasını Nil nehrine atmadan önce açıp okudu. Onda; "Emîr-ül-mü'minîn Ömer bin Hattâb'dan Mısır Nil'ine: Eğer daha önce akmıyor idiysen, şimdi ak. Seni akıtan Vâhid ve Kahhâr olan Allahü teâlâdır. Vâhid ve Kahhâr olan Allahü teâlâdan seni akıtmasını diliyoruz" yazılı idi. Amr bin As (radıyallahü anh), bu kağıt parçasını Nil nehrine attı. Herkes, Nil'in bir ân önce akmasını istiyordu. Sabah olunca, Allahü teâlânın izni ile Nil nehri onaltı zrâ' (7.68 m.) yükselmişti.

Osman Zinnûreyn'in kerâmeti: Hazreti Osman'ın huzûruna, yolda karşılaştığı kadını düşünen birisi girmişti. Hazreti Osman ona; "Sizden birisi, alnında zinâ izi olduğu hâlde yanıma girdi" dedi. Bunun üzerine o şahıs; "Yoksa Resûlullah efendimizden sonra da mı vahy var?" diye sorunca, Hazreti Osman; "Bu firâsettir" buyurdu.

Hazreti Osman bu sözü, o şahsı terbiye etmek, böyle kötü işlerden menetmek için söyledi. Kişinin kalbi, ma'nevî kirlerden temiz olup, berraklaşınca, Allahü teâlânın nûru ile bakar. Böyle bir kimse, bozuk ve bulanık vasıflara gözü takılınca, onları tanır. Bu husûsta kişilerin dereceleri değişiktir. Bir kısmı, bir şeyde kötü ve hoş olmayan şeyin farkına varır, fakat niçin olduğunu bilmez. Bir kısmının makamı daha yüksektir. O kötü hâlin neden, meydana geldiğini de bilir. Nitekim Hazreti Osman'ın, yanına giren şahsın hâlini haber vermesi böyledir. Zîrâ o şahsın yolda rastladığı kadını düşünmesi, onda berraklığını, saflığını gideren birşey meydana getirdi. Hazreti Osman bunu görünce, sebebini anladı. Burada bir incelik vardır. Her günâhın kendine mahsûs bir bulanıklığı ve kirliliği vardır. Kalbde, miktarına göre siyah bir nokta meydana getirir. Allahü teâlâ, Mutaffîfîn sûresi ondördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Hayır, (onların zannettikleri gibi değil). Doğrusu, onların kazandıkları günahlar, kalblerini kaplamıştır" buyuruyor. Bu durum, kalbde iyice yer etmeye, yerleşmeye kadar varır. Bundan Allahü teâlâya sığınırız.

Hazreti Ali'nin kerâmeti: Şöyle anlatılır: Hazreti Ali ve iki mübârek oğlu Hazreti Hasen ile Hüseyn, bir gece karanlığında birisinin şu şiiri okuduğunu duydular "Ey karanlıklarda çaresizin duâsına icabet eden! Ey hastalıkları, belâ ve musibetleri gideren! Bize lütuf ve keremin ile, işlediğimiz hatâ ve günahlarımızı af ve mağfiret eyle. Ey kulların sığınağı, ümîdi olan Allahım, günahkâr için eğer senin affın olmasa, âsîlere kim lütuf ve ihsânda bulunur." Bunu dinledikten sonra, Hazreti Ali, oğullarından birisini gönderip, bunu söyliyen şahsı bulup getirmesini söyledi. Bir müddet sonra o şahıs Hazreti Ali'nin huzûruna getirildi. Hazreti Ali ona; "Senin söylediklerini işittim. Hâlini anlat bakalım!" dedi. O şahıs şöyle anlattı: "Ben zevk-ü-sefâya ve günahlara dalmış birisi idim. Babam bana nasihat edip; "Oğlum, Allahü teâlâ zâlimleri azâb ile yakalar, onları cezalandırır" derdi. Babam bana böyle nasihat ettikçe, ben de onu döverdim. Bunun üzerine, benim bu kötü hâlimden dolayı babam bana bedduâ etmeğe ve bunun için Mekke-i mükerremeye gideceğine, duâsını kabûl etmesi için Allahü teâlâdan yardım istiyeceğine yemîn etmişti. Nihâyet babam yemînini yerine getirdi. Bedduâsını tamamlar tamamlamaz, benim sağ tarafım kurudu. Bunun üzerine ben yaptıklarıma çok pişman oldum. Babamın gönlünü alıp, onu râzı etmeye karar verdim. Hattâ bana bedduâ ettiği yerde duâ edeceğine dâir ondan söz aldım. Babamı bir deveye bindirdim. Yola çıktık. Ancak yolda, deve ürküp, babamı iki kaya arasında üzerinden attı ve babam öldü." Bunu dinliyen Hazreti Ali, o şahsa; "Eğer baban senden râzı olmuş ise, Allahü teâlâ da senden râzı olmuştur" buyurup, kalktı ve birkaç rek'at namaz kıldı. Sonra Allahü teâlâya duâ etti. Daha sonra o şahsa; "Ey mübârek kişi! Kalk" dedi. O şahıs kalktı ve yürümeye başladı, önceki sıhhatine kavuştu. Sonra Hazreti Ali ona; "Eğer babanın senden râzı olduğunu söylemeseydin, sana duâ etmezdim" dedi.

Duâ edenin, kalbinin nûrlanması için, duâdan önce sâlih bir amel yapması duâya sâlih bir amel ile başlaması gerekir. Bu sebeple, farz namazların peşinden yapılan duâlar, kabûle daha yakındır. Çünkü namaz, en faziletli amellerdendir. Birçok hadîs-i şerîfte, ihtiyâç zamanlarında, duâdan önce namaz kılınması bildirilmiştir. Namazın en azı iki rek'attir. Şayet böyle namaz kılınır, kalbe bir nûr hâsıl olur, kabûl alâmetleri belirirse, hemen peşinden duâ yapmak çok iyidir. Eğer böyle kabûl alâmeti olan bu nûr kalbde hâsıl olmazsa, hâsıl oluncaya kadar namaza devam etmelidir. Bu nûr hâsıl olunca, duâya başlamalıdır. Çünkü bu hâl, duânın kabûlüne daha yakındır.

Abbâs (radıyallahü anh) ile olan tevessül: Hazreti Ömer zamanında bir ara yağmur yağmamış, her taraf kurumuştu. Şiddetli kuraklık yüzünden, rüzgâr, yerdeki toprağı kül gibi savuruyordu. Bu sebeple bu seneye, kıtlık, kuraklık yılı denildi. Bir rivâyete göre de, bu senede pekçok ölüm olduğu için bu isim verildiği söylenmiştir. Bunun üzerine Hazreti Ömer, Hazreti Abbâs'ı da yanına alarak yağmur duâsına çıktı ve şöyle duâ etti: "Ey âlemlerin Rabbi! Sana, senin katında Habîbinin amcasını vesîle yapıyoruz. Çünkü sen Kur'ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyorsun: "Babaları sâlih bir kimse olduğu için, o ikisini muhafaza eyledi" (Kehf-82). Allahım! Hazreti Abbâs da Resûlullahın (aleyhisselâm) amcası olduğu için, senin katında onu vesîle yapıyoruz" dedi. Sonra orada bulunan cemâate dönüp: "Dedim ki; gelin Rabbinizin mağfiretini isteyin. Çünkü O, Gaffar'dır (mağfireti çok boldur). (Rabbinizin mağfiretini dilediğiniz takdîrde, Allah) üzerinize bol

bol yağmur salıverir. Hem mallarınızı, hem de oğullarınızı çoğaltır ve size bahçeler yaratır, ırmaklar akıtır” meâlindeki Nûh sûresinin onuncu âyet-i kerîmesini ve onikinci âyet-i kerîmesini okudu. Hazreti Abbâs da, gözlerinden yaşlar akarak şöyle duâda bulundu: “Küçükler boyunlarını büktü, büyükler inceldi. Şikâyetler yükseldi. Yâ Rabbi! Sen gizliyi ve en gizliyi de bilensin. Allahım! Onlara yardım eyle. Onlar beni, Resûlullaha (aleyhisselâm) yakınlığımdan dolayı senin katında vesîle ettiler.” Bu sırada bir parça bulut ortaya çıktı. Herkes; bakın bakın bulut çıktı, dedi. Sonra rüzgâr çıktı, şimşek çaktı. Daha yerlerinden ayrılmadan, çok yağmur yağdı. Herkes Hazreti Abbâs’ın yanına koşup; “Sana afiyet olsun, ey Haremeyn’in Sakisi” dediler. Allahü teâlâ kullarına merhamet edip, her tarafta bolluk oldu.

Bu duâ, Resûlullah efendimizin bereketiyle kabûl olunmuştur. Burada kerâmeti izhâr kastı yoktur. Bilâkis, insanların ihtiyâcı için yapılan bir yağmur duâsıdır.

Sa’d bin Ebî Vakkâs’ın duâsı: Sa’d bin Ebî Vakkâs (radıyallahü anh) Kadisiye muharebesinde vücûdunda çıkan bir yaradan muzdarip idi. Bu sebeple atına da binemiyordu. Ordunun yakınında bir yerdeki çadırında oturuyordu. Şâirlerden birisi, onun hakkında hoş olmıyan bir şiir söylemişti. Bu, Sa’d bin Ebî Vakkâs’a ulaştı.

O da; “Allahım! Sen onun dilinden ve elinden bizi muhafaza eyle” diye duâ etti. Bu duâdan sonra, o şâirin dili tutulup eli kurudu.

Sa’d bin Ebî Vakkâs (radıyallahü anh), duâsı kabûl olan mübârek bir zât idi. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) ona duâsının kabûl olması için; “İlâhi, bu senin okundur. Atışını doğrult. Allahım, sana duâ ettiğinde, Sa’d’ın duâsını kabûl eyle” diye duâ etmişti. O ne için duâ etmiş ise, mutlaka kabûl edilmiştir. Eshâb-ı Kirâm da onun bu durumunu bilirlerdi. Kûfelilerin şikâyeti üzerine, Hazreti Ömer onu Kûfe vâliliğinden azletmiştir. Hazreti Ömer, “Bir vâliyi belde ahalisi şikâyet ederse, mutlaka onu o vazîfeden alırım” buyurmuştur. Eshâb-ı Kirâmın vâlilikte, makam ve mevkide gözü yoktu. Onların vâliliği ve idâreciliği, mü’minlerin emîrinin emrine uymak, Allahü teâlâya itaat etmek, hakkı yerine getirmek husûsunda Allahü teâlânın vereceği sevâba kavuşmak içindi. Ancak onlardan birisi azledildiği zaman, bu azil, onlar için vâlilikten ve makamdan daha sevgili ve kıymetli idi. Görevlerinden alındıklarından dolayı, asla kalbleri kırılmaz ve üzülmezlerdi. Bu sebeple, azledilen Sahabeden her birinin, Hazreti Ömer yanında adâleti, vera’ı ve hakkında söylenilen sözlerden berî olduğu sabit olmakla beraber, sâdece yapılan bir şikâyetle onları hemen azletmeyi tercih ederdi. Çünkü Hazreti Ömer, Sahâbîyi azletmekle, hem o Sahâbîyi, hem de o beldenin halkını memnun etmiş oluyordu. Bütün bunlarla beraber Hazreti Ömer, idârecilerle, idâre edilenlerin ahvâlini teftiş etmekten uzak durmazdı. Şikâyetin doğru olup olmadığını, kesin olarak öğreninceye kadar bu araştırmasını sürdürürdü.

Hazreti Ömer, Sa’d bin Ebî Vakkâs’ı görevden alıp, yerine Ammâr bin Ya’ser’i (radıyallahü anh) vâli ta’yin edince, Sa’d bin Ebî Vâkkas’ın ahvâlini Kûfe ehlinden sorup araştıracak birisini, Sa’d bin Ebî Vakkâs (radıyallahü anh) ile beraber gönderdi. Hazreti Ömer’in vazîfelendirdiği bu zât, uğradığı her mescidde, Sa’d’ın (radıyallahü anh) durumunu sordu. Herkes Sa’d (radıyallahü anh) hakkında, iyiliklerinden bahsettiler. Yalnız Benî-Abs mescidine vardıklarında, künyesi Ebû Sa’de olan birisi kalkıp, Sa’d’ın (radıyallahü anh) hakkında uygun olmayan şeyler söyledi. Bunun üzerine Sa’d bin Ebî Vakkâs (radıyallahü anh) şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Eğer senin bu kulun yalancı ise, o burada sırf şöhret için kalktı ise, onun Ömrünü, fakirliğini uzat ve fitnelere hedef eyle.” Hadîs-i şerîf râvîlerinden Abdülmelik bin Umeyr şöyle dedi: Ben o şahsın, yaşlılıktan iki kaşlarının gözlerinin üzerine düştüğünü gördüm. O, yolda rastladığı kadınlara bakmak sûretiyle, kalbi onlara meyletti. Bana; “Bu hâllerim, Sa’d’ın (radıyallahü anh) bedduâsındandır” dedi.

Sa’d bin Ebî Vakkâs (radıyallahü anh), birgün Hazreti Ali’ye, Talhâ ve Zübeyr’e (r.anhüm) dil uzatan birisine rastladı. Onu böyle söylemekten men etti. O zaman, bu şahıs daha fazla dil uzatmaya başladı. Bunun üzerine Sa’d (radıyallahü anh) ona; “Yazık sana, senden çok daha hayırlı ve üstün olan kimselerden ne istiyorsun. Ya böyle söylemekten vazgeçersin veya sana bedduâ ederim” dedi. O şahıs Sa’d bin Ebî Vakkâs’a (radıyallahü anh); “Vay, sen benim gibi bir kimseyi mi korkutuyorsun?” dedi. Hazreti Sa’d evine girerek abdest aldı. Sonra mescide gitti ve şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Bu mübârek zâtlara dil uzatan bu kişi hakkında, bugün bana bir huccetini göster.” Bu sırada evlerin arasından. bir deve çıkıverdi. Onun sür’atle geldiğini gören herkes dağıldı. Bu deve, dil uzatan o şahsı ayakları altına aldı ve ezerek öldürdü.

İbn-i Ömer'in kerâmeti: İbn-i Ömer (radıyallahü anh), insanların yoldan geçmesine mâni olan arslana; "Buradan uzaklaş!" deyince, kuyruğunu sallıyarak gitti.

Alâüddîn Hadramî'nin (radıyallahü anh) kerâmeti: Resûlullah (aleyhisselâm), Alâüddîn Hadramî'yi bir ordu ile gazâya göndermişti. Gideceği yer ile ordu arasında deniz vardı. Bunun üzerine Allahü teâlâya duâ etti. Ordu, su üzerinde yürüyerek o denizi geçtiler.

Hâlid bin Velîd (radıyallahü anh) zehir içtiği hâlde, zehir ona zarar vermedi, îmran bin Husayn (radıyallahü anh) meleklerin tesbihini işitirdi. Fakat bunu söyleyince, bu durum ondan kayboldu. Sonra Allahü teâlâ, ona bu hâlini tekrar ihsân eyledi.

Suâl: Aslında çok olduğu hâlde, niçin Sahâbe-i Kirâmdan az kerâmet rivâyet edilmiştir?

Cevap: Eshâb-ı Kirâmın dereceleri çok yüksek idi. Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüler ve O'nun yüksek sohbetiyle şereflendiler. En büyük kerâmet olan, doğru yola yapıştılar. Bununla beraber, dünyâda pekçok yerlerin fethinde bulundular. Fakat dünyâya asla meyletmediler. Dünyâ, onlardan hiçbirini alçaltamadı. Böylece Allahü teâlâ onlardan râzı oldu. Onların elinde bulunan dünyalık, dünyâ peşinde koşanlarınkinden daha fazla idi. Buna rağmen dünyâdan da o derecede yüz çevirmişlerdi. Bu ise, en büyük kerâmetlerden idi. Onların şevki ve arzusu, sâdece Allahü teâlânın ism-i şerîfini yükseltmek ve O'na yalvarıp yakarmak idi.

Kerâmetlerin varlığına dâir delîller:

1-Hiçbir câhil ve inadcı kimsenin inkâr edemiyeceği derecede âlim ve sâlih kimselere âit, yayılmış, duyulmuş olan ve Hazreti Ali'nin kahramanlığı, Hâtem-i Tâî'nin cömertliği derecesinde meşhûr olmuş olan kerâmetlerdir. Böyle kerâmetleri inkâr, en büyük kibir ve inadcılıktır. Çünkü bunlar, çok duyulmuştur. Böyle kerâmetleri inad ile kabûl etmeyen kimsenin, maazallah kalbi bozulmuş ve değişmiştir.

2-Hazreti Meryem'in kıssasıdır. Kuru odun parçalarında, taze hurmalar meydana gelmiştir. Hazreti Meryem'in yanında, tabiî sebepler bulunmaksızın rızık hâsıl olmuştur. Nitekim Allahü teâlâ, bu durumu Âl-i İmrân sûresi otuzyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle bildirmektedir "Bunun üzerine Rabbi, Meryem'i güzel bir kabûl buyurdu ve onu iyi bir şekilde yetiştirdi. (Eniştesi) Zekeriyyâ peygamberi de ona kefil (himâyesine me'mûr) kıldı. Zekeriyyâ ne zaman Meryem'in bulunduğu mihraba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. "Ey Meryem! Bu sana nerden geliyor?" dedi. O da; "Bu, Allah tarafından gönderiliyor. Şüphe yok ki, Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır" dedi. Hâlbuki o, bir peygamber değildir. Bu husûs herkesçe kabûl edilen bir husûstur.

3-Eshâb-ı Kehf'in kıssasıdır. Üçyüz seneden fazla canlı oldukları hâlde uyumaları, âfetlerden korunmuş olmaları, bu arada yemeden, içmeden, tabiî kuvvetlerinin devam etmesi, harikulade hâdiselerin cümlesindendir. Hâlbuki onlar, peygamber de değillerdi ki, onlardan zuhur eden bu hâllere mu'cize densin, öyleyse bunlar, kerâmet olmaktadır.

İmâm-ı Haremeyn şöyle anlattı: "Müslümanlar şu husûsta ittifâk etmiştir Eshâb-ı Kehf, peygamber değillerdi. Onlar, zamanın putlara tapan kralın dîni üzere bulunuyorlardı. Ancak Allahü teâlâ, onlara hidâyeti nasîb etti. Kalblerini İslama açtı. Hiçbir da'vetçinin da'veti olmadan tefekkür etmeye başladılar. Böylece onlara krallarının dalâlette olduğu ma'lûm oldu. Onlar, göklerin, yerin ve bütün mahlûkların yaratıcısına îmân etmeyi istediler. Onlar, peygamber değillerdi. Buna göre bu, onlar için kerâmet olmaktadır."

4-Muhtelif kıssalardır. Âsaf bin Berhiyâ'nın Süleymân (aleyhisselâm) ile olan kıssasında, Âsaf bin Berhiyâ, Belkıs'ın tahtını, bir göz açıp kapama zamanından daha kısa bir müddet içinde Süleymân'a (aleyhisselâm) getirdi.

5-Allahü teâlânın, bu ümmetin âlimlerine ve evliyâsına verdiği ilim ve yazdıkları kitaplardır. Azıcık ömürleriyle birçok eser yazmak, başka ümmetlere nasîb olmamıştır.

Kerâmetin çeşitleri:

1-Ölüyü diriltmek: Buna Ebû Ubeyd Busrî'nin kıssası delîl getirilmiştir. O, bineği ile beraber gazâya gitmişti. Gazâda bineği öldü. O da, Allahü teâlâdan onu diriltmesini istedi. Duâsı kabûl olup, bineği dirildi. Gazâ bitip memleketi olan Busr'a gelince, hizmetçisine, semeri bineğin sırtından indirmesini söyledi. Hizmetçisi semeri alınca, binek, ölü olarak yere düştü.

Bu mevzûda hikâyeler pekçoktur. Bunlardan birisi, Müferric Demâmî'ye âitti. O, Sa'îd denilen beldenin evliyâsındandır. Onun yanına kızartılmış kuşlar getirilmişti. Bu sırada Müferric Demâmî onlara; "Uçunuz" diye seslenince, onlar Allahü teâlânın izni ile canlı olarak uçtular.

Tasavvuf büyüklerinden Ehdel'in bir kedisi vardı. Hizmetçisi kediyi dövüp öldürdü. Sonra onu bir harabeye attı. İki veya üç gün sonra, Ehdel hazretleri kedinin ne olduğunu sordu. Hizmetçi; "Bilmiyorum" dedi. Bunun üzerine Ehdel hazretleri kediye seslenince, kedi yürüyerek geldi.

Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh), yediği tavuk Kemiklerinin üzerine elini koyup; "Çürümüş kemikleri dirilten Allahü teâlânın izni ile kalk" dedi. Tavuk, her tarafı büsbütün, sağlam olarak kalktı. Bu, meşhûr bir hikâyedir.

Yine tasavvuf büyüklerinden Ebû Yûsuf Dûhmânî'nin bir arkadaşı vefât etmişti. Bu duruma çoluk-çocuğu çok üzülmüşlerdi. Onların bu derece ağlayıp sızlanmalarını gören Ebû Yûsuf Dûhmânî, vefât etmiş olan arkadaşına; "Allahü teâlânın izni ile kalk" dedi vefât etmiş olan arkadaşı, kalktı ve bundan sonra uzun müddet, yaşadı.

2-Ölünün konuşmasıdır.

3-Nehir kuruması ve su üzerinde yürümektir.

4-Maddenin başka şekle dönüşmesidir. Birisi alay etmek için, evliyânın büyüklerinden Îsâ Hıtâr el-Yemenî'ye iki kab dolusu şarap gönderdi, Îsâ Hıtâr, bu iki kabın birini, diğerine boşalttı. Besmele çektikten sonra, oradakilere yiyiniz dedi. Şarap, yağa dönüşmüştü. Şarabın ne rengi, ne de kokusu kalmamıştı.

5-Uzun mesafelerin kısa zamanda katedilmesidir. Evliyâdan birisi, tersus Câmii'nde idi. Harem-i şerîfi ziyâret etmek istemişti. Başını cübbesinin içine soktu. Sonra çıkardığında kendisini Harem-i şerîfte buldu. Bu husûstaki haberler çok meşhûrdur.

6-Cansız ve canlı yarlıkların konuşması: Bunun olduğunda ve çokluğunda şüphe yoktur, İbrâhim bin Edhem, Beyt-i Makdis yakınında bir nar ağacının altında oturmuştu. Ağaç ona; "Ey Ebû İshâk! Benden birşey yemek sûretiyle bana ikramda bulun" dedi ve bunu üç defa tekrarladı. Nar' ağacı kısa ve narlar ekşi idi. İbrâhim bin Edhem bir nar yedi. Bunun üzerine ağaç uzadı ve narı tatlılaştı. Allahü teâlânın izni ile, senede iki kere meyva verdi. Bu nara, âbidlerin narı ismi verildi.

Şiblî (radıyallahü anh) anlattı: Helâldan başka birşey yemiyeceğime dâir söz yermiştim. Birgün, dolaşırken bir incir ağacı gördüm. Ondan incir alıp, yemek için elimi uzattağımda, ağaç bana: "Verdiğin sözde dur! Benden yeme! Çünkü ben bir yahudiye aidim" dedi. Ben de ondan yemekten vazgeçtim.

7-Hastayı iyi etmektir. Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî, felçli, a'mâ ve meczûm bir çocuğa; "Allahü teâlânın izni ile kalk" dediğinde, hiçbir şey yokmuş gibi kalktı.

8-Hayvanların itaatidir.

9-Tayy-i zaman,

10-Neşr-i zaman,

11-Duânın kabûl olması,

12-Dili konuşmaktan men etmek,

13-Gâibe dâir ba'zı şeyleri haber vermek.

14-Uzun müddet yeme ve içmeğe sabretmek.

15-Haram yemekten korunmak.

Haris Muhâsîbî böyle zâtlardan biridir. Denilir ki, haram yemek olunca Haris Muhâsîbî'nin elindeki sinir hareket ederdi. Ebû Abbâs Mürsî hakkında da şöyle anlatılır: Birisi onu denemek için, ona haram bir yiyecek getirdi. Yemek önüne konunca, "Eğer şimdi Haris Muhâsîbî olsa, onun bir damarı hareket ederdi. Hâlbuki haram yemek önümüze konulunca, benim yetmiş damarım hareket ediyor" buyurdu ve derhâl o sofradan kalkıp gitti.

16-Çok uzak mesafeleri görmek. Ebû İshâk Şîrâzî, Bağdad'da olduğu hâlde, Kâ'be-i muazzamayı görürdü.

17-Görenin, o zâtın heybetinden ölmesi veya içinde gizlediği şeyi, o zât söyleyince, i'tirâf etmesi.

18-Allahü teâlânın, o büyükleri, kötülük yapmak istiyenlerin şerrinden muhafaza buyurması ve o şerri hayra çevirmesi.

19-Allahü teâlânın onlara, yerde saklı olan şeyleri bildirmesi. Birisi, hacca giderken susamıştı. Hiç kimsenin yanında su bulamadı. Bu sırada, asasının altından su çıkan bir zât gördü. Oradan su kabını doldurdu. Sonra orada bulunan hac yolcusu kimselere de haber verdi. Onlar da kaplarını doldurdular.

20-Âlimlere, kısa zamanda, pekçok eser yazmalarının kolaylaştırılması. İmâm-ı Şafiî'nin, yazdığı eserlerin ondabirine ömrü kâfi gelmez, İmâm-ı Şafiî'nin, hiçbir zaman, bir veya daha çok hastalıktan kurtulduğu görülmemiştir. Yine İmâm-ül-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Cüveynî'nin ömrü. Eserleri, talebelere verdiği dersler ve yaptığı zikirler hesaplandığı zaman, ömrünün, bu kadar eseri yazmaya kâfi gelmiyeceği hesaplanmıştı. Aynı şekilde, babam Takıyyüddîn Sübkî'nin yazdığı eserler hesap edildiği zaman, günlük yaptığı ibâdetler, yazdırdığı fâideli notlar, talebelere verdiği dersler, yazdığı fetvâlar, yaptığı muhakemelerle beraber kesin olarak ortaya çıkardı ki, ömrü bunların üçtebirine yetmezdi.

Allahü teâlâyı, her türlü noksan sıfatlardan tenzih ederim.

21-Zehirli ve öldürücü şeylerin onlara te'sîr etmemesi. Yine büyüklerden birisine, zamanın sultânı; "Ya bana hak üzere olduğuna dâir bir delîl göstereceksin veya seni öldürürüm" deyince, yakınlarında bulunan bir deveyi göstererek bakmasını söyledi. Onlar bakınca, onun altın olduğunu gördüler. Yine yanında, içinde su bulunmayan bir testi vardı. Onu alıp havaya attı. Sonra onu alıp, su ile dolu olarak geri verdi. Hâlbuki o başaşağı idi. Ondan bir damla bile su damlamadı.

Kerâmetlerin çeşitleri, yüzü geçmektedir. Allahü teâlânın tevfîkine kavuşan bir kimse için, teslimiyet, kabûl ve Allahü teâlâdan, kendisini de o sâlihlerin arasına katmasını dilemesi gerekir. Çünkü onlar, doğru yoldadırlar.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6 sh. 225

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 425

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6 sh. 221

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-1 Mukaddime

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-14 sh. 295

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 639

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 148

8) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 184

9) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 100, 150, 507 cild-2, sh. 1157, 1855, 1879

10) Brockelmann Gal-2, sh. 89 Sup-2, sh. 105

11) Ahlwardt. Verzeichniss der arahischen Handschriften cild-9, sh. 455

TÂCÜDDÎN ZÂHİD-İ GEYLÂNÎ

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, İbrâhim bin Ruşen Emîr bin Yâbil bin Bidâr-ül-Kürdî es-Sincâni olup, künyesi Ebü's-Safvet ve lakabı Tâcüddîn'dir. Doğum târihi tesbit edilemiyen İbrâhim Zâhid-i Geylânî, Azerbaycan'da bulunan Geylân nahiyesine bağlı Siyâverûd isimli köyde doğdu. 705 (m. 1305) senesinde Geylân yakınlarında bulunan Lenger-i Künân denilen yerde vefât etti. Kabri oradadır.

İlim tahsilini Geylân'da tamamlayan İbrâhim Geylâni'nin, baba ve dedeleri de kendisi gibi ilim ve fazilet sahibi zâtlar idi.

Nakledildiğine göre Seyyîd Cemâleddîn-i Ezheri, hocası Şihâbüddîn-i Tebrîzî'nin huzûrunda kemâle gelip, insanlara İslâmiyet bilgilerini anlatmak üzere Geylân'a gitmesi emredilince, Geylân'a gelip yerleşti.

Bu günlerde İbrâhim Zâhid çocuk idi ve kitapları koltuğunun altında mektebe gidip geliyordu. Cemâleddîn hazretleri birgün yolda, aynı şekilde mektebe gitmekte olan İbrâhim Zâhid'i gördü. Elini onun başına koyarak; "Hocam Şihâbüddîn, bizi buraya, bu ma'sûm yavruyu yetiştirmek üzere gönderdi" buyurdu.

İbrâhim Zâhid-i Geylânî, zâhirî ilimlerde tahsilini tamamlamak üzere Şîrâz'a gitti. Orada zâhirî ilimleri ikmâl ettikten sonra, bâtın yolunda da ilerlemek için, Ehl-i sünnet âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden olan Sa'di Şîrâzî hazretlerinin huzûruna vardı. Ona talebe oldu. Onun sohbetleri bereketi ile, yüce makamlara, üstün derecelere kavuştu.

Sa'di Şîrâzî hazretleri, birgün İbrâhim Zâhid'e; "Evlâdım! Bizim yanımızdaki terbiyen tamam olmuştur. Bundan sonraki yetişmen ve yükselmen ise, Seyyid Cemâleddîn'e havale edilmiştir. Geylân'a git. Cemâleddîn'in hizmetinde bulun" dedi.

Bundan sonra Geylân'a gidip, orada Lâhicân'da oturan Cemâleddîn hazretlerinin dergâhına vardı ve ona talebe oldu. Sohbet ve hizmetinden ayrılmadı. Burada, yüksek olgunluklara, üstün makamlara ulaştı. Çok kerâmetleri görülmüştür.

Bir defasında, geçtiği bir yerde bulunan yabanî otlardan biraz kopardı. O otların, elinde ham gümüş olduğunu görünce hayret etti. Hâlbuki onun, böyle şeylerde gözü ve gönlü yoktu, istemezdi. Dünyalık şeylerin elde bulunmasını kabahat ve kusur sayardı. "Ne kabahat işledim ki böyle oldu?" diye ağlayarak secdeye kapandı. Tövbe ve istiğfar etti. Sonra yolunu değiştirip, başka tarafa doğru gitti. Bu defa eline aldığı otların hâlis altın olduğunu görüp, sıkıntı ve üzüntüsü daha da arttı. Sür'atle hocası Cemâleddîn'in yanına geldi. Ağlayarak olanları anlattı. Yalvararak, bu hâlden kurtulmak istediğini, bunun için kendisine yardım etmesini hocasından istirhâm etti.

İbrâhim Geylâni'nin anlattıklarını dikkatle dinleyen hocası şöyle söyledi: "Bu öyle bir hâldir ki, tasavvuf yolunda ilerleyen sâliki, böyle şeylerle tecrübe ve imtihan ederler. Sen bu imtihanı kazandın. Bütün nebi ve velîlerin rûhları ile birlikte, yerde ve gökte olan melekler ve bütün mahlûkât, sana Zâhid dediler ve nâmını da Şeyh Zâhid koydular."

Zâhid, haram ve şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu da terk eden, dünyâya ve dünyalık olan şeylere muhabbeti olmayan, kalbi bunlara meyletmeyen kimsedir.

Bir defasında hocasının emri ile, tarladan bir çuval pirinci omuzlayıp dergâha getiriyordu. Bir ara çok yorulduğu için, çuvalı yere koyup birazcık dinlenmek istedi. Bu esnada, çuvaldan bir adet pirinç tanesi düştüğünü gördü. Onu alıp ağzına atmak istedi. Fakat, bir tane olmasına rağmen buna ehemmiyet verdi. Bununla imtihan edilmekte olabileceğini düşündü ve o pirinç tanesini çuvala koydu, İbrâhim Zâhid, çuvalla birlikte dergâha geldi. Hocası Cemâleddîn hazretleri onu görünce; "Ey İbrâhim! Sözünde sadakât gösterdin. Ahdine vefa eyledin. Zâhid nâmına lâyık olduğunu isbât ettin" buyurdu.

Seyyid Cemâleddîn hazretlerinin huzûrunda yetişip kemâle gelen İbrâhim Zâhid-i Geylânî, fetvâ verecek dereceye geldi. Evliyânın büyüklerinden oldu.

Hocası Seyyid Cemâleddîn, vefâtı yaklaştığında İbrâhim Zâhid-i Geylânî'ye vasıyyet edip buyurdu ki: "Vefâtımdan sonra, insanlara faydalı olmak, onların hidâyete kavuşmalarına vesîle olmak maksadıyla, memleketin olan Geylân taraflarına git Orada taşlık ve dağlık bir bölge ile karşılaşırsın. Orada, dağ içinde bulunan bir vadiye ulaşırsın. O vadide o kadar sık ağaçlar vardır ki, içine girip yol almak mümkün değildir. O ağaçların yanına vardığında, selâm verirsin. O ağaçlar, hâl lisanları ile senin selâmına cevap verirler ve ikiye ayrılıp sana yol gösterirler. Orayı da geçtikten sonra karşılaştığın yer, senin hizmet yerin olsun."

Bunları dikkatle dinleyip; "Baş üstüne" diye karşılık veren Zâhid'i Geylânî, hocasının vefâtından sonra, aynı ta'rîf edilen şekilde gitti. Herşey hocasının bildirdiği gibi oluyordu. Nihâyet bildirilen yere vardı ve orada yerleşti.

Burada uzun seneler hizmet ile meşgûl olup, insanlara çok fâideli oldu. Birçok kimsenin hidâyete kavuşmasına vesîle oldu.

Nefse uymamakda çok yüksek idi. Gündüzleri oruç tutar, geceleri de namaz kılmakla, Kur'ân-ı kerîm okumakla, Allahü teâlâyı zikretmekle vakit geçirirdi. Hiç uyumazdı. Gündüzleri oruç tutmakla birlikte, tarlasında çalışır, boş durmazdı. Geceleri uyumamak için, ucu demirli bastonunun sivri demirini boğazının altına dayar, böylece uyanık kalmayı sağlardı.

Bir defasında seyahate çıkan İbrâhim Zâhid hazretlerinin yolu Erdebîl'e düştü. Orada Abdülmelik mescidi diye bilinen bir mescidde misâfir oldu. Mescidin vazîfeli müezzini o gece rü'yâsında, mescidin bânisi (inşâ ettireni) olan Abdülmelik hazretlerini gördü. Abdülmelik, müezzine; "Bu gece

mescidimize bir misâfir geldi. Git bak. Onu ağırla” dedi. Müezzin de, misâfire ikram edecek birşeyi bulunmadığını söyledi Bunun üzerine Abdülmelik; “Evin falanca yerindeki yağ ile, falan kimsenin hediye ettiği pirinci ve falan yerdeki eti pişir. Mescidde bulunan misâfirimize ikram eti” dedi. Bundan sonra uyanan müezzin, rü’yâya i’timâd etmeyip tekrar yattı. Aynı rü’yâyı tekrar gördü. Uyandı. Tekrar yattı. Aynı rü’yâyı üçüncü defa görüp biraz da ikâz edilince, kalktı ve mescide geldi İbrâhim Zâhid (radıyallahü anh) mescidde oturup, Allahü teâlâyı zikretmekle meşgûl idi. Müezzin ona, rü’yâdan hiç bahsetmeden; “Efendim! Hoş safa geldiniz. Birşeyim yok ki size ikram edeyim” dedi. O da; “Şimdi geri git, Abdülmelik’in ta’rîf ettiği şekilde yemek yap getir! Ona i’tirâz etme! Sonra zarar görürsün” dedi. Onun bu apaçık kerâmeti karşısında hayrete düşen müezzin, karşısındaki şahsın, sıradan bir kimse olmadığını, evliyâ bir zât olduğunu anlayıp ellerine sarıldı. Hemen gidip yemeği hazırladı, İbrâhim Zâhid hazretlerine ikram etti ve onun talebelerinden oldu.

Had Ali isminde bir zât şöyle anlatır: “Şeyh Zâhid diye bilinen İbrâhim Zâhid-i Geylânî ile birlikte bir gemide yolculuk ediyorduk. O zamana kadar ben kendisini şahsen tanımıyordum. Fakat hâlinden derviş bir zât olduğu anlaşılıyordu. Gemide bir köşede oturuyor ve kimseye karışmıyordu. Bir ara bir fırtına çıktı. Gemi sallanmaya başladı. Hepimiz batacağız zannettik.

Bu hengâmede, yine bir köşede sakin sakin oturmakta olan İbrâhim Zâhid’in yanına vardım. Kendisine; “Ey şeyh, böyle tehlikeli bir anda, bir köşede oturacağınıza, birşeyler yapıp, kurtulmamıza vesile olsanız olmaz mı?” demeyi düşünüyordum. Hemen yerinden kalkıp, gemicinin yanına geldi Dümeni eline aldı ve çok güzel idâre etmeye başladı. Onun dümeni eline almasıyla fırtına sakinleşti ve gemimiz düzgün gitmeye başladı, İbrâhim Zâhid bana hitaben; “Ey Hacı Ali! Gemi böyle kullanılır değil mi?” dedi. Ben de; “Evet” dedim. Biraz sonra sâlimen karaya ulaştık. Gemide bulunanlar dışarı çaktılar. Ben de çıktım, İbrâhim Zâhid’in yanına yaklaşıp selâm verdim. “Ve aleyküm selâm ey Hacı Ali Erdebilî” dedi. Ben ellerine sarılıp; “Beni nasıl tanıdınız? ismimi ve nereli olduğumu nereden öğrendiniz?” dedim. “Allahü teâlânın izni ile gönlünden geçeni bilen. İsmini ve memleketini bilemez mi?” diye cevap verdi. Bunun üzerine, “Allahü teâlâ, evliyâsının gözlerinden perdeyi kaldırır ve gizli olan birçok şeyi onlara gösterir” sözünü hatırladım.

Şerefüddîn isimli bir zât şöyle anlatır: “Âdetimiz olduğu üzere, bir arkadaşım ile beraber İbrâhim Zâhid’i ziyârete gidiyorduk. Yanımızda, ona hediye olarak götürecek bir şeyimiz de yoktu. Bunun endişesiyle yola devam ederken, Geylân nehri kenarına geldik. O sırada nehrin sularının kabardığını, büyük bir balığın sahile vurduğunu hayretle gördük. Biz, gözümüzün önünde bir anda meydana gelen bu hâl karşısında hayrette iken, nehrin suyu tekrar sâkinleşti. Bizim hayretimiz daha da arttı. Bu balığı, hocamıza hediye olarak götürmeye karar verdik. Vardığımızda, bizi huzûruna kabûl etti. İltifât ederek hediyemizi (büyük balığı) aldı ve mutfağa gönderdi O balığı pişirdiler. Orada bulunan herkes yiyip doyduğu hâlde, balığın eti bitmemişti.

Yemekten sonra sohbete başlayan İbrâhim Zâhid hazretleri, söz sırasında buyurdu ki: “Tam bir teveccüh ile Allahü teâlânın velî kullarına yönelenler, Allahü teâlânın ve mahlûkâtın sevgilisi olurlar. Hattâ gökte ve yerde olan şeyler bile, onlara yardım, ikram ve hürmet ederler.” Biz, onun bu sözünü, bizim hakkımızda söylediğini, kerâmet olarak hâlimize vâkıf olduğunu anladık.”

İbrâhim Zahid-i Geylânî’nin talebelerinden olan Ahmed isimli bir zât şöyle anlatır: “Birgün hocamızla birlikte bir yerden geçiyorduk. Yanımızda ba’zı talebe arkadaşlarımız da vardı. Haddîni bilmez ba’zı kimseler, bizi görünce birbirlerine; “Hey! Bakın pilav düşmanları geçiyor. Kimbilir nereye yağlı pilav yemeye gidiyorlar. Bunlar dışarıdan sûfî görünüyorlar, ama Allah bilir, tenhâda yalnız kaldıklarında neler işliyorlar!” gibi uygunsuz ve edebsiz şeyler söylediler. Bu sözler hocamızın gayretine dokundu. Çok üzüldü. O kimselere karşı döndü: “Eğer biz, sizin dediğiniz gibi değilsek, hidâyete kavuşmuş olup, başkalarını da bu yola da’vet eden, nefsinin arzularını hakîr gören, nefsine ve şeytana uymayan, cenâb-ı Hakka şükredenlerden isek ayaklarınız dökülsün mü?” dedi. İbrâhim Zâhid hazretlerinin sözü biter bitmez, o kimselerden herbiri kötürüm oldular. Ayakda duramayıp, yere yıkıldılar ve hepsi de, binlerce elem ve sıkıntı içinde, acılarla kıvrana kaldılar. Orada bulunan herkes de, bu hâli görüp ibretle seyrettiler. Orada bulunan diğer insanlar, Allahü teâlânın veli kullarına sataşmanın, onları incitmenin ne büyük felâket olduğunu, gözleriyle görerek anlamış oldular. Bununla beraber, bu kimselerin bu acılarının, âhırette çekecekleri, azap ve sıkıntılar yanında pek hafif kalacağını da düşünüp; “Allahü teâlânın evliyâsını incitmekten Allahü teâlâya sığınırız” dediler.

Birgün İbrâhim Zâhid-i Geylânî hazretlerinin huzûruna, gözyaşları içinde bir kadıncağız gelerek, çok sıkıntıda olduğunu, duâsını almaya geldiğini, derdine hiç kimsenin çâre bulamadığını, lütfen kendisine bir çâre göstermesini rica edip, derdini şöyle anlattı: “Dünyâda bir oğlumdan başka kimsem yoktur. Oğlum bir hastalığa tutuldu. Hastalığın verdiği elem ile, kendinden geçmiş bir şekilde bir ağacın altında uyurken, bir yılan gelip, ağzından mi’desine girerek orada duruyor. Ba’zan da ısırıp çok elem veriyor. Çok yerlere müracaat ettim. Fakat bir netice alamadım. Ne olur siz yardımcı olunuz!” Kadının anlattıklarını üzüntü ile dinleyen İbrâhim Zâhid’in önde gelen talebelerinden Şeyh Safi de orada idi. İbrâhim Zâhid bu talebesine buyurdu ki: “Git, o yılana; “Şeyh Zâhid’in emri var” de. Oradan çekip gitsin ve bir daha o yiğide zarar vermesin.”

Kadın biraz rahatlamış olarak evine döndü. Biraz sonra da Şeyh Safi o eve geldi. Bu hâli haber alanlar meraklanıp, acaba nasıl olacak diye o kadının evinde toplanmışlardı. Şeyh Safi, delikanlının yanına varıp, hocasının söylediklerini söyledi. Sözünü bitirir bitirmez, gencin ağzından çıkan yılan, hemen oradan uzaklaşıp gözden kayboldu. Orada bulunanların hepsi, bu hâle şâhid olup, hayretle seyrettiler. Genç ve annesi, sevinçlerinden Allahü teâlâya çok şükredip, İbrâhim Zâhid ve talebelerine çok duâ ettiler. Onlara olan muhabbetleri de kat kat arttı.

Allahü teâlânın evliyâsı için böyle işler, olamıyacak şeyler değildir. Nitekim ba’zı büyükler; “Velî olan zâta, Allahü teâlâ öyle ihsânlarda bulunur ki, bırakın başka mahlûkları, dağlar ve taşlar bile ona hizmet eder, onun emrindedir. Bir velî zât, bir dağın yerinden ayrılıp başka bir yere gitmesini istese, Allahü teâlâ o sevgili kulu hürmetine o dağın yerini değiştirir” demişlerdir.

Vefâtı yaklaştığında, yanında bulunan talebeleri ve yakınları, ona yalvararak dediler ki: “Efendim! Uzun zamandır ağzınıza bir şey koymadınız. Hep oruçlu oluyorsunuz. Bununla beraber, iftar ve sahurda da birşey yemiyorsunuz. Bu sebeple rahatsız olmanızdan, hastalığınızın artmasından endişe ediyoruz.” Onların bu sözlerine karşı iltifât edip tebessümle karşılık veren İbrâhim Zâhid; “Güzel bir et olsa, suyla pişirilip yahni yapılsa..” dedi. Bildirdiği gibi güzel bir yemek pişirilip akşama hazırlandı. Akşam olup, namazdan sonra sofraya oturdular. Kendisi su ile iftar eden İbrâhim Zâhid hazretleri, o yemekten yemedi. “Efendim! Bir miktar da olsa yeseniz” diyenlere; “Siz yeyiniz. Talebelerimin yemek yemelerini, ağızlarının hareketlerini seyretmek bana ayrı bir zevk veriyor” buyurdu. Ertesi gün yine oruca niyet etti ve oruçlu olarak vefât etti. Yetiştirdiği talebelerinin sayısı pekçok olup, önde gelenleri ve kendisinden sonra halîfesi olan dört tanesinin isimleri şunlardır: Safi, Ahî Yûsuf, Pir Hikmet ve Ahî Muhammed.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Lemezât (Süleymâniye Kütüphânesi, Halet Efendi kısmı. 281 numaralı kitap.)

TAKIYYÜDDÎN İBNİ SÂİG (Muhammed bin Ahmed)

Kırâat ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, hatîb ve kadı. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Abdülhâlık bin Ali bin Sâlim bin Mekkî’dir. Mısrî nisbet edilip, Takıyyüddîn lakabı verildi. 636 (m. 1238) senesinde doğdu. 725 (m. 1325) yılında, Kâhire’de vefât edip, Karâfe kabristanına defnedildi.

Küçük yaşta temel din bilgilerini öğrenip, Kur’ân-ı kerîm kırâatini ta’lim etti. Busayrî’nin (radıyallahü anh) talebelerinden, Reşîd Attâr’dan, Radî İbni Bürhân’dan kırâat ilmini öğrendi. Kemâl Darîr’in huzûrunda, Kur’ân-ı kerîm ve Şâtıbî’nin kırâate dâir kasidesini okudu. Kemâl bin Fâris ve Takıyyüddîn Nâşirî’den de ilim tahsil etti. Zamanının en ileri gelen kırâat âlimi oldu. Diğer ilimlerde de söz sahibi idi. Çeşitli rivâyetlerdeki kırâatleri bilmekte çok ileri idi. İslâm memleketlerinden akın akın talebeler ondan kırâat ilmi öğrenmeye gelirlerdi. Teybersiyye ve Şerefiyye gibi Mısır medreselerinde dersler verdi. Hatîblik ve kadılık yaptı. İnsanlara, Kur’ân-ı kerîmi değişik rivâyetlere göre okuyup öğretti. Pekçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden; Ebû Hayyân, Şeyh Esîrüddîn ve “Şifâ-üs-sikâm” adlı eseriyle İbn-i Teymiyye gibi sapıkları rezîl eden Takıyyüddîn Ali bin Abdülkâfi Sübkî meşhûrdur.

Takıyyüddîn İbni Sâig’in kadılığı esnasında, Anteb’de Şeyh-üş-Şüyûh isminde bir kimse ortaya çıkıp, insanları doğru yoldan saptırmaya kalkıştı. O sapık kimsenin iddiası; “Ben bu zamana kadar hiç evlenmedim. Kadınlara karşı çok sabırlıyım. (Hâşâ!) Resûlullahın (aleyhisselâm) kadınlara karşı sabrı az idi” şeklinde idi. Bir talebesi de ona inandı. Hâlbuki bu

sözünde Resûlullaha (aleyhisselâm) hakaret vardı. Onun bu sapık sözlerini, kadı şâhidlendirip muhakeme etti. Durum sultâna bildirildi. Tekrar muhakeme edildi. Dört mezhebten dört kadı bir araya gelip, o sapık kimsenin bu sözünden ve diğer hâllerinden kâfir olduğuna, müslümanları saptırdığına hükmedip, katlinin vâcib olduğunu bildirdiler. Aynı şeylere inanıp, onun sapık fikirlerini yaymağa çalışan talebesi ile birlikte katledildiler. Bu sapıkların katline fetvâ veren dört kadı; Şihâbüddîn Mâlikî, Nasîruddîn Adîm Hanefî, Takıyyüddîn İbni Sâig Şafiî ve İzzeddîn Dımeşkî Hanbelî adlarındaki zamanın en meşhûr dört âlimi idi.

İbn-i Sâig'in hutbelerini ihtivâ eden "Hutab" adlı bir eseri vardır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 147

2) Rıhletü İbn-i Battûta, Beyrut 1960, sh. 652

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 69

4) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 320

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 273

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 146

TAKIYYÜDDÎN SÜBKÎ

Fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat, lügat ve nahiv âlimi. İsmi, Ali bin Abdülkâfi bin Ali bin Temmâm bin Yûsuf bin Mûsâ bin Temmâm el-Ensârî el-Hazrecî es-Sübkî eş-Şâfiî olup, künyesi Ebü'l-Hasen'dir. Lakabı ise Takıyyüddîn'dir. 683 (m. 1284) senesi Safer ayında, Mısır'ın Sübk köyünde doğdu. 756 (m. 1355) senesinde bir Pazartesi gecesi Kâhire'nin dışında bir yerde vefât etti. Cenâzesi Bâb-ün-nasr denilen yere defnedildi. Cenâze namazı çok kalabalık bir cemâat tarafından kılındı. Cenâzeye katılanların bir ucu vefât ettiği evde, diğer ucu defnedildiği yer olan Bâb-ün-nasr denilen yerde idi.

Takıyyüddîn Sübkî daha küçük yaşta, babasının yanından ayrılmadan âlim oldu. İlim ile çok meşgûl olurdu. Bütün gün ve gecelerinin çoğunu ilim öğrenmekle geçirirdi. Evden sabah namazı için çıkar, öğle namazı vaktine kadar çeşitli âlimlerin derslerini dinlerlerdi. Öğlen namazından sonra eve gelir, yemeğini yer, akşama kadar ilmî çalışmalarına devam ederdi. Akşam olunca, tatlı ve hafif birşeyler yer, tekrar çalışmalarına devam ederdi.

Babası onu, onbeş yaşında iken evlendirdi. Babası, hanımı ve kayınpederi, onun ilimle uğraşması için bütün güçlerini sarf ettiler. Babası ile beraber bir ara Kâhire'ye gitti. Ezberlemiş olduğu Tenbîh'i ve diğer kitapları, oradaki meşhûr âlim İbn-i bint-il-Eaz'a ve diğer âlimlere okudu.

Takıyyüddîn Sübkî, fıkıh ilmini zamanın en büyük Şafiî âlimi Necmüddîn İbni Rifâ'dan; usûl ve diğer aklî ilimleri Alâüddîn Bâcî'den; mantık ve hılâf ilmini Seyfüddîn Bağdâdî'den; tefsîr ilmini Alâmüddîn Irâkî'den; kırâat ilmini Takıyyüddîn İbni Sâig'den; ferâiz ilmini Abdullah Gımârî el-Mâlikî'den; hadîs ilmini büyük hadîs âlimi Şerefüddîn Temyâti'den öğrendi. Şerefüddîn Dimyâtî'nin yanında çok kaldı. Nahiv ilmini Ebû Hayyân'dan öğrendi. Şeyh Tâcüddîn İbni Atâullah'in sohbetlerinde bulunarak ahlâk ilmini öğrendi.

Takıyyüddîn Sübkî ayrıca, İskenderiyye'de; Ebû Hüseyn Yahyâ bin Ahmed, Yahyâ bin Muhammed bin Abdüsselâm'dan, Kâhire'de; Ali bin Nasrullah bin Savvâf, Ali bin Îsâ bin Kayyım, Ali bin Muhammed es-Sa'lebi, Ebû Muhammed Abdülmü'min bin Halef Dimyâtî, Şihâb bin Ali el-Muhsinî, Hasen bin Abdülkerîm Sebtî, Mûsâ bin Ali bin Ebû Tâlib, Muhammed bin Abdülazîm bin Sekati, Muhammed bin Mükerrem Ensârî, Muhammed bin Muhammed bin Îsâ es-Sûfî, Muhammed bin Nâsr bin Emînüddevle, Yûsuf bin Ahmed el-Meşhedi, Ömer bin Abdülazîz'den Dımeşk'da; İbn-i Mevâzinî, İbn-i Müşerref, Ebû Bekr bin Ahmed bin Abdüddâim, Ahmed bin Mûsâ Deşti, Îsâ el-Mu'tasım, İshâk bin Ebû Bekr, Süleymân bin Hamza el-Kâdı'dan ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Reşid bin Ebû Kâsım, İsmâil bin Tebbâl ve birçok âlimden icâzet (diploma) aldı.

Kendisinden ise; Ebû Haccâc Mizzî, Ebû Abdullah Zehebî, Ebû Muhammed Berzâlî, İmâm-ı Sübkî ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip, ilim öğrendiler.

Zehebî, "El-Mu'cem-ül-muhtâr" isimli eserinde, onun hakkında şöyle yazmaktadır "Takıyyüddîn Sübkî, dinin emir ve

yasaklarına uyan, tevâzu sahibi, seçkin bir zât idi. İlim ve vekâr sahibiydi Fıkıh ve hadîs ilimlerini çok iyi bilir ve ders olarak okuturdu. Usûl ve Arabî ilimlerde ilmi çok fazla idi. İbn-i Sâig'den kırâat ilmini öğrendi. Pek güzel eserler yazdı. Ben ondan ilim öğrendim. Şam'da kadılık yaptı. Verdiği hükümlerden herkes memnun olurdu."

Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ, "Megârık-ül-ebsâr" adlı eserinde onun nesebini zikr ettikten sonra; "Takıyyüddîn Sübkî, dört mezhep içinde huccet, hepsinin müftîsi, hadîs âlimlerinin rehberi, kıymetli eserler sahibi bir âlimdir" demektedir.

Selâhüddîn Ebü's-Safâ Halîl bin Aybek es-Safdî, "A'yân-ül-Asr" adlı eserinde, Takıyyüddîn Sübkî'nin, tefsîr, kırâat, hadîs, usûl, fıkıh, mantık, hılâf, nahiv, lügat ve edebiyat ilimlerinde çok yüksek olduğunu beyân ettikten sonra şöyle der: "İnsanlar ilimde küçük sularda iken, o, ilim okyanuslarına dalıyordu, insanlar karanlık yollarda yürürken, o, aydınlık yollarda yürüyordu. Takıyyüddîn Sübkî, dâima tebessüm ederdi. Heybetli bir görünüşe, yüksek bir yaradılışa sahipti. Hilmi pekçok idi. Elinde imkân olduğu hâlde, kimseden intikam almamıştır. Belâ ve musibete uğrayanlara çok acırdı. Gıybet, dedikodu asla yapmazdı. Çok zâhid idi. Dünyâya hiç rağbet etmezdi."

Büyük âlim Bedruddîn Hasen bin Muhammed bin Habîb de, "İ'lâm-ül-a'lam bi ahvâli şeyh-il-İslâm" adlı eserinde, onun hakkında şöyle demektedir: "Takıyyüddîn Sübkî, zamanının allâmesi, şeyh-ül-İslâm, tefsîr, nahiv, hadîs, ferâiz, edebiyat, lügat, cedel, hılâf ve münâzara ilimlerinde zamanının en büyük âlimi idi. Adâletten asla tâviz vermeden kadılık yaptı. Dört mezhebde de huccet idi."

Takıyyüddîn Sübkî, kıyısı olmayan bir deniz, kibir bulunmayan gönül sahibi, ölçüye sığmayan geniş bir ufuk idi. O, bozuk i'tikâd sâbiblerine karşı, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmın mübârek yolunu müdâfaa, etti. Tevessül, istigâse ve Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerinin ziyâretini kabûl etmeyen İbn-i Teymiyye'nin karşısına çıkarak, ona delîl ve vesîkalarla cevap verdi ve; "Heyhat' Mescid-i Nebi ziyâret edilir de, o mescidin sahibi nasıl ziyâret edilmez? Zâten Resûlullah (aleyhisselâm) olmasaydı, bu mescidin fazileti bilinmezdi. Eğer Resûlullah (aleyhisselâm) olmasaydı, o yer mukaddes olmazdı. Orada takvâ üzere yapılmış bir mescid bulunmazdı" buyurdu.

Takıyyüddîn Sübkî, çok cömert idi. Eğer Hâtem-i Tâî onunla aynı asırda yaşasaydı, Takıyyüddîn Sübkî'nin cömertliği yanında, onun cömertliğinin adı bile olmazdı. O vekar sahibi ve heybetli idi. Herşeyi ile kendisinden önce gelmiş olan büyük âlimlerin yolunu ta'kib etti. Dımeşk onun ilim ve irfânıyla ma'mûr hâle geldi. Takıyyüddîn Sübkî'nin vera'ı çok idi. Az yer, az içerdi. Az bir yemekle iktifa ederdi. Çok namaz kılar, belâ ve musibetlere karşı sabrı hiç elden bırakmazdı. Allahü teâlâyı çok anardı. Sabah akşam zikirle (Allahü teâlâyı anmakla) meşgûl olurdu. Dâima murâkabe üzere idi. Doğru yolda bulunup, bu yola yardımcı olmakta ecdadı olan Ensârın (r.anhüm) izinde bulunuyordu. Gece-gündüz Kur'ân-ı kerîm okurdu. Âlimlerden, haberleri doğru olarak naklederdi. Seher vaktinde çok istiğfarda bulunur, Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilerdi. Allah korkusundan çok gözyaşı dökerdi. Dünyânın parlaklığına ve malına i'tibâr etmezdi. Elde ettiği makam ve mevkilerden ve herkesin kendisine gösterdiği teveccüh ve iltifâttan dolayı, kibir, gurûr ve ucba kapılmazdı. Her taraftan âlimler, halledemedikleri mes'eleleri arz etmek için ona müracaat ederlerdi. Sâlih ameller ve müstecâb duâlar sahibi idi. O, çok kerre mütevâzî ve gösterişsiz bir elbise ile dışarı çıkardı. Fakat o, sultânın merasim günlerinde dâima cübbe giyerdi. Oğlu, onun böyle cübbe giymesine çok hayret ederdi. Zîrâ, onun tabiatı böyle şeylere pek önem vermezdi. Bu yüzden oğlu Tâcüddîn Sübkî, babasına; "Ey babacığım, kadılık makamında otururken, yirmi dirhem etmeyen elbiselerle oturuyorsun. Fakat sultânın merasimlerinde cübbe giyiyorsun. Bunun sebebi nedir?" diye sordu. Takıyyüddîn Sübkî şu cevâbı verdi: "Evlâdım! Bu, Şafiî mezhebi ulemâsının şiârıdır. Bu âdetin unutulmasını istemem. Ben devamlı kalacak değilim. Benden sonra gelip bunu giyecekler. Yeni birşey ortaya çıkarmıyorum.

Takıyyüddîn Sübkî, tasavvuf yolunda bulunanlara çok hürmet eder ve onları severdi. "Tasavvuf yoluna girmiş olan kimse, Selef-i sâlihînin izinden gider, onlara tâbi olursa işte tasavvufta doğru olan yol budur" derdi. Takıyyüddîn Sübkî, kimde olursa olsun, fâideli birşeyi görünce onu beğenirdi. Faydalı ve güzel birşeyi, kendisinden küçük birisinden bile duysa, onu dinlemekten uzak durmaz, yüz çevirmezdi. O çok haya sahibi idi.

Kimseyi utandırmak istemezdi. Talebeleri ba'zan kendisine, bilinmeyen ve duyulmamış birşey gibi herhangi bir konuyu anlattıkları zaman, onlara birşey demez, onları hoş karşılardı. Hattâ onlara garip birşey imiş gibi anlattıkları o konuyu, çeşitli kitaplardan naklederdi. Bu sebeple talebeler, ona hayret ederdi. Zîrâ onlar, ilk önce onun bu mes'eleden haberi yok sanırlardı. Fakat Takıyyüddîn Sübkî, yine de onların heveslerini kırmazdı. O, âlimlere karşı çok edebli idi. Onun Peygamber efendimize (aleyhisselâm) olan muhabbeti, sevgisi ve hürmeti, anlatılamıyacak derecede idi.

İlmî üstünlüğü: Takıyyüddîn Sübkî, her ilimde mütehassıs idi. Selef-i sâlihînin yolunda, sünnet-i seniyye üzere bulunuyordu. Hakkı söylemekten çekinmezdi. Ayakta, otururken, binekte ve yürürken bile Kur'ân-ı kerîm okurdu. Hocaları ona çok kıymet verirdi. Mütehassıs olduğu bütün ilim dallarında, zamanında onun gibisi görülmedi. Bütün âlimler, onun bütün zamanını ilme adadığına inanırlardı.

Zehebî, onun ilmî üstünlüğünü şöyle dile getirmektedir: "Takıyyüddîn Sübkî, ezberde ve tenkid husûsunda İbn-i Maîn gibi; Fetvâları husûsunda Süfyân-ı Sevrî ve İmâm-ı Mâlik gibi; cedel ve mubâhese ilminde Fahruddîn Râzî gibi; nahiv ilminde Müberred ve İbn-i Mâlik gibi idi."

Takıyyüddîn Sübkî, bir ilim dalında ders verirken, herkes onun sâdece o dalda âlim olduğu ve bütün zamanını o ilim için harcadığını zannederdi. Zîrâ o, bir konuyu en ince noktalarına kadar açıklardı. Birgün Takıyyüddîn Sübkî yanıda İbn-i Rif'a ile birlikte Ebû Muhammed Dimyâtî'nin yanına gitti. O, Takıyyüddîn Sübkî'yi görünce; "Büyük hadîs âlimi hoş geldin" dedi. Bu duruma, Takıyyüddîn Sübkî'nin fıkıh ilmindeki üstünlüğünü bilen ve onun sâdece fıkıh ilminde mütehassıs, fakat diğer ilimlerde o kadar üstün olmadığını sanan İbn-i Rif'a çok şaşırdı. İbn-i Rif'a, ona bu sözüyle ne demek istediğini sordu. Ebû Muhammed Dimyâtî; Takıyyüddîn Sübkî, fıkıh ilminde olduğu gibi, hadîs ilminde de imamdır" dedi. Bu konuda Şemsüddîn Muhammed bin Abdülhâlık Makdisî de şöyle demektedir: "Takıyyüddîn Sübkî'nin huzûrunda kırâat ilmini öğreniyordum. Onun kırâat ilmine dâir geniş ve derin bilgisini görünce, kendi kendime, "Herhalde Takıyyüddîn Sübkî, bütün hayatı boyunca kırâat ilmi üzerine çalışmış, başka ilimlerle uğraşmamış, insan ömrünü verse, bundan daha çoğuna gücü asla yetmez" diye düşünüyordum." Seyfüddîn Ebû Bekr Harirî de. "Nahivde onun gibisini görmedim" demektedir.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî, babasının ilmî üstünlüğü hakkında şöyle demektedir: "Babam Takıyyüddîn Sübkî'nin anlayışı ve kavrayışı çok kuvvetli idi. Tefsîr ilminde, hadîs-i şerîf metin ve senetlerinde, hadîs râvîleri ve onların hâl tercümeleri ve hadîs ilmi ile ilgili diğer husûslarda, siyer ve megâzide İmâm idi. Eshâb-ı Kirâm ve Tâbiîn-i izamın ictihâdlarını, diğer meşhûr âlimlerin mes'eleler hakkındaki sözlerini ve hükümlerini çok iyi bilirdi. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebinin âlimleri onun yanına geldiğinde, onun herbiri, kendi mezheblerinin fıkıh kitaplarına göre yaptığı nakiller karşısında hayrette kalırlardı. Ayrıca Şafiî mezhebinde çok derin bilgiye sâhib bir âlim idi. Bilhassa anlaşılması zor mes'eleleri çözmede çok mahir idi. Derslerini dinleyen, onu her mes'eleyi bilen, bilmediği birşey olmayan bir ilim deryası olarak görürdü. O, bir hadîs-i şerîf hakkında râvîsini bilmiyorum dediği zaman, o hadîs-i şerîfi, meşhûr altı hadîs kitabında ve meşhûr müsnedlerde bulmak mümkün değildi.

Takıyyüddîn Sübkî, İmâm-ı Şafiî'nin "El-üm" isimli meşhûr eserini, Müzenî'nin Muhtasar'ını ve benzerlerini ezberlemişti. Kelâm ilminde ve bozuk fırkaların i'tikâdlarını ve nerede sapıttıklarını çok iyi bilirdi. Arab edebiyatına ve lügat ilmine vâkıftı. Sîbeveyh'in meşhûr eseri olan "Kitab"ı ve İbn-i Usfun'un "Mukarreb" adlı eserini, herkesi hayran bırakacak şekilde ders olarak okuturdu.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî diyor ki: "Babam, Arab dili ve edebiyatına o kadar vâkıf idi ki, yanında Kâdı Celâlüddîn'in yazdığı "Telhis" adlı eseri, bir başka âlim ile beraber okuyordum. Bu kitabı daha önce okumamıştım. Babam bu kitabı benim için okutuyordu. Biz derse gelmeden önce, dersi çok iyi mütâlâa ederdik. Babam derse başlayınca, bizim bilmediğimiz konulardan ve edebiyat âlimlerinin sözlerinden nakiller yapar, bunlar üzerinde zihinleri açan ve neş'e veren tatlı açıklamalarda bulunur ve ince, derin nüktelere temas ederdi. Yine babamdan, İmâm-ı Fahruddîn-i Râzî'nin "Mahsûl", "Erbeîn" ve "Muhassal" isimli eserlerini de okudum. O, bunların üçünü de ezberlemişti. Babam, Şeyh Ebû Hâmid, Kâdı Hüseyn, Kâdı Ebû Tayyib'in ve mütekaddimîn âlimlerinin kitaplarına ve Ta'lika, Şâmil, Tetimme, Nihâye, Mahâmilî adlı eserlere çok vâkıf olduğu için, onlardan nakillerini ezbere yapardı."

İbn-i Râfî’ şöyle anlatır: “Takıyyüddîn Sübkî, birgün bahçesine gitmişti. Ondan sonra biz de oraya gittik. O uyuyordu. Onu rahatsız etmedik. Biraz sonra uyandı. O, âdeti üzere devamlı abdestli bulunurdu. Uyandıktan sonra abdest almaya gitti. O abdest almaya gidince, yattığı yerde, başının altında bir not defteri gördük. Ona baktığımızda, “Minhâc” şerhinden alınmış ba’zı notların yazılı olduğunu gördük. Yanımda bulunan arkadaş, o notlara bakınca şöyle dedi: “Onun bu kadar sahifeyi ezberinden yazmasına, Râfi’nin kitabından ve Ravda adlı eserden yaptığı nakillere hayret etmiyorum. Esas hayret ettiğim şey; “Mücerred” kitabından, “Şâmil” kitabından, İbn-i Sabbag’dan yaptığı nakillerdir. Hâlbuki onun yanında, Minhâc, beyaz kâğıt ve divitten başka birşey yoktu.”

Takıyyüddîn Sübkî, mubâhese, tahkîk ve ilmî münâzaralarda zamanının en büyük âlimi idi. Onun ilimde derya gibi olduğunu herkes kabûl ediyordu. Zekâsı çok kuvvetli idi. Birşeyi duyar duymaz hemen ezberlerdi. Ezberlediğini de unutmazdı. Onda kuvvetli bir hafıza ile, insanı hayrette bırakan bir anlama kabiliyeti vardı. Böylesi, insanlar arasında çok az bulunurdu. Bu, Allahü teâlânın, kullarından dilediğine ihsân ve lütfettiği bir ni’mettir.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî şöyle anlatır: “Bir gece ben, Hâfız Takıyyüddîn Ebü’l-Feth, Cemâlüddîn Hüseyn, Şeyh Fahruddîn Akfeshî ve daha birçok âlim, babamın yanında toplanmıştık. Orada bulunanlardan birisi bana; “Takıyyüddîn Sübkî’nin bir münâzarasını dinlemek istiyoruz. Aramızda senden başka onu râzı edecek birisi yok” dedi. Bunun üzerine ben, babama; “Bu cemâat münâzaranızı dinlemek istiyorlar” deyince, “Bismillah” dedi. Ben onun benim bu teklifime, bana olan sevgisinden ve benim öğrenmemi istemesinden dolayı kabûl ettiğini biliyordum. Sonra bize, “Hakkında sizin sayınız kadar kavl bulunan bir mes’ele gösterin. Herbiriniz bu kavillerden birisini seçsin. Sonra münâzara için yanıma otursun” dedi. Ben; “Haram mes’elesi üzerinde konuşalım” dedim. Sonra; “Gidiniz, herbiriniz müdâfaa edeceği sözü iyice mütâlâa etsin ve yazıp gelsin” dedi. Biz onun yanından ayrıldık. Herbirimiz, gece yarısına kadar bütün gücümüzle çalıştık. Sonra babamın yanına geldik. Arkadaşlardan birisi, onunla münâzara için öne geçti. Babam ona; “İstersen, delîl getiren ol, ben getirilen delîli red eden olayım, istersen aksi olsun” dedi. Daha sonra herbirimiz teker teker, müdâfaa ettiğimiz söz için delîller getiriyor, o ise bu bizim delîlimizi red ediyor ve bizim sözümüzün niçin yanlış olduğunu da ayrıca izah ediyordu. Neticede hepimiz onun karşısında konuşmaktan âciz kaldık. Sonra babam, herbirimizin sözünü teker teker ele alıp, herbirinin müdâfaasını yaptı. Onun müdâfaasını yaptığı söz sonunda, biz; “Doğru olan budur” diyorduk. En sonunda hak olan şeyi söyledi Hepimiz bu açıklama karşısında hayretler içinde kaldık.”

Kerâmetleri: Takıyyüddîn Sübkî’nin çok kerâmetleri görüldü. Onun ile inatlaşan kimsenin, başına mutlak birşey gelirdi. Kendisinden kerâmet hâsıl olunca veya birisi kerâmetinden bahsedince çok sıkılırdı.

Şöyle anlatılır: “Kâdı’l-kudât Cemâlüddîn Züreî, Mensûriyye Medresesi’ndeki müderrislik vazîfesinden, Şam kadılığına ta’yin edilince, Takıyyüddîn Sübkî onun yerine müderrislik vazîfesine ta’yin edildi. Bir müddet sonra, Cemâlüddîn Züreî, Şam kadılığından azledildi. Bu sırada Şam Naibi Argûn, Hicaz’da bulunuyordu. Bu naibin, Cemâlüddîn Züreî ile arasında çok iyi bir dostluk vardı. Züreî’nin azledilmesi Argûn’e ulaşınca, buna çok üzüldü ve Mısır’a varınca, Mensûriyye müderrisliğini, Takıyyüddîn Sübkî’den alıp, tekrar Züreî’ye vermeye karar verdi. Bu haber Takıyyüddîn Sübkî’ye ulaşınca, o buna çok üzüldü. Bu haber üzerine o, gece iki rek’at namaz kılarak, Allahü teâlâya niyazda bulundu. Bu sırada; “Argûn tutuklandı” diye bir ses duyuldu. Ertesi gün derse gittiğinde kendisine, Nâib Argûn’un tutuklandığı söylendi.”

Şam Naibi Aydoğmuş’un, Takıyyüddîn Sübkî’ye sıkıntı vermesini Şeyh Behâüddîn şöyle anlatır: “Nâib ile Takıyyüddîn Sübkî arasındaki anlaşmazlık çok ileri safhaya varmıştı. Sonunda Takıyyüddîn Sübkî, kadılıktan ayrılmaya karar verdi. Selâhiyye Medresesi’nde ders verdiği yere gitti. Burada odasına girdi. Kapıyı kapayarak, kadılıktan ayrılması husûsunda istihâre yapacaktı, İki rek’at namaz kılmaya başladı, ikinci rek’atin ikinci secdesinde iken bir ses duydu. Bu ses; “Her insan için, önünden ve arkasından ta’kib eden melekler vardır. Onu Allahü teâlânın emriyle korurlar. Muhakkak ki Allah, bir topluma verdiği ni’meti, onlar kendilerindeki iyi hâli fenâlığa çevirmedikçe bozmaz. Bir topluma da Allahü teâlâ bir kötülük diledi mi, artık onun geri çevrilmesine hiçbir çâre yoktur. O toplum için (kendilerine yardım edecek) Allahü teâlâdan başka bir yardımcı da yoktur” meâlindeki Ra’d suresi onbirinci âyet-i kerîmesini okuyordu. Bunun üzerine kadılık vazîfesinden ayrıldı. O zaman Emîr,

Bedrüddîn Genkilî bin Baba idi. Takıyyüddîn Sübkî ile Aydoğmuş arasındaki mes'eleye o da üzülmüştü. Takıyyüddîn Sübkî'yi çok seviyordu ve onu haklı buluyordu. Fakat Aydoğmuş gibi bir devlet adamını da görevden almak ba'zı sebeplerden dolayı zor idi. Bedrüddîn Genkilî, Takıyyüddîn Sübkî için; "Eğer o, Allahü teâlâ indinde kıymetli bir kul ise, cenâb-ı Hak onu bu sıkıntıdan kurtarır ve rahata erdirir" diyordu. Kısa bir süre sonra, Aydoğmuş'un aniden ölüm haberi geldi. Bu ölüm haberi Takıyyüddîn Sübkî'ye ulaşınca ağladı. Sonra kalkıp namaz kıldı."

Şöyle anlatılır: "Takuztimûr Mısır'da iken, Takıyyüddîn Sübkî ile çok samimî idi. Takuztimûr. Şam nâibliğine ta'yin edilince, ba'zı kimseler onun Takıyyüddîn Sübkî'ye karşı olan tavrını değiştirdiler. Takıyyüddîn Sübkî ile Takuztimûr arasındaki anlaşmazlık yüzünden, Takıyyüddîn Sübkî Mısır'a çağırıldı. Takıyyüddîn Sübkî Şam'dan ayrılınca, onun yokluğu hemen hissedildi. O Mısır'a varır varmaz, Takuztimûr Şam'da vefât etti."

İmâm-ı Sübkî şöyle anlatır: "Babam Takıyyüddîn Sübkî'ye rahat vermiyenlerden birisi de, Şam naibi Argûn Şah idi. Birgün babam, Argûn Şah'a; "Ey emir, ben de, sen de birgün öleceğiz" dedi. Argûn Şah da ona; "Ey Kâdı! Bu şehirde kaç nâib gördün?" diye sorunca, o; "Şu kadar nâib gördüm" dedi. Argûn Şah; "Benden başkası sana rahat vermedi" deyince, o'; "İleride sen de göreceksin" dedi. Biz, birgün yatsı namazını kılmak için toplanmıştık. Namazı kıldıktan sonra, babam yüksekçe bir yere çıktı. Başı eğik bir vaziyette durmaya başladı. Hiç konuşmuyordu. Ayakta olduğu hâlde, sabah namazına kadar aynı vaziyette kaldı. Bu sırada öyle heybetli bir hâli vardı ki, ta'rîfi, anlatılması çok zordu. Onu bu hâlde gören kimse, şayet o anda onu bir arı sokmuş olsaydı, asla bunu hissetmiyeceğine inanırdı. Sonra oradan inip yatsı namazının abdesti ile sabah namazını kıldı, inerken bize; "Argûn Şah'ın işi bitti" dedi. Salı günü Trablus'tan yola çıkan Ulcîbuğa isminde birisinin, Perşembe günü gecenin yarısında Argûn Şah'ın başını kestiğini öğrendim. Sonra babamın odasına geldim, içeride Kur'ân-ı kerîm okuyordu. Biraz bekledikten sonra kapıyı çaldım. Kur'ân-ı kerîm okumasını keserek kapıyı açtı. Bana; "Müslüman kardeşin için şemâtet yapmayı bırak (şemâtet; başkasına gelen belâya, zarara sevinmektir). Belki Allahü teâlâ ona afiyet verir de, seni o musibete düçâr eder" dedi. Sonra ben ona, biraz sevinçli bir hâl içinde; "Argûn Şah öldürüldü" dedim. O zaman bana; "Kim demiş? Sus! Bu ne biçim söz böyle! Müslüman kardeşin hakkında şemâtet yapma dedik, değil mi?" dedi. Bana kapıyı açıp "Şemâtet yapma" demesi, benim ona ne söyleyeceğimi, Allahü teâlânın ona bildirmesi, onun bir kerâmetidir."

Şöyle anlatılır: "Takıyyüddîn Sübkî bir mes'ele hakkında hüküm vermişti. Bu hükmünde de kararlı idi. Şam naibi Argûn Kâmili, bu hükmünden dolayı ona karşı çıktı. Bu mes'ele Şam ve Mısır'da önemli bir konu hâline geldi. Bu sırada Kâdı Selâhüddîn Safdî, Takıyyüddîn Sübkî'nin yanına gelerek; "Efendim! Bu mes'ele aleyhimize olmaktadır. Onlar hakka itaat etmezler, hakka boyun eğmezler. Niçin kendinizi tehlikeye atıyorsunuz? Niçin onlarla mücâdele ediyorsunuz?" deyince, o uzun süre düşündükten sonra; "Vallahi, Allahü teâlâdan başkasının rızâsını düşünmem. Benim için önemli olan, Allahü teâlânın rızâsıdır" dedi. Bunun üzerine ben, onun baskı ve lâflar ile haktan ayrılmıyacağını anladım. Nâib Argûn Kâmili bir süre sonra görevinden alındı ve çeşitli eziyetler başına geldi. Ölünceye kadar çeşitli üzüntüler içinde ve işsiz güçsüz olarak yaşadı."

Vefâtı: Takıyyüddîn Sübkî, 755 (m. 1354) senesi Zilka'de ayında zafiyete yakalandı. Vefât edinceye kadar bu hastalık devam etti. Oğlu İmâm-ı Sübkî, Şam kadılığına ta'yin edildikten bir ay sonra Mısır'a gitti. Kendisi dâima; "Ben Mısır'da vefât ederim" derdi. Mısır'a gidince, orada birkaç gün hasta olarak kaldı. 756 (m. 1355) senesinde Kâhire'nin dışında bir yerde vefât etti. Cenâze namazına çok kalabalık bir cemâat katıldı. Cenâzesini taşıyanların bir ucu, defn edildiği yer olan Bâb-ün-Nasr'da iken, diğer ucu vefât ettiği evin önünde idi.

Büyük âlim Fahrüddîn Darîr şöyle anlatır: "Takıyyüddîn Sübkî ile görüşmemiştim. Bu zât, müslümanların en büyük âlimlerinden idi. Cenâzesinde ben de bulundum. Bunu sırf Allahü teâlânın rızâsı için yapmıştım. Onun ailesinden kimseyi tanımıyordum. O günün gecesinde yatınca, rü'yâmda onu gördüm. Yüksekçe bir yerde idi. Bana; "Yaptığın o güzel iş, yerine ulaştı" dedi.

Takıyyüddîn Sübkî'nin vefâtından sonra birçok kimse, onun Allahü teâlânın indinde nail olacağı yüksek durumlarla ilgili güzel rü'yâlar gördü.

Sâlihlerden birisi şöyle anlattı: “Vefâtından iki veya üç gece sonra, Takıyyüddîn Sübkî’yi rü’yâmda gördüm. “Allahü teâlâ sana ne muâmele buyurdu?” diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: “Bana Cennet kapıları açıldı. Gir denildi. Ben; “İzzetin hakkı için yâ Rabbî! Benim cenâze namazımda bulunanların da girmesini isterim” dedim.”

Takıyyüddîn Sübkî’nin vefâtı üzerine birçok mersiyeler yazıldı. Burhânüddîn İbrâhim Kîrâti onun vefâtı üzerine şunları yazdı: “Ey Takıyyüddîn Sübkî! Senin kabrin af ve mağfiret yeri, Rahmânın meleklerinin konakladığı yer oldu. Rûhun Cennet köşklerinde yerleşti. Oralarda ihsân üstüne ihsân, lütuf üstüne lütuf ile mükâfatlandırıldı. Oralarda selâm ile karşılandı. Ona Cennetten hediyeler getirildi. Melekler onun gelmesiyle sevindiler. Dünyâ onun için ilk mekân idi. Cennetin yüksek dereceleri ikinci mekânı oldu. Onun kabrinde, ilmin ve Kur’ân-ı kerîmi çok okumanın heybeti var.”

Şihâbüddîn Hüseyn bin Muhammed’in onun için yazdığı mersiye de şöyledir: “Kâdı’l-kudât Takıyyüddîn Sübkî aramızdan ayrıldığı için, ona gözyaşı bittikten sonra kanla ağlamak lâyıktır. Kim onun kabrinde göz yaşı dökerse, bunun için asla kınanmaz. Asrın âlimi vefât eyledi. Allahü teâlâ onun kabrini Cennet bahçesi yaptı.”

Oğlu Ahmed’in söylediği mersiye ise şöyledir: “Ey ilim ve din talibi olan kimse, aradığın âlim şimdi kabirdedir. O vefât etti. Uyku, seher vakti ağlayanlara nasıl yaklaşabilir. Onlar lezzetlerinden ve zevklerinden mahrûm olmuşlardır. Ey Mısır’a gidenler, orada alev alev ateş yanmaktadır.”

Takıyyüddîn Sübkî oğluna şöyle nasîhat etti: “Ey Oğul! Vaktini boş yere geçirsen bile, seher vaktinde uyanık olup, ibâdet ve tâatle meşgûl olmayı kendine âdet edin. Seher vaktinde uyuyan kimseye çok çok yazık.”

Takıyyüddîn Sübkî’nin büyük oğlu Ebû Bekr Muhammed için söylediği şiirin tercümesi şöyledir: “Ey Oğul! Sana yapacağım nasihatimi ihmâl etme. Sözüme iyi kulak ver. Bu nasihatim, sana rehber olur. Allahü teâlânın kitabı Kur’ân-ı kerîmi ve sahih olan hadîs-i şerîfleri ezberle, usûl-i fıkhı çok iyi bil. O, senin sağlam ve doğru konuşmanı sağlar. Nahiv ilmini öğren. Bu anlayışını arttırır. Zâhirî ilimlerde, İmâm-ı a’zâm, İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Mâlik ve İmâm-ı Ahmed’in, tasavvufta Cüneyd-i Bağdâdî’nin talebelerine ve onlara tâbi olanlara uy. Her işinde Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) sünneti seniyyesine uy, saadete kavuşursun, ilimde Allahü teâlânın rızâsını gözet, sâlihlerin yoluna kavuşursun. Allahü teâlâdan kork, emrettiklerini yap, yasak kıldığı şeyleri yapma. Dünyâya rağbet etme. Başına gelen belâ ve musibetleri; kulluk vazîfelerini yerine getirerek, yalvarıp yakararak Allahü teâlâya arz et. Belâ ve musibetlere karşı sabırlı ol. Sana ihsân ettiği ni’metlere karşı, Allahü teâlâya şükret ve hamdet.

Doğru ve samîmi olarak vera’a yapış, şüphelilerden uzak kal. Rabbine itaat et. O’nu secde eyle, ilim öğrenmekte çok gayretli ol. Diline de sâhib ol.”

Takıyyüddîn Sübkî’nin diğer bir şiirinin tercümesi şöyledir: ilâhî! Bütün işlerimi sana havale ettim. Yâ Rabbi, sen lütuf eyle. Yâ Rabbî Sen beni muhafaza eyle, elimden tut. İş başında olmakta rahat yoktur. Üç şey bundan müstesnadır. Akıllı kimse bunları taleb eder. Bunlar; hak ile hükmetmek, bâtıl olan bir şeyi ortadan kaldırmak ve muhtaç olana fâide vermektir. Kişinin kemâli ilim iledir, makam ve mertebe ile değildir. İlim rütbesi, rütbelerin en üstünüdür. Âlimler, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ilmine vâris oldular. Karanlıkta yürüyenler, âlimler vasıtasıyla doğru yolu buldular. Muhammed aleyhisselâmın dînine ve O’nun bildirdiklerine vâris olmaktan başka iftihar vesilesi, O’nun güzel ve nümûne olan ahlâkiyle ahlâklanmaktan başka fazîlet yoktur. Kişi ilme iyi yapıştığı zaman, anlaşılmayan şeyler zamanla kolayca anlaşılır hâle gelir. Şek ve şüpheler koybolur. Herşey açıklığa ve aydınlığa kavuşur. İlim rütbesi öyle bir rütbedir ki, sahibini, ehlini, yıldızların üstünde bir mertebeye çıkarır. Eğer rüşde ve doğru yolu bulmaya tâlib isen, bunu istiyorsan, önce ilim rütbesine talib ol. Umulan ve kavuşulmak istenilen en yüksek ve en hayırlı akıbete kavuşursun. Malı ve herhangi bir makamı, ilme eşit tutma. Farzet ki, dünyâ malı ve mülkü senden uzaklaştı. Dünyâ malına aldırmazsan, sana en iyi bedel olarak Cennette çeşitli ni’metler verilir. İnsan iyi, doğru ve sâlim bir şekilde düşünürse, ilimden daha tatlı ve lezzetli bir şey olmadığını anlar.”

Takıyyüddîn Sübkî buyurdu ki: “Sûfî; Hakka doğruluk, halka karşı güzel ahlâk üzere olan kişidir.”

“Tefekkür ettim, düşündüm. Gördüm ki, bütün fesadın başı kibirdir. Kibir, şeytanın büyüklenip kendini beğenmesi ile işlenen ilk günah oldu. Kalbde kibir, büyüklenme hâsıl olduğu

zaman, kendisini büyük görüp, başkalarını aşağı görür. Kibir, kalbi nasihat kabûl etmekten ve emre itaat etmekten alıkoyar. Kalbde kendini hor ve hakîr görme hâsıl olunca, İslâm âlimlerine itaat eder ve sözlerini dinler. İslâm âlimlerinin sözleri ve nasihatleri ona te'sîr eder. Bu vesile ile hakkı tanır. Nihâyet her hayır ve iyiliğe kavuşur."

"Bütün salâhı, iyiliği, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) şu iki mübârek sözünde buldum: "Nefsine yapış ve evin geniş olsun." Nefse yapışmaya gelince; insan kendisi ile meşgûl olursa, nefsini ma'nevî kirlerden ve kötülüklerden alıkoyar. Nefsine iyi ve övülen güzel hasletleri ve sıfatları kazandırır. Bu vesile ile Allahü teâlâya yakın kimselerden olur. Hem, insanlarla uğraşmakta hayır ve fâide yoktur. "Evin geniş olsun" sözüne gelince; burada, selâmetin insanlardan uzak olmakta olduğu beyân buyurulmaktadır. İnsan evinden çıktığı zaman, her türlü rezalete bulaşır ve kötü işler yapar. Bu mevzûda şöyle bir şiir yazdım: Kalbin kibri, doğru yolu kabûl etmeye mânidir. Onun için kendini büyük görme, mütevâzi ol. Evinde kal, ondan bir karış bile ayrılma. Eğer evden ayrılırsan, pekçok kötülüklerle karşılaşırsın."

Şu yedi şey, insanın saadetine vesile olur: 1) Din, 2) ilim, 3) Akıl, 4) Edeb, 5) Hayırla anılmak, 6) insanlara sevgi göstermek, 7) insanlardan külfeti ve zorluğu kaldırmak.

Din: Dünyâ ve âhıret saadetinin başıdır. Hidâyet ve tevfîk Allahü teâlâdandır. Ancak, kul hidâyete ve tevfîke vesile olacak sebeblere yapışmakla me'mûrdur. Denilmiştir ki: "Rabbin lütfu ve ihsânları pekçoktur. Onun için bunları isteyiniz ve arayınız. Kalb; din, îmân, ilâhî ma'rifetler ve güzel hâller ile iyi olur. Dil ise, İslâm, doğruluk, hak söz, iyiliği emretmek ve kötülükten menetmekle ve daha başka güzel şeyleri söylemek, gıybet ve koğuculuk gibi kötü işleri terketmekle güzelleşir ve iyi olur. Diğer a'zâlar ise, tâatları yerine getirmekle, büyük ve küçük günahlardan, haramlardan sakınmakla güzelleşir. Bu iyi hâllerin hepsi, kul tarafından istenir ve aranır. Ancak meydana gelmeleri, hâsıl olmaları, Allahü teâlânın hidâyeti ile olur.

İlim: Ba'zı kimseler, zihin bakımından ilim elde etmeye, âlim olmaya müsait değildir. Bu sebeple, ilim ile mükellef değildir. Ona, dinin emirlerini yerine getirecek kadar emir ve yasakları öğrenmesi kâfidir. Bunlardan daha fazlasını kaldıramaz. Bir kısım kimse de vardır ki, zihni ve zekâsı ilim elde etmeye müsaittir. Bunların, zihinlerini ve zekâlarını dünyâ ve âhırette kendisine fâide te'min edecek olan ilimlerde kullanması gerekir. Herkes zihninin ve zekâsının durumuna göre gayret gösterir. Bir kimsenin zihni ve zekâsı ilim için müsait olur da, vaktini ilimle değilde, boş şeylerle zayi ederse, sonu hüsran olur. Pişmanlığın fâide vermiyeceği günde, çok pişman olur. Genç olup, kabiliyetli olan kimsenin, zihnini, gençliğini, sıhhatini ve vaktini, dünyâ ve âhırette fâideli olacak ilmi elde etmek için harcaması lâzımdır. Yoksa zihni ve zekâsı, gün geçtikçe keskinliğini ve kuvvetini kaybeder, yaşlanır, hastalıklara yakalanır da, artık bu hastalık ve rahatsızlık hâlleri ile meşgûl olmaya başlar. Nihâyet, keşke gençliğimin, sıhhatimin ve vaktimin kıymetini bilseydim, der. Fakat artık iş işten geçmiştir.

Kişinin, din ve ilim yolunda kendisine rehberlik edecek ve terbiye edecek bir hocaya ihtiyâcı vardır. İnsanların çoğunda, din husûsunda böyle bir hocaya ihtiyâç vardır. Ancak ba'zı zâtlar, böyle bir hocaya ihtiyâç duymazlar. Bunlar, Allahü teâlânın kendilerine husûsî olarak lütuf ve ihsânda bulunduğu, husûsî hidâyetine mazhar kıldığı seçilmiş kimselerdir, İlimde ise, tecrübem, hocaya ve bir rehbere olan ihtiyâcın zarûretini göstermektedir. İlimde hoca mutlaka lâzım ve talebenin kabiliyet derecesinde ondan faydalanması îcâb etmektedir. Alma kabiliyeti olmayan, zâten hocadan istifâde edemez. Alma kabiliyeti olan da; kalbiyle ve herşeyi ile hocaya yönelip, ona teslim olup, onu Can kulağı ile dinlediği zaman, ancak kabiliyeti kadar istifâde edebilir. Talebenin Kalbi ayna gibidir. Hocanın sözleri ise, aynada görülen sûret gibidir. Aynada sûretin iyi görünmesi, aynanın cilasının çokluğu, parlaklığı ve karşıdaki sûretin tam karşısında olmasına bağlıdır. Talebede alma kabiliyeti ve kabûl etme husûsiyeti bulunursa, öğretilen şeylerin talebenin kalbinde devamlılığı, hocanın ders verişine, anlatışına ve öğretişine göre değişir. Burada iki şeyin te'sîri vardır: 1- Alma kabiliyeti olan bir talebenin anlatılanları ve öğretilenleri iyi öğrenip, uzun zaman unutmamasında, hocanın ilminin azlığı ve çokluğunun mühim te'sîri vardır. Bu sebeble, İmâm-ı Şafiî'nin ilim öğretişi nerede, bizim gibilerin ilim öğretişi nerede? Biz onların yanında hiç kalırız. 2- Talebenin anlatılanları iyi öğrenmesinde, hocanın talebeye nasihat edip, onları sevmesinin de te'sîri büyüktür. Hoca talebesini ne kadar çok severse, ona daha çok teveccüh eder, ilmi daha kolay ve daha iyi öğretmeye çalışır. Hoca, talebeye karşı baba gibidir. Talebesini, babanın oğlunu terbiye etmesi gibi terbiye eder.

Eğer hocada, hocalık ve babalık vasıfları birleşirse, maddî ve ma'nevî babalık kendisinde birleşmiş olur. O zaman sevgi, nasihat ve gayret, kemâl derecesine ulaşır.

Akıl: Din ve dünyâ saadetine akılla kavuşulur. Akıl iki çeşittir. Biri doğuştan var olan akıl, diğeri de sonradan kazanılan akıldır. Doğuştan akıldan mahrûm olan kimse ile zâten konuşulmaz. Bundan Allahü teâlâya sığınım. Akıl ve basiretten nasîbi olan kimse, hergün, hattâ her ân yeni yeni şeyler öğrenir. Akıllı kimse, dünyâ ve âhıretine fâide verecek şeyler için çalışır. Bunlardan başkasında hayır yoktur. Dünyâ için çalışması, geçimini te'min etmesi, dini için çalışması ise, âhıret saadetini kazanmak içindir. Akıllı bir kimse bir kelime duyarsa, o kelimenin ma'nâsını ve onunla amel etmeyi düşünür. O söz hakkında doğru bir şekilde düşünür ve onun doğruluğunu görürse, o sözü kabûl eder. Eğer hatalı bir söz olduğunu görürse, onu reddeder. Tereddüdü olursa, üzerinde düşünür. Onu iyice anlayıncaya kadar red veya kabûl etmez. Kendisine nasîhatta bulunan kimsenin nasihatini, ilmini ve dînî durumunu iyice araştırır. İyi olduğuna kanâat getirdiği zaman, o nasîhata uyar.

Edeb: ilim, din ve saadet, edeb ile elde edilir. Edebin kısımları vardır. Bunlar; Allahü teâlâya, Peygamberlerine, meleklerine, âlimlere, evliyâya, sultanlara, emir sahiblerine, büyüklere, kendi seviyesindekilere, küçüğüne, hür olana, köleye karşı edeble ve sözle, fiille, oturup kalkmakla, susup dinlemekle, güzel konuşmakla, kendisini küçük görüp, başkasını büyük görmekle ilgili olan edeblerdir.

Hayırla anılmak: Dünyâ ve âhıreti muhafaza etmek, hayırla anılmakla olur. Bir kimse kötü olarak bilinirse, bu onun dünyâsının bozulmasına sebeb olur. Hattâ ba'zan da, âhıretinin de bozulmasına sebeb olur. Hayırla ve iyilikle anılmak, şüphe ve töhmet celbedecek yerlerden, düşük bayağı hareketlerden, kötü kimselerden sakınmak, mümkün olduğu kadar kendisini muhafaza etmek ve onlarla ihtiyâç miktârı kadar görüşmekle mümkün olur. Kötü kimselerle beraber düşüp kalkan, onlarla beraber olan kimse, onların kötülüklerinden uzak olsa ve onları yapmasa bile, onlarla düşüp kalktığı için, onlardan sayılır. Emînüddîn Mahallî, bir şiirinde şöyle der. "Asîl, kadri ve kıymeti yüksek olan kimselerden ayrılma. Böyle kimselerle oturan kimse, en başta oturur. Bozuk kimselerle oturup kalkma. Bu senin kıymetini düşürür. Hor ve hakîr görülürsün." Denilmiştir ki; "Âlim olan kimseye, dışarılara fazla çıkıp dolaşmak yakışmaz. insanlar arasına sık sık çıkıp görüşen kimsenin, onların yanında kıymeti az olur. Selâmet, mümkün olduğu kadar kötü insanlardan uzak kalmaktadır. Çok kimse, insanların eziyet ve sıkıntılarından uzak kalmak için, onlardan uzak kalmışlardır. Çok kimse görülmüştür ki, insanların arasına karıştıkları için, temiz oldukları hâlde, kendilerine yakışmayan işler, onlara nisbet edilmiştir.

İnsanlara sevgi göstermek: insanlarla iyi geçinip, onlara sevgi göstermek, aklın yarısıdır. Her hayır iyiliği çeker, fakat bunda da haddi gözetmek lâzımdır. Tevâzu yapıyorum diye nefsi ayaklar altına da atmamak, kibir de göstermemek gerekir, insanlara karşı sevgide güzel olan, vasati durumda bulunmaktır.

İnsanlardan külfeti ve zorluğu kaldırmak: insanlardan külfeti kaldırmak, onlara ağır olmamak içindir. Çünkü insanları bir işte zorlamak, onlara külfet olmaktır. İnsan, kendisinden ona ağır ve yük olacak bir şeyi isteyinceye kadar senin dostun ve arkadaşındır. Sonunda senden hoşlanmaz, sana buğz eder. Bir kimseye, ona yük olacak birşeyi teklif etmemek mümkün ise, böyle yapılmalıdır. Böylez yaparsa, onların yanında kıymetli, gönüllerinde muhterem olur.

Bir kimse bu yedi şeyi gücünün yettiği kadar yaparsa, bundan sonrası Allahü teâlâya kalmıştır. Dilerse saadeti nasîb eder. Kula, faîdeli olanları konuşmak gerek. Allahım! Bizi bize bırakma. Hakkımızda ne hayırlı ise, bize onu ihsân eyle!

"Kullarda Allahü teâlânın fiilleri tecelli eder. Bu fiillerde, ibret alan akıl için çok hikmetler vardır. Bir kısım insanlar vardır ki, sen ona iyilikte bulunursun, o da sana iyilikte bulunur. Bu, iyiliğe karşı iyilik ve mükâfattır. Ba'zı kimseler de vardır ki, sen ona kötülük edersin, o da sana kötülükle mukâbele etmiştir. Bunlarda hayret edecek bir husûs yoktur. Fakat öyle kimseleri gördük ki, sen ona iyilik edersin, o ise sana kötülük eder. İyilikte bulunmadığın kimse ise, sana iyilikte bulunur. Ben buna çok hayret ederim. Fakat sonunda şunu gördüm: Bunlar, nefsinden soyulması ve kalbin Allahü teâlâya bağlanmasına dâir. Allahü teâlâ tarafından kulun ikâz edilmesi ve uyarılmasıdır. Çünkü sen bir şahsa iyilik yaptığın ve özellikle bu ihsânın fazlaca olduğu zaman, umûmiyetle onu, sana darlıkta ve sıkıntılı zamanlarında yardımcı olup fâide verecek bir dost edinmek istersin. Fakat, senin ona yaptığın bu iyilik,

Allah için değil, sırf gelecekte ondan göreceğin bir fâide içindir. Bu sebeple, senin ona en muhtaç olduğun bir zamanda seni bırakır, iyilik yerine sana kötülük yapar. Bu hâdise ile Allahü teâlâ sana, senin daha önce o şahsa yaptığın iyiliğin senden değil kendisinden olduğunu, ancak görünüşte o şahsa yaptığın iyilikte senin bir vâsıta olduğunu bildirmek murâd etmiştir. Yine aranızda daha önce hiçbir sevgi ve yakınlık bulunmayan kimseden gelen iyilik ile de Allahü teâlâ ni'metin kullarından değil, kendisinden olduğunu beyân buyurmuştur.

Ey insan, bu husûsta dikkat et. Her iki hâlde de Allahü teâlânın ni'metlerine ve sana iyilikte bulunan kimseye teşekkür et. Çünkü insanlara teşekkür etmeyen, Allahü teâlâya şükretmemiş olur. Sana iyilikte bulunan kimse, sana o ni'metin gelmesine vesile olmuştur. Sana kötülük yapanı da zemmetme, kötüleme. Bilakis onun için hayır duâda bulun. Çünkü sana ondan gelen kötülük, senin gafletten uyanmana ve Rabbine dönüp, yönelmene sebep olmuştur. Bu, onun sana yaptığı kötülüğün sebep olduğu büyük bir ni'mettir. Onun için sen, bu ni'metin gerçek sahibi olan Allahü teâlâya şükrettikten sonra, sana kötülük yapan kimseye de, teşekkür etmeli, onu hoş görmelisin. Bu husûsta şu şiiri söyledim: "Eğer sana, aranızda dostluk bulunmayan birisinden bir iyilik, yardım, kendisinden iyilik beklediğin bir dostundan da sana bir sıkıntı gelirse, bunu Allahü teâlâdan bir ikâz ve nasihat olarak kabûl et, Çünkü, Allahü teâlâ dilediğini yapar, senin dilediğini değil."

Takıyyüddîn Sübkî'nin odasında, tam yüzüne karşı olan duvarda, bizzat kendisinin yazdığı bir levhada şu sözler vardı: "Evinden ayrılma", "Müslümanın, müslüman aleyhinde olması haramdır", "Müslüman kardeşine yardım et", "Seni şüpheye düşüren şeyi terk et", "Sen kendinle meşgûl ol" : Yine o, kendi hattı ile şu sözleri yazmıştı: "Sâlih kulun Allahü teâlâ için yapmış olduğu her hayır ve sâlih ameli, başkalarından gizlemesi gerekir. Çünkü Allahü teâlâ, onun yaptıklarını en, iyi bilendir ve yaptıklarının mükâfatını da O verecektir. Birisi ile zarûret miktârı konuşunca, yâ karşısındakine fâide vermeyi veya ondan istifâde etmeyi niyet etmelidir. Akıllı kimsenin, bu iki husûsa çok dikkat etmesi gerekir. Tecrübe bunu göstermektedir. Yine tecrübe şunu göstermiştir ki: insanlar mahlûkturlar. Hiçbir şeye fayda Vermeye güçleri yoktur. Bunları iyi anlayıp kavrıyan kimsede riya yok olur. Kalbinden riya ve gösteriş yapma, arzu ve isteği çıkar. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir."

Yazmış olduğu vasıyyet şöyledir: "Kulun her hâlinde ibâdet yapması gerekir. Çünkü ömür çok kısadır. Ömrünün bir kısmı küçüklükte geçer. Bir kısmı büyüyünce, bedenî ihtiyâçlarını te'min etmek, uyku, kendisine arız olan hastalık, özür hâlleri, zarurî meşgaleler, insanlarla uğraşma ve geçim derdi gibi işlerle geçer. Bunlardan geriye, insan için çok az vakit kalır. İşte insan, ya bu kısacık ömrünü ibâdet ve tâatle geçirmek sûretiyle Allahü teâlâya, Cennetine ve çeşit çeşit ni'metlerine kavuşur. Veya bu kısacık hayatı kendi aleyhine zayi eder de, ebedi hüsrana uğrar veya ömrünü günah ve başkalarına düşmanlıkla geçirir. Böylece şeytanın yardımcılarından olur, onunla birlikte Cehennem ateşinde yanar. Herkes, yaşadığı kısa ömür içerisinde bu üç hâlden birinde bulunur. Allahü teâlânın takdîr ettiği şeyler, her zaman insanın istediği şekilde cereyan etmez, insan ba'zan oturup, istediği birşeyi bekler. Fakat bu sırada birçok iyi şeyleri kaçırır. Çok defa insanın kendisi için istediği şeylerin sonu şer olur. Bu, sebeple insanın tercihte bulunması, şöyle veya böyle olmasını istememesi gerekir. Bilakis, Allahü teâlânın kendisi için hayırlı olanı ihsân etmesi için, bütün işlerini Allahü teâlâya bırakması gerekir.

Bir kimsenin dâima Allahü teâlâya tâat üzere olması, emirlerine uyup, hep murâkabe üzere olması için, üzerindeki vazîfeleri, Allahü teâlânın rızâsına uygun olarak yerine getirmelidir. Meselâ, kadılık gibi, tehlikeli ve zor bir vazîfeyi yapmak zorunda kaldığı, ondan kendisini kurtaramadığı zaman, artık o vazîfeden ayrılmayı istememelidir. Çünkü o vazîfeden ayrılırsa, belki ondan daha kötü bir işe düşebilir. Çünkü işlerin sonunun nasıl olacağını bilemez. Bu sebeple, üzerinde bulunduğu vazîfede kalmalı ve şu husûslara riâyet etmelidir: 1- Bu vazîfe kendisini, birinci derecede lâzım olan Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmekten alıkoymamalıdır. 2- O vazîfede kaldığı müddetçe, kötü ve bozuk birisinin o vazîfeyi almaması için kaldığını niyet etmelidir. Böylece o makama, lâyık olmayan birisinin gelmesine mâni olmuş olur. Bu niyeti ile, dâima ibâdet sevâbı kazanır. Mahkemeye bir da'vâ gelip, burada bir mazlûma yardımcı olup, onun hakkını zâlimden aldığı, hakkı ayakta tuttuğu veya bâtıl ve bozuk bir işe mâni olduğu zaman, kat kat ibâdet sevâbına kavuşur. Müslümanları, onlara zarar verecek şeylere karşı himâye eder. Kendisini efendisinin, içerisinde çoluk çocuğunun bulunduğu bir eve koyduğu köle gibi ve böyle bir eve lâyık olmadığını düşünür. Bu sebeple, bu evden çıkmak ve ayrılmak istemez. Çünkü, efendisi onu oraya koydu. Emîr onun emridir,

onun için, efendisinin çoluk çocuğunun işlerini görmek için olanca gücü ile çalışır. Bu husûsta efendisinin rızâsını arar. Ba'zan efendisi onu imtihan edebilir. Bu bakımdan, onun her zaman hazır olması, dâima efendisinin emirleri istikametinde bir köle ve hizmetçi olması lâzımdır. Kısa bir müddet sonra ölüm gelir. Ya efendisinin emirlerini yerine getirirken, kölelik ve hizmetçiliği üzere can verir veya ondan başka bir hâl üzere vefât eder. Maksad, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktır.

Oğlu Tâcüddîn Sübkî bir devlet işinde görevli iken, ona şöyle yazdı: "Ben, hayırlı ve biricik oğluma, işlerinin sağlam ve düzgün olması için ba'zı nasihatlerde bulunmak isterim. Sen sultânın yazı işlerinde vazifelendirildin. Elin ile, kıyâmet gününde seni sevindirecek şeyden başkasını yazma. Helâlden başkasını alma. Sultâna nasihati kendine şiar edin. Takvâ sermâyedir. Ona iyi sarıl"

Takıyyüddîn Sübkî, birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerin bir kısmı şunlardır. 1- Ed-Dürr-ün-nazîm: Kur'ân-ı kerîmin tefsîrine dâirdir, tamamlayamamıştır. 2- Tekmilet-ül-mecmû' fî şerh-ıl-Mühezzeb: Nevevî'nin Mecmû' adlı eserinin şerhidir. Ribâ bahsinden başlamış, teflîs bahsine kadar gelmiştir. Beş cilddir. 3- Et-Tahbir-ül-Müzehheb fî tarîr-il-Mezheb: Minhâc'ın geniş bir şerhidir. Minhâc'ın namaz bahsinden başlamıştır. Çok güzel bir eserdir. 4- El-İbtihâc fî şerh-ıl-Minhâc lin-Nevevî: Talak bahsine kadar yazmıştır. 5- El-İbhâc fî şerh-ıl-Minhâc: Üsûl-i fıkha dâirdir. Mukaddimet-ül-vâcib meselesine kadar yazmıştır. Bu kitabı, oğlu İmâm-ı Sübkî tamamlamıştır. 6- Ref-ül-Hâcib an muhtasar-ı İbn-İl-Hâcib: İbn-i Hâcib'in Muhtasar'ının başından az bir kısmının şerhidir. 7- Er-Rakm-ül-İbrizî fî şerh-i muhtasar-it-Tibrîzî, 8- El-Veşy-ül-İbrîzî fî hallil-Tibrîzî: Tamamlayamadığı eserlerdendir. 9- Kitab-üt-tahkîk fî mes'elet-it-tahlîk: İbn-i Teymiyye'ye talak mes'elesinde büyük reddir. 10-Râfi-üş-Şikâk fî mes'elet-it-talak, 11-Ahkâm-ı kül ve ma aleyhi fedüllü, 12-Beyânü hükm-ür-Rabî fî i'tirâd-ış-şartı aleş-şart, 13- Şifa-üs-sikâm fî ziyâret-i hayr-il-enam aleyhissalâtü vesselâm: Bu esere, "Şenn-ül-gara men enker-es-sefere vez-ziyâret" de denir. Bu eserde Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerinin ziyâretinin caiz olmadığını söyleyen İbn-i Teymiyye'ye cevap olarak yazılmıştır. 14- Es-Seyf-ül-meslûl alâ men sebb-er-Resûl (aleyhisselâm), 15-Et-Ta'zim ven-ni'met fî le tü'minünne bihi vele tehşerünnehu, 16- Münyet-ül-duhis an hükmi deyn-il-vâris, 17- Nevr-ür-Rebî' min kitâb-ir-Rebî': Büyük ve geniş bir eserdir. 18- Er-Riyâd-ül-enîka fî kısmet-il-hadîka, 19- El-İknâ' fil-kelâm alâ enne lev lil-imtinâi, 20- Veşy-ül-hülâ fî te'kid-in-nefyi bi lâ, 21- Er-Reddü alâ İbn-i Ketnânî: Ketnânînin, "Ravda" isimli eserine yaptığı i'tirâzlara cevaptır. 22-El-İ'tibâr bi baka-il-cenneti ven-Nâr, 23- Es-Sehm-üs-sâhib fî kabdi deyn-il-gâib, 24- El-Gays-ül-muglak fî mirâz-i İbn-il-Mu'tîk: Bu eser, Sübkî'nin fetvâları adlı eserin ikinci cildinde, sahife 224'den 255'e kadar olan kısmında neşredilmiştir. 25- Fasl-ül-mekâl fî hedâyal-ummal, 26- Muhtasar-ı fasl-il-mekâl: Bu eser, Sübki'nin fetvâları adlı eserin birinci cildinin, sahife 213'den 217'ye kadar olan kısmında neşredilmiştir. 27- Nûr-ül-mesâbîh fî salât-it-teravih, 28- Ziyâ-ül-mesâbîh, 29-İşrâk-ül-mesâbîh takyîd-üt-terâcih: Bu eser, Sübkî'nin fetvâları adlı eserin birinci cildinin, sahife 165'den 170'e kadar olan kısmında neşredilmiştir. 30- İbrâz-ül-hikem min hadîs-i Rüfia'l-kalem", 31- El-Kelâm alâ hadîs-i "Rüfia'l-kalem", 32- El-Kelâm alâ hadîs-i "İzâ müte-el-İnsânü inkataa amelühü illâ min selâsin", 33- El-Kelâm meâ İbni İndirâs fil-mantık, 34-Cevâbü suâli Ali Abdüsselâm, 35-Ecvibetü ehl-i Tarâbülüs, 36- Risâletü ehl-i Mekke, 37- Ecvibetü ehl-i Safed, 38- Fetvâ ehl-il-İskenderiyye, 39- El-Fetvâ-el-Irâkıyye, 40- Cevâbü süâlât-iş-şeyh el-İmâm Necmüddîn Üsfûnî, 41-El-menâsik-ül-kübrâ, 42-El-Menâsik-üs-sugrâ, 43- Keşf-ül-gumme fî mirası ehl-iz-zimme, 44- El-Fetâvâ, 45-Fetvâ küllü mevlûdin yûledü alel-fıtratı, 46-Mes'eletü fenâ-il-ervâh, 47- Mes'eletü fit-taklîd fî usûliddîn, 48-En-Nevâdır-ül-Hemedâniyye, 49- İhyâ-ün-nüfûs fî san'ati ilkâ-id-dürûs, 50- El-Mefrîk fî mutlak-ıl-mâi vel-mâ-il-mutlak. 51- El-İttisâk fî bakâ-i ve eh-il-istikâk, 52-Et-Tavâli-il-müşrikatü fil-vakfi alâ tabakatin ba'de tabakatin, 53- El-Mebâhis-il-müşerrete, 54- En-Nükûl vel-mebâhis-il-müşrika, 55-Talîat-ül-fethi ven-nasri fî salâtil-havfî vel-kasri. 56- Muhtasaru tabakât-ül-fukahâ, 57-Ehâdîsü ref'il-yedeyn, 58- El-Mesâil-ül-halebiyye: Kendisine Haleb'de sorulan suâllere verdiği cevapların toplandığı bir eserdir. 59- Emsilet-ül-müştak, 60-El-Kavl-ül-Mahmûd fî tenzîh-i Dâvûd, 61- El-Kavl-üs-Sahîh fî ta'yin-iz-zehîb, 62- El-Cevâb-ül-Hâdır fî vakfı benî Abdülkâdir, 63- Hadîs-i Nahr-il-ibil, 64-Katf-ün-Nevr fî mesâil-id-devr, 65-En Nevr fid-Devr, 66- Mes'ele-i mâa'zamellâh, 67- Mesâil süile an tahrîrihâ fî bâb-il-kitâbeti, 68- Mes'eletü "Hel", 69-Muhtasaru Kitâb-is-salâti li Muhammed bin Nasr, 70- El-İknâ-fi tefsîri "Sûret-i Gâfirîs", 71-Er-Rifde fî manâ vifde, 72- Cevâbü suâlin min-el-kuds-iş-şerîf, 73- Müntehâbü ta'likât-il-üstâz fil-usûl, 74- Ukûd-ül-cumân fî ukûd-ür-rehni ved-damân, 75- Vird-ül-alel fî fehm-il-ilel, 76- El-Basar-un-nâkıd fî "La kellemetü külle vâhid", 77-El-kelâm alel cem'i fil-hadar li uzr-il-mavâhid,

78- Es-Sâniatü fî daman-il-vedîati, 79- Et-Teheddî ilâ ma'n-et-teâddî, 80- Beyân-ül-muhtemil fî ta'diyet-i "amile", 81- El-Kavl-ül-cidd fî tebeiyyet-il-ceddi, 82- El-Igrîd fil-hakikat-i vel-mecâzi vel-kinâyeti vet-ta'rîd, 83- Sûret-ül-mü'minûn-51: Mü'minûn sûresinin ellibirinci âyet-i kerîmesinin tefsîri hakkında yazılmış bir eserdir. 84- El-Mevâhib-üs-samediyye fil-Mevâris-is-safediyye, 85-Keşf-üd-desâis fî hedm-il-kenâis, 86-Tenzîl-üs-sekine alâ kanâdil-il-medîne, 87- Et-Tarîkat-ün-nâfiatü fil-müsâkâti vel-mühâbereti vel-müzâraati, 88- Men eksetû ve men galev fî hükm-i nükûl-i lev, 89- Neyl-ül-ülâ bil-affi bi la, 90- Hıfz-us-siyâm an-fevt-it-temâm, 91- Cevâbü suâlin verede min Bağdâd, 92- Kitâb-ül-Hiyet: Haleb naibinin suâline verilen cevâbı ihtivâ eden bir eserdir. 93-Cevâbü ehl-i Mekke, 94-Cevâb-ül-mükâtebe fî hâret-il-megâribe, 95-Hereb-üs-Sârik, 96- Hurûc-ül-mu'tedde, 97- Ma'nâ kavl-il-İmâm el-Muttalibî, 98- Sebeb-ül-İnkifâf an iknâ-il-keşşâf, 99- Vakfü Beysân, 100-Vakfü evlâd-il-Hâfız, 101- En-Nazar-ül-muînî fî muhâkemeti evlâd-il-Yünûnî, 102-Mevkif-ur-Rûmât fî vakfi Hama merkez-ir-Rumât, 103- El-Kavl-ül-Muhtetaf fî delâleti, 104- Keşf-ül-lebs an-il-mesâil-il-hams, 105- Gayret-ül-İmâm li Ebî Bekr ve Ömer ve Osman (radıyallahü anhüm), 106- Ecvibetü süâlâtin ursilet min-Mısr hadîsiyyetin: Hâfız Müzzî'nin, "Tehzîb-ül-kemâl" isimli kitabına yaptığı i'tirâzlara verdiği cevaptır. 107-Mes'eletü zekâtı mâl-il-yetim, 108- El-Kelâm alâ libâs-il-fütüvveti, 109- Bey'ul-merhûn fi gaybet-ül-medyûn, 110- El-Elfâz hel vudıat bi izâ-il-meân-iz-zihniyyeti ev-il-hâriciyyeti, 111- Ecvibetü mesâil: Usûl-i fıkha dâir olup, oğlunun sorduğu suâllerin cevâbıdır. 112- El-Arîdatü fil-beyyinet-il-müteâridati, 113- Mes'eletü tearüd-il-beyyineteyn, 114- Kitâbü birr-il-vâlideyn, 115- Ecvibetü es'ilet-in-hadîsiyyetin veredet min-ed-diyâr-il-Mısriyye, 116- Nasîhat-ül-kudât, 117-El-İktinâs fil-farkı beyn-el-hasri vel-kasri vel-ihtisâs fî ilm-il-beyân.

Ezher Üniversitesi âlimlerinden ve "Tathîr-ül-Fuâd min denis-il-i'tikâd" adlı eserin sahibi Muhammed Bahît el-Mutiî, Takıyyüddîn Sübkî'nin yazmış olduğu "Şifâ-üs-sikâm fî ziyâreti hayr-il-enâm" adlı eser hakkında şöyle demektedir: "Bu asırda İbn-i Teymiyye'nin bozuk sözlerini taklid eden ba'zı kimseler çıkıp, müslümanlar arasında bunları yaymaya, hattâ bunun için onun "Vâsıta" adlı eserini basdırıp neşretmeye başladılar. "Vâsıta" denilen bu kitap; Kitap, sünnet ve müslümanların akidelerine ters düşen, İbn-i Teymiyye'nin ortaya çıkardığı bid'atleri ihtivâ etmektedir. Bu kimseler, bu hareketleri ile, uyumakta olan bir fitneyi uyandırdılar. Üzerimize düşen vazîfeyi yerine getirmek, müslümanların "Vâsıta" kitabı ve İbn-i Teymiyye'nin yolunda gidenler vasıtasıyla dalâlete düşmemesi için, bu kitaba bir cevap yazmaya karar vermiştim. Ancak, büyük âlim Takıyyüddîn Sübkî'nin Şifâ-üs-sikâm eserini görünce, bu eseri tab edip neşretmekle iktifa ettik. Bu eser, İbn-i Teymiyye'nin hem "Vâsıta" adlı kitabında, hem de diğer kitaplarında bulunan sözlerine cevaptır. Onun bozuk düşüncelerini ve bozuk fikirlerindeki inadını ortaya koymaktadır. Böylece müslümanların doğru yolda bulunmalarına yardımcı olmaya çalıştık." "Şifâ-üs-sikâm fî ziyâreti hayr-il-enâm", İstanbul'da "Hakîkat Kitabevi" tarafında ofset yolu ile bastırılmıştır. Bu eserden ba'zı bölümler:

"Allahü teâlâya hamdolsun ki, bize Resûlü Muhammed aleyhisselâm ile lütufta bulundu. O'nun vâsıtası ile bize doğru yolu gösterdi. Bize, (O'na) hürmet ve ta'zimde bulunmamızı emretti. Her mü'mine, O'nu nefsinden, ana-babasından ve sevdiklerinden daha çok sevmeyi farz kıldı. Ona tâbi olmayı, kendi sevgisine vesile kıldı. O'na itaat etmeyi, şeytanın hîle, aldatma ve saptırmasından muhafaza edici kıldı. O'nun ismini şerefli kıldı. Kur'ân-ı kerîmde O'nu övdü. Kıyâmete kadar Allahü teâlânın salât ve selâmı Habîbinin üzerine olsun.

Bu kitabımın ismi, "Şifâ-üs-sikâm fî ziyâreti hayr-il-enâm"dır. On bölümdür. Birinci bölüm; Resûlullah efendimizin ziyâret edilmesine dâir hadîs-i şerîfleri, ikinci bölüm; ziyâret lafzı bulunmaksızın, sâdece Resûlullahın ziyâret edilmesine delâlet eden hadîs-i şerîfleri, üçüncü bölüm; Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret için sefere çıkmaya dâir hadîs-i şerîfleri, dördüncü bölüm; Resûlullah efendimizi ziyâretin müstehab olduğuna dâir âlimlerin sarih sözleri, beşinci bölüm; ziyâretin kurbet olduğuna dâir haberleri, altıncı bölüm; ziyâret için sefere çıkmanın kurbet olduğuna dâir haberler, yedinci bölüm; Resûlullah efendimizi ziyârete karşı çıkan kimsenin şüphelerini defetmeye ve onun sözlerini tahlile dâir, sekizinci bölüm; tevessül ve istigâseye dâir, dokuzuncu bölüm; Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerinde diri olduğuna dâir, onuncu bölüm; şefaate dâirdir.

Ayrıca bu kitapta, ziyâret ile alâkalı hadîs-i şerîflerin mevdu' olduğunu, Resûlullah efendimizi ziyâret için sefere çıkmanın bid'at olduğunu, dinde yeri olmadığını zanneden kimselere de cevap verilmiştir. Onların bu iddialarının bozuk ve yanlış olduğu o kadar açık ve seçik ki, aslında cevap vermeye bile lüzum yoktur. Fakat ben bu kitabı, bu mes'eleyi derli toplu bir

hâlde öğrenmek istiyenler için yazdım, önce bu kitaba “Şenn-ül-gâre alâ men enkere sefer-ez-ziyâreti” ismini vermiştim. Fakat daha sonra başta zikretmiş olduğum “Şifâ-üs-sikâm fî ziyâret-il-hayr-il-enâm” ismini tercih ettim.

Resûlullah efendimizi ziyârete dâir hadîs-i şerîfler:

1- “Kabrimi ziyâret edene şefaatim vâcib oldu.” (Dâre Kutnî, Beyhekî ve başka âlimler bu hadîs-i şerîfi hasen olarak rivâyet ediyorlar) Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret husûsunda gelen hadîs-i şerîflerin hepsinin mevdu’ olduğunu iddia edenlerin sözlerinin iftira olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Sübhânallah! Böyle söyleyen, Allahü teâlâdan ve Resûlünden (aleyhisselâm) de mi haya etmedi. Ondan önce bu sözü, ne bir âlim, ne bir câhil hiç kimse söylememiştir. Bir müslüman, kendisinden önce hiçbir âlimin mevdu’ demediği bir hadîs-i şerîfe nasıl mevdu’ diyebilir. Bu hadîs-i şerîfte, hadîs âlimlerinin mevdu’ diye hükmettiklerini gerektirecek hiçbir sebep mevcût değildir. Hem hadîs-i şerîfin metni, dine de muhalif değildir, öyleyse, hangi yönden bu hadîs-i şerîfe mevdu’ diye hükmedilir. Hâlbuki o, ya sahih veya hasen bir hadîs-i şerîftir.

Hadîs-i şerîfin senedine dâir bu açıklama kâfidir. Metnine gelince, hadîs-i şerîfteki “Şefaatim vâcib oldu”nun ma’nâsı; şefaatim haktır ve mutlaka olacaktır, şefaatim lâzımdır, demektir. Resûlullah efendimizin bu hadîs-i şerîfi mutlaka tahakkuk edecektir. Çünkü O va’detmiştir.

2- “Bir kimse beni ziyâret etmek için gelse ve başka birşey için niyeti olmasa, kıyâmet günü ona şefaat etmemi hak etmiş olur.”

3- “Hac edip kabrimi ziyâret eden kimse, beni diri iken ziyâret etmiş gibi olur.”

4- “Hac edip de, beni ziyâret etmiyen kimse, beni incitmiş olur.”

5-“Kim beni ziyâret ederse, kıyâmet gününde bana komşu olur.”

6- “Kim beni sırf Allah rızâsı için Medîne-i münevverede ziyâret ederse, kıyâmet gününde bana komşu olur.”

7- “Ümmetimden bir kimsenin imkânı olduğu hâlde beni ziyâret etmezse, artık onun için mazeret yoktur.”

8- “Kim beni ziyâret eder, kabrime kadar gelirse, kıyâmet günü ona şefaatçi (veya şâhid) olurum.” (Eserde, bu hadîs-i şerîflerin senedleri ve hangi kitaplarda bulundukları da bildirilmiştir.)

Ziyâret lâfzı bulunmayıp, ziyâretin faziletine delâlet eden hadîs-i şerîfler ve haberler:

Ebû Dâvûd Sicistânî’nin Sünen kitabında, Ebû Hüreyre’den rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bir kimse bana selâm verirse, Allahü teâlâ rûhumu geri gönderir, ben de o selâma cevap veririm.”

[Bu hadîs-i şerîf, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek rûhunun cesed-i şerîfinden ayrıldığını, selâm verilince geri verildiğini gösteriyor denilemez. Böyle söyliyenlere karşı âlimler çeşitli cevaplar vermiştir. İmâm-ı Süyûtî (radıyallahü anh) bu cevaplardan onyedisini bildiriyor. Bu cevapların en güzeli; Resûlullah (aleyhisselâm), cemâl-i ilâhîyi görmeye dalmıştır. Bedendeki duyguları unutmuştur. Bir müslüman selâm verince, mübârek rûhu, bu dalgınlıktan ayrılıp, beden duygularını alır. Bir dünyâ işi veya âhıret işi, aşırı düşünülürken, insan yanında konuşulanı duymaz. Cemâl-i ilâhîye dalan kimse, bir sesi işitebilir mi?]

Resûlullahın (aleyhisselâm) kendisine selâm vereni bilmesi: Abdullah bin Mes’ûd’un (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; “Bir mü’min bana salevât okuyunca, bir melek bana haber vererek, ümmetinden falan oğlu filân, sana selâm söyledi ve duâ etti” der buyuruldu.

Ali bin Ebî Tâlib’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem buyurdu ki: “Allahü teâlânın yeryüzünde dolaşan melekleri vardır. Bana ümmetimin okudukları salevâtları ulaştırırlar.”

Bekr bin Abdullah Müzenî’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem; “Hayâtım, sizin için hayırlıdır. Bana anlatırsınız. Ben de size anlatırım, öldükten sonra, vefâtım da sizin için hayırlı olur. Amelleriniz bana gösterilir, iyi işlerinizi gördüğüm zaman, Allahü teâlâya hamd ederim. Kötü işlerinizi gördüğüm zaman, sizin için af ve mağfiret dilerim” buyurdu.

Kâdı İsmâil'in "Fadl-üs-salât alen-Nebiyyi (aleyhisselâm)" isimli kitabında, Resûlullah efendimizin şu hadîs-i şerîfi bildirilmektedir: "Nerede olursanız olunuz, Bana salât ve selâm ediniz. Selâmınız ve galatınız bana ulaşır."

Ammâr bin Yâser'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (s.a.v) buyurdu ki: "Allahü teâlâ bana bir melek verdi. Ben vefât ettiğim zaman o, kabrim üzerinde durur. Bana birisi salât okuduğu zaman; "Ey Ahmed! Falan oğlu filân sana salât okuyor" diyerek, onu ismi ve babasının ismi ile bildirir. Allahü teâlâ da salâtına (duâsına) karşılık, ona on salât (rahmet) eder."

Evs bin Evs'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem buyurdu ki: "Günlerinizin en faziletlisi Cum'a günüdür. Cum'a günü bana çok salât okuyunuz. Çünkü okuduğunuz salâtlarınız bana arz edilir." Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm; "Yâ Resûlallah! Bizim salâtımız, vefâtınızdan sonra da mı size arz edilir?" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm); "Toprak, peygamberlerin vücûdunu çürütmez" buyurdu.

Ebû Ümâme'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte; "Cum'a günü bana çok salât-ü selâm getirin. Okunan salevâtlar bana bildirilir. Kıyâmette bana en yakın olanınız, dünyâda bana en çok salevât-ı şerîfe getirenlerdir" buyurdu.

Ebû Talhâ'nın rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Biraz önce Cebrâil aleyhisselâm müjde getirdi. Allahü teâlâ buyurdu ki; ümmetinden biri sana bir salat söyleyince, Allahü teâlâ, ona karşılık on salat eder dedi" buyurdu.

Evs bin Evs'in (radıyallahü anh) bildirdiği ve o ma'nâyı taşıyan hadîs-i şerîfler, ölümün, Resûlullaha (aleyhisselâm) salâtların bildirilmesine mâni olmadığına delâlet ediyor.

Yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kabrimin yanında benim için okunan salevâtı işitirim. Uzak yerlerde okunanlar bana bildirilir."

Diğer bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: "Kim kabrimin yanında bana salevât okursa, müvekkil bir melek onu bana bildirir. (Bu), onun âhıreti ve dünyâsı için kafidir. Kıyâmet gününde ona şâhid ve şefaatçi olurum."

Süleymân bin Süheym (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Rü'yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm ve; "Size gelip selâm veriyorlar. Acaba onların selâmlarını biliyor musun?" diye sordum. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm); "Evet, onların selâmına cevap veriyorum" buyurdu.

İbrâhim bin Beşşâr şöyle anlatır: "Bir sene hacca gitmiştim. Medîne-i münevvereye vardığımda, önce Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerine uğradım ve Resûl-i ekreme selâm verdiğimde, Hücre-i se'âdetin içinden; "Ve aleyküm selâm" sesini işittim."

Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret için sefere çıkmaya dâir haberler:

Eshâb-ı Kirâmdan Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh), Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret için, Şam'dan Medîne-i münevvereye sefer, yolculuk yaptı. Bu mevzûda, Bilâl-i Habeşî'nin bu seferi açık ve kesin delîldir. Hadîs âlimlerinden Ebû Muhammed Abdülganî Makdisî, Bilâl-i Habeşî'nin hayâtını anlatan "El-Kemâl" isimli eserinde şöyle anlatır:

Rivâyet edildiğine göre, Bilâl-i Habeşî, Resûlullahın (aleyhisselâm), âhırete teşrîflerinden sonra sâdece bir kere müezzinlik yaptı. Bu da, Şam'dan Medîne-i münevvereye Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret için geldiği zaman idi. Bu sırada Eshâb-ı Kirâm, ondan ezan okumasını istediler. O da, onların bu isteğini kabûl edip, ezan okumaya başladı. Fakat ezanı tamamlayamadı. Bu husûsta başka rivâyetler de vardır.

Ebüdderdâ'dan (radıyallahü anh) da şöyle nakledilir: "Ömer bin Hattab (radıyallahü anh) Beyt-i Makdis'i fethedip, Cabiye denen yere gelince, Bilâl-i Habeşî, Hazreti Ömer'den, Resûlullahın Medîne-i münevvereye hicretleri sırasında kendisine kardeş yaptığı Ebû Ruveyha'yı Şam'a yerleştirmesini istedi. Hazreti Ömer, onun bu teklifini kabûl etti. Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh) burada evlendi. Birgün rü'yâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûlullah efendimiz ona; "Bu ne eziyet böyle yâ Bilâl? Beni ziyâret edeceğin zaman yaklaşmadı mı?" diye buyurunca, Bilâl-i Habeşî üzüntü ile uyandı. Bineğine bindi ve korku ile Medîne-i münevvereye doğru yola çıktı. Resûlullahın kabr-i şerîflerine geldi. Orada ağlamaya başladı. Sonra Hasen ve Hüseyn'in (r.anhümâ) yanlarına gitti. Onlara sarıldı ve onları öptü. Onlar Hazreti

Bilâl'e; "Mescid-i Nebevî'de Resûlullah için okuduğun ezan gibi bir ezanını dinlemek istiyoruz" dediler. Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh) onların bu isteğini kabûl etti. Mescid-i Nebevî'ye giderek, Resûlullah zamanında ezan okuduğu yerde durdu. Allahü Ekber, Allahü Ekber diye okumaya başlayınca, Medîne-i münevverede büyük bir heyecan meydana geldi. Eşhedü en lâ ilahe illallah deyince, bu durum daha da arttı. Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah okuyunca, herkes başlarını pencerelerden dışarı çıkardılar ve; "Yoksa Resûlullah (aleyhisselâm) tekrar mı dirildi?" dediler. Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtından sonra, bugünden daha çok erkek ve kadınların ağladığı birgün görülmedi. İbn-i Asâkir de, Hazreti Bilâl'in hayâtını anlatırken hâdiseyi zikretti.

İşte Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) zamanında, Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh) Medîne-i münevvereye sırf Resûlullah efendimizi ziyâret için; Tabiîn zamanında Ömer bin Abdülazîz'in gönderdiği şahıs ise, sırf onun selâmını Resûlullah efendimize ulaştırmak için gitmişti.

Medîne-i münevvereye bir ihtiyâcı için gidip, bu sırada da Resûlullahın ziyâret edilmesi veya sırf Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret gayesi ile Medine'ye gidilmesiyle ilgili haberler pekçoktur.

Mehrî'nin azadlısı Yezîd bin Mehrî şöyle anlatır: "Şam'dan Medine'ye giderken, Mısır vâlisi olan Ömer bin Abdülazîz'e uğradım. Bana dedi ki: "Ey Yezîd! Resûlullahı ziyâret saadetine kavuştuğun zaman, benden salât ve selâm söylemeni rica ederim." Buna benzer şeyleri, Ömer bin Abdülazîz'den, başkaları da rivâyet etmiştir.

Hanefî âlimlerinden Ebü'l-Leys Semerkandî, "Fetâvâ" adlı eserinin hac bahsinde şöyle anlatır: "Mekke-i mükerremeye gidecektim. Kâsım bin Gassân bana; "Senden bir isteğim var. Medîne-i münevvereye gidince, Resûlullaha (aleyhisselâm) benden selâm söyle" dedi.

Büyük fıkıh âlimleri de, hacının, hac vazîfesini tamamladıktan sonra, ziyâret için Medîne-i münevvereye gitmesinin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

Hac mevzûunda İbn-i Asâkir, Târih'inde, İbn-i Cevzî de "Musir-ül-azm-is-sâkin" adlı eserinde, bir hikâyeyi şöyle naklederler "Muhammed bin Harb el-Hilâlî şöyle anlatır: Medîne-i münevvereye gidip, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerine girmiştim. Kabr-i şerîfi ziyâret edip, hizasında bir yere oturdum. Bu sırada bir Arabî gelip, kabr-i şerîfi ziyâret etti ve; "Ey Peygamberlerin en hayırlısı! Şüphesiz Allahü teâlâ sana doğru bir Kitâb (Kur'ân-ı kerîm) indirdi. Onda meâlen; "Onlar nefslerine zulm ettikten sonra gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfar ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar" buyuruyor (Nisâ-64). İşte ben, sana geldim. Allahü teâlâdan günahlarımı af ve mağfiret etmesini diliyorum. Günahlarımın bağışlanması için senin şefaatini ve yardımını istiyorum" dedi. (Başka bir rivâyette ise, "Sana geldim. Rabbimin katında günahlarımın bağışlanması için, şefaatini ve yardımını diliyorum" dedi) ve ağladı. Sonra şu şiiri okudu: "Ey burada olanların en hayırlısı. Canım, senin bulunduğun ve her türlü kerem ve yükseklik bulunan senin bu kabrine feda olsun." Sonra tövbe ve istiğfarda bulunup, oradan ayrıldı. Ben bu arada uyudum. Rü'yâmda Resûl-i ekremi gördüm. Bana; "O Arabî'ye yetiş, Allahü teâlâ, benim şefaatim ile onu af ve mağfiret eylediğini müjdele" buyurdu. Bunun üzerine ben uyandım. Derhâl onu aramak için dışarı çıktım. Fakat aradım bulamadım."

Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâretin müstehab olduğuna ve müslümanların bu husûstaki icmâ'ına dâir:

Alimlerin buyurdukları: Kâdı Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret sünnettir. Müslümanlar bu husûsta icmâ' etti. Aynı zamanda bu, teşvik edilen faziletli bir iştir."

Kâdı Ebü't-Tayyib (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hac ve umreden sonra, Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret etmek müstehabdır."

Tecrid kitabında, Mahâmilî; "Hacının, Mekke-i mükerremede hac ile alâkalı vazîfeleri bitirdikten sonra, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret etmesi müstehabdır" demektedir.

Ebû Abdullah Hüseyn bin Hasen Halimi, "Minhâc" adlı eserinde, îmânın şu'belerini anlatırken, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) ta'zim husûsunda şöyle demektedir: "Resûlullaha (aleyhisselâm) ta'zim, onu görüp yüksek

sohbetlerinde bulunan Eshâb-ı Kirâma nasîb olan büyük bir ni'mettir. Bugün ise, Resûlullahın kabrini ziyâret, O'na ta'zimi ifâde eden husûslardandır."

İmâm-ı Mâverdî, "Hâvi" adlı eserinde; "Resûlullahın kabr-i şerîflerini ziyârete gelince, emredilmiş bir husûs olup, mendûbdur" demektedir. Ahkâm-ı Sultaniyye'sinde ise; "Hac işlerini yürütmekle görevli kimseler, hacılar hac farizasını yaptıktan sonra, memleketlerine dönecekleri zaman, onları Medîne-i münevvere yolundan götürürler. Böylece hac ile beraber, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret ve O'na hürmet ve itaat husûsu da yerine getirilmiş olur. Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret, haccın farzlarından olmamakla beraber, dînen mendûb ve hacının müstehab ibâdetlerindendir" demektedir.

Mühezzeb sahibi ise; "Resûlullahın kabr-i şerîflerini ziyâret etmek müstehabdır" demektedir.

Kâdı Hüseyn (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hac bitirildikten sonra, sünnet olan şeyler şunlardır: Hacının mültezemde durup duâ etmesi, Zemzem suyundan içmesi, Medîne-i münevvereye gidip Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret etmesi."

Rüyânî buyurdu ki: "Hac vazîfesi bitirildikten sonra, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret müstehabdır:"

Eshâb-ı Kirâmın bu husûstaki icmâ'ı bilindiği için, onların bu mevzûdaki sözlerini bildirmeye ihtiyâç yoktur.

Hanefî âlimleri derler ki: Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret, en faziletli müstehab ve mendûblardandır."

Ebû Mensûr Muhammed bin Mükerrem Kirmanî, "Menâsikîn" adlı eserinde, Abdullah bin Mahmûd bin Beldehî "Muhtâr şerhinde", Ebü'l-Leys-i Semerkandî'nin Fetâvâ'sında haccın edası babında ve Hasen bin Ziyâd, Ebû Hanîfe'den (radıyallahü anh) şöyle naklettiler Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hacı için en iyisi, Mekke-i mükerremeden başlamasıdır. Hac vazîfesini eda edince, Medîne-i münevvereye uğrar, Medîne-i münevverede Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret eder. Hacca giderken önce Medîne-i münevvereye uğrar, sonra hac için Mekke-i mükerremeye giderse bu da olur. Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret edeceği zaman, kabr-i şerîfe yaklaşır. Kabir ile kıble arasında ayakta durur. Resûlullaha (aleyhisselâm), salât ve selâm, Ebû Bekr'e ve Ömer'e (r.anhümâ) Allahü teâlâdan rahmet diler."

Ebû Abbâs Sürûcî "Gaye" adlı eserinde şöyle demektedir: "Hac ve umre yapanlar Mekke-i mükerremeden döndüğü zaman, Medîne-i münevvereye giderler. Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret ederler. Zira kabr-i şerîfi ziyâret etmek kıymetli işlerdendir."

Aynı şekilde, Hanbelî mezhebi âlimleri de bu husûsu açıkça ifâde etmişlerdir. Hanbelî âlimlerinden Ebû Hattâb Mahfûz bin Ahmed İbni Hasen Kelûdânî, haccın sıfatı bölümünde şöyle demektedir: "Hacı haccını bitirdiği zaman, Resûlullahın (s.a.v) kabr-i şerîfini ziyâret etmesi müstehâbdır."

Abdürrahmân bin Yezîd, Atâ ve Mücâhid'den (r.anhüm) şöyle nakletti: "Hacca gidileceği zaman, önce Mekke-i mükerremeye gidilip, hac vazîfesi ifâ edildikten sonra, istenirse Medîne-i münevvereye gidilir."

İbrâhim Nehâî şöyle buyurdu: "Hacca veya umreye gidildiği zaman, önce Mekke-i mükerremeden başlanır. Hac ve umre yapıldıktan sonra, Medîne-i münevvereye gidilir," (önce Medîne-i münevvereden başlanıp, sonra Mekke-i mükerremeye gidileceğini söyliyen âlimler de vardır.)

Önce ve sonra gelen âlimler, ister Mekke-i mükerremeye gitmeden önce, ister Mekke-i mükerremede hac vazîfesini eda ettikten sonra olsun, Medîne-i münevvereye gidilmesini söylemişlerdir. Medîne-i münevvereye gitme sebeplerinden en büyüğü, Resûlullah efendimizi ziyâret etmektir.

Ebû Abdullah Muhammed bin Abdullah bin Hüseyn Samiri de, "Müstev'ab" adlı eserinde, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret babında şöyle demektedir: "Hacı, Medîne-i münevvereye gittiği zaman, şehre girerken gusl abdesti alması müstehâbdır. Sonra Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidine gelir, sağ ayağı ile girer ve kabr-i şerîfin yanına gelir. Yüzü kabr-i şerîfe, arkası kıbleye ve minber sol tarafına gelecek şekilde durur." Burada Resûlullaha (aleyhisselâm) nasıl selâm verileceği ve duâ edileceği açıklanmıştır. Bu duânın bir kısmı şöyledir: "Allahım! Sen kitabında Nebine (aleyhisselâm) meâlen; "Onlar nefslerine zulm ettikten sonra

gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfar ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar" buyurdun (Nisâ-64). Şimdi senin Nebini (aleyhisselâm) ziyârete geldim. Senden af ve mağfiretini diliyorum. O hayatta iken O'na gelene mağfiretini vâcib kıldığın gibi, bana da af ve mağfiretini vâcib kılmanı, diliyorum. Allahım! Sana Habîbin (aleyhisselâm) ile teveccüh ediyorum." Mescid-i nebevî'den ayrılacağı zaman, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfi yanına gelir, veda eder.

Yine Hanefî mezhebi âlimlerinden Ebû Mensûr Kirmanî buyurdu ki: "Eğer bir kimse sana Resûlullaha (aleyhisselâm) selâmını iletmeni söylemişse, kabr-i şerîfte; "Esselâmü aleyke, yâ Resûlallah! Min fülân bin fülân senin Allahü teâlânın katında rahmet ve mağfireti için şefaatçi olmanı diliyor. Ona şefaatçi ol" der.

Hanbelî mezhebi âlimlerinden Necmüddîn Hamdân şöyle demektedir: "Mekke-i mükerremede hac vazîfesini bitiren bir kimse, Resûlullahı (aleyhisselâm) ve Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'i ziyâret eder. Bu ziyâreti, ister haccı bitirdikten sonra, ister hacdan önce yapar."

Meşhûr Hanbelî Mezhebi âlimi Muvaffaküddîn İbni Kudâme, Hanbelî mezhebinde en çok tutulan ve okunan "Mugnî" kitabına, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâretin müstehab olduğuna dâir bir bölüm koymuştur.

Abdülhak Saklî. "Tehzîb-üt-Tâlib" kitabında, büyük Mâlikî âlimlerinden Ebû İmrân'dan naklen; Resûlullahın kabrini ziyâretin mühim sünnetlerden olduğunu bildirmiştir.

Ebû Abdullah İbni Batta el-Ukberî, "El-İbâne an şeriat-il-firket-in-nâciyeti ve mücânebet-il-fîrek-il-mezmûme" adlı eserinde, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâreti şöyle ta'rîf eder "Ziyâret eden kimse, kabr-i şerîfe gelir. Kabr-i şerîfe doğru döner. Kıble, arkasında kalır. "Esselâmü aleyke eyyühennebiyyu ve rahmetullahi ve berakâtühü" der, daha başka okuyacaklarını okur, duâlarını yapar. Sonra biraz sağ tarafa gider. Hazreti Ebû Bekr'e selâm verir, sonra biraz daha sağa gider. Hazreti Ömer'e selâm verir. Bunu hiç kimse inkâr etmemiş, hiç kimse buna muhalefet etmemiştir."

Kâdı Iyâd şöyle nakleder: "İshâk bin İbrâhim el-Fakîh şöyle dedi. Hacceden kimseye lâyık olan, Medîne-i münevvereye uğramak, Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde namaz kılmak, Resûlullahın (aleyhisselâm) Ravda-i mutahherasını, minberini, kabr-i şerîfini, oturdukları, mübârek ellerinin değdiği, mübârek ayaklarının bastığı yerleri, yaslandıkları direkleri, Cebrâil'in (aleyhisselâm) vahy getirdiği, Eshâb-ı Kirâmın ve müctehid âlimlerin gelip kaldıkları bu yerleri görmek sûretiyle bereketlenmek ve bunlardan ibret almaktır."

Mâlikî âlimlerinden Bâcî dedi ki: "Birçok kimse uzak yerlerden, sırf Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret için yola çıkmışlardır."

Ebû Bekr Muhammed bin Hüseyn Acürnî, "Şeriat" isimli eserinin Ebû Bekr ve Ömer'in (r.anhümâ) Resûlullahın yanına defnedilmesi bahsinde şöyle der: "Önce ve sonra gelen ve hac mevzûunda eser yazan bütün İslâm âlimleri, ister hac ve umre yapmak niyetiyle olsun veya böyle bir maksad için değil de, sâdece Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret etmenin faziletinden dolayı Medîne-i münevverede kalmayı niyet eden kimseler için yazılan kitaplarında, Resûlullaha (aleyhisselâm), Ebû Bekr ve Ömer'e (r.anhümâ) nasıl selâm verileceğini öğretmişlerdir."

İbn-i Ebû Zeyd, kabirleri ziyâret babında şöyle der: "Uhud'dâki şehidlerin kabirleri ziyâret edilir. Resûlullaha (aleyhisselâm) ve Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'e selâm verildiği gibi, onlara da selâm verilir."

İbn-i Humeyd şöyle nakletti: "Emîr-ül-mü'minîn Ebû Ca'fer, Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde, İmâm-ı Mâlik'e sesli olarak birşeyler söylemişti. Bunun üzerine İmâm-ı Mâlik Ebû Ca'fer'e; "Ey mü'minlerin emîri! Bu mescidde sesini yükseltme, zira Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler! Peygamberin sesinden daha yüksek sesle konuşmayınız! O'na birbirinize seslendiğiniz gibi seslenmeyiniz! Böyle yapanların ibadetlerinin sevâbları yok olur. Resûlullahın yanında seslerini kısanların kalblerini, Allahü teâlâ takvâ ile doldurur. Onların günahlarını affeder ve çok sevâb verir. O'nu dışarıdan bağırarak çağıranlar, düşünemiyorlar" buyuruyor (Hucurât: 2-4). Resûlullaha vefâtından sonra hürmet, hayatta iken gösterilen hürmet gibidir. Bunun üzerine Ebû Ca'fer; "Ey Ebû Abdullah! (İmâm-ı Mâlik'in künyesi Ebû Abdullah'dır.) Kıbleye dönerek mi duâ edeyim, yoksa Resûlullaha mı

döneyim?” diye sorunca, İmâm-ı Mâlik; “Yüzünü Resûlullahdan çevirme. Çünkü O, kıyâmet gününde hem senin, hem de baban Âdem aleyhisselâmın, Allahü teâlâ katında vesilenizdir. Bilakis Resûlullaha doğru dön, O’nun şefaatini iste. Allahü teâlâ O’nun şefaatini kabûl eder. Çünkü Allahü teâlâ, Nisa sûresinin altmışdördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen: Onlar nefslerine zulm ettikten sonra gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfar ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar” buyuruyor” dedi.

İmâm-ı Mâlik’in (radıyallahü anh) bu sözlerine dikkatlice bakılırsa, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret, O’nu Allahü teâlâ katında vesile yapmayı, Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde edebi gözetmeyi ifâde etmektedir.

Kâdı Iyâd, İbn-i Habîb’in şöyle dediğini bildirir “Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidine girerken, “Bismillah veselâmün alâ Resûlullah vesselâmu aleynâ min Rabbinâ ve sallallahü ve melâike-tühü alâ Muhammedin. Allahümmegfir li zünûbi vefteh li ebvâbe rahmetike ve cennetike vekfiznî mineşşeytânirracim.” denir. Sonra Ravda-i mutahheraya girilir. Burası, kabr-i şerîf ile minber arasıdır. Kabr-i şerîfe gitmeden önce, burada iki rek’at namaz kılınır. Sonra kabr-i şerîfin yanında mütevâzi bir şekilde durulur. Resûlullaha (aleyhisselâm) salevât ve bilinen senalar yapılır. Sonra Kûba mescidine ve şehîd olan Eshâb-ı Kirâmın kabirlerine gidilir. Bu ihmâl edilmez.”

Hac ve umresini şartlarına uygun olarak bitiren kimse, Medîne-i münevvereye gider. Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm verir, duâ ve niyazda bulunur. Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer’e selâm verir. Bakî’ kabristanına gider. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâmın ve Tabiînin kabirlerini ziyâret eder. Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde namaz kılar. Hacının, gücü yeterken bunları terk etmemesi gerekir.

Bunların hepsi, dört mezhebden yapılan nakillerdir. Eshâb-ı Kirâm ve Tabiînden yapılan nakillere gelince, Abdullah bin Ömer’in (radıyallahü anh) Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfine gelip, Resûlullaha selâm verdiği çok çeşitli yollardan bildirilmiştir.

İbn-i Avn rivâyet etti: “Birisi Nâfi’ye (radıyallahü anh); “İbn-i Ömer kabr-i şerîfe selâm verir miydi?” diye sordu. Nâfi de (radıyallahü anh); “Evet! Yüz kere veya daha fazla onu gördüm. Kabr-i şerîfe gelir. Orada durur. Resûlullaha (aleyhisselâm), Ebû Bekr ve babasına selâm verirdi” diye cevap verdi.”

Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Eyyûb Sahtiyanî, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfine yaklaştı. Kıbleye arkasını verip, yüzünü kabr-i şerîfe döndü ve çok ağladı.”

Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret kurbettir (ibâdettir). Bu, Kitâb, sünnet, icmâ’ ve kıyâs ile sabittir. Nisa sûresi altmışdördüncti âyet-i kerîmesi, Resûlullaha (aleyhisselâm) gitmeyi teşvik etmekte, O’nun huzûrunda istiğfarda bulunmaya, O’nun da onlar için af ve mağfirette bulunacağına delâlet etmektedir.

Hadîs-i şerîflerde kabirleri ziyâret emredilmiştir. Hadîs-i şerîfte: “Kabirleri ziyâret ediniz! Bu ziyâretler, sizlere âhıret gününü hatırlatır” buyuruldu. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabri, kabirlerin seyyididir. Resûlullahın kabr-i şerîfi de, hadîs-i şerîfte geçen kabirler ifâdesine dâhildir. Ziyâret emrine o da dâhildir.

Vâkıdî, Fütûh uş-Şam adlı eserinde şöyle demektedir: “Ebû Ubeyde bin Cerrah (radıyallahü anh), Beyt-i Makdis’in evlerine kadar geldiği zaman, Meysere bin Mesrûk ile Halife Hazreti Ömer’e bir mektûp gönderdi. Meysere (radıyallahü anh), Medîne-i münevvereye girdiği vakit gece idi. Önce Mescid-i Nebevî’ye girdi. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerine ve Hazreti Ebû Bekr’in kabrine selâm verdi.”

Yine aynı kitapda şöyle anlatılır: “Hazreti Ömer, Beyt-i Makdis halkı ile sulh yapmıştı. Bu sırada Ka’b-ül-Ahbâr gelip müslüman oldu. Hazreti Ömer onun müslüman olmasından dolayı çok sevindi. Ka’b-ül-Ahbâr’a; “İstersen benimle Medîne-i münevvereye gel, orada Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret edersin, bu ziyâret senin için fâideli olur” dedi. Ka’b-ül-Ahbâr, Hazreti Ömer’e; “Ey Mü’minlerin emîri! Emrettiğin gibi yapayım” dedi: Hazreti Ömer, Medîne-i münevvereye gelince, önce Mescid-i Nebevî’ye geldi. Resûlullah efendimize selâm verdi. Bu hâdiseyi, hadîs ve târih âlimleri de anlattı.”

Âlimler, erkekler için kabirlerin ziyâretinin müstehab olduğunda icmâ' etmişlerdir. Bunu bildirenlerden birisi de, Ebû Zekeriyyâ Nebevî'dir. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret husûsunda, erkek ile kadın arasında fark yoktur. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerinin dışındaki kabirlerin ziyâretine gelince, erkeklere müstehab olduğunda icmâ' vardır. Kadınlara gelince, Şafiî mezhebine göre burada dört şekil vardır. Birincisi ve en meşhûru; kadının, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfinden başkasını ziyâret etmesi mekrûhtur. Ebû Hâmid, Mehâmilî, İbn-i Sebbâg ve başka âlimler bunu kesin olarak ifâde etmişlerdir. Âlimlerin ekserisi, bundan başkasını zikretmemişlerdir. İkincisi; caiz olmadığıdır. Mühezzeb sahibi ve Beyân sahibi böyle söylemişlerdir. Üçüncüsü; ne müstehabdır ne mekrûhtur. Bilakis mübahtır. Bunu Rûyânî söyledi Dördüncüsü; kadınların âdetleri olduğu üzere, geçmiş hâtıralarını sayıp inliyerek üzülmek ve ağlamak için olursa, haramdır. Böyle birşey olmadan, sâdece ibret almak için ise mekrûhtur. Ancak kadın yaşlı ise mekrûh olmaz.

Kabirleri ziyâret birkaç kısımdır. Birinci kısım: Sâdece ölümü ve âhıreti hatırlamak için olur. Bunda, sahiplerini tanımadan sâdece kabirleri görmek kâfidir. Burada, onlar için af ve mağfiret dilemekten başka bir maksad yoktur. Bu ise müstehabdır. Çünkü Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Kabirleri ziyâret ediniz! Bu ziyâretler, sizlere âhıret gününü hatırlatır” buyurdu. Şöyle ki; insan bir kabri gördüğü zaman, ölümü ve ölüm sonrasını hatırlar. Bu ise, insanın ibret ve nasihat almasına vesile olur.

İkinci kısım: Kabirlerin sahiplerine duâ etmek için ziyâret etmektir. Bu, Resûlullahın (aleyhisselâm) Bakî' kabristanında bulunanları ziyâret etmesi ile sabittir. Bu, her müslüman için müstehabdır.

Üçüncü kısım: Hayır ve salah sahibi kimselerden olan kabir sahiplerinden bereketlenmek için olur.

Dördüncü kısım: Kabir sahibinin hakkını eda etmek için olur. Bir kimsede başkasının hakkı varsa, o kimsenin, o hakkı olan şahsa hem sağlığında hem de vefâtından sonra iyilik yapması gerekir. Vefâtından sonra o şahsın kabrini ziyâret etmek bu iyiliklerdendir.

Kabri ziyâret etmek meyyite merhamet ve acıma ma'nâsını da taşır. Meyyit, kabrinde bulunduğu müddetçe, dünyâda iken sevdiği bir kimse onu ziyâret ettiği zaman, bundan sevinir ve teselli bulur. Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Bir kimse, bir tanıdığının kabrine uğrayıp selâm verse, meyyit onu tanır ve cevap verir. Tanımadığı meyyite selâm verirse, meyyit sevinir ve cevap verir” buyurdu.

Resûlullah efendimizi ziyâret kurbettir (ibâdettir). Bu, birkaç bakımdan olur 1- Kur'ân-ı kerîmde meâlen; “Onlar nefslerine zulm ettikten sonra gelirler. Allahü teâlâdan af dilerler. Resûlüm de, onlar için istiğfar ederse, Allahü teâlâyı elbette tövbeleri kabûl edici ve merhamet edici olarak bulurlar” buyuruldu. (Nisâ-64)

2- İkinci delîl sünnettir. “Kim benim kabrimi ziyâret edene...” hadîs-i şerîfinin umûmundan anlaşılmaktadır. Bu hadîs-i şerîf, uzakta ve yakında olana, sırf Resûlullahın kabrini ziyâret için gidene ve yolculuk vesilesi ile ziyâret edene şâmildir. Bunların hepsi hadîs-i şerîfin umûmuna dâhildir. Bilhassa; “Kim sırf ziyâret için bana gelirse...” hadîs-i şerîfi, ziyâret için yolculuk yapmak husûsunda, hattâ sırf bu niyet ile yola çıkmak, başka hiçbir şeyi düşünmemek husûsunda gayet açıktır.

3- Resûlullah efendimizi ziyâret kurbet (ibâdet) olunca, ziyâret için sefere çıkmak da kurbettir. Çünkü ziyâret, bir yerden bir yere intikâldir. Bu yüzden, sefer de ziyâret kelimesine dâhildir. Aynı şekilde Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm), kabirleri ziyâret etmek için Medîne-i münevvereden çıktıkları da sabittir. Yakına çıkmak caiz olunca, uzağa çıkmak da caizdir. Başkasının kabrine gitmek meşrû olunca, Resûlullahın kabr-i şerîfine gitmek öncelikle meşrûdur.

4- Bu husûsun caiz olduğunda, önce ve sonra gelen âlimler sözbirliği etmişlerdir. Her sene müslümanlar, hac vazîfesini yerine getirdikten sonra, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini ziyâret etmektedirler. Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini, hacdan önce ziyâret de etmişlerdir. Eğer hacca giderken yolları Medîne-i münevvereden geçmezse, mallarını ve paralarını bu yolda sarf ederek, uzun mesafeleri katedip, yine Resûlullahın (aleyhisselâm) ziyâretine geliyorlardı. Bu yolculuğu, Resûlullahı ziyâretin kurbet (ibâdet) ve tâat olduğuna inanarak yapıyorlardı. Asırlardan beri, şarkta ve garbda, aralarında âlimlerin ve sâlihlerin de bulunduğu büyük bir topluluğun hatâ üzere olması imkânsızdır. Onların hepsi de bunu, O'nun vesilesi ile Allahü teâlâya yakınlaşmak için yapıyorlardı. Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret

etmiyenler, ya imkânı olmadığından veya bir mâni bulunduğundan gidememektedirler. Buna rağmen mümkün olsa, her zaman için gitmeyi istemektedirler. Kim bu kadar kalabalık bir topluluğun hatâ üzerinde bulunageldiklerini söylerse, kendisi hatâ üzeredir.

5- İbâdete vesile olan şey de ibâdettir. Çünkü dinde, işler maksadlarına göre mu'teberdir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlânın, onunla hatâları mahvedip dereceleri yükselttiği şeyi size bildireyim mi? Şiddet ve melâlet anlarında âdabına riâyet ederek güzelce abdest almak, câmilere gitmek ve bir namazı kıldıktan sonra diğer namaz vaktini beklemektir, (sonra üç defa) İşte bu ribâttır." Burada "Şiddet ve meâlet anları"ndan murâd, şiddetli soğuk, sahibini hareketten alıkoyan hastalık ve insanın abdest almasını zorlaştıran daha başka hâllerdir. Mescide gitmenin kıymetli ve şerefli oluşu, bir ibâdete vesile olduğundan dolayıdır.

Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Her kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer ve genişlik bulur. Kim Allah ve Resûlüne itaatle hicret ederek evinden çıkar da, sonra ona ölüm yetişirse, onun ecri (mükâfatı) gerçekten Allaha düşmüştür. Allah çok bağışlayıcı ve merhametlidir." buyuruluyor (Nisâ-100). Bu âyet-i kerîme, mevzûmuz için güzel bir delîldir. Çünkü, Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret için yola çıkan kimse, Allah ve Resûlüne itaatle muhacir olarak evinden çıkmıştır. Yine Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Medînelilere ve civarlarındaki çöl bedevilerine, Resûlullahın emirlerine aykırı hareket etmek (ve yaptığı savaştan geri kalmak) uygun olmadığı gibi, kendisinin bizzat katlandığı zahmetlere, onların da katlanmaya rağbet etmemeleri yaraşmaz. Muhalefetin caiz olmayışının sebebi şudur: Çünkü onların, Allah yolunda çektikleri bir susuzluk, bir yorgunluk bir açlık, kâfirleri kızdıracak bir yere basmaları ve düşmana karşı bir muvaffakiyete erişmeleri yoktur ki, mukabilinde kendilerine sâlih bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah güzel amel edenlerin mükâfatını zayi etmez" buyuruluyor (Tevbe-120).

Şüphesiz sefer ve başkaları gibi meşakkat bulunan birşeyle ibâdete tevessül eden kimse, bu meşakkati Allahü teâlâ için yüklenmiş olur. Böyle bir kimseden Allahü teâlâ râzıdır. Onun bu gayretlerinin karşılığını verir, ibâdete vesile olan mübahda meşakkat bulunmasa da, o mübahla kurbet olan bir fiili yapmak kasdedildiği için, onda yine sevâb vardır. Meselâ ibâdet yapabilmek için gerekli kuvveti kazanayım diye uyumak böyledir.

Tevessül, istigâse ve teşeffü':

Bil ki, Resûl-i ekrem ile tevessül, istigâse ve teşeffü', ya'nî Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) Allahü teâlâ katında vesile etmek, O'nun yardımını ve şefaatini istemek caizdir. Bunun caiz ve güzel işlerden olduğu, her dindar için ma'lûmdur. Bunlar Peygamberlerin (aleyhimüsselâm), Selef-i sâlihînin, ulemâ ve diğer müslümanların yaptığı işlerdendir. Din ehli hiç kimse bunu kötü görmemiştir. Şimdiye kadar bunları kabûl etmiyen hiç kimseye rastlanmamıştır. Fakat ba'zı âlim geçinen bozuk i'tikâd sahipleri ve onun yolunda gidenler, bunları kabûl etmemektedirler.

Deriz ki: "Her zaman ister yaratılmadan önce, ister yaratıldıktan sonra, dünyâdaki hayâtında ve vefâtından sonra; berzah, kabir âleminde, kıyâmet günü dirildikten sonra, Arasat meydanında ve Cennette, Resûlullah efendimiz ile tevessül etmek caizdir. Tevessül üç çeşittir.

Tevessül, ihtiyâç sahibinin Allahü teâlâdan, Resûlullahın (aleyhisselâm) hürmetine, O'nun Allahü teâlâ katındaki hürmetine veya O'nun bereketiyle Allahü teâlâdan istemesidir. Bu üç hâlde de tevessül caizdir. Bunlardan herbiri hakkında sahih haberler mevcûttur. Bu da üçe ayrılır.

İlki: Resûlullah (aleyhisselâm) yaratılmadan önce O'na tevessül, Resûlullah (aleyhisselâm) yaratılmadan önceki tevessüle, geçmiş Peygamberlerle (aleyhimüsselâm) alâkalı haberler (hadîs-i şerîfler) buna delâlet eder. Bu konuyu Hâkim Ebû Abdullah, Müstedrek adlı eserinde bildirmiştir. Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu. "Âdem aleyhisselâm zelleyi i'tirâf edince; "Yâ Rabbî! Muhammed aleyhisselâmın hakkı için beni bağışla" dedi. Allahü teâlâ; "Ey Adem! Sen Muhammed aleyhisselâmı nereden biliyorsun! Ben henüz O'nu yaratmadım" buyurdu. Bunun üzerine Âdem aleyhisselâm; "Şuradan biliyorum ki, sen beni yed-i kudretinle yaratıp bana rûh üflediğin zaman, başımı kaldırıp, Arş üzerinde "La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah" yazılmış olduğunu gördüm. Bildim ki, sen, hiç kimsenin ismini, şerefli isminin yanında getirmezsin. Ancak en sevdiğin kulunun ismini getirirsin" dedi. Bunun üzerine Allahü teâlâ; "Ey Âdem! Doğru

söyledin. O, bana halkın en sevgilisidir. Madem ki O'nun hürmetine benden mağfiret istedin, gerçek olarak ben de seni affettim. Eğer Muhammed olmasaydı, seni yaratmazdım" buyurdu. Bir müslüman, aklın ve dînin red etmediği birşeyi nasıl red edebilir? Buna nasıl cür'et gösterebilir?

Nûh, İbrâhim (aleyhimüsselâm) ve diğer peygamberlerin tevessüllerine gelince, bunu müfessirler (tefsîr âlimleri) tefsîrlerinde bildirmişlerdir. Biz burada, bu hadîs-i şerîf ile ve Hâkim Ebû Abdullah'ın onu sahih kabûl etmesiyle yetiniyoruz. Tevessül, istigâse, teşeffü' ve teveccüh'ün ma'nâları arasında fark yoktur. Çünkü Allahü teâlânın duâyı kabûl etmesi için, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) vesile yapılıyor. Burada maksâd; kulun, Allahü teâlâ katında kesin olarak derecesi ve kıymeti olduğuna inandığı kimseyi vâsıta ederek istemesidir. Şüphesiz, Resûlullahın (aleyhisselâm) Allahü teâlânın katında çok yüksek derecesi vardır. Âdette bile durum böyledir. Bir kimsenin diğer bir kimsenin yanında kıymet ve derecesi çok olursa, onun hiçbir sözünü red etmez. Hattâ başka birisi, onun ismini söyleyerek o kimsenin yanına gittiği zaman, onun isteğini. İsmini veya selâmını getirdiği o şahsın hatırı için yerine getirir. Hâlbuki. İsmini veya selâmını getirdiği şahıs orada mevcût değildir. Yaratılmadan önce Resûlullah (aleyhisselâm) ile tevessül etmek de böyledir. Burada sâdece Allahü teâlâdan istenmekte, duâ yalnız Allahü teâlâya yapılmaktadır. Sevilen ve kadr-ü kıymeti yüksek olan kimseyi zikretmek, yapılan duânın kabûlüne vesile olmaktadır. Nitekim rivâyet edilen sahih duâlarda da durum böyledir. Meselâ bu duâlardan birisi şöyledir. "Senin her isminle, senin esmâ-i husnân ile senden isterim. Senin Allah olman hürmetine senden isterim. Gazâbından rızâna, cezandan afiyet vermene sığınırım. Senden sana sığınırım."

Bütün yapılan bu duâlarda, kendisinden istenilen, şeriki, ortağı olmayan yalnız Allahü teâlâdır. Duâda vesile edilen ise değişiktir. Böyle vesile edilerek yapılan duâ ne şirktir, ne de Allahü teâlâdan başkasından istemektir. Resûlullah (aleyhisselâm) vesile edilerek yapılan duâ da böyledir. Yoksa, Resûlullahdan istemek değildir. Bilakis Allahü teâlâdan istemektir. Burada Resûlullahın (aleyhisselâm) hatırı için Allahü teâlâdan istenmektedir. Sâlih ameller vesile edilerek Allahü teâlâdan istenince, Resûlullah (s.a-v.) vesile edilerek Allahü teâlâdan istemek, sâlih amellere göre çok daha önde, üstün ve kıymetlidir. "Yâ Râbbi! Muhammed aleyhisselâmın hakkı için senden İstiyorum" denilince, buradaki "hakkı için" ile murâd; Resûlullahın, Allahü teâlâ katındaki derecesi ve kadridir.

İkincisi: Resûlullah (aleyhisselâm) yaratıldıktan sonra hayatta iken O'nunla tevessül yapmaktır. Ebû Îsâ Tirmizî'nin "Sahîh"indeki duâ bahsinde bulunan rivâyet bu kısımdandır. Osman bin Hanîf şöyle rivâyet etti: "Bir a'mâ Resûlullaha (aleyhisselâm) gelerek; "Yâ Nebîyyallah! Gözümü kaybettim. Bana duâ et" dedi. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm) o şahsa; "Abdest al, iki rek'at namaz kıl, sonra; Allahümme innî es'elüke ve eteveccehû ileyke bi-nebiyyike Muhammedin nebiyyirrahmeti yâ Muhammed! İnnî eteşeffeu bike fî reddi basarî Allahümme" de!" buyurdu. O şahıs buyurulanı yaptı. Allahü teâlâ, ona gözünün görmesini tekrar ihsân etti.

Üçüncüsü: Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtından sonra tevessül etmektir. Ebû Umâme bin Sehl bin Hanîf şöyle anlatır: ihtiyâç içerisinde olan birisi amcam Osman bin Hanîf ile karşılaşınca, amcama ihtiyâcı olduğunu söyledi. Amcam ona; "Git güzelce bir abdest al, sonra mescide gel. Orada iki rek'at namaz kıl. Sonra; "Allahümme innî es'elüke ve eteveccehû ileyke bi-nebiyyinâ Muhammedin nebiyyirrahmeti yâ Muhammed! innî eteveccehû ileyke ilâ Rabbike feyakdî haceti" de ve hacetini söyle. Ben senin yanına gelirim" dedi. O zât gitti ve amcamın dediği gibi yaptı. Sonra Osman bin Affân'ın (radıyallahü anh) evine gitti. Hizmetçisi kapıyı açtı ve onu Osman bin Affân'ın (radıyallahü anh) huzûruna aldı. Osman bin Affân (radıyallahü anh) o zâta; "Ne ihtiyâcın var?" dedi. O zât da ihtiyâcını anlattı. Osman bin Affân da o zâtın bütün ihtiyâçlarını giderdi. Ve ona; "Niçin bu zamana kadar, ihtiyâcın olduğunu söylemedin? Bir daha ne ihtiyâcın varsa söyle" dedi. Daha sonra o zât, Osman bin Affân'ın yanından ayrıldı. Yolda amcama rastladı. Ona; "Allahü teâlâ seni hayırla mükâfatlandırsın. Sen ona söyleyinceye kadar, o benim ihtiyâcımı gidermedi" deyince, amcam; "Vallahi ona birşey söylemedim. Fakat, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) huzûrunda bulunuyordum. O sırada Resûlullaha (aleyhisselâm) bir a'mâ geldi. Resûlullaha (aleyhisselâm) gözünün görmediğini arz etti. Resûlullah, ona sabretmesini bildirdi. O a'mâ; "Yâ Resûlallah! Hiçbir fâidem yok. Bu durum bana ağır geldi" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) ona, gidip güzelce abdest almasını, sonra iki rek'at namaz kılıp, öğrettiği duâ ile duâ yapmasını emretti. O zât, Resûlullahın (aleyhisselâm) emrettiği gibi yaptı. Daha biz oradan

ayrılmadan kısa bir süre sonra, o zât yanımıza geldi. Onda, daha önce hiç a'mâlık yokmuş gibi olduğunu gördük.

Tevessülün ikinci nev'i: Tevessülün, duâ, isteme ma'nâsına olmasıdır. Bu da birkaç hâldedir. Bunlardan birisi, Resûlullahın (aleyhisselâm) hayâtında olmuştur. Müslümanlar, başlarına herhangi bir sıkıntı geldiği zaman, durumu Resûlullaha arz ederler, ondan yardım isterlerdi. Böyle haberler Buhârî ve Müslim'de mevcûttur.

Şöyle anlatılır: "Cum'a günü birisi Mescid-i Nebevî'ye girdi. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), ayakta hutbe okuyorlar idi. O zât ayakta olarak Resûlullaha döndü; "Ey Allahın Resûlü! Mallarımız, ekinlerimiz helak oldu. Hiçbir çâremiz de yok. Bize yardım etmesi için Allahü teâlâya duâ et" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), mübârek ellerini kaldırdı ve; "Allahım! Bize yardım et. Allahım! Bize yardım et" diye duâ etti. O sırada Resûlullahın arka tarafında, semâda bir bulut ortaya çıktı. Semânın ortasına gelince, dağıldı ve yağmur yağmaya başladı. O sırada güneş dahî görülmedi"

Resûlullah efendimize nisbeti olan, akrabalığı olan kimse ile de tevessül olunabilir. Nitekim Ömer bin Hattâb (radıyallahü anh), kıtlık olduğu zaman Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) amcası Hazreti Abbâs ile tevessül etti. Ya'nî onu vesile ederek Allahü teâlâdan yağmur istedi. "Yâ Rab bî! Kıtlık olduğu zaman, Resûlullah efendimiz ile sana tevessül ederdik. Sen bize yağmur verirdin. Şimdi sana, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) amcası ile tevessül ediyoruz. Bize yağmur ihsân et" diye duâ edince, Allahü teâlâ onlara yağmur verdi. Bu hâdiseyi, Buhâri, Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) bildirmiştir.

Bu şekilde başka sâlih müslümanlarla da tevessül edilebilir. Bunu dindar hiçbir müslüman inkâr etmemiştir.

Tevessül, kabir âleminde de olur. A'meş şöyle rivâyet etti: Hazreti Ömer zamanında kıtlık oldu. Eshâb-ı Kirâmdan birisi, Resûlullahın kabr-i şerîfine gitti ve; "Yâ Resûlallah! Ümmetin için Allahü teâlâdan yağmur iste! Yoksa onlar helak olacaklar" dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem, rü'yâsında o Sahâbîye; "Ömer'e git, selâmımı söyle. Ona yağmur yağacağını haber ver" buyurdu. O Sahâbî gördüğü rü'yâyı Hazreti Ömer'e haber verdi. Hazreti Ömer ağlayarak; "Yâ Rabbî! Âciz olduklarım hâriç, elimden gelen herşeyi yaptım!" dedi.

Bu haberde, o Sahâbînin, vefâtından sonra kabir âleminde bulunan Resûlullahtan (aleyhisselâm) yağmur istemesinde hiçbir mâni yoktur. Çünkü Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabir âleminde iken duâ etmesi imkânsız değildir. Bu husûsta pekçok haberler gelmiştir. Resûl-i ekremin, dünyâda olduğu gibi, kabir âleminde de Allahü teâlâdan ümmeti için yağmur istemesinde hiçbir mâni yoktur.

Tevessülün üçüncü nev'i: Resûlullahtan maksûd olan şeyin taleb edilmesidir. Ya'nî Resûlullah (aleyhisselâm), ümmetinden bir kimsenin dileğini Allahü teâlâdan istemek sûretiyle, o kimse için vâsıta ve şefaatçi olabilir. Bu kısım, ifâdeleri değişik olsa bile, ma'nâca ikinci kısma dâhildir. Bu husûsta pekçok haber gelmiştir, insanlar Resûlullahtan bu kabil şeyleri istemekle, Resûlullahtan bu husûsta kendilerine vâsıta ve şefaatçi olmasından başka birşey kasdetmemektedir.

Osman bin Ebi'l-Âs anlatır: "Resûlullaha (aleyhisselâm), Kur'ân-ı kerîmi ezberlememin iyi olmadığından şikâyet etmiştim. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm) bunun şeytandan olduğunu bildirdikten sonra; "Ey Osman! Bana yaklaş" buyurdu. Sonra mübârek elini göğsüme koydu. Bu sırada mübârek elinin serinliğini iki omuzlarım arasında hissettim. Eli göğsümde iken; "Ey Şeytan! Osman'ın göğsünden çık!" buyurdu. O andan sonra, ne duydu isem ezberledim."

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlânın izni, yaratması ve işi kolaylaştırması ile olduğunu bilerek şeytana "Çık!" diye emretmiştir. Hiçbir müslüman, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) işlerinde, Allahü teâlânın yardımına muhtaç olmadığını asla söylemez ve böyle şeyi düşünemez. Fakat Resûlullahtan (aleyhisselâm) birşey isterken, yardım isterken, Resûlullahı (aleyhisselâm) Allahü teâlâ indinde şefaatçi ve vesile yapmaya mâni olmak, dinde Allahü teâlânın bir olduğuna îmân eden müslümanlar arasında fitne çıkarmaktır.

İstigâse, yardım istemek demektir. Allahü teâlâdan yardım istemek, bir şeyi yaratmasını istemektir. Allahü teâlâ, Enfâl sûresinin dokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "O vakit Rabbinizden yardım ve zafer istiyordunuz da, O size; "Gerçekten ben arka arkaya bin melâike ile yardım ediyorum" diyerek duânızı kabûl buyurmuştu" buyurmaktadır.

Resûlullahtan (aleyhisselâm) yardım istenince, bunun ma'nâsı; Resûlullahın (aleyhisselâm), Allahü teâlâdan yardımını yaratmasını istemesi demektir. Kısaca, yardım edenden yardım istemek ma'lûm birşeydir. Yalnız, yardım eden ve yardımı yaratan Allahü teâlâdır. Istigâse ile tevessül arasında bir fark yoktur.

Buhârî'nin, kıyâmet günündeki şefaat ile ilgili Enes bin Mâlik'den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf şöyledir: "Kıyâmet günü insanlar Arasat'ta toplanır. Bir kısmı diğerlerinin üzerine dalga vurur, birbirlerine karışırlar. Mahşer halkı hep birden, Âdem aleyhisselâma gelirler; "Rabbinden bizim için şefaat dile!" derler. Âdem (aleyhisselâm) "Ben şefaate izinli değilim, İbrâhim aleyhisselâma gidiniz. O, Allahü teâlânın Halîlidir" der. İnsanlar ona gelirler. O da; "Ben şefaate izinli değilim. Mûsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Kelîmullahtır" der. Ona gelirler; "Ben de şefaat edemem, Îsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Rûhullahtır" der. Ona giderler. O da; "Ben şefaate izinli değilim. Muhammed aleyhisselâma gidiniz" der. Mahşer halkı bana gelirler. Ben; "Şefaat ederim" derim. Şefaat etmek için Rabbimden izin isterim. İzin verilir. Hak teâlânın bana bildireceği hamdler ile hamd ederim. Şimdi o hamdler hafızamda yoktur. Sonra yere kapanır, secde ederim, Hak teâlâ bana; "Yâ Muhammed! Şefaat et, kabûl olunur" buyurur. Ben; "Yâ Rabbî! Ümmetime rahmet et, onlara merhamet et" ma'nâsına gelen, "Ümmetî, ümmetî" derim."

Peygamberlerin kabirlerinde diri olması: Hadîs âlimi Ebû Bekr Beyhekî, bu mevzûda küçük bir risale yazmıştır. Risalede, bu mevzû ile alâkalı hadîs-i şerîfleri bildirmiştir. Bu hadîs-i şerîflerden birisinde şöyle buyuruluyor: "Peygamberler kabirlerinde diri olup, namaz kılarlar." Bu hadîs-i şerîfi, İbn-i Adî, el-Kâmil adlı eserinde Sabit Benânî'nin Enes bin Mâlik'den rivâyetiyle bildirmiştir.

Beyhekî, senedleriyle beraber şu hadîs-i şerîfi bildirdi: "Mi'râc gecesinde, Mûsâ peygamberi kabrinde namaz kılarken gördüm."

Evs bin Evs'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "En faziletli gün, Cum'a günüdür. Allahü teâlâ, Adem aleyhisselâmı Cum'a günü yarattı. Kıyâmet, Cum'a günü kopar. Cum'a günleri bana çok salevât okuyunuz! Bunlar bana bildirilir." Bunun üzerine Eshâb-ı Kirâm; "Öldükten sonra da bildirilir mi?" diye sorduklarında; "Toprak, peygamberlerin vücûdunu çürütmez. Bir mü'min bana salevât okuyunca, bir melek bana haber vererek, ümmetinden falan oğlu filân sana selâm söyledi ve duâ etti der" buyurdu.

Beyhekî'nin (radıyallahü anh) Ebû Hüreyre'den (radıyallahü anh) rivâyetle bildirdiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Her ayın ilk üç gecesi ve günü, bana çok salevât okuyunuz. Çünkü bu ikisi, sizden bana ulaştırılır. Toprak elbette Peygamberlerin cesetlerini çürütmez."

Buraya kadar anlatılanların hepsi, Peygamberlerin kabirlerinde diri olduklarının delîlleridir. Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin yüzaltmışdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allah yolunda şehîd olanları ölü sanmayınız! Onlar, Rablerinin yanında diridirler, rızıklandırılmaktadırlar." buyurarak, şehidlerin diri oldukları sabit olunca, Peygamberlerin diri olması birkaç yönden sabittir.

Birincisi; şehidlerin bu şekilde diri olmaları, onlar için şerefli bir rütbedir. Bu, Allahü teâlânın onlara bir lütfudur. Ancak Peygamberlerin rütbesinden daha yüksek bir rütbe yoktur. Şüphesiz Peygamberlerin hâli, bütün şehidlerin hâlinden daha yüksek ve kâmildir. Bu sebeble, şehid için kâmil bir durum hâsıl olup da, Peygamberler için olmaması imkânsızdır.

İkincisi; bu rütbe, şehid olanlara Allah yolunda canlarını feda etmeleri sebebiyle verilmiştir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Allah yolunda can feda etme yolunu bize göstermiş, buna bizi da'vet etmiştir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Bir kimse güzel, ya'nî İslâmiyete uygun çığır açarsa, bu yolda bulunanların herbirine verilen sevâb gibi, buna da verilir. Kim de kötü, ya'nî İslâmiyete uygun olmayan çığır açarsa, bu yolda bulunanların herbirine yazılan günah gibi, buna da günah yazılır" buyurdu. İşte, şehid için hâsıl olan sevâb, Resûlullah için de vardır.

Üçüncüsü; Resûlullah (aleyhisselâm) şehiddir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) son hastalığında; "Hayber'de yemiş olduğum yemeğin acısını her zaman duyarım. O gün yediğim zehir, şimdi ebherimi, ya'nî aort damarımı koparmaktadır" buyurdu. Bu hadîs-i şerîf, Resûlullahın (aleyhisselâm) şehîd olarak vefât ettiğini bildiriyor.

Mevtanın, kendini ziyâret edenleri tanıması: Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Meyyit mezara konup, mezar başındakiler dağılırken onların ayak seslerini işitir. Sonra yanına yüzleri siyah ve gök gözlü iki melek gelir. Birine Nekîr, diğerine Münker denir. Meyyite; "Muhammed hakkında ne dersin?" dediklerinde, eğer mü'min ise, bu iki meleğin suallerine cevap olarak; "Muhammed, Allahü teâlânın kulu ve Resûlüdür. Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" der. Bu iki melek; "Biz elbette biliyoruz ki, sen dünyada da böyle derdin" derler. Daha sonra kabre Cennetten yaygı serilir. Cennet elbiseleri giydirilir. Meyyit için Cennetten bir kapı açılır. Kabre Cennet kokuları yayılır. Eğer meyyit kâfir ise, bu iki meleğe cevap olarak; "Ben bilmem, insanlardan işitirdim, bir şeyler söylerlerdi, ben de onu söylerdim" der. Bu iki melek; "Biz elbette biliyoruz ki, sen öyle derdin" derler. Sonra toprağa sıkış diye emrolunur. Toprak, o kimsenin üzerine sıkışır, kaburga kemiklerini birbiri üzerine geçirir ve Allahü teâlâ onu bu yattığı yerden kaldırıncaya kadar, dâima azap içinde bulunur" buyurmuştur.

Bu hadîs-i şerîfler sahihtir. Ehl-i sünnet ve cemâat âlimleri, kabirdeki hayat hakkında icmâ' etmişlerdir. İmâm-ı Haremeyn, "Şâmil" adlı eserinde şöyle dedi: "Önce gelen âlimler, kabir azâbı ve meyyitlerin kabirlerinde hayatta oldukları, rûhların cesedlerine iade edildiği husûsunda ittifâk etmişlerdir."

Ebû Bekr İbni Arabî "Emed-ül-aksâ" adlı eserinde; "Mükellef olanların kabirlerinde diriltilip, onlara suâl sorulması husûsunda Ehl-i sünnet arasında ihtilâf yoktur" demektedir.

Aslan ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanan kimseye meleğin suâl sorması husûsunu âlimler şöyle açıklamışlardır: "Allahü teâlâ, rûhu kalbe iâde eder ve melekler kalbe suâl sorarlar. Asılan kimseye ise, bizim bilemiyeceğimiz şekilde rûhu iade olunur. Hâlbuki biz onu ölü sanırız. Yırtıcı hayvan tarafından parçalanan kimsenin her a'zâsına rûh iade olunur. Melekler ona, bu hâlde iken suâl sorarlar.

Kısaca, rûh cesede iade olunur. Cesed suâl vaktinde diriltilir. Bu andan kıyâmete kadar, ya ni'mete kavuşur veya azap görür. Bu durum ya devamlı veya fasılalıdır.

Dördüncü fasıl: insanlara vefâtından sonra da, hayatta ikenki gibi muâmele edilir. Onun için, Resûlullaha (aleyhisselâm) hayatta iken olduğu gibi, vefâtlarından sonra da aynı edebi gözetmek gerekir. Hazreti Ebû Bekr buyurdu ki: "Hayatta iken de, vefâtlarından sonra da Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda sesi yükseltmemek gerektiği bildirilmiştir."

Âişe (radıyallahü anha), Resûlullahın (aleyhisselâm) mescidinde çivi ve başka şeylerin çakılmasından mütevellid bir gürültü duyunca; "Resûlullahı (aleyhisselâm) rahatsız etmeyin" diye haber gönderirdi.

Şöyle bildirilmiştir: "Hazreti Ali, evinin kapısının ta'mir edilecek bir kısmı olduğu zaman, Resûlullahı (aleyhisselâm) rahatsız etmemek için tenhâ bir yere götürür, öyle ta'mir ederdi."

Urve (radıyallahü anh) nakletti: "Birisi, Hazreti Ömer'in huzûrunda Hazreti Ali'ye dil uzatınca, Hazreti Ömer o şahsa; "Allahü teâlâ senin yüzünü çirkinleştirsin. Şimdi kabrinde Resûlullaha (aleyhisselâm) eziyet ettin" dedi.

Selef-i sâlihînin hayatlarına bakılırsa, hayatındaki gibi, vefâtından sonra da, Resûlullaha (aleyhisselâm) karşı edeb ve hürmete pekçok dikkat ettikleri görülür. Aynı şekilde, Peygamber efendimizin kabr-i şerîfinde de, edeb ve hürmete çok riâyet ederlerdi.

Ka'b-ül-Ahbâr'dan (radıyallahü anh) şöyle rivâyet edilmiştir: "Her fecrin doğuşunda, yetmişbin melek iner, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîfini kuşatırlar, kanatlarını sürerler. Resûlullah efendimize salevât okurlar. Akşam olunca yükselirler. Sonra onlar kadar bir grup melek iner ve onların yaptıklarını yaparlar. Böylece kabr-i şerîfin yanına gelinip duâ edildiği zaman, orada bulunan meleklerin huzûrunda duâ edilmiş olur. Melekler oraya, o kabirde Resûlullah (aleyhisselâm) bulunduğu için gelmektedirler. Bu sebeple, Eshâb-ı Kirâm, ta'zimden dolayı, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfinde seslerini alçaltırlar, kısarlardı."

Sahîh-i Buhârî'de, Ömer bin Hattâb'ın (radıyallahü anh) şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir "Taifli iki kişiye; "Eğer siz buralı olsaydınız, sizi incitirdim. Çünkü siz, Resûlullahın mescidinde seslerinizi yükseltiyorsunuz" buyurdu. Eshâb-ı Kirâmın Resûlullaha (aleyhisselâm) olan ta'zim ve edeblerine dâir hadîs-i şerîfleri ve haberleri toplamış olsa idik, cildler teşkil ederdi. Melekler bile Resûlullaha (aleyhisselâm) karşı kemâli edeb üzere olurlardı. Ebû Bekr bin Ebû Seybe, "Mûsânnef"

adlı eserinde, İbn-i Büreyde'den şöyle nakletti: "Medîne-i münevvereye gelmiştik. Abdullah bin Ömer'in (radıyallahü anh) yanına gittik. Bize şunları anlattı: Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarında bulunuyorduk. Bu sırada güzel elbiseli, güzel yüzlü, hoş kokulu birisi geldi ve; "Esselâmü aleyke yâ Resûlallah!" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) onun selâmını aldı. O zât "Yâ Resûlallah! Sana doğru yaklaşayım mı?" deyince, Resûl-i ekrem izin verdi. O zât da yaklaştı. Biz o günkü gibi böyle güzel elbiseli, hoş kokulu ve güzel yüzlü ve Resûlullaha daha fazla hürmet ve ta'zimde bulunan birisini görmedik. O zât sonra yine; "Ey Allahın Resûlü! Sana doğru yaklaşayım mı?" diyerek izin istedi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Evet, yaklaş" buyurdu. O zât üçüncü defa Resûlullaha (aleyhisselâm); "Ey Allahın Resûlü! Sana yaklaşayım mı?" diye sordu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) yine; "Evet, yaklaş" buyurdu" dedi. Abdullah İbni Ömer (radıyallahü anh), sonra o zâtın (Cebrâil aleyhisselâmın) sözlerini, Resûlullahın îmân ve İslâm ve daha başka mevzûlarla alâkalı sözlerini anlattı." Burada, Cebrâil aleyhisselâmın Resûlullaha (aleyhisselâm) olan ta'zimine, edebine iyi bakmak ve bunu iyi anlamak gerekir.

Yine Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek rûhunu teslim almaya geldiğinde, Azrail aleyhisselâmın Resûlullaha olan ta'zim ve edebi de böyledir. Resûlullaha olan ta'zimi, hem Kur'ân-ı kerîm, hem hadîs-i şerîfler, hem de ümmetin icmâ'ı bildirmektedir.

Şunda hiç şüphe yoktur ki, kim Resûlullah efendimiz ziyâret edilmez, O'nu ziyâret için gidilmez, O'ndan yardım istenilmez derse, o kimse Resûlullaha karşı edebden çok uzaktır. Allahü teâlâdan onun ıslâhını dileriz.

Kâdı İsmâil, "Ahkâm-ül-Kur'ân" adlı eserinde, Muhammed bin Ubeyb'den şöyle nakletti: "Birisi; "Eğer Resûlullah (aleyhisselâm) vefât etse, Resûlullahın (aleyhisselâm) falanca hanımı ile evlenirdim" deyince, şu meâldeki âyet-i kerîme nâzil oldu: "Ey imân edenler! Yemek vaktini gözetmeksizin size izin verilip de da'vetli olduğunuz vakitten başka zamanlarda Peygamberin evlerine girmeyin. Fakat çağırıldığınız zaman girin. Yemeği yediğinizde de hemen (yanından) dağılın. Konuşmak, sohbet etmek için de izinsiz girmeyin. Çünkü bu, Peygambere eziyet veriyor. (Çıkın veya girmeyin demeğe) sizden utanıyor, fakat Allah, gerçeği açıklamayı terk etmez. Bir (Peygamberin) zevcelerine gerekli birşey soracağınız vakit de, perde arkasından sorun. Böyle yapmanız, hem sizin kalblerîniz, hem de onların kalbleri için daha temizdir. Allahın Resûlüne, sizin eziyet etmeniz doğru olmaz. Arkasından (vefâtından sonra) zevcelerini nikâh eylemeniz de hiçbir zaman caiz olmaz. Bu (Peygambere eziyet etmek ve arkasından zevcelerini nikahlamak), Allah katında çok büyük bir günahtır." (Ahzâb-53).

Burada, Allahü teâlânın, gerek hayatta iken, gerekse vefâtlarından sonra Resûlullaha (aleyhisselâm) eziyet verecek şeylerden nasıl muhafaza buyurduğunu iyi anlamalıdır. Bu husûs, dinde zarurî olarak bilinen ve âyet-i kerîmenin, Resûlullahın vefâtından sonra zevceleri ile evlenmenin ona eziyet olacağını bildirmesi ile anlaşılmaktadır. Öyleyse müslüman bir kimsenin, Resûlullaha (aleyhisselâm) karşı çok edebli olması lâzımdır. Bu mevzûda çok dikkatli olmalıdır. Aksi takdîrde, insanın maazallah ayağı kayar, dünyâ ve âhırette hüsrana uğrar.

Allahü teâlâdan, îmânımız husûsunda bizi muhafaza buyurmasını, kalan ömrümüzde bizi, affı ve mağfireti ile örtmesini dileriz. Söylediklerimizi, bizim lehimize huccet kılmasını, yine söylediklerimizi, önümüzde bize ışık olacak bir nûr kılmasını, bizi Resûlullah efendimizin zümresi arasında ve O'nun livâ-ül-hamd sancağı altında haşretmesini, bizi O'nun şefaati ve rızâsı ile rızıklandırmasını, bizi, O'na ve O'nun sünnet-i seniyyesine uyanlardan eylemesini dileriz.

İnsanların kıyâmet gününde Peygamberlere sığınması, dünyâda ve âhırette Peygamberlerle tevessül etmeye en açık delîldir. Her günahkâr, Allahü teâlâya en yakın bildiği kul kim ise, onu Allahü teâlâya vesile eder. Bunu hiç kimse inkâr etmedi. Bu husûs, müşriklerin, Allahü teâlâdan başkasına ibâdet etmeleri gibi değildir. Bu küfürdür. Hâlbuki müslümanlar, Resûlullah efendimizle veya Peygamber ve sâlihlerle tevessül yaptıklarında, ne Resûlullah efendimize, ne Peygamberlere, ne de sâlih olan zâta tapma durumu yoktur. Fayda ve zarar veren, yalnız Allahü teâlâdır. Bu caiz olunca, birisinin; "Resûlullahın (aleyhisselâm) hürmetine Allahü teâlâdan istiyorum" demesi de caizdir. Çünkü o, hakîkatte Allahü teâlâdan istemektedir."

Takıyyüddîn Sübkî (radıyallahü anh) kitabına, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salevâta dâir hadîs-i şerîflerle son veriyor. Bu salevâtlardan birisi şudur; "Allahümme salli alâ

Muhammedin ve alâ âli Muhammed kemâ salleyte alâ İbrâhim, İnneke hamîdün mecîd.”

Tâcüddîn Sübkî’nin babası Takıyyüddîn Sübkî için yazdığı bir şiir şöyledir:

Sözüm, i’tikâdımın hepsini bildirmiyor.
Bildirmeğe kalktığımda, münkir düşman oluyor.

Bu odur sîretini bütün eflâk biliyor,
Onlara, nûr saçınca, gece, gündüz oluyor.

Bu odur, Rahmân onun yalvarışını duyuyor,
Ağlayınca gözünden kanlı yaşlar akıyor.

Bu odur, Rahmân onun duâsını duyuyor,
Kıymetli fecir vakti Rabbine yalvarıyor.

Bu odur, yüzündeki tozdan belli oluyor,
Geceyi sabaha kadar secdeyle geçiriyor.

Bu odur, tükenmiyen gözyaşları dâima,
Hak yolunda ağarmış sakalına iniyor.

Azîm olan Allaha yemîn ediyorum ki,
Zamanın din hucceti, senedi o oluyor.

Üstün hâlleri için söylediğim bu sözler,
Ne kadar çok olsa bile, noksan geliyor.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 127

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1508

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 63

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 321

5) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 180

6) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 412

7) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 176

8) Miftâh-us-se’âde cild-2, sh. 221

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10, sh. 139

10) Fevâid-ül-behiyye sh. 44

11) Tabakât-üş-şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 75

12) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 168

13) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 3, 7, 16, 25, 118, 136, 513; cild-2, sh. 1117, 1154, 1526, 1611, 1626

14) Brockelmann Gal-2, sh. 86; Sup-2, sh. 102

15) Ahlwardt Verzeichniss der arabischen Handschriften cild-4, sh. 201

16) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 999

TEFTÂZÂNÎ (Sa’deddîn Mes’ûd bin Ömer)

Tefsîr, hadîs, kelâm, nahiv, mantık ve fen âlimi. En büyük Şafiî âlimlerindendir. Asrının müceddidlerinden idi. Unutulmuş olan İslâm bilgilerini yeniden ortaya çıkarıp, ihyâ etti. İsmi, Mes’ûd bin Ömer bin Abdullah’tır. Nesâ köylerinden Teftâzân köyünde, 712 (m. 1312) senesinde doğdu. Sa’düddîn lakabı verildi. Timur Hân ve Seyyid Şerîf Cürcânî (radıyallahü anh) gibi din ve dünyâ büyükleriyle görüştü. Anadolu’ya geldi. Eserleri yıllarca medreselerde ders kitabı olarak okutuldu. 791 (m. 1389) yılında Semerkand’da vefât edip, Serâhs’ta defnedildi.

Sa’deddîn Teftâzânî, daha küçük yaşta, üstün zekâsı ve anlayışı ile herkesin dikkatini çekti. Yakınları, onun ilim öğrenip, Allahü teâlânın dînine hizmet etmesini arzu ettiler. Daha çocuk iken, Kur’ân-ı kerîm okumasını, temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri ona öğrettiler. Zamanın en büyük âlimlerinden ders almasını te’min ettiler. Onaltı yaşında “Tasrîf-ül-İzzî’ye şerh yazabilecek hâle gelen Sa’deddîn Teftâzânî, Adûdüddîn Îcî ve Kutbüddîn Râzî gibi, devrinin en ileri gelen âlimlerinden ders aldı. Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmek için çok çalıştı. Naklî ve aklî ilimlerin hepsinde söz sahibi oldu. Allahü teâlânın kullarına, O’nun rızâsını kazanmak için öğrendiklerini öğretti. Eserlerinde ve

talebelerine verdiği derslerinde, Selef-i sâlihînin yolunu ihyâ etti. Selef-i sâlihîne (radıyallahü anh) halef-i sâdıkîn oldu. Zamâmanındakilerin ve daha sonra gelen âlimlerin iltifâtlarına mazhar oldu. Herkes tarafından kabûl gördü.

Timur Hân'ın yanında bulunup, çok hürmet gördü. Ona nasihatlerde bulundu. Seyyîd Şerîf Cürcânî hazretleri ile sohbet etti.

Birçok talebe yetiştiren Sa'deddîn Teftâzânî'nin en meşhûr talebeleri; “Rebî'ul-cinân fil-meânî vel-beyân” adlı eserin yazarı Hüsâmeddîn Hasen bin Ali Ebyurdî, Celâleddîn Yûsuf Evbehî ve Burhâneddîn Haydâr'dır. Bunlardan başka daha pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Yazmış olduğu eserler ve onlara yapılan şerhler, bilhassa medreselerin temel kitapları oldu. Eserleri ve ünü, İslâm dünyâsının her tarafına yayıldı. Eserlerinin herbirine birçok şerh ve haşiyeler yazıldı. Değişik mevzûlardaki bu eserleri, matbaadan önce, birçok defa yazılarak çoğaltıldı, İslâm dünyâsında matbaanın yaygınlaşması ile de, müteaddit baskıları yapılarak çok kişinin kolayca istifâdesi sağlandı.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır: 738 (m. 1337) senesinde onaltı yaşında iken yazdığı “Şerh-ut-Tasrîf-il-İzzî” adlı eseri, ilk defa İstanbul'da 1253 (m. 1837) senesinde olmak üzere, Tahran, Dehlî, Bombay, Luknov ve Kâhire'de müteaddit baskıları yapıldı.

Arabca nahiv kitabı olan “İrşâd-el-hâdî” ve belagata dâir “El-Mutavvel”i yazdı. Mutavvel'i yazarken çok sıkıntı çekti, pekçok mâni ile karşılaştı. “Herşeyin bir mânisi vardır, ilmin ise pekçok mânileri vardır” sözünü, bu kıymetli eserini yazarken buyurmuştur. “Mutavvel”in 1260 (m. 1844) senesinde İstanbul'da ilk baskısı yapıldı. Luknov, Tahran ve Dehlî'de değişik târihlerde birçok baskıları yapıldı, İslâm âlimleri, bu eser hakkında; “Mutavvel kitabı, belagât-ı Kur'âniyyeyi ihyâ etmiştir” buyurmuşlardır. Yine belagat ilmine dâir “Muhtasar” kitabı da yıllarca medreselerde okutuldu. Birçok baskıları yapıldı. “Şerh-ul-kısm-is-sâlis minel-Miftâh” da belagata dâirdir. Mantık ilmine dâir; “Şerh-ur-Risâlet-üş-Şemsiyye” ve “Tehzîb-ül-mantık vel-kelâm” adlı eserleri vardır. Kelâm ilmine dâir; “El-Mekâsid”, “Tehzîb-ül-mantık vel-kelâm”, “Şerh-ül-Akâid-ün-Nesefiyye” ve “Fadîhat-ül-mülhidîn” adlı eserleri vardır. Fıkıh usûlüne dâir; “Et-telvîh ilâ keşfi hakâik-it-tenkîh” ve “Şerhu şerh-ü Muhtasar fil-usûl” adlı eserleri mevcûttur. Fıkıh ilmine dâir, “El-Miftâh” ve “İhtisâr-ı şerhu Telhîs-il-Câmi-ül-kebîr liş-Şeybânî” adlı eserleri ve tefsîr ilminde; “Şerh-ül-Keşşâf' adlı eseri, dil ve edebiyatta; “En-Niam-üs-savâbig fî Şerh-il-kelâm-in-nevâbig” ve Sa'dî Şîrâzi hazretlerinin “Bustân” ını manzûm olarak Türkçeye tercüme etti.

Molla Gürânî (radıyallahü anh) ile Fâtih Sultan Mehmed Hân arasında geçen bir sohbette, Sa'deddîn Teftâzânî'nin (radıyallahü anh) üstünlüğünden şöyle bahsedilmektedir:

Şeyhülislâm Molla Gürânî (radıyallahü anh), birgün talebesi Fâtih Sultan Mehmed Hân'la sohbet ederken, Timur Hân'ın ilme ve âlimlere hürmetinin çokluğundan bahsederek şöyle dedi: “Timur Hân, âcil bir iş için bir yere atlı ulak gönderdi, işin ehemmiyetinden dolayı da ulağa tam yetki verip; “Yolda atın yorulduğu anda; kimin atını bulursan, emrimi söyle, atını al, yola devam et” dedi. Ulak yola çıktı. Atını değiştirecek oldu. Otlatılıp tımar edilen atlar gördü. Varıp bunlardan birini almaya kalktı. Atlara bakan hizmetçiler, ulağa istediği atı vermediler ve; “Sen Sa'deddîn Teftâzânî'nin (radıyallahü anh) atını nasıl almaya kalkışırsın?” dediler. Ulak, kan-ter içinde Timur Hân'ın huzûruna döndü. “Sa'deddîn Teftâzânî'nin adamları bana böyle yaptı. Sebebi de bu idi” diyerek, at vermediklerini anlattı. Timur Hân, emrine böyle karşılık verilmesine çok üzüldü. Ancak, ulağa bol hediyeler verip gönderdi ve; “Eğer böyle mühim bir iş için giden atlıya bu hareketi oğlum Şahrûh'un adamları yapsaydı, hiç aman vermez, cezâlarını verirdim. Ama o benzeri olmayan kişiye, Sa'deddîn Teftâzânî'ye nasıl ceza vereyim? O, kalemiyle benim topraklarımın dışına da hükmeder. Eserleri, keskin kılıçlarımın erişemediği yerlere gider” dedi.

Sa'deddîn Teftâzânî hazretlerinin “Akâid-i Nesefiyye”ye yaptığı şerh çok meşhûrdur. Bu kıymetli eserde buyuruldu ki:

“Lügatte îmânın ma'nâsı, tasdîk etmek, haber verenin hükmünü ve doğru söylediğini kabûl etmektir. Tasdîk ve kabûl etmeden, haberin veya habercinin doğru olduğunu söylemek, îmân değildir. Îmân, tam bir tasdîk ve teslimiyetle haberi veya haber verenin sözünü kabûl etmektir. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) bildirdiklerini ve yüksek zâtının doğru sözlülüğünü tasdîk etmelerine rağmen ba'zı kâfirlere “Kâfir” denmesinin sebebi, onlarda Resûlullahı (aleyhisselâm) yalanlama ve inkâr alâmeti olan şeylerin görülmesinden dolayıdır. Nitekim, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bütün

bildirdiklerini kalbi ile tasdîk edip, dili ile söyleyen ve söylediği gibi amel eden kimse, hıristiyan din adamlarına ve papazlara mahsûs zünnârı kendi arzusu ile beline bağlasa, İslâmiyetten ayrılmış olur. Çünkü, onun beline zünnâr bağlaması, inkâr ve tekzîb alâmetidir. İnkâr alâmeti ile birlikte olan tasdike i’tibâr yoktur.

Îmânın dindeki ma’nâsı, Allahü teâlâdan getirildiği zarurî olarak bilinen şeylerin hepsine kısaca îmân edip, kalbi ile tasdîk etmektir. Buna icmâlen (topluca) inanmak denir, icmâlen îmân, îmânın, yokluğu ve eksikliği kabûl edilmeyen esâsıdır. Bu olmadan asla îmân olmaz, icmâlen inanmak, îmân için kâfidir. Ancak bu derecede olan bir icmâlî îmân, sahibini tafsîlî (îmân esaslarına ayrı, ayrı) îmândan müstağni, uzak bırakmaz. Çünkü yaratıcının varlığını ve sıfatlarını tasdîk eden ve bunun yanında Allahü teâlâya şirk koşan bir kimse, sâdece lügat bakımından îmân etmiş, mü’min olmuştur. İslama göre mü’min değildir. Çünkü o, Allahü teâlâya şirk koşmakla tevhîd i’tikâdını, Allahü teâlânın birliğine olan îmânını bozmuştur. Nitekim Kur’ân-ı kerîmde, Yûsuf sûresi 106. âyet-i kerîmede meâlen; “Onların çoğu Allahü teâlâya îmân ediyoruz derler. Fakat imansızdırlar. Başka şeylere ibâdet ederek müşrik olmuşlardır” buyurmuştur.

Îmânın ikinci rüknü, ikinci esası, kalb ile tasdîk edilen îmânı, dil ile de söylemektir. Kalb ile tasdîk, îmânın birinci ve hiç ayrılmayan rüknüdür. Dil ile ikrâr ise, ikrah, zorlama hâlinde düşebilir. Bunun îmâna zararı olmaz. Kalbi ile tasdîk edip dili ile ikrâr etmeyen kimse, Allahü teâlâ katında mü’mindir. Fakat dünyâ ahkâmında mü’min muâmelesi görmez. Çünkü, îmânını dili ile açıklamamış ve ikrâr etmemiştir. Dili ile îmânını izhâr ve ikrâr edip, kalbi ile tasdik etmiyen kimse ise, Allahü teâlâ katında mü’min değildir. Fakat dünyâ ahkâmına göre mü’mindir. Dindeki hakîkî ma’nâsıyle münâfıklar böyledir.

Kalbi ile tasdîk edip de, dili ile ikrâr etmek istediği hâlde, dilsizlik gibi bir mâni sebebiyle îmânını ikrâr edemiyen kimse mü’mindir. Bunun üzerinde icmâ (İslâm âlimlerinin sözbirliği) vardır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki; kalbi ile inanıp tasdîk etmeden, sâdece dili ile Kelime-i şehâdeti söyleyen bir kimse îmân etmiş olmaz.

Mü’min, büyük günah işlemekle îmândan çıkmaz. Kalb ile tasdîk olan îmânı, ancak ona zıt olan şeyler giderir. Nefsinin, şehvetinin, kızgınlığının, tenbelliğinin ağırbasmasıyla büyük günah işleyen bir mü’minde, ceza korkusu, af ve mağfiret olunma ümîdi ve tövbe azmi olursa; onun büyük günah işlemesi îmânını gidermez. Eğer, büyük günahı helâl kabûl ederek veya günah olduğuna ehemmiyet vermeksizin yaparsa küfür olur. Çünkü böyle yapmak, inkâr ve imansızlık alâmetidir. Dîni hak kabûl eden bir kimsenin Cehennemde azâbı gerektiren bir işi, bir günahı basit görmesi mümkün değildir.

Mü’mini dinden çıkaran kötülüklerden bir kısmı da; dînin sahibinin tekzîb, yalanlama alâmeti saydığı şeylerdir. Böyle olduğu şer’î delîllerle sabittir. Meselâ; puta secde etmek, Kur’ân-ı kerîmin yazılı olduğu Musfah-ı şerîfi pis yerlere atmak, küfrü (imansızlığı) gerektiren sözleri söylemek, bunlardandır.

Îmân, kalb ile tasdik, dil ile ikrâr olduğuna göre; îmân edilmesi gereken şeylere kalbi ile inanıp, dili ile de bunları söyleyen kimsenin, küfrü gerektiren işlerden ve sözlerden sakınması gerekir.

Allahü teâlâ”, kendisine şirk (ortak) koşulmasını affetmez. Bunun dışında, küçük ve büyük günah işlemiş olanları dilerse affeder. Allahü teâlâ, büyük günahtan sakınsın veya sakınmasın, işlediği küçük günahtan dolayı kula azap edebilir. Nitekim Kur’ân-ı kerîmde, Nisa sûresinin kırksekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allahü teâlâ, şirki elbette affetmez. Dilediği kimselerin, şirkten ya’nî îmânsızlıktan başka günahlarını affeder.” Kehf sûresi kırkyedinci âyet-i kerîmede de meâlen; “Amel defteri ortaya konunca, suçluların, onda yazılı olanlardan korktuklarını görürsün, “Vah bize, eyvah bize! Bu defter nasıl olmuş da küçük büyük birşey bırakmadan hepsini saymış?” derler, işlediklerini onda hazır bulurlar. Rabbin kimseye haksızlık etmez” buyurulmaktadır.

Büyük günah işleyenler hakkında, Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) ve seçilmiş kimselerin şefaat etmesi haktır. Bu husûsta Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) pekçok haber gelmiştir.

Büyük günah işleyip de Cehenneme giden mü'minler, tövbesiz vefât etmiş olsalar bile, Cehennemde ebedî olarak kalmazlar. Cezaları kadar yandıktan sonra Cennete girerler.

Allahü teâlâ, insanlardan Peygamberler (aleyhisselâm) göndermiştir. Bu Peygamberlerin (aleyhisselâm) gönderilmesinde birçok hikmetler vardır. Peygamberler (aleyhisselâm), akılların bulmaktan âciz kaldığı dünyâ ve âhıret saadetine dâir faydalı şeyleri insanlara açıkladılar. Peygamberler (aleyhisselâm), îmân edip, sâlih amel işleyenleri Cennet ve sevâb ile müjdelediler, imân etmeyip küfür üzere bulunanları, Cehennem ve azap ile korkuttular, İnsanların muhtaç oldukları din ve dünyâ işlerini bildirdiler. Allahü teâlânın Cenneti ve Cehennemi yarattığını, Cennette mükâfat ve Cehennemde azap hazırladığını tafsilatıyla bilmeği, Cennet ni'metlerine kavuşmağa ve Cehennem azâbından kurtulmağa sebep olan şeyleri akıl, yalnız başına bulmaya muvaffak olamaz. Allahü teâlânın yaratmış olduğu faydalı ve zararlı şeyleri de (his uzuvları yardımıyla da olsa) aklın tek başına tanıyarak; faydalıyı almaya, zararlıdan uzaklaşmaya gücü yetmez.

İşte, kısa akılları ile Rablerinin rızâsının nelerde olduğunu anlamaktan çok uzak olan kullarına, Allahü teâlâ, lütuf ve merhamet ederek, akılları ile anlayıp bulamıyacakları şeyleri açıklayıp, bildirmeleri için, Peygamberleri (aleyhisselâm) gönderdi. Yine kullarına ihsân ve merhamet ederek, Peygamberlerini (aleyhisselâm) mu'cizelerle destekleyip kuvvetlendirdi. (Peygamberliğini isbât için, Peygamberlerden (aleyhisselâm) âdet-i ilâhiyye dışında ve kudret-i ilâhiyye içinde meydana gelen harikulade şeylere mu'cize denir.)

Peygamberlerin evveli Adem aleyhisselâm, sonuncusu da Muhammed aleyhisselâmdır. Âdem'in (aleyhisselâm) peygamberliği, Kitâb (Kur'ân-ı kerîm), sünnet (hadîs-i şerîfler) ve icmâ (müctehidlerin sözbirliği) ile sabittir. Âdem (aleyhisselâm) zamanında, ondan başka peygamber yoktu. Âdem de (s.a.) ümmetine, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildirmiştir.

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) peygamberliği tevâtür ile sabittir. Her peygamber gibi, Muhammed aleyhisselâm da peygamberliğini te'yid eden mu'cizeler göstermiştir. Resûlullahın (aleyhisselâm) mu'cizelerinin iki yönü vardır. Resûlullah (aleyhisselâm), Allahü teâlânın kelâmını izhâr eylemiştir. Muhammed aleyhisselâm, belagatta çok yükselmiş olan kimselere, Allahü teâlânın kelâmı ile meydan okudu. Belagat sahibi birçok kimse, Kur'ân-ı kerîmin en kısa sûresi gibi de olsa birşey ortaya koyamadılar. Kur'ân-ı kerîmin belagatı karşısında söz söyleyemez oldular. Söz ile karşı duramayınca, kılıca baş vurdular. Resûlullaha (aleyhisselâm) muhalefet eden hiçbir kimsenin, Kur'ân-ı kerîmin en kısa sûresine yakın birşeyi meydana getirip, ortaya koyduğu hiç duyulmamıştır. Bütün bunlar Kesin olarak gösteriyor ki: Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlâdan gelmiştir ve Allahü teâlânın kelâmıdır. Bundan da, Resûlullahın (aleyhisselâm) Peygamberliğinin hak olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Resûlullahtan (aleyhisselâm) nakledilen mu'cizeler, tevâtür derecesine ulaşmıştır. Doğrudan başka söz söylemeleri mümkün olmayan kimseler tarafından, Resûlullahın (aleyhisselâm) mu'cizeleri nakledilegelmiştir.

Basîret sahipleri, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Peygamberliğine iki şekilde delîl getirirler. Resûlullahın (aleyhisselâm) peygamberlikten önceki, İslama da'veti sırasındaki ve da'vetin tamamlanmasından sonraki hâlleri, yüksek ahlâkı, hikmet dolu hükümleri, gazâlardaki kahramanlığı, bütün hâllerinde Allahü teâlânın koruyup muhafaza edeceğine güveni, tehlike ve korku zamanlarında sebatı, O'nun peygamberliğine delîl olan şeylerden biridir. Çünkü O'nun düşmanları, O'na fevkalâde düşman oldukları, bir noksanlık ve ayıbını aradıkları hâlde; Resûlullahın hiçbir ayıp ve noksanını bulamadılar. Çünkü akıl, bildirilen yüksek sıfatların, ancak peygamberlerde (aleyhisselâm) bulunabileceğine inanır. Yalan söylediğini bildiği bir kimsede Allahü teâlânın bu sıfatları toplamasını, böyle bir kimseye yirmiüç sene mühlet verip sonra da onu diğer dinlere ve düşmanlarına üstün kılmasını, âhırete teşrîfinden sonra dünyâda bıraktıklarını kıyâmete kadar ayakta tutacağını, akıl sahibi bir kimse asla kabûl etmez.

O'nun Peygamberliğinin ikinci delîli, Resûlullahın (aleyhisselâm) Peygamberliğini, kitapları olmayan, kendilerinde hikmet bulunmayan bir cemiyet arasında bildirmesidir. Onlara; Kitabı, hikmeti, dînin emir ve yasaklarını öğretti. Güzel ahlâkı tamamladı. İnsanları; ilim, amel ve fazilet husûsunda kemâle erdirdi. Âlemi, îmân ve sâlih amel ile nurlandırdı. Allahü teâlâ, O'nun dînini diğer bütün dinlere üstün kıldı. Allahü teâlâ, O'na olan va'dini yerine getirdi.

Kur'ân-ı kerîmde Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) son Peygamber olduğunu, Arablara ve Arab olmayan bütün insanlara ve cinnîlere gönderildiğini beyân buyurmuştur. Muhammed aleyhisselâm, Allahü teâlânın son Peygamberidir. Kıyâmetin büyük alâmetlerinden olarak. Îsâ (aleyhisselâm) gökten inecektir. Ancak o, Muhammed aleyhisselâmın dînine tâbi olacaktır. Çünkü onun dîni nesh olmuş, hükmü ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Îsâ'nın (aleyhisselâm) gökten inmesi, Muhammed aleyhisselâmın son Peygamber olmasına mâni değildir. Îsâ'ya (aleyhisselâm) vahiy gelmeyecek, yeni hükümler bildirmeyecektir. O, Resûl-i ekrem efendimizin (aleyhisselâm) halîfesi durumundadır. İnsanlara İmâm olur, namaz kıldırır ve Mehdî de (aleyhisselâm) ona uyar. Çünkü Îsâ (aleyhisselâm) Mehdî'den (aleyhisselâm) daha üstündür. Üstün olanın imamlığı evlâdır.

Âdem aleyhisselâm ile Muhammed aleyhisselâm arasında gelen Peygamberlerin (aleyhisselâm) sayısı hakkında belirli bir rakam söylememek daha iyidir. Kur'ân-ı kerîmde Mü'min sûresi yetmişsekizinci âyet-i kerîmede meâlen; "Biz senden önce Peygamberler gönderdik, onlardan ba'zısının kıssalarını sana haber verdik ve ba'zısının kıssalarını haber vermedik" buyurulmuştur. Eğer kesin bir sayı söylenirse, eksik veya fazla söylenebilir. Eksik olursa, peygamber olanın peygamberliğinin zikredilmemesi, sayı fazla olursa da; peygamber olmayanın peygamber olarak zikredilmesi durumu ortaya çıkar ki, bunun da uygun olmayacağı aşikârdır.

Bütün Peygamberler (aleyhisselâm), Allahü teâlâ tarafından kendilerine bildirilen şeyleri ümmetlerine bildirmişler, onları Allahü teâlânın râzı olduğu yola da'vet etmişlerdir.

Peygamberlerin (s.a.) en üstünü Muhammed aleyhisselâm olduğu gibi, ümmetlerin en üstünü de Muhammed aleyhisselâmın ümmetidir. Nitekim Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresi yüzonuncu âyet-i kerîmede meâlen; "Siz ümmetlerin en iyisi oldunuz, insanların iyiliği için yaratıldınız, iyilik yapılmasını emreder, kötülükten nehyedersiniz" buyurmuştur. Resûlullah efendimizin ümmetinin üstünlüğü ve dindeki kemâli de, Resûlullahın (aleyhisselâm) üstünlük ve kemâli sebebiyledir.

Melekler, Allahü teâlânın kullarıdır. Allahü teâlânın emrinden hiç çıkmazlar. Emrolunduklarını yaparlar. İsyan etmezler. İçlerinden bir kısmı, diğer meleklere ve insanların Peygamberlerine (aleyhisselâm) haber getirmek vazîfesiyle şereflenmişlerdir. Nitekim Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresinin yirmiyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Melekler, Allahü teâlânın sözünün önüne geçemezler (ya'nî, cenâb-ı Hak emretmedikçe, onlar hiçbir şey söyleyemezler), hep O'nun emriyle hareket ederler" buyurmaktadır. Melekler, erkek ve dişi değillerdir. Evlenmezler, çocukları olmaz. Yemezler ve içmezler. Peygamberlere, kitapları ve sahifeleri onlar getirmişlerdir. Emîn oldukları için, getirdikleri de doğrudur. Putperestlerin, "Melekler, Allahü teâlânın kızlarıdır" demeleri bâtıldır, yanlıştır. İblîs, meleklerden değil, cinnîlerdendir. Sonradan Allahü teâlânın emrinden çıktı. Allahü teâlânın emrinden çıkmadan önce, ibâdet ve derece bakımından melekler sıfatındaydı. Allahü teâlâya isyan ettikten sonra, ebedî olarak tardedildi.

Meleklerin de peygamberleri vardır. İnsanların Peygamberleri (aleyhisselâm), meleklerin Peygamberlerinden (aleyhisselâm) üstündür. Meleklerin Peygamberleri, insanların avvâmından üstündür, insanların avvâmından olan sâlih kimseler, meleklerin avvâmından üstündür. İnsanların salihlerinin, meleklerin avvâmından üstün olmasının sebepleri vardır, insanlar, şehvet, gadap, zarurî ihtiyâçları te'min etmek gibi birçok mânilerle karşı karşıyadırlar. Şüphesiz ki, ibâdetleri yapabilmek, mâniler arasında kemâle erebilmek daha zordur. İnsanlar, bu mânileri aşarak, ibâdet ve tâatleri yaparlar ve kemâlâtı elde ederler. Hâlbuki melekler için hiçbir mâni yoktur.

Allahü teâlâ, Peygamberlerine (aleyhisselâm) kitaplar vermiş, bu kitaplarında; emirlerini ve yasaklarını, va'dlerini (ni'metlerini) ve va'îdlerini (tehdit ve azaplarını) bildirmiştir. Bu kitapların hepsi, Allahü teâlânın kelâmıdır. Allahü teâlânın gönderdiği kitaplar arasında en üstünü Kur'ân-ı kerîmdir. Ondan sonra Tevrat, sonra İncil, sonra Zebur'dur. Kur'ân-ı kerîm dışındaki diğer mukaddes kitaplar, insanlar tarafından tahrif edilmiş, değiştirilmiştir. Resûlullah efendimizden (aleyhisselâm) önce gelen bütün mukaddes kitapların okunması, yazılması ve ba'zı hükümleri, Kur'ân-ı kerîm ile neshedilmiş, kaldırılmıştır.

Allahü teâlânın kelâmı olmakta, Kur'ân-ı kerîmin hepsi birdir. Ancak, okunması ve yazılması bakımından, ba'zı sûrelerin faziletleri vardır. Bu husûs, hadîs-i şerîflerde bildirilmiştir. Bunun sebebi de; ba'zı sûrelerde Allahü teâlânın zikrinin daha çok geçmesinden dolayı fazilet sahibi olmalarındandır.

Resûlullah (aleyhisselâm) uyanık olarak, rûhu ve bedeniyle birlikte mi’râca çıkmıştır. Bu, haber-i meşhûr ile sabittir.

İnsanlar arasında Allahü teâlânın dostları vardır. Bunlardan herbirine “Velî” denir. Velî, ârif-i billah’tır. İbâdet ve tâatlere devam etmeleri, günahlardan sakınmaları ve nefsin arzu ve isteklerinden yüz çevirmelerine göre dereceleri farklıdır. Velîlerde harikulade hâller görülebilir. Bu tip harikulade hâller, Peygamberlerden (aleyhisselâm) zuhur ederse, bunlara “Mu’cize” velîlerden zuhur ederse “Kerâmet” denir. Eğer, îmânı olmayan ve sâlih amel işlemeyen birinden sâdır olursa buna “İstidrâc” denir.

Peygamberlerden sonra insanların en üstünü, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk’tır. Çünkü o, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Peygamberliğini ve mi’râcını hiç tereddüt etmeden kabûl etti. Hazreti Ebû Bekr’den sonra insanların en üstünü Hazreti Ömer-ül-Fârûk’tur. Ona “Fârûk” denilmesi, hükümlerde hak ile bâtıl arasını ayırdığı içindir. Sonra Osman Zinnûreyn’dir (radıyallahü anh). Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Osman’ı önce mübârek kerîmesi Rukıyye (radıyallahü anha) ile evlendirdi. Rukıyye (radıyallahü anhâ) vefât edince, mübârek kerîmesi Ümmü Gülsüm ile evlendirdi. O da vefât edice, Resûlullah (aleyhisselâm); “Yâ Osman, bir kızım daha olsaydı, onu da sana verirdim” buyurdu. Hazreti Osman’a (radıyallahü anh), Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) iki mübârek kerîmesi ile evlendiği için “Zinnûreyn (iki nûr sahibi)” denmiştir. Hazreti Osman’dan sonra insanların en üstünü, Hazreti Aliy-yül-Mürtezâ’dır. Selef-i sâlihîn onların tertîbinin bu şeklide olduğunu söylemişlerdir. Hilâfetleri de bu sıraya göredir.

Eshâb-ı Kirâm aleyhimürrıdvân efendilerimizin her birinden hayırla bahsetmelidir. Çünkü Resûlullah efendimizden bildirilen hadîs-i şerîfler, onları methetmiş ve onlara dil uzatmaktan menetmiştir. Resûlullah (aleyhisselâm), bu husûsta şöyle buyurmuştur:

“Eshâbımı kötülemeyiniz! Uhud dağı kadar altın sadaka verseniz, Eshâbımdan birinin yarım müd (875 gr.) arpa sadakasının sevâbına kavuşamazsınız.”

“Eshâbıma ikramda bulununuz. Çünkü onlar, sizin en hayırlılarınızdır.”

“Eshâbıma dil uzatmakta Allahü teâlâdan korkunuz! Benden sonra onları kötü niyetlerinize hedef tutmayınız! Nefsinize uyup, kin bağlamayınız! Onları sevenler, beni sevdikleri için severler. Onları sevmiyenler, beni sevmedikleri için sevmezler. Onlara el ile, dil ile eziyet edenler, gücendirenler, Allahü teâlâya eziyet etmiş olurlar ki, bunun da muâhazesi, ibret cezası gecikmez, verilir.”

Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anhüm) arasında meydana gelen ihtilâf ve muharebelerin te’vîl ve haml yolu vardır. Ya’nî ictihâd farkından meydana gelmiştir.

(Selef-i sâlihîn, Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anhüm) arasında cereyan eden muharebelerin, dünyâ için değil, hakîkati ortaya çıkarmak için yapıldığını bildiriyor. Onların hepsini, kin ve düşmanlıkdan uzak biliyor. Çünkü, Eshâb-ı Kirâmın hepsi, insanların en iyisinin sohbetleri ve nasihatleri ile tertemiz olmuş; kin, düşmanlık gibi kötülükler kalblerinden çıkarılmıştır. Herbiri ictihâd makamına yükselmişdir. Her müctehidin kendi ictihâdına, buluşuna göre hareket etmesi vâcib olduğundan, başka başka ictihâd ettikleri şeylerde, birbirlerinden ayrılmaları lâzım olmaktadır. Herbirinin kendi ictihâdına uyması doğru olacaktır. O hâlde, onların ayrılmaları da, birleşmeleri gibi doğru ve ictihâd yüzünden idi.)

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) tarafından, Cennet ile müjdelenen on Sahâbînin Cennetlik olduğuna şehâdet ederiz. Resûlullah (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîflerinde onları şöyle müjdelemiştir “Ebû Bekr Cennette, Ömer Cennette, Osman Cennette, Ali Cennette, Talhâ Cennette, Zübeyr Cennette, Abdürrahmân bin Avf Cennette, Sa’d bin Ebî Vakkâs Cennette, Sa’îd bin Zeyd Cennette, Ebû Ubeyde bin Cerrah Cennettedir.”

Hazreti Fâtıma, Hazreti Hasen ve Hazreti Hüseyn’in Cennetlik olduğuna delâlet eden hadîs-i şerîfler de vardır. Resûlullah (aleyhisselâm); “Fâtıma, Cennet kadınlarının seyyidesi, Hasen ve Hûseyn, Cennet ehlinin efendileridir.” buyurmuştur. Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) diğerleri de ancak hayırla anılırlar.

Eshâb-ı Kirâm için, diğer ehl-i Cennete verilmeyen sevâb ve dereceler vardır. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) haber verdiklerinin dışında, belirli bir kimsenin Cennetlik veya Cehennemlik olduğuna şehâdet edilmez. Mü’minler Cennetlik, kâfirler Cehennemliktir denilir.

Hiçbir velî, asla peygamberlerin (aleyhisselâm) derecesine ulaşamaz. Akıl ve baliğ olan her insan. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakla mükelleftir. Hiçbir kimse, bu mükellefiyetin dışında kalamaz. Emîr ve yasaklara, uymakla mükellefiyet düşmez. Çünkü, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itaat etmek, âkil ve baliğ olan herkese emredilmiştir. Haramları helâl zannedip sapıtan ba'zı kimseler, "Kul, muhabbetin son mertebesine ulaşıp, saf ve temiz olup, îmânı küfre tercih edince; ondan emir ve yasaklara uyma mükellefiyeti düşer. Allahü teâlâ, büyük günah işlemeleri sebebiyle onları Cehenneme atmaz" demek gibi bir sapıklığa düştüler. Onlardan ba'zıları da; "Zâhir ibâdetler ondan düşer. Onun ibâdeti yalnız tefekkür olur" dediler. Bu sözler, küfürdür, imansızlıktır. Çünkü, insanların en üstünleri olan Peygamberler aleyhimüsselâm ve hassaten Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), muhabbet ve îmân husûsunda insanların en kâmili olduğu hâlde, O'nun Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymaktaki mükellefiyeti daha fazla ve daha mükemmel idi.

Küçük olsun, büyük olsun, kat'i delîlle sabit olan bir günâhı helâl görmek, basit görmek, İslâmiyet ile alay etmek küfürdür. Çünkü bunlar, inkâr alâmetlerindendir.

Bu husûsta verilmiş birçok fetvâlar vardır. Bunlardan ba'zıları şöyledir.

Haramlığı kat'î delîl ile sabit olan "Haram li-aynihî"yi, ya'nî leş, domuz eti, şarap gibi kendileri haram olan şeyleri helâl görmek küfürdür. "Haram li-gayrihî" ya'nî başka bir sebebten dolayı haram olan birşeyi (çalınmış elma gibi) veya haramlığı zannî delîl ile sabit olan birşeyi helâl gören bir kimse kâfir olmaz. Âlimlerden ba'zıları, haram li-aynihî ve haram li-gayrihi'den herhangi birini inkârın küfür olacağını söylemişler, "Kim İslâmiyette haram olduğu bilinen birşeyi, helâl görürse kâfir olur" buyurmuşlardır. Meselâ, zevi'l-erhâm (evlenmesi haram olan akrabalar) ile evlenmeyi, içki içmeyi, zarûretsiz leş, kan, domuz eti yemeyi helâl saymak küfürdür, îmândan çıkmaktır. Bütün bunların haram olduğuna inanıp da, nefse ve şehvete aldanarak yapılırsa küfür olmaz, fısk olur, günah olur. Bunları yapan fasıktır, günahkârdır. Haram olan birşeye bilmeden helâl diyen kimse de kâfir olmaz.

Kim Allahü teâlâyı şanına lâyık olmıyan birşeyle vasfederse, Allahü teâlânın isimlerinden biri ile veya emirlerinden biri ile alay ederse, Allahü teâlânın va'dini (mükâfatını) ve va'îdini (azâbını) inkâr ederse imansız olur.

Küfrü gerektiren bir söz söyleyen bir kimsenin bu sözünden memnun olup, beğendiği için onun küfür olan sözüne gülen kimsenin de küfre rızâ göstermiş olacağından îmânı gider.

Bir kimse, bir başkasına Allahü teâlâyı inkâr etmeyi emretse veya bunu emretmeye azmetse, karar verse, şarap içerken veya zinâ ederken "Bismillah" dese imânı gider.

Bile bile abdestsiz namaz kılmak küfürdür.

Küfre sebep olmasını hafif görmekten ve inanmaktan dolayı küfrü gerektiren sözü söylemek küfürdür.

Allahü teâlânın rahmetinden ümit kesmek küfürdür. Çünkü, Allahü teâlânın rahmetinden ancak kafirler ümit keser.

Kâhinin gayba dair verdiği haberi tasdik etmek, kabûl etmek küfürdür. Nitekim bu husûsta Resûlullah (aleyhisselâm); "Kim bir kâhine gider, onun söylediğini tasdik ederse; Allahü teâlânın Muhammed aleyhisselâma indirdiğini inkâr etmiş olur" buyurmuştur. Kâhin, gelecekte olacak hâdiseleri haber Veren, sırları (gizli şeyleri) bildiğini, gaybtan haberdâr olduğunu iddia eden kimsedir. Arablar arasında, gizli şeyleri ve gelecekle ilgili işleri bildiklerini iddia eden kimseler vardı. Onlar, cinlerden arkadaşlarının olduğunu, kendilerine haber ulaştırdıklarını iddia ederlerdi. Yine onlardan birkısmı, kendilerine verilen anlayışla işleri anladıklarını iddia ederlerdi. Yıldız ilimleriyle uğraşan müneccimler, yıldızlardan istifâdeyle gelecekte olacak hâdiseleri bildiklerini iddia ettikleri zaman kâhin gibi olurlar.

Mes'elenin özü; gaybı bilmek, yalnız Allahü teâlâya mahsûs olan birşeydir. Kulların böyle birşeye asla güçleri yetmez. Kullar böyle şeyleri, ancak Allahü teâlânın bildirmesi ile bilebilirler. Peygamberlerin (aleyhisselâm) gösterdiği mu'cizelerde ve evliyânın gösterdiği kerâmetlerde olduğu gibi, kulların gaybdan haber vermeleri, Allahü teâlânın bildirmesiyle bilmektir.)

Dirilerin, ölüler için duâ edip sadaka vermelerinin, onlara faydası vardır. Bu husûsta Resûlullah (aleyhisselâm):

“Bir cenâzenin namazını yüz kişilik bir müslüman cemâati kılar ve ona hüsn-i Şehâdedte (lehine şahitlikte) bulunursa, Allahü teâlâ onların şehâdetlerini kabûl eder” buyurmuştur.

Eshâb-ı Kirâmdan Sa’d bin Ubâde’nin annesi vefât etti. Resûlullaha (.aleyhisselam) gelip: “Annem için hangi sadakayı yapmam daha iyidir?” diye arz etti. Resûlullah (aleyhisselâm) de; “Su” buyurdu. Bunun üzerine Sa’d (radıyallahü anh) bir kuyu kazdı. Müslümanların istifâdesine bırakıp; “Bu, Sa’d’ın annesi içindir” dedi.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki:

“Duâ, belâyı defeder. Sadaka, Allahü teâlânın gazâbını söndürür.”

“Âlim veya talebe, bir köye uğradığı zaman, Allahü teâlâ, bu köyün kabristanından kırk gün azâbı kaldırır.”

Allahü teâlâ, duâları kabûl eder ve hacetleri giderir. Nitekim Kur’ân-ı kerîmde, Mü’min sûresi altmışıncı âyet-i kerîmede meâlen; “Bana duâ edin, duânıza icabet edeyim” buyurmuştur.

Resûlullah (aleyhisselâm) de; “Rabbimiz hayy ve kerîmdir. Kulu kendisine ellerini kaldırdığı zaman, onları boş olarak çevirmekten haya eder” buyurmuştur.

Duâda mühim olan, niyetin doğru olması, bâtının hâlis olması ve kalbin huzûrudur. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlânın kabûl buyuracağına kat’î olarak inanarak duâ ediniz. Biliniz ki, Allahü teâlâ, gâfil kalb ile yapılan duâyı kabûl etmez” buyurmuştur.

Sa’deddîn Teftâzânî (radıyallahü anh), İmâm-ı Nevevî’nin (radıyallahü anh) “Hadîs-ül-erba’în” adlı eserindeki hadîs-i şerîfleri pek güzel şerhetmiştir. Bu kıymetli eserdeki hadîs-i şerîflerden ba’zıları şöyledir:

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Nerede olursan ol, Allahü teâlâdan kork. Kötülüğün peşinden iyilik yap ki, o iyilik, o kötülüğü yok etsin, insanlara güzel ahlâk ile muâmele et.”

Şerh: “Allahü teâlâdan kork” ya’nî Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek ve yasak ettiklerinden sakınmak sûretiyle Allahü teâlâdan kork. Çünkü takvâ, dînin esâsıdır. Takvâ ile yüksek derecelere kavuşulur.

“Nerede olursan ol” ya’nî, ister yalnız, ister insanlar arasında, ister ni’met içerisinde, ister belâ ve musibet içerisinde. Çünkü Allahü teâlâ senin zâhir hâllerini bildiği gibi, gizli şeylerini de bilir. Öyleyse, Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek, râzı olduğu şeyleri yapmak, yasaklarından ve gazâbına sebep olacak şeylerden sakınmak husûsunda edebin inceliklerine dikkat etmek gerekir.

Dâvûd-i Tâî, bir kabrin yanından geçerken, bir ses işitti. “Ben zekât vermedim mi, ben namaz kılmadım mı, ben oruç tutmadım mı, falan falan hayırlı işleri yapmadım mı?” diyordu. Bir ses, ona cevap verip; “Evet, yaptın ey Adüvvullah (Allahü teâlânın düşmanı)! Fakat, yalnız kalınca, Allahü teâlâya karşı geldin. Allahü teâlânın seni gördüğünü düşünüp O’ndan korkmadın” dedi.

“Kötülüğün peşinden iyilik yap” ki: Allahü teâlâ, kalbten veya hafaza meleklerinin amelleri yazdıkları defterlerden, yaptığın iyi işler sebebiyle kötülükleri siler. Eğer yapılan kötülük kul ile Allahü teâlâ arasında ise, Allahü teâlâ o kötülüklerin yerine tâat yazar. Eğer yaptığı kötülük kullara âit ise, o iyiliği, kötülük yaptığı kimseye yazar. Bu iyilik, ona yapılan kötülüğe bedel olarak verilir.

Sâlihlerden bir zât, vefâtından sonra rü’yâda görüldü. Allahü teâlânın kendisine nasıl muâmele ettiği soruldu. “Allahü teâlâ beni af ve mağfiret eyledi. Bana ihsânlarda bulundu. Ancak bir şeyden hesaba çekildim. O da, oruçlu olduğum bir günde iftar vakti olunca arkadaşımın dükkânından bir buğday tanesi aldım. Onu ağzımda kırdım. Sonra, o buğdayın benim olmadığı hatırıma geldi. Hemen ağzımdaki kırık buğday tanesini eski yerine attım. İşte bunun için ben hesaba çekildim. O kırıntı miktârınca iyiliklerimden alındı” diye cevap verdi.

Kâdı Beydâvî (radıyallahü anh), tefsîrinde buyurdu ki: “Küçük günahların ve gizli yapılan büyük günahların, yapılan iyilikler ile af olunduğunu bildirmiştir. Çünkü Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde, Bekâra sûresi ikiyüzyetmişbirinci âyet-i kerîmesinin sonunda meâlen: “Eğer sadakanızı gizler de onları öylece fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmını örter. Allahü teâlâ, her ne yaparsanız ondan hakkıyla haberdârdır” buyurmuştur.

“İnsanlara güzel ahlâk ile muâmele et.” Güzel ahâk; güleryüzlü olmak, cömert olmak, başkasına eziyet vermemek, kimseye düşmanlık etmemek, darlıkta ve genişlikte insanları hoşnut etmektir.

Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ tayyibdir. Yalnız tayyib olanı kabûl eder. Allahü teâlâ mü’minlere. Peygamberlerine emrettiklerini emretti. “Ey Resûller! Tayyib olan şeylerden yiyiniz, amel-i sâlih işleyiniz” (Mü’minûn-51), “Ey îmân edenler! Size rızık olarak verdiğimiz tayyib olan şeylerden yiyiniz” (Bekâra-172) buyurdu. Sonra da; “Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp “Yâ Rabbî! Yâ Rabbî!” diye duâ ederler. Böyle duâ, nasıl kabûl olunur?” buyurdu.

Şerh: “Allahü teâlâ tayyibdir.” Yâ’nî, Allahü teâlâ, noksan sıfatlardan ve ayıplardan münezzeh bütün kemâl sıfatlarıyle muttasıftır. Kâmil sıfatlar, yalnız O’nda bulunur.

“Allahü teâlâ, yalnız tayyib olanı kabûl eder.” Ya’nî, Allahü teâlâya yaklaşmak, O’nun, rızâsına kavuşmak, ancak temiz ve helâl malları infâk etmek, Allahü teâlânın yolunda harcamak sûretiyle mümkündür. Nitekim Kur’ân-ı kerîmde, Âl-i İmrân sûresi doksanikinci âyet-i kerîmede meâlen; “Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe, asla iyilik ve hayra (yahut Cennete) nail olamazsınız. Allah yolunda her ne harcarsanız, Allahü teâlâ, muhakkak onu bilir ve mükâfatını verir” buyurulmuştur. Allahü teâlâ, faziletli ilim ve amel ile donanmış, şüphelilerden sakınan, necâsetlerden temizlenen, kalbi ayıplardan arınmış olan kulunu kabûl eder.

Bütün bunlardan anlaşılan şudur ki; Allah yolunda infâk olunan (verilen) şey, şüphe kirlerinden, Allahü teâlânın rızâsından başka bir gâye ile verilmekten sâlim olmalıdır.

“Tayyib olandan yiyiniz, amel-i sâlih işleyiniz” meâlindeki âyet-i kerîmede, tayyib olandan, ya’nî helâl ve temiz olandan yemek emri, sâlih amel işlemek emrinden önce buyuruldu. Çünkü sâlih amelin kabûl olması için, helâlinden yemek lâzımdır.

“Sonra ellerini kaldırıp, “Yâ Rabbî! Yâ Rabbi!” diye duâ ederler” buyurulması, duânın kabûl olması için duâ edenin nasıl olması gerektiğine işârettir. Duâ ederken iki eli kaldırmak mendûbdur. Çünkü böyle yapmak, acizlik ve muhtaçlığın ikrârı, kırıklık ve zilletin şiarıdır. Bu sebeble Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlâdan avuçlarınızın içi ile isteyiniz, sırtı ile istemeyiniz. Duâyı bitirdikten sonra, onlarla yüzlerinizi mesh ediniz, yüzlerinize sürünüz” buyurmuştur.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kişinin mâlâya’nîyi terketmesi, onun müslümanlığının kemâlindendir.”

Mâlâya’nî; kişi için mühim olmayan ihtiyâç hissedilmeyen, kendisi için zarurî olmayıp, fayda vermiyen: o olmadan da geçimini te’min edebildiği şeylerdir. Bunlar da fuzûli işler ve lüzumsuz sözlerden ibârettir. Hâlbuki insanın, dünyâ ve âhırette hâlinin iyi olmasına vesile olacak işlerle meşgûl olması lâzımdır.

Resûlullah (aleyhisselâm), Ebû Hüreyre’ye (radıyallahü anh) “Ey Ebû Hüreyre! Kalemin senin hakkında yazmamasını ister misin?” buyurunca, o da; “Evet yâ Resûlallah!” dedi. Resûlullah da (aleyhisselâm) “Farzları eda et, Allahü teâlânın haram kıldıklarından vazgeç, malaya’nî konuşmayı bırak.” buyurdu.

Ma’rûf-i Kerhî (radıyallahü anh), buyurdu ki: “Kul mâlâya’nî ile meşgûl olunca, Allahü teâlâ ona gazâb eder. Malaya’nî ile meşgûl olan kimseye Allahü teâlâ yardım etmez.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim, Allahü teâlâya ve âhıret gününe imân ederse; ya hayır söylesin veya sussun!”

Bir kimse, konuşmak istediği zaman; konuşmayı: arzu ettiği şey vâcib veya mendûb cinsinden birşey ise, bu konuşmasından sevâb kazanır. Mü’min, böyle faydası olan şeyleri konuşmalıdır. Konuşulacak şey, haram veya mekrûh olur da, konuşacağı şey kendisine hayır getirmezse, o sözü söylememelidir. Mübah bir sözün de harama sebep olmasından korkulursa, terkedilmesi emredilmiştir.

Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân eden, komşusuna ikram etsin” buyurdu.

Bu şöyle olur: Mü’mîn, mü’min kardeşinin muhtaç olduğu husûslarda yardım eder, ondan kötülüğü ve sıkıntıyı defeder.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Komşu hakkının ne olduğunu bilir misiniz? Yardım isterse yardım edin, borç isterse borç verin, fakir ise ihtiyâcını görün, hasta olursa ziyâretine gidin, ölürse cenâzesinin arkasından gidin, sevinirse

sevinin, üzüntülü zamanında hâl ve hatırını sorun, üzülmeyin deyin. Rüzgârına mâni olmamak için, ona bakan duvarı çok yüksek yapmayın. Yediğiniz meyveden ona gönderin, veremezseniz gizli yiyin. Çocuğunuzun eline yiyecek verip dışarı çıkarmayın. Komşunun çocuğu görüp de istemesin. Yemeğinizin kokusu ile komşuları üzmeyin. Pişirdiğiniz yemekten bir tabak da ona gönderin."

Yine buyurdu ki; "Kim Allahü teâlâya ve âhıret gününe îmân ederse, misâfirine ikram etsin. Ya'nî, misâfirine güleryüz göstersin, ona tatlı konuşsun."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Utanmazsan dilediğini işle! (sözü), geçmiş peygamberlerin sözünden (hiç eksiksiz) insanların eriştiği haberlerden birisidir." Ya'nî yapmak istediğin iş, Allahü teâlâ ve insanlar yanında seni utandıracaksa, onu yapma. Böyle değilse, o işi yap. Ya'nî, eğer yapıldığında utanılmayacak bir iş ise, onun yapılması caizdir.

Haya; kalbin, Allahü teâlânın kendisini murâkabe ettiğini bilip, zâhirini ve bâtınını, Allahü teâlânın emirlerine muhalefetten muhafaza etmekle olur. Böyle olunca, başına, gelen belâ ve musibetlere sabredip, onlar için kimseye şikâyette bulunmaz.

İnsanların işleri iki kısımdır; yapıldığında ya utanç duyulur veya zıddı olur. Utanç duyulanlar, haramlar ve mekrûhlardır. Bunları terk etmek dinin icâbıdır. Zıddı olanlar da; farz, vâcib, mendûb ve mübahlardır. Bunları yapmak da dînin icâbıdır.

Hadîs-i şerîfin tehdid ifâde ettiği de söylenebilir. Ya'nî, haya bir kimseden kalktığı zaman istediğini yapsın. Çünkü Allahü teâlâ, onun yaptığının cezasını verecektir."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Taharet, îmânın yarısıdır."

Burada taharetten maksad, bedendeki hades-i ekber (cünüblük) ve hades-i asgardan (abdestsizlikden) temizlenmek, elbisenin ve namaz kılınacak yerin temiz olması, îmânın yarısıdır, imândan murâd ise namazdır. Çünkü Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Bekâra suresi 143. âyet-i kerîmede meâlen: "Allahü teâlâ, sizin îmânınızı (namazınızı) zayi etmez" buyurmaktadır. Âyet-i kerîmede namaza îmân buyurulması, namaz îmânın en büyük eseri ve neticesi olduğu ve namazın İslâmiyetteki yeri pek büyük olduğu içindir.

Namazın sahih olması için, rüknler ve şartlar vardır. Ancak taharet, namazın fiil bakımından en açık ve çoğunlukta olan bir şartı olduğu için, bütün şartlar bir tarafa, taharet bir tarafa olmuştur.

Tasavvuf ehli ise; "Taharetten maksad, nefsi, kötü ahlâktan temizlemektir" demişlerdir. Buna göre: taharet, îmânın yarısıdır, îmânın diğer yarısı da; nefsi, faziletlerle ve doğru i'tikâd ile süslemektir. Nefsi kötü ahlâktan temizlemek, onu güzel huylarla süslemekten önce gelir.

İmâm-ı Gazâlî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Taharetin birkaç mertebesi vardır. Zâhirî gusl ve abdest ile temizlemek, sonra a'zâları günahlardan temizlemek, sonra kalbi kötü ahlâktan temizlemek, sonra sırrını mâsivâdan, Allahü teâlâdan başkasından temizlemektir."

Resûlullah (aleyhisselâm); "Elhamdülillah (demek) mizanı doldurur" ve "Sübhânallah ve elhamdülillah, yerle gök arasını doldurur" buyurdu. Buradaki, doldurmaktan maksad, bunları söylemenin sevâbının pekçok olduğunu bildirmektir.

Resûlullah (aleyhisselâm); "Namaz nûrdur" buyurdu. Nasıl ışıkla aydınlanılır ve yol bulunur ise, namaz da kötülüklerden meneder, kötülüklerden alıkoyar. Doğruya, iyiye götürür. Hadîs-i şerîfte teşbîh-i beliğ vardır. Namaz, ma'rifet nûrlarının parıldamasına, kalbin huzûr bulmasına vesile olur. Çünkü kalb, Allahü teâlâya yönelmiştir.

Resûlullah (aleyhisselâm), "Sadaka burhandır" buyurdu. Ya'nî sadaka, onu verenin îmânının doğruluğuna delîldir. Hesap zamanında huccettir. Çünkü kul, malını nereye sarfettiğinden sorulduğu zaman, cevap vermekte sadakaları ona burhan olur ve kul; "Ben onu tasadduk ettim" der. Yahut, Allahü teâlâya olan muhabbet da'vâsında doğruluğuna burhandır. Çünkü mahbûbların hepsi, en büyük mahbûbları için infâk ederler, işte bu yüzden Ebu Bekr-i Sıddîk gibi büyüklerimiz, mallarının tamâmını Allahü teâlâ için sarfettiler. Ba'zısı ihtiyâcları kadar bıraktıktan sonra, geri kalanının hepsini Allah yolunda harcadılar. Ba'zıları, farz olan zekât ile iktifa ettiler.

Verilen sadakanın en faziletli olanı; gizli vermek ve verdiğini başa kakmaktan, kendini iyilik yapmış bir kimse olarak görüp, bunun karşılığında teşekkür beklemekten pekçok sakınmak

sûretiyle verilenidir. Sadakayı verirken, en iyisinden ve Allahü teâlâya karşı kulluk vazîfesini yapmak için kullanacak olan kimseye, güleryüzle vermelidir.

Hadîs-i şerîfte: “Sabır, ziyadır” buyuruldu.

Buradaki “Sabır”dan murâd, dinde iyi görülüp övülen sabırdır. Bu, Allahü teâlâya ibâdet ve tâatte sabır, ma’sıyetten sakınmakta, nefsin arzu etmediği şeylere ve sıkıntılara katlanmak ve tahammül göstermekte olan sabırdır. İşte dinde övülen sabır budur. Bu şekilde olan sabrın da devamlılığı makbûldür.

Hadîs-i şerîfte; “Kur’ân-ı kerîm, senin lehinde ve aleyhinde huccettir” buyuruldu.

Eğer, Kur’ân-ı kerîmi okur, emirlerine uyar, yasaklarından sakınırsan; senin lehine şahadette bulunur. Kabirde senin için huccet olur. Kıyâmet gününde çeşitli sıkıntı ve acılardan seni kurtarır.

Şehâbeddîn Ömer Sühreverdî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kul, Kur’ân-ı kerîmi çok okuyup, Allahü teâlânın ism-i şerîfini çok anar, dil ile beraber kalbde iyice yerleşmesi için gayret gösterirse, bu zikr, kalbi mesken tutar, bu sayede kalb nûrlanır, yüksek hâllere kavuşulur. Sonra kalbin nûru, kalıba, bedene akseder. Kulun güzel ameller işlemesine vesile olur.”

Kur’ân-ı kerîmin aleyhine huccet olmasına gelince; Kur’ân-ı kerîmin emirlerine uymaz ve yasaklarından sakınmazsan, Kur’ân-ı kerîm senin aleyhinde şâhidlik eder, helake düşersin. Burada, Kur’ân-ı kerîmin yüksek derecelere kavuşmaya vesile olan emir ve yasaklarına uyulmadığı zaman. Cehenneme gitmeye ve alçak derecelere düşmeye vesile olduğuna işâret vardır.

Büyük âlim Hattâbî buyurdu ki: “Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) üstün vasıflara sahip olan Eshâbından (radıyallahü anh) bize gelen habere göre; Kur’ân-ı kerîmdeki âyet-i kerîmelerin sayısı, Cennetteki derecelerin sayısı kadardır. Kur’ân-ı kerîmdeki âyet-i kerîmelerin hepsi ile amel eden, onların hepsinin hakkını gözeten kimse, Cennet derecelerinin en yükseğine çıkar.”

Muhakkik âlimler buyurdu ki: “Kur’ân-ı kerîmin âyet-i kerîmelerinin hepsinin hakkını ifâ etmek, Kur’ân-ı kerîmin bildirdiği ahlâk ile ahlâklanmak ve onun sıfatları ile sıfatlanmakla mümkündür.”

İnsanlar, sabahleyin erkenden evlerinden çıkarlar, gittikeri yerlerde hayır veya şer işlerle meşgûl olurlar. Hayır işlerle meşgûl olanlar, Allahü teâlânın emirlerine uyup yasaklarından sakınmak sûretiyle kendilerini azaptan kurtarmaya çalışanlardır. Şer işlerle meşgûl olanlar ise, nefsin hevâsına ve şeytana uyanlardır. Hâlbuki bunlar, şer ile meşgûl olanın helakine vesile olurlar, onu helak ve hüsrana götürürler: Hayır ile meşgûl olup, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edenler ise, dünyâ ve âhırette hayırlara kavuşur, âhıret azâbından kurtulurlar.

Kula lâzım olan; kendisinin helakini isteyen, düşmanlarına yardımcı olan, belâya düşmesine vesile olan nefsine muhalefet etmesidir. Nefsin kötülüklerinden ancak, Nebiler (aleyhisselâm) ve sıddîklar kurtulmuşlardır. Nefsten daha habis, daha pis birşey yoktur.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ; “Ey Âdemoğlu! Sen bana duâ ettiğin ve benden ümîd ettiğin müddetçe, senden sâdır olan büyük-küçük pekçok günâhı af ve mağfiret ederim. Onların çokluğuna aldırmam, onların çokluğu bana büyük gelmez” buyurdu.

Şerh: “Ey Ademoğlu! Sen bana duâ ettiğin” buyurulmasından murâd; bana ibâdet edip, benden istediğin zaman demektir. Çünkü müfessirler, Kur’ân-ı kerîmde, duâ lafzını, “Allahü teâlâya ibâdet ve O’ndan istemek” diye tefsîr etmişlerdir.

“Benden ümîd ettiğin” sözünün ma’nâsı; af ve mağfiretimi umduğun, rahmetimden ümid kesmediğin ve azâbımdan emîn olmayıp korktuğun zaman demektir. “Ben aldırmam” buyurulması ise; günâhlarının çokluğu, bana büyük ve ağır gelmez. Çünkü kulların günâhları, Benim yüce rahmetim yanında pek küçük, hattâ ondan daha küçük kalır, demektir.

Hadîs-i kudsîde buyuruldu’ki:

“Ey Âdemoğlu! Eğer sen, hiçbir şeyi (nefs, şeytan ve mahlûkattan hiçbirini) bana (zâtıma, sıfatlarıma ve bana ibâdette) ortak koşmadan bana kavuşursan; sana yer dolusu mağfiret ederim.”

"Ey Âdemoğlu! Eğer senin günahların gökyüzünün bulutları kadar (veya başını semâya kaldırdığın zaman gördüğün şeyler kadar) çok olsaydı, sonra sen benden af ve mağfiret isteseydin; ben seni affederdim."

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Bir kimse bir mü'minin dünyâ üzüntülerini giderip ferahlandırırsa, Allahü teâlâ da onun kıyâmet gününün üzüntülerinden birini giderir."

"Her kim eli dar olan borçluya kolaylık gösterirse, Allahü teâlâ da dünyâ ve âhırette ona kolaylık gösterir."

"Her kim bir müslümanın ayıbını örterse, Allah da dünyâ ve âhırette onun ayıbını örter."

"Bir kul (din) kardeşine yardımda bulundukça, Allah da ona yardım eder."

"Bir kimse ilim tahsili için yola çıkarsa, bu yüzden Allahü teâlâ ona Cennet yolunu kolaylaştırır."

"Herhangi bir cemâat, câmilerden birinde toplanıp Kur'ân-ı kerîmi okur ve aralarında müzâkere ederlerse, onların üzerine sekînet nâzil olup, onları rahmet kaplar, melekler onları kuşatır, cenâb-ı Hak da onları, nezdinde olan meleklere ve peygamberlere zikreder."

"Ameli kendisini geride bırakan kimseyi, nesebi ileri götüremez."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 350

2) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 319

3) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 204

4) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 319

5) Rehber Ansiklopedisi cild-15, sh. 25

6) Bugyet-ül-vuat cild-2, sh. 285

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1059, 1077

8) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 42

9) Şerh-i Akâid-i Nesefiyye

10) Şerh-i Hadîs-il-erbâîn-in-Nevevî, İstanbul 1316

TÛNUSÎ (İbrâhim bin Yahlef)

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi ve velî. İsmi, İbrâhim bin Yahlef bin Abdüsselâm'dır. Tunus'ta doğdu. Ebû İshâk künyesini aldı. Tûnusî ve Matmâtî nisbet edildi. 737 (m. 1336) senesinden önce Tilmsân'da vefât etti.

Uzun zaman ilim tahsil edip, kendisini yetiştirdi. Mısır, Şam ve Hicaz taraflarına seyahatlerde bulundu. İbn-i Küheylâ, Nâsıreddîn Meşâddâlî'den hadîs-i şerîf ilmi tahsil etti. Kâhire'de Şemseddîn İsfehânî'den kelâm ilmini, Karâfî'den mantık ve münâzara ilimlerini öğrendi. Seyfeddîn Hanefî'nin derslerine devam etti. İlimde âlim, amelde ileri oldu. Tasavvuf mütehassıslarının sohbet halkasına dâhil oldu. Zâhir ve batın ilimlerinde yüksek derecelere erişti. Kerâmet ve hâlleri meşhûr oldu. Allahü teâlânın bütün sevgili kulları gibi, onun da en büyük kerâmeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına harfiyen riâyet ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i şerîfine tâbi olmaktı. Herkese karşı şefkat ve merhametli davranır, kimseyi kırmazdı. Hâl ve harekette, güzel ahlâkta, Resûlullaha (aleyhisselâm) uymak için âzami gayret gösterirdi. Zamanının çoğunu ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. Kalan kısmında da ibâdetle meşgûl olur, namaz kılar, Kur'ân-ı kerîm okurdu. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için insanlara nasihatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, hayırlı amel işlemelerini tenbîh ederdi.

Tahsilini tamamladıktan sonra Tilmsân'a gitti. "Et-Telkîn li-Abdilvehhâb" adlı eseri şerhetti (açıkladı). Bu kıymetli eser, Tilmsân kalesinde kayboldu. Daha sonra Tunus'a gitti. Bir ay kadar sonra Tilmsân'a geri döndü. Âlimlerin ısrârı üzerine, oraya yerleşti. Tilmsân ve diğer, Kuzey Afrika şehirlerinden gelen pekçok kimsenin suâllerine cevap verdi. Vermiş olduğu derslerde birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinin en meşhûru, "Medhal" adlı eserin sahibi Ebû Abdullah İbni Hac adlı âlim idi.

Kendisi anlatır: Mekke'ye gitmiştim. Kâ'be-i muazzamayı tavaf ettim. Harem-i şerîfin ve Kâ'be-i muazzamanın üstünlüklerini düşünürken, "Kim oraya girerse emîn olur" meâlindeki Âl-i İmrân sûresi 97. âyet-i kerîmesini hatırladım. Kendi kendime; "Âlimler, neden "Emin" olunduğunda ihtilâf etti, sözler çatıştı" dedim. Kendi kendime, âyet-i kerîmede bildirilen emînliğin neye karşı olduğunu düşündüm. İşin hakîkatini öğrenmek istiyordum. Bu sıra arkamdan bir ses duydum. O ses, iki üç defa: "Cehennemden emîndir, ey İbrâhim" diyordu. Dönüp baktım, kimseyi göremedim.

Talebesi İbn-i Hac anlatır: "Hocam Ebû İshâk İbrâhim Tûnusî'yle birlikte Mısır'ın bir kasabasına gittik. Çok susadık. Yanımızdaki arkadaşlardan ba'zıları, şekerli süt içtiler. Ebû İshâk da, çok susamıştı. Ona da içmesini teklif edip bir kapta verdiler. Pek şiddetli bir susuzluk çektiği hâlde, sabredip o sütü içmedi. Sabrının azalacağından korkarak, sütü tekrar kabına döktü."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Neyl-ül-İbtihâc sh. 35

2) El-Bustân sh. 66

3) Ta'rîf-ül-halef cild-2, sh. 18

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 128

TUVAYR-UL-LEYL (Muhammed bin Ali el-Bârinbârî)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ali el-Bârinbâri el-Mısrî'dir. "Tuvayr-ul-leyl" lakabı ile meşhûr oldu. Ma'nâsı, "Gece kuşu" demektir. Şeyh Tâceddîn diye de tanınırdı. 654 (m. 1256) senesinde doğdu. Zamanının en zeki kimselerinden idi. Fıkıh, usûl ve mantık ilimlerinde yüksek bir âlim olarak yetişti. Kırâat-ı Seb'a'yı (Kur'ân-ı kerîmin yedi büyük âlimin bildirdiğine uygun olarak okunuşunu) Hasen-i Râşidî'den öğrendi. Aklî ve usûl ilimlerini, "Mahsûl" kitabını şerh eden Şeyh Şemseddîn el-İsfehânî'den okudu. "Tâ'cîz" kitabını ezberlemişti. Ömrünün sonuna kadar onu yanından ayırmadı. "Cezûliyye" adlı eseri de ezberledi. Münâzara ilminde üstün bir yeri vardı. Zekâsı çok keskindi, ilmî mes'elelerde hiç zorlanmazdı. Dımeşk'da hiç ders vermedi. 717 (m. 1317) senesinde Kâhire'de vefât etti.

İmâm-ı Sübkî'nin babası Takıyyüddîn Sübkî anlatır: İbn-i Rif'a bana dedi ki: "Zâhiriyye Medresesi'nde, sizin yanınızda büyük ve fazilet sahibi âlimlerden kimler vardır?" Ben de ona teker teker isimlerini sayıp Kutbüddîn-i Sinbâtî, filân filân ve nihâyet Bârinbârî'ye kadar hepsini söyledim. O da bana; "Son olarak ismini söylediğin Bârinbârî'nin bir benzeri yoktur" dedi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-9, sh. 249

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 288

3) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 363

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 45

5) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 100

6) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 544

ÜBÜLLÎ (Muhammed bin İbrâhim)

Tilmsân'da yetişen İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhim bin Ahmed el-Abderî et-Tilmsânî olup, Übüllî diye tanınır. Aslen Endülüs'de bulunan Tilmsân'a bağlı Übülle beldesindendir. 680 (m. 1281) senesinde doğdu. 753 (m. 1352) senesi Receb ayında vefât etti. Doğum ve vefât târihleri 681 ve 757 olarak da bildirilmiştir.

Muhammed bin İbrâhim'in babası ve amcası, Übülle'den gelip Tilmsân'da yerleşmişlerdi. Orada Tilmsân Vâlisi olan Yagmerâsin'in hizmetinde bulunuyorlardı. Übüllî'nin babası olan İbrâhim bin Ahmed, Tilmsân kadısı Muhammed bin Galbûn'un kızı ile evlendi. Bu evlilikten de Muhammed bin İbrâhim Übüllî dünyâya geldi. Daha çok kadı olan dedesinin yanında bulunarak yetişen Übüllî, anne tarafından dedesi olan Kâdı İbn-i Galbûn'dan da ilim öğrendi. Çok zekî idi. İlim öğrenmek, daha çok öğrenmek istiyordu. Yûsuf bin Ya'kûb'un, Tilmsân hâkimi olması sırasında, hacca gitmek üzere yola çıktı. Tûnus'dan gemiye binip, Mısır'da bulunan

İskenderiyye'ye geldi Orada İbn-i Dakîk-ül-Iyd, İbn-ür-Rif'a, Safiyyüddîn el-Hindî et-Tebrîzî ve başka âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Sonra hac yaptı. Hacdan sonra memleketi olan Tilmsân'a döndü. Ebû Mûsâ İbn-ül-İmâm'dan tefsîr, hadîs ve mantık okudu. O zamanki Tilmsân vâlisinin kendisine rahat vermemesi sebebiyle Fas'a gitti. Orada bir âlimin yanında gizlendi. Ondan çeşitli ilimler öğrendi. 710 (m. 1310) senesi sıralarında Merrâkûş'e gitti. Orada ilimde yükselmiş, tasavvufda ilerlemiş, amel ve ilim bakımından üstün olan İbn-ül-Bennâ'nın yanına vardı. Ona talebe oldu. Kendisinden hikmet ve başka ilimleri öğrendi. Sonra Ali bin Muhammed'den okudu. Onun huzûrunda, ifâdesi (konuşması, hitâbeti) kuvvetlendi. Ondan çok istifâde etti. Bunlardan başka daha nice âlimler ile görüşüp sohbetlerinde bulundu. Bu maksadla adı geçen yerlerden başka; Mısır, Şam, Hicaz ve Irak'a gitti. Oralardaki âlimlerden okudu. Aklî ve naklî ilimlerde derin âlim oldu.

İlim tahsilini tamamladıktan sonra Fas'a dönüp, öğrendiği yüksek ilimleri talebelere anlatmaya başladı. Bulunduğu beldedeki talebelerden başka, etrâftaki beldelerden de, onun derslerinde bulunmak için gelenler olurdu, İlmini neşrettikçe. İsmi de meşhûr oldu. Herkes tarafından beğenilir, takdîr edilirdi. İlim öğrendiği hocalarından olan Ebû Mûsâ İbn-ül-İmâm hazretleri bile, bu zâtın ilimdeki üstünlüğünü beğenip takdîr eder onu çok överdi. Übüllî hazretlerinin bulunduğu bir meclisde, başka âlimler konuşmaktan çekinirler, onun yanında konuşmaya kendilerini salahiyetli görmezlerdi.

İbn-üs-Sabbâg el-Miknâsi, Şerîf Tilmsânî, İbn-i Arafe, Allâme Rehûni, İbn-i Merzûk, Osman el-Ikbânî, İbn-i Haldûn, Veliyyüddîn Sâlih Ebû Abdullah, İbn-i Abbâd ve daha birçok âlim Übüllî hazretlerinden ilim öğrendiler.

İbn-i Haldûn diyor ki: "Übüllî'nin derslerine devam ettim. Ondan çok şey öğrendim."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ta'rîf-ül-halef cild-1 sh. 93

2) Bustân sh. 214

3) Neyl-ül-ibtihâc sh. 245

ULU ÂRİF ÇELEBİ

Konya'da yetişen evliyânın büyüklerinden. Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî'nin torunu, Sultan Veled'in oğludur. İsmi, Celâleddîn Emîr Ârif olup, 670 (m. 1271) senesi Zilka'de ayının sekizine rastlayan Çarşamba günü doğdu. Küçük yaşta dedesi Mevlâna hazretlerinin teveccühlerine kavuştu. Babası Sultan Veled'den zâhirî ve bâtınî ilimleri öğrendi.

Babasının vefâtından sonra onun halîfesi, vekîli oldu. 719 (m. 1319) senesinde vefât etti.

Ârif Çelebi dünyâya gelince, dedesi Mevlânâ çok sevindi. Fakirlere sadakalar dağıttı, akîka kurbanları kesti, ziyâfetler verdi. Üç gün çok neş'eli sohbetler yaptı. Böylece, Konya'da bir bayram havası yaşandı. Mevlânâ, torununun doğumunun yedinci günü onu kucağına alıp, oğlu Sultan Veled'e buyurdu ki: "Oğlum! Bu torunumun ismi, Celâleddîn Emîr Ârif olsun. Celâleddîn diye hitâb etmez, Emîr Ârif diye çağırırsınız. Çünkü babam Sultân-ül-ulemâ, bana ismim Muhammed olduğu hâlde, Celâleddîn diye hitâb ederdi. Bu yavruda, yedi evliyânın nûrunu görüyorum. Bunlar; Sultân-ül-ulemâ, Seyyid Bürhâneddîn, Şems-i Tebrîzî, Selâhaddîn Konevî, Hüsâmeddîn Çelebi, dedesi ve babasıdır. Bu sebeple, onun kadrini, kıymetini bilerek iyi yetiştirin."

Ârif Çelebi, yaşına girmeden, öyle gösterişli, öyle güzeldi ki, görenler hayran kalır, bakmağa doyamazlardı. Hattâ ona ikinci Yûsuf derlerdi.

Sultan Veled anlattı: "Oğlum Ârif Çelebi, küçük iken boynundan rahatsızlandı, öyle ızdırab çekiyordu ki, biz ölecek sandık. Tabîbler tedâvisinde âciz kaldılar. Ârif, hastalığın güçlüğünden hiç süt emmedi, su içemedi. Artık hayâtından endişeye düştük. Onun çektiği ızdıraptan gözümüze uyku girmiyordu. Nihâyet onu, babamın huzûruna'götürüp;

"Muhterem efendim! Bundan artık ümidimiz kesildi. Herhalde vefât etmek üzeredir" diyerek üzüntümü bildirdim. Bu sözlerimi sükûnetle dinleyen pederim Mevlânâ hazretleri; "Evlâdım Sultan Veled! Öyle şeyler söyleyip perişan olmayınız. Üzülmeyiniz. Zîrâ oğlumuz Celâleddîn Ârif, hemen gitmek

üzere gelmedi. Onun, benim size bir yâdigârım olarak dünyâda uzun yıllar kalacağını, insanların hidâyete, doğru yola kavuşmasına vesile olacağını ümîd ediyorum" diyerek, Ârif Çelebi'yi kucağına aldı. Hastalığa sebep olan yerin üzerine enine ve boyuna yedişer çizgi çizdi ve; "Aklı olana bu işâret yetişir" yazısını yazdı. Bir ânda çocuk gözlerini açtı. Hemen annesine götürdüm, süt emzirdi. Kısa zamanda hastalıktan kurtuldu. Bu, babamın bir kerâmetinden başka birşey değildi."

Ârif Çelebi'nin babası Sultan Veled anlattı: "Oğlum Ârif, babamın yanında ağladığı zaman, babam onu kucağına alır, mübârek parmağını çocuğun ağzına uzatırdı. Çocuk da iştah ile babamın parmağını emerdi. Ba'zan öyle kuvvetli çekerdi ki, parmağı koparacak sanırdık. Bu şekilde babamı üzüyor düşüncesiyle, bir daha böyle yaparsa çekip alayım, diye içimden geçirmiştim. Yine parmağını hızla çektiği birgün, babam, benim dikkatle baktığımı görünce, düşündüklerimi anlayarak; "Ey Veled! Ârif benim de oğlum değil midir?" deyince, ben de; "Siz, bizim sultânımızsınız. Bizler ise, sizin köleniziz" dedim. Bu sözüm üzerine; "Bizi seven köle de, talebe de, hep oğlumuzdur" buyurarak, merhametinin ne kadar çok ve herkes için geçerli olduğuna işâret buyurdular."

Ârif Çelebi'yi ba'zan Mevlânâ yanına getirterek, ona teveccüh ederdi. Altı aylık olduğunda ona; "Allah de, yâ Celâleddîn!" diye söyler, o da herkesin kolaylıkla anlıyacağı bir şekilde üç defa; "Allah, Allah, Allah!" der idi. Bu sözleri büyük bir zevk ile dinleyen Mevlânâ hazretleri, onun ileride büyük bir evliyâ olacağını söylerdi.

Ârif Çelebi'nin vâlidesi Fâtıma hâtun anlattı: "Kayınpederimin vefâtından sonra, onun ayrılık acısının şiddetinden, üç gün üç gece, Ârifime süt vermek aklıma gelmedi. O dahî hiç ağlamadan bekleyip, açlığını hatırlatacak bir harekette bulunmadı. Fakat, üç gündür hiç yemeyip içmediği için, iyice zayıflamıştı. O gece bir miktar uyumuştum. Rü'yâmda Mevlânâ hazretlerini gördüm. Buyurdu ki: "Ey Fâtıma! Benim ayrılığım sebebiyle üzülüyorsanız, üzülmeyiniz. Zîrâ, bende bulunan bütün kemâlâtı ve feyzleri, oğlum Ârife aktardım. Beni arayan Ârifimde bulur. Şayet sen de beni istersen, Ârif'de bulursun ve nûrumu onda müşâhede edersin. Onun yetişmesiyle alâkalı herşeyi, ma'nevî olarak üzerime aldım." Bu rü'yânın te'sîriyle hemen uyandım. Ârif Çelebi'yi üç gündür hiç doyurmadığım aklıma geldi. Artık göğsümden sütler akıyordu. Emîr Ârifin yüzünü açtığımda, bana doğru tebessüm ettiğini gördüm. Kucağıma alıp doyururken, cemâli dikkatimi çekti. O güzel yüzünde Mevlânâ'nın mübârek nûrunu gördüm, öyle heyecanlandım ki, bakmaya takat getiremedim. Elimde olmıyarak bağırmışım. Bağırdığımı, bana sonradan efendim haber verdi."

Fâtıma hâtun, Ârif Çelebi'ye çok hürmet, izzet ve ikramda bulunurdu. Her zaman onun hatırını hoş tutardı. Birgün misâfir hanımların yanında çocuğuna aynı hürmeti gösterince, onlar; "Ey Fâtıma! İnsan hiç evlâdına bu kadar hürmet eder mi? Nitekim Ârif daha çocuktur" dediler. Bu sözlere karşı Fâtıma hâtun; "Bizim bu ta'zim ve hürmetimiz, Ârif için az bile. Onu bize Mevlânâ hazretleri emânet etti ve Ârife hürmet ve isteklerine riâyet etmemizi, son derece ikramlarda bulunmamızı emr etti. Ârifim ağladığı zaman, kayınpederim parmağını ağzına koyar, emzirir, büyüdüğünde zamanındaki evliyânın bir tanesi olacağını söylerdi" diye konuşunca, oradaki kadınlar söylediklerine pişman olup, özür dilediler.

Ârif Çelebi'nin Kur'ân-ı kerîm hocası anlattı: "Sultan Veled, oğlu Ârife son derece hürmet ve ta'zimde bulunurdu. Onu hiç incitmez, bütün arzularını yerine getirirdi. Ârif Çelebi ne zaman babasının meclisine gelse, babası hemen ayağa kalkıp, mihrâbdaki yerini ona verirdi. Birgün haddi aşarak: "Efendim! Ârif Çelebi daha küçüktür. Küçük bir çocuğa bu kadar iltifât etmeniz, tevâzu göztermeniz uygun mudur?" diye sordum. Sultan Veled, bu sözlerimi sükûnetle dinledikten sonra buyurdu ki: "Oğluma olan tevâzu ve hürmetim, babam Mevlânâ hazretlerinedir. Ârifin yürüyüşü, yerinde hareketleri, sükûnetleri, oturup dinlenmeleri, ahlâkı, hâlleri hep babama benzemektedir. Elimde olmayarak ona ta'zimde bulunuyorum. Babamın sağlığında o, süt emen çocuk idi. Şayet büyük olsaydı, bu hareketleri babamdan görüp öğrendi der idik. Görüldüğü gibi, onun hâl ve hareketleri, babamın tasarrufları ile olduğu meydandadır. Onu görünce, babam hatırıma geliyor, işte ona olan hürmetimin sebebi budur."

Sultan Veled'in kerîmesi (kızı) anlattı: "Birgün babam ile oturuyorduk. Bir ara babamın hizmeti için kardeşim Ârif Çelebi içeri girdi. Fakat içerde fazla durmayıp, dışarı çıktı. O gidince, babam Sultan Veled buyurdu ki: "Sübhânallah! Babam Mevlânâ hazretlerinin hizmetlerinde çok bulundum. Bana, babamın bütün talebelerinin ve diğer kimselerin ma'nevî makamları gösterildi. Emîr Ârifin makamı gibi hiçbir makama

rastlamadım. Onun makamının yüksekliğini anlamaktan âciz ve hayran kaldık. Onu gördüğüm zaman, kendimde bir başkalık, hâlimde bir değişiklik hissediyorum. Onun gibi bir velîye daha rastlamadım. Cenâb-ı Hak nazardan saklasın." Vâlidem Fâtıma hâtun söze karışarak; "Madem ki, Ârifin mertebesi bu kadar yüksektir, niçin talebelerinizden, dostlarınızdan gizli tutup söylemiyorsunuz?" dedi. Babam da; "Hased edip, nazarı değen kötü gözlü kimselerin çıkmasından korkuyorum" diye cevap verdi.

Sultan Veled, birgün oğlu Ârif Çelebi'ye; "Evlâdım! Sen her nereye baksan, Mevlânâ'yı görür, Mevlânâ'dan bahsedersin. Küçük aklınla ma'rifetlerden, Allahü teâlânın zâtı ve sıfatlarına âit ince bilgilerden anlatırsın. Sen Mevlânâ'nın hâllerini ve makamlarını ve bu ma'rifetlerini nereden biliyorsun da, bize hiç tenezzül etmiyorsun?" diye sordu. Ârif Çelebi de: "Efendim! Ben o yüce zâtı, ma'nevî âlemde gördüm. O da bu fakiri gördü ve kendi kemâlâtını görebilecek gözün bağışlanmasına vesile oldu" diye cevap verdi.

Lala Fahreddîn anlattı: "Arada sırada Ârif Çelebi'yi kucağıma alıp, Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin evine giderdim. Hüsâmeddîn Çelebi, bizi hep kapıda karşılar, Ârifi kucağına alarak odaya kadar götürürdü. Ona her türlü yiyeceklerden, nefis şerbetlerden ziyâfet çekerdi. Daha önceden alıp hazır ettiği güzel elbiseleri, kendi eliyle giydirirdi. Gideceğimiz zaman da, onu omuzuna alıp eve kadar götürür ve; "Ah! Mümkün olsaydı da Ârif Çelebi'nin lalası olup hizmetiyle şereflenebilseydim. Zîrâ, onun nûrunun doğu ile batıyı kuşatacağını ve âleme ışık salacağını, makamının çok yüce olacağını hocam Mevlânâ hazretleri haber verdiler. Ne mutlu o kimselere ki, Ârif Çelebi'nin hizmetiyle şereflenip, sevgilisi oluyorlar" diyerek, hasretini dile getirirdi."

Sultan Veled anlattı: "Ârif Çelebi, beş yaşlarında idi. Birgün, başı iple bağlı bir öküzün yularından tutmuş götürüyordu. Onu o hâlde görünce; "Ey Ârif, bu öküz de nedir? Onu nereye götürüyorsun?" dedim. Cevâbında; "Bu yular, filân beyin başına takılan yulardır. Çünkü Mevlânâ dergâhına dil uzatmaktadır" dedi. Çocuğun bu hâline güldüm, fakat üç gün sonra duyduk ki, o beyin evini yağma edip, başını kesmişler.

Ârif, yine birgün toprakla oynuyordu. Bir müddet onu seyrettim. Toprağı mezar gibi balık sırtı yapıp, başlarına taş dikti. Ona; "Ârif bu nedir?" diye sordum. Cevâbında; "Bu, falanın kabridir" dedi. O gün, dediği gibi o kimse vefât etti.

Ârif Çelebi oniki yaşlarında idi. Birgün medresede dolaşırken, cübbesini yere serip; "Buyurun, cenâze namazını kılalım" dedi. Ben yine hayretle; "Bu kimin cenâzesidir?" diye sorduğumda; "Üstadımız Hüsâmeddîn Çelebi'nin cenâzesidir!" dedi. O gün, Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağda hastalandığı haberi geldi. Birkaç gün sonra da vefât etti.

Kendi yaşlarında bir çocuk, bize bir tas içinde keşkek yemeği getirmişti. Ârif Çelebi, verilen keşkeği oturup Besmele ile yemeğe başladı. Çocuk da başında bekliyor, onu seyrediyordu. Küçük tas içindeki keşkeği bitirip ağzını kapattı, boş tası bekleyen çocuğa verdi ve; "Tasın kapağını aç da bir bak bakalım ne göreceksin?" dedi. Çocuk kapağı açınca, içinin keşkekle dolu olduğunu hayretle gördü. Artık o çocuk, Âriften hiç ayrılmaz oldu. Büyüyünce de, en sâdık talebeleri arasına girdi."

Ârif Çelebi, küçük yaştan i'tibâren Kur'ân-ı kerîm, hadîs, tefsîr, fıkıh ilimlerini öğrenmeye, tasavvufda yükselmeye başladı. Kısa zamanda zâhirî ve bâtınî ilimlerde söz sahibi olacak şekilde yetişti. Çok zekî, pek edebli idi. Her haliyle Mevlânâ'ya benzerdi. Geceleri sabahlara kadar ibâdet eder, boş yere hiç vakit geçirmezdi. Devamlı ilim öğrenmeye ve insanlara faydalı olmağa gayret ederdi. Çok heybetli idi. Görenlerde, korku ile karışık bir saygı hâsıl olurdu. Yanına beyler, emirler, makamı yüksek olan kimseler, âlimler, evliyâ gelir, sükût ederek onu dinlerlerdi. Herkesin mertebelerine göre konuşur, sözlerinin herkes tarafından anlaşılmasını sağlardı. Kimsenin kabahatini yüzüne vurmaz, sohbetlerinde ortaya konuşurdu. Ma'nevî derecesine göre herkes hissesini alırdı. Başkalarının kalblerindeki gizli bilgileri, sormak istedikleri suâlleri anladığını belli etmez, dolaylı yollardan suâllerin cevaplarını verirdi. İslâmiyeti yaymak, Ehl-i sünnet i'tikâdını her tarafa duyurmak için çeşitli memleketlere gitti. Doğu Anadolu'yu, İran'ı Azerbeycan'ı gezdi. Her gittiği yerde İslâmiyetin güzelliğini, büyüklüğünü anlatıp, doğru ibâdet etmenin, ihlâslı olmanın, her işi Allah rızâsı için yapmanın ehemmiyetini îzâh ederdi. Geçtiği şehirlerdeki âlimler, onun sohbetlerine hayran kalırlar, ayrılırken şehir dışına kadar çıkarak, onu teşyî ederlerdi.

Bir defasında Tebrîz'e gitmek üzere yola çıktı. Yolda, Selçuklu sultânının vâlilerinden birinin oğlu olan Teoman Bey'le

karşılaştı. Teoman Bey, görünüşü insana huzûr veren nûr yüzlü bu kimseye yakınlık göstererek, kim olduğunu ve nereye gittiğini sordu. O da, Mevlânâ hazretlerinin torunu olduğunu ve Tebrîz'e gittiğini söyleyince, Teoman Bey çok sevindi ve kendisinin de Tebrîz'e gittiğini bildirdi. Kabûl ederse beraber gidebileceklerini ve kendisine yol boyunca hizmet etmekle şereflenmek istediğini de ayrıca bildirdi.

Ârif Çelebi'nin, sohbet ederek giderlerken, Teoman Bey'in elinde bulunan doğana gözü takıldı. Teoman Bey'den doğanı istedi. O da kafesten çıkarıp teslim etti. Ârif Çelebi, doğanın ayaklarını çözüp salıverdi. Hürriyete kavuşan doğan hızla uçarak, gökyüzünde gözden kayboldu. Teoman Bey, şaşırmış bir hâlde doğanın arkasından bakakaldı. Bir müddet Mevlânâ hazretlerinin torunu olan Ârif Çelebi'ye ses çıkaramadıysa da, dayanamıyarak konuşmağa başladı: “Efendim! Bu doğan öyle bir doğan idi ki, ava gönderip de eli boş döndüğü hiç olmamıştı. Böyle bir doğanı bulmak ve ele geçirmek için neler çektim, ne masraflar yaptım. Bu doğanın misli yok idi. Sonra bunu, Tebrîz'de bulunan pâdişâh Gazân Hân'a hediye edecektim. Kimbilir bana ne kadar çok bahşişler ihsân edecekti. Üstelik, bir adamımla, ona bir doğan getireceğimi de bildirmiştim. Şimdi ben ne cevap vereceğim?” gibi teessürünü bildiren birçok sözler sarfetti. Sanki bu sözleri bekliyormuş gibi sükûnetle dinleyen Ârif Çelebi hazretleri, tebessüm ederek buyurdular ki: “Ey Teoman Bey! Bir doğan için insan bu kadar üzülür mü? Asıl üzülünecek hâl, Allahü teâlâya karşı yaptığımız hatâ ve kusurlar, işlediğimiz günahlar ve isyanlardır. Madem ki, doğanın için bu kadar üzülüyorsun, çağıralım gelsin istermisin?” Teoman Bey; “Muhterem efendim! Eğer bu doğan tekrar elimize gelirse, ziyadesiyle sevinirim. Ne kadar malım varsa, hepsini vermeye hazırım. Beni yeniden hayata kavuşturmuş gibi olursunuz” dedi. Bunun üzerine Ârif Çelebi; “Ey kıymetli doğan! Babam Mevlânâ hazretlerinin hatırı için buraya gel!” diye seslendi. Bir ânda, kaybolan doğan, yükseklerden süzülerek Ârif Çelebi'nin omuzuna konuverdi. Omuzundan kuşu alıp Teoman Bey'e verince, Teoman Bey ne yapacağını şaşırdı. Ârif Çelebi'nin eline sarılıp öpmeye başladı. Orada, üzerinde bulunan ikibin altını ve yedeğinde bulunan en güzel atı, Ârif Çelebi'ye hediye etti. Teoman Bey, bu kerâmeti görünce, Ârif Çelebi'ye muhabbeti pek ziyâdeleşti.

Uzun yolculuklardan sonra Tebrîz'e vardılar. Teoman Bey, Gazân Hân'a doğanı hediye edince, sultan, doğanı çok beğendi; otuz iyi cins at ve altmış bin altın ihsânda bulundu. Teoman Bey bir fırsatını bulup, yolda geçen hâdiseyi Gazân Hân'a anlattı. Ârif Çelebi'nin İslâmiyete olan bağlılığını, geçtikleri şehirlerde insanlara emr-i ma'rûf yapmak, dîn-i İslâmı yaymak için nasıl çırpındığını uzun uzun îzâh etti. Gazân Hân, Ârif Çelebi'yi hiç görmediği hâlde, ona karşı kalbinde büyük bir muhabbet hâsıl oldu. Onu görmekle şereflenmek, sohbetiyle bereketlenmek için, çok sevdiği âlimlerden birkaç tanesini, onu da'vet etmek için vazîfelendirdi. Ârif Çelebi de, bu nâzik da'vete peki diyerek gitti. Tebrîzli birçok âlimin ve velilerin de bulunduğu da'vette, kalblere şifâ olan çok kıymetli sohbetlerde bulundu. Başta sultan olmak üzere, orada bulunan herkes, bilgisinin derinliğine, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ma'rifetlerinin üstünlüğüne hayran kaldılar, Ârif Çelebi'ye olan sevgileri kat kat arttı.

Ârif Çelebi, birgün dedesi Mevlânâ'nin, türbesini ziyâret ettikten sonra, talebe ve dostlarıyla birlikte orada cenâze namazı kılınan musalla taşının yanına geldiler. Ârif, cübbesini çıkararak musalla taşının üzerine koydu. “Gâib er kişi niyetine, cenâze namazına buyurun!” diyerek, cenâze namazı kıldırdı. Sonra da; “Dostlarım! Gazân Hân vefât etti. Onun cenâze namazını kıldık” dedi. Dostları ve talebeleri, o târihi bir yere kaydettiler. Tebrîz'den gelen tüccârlara sordular. Onlardan Gazân Hân'ın kaydettikleri târihte vefât ettiğini öğrenince, Ârif Çelebi'nin büyüklüğünü bir kere daha anladılar.

Ârif Çelebi, bir gün dedesi Mevlânâ hazretlerinin türbesini ziyâret ederken, Emîr Hayran isminde bir velî yanına geldi. Onunla uzun uzun sohbet ettiler. Sohbet esnasında, Emîr Hayran kalbinden; “Ârif Çelebi keşke sarığını bana verse de, bereketlensem” diye geçirdi. O ânda Ârif Çelebi, başından sarığını çıkararak, Emîr Hayran'ın başına koydu.. Sonra da; “İnşâallah önümüzdeki bayramda yine buluşur, sohbet ederiz” dedi. Hakîkaten, bayramda yine buluşup sohbet ettiler.

Ârif Çelebi hazretleri, bir defasında Sivas'a gitmişlerdi. Orada Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'yi (radıyallahü anh) çok seven Ahî Muhammed isminde bir kimse vardı. Ahî Muhammed, o günlerde çok hasta olmasına rağmen, Ârif Çelebi'nin geldiğini işitince, başta Ârif Çelebi'yi ve Sivas'ın ileri gelen âlimlerini, velîlerini yemeğe da'vet etti. Yemekten sonra Ârif Çelebi, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını bildiren, Cenneti, Cehennemi ve evliyânın hâllerini anlatan bir sohbete başladı.

Sohbet esnasında Ahî Muhammed kalbinden; "Âh, Ârif Çelebi hazretleri duâ etseler de, benim de hastalığım iyi olsa, şifâ bulsam" diye geçirdi. O ânda Ârif Çelebi Ahî Muhammed'e dönerek; "Ey Ahî Muhammed! Merak etme. Cenâb-ı Hak her şeye kâdirdir. Hastalığı veren de, şifâsını yaratan da O'dur. Allahü teâlâ sana da şifâlar ihsân eylesin!" buyurdu. Bu sözlerden sonra, Ahî Muhammed vücûdunda bir değişme hissetti. Ağrıyan yerlerinin sızısı durdu ve Ârif Çelebi'nin duâsı bereketiyle şifâ buldu.

Ladik şehrinde, Kâdı Necmeddîn isminde bir kimse vardı. Mevlânâ'yı çok sevdiğini ve onun yolunda olduğunu söylerdi. Hattâ Ladik şehrinde, Mevlânâ'nın halîfesi bile oldu. Fakat, kendisinden ders almak için gelen talebelerin çokluğundan gurûra ve kibre kapıldı. Ârif Çelebi Ladik'e geldiğinde, Kâdı Necmeddîn, "Mevlânâ'nın talebelerinden olup da ziyâfet vermedi demesinler" diye onu da'vet etti. Yemekten sonra Ârif Çelebi, orada bulunanlarla sohbet etmeye başladı. Kâdı Necmeddîn ve ona uyan birkaç kimse, gizlice dışarı çıkıp, Ârif Çelebi'nin yaptığı sohbet ile aralarında alay etmeye başladılar. Onun hakkında dedikodu yaparak, lâyık olmayan hareketlerde bulundular. Bunları yaparken, Allahü teâlânın evliyâsı olan Ârif Çelebi'nin, yaptıklarından habersiz olduğunu sandılar. Bir ara içeri girdiklerinde, Ârif Çelebi onlara dikkatle baktı. Bu bakış ile, herbirinin başlarına bir ağrı saplandı. Öyle ki, Ârif Çelebi'ye olan düşmanlıkları çoğaldıkça, ağrıları da fazlalaşıyor, kinleri azaldıkça, ağrıları da azalıyordu. Ağrıları öyle dayanılmaz hâle geldi ki, ne yapacaklarını şaşırdılar. Sonunda, "Allahü teâlânın evliyâsına olan düşmanlığın, kendi zararlarına olacağını" anladılar. Kalblerindeki kin ve düşmanlığı muhabbete çevirmek mecbûriyetinde kaldıkları ân, başlarındaki ağrı geçti. Ârif Çelebi'yi çok severek hastalıktan kurtuldukları gibi, onun iltifâtlarına da kavuştular.

Bir ara Ladik'de kuraklık oldu. Yağmur yağmadığı için otlar kurudu, ekinler mahsûl vermedi. Topraklar susuzluktan çatladı, hayvanlar yiyecek birşey bulamadı. Ladikliler defalarca yağmur duâsına çıktılarsa da, yağmur yağmadı. Sonunda Ulu Ârif Çelebi hazretlerine bir heyet göndererek, Ladik'e da'vet ettiler. Ladik'de büyük bir meydana toplanıp, durumlarını arz ettiler. Ârif Çelebi de; "Herşeyi yaratan Allahü teâlâdır. Kimbilir hangi hatâ ve kusûrlarımız sebebiyle bu durumlara düştük. Hepimizin tövbe ve istiğfar etmesi lâzım, ibâdetlerimizi doğru olarak yapıp, günahlardan şiddetle kaçınmalıyız. Haram yemeyip çocuklarımıza helâli, haramı ve farzları öğretmeliyiz" buyurdu. Sonra halkın toplu olduğu meydandan uzak tenhâ bir yerde, ellerini açarak duâ etmeye başladı. Henüz duâsını bitirmemişti ki, gökyüzünde yağmur bulutları birikmeye başladı. Yavaş yavaş yağmaya başlayan yağmur, günlerce devam etti. Her taraf suya kavuştu. Herkes Ârif Çelebi'ye duâ ettiler.

Emîr Bey Abgiri anlattı: "Kardeşim Mecdüddîn ve Ahî Muzafferuddîn ile anlaşıp, kimya ilmini öğrenmeye karar verdik. Bu anlaşmamızı da kimseye söylemiyeceğimize söz verdik. Birgün bu arkadaşlarımla Konya'ya geldik, önce Mevlânâ hazretlerini ziyâret etmeye gittik. Biz türbenin kenarında dururken, içeriden Ârif Çelebi çıkıp yanımıza geldi. Hepimize dikkatle baktığında, onun heybetinden aklımız gidecek sandık. Sonra Ahî Muzafferuddîn'in yakasından tutarak; "Ey Muzaffer! Eğer kimya ilminde başarılı olmak istiyorsan, zirâat ile meşgûl ol. Eğer Kimya ilmini istersen, Mevlânâ hazretlerinin ve cenâb-ı Hakkın evliyâsının muhabbetini kazan" buyurdu ve tekrar içeri girdi. Hepimiz şaşırmıştık. Muzafferuddîn söz dinledi. Zirâat işleriyle meşgûl oldu. Kısa zamanda servet sahibi oldu. Bizler de başka işler bularak, o düşündüğümüzden vazgeçtik."

Ârif Çelebi'yi sevenlerden biri anlattı: "Bir kurban bayramı arefesi idi. Sultaniye şehrinde bir medresede, o gün kuşluk vakti, Ârif Çelebi hazretleri kaylûle yaparak istirahat ediyordu. Bir ara uykusunun arasında; "Yapmayınız!" diyerek doğruldu ve tekrar uyudu. Bir müddet sonra uyandığında; "Efendim! Uykunuz arasında doğrulup, "Yapmayınız!" diye konuştunuz. Acaba hikmeti nedir?" diye sordular. Cevâbında; "Konya'da bulunan talebelerimizden Nâsıruddîn ile Şücâeddîn, babamın türbesi yakınında münâkaşa ediyorlardı. Onları, münâkaşa ederek birbirlerinin kalblerini kırmamaları için ikâz ettim. Ben onlara böyle söylerken, yanlarından geçmekte olan iki erkek ile bir kadın da beni orada gördüler" buyurdu. Konya'ya geldiğimizde, Nâsıruddîn'e; "Siz arefe günü ne yaptınız?" diye sorduk. O da; "Şücâeddîn bana uygun olmayan bir söz söyledi. Onu bu sözden men edince, aramızda bir münâkaşa başladı. O sırada hocamız Ârif Çelebi hazretlerinin yanımıza gelip bize; "Yapmayınız!" sözü ile münâkaşayı kestik ve utanıp barıştık" dedi. Bu hâdise olurken yanlarından geçen erkekler ve kadın ise; "Biz, Ârif Çelebi'yi orada hem gördük, hem de sesini işittik" dediler.

Ârif Çelebi'yi sevenlerden Kerîmüddîn anlattı: "Ârif Çelebi, bir gün kaleye gitmek istedi. Hemen kale muhafızına haber verdik. Muhâfız ve yardımcıları hazırlanıp. Ârif Çelebi'yi hürmetle karşıladılar. Ârif Çelebi uygun bir yerde oturup sohbet etmeye başladılar. Sohbet esnasında, kale muhafızı kalbinden; "Ârif Çelebi hazretlerine ne ikram etsem ki, bostan tarlasına kavunları da yeni ekmiştim. Keşke daha önce ekseydim, şimdiye kadar biter, olgunlaşırdı" gibi şeyler geçirdi. Bu sırada Ârif Çelebi, muhafıza dönerek; "Bize kavun ikram etmeyecek misiniz? dedi. Muhâfız da; "Efendim! Ben de şimdi bunu düşünüyordum. Fakat kavunun çekirdeklerini yeni ekmiştim, daha çıkmamıştır bile" dedi. Ârif Çelebi ise tekrar; "Siz gidiniz, misâfirlerinize kavun ikram ediniz" buyurunca, muhafız; "Bunda bir hikmet olsa gerektir" diyerek bostana gitti. Kavunların ekildiği yere varınca, hayretinden aklı gidecek gibi oldu. Yeni diktiği çekirdekler, yetişmiş, kavunlar meydana gelmiş ve olgunlaşmıştı. Hemen en olgunlarından birkaç tane alıp götürdü. Kesip, ikram etti. Bu hâdiseye, orada bulunanlar da hayret etti. Kale muhafızı Emîr Necmeddîn kalbinden; "Acaba şimdi Ârif Çelebi'nin bu kerâmeti gibi kerâmet gösterebilen var mıdır?" diye düşünüyordu. Ârif Çelebi, bu kerâmetini görüp hayret edenlere karşı da; "Allahü teâlâ, hazret-i Meryem için kuru hurma ağacından taze hurma yarattı. Cenâb-ı Hakka, bir dostunun hâtırı için birkaç kavun yaratmak zor değildir. Bunda hayret edecek birşey yoktur" buyurdu. Sohbet bittikten sonra, Ârif Çelebi evine döndü. Orada olanlar, muhafızla birlikte bostana gittiler. Bostana geldiklerinde, çekirdeklerden daha yeni yeni yaprakların çıkmaya başladığını gördüler. Hepsinin de Ârif Çelebi'ye olan bağlılıkları arttı. Ona kalblerinde daha çok muhabbet beslediler."

Ârif Çelebi, Konya'nın Akşehir kazasına dostlarını ziyârete gitmişti. Akşehir'de hergün sohbetler ederek, birkaç gün geçirmişti. Şehrin hâkimi olan İzzeddîn ismindeki kimse düşündü ki; "Akşehir'in yedisinden yetmişine herkes, Ârif Çelebi'ye pek fazla muhabbet besliyorlar. Ola ki tarafımdan, onun hoşuna gitmeyen bir hareket meydana gelir de kalbi kırılır. Bu durum ise bizim mahvolmamız demektir. En iyisi, Ârif Çelebi'yi uygun bir şekilde Konya'ya göndermek lâzım." Hâkim İzzeddîn, bu düşünce ile evinden çıktı. Atına binmiş giderken, yolda Ârif Çelebi'ye rastladı. İzzeddîn daha birşey söylemeden, Ârif Çelebi; "Ey İzzeddîn! Ba'zı dostlarımız bizi Akşehir'den göndermek isterler. Sanırım ki, biz daha buradan ayrılmadan, onlar tekrar yalvarıp yakararak kalmamızı isterler. Fakat artık iş işten geçmiştir. Onların tekliflerini red ederiz. Bir daha da Akşehir'e gelmeyiz ve ebedî olarak pişman olurlar" dedi. Bunları ter dökerek dinleyen Hâkim İzzeddîn, atından aşağı atladı ve Ârif Çelebi'nin ellerini öpmek için sarıldı, suçunu i'tirâf etti. Bundan sonra, Ârif çelebi'yi en çok sevenlerden ve ona en bağlı talebelerinden oldu. Ladik şehrinde Nâzıroğlu isminde bir Emîrzâde vardı. Şehrin ileri gelenlerinden ba'zıları Emîrzâdeye; "Hepimiz Ârif Çelebi'ye talebe olmakla şereflendik. Allahü teâlânın evliyâ kullarına talebe olmak bulunmaz bir ni'mettir. Onlar ki, vefât ânında şeytânı kovalarlar, âhırette şefaat edip kurtarırlar. Gel sen de onun talebesi ol ki, kurtulasın!" dediler. Emîrzâde de; "Elbet ben de talebesi olmak isterim. Fakat bir şartım var ki, o da; bana duâ edip, cenâb-ı Hak bir çocuk ihsân ederse, talebe olurum. Yoksa talebesi olmam" dedi. Ertesi gün Emîrzâde, sabahın erken saatlerinde hamama gitmek için evinden çıktı. Yol üzerinde durmakta olan bir kimseyi gördü. Yanına yaklaşırken; "Acaba bu saatte yol üzerinde bekleyen kimdir? Yoksa sarhoş falan mıdır?" diye düşünüyordu. Yanına geldiğinde, o kimsenin Ârif Çelebi hazretleri olduğunu görünce şaşırdı, öyle düşündüğüne pişman oldu ve ellerini öpmek için eğildi. Ârif Çelebi ise; "Düşüncelerinde yanılıyorsun Emîrzâde! Ben sarhoş değilim. Bu erken saatte burada olmamın sebebi ise, senin kurtuluşuna vesile olmak içindir. Al bu gül demetini evine git! Allahü teâlâ sana hayırlı evlât ihsân eylesin" buyurdu. Emîrzâde, Ârif Çelebi'nin ellerini öptükten sonra, gül demetini alarak evine gitti. Bir sene kadar sonra bir erkek evlâdı oldu. Emîrzâde de Ârif Çelebi hazretlerine gelerek, hizmetiyle şereflendi ve onun en kıymetli talebelerinden, keşif ve kerâmet sahibi bir kimse oldu.

Ârif Çelebi, 719 (m. 1319) senesinde, Aksaray ilçesine dostlarını ve talebelerini ziyârete gitti. Bir gece rü'yâsında, peşpeşe aralıksız olarak birkaç defa âh ederek, bir müddet ağladı. Orada bulunan dostları, bunu öğrendiler ve kendisine, ağlamasının hikmetini sordular. O da; "Rü'yâmda bir köşkte oturmuş, penceresinden güzel bir bahçeyi seyrediyordum. O bahçenin güzelliğini anlatmak mümkün değildir. Zira onu anlatacak diller ve yazacak kalemler âciz kalır. Bahçeyi seyrederken, orada dedem Mevlânâ hazretlerini gördüm. Bana mübârek eliyle işâret ederek; "Ey Ârif! Gel, bundan sonra bize gel. Artık orada kalman yeter" dedi ve gözden kayboldu, İşte, dedeme olan hasretim sebebiyle ağladım. Her

geçen gün âhırete gitme arzum çoğalmaktadır” dedi. Sonra Konya’ya dönmek için yola çıktı. Konya’ya geldiğinden iki gün sonra, Cum’a idi. Güneş doğduktan sonra dışarı çıkıp, güneşe doğru döndü ve ba’zı sözler söyleyip kasideler okudu. Sonra talebelerine dönerek; “Kardeşlerim! Artık gitme zamanım yaklaştı. Zîrâ her nefeste sesler geliyor. Sizlere veda ediyor, Allahü teâlâya emânet ediyorum” buyurdu. Evine girip yatağına yattı. Bir hafta hasta yattıktan sonra, ertesi Cum’a günü kalktılar. Şu ânda medfûn bulunduğu yere gelip, orayı işâret ederek; “Beni buraya defnediniz” buyurarak vasıyyet etti. Tekrar istirahata çekilerek, günlerce hasta yattı. Hastalığının yirmibeşinci gecesinde zelzele oldu. Ba’zı binalar yıkıldı. İki gün sonra da, Zilhicce ayırım yirmidördünde Salı günü ikindi vaktine yakın, “La ilahe illallah, Muhammedün Resûlullah” diyerek son nefesini verdi ve sevdiklerine kavuştu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Menâkıb-ül-ârifîn cild-2, sh. 819

2) Risâle-i Sipahsalar sh. 150

VÂSITÎ (Abdürrahmân bin Abdülmuhsin)

Mutasavvıf ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Abdülmuhsin bin Ömer bin Abdülmün’im’dir. Künyesi Ebü’l-Ferec, lakabı Takıyyüddîn olup, nisbeti Vâsıtî’dir. 674 (m. 1275) senesinde doğdu. Doğum yeri kaynaklarda bildirilmemektedir. 744 (m. 1343) senesinde Bağdad’da vefât etti.

Zamanın büyük âlimlerinden ilim tahsil etti. Dımeşk’a ve birkaç defa da hacca gitti. Meşhûr hadîs âlimi Zehebî ile beraber hadîs-i şerîf öğrendi. Ondan da el-Mahzûmi ve daha başka âlimler hadîs-i şerîf öğrendiler. İyiliksever, güzel huylu ve güzel görünüşlü bir zât idi. Karşılaştığı kimselere çok mütevâzi davranırdı. Arkadaşlarından veya talebelerinden birinde uygun olmayan bir davranış görse, tatlı bir şekilde onu ikâz eder ve bu işi yapmasına mâni olurdu.

Şeyh Şemseddîn anlatır: Vâsıtî, çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ondan da, İbn-i Şirde el-Vâ’iz bize hadîs-i şerîf rivâyet etti. Büyük âlim Şeyh İzzeddîn Fârûsî’nin sohbetlerinde bulundu.” Asrının hadîs hafızı Şeyh-ül-İslâm İbn-i Hacer Askalânî, Vâgıtf’yi medhederek, ondan ilim öğrenen ve istifâde eden âlimleri bildirmiştir. Onun İmâm-ı Sübkî derecesinde bir âlim olduğunu söylemiştir. Evliyânın büyüklerinden Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hayâtını, kerâmetlerini anlatan bir kitap yazmıştır. Şeyh-ül-İslâm Ahmed bin Celâl Mısrî, “Cilâ-üs-sadâ” adlı kitabında; “Dört mezhebe göre insanlara ve cinlere fetvâ verirdi” demektedir.

İbn-i Mühezzeb anlatır: “Takıyyüddîn Ebü’l-Ferec Abdürrahmân bin Abdülmuhsin Ensârî kuddise sirruh, Vâsıt şehrinin bereketi, âlimi ve muhaddisi idi. Tasavvufta Rıfâiyye yolunu Şeyh İzzeddîn Ahmed Fârûsî’den aldı. O da babası İbrâhim’den, o da babası Şeyh Ömer Fârûsî’den, o ise Seyyid Ahmed Rıfâî’den aldı. Birçok insan, Vâsıtî’nin ilminden ve sohbetlerinden istifâde etti. “Tiryak” adında iki kitap yazdı.

Birincisinde, evliyânın büyüklerinden olan sûfilerin hayatlarından bahsetmektedir. İkincisinde ise, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinin hayâtını ve üstün hâllerini, kerâmetlerini anlatmaktadır.”

Vâsıtî’nin çok kerâmetleri görülmüştür. İnsanlara doğru yolu gösteren, dînin emir ve yasaklarını anlatan büyük bir âlim idi. Kelime-i tevhîd ve Kelime-i şehâdeti söyleyerek tebessüm eder bir hâlde vefât etti.

Birçok eseri vardır. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1-Esmâ-ün-Nebî (aleyhisselâm) ve bu kitabın şerhi, 2-Tiryâk-ül-muhibbîn fî tabakâtı meşâyıh-ıl-ârifîn, 3- Şerhu hırz-il-Emânî liş-Şâtıbî, 4-Menâkıb-ı Ahmed Rıfâî, 5-El-Lü’lüü fil-hadîs.

Vâsıtî, “Tiryâk-ül-muhibbîn” kitabında, Seyyid Ahmed Rıfâî, Abdülkâdir-i Geylânî, Şihâbüddîn Sühreverdî, Ebû Bekr Şiblî, Şeyh Ruveym ve daha başka tasavvuf büyüklerinin hâllerini, hocalarını ve talebelerini anlatmaktadır. Bu kitapta, büyüklerin kıymetli nasihatlerinden bahsedilmektedir. Bu kitaptan ba’zı bölümler Seyyid Ahmed Rıfâî hazretleri buyurdu ki: “Sen, Allahü teâlâya karşı kulluk vazîfelerini yerine getirdiğin, nefsinin isteklerine uymadığın, cenâb-ı Hakkın râzı olduğu yolda yürüdüğün zaman nefsini (kendini) tanırsın. Nefsini tanıyan ise, Rabbini tanır. Büyüklerine saygı, küçüklerine şefkat ve merhamet göstermek, kötülere iyilik, iyilere daha güzel muâmele etmek, hikmet ve ilim sahibi olanlarının nasîhatlarını dinlemek, bayağı ve aşağı olanlarından uzak

durmak, zaîf ve güçsüzlere yardım etmek, onlara sıkıntı vermemek sûretiyle insanların haklarını yerine getirdiğin zaman, kendini iyi idâre etmiş olursun. Dostlarına da iyi muâmele etmiş, Rabbini râzı etmiş olursun. Böylece insanlardan sana gelecek zararları def etmiş olursun. O zaman sen, akıllı ve hakim (hikmet sahibi) birisi olmuş olursun.

Eğer kendini bilmez ve tanımaz, insanların malına ve canına zarar verirsen, Rabbini gazâblandırmış, nefsine zulmetmiş, ahmak ve bayağı bir kimse olursun.

Ey kardeşim! Himmetini kendini yakmak için harcamaktan, hevâ ve hevesinin dalgaları arasında kalarak, kendini boğmaktan çok sakın. Kendini bu hâle düşürme husûsunda Allahü teâlâdan kork. Nefsine karşı hazırlıklı ol. Dâima nefsinin hezimeti (yenilmesi) için çalış. Böyle yaparsan, sonunda zelîl olmaktan, hesab verme korkusundan, dostlarla alâkayı kesmekten kurtulur, seçilmişlerden olursun. Nefsi, kişinin kimliğidir. Tevâzu ettiği zaman yükselir. Kendini büyük gördüğü zaman alçalır. Hak etmeden yükselmek ne kadar çirkindir. İrfan kanatları ile yükseklere uç. İlmin ve yakînin zirvesine doğru edebinle yürü.

Nefsine muhalefet husûsunda çok sağlam ol. Geceleyin uyumamayı kendine âdet edin. Çünkü uyku hüsrandır. Günaha asla meyletme, günahın sonu ateştir. Geceni, Allahü teâlâya ibâdet etmek ve tâat için geçir. Gâfil kimseler, geceyi uyku ile geçirir. Câhil ve gâfil, oyun ve eğlence ile oyalanır. Hâlbuki ehlullah uyanıktır.”

Abbasî halîfesi Ebû Ahmed Müstencid Billâh, bir adamını göndererek, Seyyid Ahmed Rıfâî hazretlerinden nasihat istedi. Seyyid Ahmed Rıfâî’nin büyük âlim ve velî olduğunu biliyordu. Halîfe, Ahmed Rıfâî hazretlerine gönderdiği mektûpta şöyle yazıyordu:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Emîr-ül-mü’minîn’den Seyyid Ahmed Rıfâî’ ye! Sizden çok nasihat istiyorum. Çünkü ben, sizin nasihatlerinize çok muhtacım. Bana yapacağınız nasihatler çok faydalı olacak. Allahü teâlânın size ihsân ettiği kıymetli bilgilerden bana yazınız. Çünkü siz, Allahü teâlânın ma’nevî lütuflarına mazhar olan bir zâtsınız. Bana ve bütün müslümanlara duâ ediniz.”

Seyyid Ahmed Rıfâî, mektûbu okuduktan sonra; “Ne diyeyim! Eğer nasihate gücüm yetmez desem, riya olur. Eğer gücüm yeter desem, hoş birşey olmaz. Lâ havle velâ kuvvete illâ billâ-hil aliyyil-azîm” dedi. Sonra kâğıt istedi. Talebelerinden Ahmed bin Abdülmuhsin Tarrî’ye şöyle yazdırdı:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâya hamd-ü senalar olsun. Onun Resûlüne (aleyhisselâm) salât ve selâm olsun. Nasihat isteyen mektûbunuz bana ulaştı. Peygamber efendimiz; “Din nasihattir, din nasihattir, din nasihattir” buyurdu. Eğer bu hadîs-i şerîf olmasaydı, sana bu nasihati yapmazdım. Çünkü, senin gibi insanlara nasihat için iki şart lâzımdır 1-Nasihat edenin ihlâslı olması, 2-Amel etmek şartıyla, din kardeşinin yaptığı nasihati kabûl etmek.

Ey mü’minlerin emîri! Resûlullahın sünnetine tâbi olmak sûretiyle, Allahü teâlânın emirlerini nefsinde yaşar ve Allahın emirlerine saygı gösterirsen, insanlar da senin me’murlarına saygı gösterirler.

Ey emir! Bizans Kayserinin ve mecûsî sultanlarının memleketlerindeki kuvvetlerine bakma. Onlar câhil oldukları için, hakdan uzaklaşıp, dünyalıklara yöneldiler. Onlar ölünceye kadar dünyâ muhabbeti ve arzusu ile yaşadılar. Emri altında olanlara, yumuşaklıkla iyi muâmale etmediler. Onlara güç gelecek işler emrettiler.

Ey mü’minlerin emîri! Sana gelince; sen, müslümanların malını, canını ve memleketlerini muhafaza et. Her işinde Allahü teâlâdan kork. Her hâlinde Resûlullahın (aleyhisselâm) emrine uy. O zaman sen, Allahü teâlânın himâyesinde, Resûlullahın gölgesinde olur, sözü geçerli biri olursun. Allahü teâlânın meleklerden olan orduları ile dâima yardım olunursun.

Ey mü’minlerin emîri! Bu dünyâda, yiyecek, içecek ve giyecek şeylerden sana her gelene dikkat et İnsanlara zulm etmekden sakın. Şeytan seni aldatıp zulme yönelttiği zaman, nefsine şöyle sor “Şayet zulmedilen, hapsedilen, kahredilen, iftira edilen sen olsaydın, kendin için sultandan ne isterdin?” Kendine nasıl muâmele edilmesini istiyorsan, insanlara öyle muâmele et. Çünkü sen böyle yaparsan, adâleti ve insanlığın icâbını yerine getirmiş olursun. Şunu iyi bil ki senin mülk ve devletin, Allahü teâlânın mülküne göre pek azdır. Sen ve senin mülkün, Allahü teâlânın mülküdür.

Ey mü'minlerin emîri! Senin dünyâda nasîbin; seni gölgeleyecek miktarda gölge, seni örtecek kadar elbise, seni doyuracak kadar yiyecek, mallarından sana âit olan miktardır. Sen, Allahü teâlânın emirlerine riâyet etmek sûretiyle, O'na karşı olan edebi gözetirsen, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânlarına kavuşursun. Allahü teâlânın emrine uymaz, mahlûklarına zarar verirsen, zâlim olursun.

Ey mü'minlerin emîri! Şunu iyi bil ki, sultanların ordusu, adâlettir. Bekçileri, yaptıkları işlerdir. Hâllerini bildiren defterleri ise, emri altında çalışanlar ve arkadaşlarıdır. Bu defterler, halkın gözü önündedir. Onun için bu defterleri ıslâh et, muhafazasını sağlam yap, ordunu kuvvetlendir. Akıllı ve dindar kimselerle beraber ol. Katı kalbli, zâlim ve dalâlette olan (sapık) kimselerden uzak dur. Çünkü böyle kimseler, senin düşmanlarındır. İşlerini, kadınların, gençlerin ve mürüvvetsiz kimselerin eline verip, onların oyuncağı hâline getirme. Çünkü onlar işleri karıştırır, kötü bir şekilde sonuçlanmasına sebep olurlar. Bir işi yapmak istediğin zaman, o işte insaflı ve adâletli ol ki, hakkı olmayan birine o işi teslim etmiyesin. Allahü teâlâyı zikret. Kendini haksızlık yapmaktan uzak tut. Çünkü bulunduğun makam, hak üzere bulunulacak, hak üzere yürünülecek bir makamdır. Kızdığın zaman affa sarıl. Çünkü affetmek sûretiyle yapacağın hatâ, ceza vermek sûretiyle yapacağın hatadan daha iyidir.

İşlerinde, dindar, hikmet ehli, din gayreti bulunan kimseleri seç. Onlar arasından da, tabiat bakımından güzel, akıl bakımından olgun, görüşü ve konuşması iyi, delili sağlam olanlarını seç. Allah ve Resûlünü en iyi bilen kimseleri seç. Adâlet husûsunda, iyi veya kötü, mü'min veya kâfir, herkese eşit muâmele et Dînin ve din ehlinin (âlimlerin) hakkını gözet. Vefât edip Rabbine kavuştuğun zaman, akıbetinin iyi olmasına vesile olacak işleri yap."

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 152

2) El-A'lâm cild-3, sh. 314

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 526, 527

4) Tiryâk-ül-muhibbîn mukaddimesi

5) Brockelmann Gal. 2, sh. 160

VELİYYÜDDÎN TEBRÎZÎ

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdullah el-Hatîbî et-Tebrîzî olup, künyesi Ebû Abdullah'dır. Lakabı ise Veliyyüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 749 (m. 1347) senesinde vefât etti.

Hayatı hakkında fazla bir bilgi olmayan Veliyyüddîn Tebrîzî, Hasen bin Muhammed Tayyibî'den ilim öğrendi. Velîyyüddîn Tebrîzî, İmâm-ı Begavî'nin "Mesâbîh" kitabına ek ve açıklamalar yaparak, "Mişkât-ül-mesâbîh" adını verdi. Bu kitabını 737 (m. 1336) senesinde tamamladı. Mişkât kitabına çok çeşitli şerhler yapılmıştır. Bunların en kıymetlisi, Abdülhak-ı Dehlevî'nin yapmış olduğu "Eşi'at-ül-lemeât'dır. Dört büyük cild hâlinde basılmıştır. Veliyyüddîn Tebrîzî'nin ayrıca "El-İkmâl fî esmâ-ir-ricâl" adlı bir eseri daha vardır. Miskât'ın kenarında basılmıştır.

Veliyyüddîn Tebrizi'nin, Miskât kitabında rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden ba'zıları şunlardır:

"İnsanlara merhamet etmeyene, Allahü teâlâ merhamet etmez."

"Zulme mâni olarak, zâlime de mazlûma da yardım ediniz."

"Satın alınan bir gömleğe verilen paranın onda dokuzu helâl ve onda biri haram para ise, bu gömlekle kılınan namazı Allahü teâlâ kabûl etmez."

"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulm etmez. Onun yardımına koşar. Onu küçük ve kendinden aşağı görmez. Onun kanına, malına, ırzına, namusuna zarar vermesi haramdır."

"Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bir kimse kendisine yapılmasını sevdiğini, din kardeşi için de sevmedikçe, îmânı tamâm olmaz."

"Kötülüğünden komşusu emîn olmıyanın, Allaha yemîn ederim ki imânı yoktur."

"Kalbinde merhameti olmıyanın, îmânı yoktur."

“İnsanlara merhamet edene, Allah merhamet eder.”

“Küçüklerimize acımıyan ve büyüklerimize saygılı olmıyan, bizden değildir.”

“İhtiyarlara saygı gösteren ve yardım eden, ihtiyârlayınca, Allah ona da yardımcılar nasîb eder.”

“Allahın sevdiği ev, yetim bulundurulan ve ona iyilik yapılan evdir.”

“Yanında birini gıybet edeni susturan kimseye, Allahü teâlâ dünyâda ve âhırette yardım eder. Gücü yeterken susturmazsa, Allahü teâlâ onu dünyâda ve âhırette cezalandırır.”

“Din kardeşinin ayıbını, utanç verici hâlini görüp de bunu örten gizleyen kimse, İslâmiyetten önce Arabların yaptıkları gibi, diri gömülen kızı mezardan çıkarmış, ölümden kurtarmış gibidir.”

“İki arkadaştan Allah indinde daha iyi olanı, arkadışına iyiliği daha çok olanıdır.”

“Birinin iyi veya kötü olduğu, komşularının onu beğenip beğenmemesi ile anlaşılır.”

“Çok namaz kılan, çok oruç tutan, çok sadaka veren, fakat dili ile komşularını incitenin gideceği yer Cehennemdir. Namazı, orucu sadakası az olup, dili ile komşularını incitmeyenin yeri Cennettir.”

“Allah dünyalığı, dostlarına da, düşmanlarına da vermiştir. Güzel ahlâkı ise, yalnız sevdiklerine vermiştir.”

“Bir kimsenin ırzına, malına saldıranın sevâbları, kıyâmet günü o kimseye verilir, ibâdetleri, iyilikleri yoksa, o kimsenin günahları buna verilir.”

“Allahü teâlâ indinde günahların en büyüğü, kötü huylu olmaktır.”

“Bir kimse, sevmediği birisine belâ, sıkıntı geldiği için sevinirse, Allah, bu kimseye de bu belâyı verir.”

“Hased etmeyiniz! Ateş odunu yok ettiği gibi, hased de sevâbları giderir.”

“İyi huylu, dünyâda ve âhırette iyiliklere kavuşacaktır.”

“Allahü teâlâ, dünyâda güzel sûret ve iyi huy ihsân ettiği kulunu, âhırette Cehenneme sokmaz.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Ebû Hüreyre’ye “İyi huylu ol” buyurdu. “İyi huy nedir?” deyince; “Senden uzaklaşana yaklaşıp nasihat et ve sana zulmedeni affet. Malını, ilmini, yardımını senden esirgeyene, bunları bol bol ver!” buyurdu.

“Kibirden, hıyânetten ve borçtan temiz olarak ölen kimsenin gideceği yer Cennettir.”

“Zevcelerinizi döğmeyiniz! Onlar, sizin köleniz değildir.”

“Allah indinde en iyiniz, zevcesine karşı en iyi olanınızdır. Zevcesine karşı en iyi olanınız benim.”

“Îmânı üstün olanınız, huyu daha güzel ve zevcesine daha yumuşak olanınızdır.”

“İki kişi mescide gelip namaz kıldılar. Kendilerine birşey ikram edildi. Oruçlu olduklarını söylediler. Bir süre konuştuktan sonra kalkıp giderlerken, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bunlara; “Namazlarınızı tekrar kılınız ve oruçlarınızı tekrar tutunuz. Çünkü konuşurken bir kimseyi gıybet ettiniz. Gıybet etmek, ibâdetlerin sevâbını giderir” buyurdu.

Enes bin Mâlik’in rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki:“Kıyâmet günü insanlar Arasat’ta toplanır. Bir kısmı, diğerlerinin üzerine dalga gibi vurur, birbirlerine karışırlar. Mahşer halkı hep birden, Âdem aleyhisselâma gelirler. “Rabbinden bizim için şefaat dile!” derler. Âdem (aleyhisselâm); “Ben şefaate izinli değilim, İbrâhim aleyhisselâma gidiniz. O, Allahü teâlânın Halîlidir” der. İnsanlar ona gelirler. O da; “Ben şefaate izinli değilim. Mûsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Kelîmullahtır” der. Ona gelirler, o da; “Ben de şefaat edemem, Îsâ aleyhisselâma gidiniz. O, Rûhullahtır” der. Ona giderler, o da; “Ben şefaate izinli değilim. Muhammed aleyhisselâma gidiniz. O, Habîbullahtır” der. Mahşer halkı bana gelirler. Ben; “Şefaat ederim” derim. Şefaat etmek için Rabbimden izin isterim, izin verilir. Hak teâlânın bana bildireceği hamdler ile hamd ederim. Şimdi o hamdler hafızamda yoktur. Sonra yere kapanır, secde ederim. Hak teâlâ bana; “Yâ Muhammed! Şefaat et, kabûl olunur” buyurur.

Ben; “Yâ Rabbî! Ümmetime rahmet et, onlara merhamet et” ma’nâsına gelen; “Ümmeti, Ümmeti” derim, (iki kere buyurması, te’kid için veya nidâ içindir ki, ümmeti kendisine yaklaşsınlar, ateşten korunsunlar. Zîrâ nûr-i şerîfleri ateşi söndürür.) Sonra bana; “Yâ Muhammed! Var, kalbinde arpa danesi kadar îmânı olanı ateşten çıkar” buyurulur. Ben de gider, kimin kalbinde arpa dânesi kadar îmânı varsa, ateşten çıkarır geriye dönerim. Yine o hamdler ile hamd ederim ve secde ederim. Yine bana; “Yâ Muhammed! Söyle işitilir, iste, verilir. Şefaat et, kabûl olunur” buyurulur. Ben; “Yâ Rabbî! Ümmetime rahmet et” derim. O zaman “Kalbinde zerre kadar veya hardal dânesi kadar îmânı olanları ateşten çıkar” buyurulur. Giderim, kalbinde zerre kadar îmânı olanları ateşten çıkarırım. Yine dönerim. Secdeye varır, niyaz ederim. “Git, kalbinde hardal tanesinden de çok az îmânı olanları da ateşten çıkar” buyurulur. Gider, böyle îmânı olanları da ateşten çıkarırım. Dördüncü defa da Rabbimden, Lâ ilahe illallah diyenlere de şefaat etmemi isterim. Allahü teâlâ; “Onları ateşten çıkarmak senin üzerine değildir. Fakat, izzetim, Celâlim, Kibriyâm hakkı için, onları elbette ateşten çıkarırım” buyurur.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) haber veriyor. Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına biri geldi.

“Ensârdan bir kız ile evlenmek istiyorum” dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ona; “Kızı (bir kere) gör! Çünkü, Ensâr kabilesinin gözlerinde birşey vardır” buyurdu.

“Kadınlar, görüştükleri kadınların güzelliklerini, iyiliklerini, zevclerine anlatmasınlar. Zevcleri, o kadınları görmüş gibi olurlar.”

“Yâ Ali! Bir kadını görürsen, yüzünü ondan ayır. Ona tekrar bakma! Ansızın görmek, günah olmaz ise de, tekrar bakmak günah olur.”

“Avret yerinizi açmayınız! (Ya’nî, yalnız iken de açmayınız.) Çünkü, yanınızdan hiç ayrılmayan kimseler vardır. Onlardan utanınız ve onlara saygılı olunuz! (Bu kimseler, Hafaza denilen meleklerdir ki, insandan yalnız halâda ve cimâ’da ayrılırlar.)”

“Bir kızın güzelliğini gören kimse, gözünü ondan hemen ayırırsa, Allahü teâlâ ona yeni bir ibâdet sevâbı ihsân eder ki, bu ibâdetin lezzetini hemen duyar.”

“Allahü teâlâ, kuluna verdiği ni’metleri görmeyi sever.”

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) diyor ki:

Resûlullah (aleyhisselâm) bize geldi. Evde saçları dağınık biri vardı. Bunu görünce; “Bu, saçlarını düzeltecek birşey bulamamış mı?” buyurdu. Elbisesi kirli birini de görünce; “Elbisesini yıkayacak birşeyiyok mu?” buyurdu”

Tabiînden Ebü’l-Ahves, babasından haber veriyor. Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına gittim. Elbisem eskimiş idi. “Malın yok mu?” buyurdu. “Malım var” dedim. “Ne cinsden malın var?” buyurdu. “Her cinsden var”, dedim. “Allahü teâlâ mal verince, ni’metlerin eserini üzerinde görmelidir!” buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) El-A’lâm cild-6, sh. 234

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 211

3) Mu’cem-ül-matbû’ât sh. 627

4) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1699

5) Brockelmann Gal-2, sh. 195; Sup-2, sh. 262

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 187, 409, 1041

7) Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 115

VENŞERÎSÎ (Hasen bin Osmân)

Cezâyir-Tilmsân’da yetişen fıkıh âlimlerinden. İsmi, Hasen bin Osman bin Atıyye el-Venşerîsî’dir. Tahminen 724 (m. 1324) senesinde doğdu. Büyük ve âdil bir fıkıh âlimi idi. Matematik ilmini çok iyi bilirdi. Fıkhın bir babı olan ferâiz (miras) bilgilerinin hesaplarını çok güzel yapardı. Fıkhın her

mes’elesinde derin bilgiye sahipti. Kıymetli eserleri ve şiirleri vardır. Fazilet ve güzel ahlâk sahibi idi. Ferâiz ilmine dâir olan manzûm eserinin ibâresi kolay olup, ma’nâyı tam olarak açıklamaktadır. 790 (m. 1388) senesinde vefât etti.

Talebesi İbn-ül-Ahmer diyor ki: “Bizim hocamız, Venşerîsî diye tanınmış olup, büyük bir fakîh ve müfd, müderris ve kadı idi. Ferâiz ve edebiyat ilimlerinde Üstün bir yeri vardı. Hacca gitmiş olup, Ebû Ali ibn-il-Fakîh-is-Sâlih Ebî Sa’îd Osman Ticanî diye de tanınırdı. O, beni icâzet-i mutlaka ile me’zûn etti. Hocam, sahip olduğu ilimleri, büyük fakîh, hatib, müftî ve kadı olan ve Magrib’deki muhaddislerin sonuncusu kabûl edilen Ebü’l-Berekât İbn-ü Hâcc el-Belfikî’den öğrendi.”

¾¾

1) Ta’rîf-ül-halef bi-ricâl-is-salef cild-2, sh. 128

YAFİÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdullah bin Es’ad bin Ali bin Süleymân bin Felah el-Yâfiî’dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, lakabı Afifüddîn’dir. 698 (m. 1298) senesinde Yemen’de doğdu. 768 (m. 1367) senesinde Mekke’de vefât etti.

Yâfiî, Yemen’de Allâme Ebî Abdürrahmân Muhammed bin Ahmed ez-Züheynî ve Aden kadısı Şerefüddîn Ahmed bin Ali el-Harrâzî’den ilim öğrendi. Küçüklüğünde, Kur’ân-ı kerîm okumak ve ilim öğrenmekten başka birşeyle meşgûl olmadı. Âlim ve kâmil bir zât olarak yetişti. 712 (m. 1312) senesinde hac farizasını yerine getirmek için Mekke-i mükerremeye gitti. Orada Şeyh Ali et-Tivâşî ile görüştü ve ondan ilim öğrendi. Sonra Mekke’ye yerleşti ve orada evlendi. Mekke-i mükerremede birçok âlimin dersini dinledi. Fakîh Necmüddîn et-Taberî hocalarından olup, “Hâvî” kitabını ondan okudu. Hadîs ilmini Ridâ et-Taberî’den öğrendi. Sonra Mekke’den ayrılarak, on sene insanlardan uzak yaşadı.

Yâfiî, 734 (m. 1333) senesinde Kudüs’e gitti. Oradan Şam’a, sonra Mısır’a giderek İmâm-ı Şafiî hazretlerinin kabrini ziyâret etti. Karâfe denilen yerde, Hüseyn el-Câkî ve Şeyh Abdullah el-Menûfî’nin sohbetlerinde bulundu. Daha sonra Hicaz’a dönüp, bir süre Medîne-i münevverede ikâmet etti. 738 (m. 1337) senesinde Mekke’ye uğrayıp, oradan Yemen’e gitti. Hocası Şeyh Ali et-Tavâşî’yi ziyâret etti. Sonra tekrar Mekke’ye dönerek, vefât edinceye kadar orada ikâmet etti.

Esnevî, onun hakkında; “Yâfiî çok eserler yazdı. Kasidesi meşhûrdur. Fakirlere çok yardım ederdi. Alçak gönüllü idi. Vefâtına kadar, talebelerine maddî ve ma’nevî her türlü yardımdan geri durmadı” demektedir.

İbn-i Râfi’de onun hakkında şöyle demektedir: “Tasavvuf ve kelâm ilmine dâir çok eser yazdı. Ayrıca bozuk i’tikâd sahibi İbn-i Teymiyye’ye bir reddiye yazdı.”

Kendisi şöyle anlatır: “Bir zamanlar ilmi bırakmak ve hep ibâdetle meşgûl olmak istedim. Bu düşüncem, üzüntü hâlini aldı. Bu sırada, o zamana kadar okumadığım bir kitaptan bir yer açtım. Şu beyitler ile karşılaştım:

Üzüntülerini at, işini kazaya bırak,
Ba’zan darlık açılır, ba’zan dar olur feza

Sıkıntının ardından bakarsın gelir rızâ,
Bir hâlle sevinirsin, maziyi unutturur,

Allah dilediğini yapar, sen
O’ndan yüz döndürme.

Bunu okuyunca rahatladım. Allahü teâlâ kalbimi ilme karşı genişletti. Bu sebeple Mekke-i mükerremeye gittim. Orada bir müddet ilim öğrendim.”

Yine kendisi şöyle anlatır: “Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret için Medîne-i münevvereye gidiyordum. Yolda kendi kendime; “Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) izin vermeyince bu şehre girmem” dedim. Ondört gün Bâb-ül-medîne’de durdum, bir gece rü’yâmda Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Bana; “Ey Abdullah, ben dünyâda senin peygamberin, âhırette şefaatçin, Cennette ise arkadaşınım. Yemen’de on kişi vardır. Onları ziyâret eden, beni ziyâret etmiş olur. Onları üzen, beni üzer” buyurdu. Ben; “Yâ Resûlallah! Onlar kimlerdir?” diye sorunca; “Beşi hayattadır, beşi ölmüştür” buyurdu. “Yaşayanlar kimlerdir?” diye sordum. “Hullî sahibi Şeyh Ali Tivâşî, Hırz sahibi Şeyh Mensûr bin Ca’da, Mensûret-ül-mühcem sahibi Muhammed bin Abdullah, Selâmet sahibi fakîh Ömer bin Ali Zeyla’î ve Ber sahibi Şeyh Muhammed bin Ömer Nehârî’dir.

Vefât etmiş olanlar Ebü'l-Gays bin Cemîl, fakîh İsmâil Hadramî, fakîh Ahmet bin Mûsâ bin Acîl, Şeyh Muhammed İbni Ebû Bekr Hakemi ve fakîh Muhammed bin Hüseyn Iclî'dir" buyurdu. Bunun üzerine ben bunları görmeye gittim. Hayatta olanlarını buldum. Benimle konuştular, ölmüş olanlara gelince, onların kabirlerini ziyâret ettim ve Şeyh Muhammed Nehâri'ye gittiğimde bana; "Merhaba ey Resûlullah'ın (aleyhisselâm) elçisi!" buyurdu. "Bu hâle ne ile kavuştun?" diye ona sorduğumda, bana; "Bekâra sûresi ikiyüzseksenikinci âyet-i kerîmesinin meâlen; "... Allahdan korkun, Allah size ilim öğretiyor" olan son kısmını okudu. Yanında üç gün kaldıktan sonra Medine'ye döndüm. Yine ondört gün Bâb-ül-medîne'de bekledim. Bir gece yine Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) rü'yâmda gördüm.

Bana; "Onunu da ziyâret ettin mi?" buyurdular. Ben! "Evet" cevâbını verdim ve; "Yâ Resûlallah! Medine'ye girmeme izin var mı?" diye sordum. "Gir, sen emîn olanlardansın" buyurdu.

Şöyle anlatılır: "Sâlihlerden biri, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) rü'yâsında gördü. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Abdullah Yâfiî'nin ağzına taze hurma koyuyordu. Resûl-i ekremin yanında Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer vardı. Onlara ise olgunlaşmış hurma ikram ediyordu. Bu rü'yâ görüldüğü zaman Yâfiî hayatta idi. Sabahleyin, rü'yâyı gören zât, İmâm-ı Yâfiî'nin meclisine gidip rü'yâsını anlatmak istedi. Huzûrunda büyük kalabalık vardı. Oradakilerden biri; "Yaş hurma ile Şeyh temyiz edildi" dedi. Orada bulunanlardan fakir birisi de; "Ey Abdullah, korku ve ümid arasında olduğundan, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) sana taze hurma verdi. Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'in îmânları kuvvetli olduğundan, Server-i âlem (aleyhisselâm) onlara tam olgunlaşmış hurma ikram etti" dedi."

Mekke'de yaşıyan sâliha hanımlardan birisi, Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) rü'yâsında gördü. Rü'yâsını şöyle anlattı: Fahr-i âlem (aleyhisselâm), Abdullah Yâfiî'nin kapısının önünde duruyor idi. Sonra; "Ey Yâfiî! Allahü teâlâya karşı sana ben kefilim" buyurdu ve bunu üç sefer tekrarladı. Sonra Resûl-i ekrem, eli ile İmâm-ı Yâfiî'nin evinin önünü işâret ediyordu. Evin önünde fakirlerden bir cemâat bulunuyor ve ondan yiyecek birşey istiyorlardı."

Şeyh Kudât Mecdüddîn-i Şîrâzî şöyle anlatır: "Bir gece rü'yâmda Mekke-i mükerremede olduğumu gördüm. Elimde birkaç cüzlük bir hadîs kitabı vardı. Kendi kendime; "Mekke'de birkaç büyük âlim var, onların yanına gidip bu kitabı okuyayım" dedim. O sırada bir ses; "O kimselerin Allahü teâlâ katındaki kıymetleri, İmâm-ı Yâfiî'den büyük değildir" dedi. İçimde bir şüphe uyandı.

Sonra ses; "Şam ve Mısır'da kadri ve kıymeti ondan daha büyük kimse yoktur" dedi. O anda dışarı çıktım. Yolda geçen birine rü'yâmı anlattım. O da; "Sen onu göreceksin, güneş gibi olacak ve sonra da vefât edecek" dedi. Heyecanla uyandım. Rü'yâmın hepsini bir kâğıda yazdım ve târihi kaydettim. Sonra rü'yâmı Kâ'be'de ba'zı sâlih kimselere anlattım. Onlar bana! "İmâm-ı Yâfiî zamanın kutbudur" dediler. Kutub olduğu günden yedi gün sonra vefât etti."

İmâm-ı Yâfiî buyuruyor ki: "Mevtaları iyi veya kötü hâlde görmek, cenâb-ı Hakkın ba'zı kullarına ihsân ettiği bir keşfdir, kerâmettir. Dirilere müjde vermek, onlara doğru yolu göstermek veya ölüler için hayırlı bir iş yapılmasına, borçlarının ödenmesine yaraması içindir, ölüleri görmek, daha çok rü'yâda olmaktadır. Uyanık iken görenler de vardır. Evliyâ için, hâl sahibleri için kerâmettir."

"Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyor ki: ölülerin illiyyîndeki veya siccîndeki rûhları, arasıra, ya'nî Allahü teâlâ dileyince, mezarlarındaki cesedlerine iade olunurlar. En çok Cum'a geceleri böyle olur. Birbirleri ile buluşurlar, konuşurlar. Cennetlik olanlar, ni'metlere kavuşur. Azap görecekler, azâb olurlar. Rûhlar, illiyyinde veya siccînde iken cesed olmaksızın da, ni'metlenir ve azap çekerler. Kabirde ise, rûh ve cesed birlikte ni'metlenir. Yahut azâblanır."

İmâm-ı Yâfiî birçok eser yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Mir'ât-ül-cinân: Tabakât kitabı olup, birçok âlimin hâl tercümesi anlatılmaktadır. 2-Ravd-ur-rıyâhîn, 3-Neşr-ül-mehâsin-il-gâliyyi, 4-Menâkıb-i Abdülkâdir, 5-Mürhem-ül-ilel, 6-El-İrşâd vet-Tatrîz fî fadlı zikrillâh ve tilâveti Kitâb-il-azîz, 7-Divânü Şi'r.

İmâm-ı -Yâfiî'nin "Neşr-ül-mehâsin-il-gâliyyi" adlı eserinden ba'zı bölümler:

Birinci fasıl: Allahü teâlânın yardımı ile derim ki, evliyâda kerâmetlerin zuhuru, meydana gelmesi, aklen caiz ve naklen vâkidir. Aklen caiz olması: Allahü teâlâ herşeye kadirdir,

kerâmetler de, mu'cizeler kabilinden mümkün olan şeylerdir. Ehl-i sünnet ve cemaat âlimleri böyle der ve eserleri de böyle söyler. Bu, şarkta, garbda, Arab diyârı olsun, Acem diyârı olsun, her tarafta böyledir.

Kerâmetlerin naklen vukû'u: Bu husûs, Kur'ân-ı kerîmde, hadîs-i şerîflerde ve haberlerde bildirilmiştir. Kur'ân-ı kerîmde, Hazreti Meryem hakkında meâlen; "Bunun üzerine Rabbi, Meryem'i güzel bir kabûl ile kabûl buyurdu ve onu iyi bir şekilde yetiştirdi. (Eniştesi) Zekeriyyâ Peygamberi de ona kefil (himâyesine me'mûr) kıldı. Zekeriyyâ ne zaman Meryem'in bulunduğu mihraba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. "Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?" dedi. O da; "Bu, Allah tarafından gönderiliyor. Şüphe yok ki, Allah dilediğini hesapsız olarak rızıklandırır" dedi. buyurulmuştur. (Âl-i îmran-37). Zekeriyyâ (aleyhisselâm), yazın hazret-i Meryem'in yanında kış meyvesi, kışın da yaz meyvesi buluyordu. Yine Kur'ân-ı kerîmde, Meryem (radıyallahü anha) hakkında meâlen; "Hurmanın da dalını kendine doğru silkele, üzerine devşirilmiş taze hurmalar dökülsün" buyurulmuştur. (Meryem-25). Bu taze hurma, zamanının dışında oluyordu.

Yine Mûsâ aleyhisselâmın annesine, oğlu Mûsâ'yı Nil nehrine bir sepet içinde bırakması ilham olunmuştur. Ayrıca Eshâb-ı Kehf'in (r.anhüm) kıssası, köpeğin onlarla konuşması gibi hayret verici hâdiseler ve daha başkaları, kerâmetlerin naklen delîlidir. Bütün buraya kadar zikredilenler, peygamber değil velîdir.

Mu'cize ile kerâmet arasındaki fark: Mu'cize ile kerâmet arasındaki farklar şunlardır:

1-Mu'cizede, Tehaddî etmek, ya'nî "Siz de yapınız! Yapamazsınız!" demek şart değil ise de, mu'cizenin ma'nâsında tehaddî vardır. Kıyâmet hâllerinden ve ileride olacak şeylerden haber vermekde tehaddî olamıyacağı için, bunlar kafirlere karşı mu'cize değildir. Mü'minler, bu haberlerin mu'cize olduklarına inanırlar. Evliyânın kerâmetleri de, peygamberlik iddia etmedikleri için ve tehaddî bulunmadığı için, mu'cize olamazlar.

2-Peygamberlerin mu'cizesini izhâr etmesi gerekir. Kerâmette ise, velînin kerâmetini gizlemesi gerekir. Ancak zarûret hâlinde izin ile veya elinde olmıyan bir durum ile veya talebelerinin îmânını kuvvetlendirmek için olursa bu müstesnadır. Fakat normal hâlde mutlak olarak, velînin kerâmetini gizlemesi gerekir ve ona kerâmetini izhâr etmesi caiz değildir.

Zarûret hâlinde velînin kerâmet göstermesi şöyle olur: Birisi, evliyâdan bir zâta; "Ya bana harikulade bir şey gösterirsin veya seni öldürürüm" demesi üzerine, o da ona ba'zı harikulade hâller gösterdi ve yakınlarında bulunan deveye nazar edince, deve altın oldu. Boş testiyi alıp havaya atınca, testi kırılmadan ve su dolu olarak düştü.

Sultanlardan birisi, evliyâdan bir zâtı imtihan etmek istemişti. İki çeşit et yemeği hazırlattı. Birisi dîne uygun olarak kesilmiş etten, diğeri ise leş eti idi. Herbirini bir kaba koydurdu ve hazırlanan sofraya getirtti. O zâtı ve talebelerini da'vet etti. Hepsi hazır olunca, sultan onlara etlerden yemelerini söyledi. Bu sırada velî zât talebelerine; "Bugün ben sizin hizmetcinizim" dedi ve iki eti birbirinden ayırdı. Dîne uygun olarak kesilmiş etleri talebelerinin önüne, leş olanını da sultanın adamlarının önüne koydu. Sonra; Temiz ve helâl olan, temiz olanındır" dedi.

İlmiyle âmil olan âlimlerden birisi, bir eserinde şöyle anlattı: "Birisi, Ebû Abbâs Mürsî'yi, acaba yiyecek mi, yoksa bilip yemiyecek mi diye imtihan etmek istedi. Onu evine da'vet ederek, önüne bir kap yemek koydu. Ebü'l-Hasen Mürsî şöyle dedi: "Yemek helâl olmadığı zaman Hâris-i Muhâsibî'nin bir damarı hareket eder ve o yemeği yemezdi. Yemek helâl olmadığı zaman, benim elimde ise, altmış damar hareket eder." Bunun üzerine yemek sahibi, bu yaptığından dolayı tövbe ve istiğfarda bulundu."

Kerâmet ile sihir arasındaki fark: Sihir ve benzeri şeyler, ba'zı şeylerin sebeplerini yaparak, o şeylerin meydana gelmelerini sağlamaktır. Ba'zan da mevcûd olmıyan şeyi, varmış gibi göstermektir ki, zâhirde yok olduğu hâlde vehmde ve hayâlde var görünür. Bunlar hârika değildir. Sihir ancak kâfirler, zındıklar ve fâsıklarda görülür. Kerâmet, onların hiçbirinden zuhur etmez, İmâm-ül-Harameyn (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Bu, ulemânın icmâ'ı ile sabittir."

Şihâbüddîn Sühreverdî'nin arkadaşlarından Behâüddîn Sindî'nin yanına bir Brehmen gelmişti. Brehmen, o mecliste havaya yükselince, Behâüddîn Sindî de havaya yükselip, meclisin etrârında havada dolaştı. Bu durumu gören Brehmen,

hemen müslüman oldu. Çünkü Brehmenler, sâdece havada yükselebiliyorlar, fakat dolaşamıyorlardı.

Yine evliyânın büyüklerinden Ebû Abdullah bin Hafif ile münâzara eden Brehmen papazlarından birisi; “Gel seninle kırk gün yemek yememe husûsunda anlaşalım. Bakalım hangimiz sabredebilecek” dedi. İbn-i Hafif bunu kabûl etti. Brehmen papazı, kırk gün dayanamıyarak yemek yedi. İbn-i Hafif kırk günü tamamladığı gibi, durumu gayet iyi idi. Hiçbir zayıflık, hâlsizlik durumu görünmüyordu. Sevinçli ve neş’eli bir hâli vardı. Ondan bir nur yükseliyordu.

Yine İbn-i Hafif’i, Brehmen papazlarından birisi, muayyen bir müddet su altında kalmaya da’vet etti. İbn-i Hafif onun bu teklifini kabûl etti. Ta’yin edilen müddet dolmadan önce, Brehmen papazı dayanamıyarak öldü. İnsanlar onun öldüğünü, cesedi suyun yüzüne çıktığı zaman anladılar, İbn-i Hafif ise, ta’yin edilen vakte kadar su altında kaldı ve sonra sudan çıktı.

3-Mu’cizenin, Peygamberin peygamberliğine delâleti kat’idir. Peygamberler ma’sûmdurlar. Onlar, peygamber olduklarını bilirler. Kerâmetin vilâyete delâleti kat’î değil, zannîdir. Evliyâ ma’sûm değildir, fakat mahfûzdur.

Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) zamanında kerâmetler görülmüştür ve bunlar çoktur. Ancak, onlardan sonra evliyâdan zuhur eden kerâmetler daha çoktur. Çünkü Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), Resûlullahın (aleyhisselâm) sohbetinde, vahyin inişi sırasında hazır bulunmaları, meleklerin gelip gitmelerinin bereketi ile bâtınları nûrlandı. Kendilerini Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeyleri bırakıp, âhiretlerini ma’mûr etmeye çalıştılar. Kalbleri ma’nevî kirlerden temizlendi. Kavuştukları bu ni’metler sebebiyle, kerâmet göstermekten uzak kaldılar.

İlmi ile amel eden, sâlih ve hilm sahibi âlimler, eskiden beri tasavvuf yolunda bulunanlara inanırlar, onları ziyâret ederler, meclislerine devam etmek ve duâlarını almak sûretiyle onların bereketinden faydalanmaya çalışırlardı. Onlara hürmet ederler, onlardan birisinin huzûrunda, çocuğun hocası önünde oturur gibi otururlardı, onlara karşı edebde kusur etmemeye çalışırlardı. İmâm-ı Şafiî, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel, İbn-i Süreyc, İbn-i Fûrek, İmâm-ı Haremeyn, Huccet-ül-İslâm Ebû Hâmid Gazâlî, İzzüddîn bin Abdüsselâm, Takıyyüddîn bin Dakîk-ül-Iyd, Muhyiddîn Nevevî ve birçok âlim, tasavvuf büyüklerine karşı çok hürmet göstermişlerdir. Bunlara dâir, birçok meşhûr rivâyetler vardır.

Meselâ Takıyyüddîn İbni Dakîk-ül-Iyd, tasavvuf yolunda bulunanların yanına gider, onları ziyâret eder, onlardan duâ ister, huzûrlarında çok mütevâzi ve fakir bir hâlde bulunurdu.

Muhyiddîn-i Nevevî (radıyallahü anh), tasavvuf büyüklerinden Yâsîn Müzeyyî’nin yanına gider, sohbetlerini dinler, yaptığı nasihatleri kabûl ederdi. Hattâ Yâsîn Müzeyyî, ona; vefâtından az önce, yanında bulunan emânet kitapları sahiblerine verip memleketine gitmesini emretmişti. Muhyiddîn Nevevî, onun bu emrini yerine getirdi ve memleketine gitmek üzere yola çıktı. Memleketine varınca, çoluk-çocuğu ve kardeşleri arasında vefât etti.

Evliyânın kerâmeti, Peygamberlerin (aleyhisselâm) mu’cizelerinin tamamlayıcısı durumundadır ve onlardan sayılır. Kerâmet, velînin doğruluğuna şehâdet eder. Bu ise, velînin, dîninde övülen ve medhe lâyık bir durumda olduğunu, bu da, onun dîninin hak olduğunu gösterir. Her velî, dîni husûsunda peygamberine tâbidir. Tâbi olanın dininin hak olması, tâbi olunanın (Resûlullah efendimizin) dîninin hak olduğunu gösterir. Kerâmet, harikulade bir iştir. Her harikulade iş, peygamberin peygamberliğinin doğruluğunu gösterir. Dolayısıyla o, peygamberin mu’cizesi olmaktadır. Ya’nî velînin kerâmeti, tâbi olduğu peygamberin mu’cizesi cümlesindendir.

Mü’min gaybı bilir diyen kimseyi, küfürle itham etmekte acele etmemelidir. Önce onun, “mü’min”, “bilmek” ve “gayb” kelimelerinden neyi kasdettiği araştırılır. Eğer böyle diyen kimse, “mü’min” sözü ile; bütün mü’minleri değil de, Allahü teâlânın has kullarından olan velîyi, “bilmek” ile; velînin, Allahü teâlânın bildirmesi ile bilmesini, “gayb” ile; bütün gaybî şeyleri değil de, ba’zıları kasdedilirse, böyle söyleyen kimseye kâfirdir denilmez. Bu husûs, evliyânın kerâmetlerinde caiz ve vâkidir. Bunun caiz olduğuna akıl delâlet etmekte, vâki olduğuna da nakil şehâdet etmektedir. Çünkü gayb ile ilgili birşeyi, Allahü teâlânın kuluna bildirmesi ve göstermesi caizdir. Allahü teâlâ buna kâdirdir. Yine, her zaman ve mekânda, Allahü teâlâ velî kullarına, daha önce bilmedikleri ve görmedikleri şeyleri bildirip göstermiştir. Buna dâir bildirilenler pekçoktur.

Kerâmet gösteren velînin, kerâmet göstermiyen velîden üstün olması lâzım gelmez. Çünkü kerâmet, ba’zan kerâmet

gösteren velînin üstünlüğünü değil de, kerâmet gösteren velînin yakînini kuvvetlendirmek, doğruluğuna delîl olsun diye zuhur eder. Üstünlük, ancak yakînin kuvveti ve ma'rifetullahın kemâli iledir.

Ebû Kâsım, Kuşeyrî risalesinde şöyle anlattı: "Bir zât, Yemen'den yola çıkmıştı. Yolda, bineği yere düşüp öldü. Bunun üzerine o zât, abdest alıp, iki rek'at namaz kıldı ve; "Allahım! Senin rızânı kazanmak, senin yolunda muharebe etmek için yola çıktım. Ben şehâdet ederim ki, sen ölüleri, kabirde olanları diriltirsin. Bugün senden, bineğimi diriltmeni diliyorum" diye duâ edince, bineği, kulaklarını sallayarak ayağa kalktı."

Ârif-i billâh Safiyyüddîn İbni Ebî Mensûr, risalesinde şöyle anlatır: "Müferric Dimâmînî Habeşistanlı olup, evliyânın büyüklerinden idi. Pekçok kerâmetleri görüldü. Birgün yanına, kızartılmış kuş yavruları getirilmişti. Onlara; "Uçunuz!" deyince, Allahü teâlânın izni ile hepsi diri olarak uçtular."

Fas taraflarından, ilmine ve takvâsına inandığım ve i'timâd ettiğim sâlih bir zât anlattı: "Ârif-i billâh Yûsuf Dehmânî'nin talebelerinden birisi vefât etmişti. Çoluk-çocuğu, onun için pek üzülüyorlardı. Yûsuf Dehmânî, onların acıklı hâllerini görünce, vefât etmiş olan talebesine; "Allahü teâlânın izni ile kalk!" dedi. O da, Allahü teâlânın izni ile kalktı. Bir müddet daha yaşadı."

Abdülkâdir-i Geylânî'ye âit şu kıssa çok meşhûrdur. Evliyânın büyükleri bunu bildirmişlerdir "Bir kadın, Abdülkâdir-i Geylânî'ye çocuğunu getirip; "Oğlum seni çok seviyor. Ben, Allah için bu oğlumdaki hakkımdan vazgeçtim. Onu sana verdim" dedi. Abdülkâdir-i Geylânî (radıyallahü anh) o çocuğu kabûl etti. Ona, nefsiyle mücâdeleyi ve tasavvuf yoluna girmeyi emretti. Aradan bir müddet geçtikten sonra, annesi oğlunu görmeye geldi. Oğlunu, açlıktan ve uykusuzluktan zayıf ve sararmış hâlde gördü. Oğlunun sâdece arpa ekmeği yediğini anladı. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî'nin huzûruna girdi. Bu sırada Abdülkâdir-i Geylânî'nin sofrada tavuk yediğini gördü. Abdülkâdir-i Geylânî'ye; "Sen kendin tavuk eti yiyorsun, benim çocuk ise arpa ekmeği yiyor" dedi. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, elini o kemiklerin üzerine koydu ve; "Çürümüş kemikleri dirilten Allahü teâlânın izni ile kalk!" dedi. Tavuk, gıdaklıyarak kalktı. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî, kadına; "Oğlun böyle olduğu zaman, dilediğini yesin" buyurdu.

Yine Abdülkâdir-i Geylânî'nin bulunduğu meclise, rüzgârı şiddetli bir günde bir kuş geldi. Mecliste karışıklık meydana getirdi. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî; "Ey rüzgâr! Bu kuşu yakala!" buyurunca, o ânda kuş bir tarafa, başı bir tarafa düştü. Sonra Abdülkâdir-i Geylânî kürsüden inip, o kuşu aldı ve; "Bismillâhirrahmânirrahîm" dedi. Kuş, hemen canlandı ve uçtu. Orada bulunan herkes bunu gördü.

Mevtanın konuşması: Yemen evliyâsından bir zât anlattı: "Ârif-i billâh İsmâil Hadrâmî, bir kabristana uğramıştı. Yanında birçok insan vardı. Bu sırada çok ağladı. Sonra gülmeye başladı. Ona bunun sebebi sorulunca, şöyle cevap verdi: "Bu kabristandakiler azap görüyorlardı. Buna çok üzüldüm. Sonra Allahü teâlâdan, beni onlar hakkında şefaatçi kılmasını diledim. Allahü teâlâ beni onlar hakkında şefaatçi kıldı." Sonra yeni defnedilmiş bir kabri göstererek; "Bu kabirde yatan; "Ben falanca da onlarla beraber miyim?" dedi. Bu sebeple güldüm" dedikten sonra, o kabirdekine; "Sen de onlarla berabersin" dedi. Sonra ben mezarcıya, o kabrin kime âit olduğunu sordum. O da, o kabirde yatanın Ârif-i billâh İsmâil Hadrâmî'nin dediği ismi söyledi."

Burada, İsmâil Hadrâmî için dört kerâmet zuhur etmiştir. Bunlar, şunlardır: 1- Mevtanın hâlinin ona keşfolunması, 2- Mevtanın onunla konuşması, 3- Kabristandaki mevtalar hakkında, şefaatinin kabûl olması, 4- Şefaatinin kabûl edildiğini bilmesi.

Ebû Kâsım Kuşeyrî, Ebû Saîd-i Harrâz'dan şöyle nakletti: "Mekke-i mükerremede bulunuyordum. Birgün Benî Şeybe kapısından geçerken, orada, vefât etmiş yakışıklı bir genç gördüm. Onun yüzüne bakınca, bana tebessüm etti. Bana; "Ey Ebû Saîd! Vefât etseler bile, velîlerin diri olduğunu, onların Ölmekle sâdece bir evden diğer eve göç ettiklerini bilmedin mi?" dedi."

Denizin yarılması ve kuruması: Ba'zı eserlerde şöyle bildirildi: Evliyâdan biri, bir gemide vefât etmişti. Gemidekiler, onu denize atmak istediler. Bu sırada denizin iki parçaya yarılıp, geminin karaya oturduğunu gördüler. Gemidekiler inip, yerde bir kabir kazdılar. O evliyâyı oraya defnettiler. Defnetme işi bitince, su yine eski hâlini aldı. Gemi suyun yüzüne çıktı ve yoluna devam etti.

Bir maddenin başka bir maddeye dönüşmesi: Kerâmetin bu nev'î çoktur. Çakıl taşlarının cevher ve altına dönüşmesi, acı deniz suyunun tatlılaşması, direğin altın ve gümüş olması v.s. meşhûrdur.

Menâkıb-i Abdülkâdir-i Geylânî" adlı eserde şöyle anlatılıyor: "Abdülkâdir-i Geylânî, birgün Cum'a namazına gitmek için yola çıkmıştı. Yolda içki yüklü üç hayvanın gitmekte olduğunu gördü, içki kokusu her tarafa yayılıyordu. Abdülkâdir-i Geylânî, o yüklerin sahibine durmasını ve gitmemesini söyledi. Fakat o durmayıp yola devam etti. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî, içki yüklü hayvanlara; "Durun!" dedi. Hayvanlar, sanki hareketsiz olarak durdular. Sahibi, hayvanları ne kadar dövdü ise de, hayvanlar yerlerinden kımıldamadılar. Hayvanların sahibi de kulunç hastalığına yakalandı. Duyduğu ızdıraptan dolayı kıvranıyordu. Bunun üzerine Abdülkâdir-i Geylânî'den af diledi. Sonra ondan bu hâl geçti. Fakat hayvanlardaki içki yükünden, bu sefer sirke kokusu geliyordu. Hayvanlar da yürümeye başladı. Bunu görenlerin, hayretlerinden ağızları açık kaldı. Abdülkâdir-i Geylânî, sonra câmiye gitti. Bu durum sultâna bildirilince, korkusundan ağladı. Bu sebeple haramlardan vazgeçti. Abdülkâdir-i Geylânî'nin ziyâretine geldi. Ondan sonra tevâzu ile onun huzûrunda oturmaya başladı.

İlmin fazileti: Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîfler ve ümmetin icmâ'ı, ilmin faziletine delâlet etmektedir. Yalnız şu âyet-i kerîme meâli ilmin faziletini bildirmeye kâfidir: "Allah, kendinden başka ibâdete müstahak bir varlık olmadığını delîllerle açıkladı. Meleklerle ilim sahibleri de, adâlet ve hak üzere durarak buna îmân ettiler. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, tevhîd getirmiyenlere galiptir. Hüküm ve hikmet sahibidir." (Âli İmrân-18). Başka bir âyet-i kerîmede ise meâlen;

"........... Kendilerine ilim verilenler için ise, (Cennette) dereceler vardır. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdârdır" buyurulmaktadır. (Mücâdele-11).

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki:

"Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir."

"Ümmetimin âlimleri, Benî-İsrâil'in peygamberleri gibidir."

"Göklerde ve yerde olanlar, âlim için istiğfar ederler."

"Âlimin, âbid üzerine üstünlüğü, ayın onbeşinci gecesindeki dolunayın, diğer yıldızlar üzerine olan üstünlüğü gibidir."

"Âlimin, âbid üzerine üstünlüğü, benim, sizin en aşağınız üzerine olan üstünlüğüm gibidir."

Hızır aleyhisselâmdan şöyle rivâyet edildi: "Âlimler, Allahü teâlâdan korkan kimselerdir."

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İnsanların en câhili, bildiği ile amel etmeyendir. En faziletlisi ise, Allahü teâlâdan en çok korkandır.

Şihâbüddîn Sühreverdî, Süfyân bin Uyeyne'nin bu sözünü zikrettikten sonra; "Bu, doğru sözdür. Âlim, ilmi ile amel etmediği zaman âlim değildir. Onun ilimde mütehassıs olmasına, münâzara ve mücâdelede çok güzel konuşmasına aldanmamalıdır. Çünkü o, câhildir, âlim değildir. Fakat bu hâlinden dolayı tövbe ederse, bu durumdan müstesnadır" buyurdu.

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Âlimler, insanlar için ilkbahar mevsimi gibidir. Bir hasta böyle bir âlimi görürse, onu görmekten dolayı aldığı lezzeti, hastalıktan şifâ bulmaya tercih eder. Fakir bir kimse ise, ona bakınca artık zengin olmayı istemez. Fakat, bugün âlim geçinen bir kısım kimseler, insanlar için fitne olmuşlardır."

İlim ve âlim, din tabibidir. Dünyalık ise, hastalık durumundadır. Tabîb bu hastalığı kendisine çekince, başkasını nasıl tedâvi edebilir.

Hasen-i Basrî de; "Gerçek fıkıh âlimi, dünyâya rağbet etmeyendir" buyurdu.

İlmiyle amel eden âlimlerin faziletine dâir rivâyetler: Rebî bin Süleymân, İmâm-ı Şâfiî'yi rü'yâsında görüp, Allahü teâlânın ne muâmele ettiğini sorunca, İmâm-ı Şafiî, Allahü teâlânın, kendisini altından bir kürsüye oturttuğunu söyledi.

Ebû İshâk Şîrâzî, vefât ettikten sonra rü'yâda, üzerinde beyaz elbiseler ve başında taç olduğu hâlde görüldü. Ona; "Bu beyaz elbiseler nedir?" diye sorulunca o; "Bunlar, Allahü teâlânın

emirlerine itaatin şerefi” dedi. “Bu taç nedir?” diye sorulunca; “Bu da ilmin izzeti” dedi.

Ebû Hasen Şâzilî, rü’yâsında Resûllullahı (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Mûsâ ve Îsâ aleyhimüsselâmın yanında İmâm-ı Gazâlî ile iftihar ediyorlardı. Resûl-i ekrem onlara; “Sizin ümmetiniz içerisinde, bunun gibi bir âlim var mı?” diye sorarak İmâm-ı Gazâlî’yi gösterince, onlar, “Hayır, yok” dediler.

Meşhûr Yemenli âlimlerden Sayye, “Sîret” adlı eserinde şöyle anlatır: “Birgün rü’yâmda şöyle gördüm: Semâ kapılarında oturuyordum. Kapılar açıktı. Bu sırada bir grup melek geldi. Yere indiler. Beraberlerinde yeşil elbiseler ve binekler vardı. Sonra kabirden bir şahsı çıkarıp, getirdikleri yeşil elbiseleri o zâta giydirdiler. Onu bineğe bindirip, semâya çıkardılar. Yedi kat semâyı geçtiler. Ondan sonra yetmiş perde açıldı. Bu duruma çok hayret ettim ve o zâtın kim olduğunu sordum. Bana, onun İmâm-ı Gazâlî olduğunu söylediler.”

Ebü’l-Hasen bin Hirzâm soyundan sâlih birisi anlattı: “İmâm-ı Gazâlî’nin “İhyâ-i ulûmiddîn” kitabı, Ebü’l-Hasen bin Hirzâm’ın eline geçmiş, onu mütâlâa edip, onun sünnet-i seniyyeye muhalif olduğu kararını vermişti. Ebü’l-Hasen bin Hirzâm, Fas taraflarında tanınmış ve sözü dinlenir birisi idi. İhyâ-i ulûmiddîn hakkında bu karara varınca, İhyâ’nın ne kadar nüshası varsa, toplatılmasını emretti. Sultan, her tarafa adamlar göndererek; “Yanında, ihyâ kitabı olup da getirmiyene Allahü teâlâ la’net etsin” diyordu. Bunun üzerine herkes, evinde bulunan ihyâ kitabını teslim ettiler. Mevcût ihyâ kitapları toplanınca, âlimler bunların yakılması için ittifâk etmişlerdi. Ancak, Perşembe gecesi Ebü’l-Hasen bir rü’yâ gördü. Rü’yâsında, her zamanki adeti üzerine câminin kapısından içeri girince, câminin direklerinden birisinde bir nûr gördü. Bununla beraber, Resûlullah efendimiz ve beraberinde Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer’i gördü. Hepsi oturuyorlardı, İmâm-ı Gazâlî (radıyallahü anh) ise ayakta ve elinde ihyâ kitabı vardı. Resûlullaha (aleyhisselâm); “Yâ Resûlallah! Bu, benim hasmım” deyip, onu gösterdi ve iki diz üzerine çökerek, elinde bulunan İhyâ kitabını Resûlullaha arzetti ve; “Yâ Resûlallah! Buyurun, şayet içerisinde şünnet-i seniyyeye muhalif bir bid’at varsa tövbe edeceğim. Eğer o, beğendiğiniz şeylerden ibâret ise, bu senin bereketin ile olmuştur. Şimdi benim ile hasmım arasında hüküm eyleyiniz” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm), İhyâ’ya sahife sahife sonuna kadar nazar eyledi. Sonra “Vallahi, güzel birşey” buyurdu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), sonra o kitabı Hazreti Ebû Bekr’e verdi. O da yaprak yaprak sonuna kadar baktı ve “Evet, seni hak dinle gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o elbette güzeldir yâ Resûlallah!” dedi. Ebû Bekr (radıyallahü anh), onu Hazreti Ömer’e verdi. O da aynı şekilde bakıp, Ebû Bekr’in söylediği gibi söyledi. Bundan sonra, Resûlullah (aleyhisselâm) Ebü’l-Hasen’in elbisesinin soyulmasını, ona, iftiracıya vurulan sopanın vurulmasını emretti. Ebü’l-Hasen soyuldu ve sopa vurulmaya başlandı. Beş sopadan sonra Hazreti Ebû Bekr, onun hakkında şefaatte bulundu ve; “Yâ Resûlallah! Ebü’l-Hasen bu işi, senin sünneti seniyyen üzerindeki gayretinden ve hürmetinden, ona zarar gelmemesi için böyle yaptı” dedi. Bunun üzerine İmâm-ı Gazâlî de onu affetti. Ebü’l-Hasen uykudan uyanınca, sabahleyin olanları arkadaşlarına anlattı. Bir aya yakın, gece rü’yâsında vurulan sopaların acısı sırtından gitmedi. Sonra îhyâ’da daha önce bakıp, sünnete muhalif olarak gördüğü yere tekrar bakınca, orayı önceki anladığının aksine, Kitâb ve Sünnete uygun olarak gördü. Bir gece yine rü’yâsında Resûlullah efendimizi gördü. Resûl-i ekrem mübârek eli ile sırtını sıvazlayınca, vücûdu ve kalbi şifâ buldu. Bundan sonra ona ma’nevî perdeler açıldı.

Allahü teâlânın lütuf ve ihsânı ile çok şeylere ve ma’rifetullaha kavuştu. Ebû Midyen onun sohbetinde bulundu ve bu sohbetler onun terbiyesine kâfi geldi Sonra Ebü’l-Hasen ona; “Sana altı kilidi açtım. Yedincisini ise şeyh Ebû Yâ’zî açar” dedi. Ebû Midyen, Ebû Yâ’ri’nin yanına gitti. Ebû Yâ’rî onu görünce; “Yâ Ebâ Midyen! Sana yedinci kilidi. benim açacağım söylendi. İşte Allahü teâlânın izni ile onu sana açıyorum” dedi ve ona ma’nevî kapıyı da açtı. Ebû Midyen böylece çok şeylere kavuştu.

İmâm-ı Gazâlî; Resûlullahın (aleyhisselâm), Mûsâ ve Îsâ aleyhimüsselâmın yanında iftihar ettiği, İhyâ’sını beğendiği ve aleyhinde bulunduğu için, Ebü’l-Hasen’e ceza verdiği mübârek bir âlimdir. İmâm-ı Gazâlî hakkında ancak nasipsiz ve mahrûm olan sû-i zanda bulunur ve ona buğzeder. Eğer Allahü teâlâ, Ebü’l-Hasen’e tövbe etmesini nasîb ve müyesser kılmasaydı, bu hâl üzere vefât eder, şiddetli azâba ma’rûz kalırdı. Allahü teâlâdan bizim için, sevdiklerimiz ve müslümanlar için tevfîk, hüsn-i hatime, af ve afiyet dileriz.

Resûlullahın (aleyhisselâm) îhyâ’da yazılı olanları güzel bulması, tasavvuf bilgilerinin güzel olduğuna, İmâm-ı

Gazâlî'nin ve ona uyanların akidelerinin hak olduğuna şehâdet eder.

Ahmed bin Hanbel'in talebelerinden birisi anlattı: "Ahmed bin Hanbel'i vefâtından sonra rü'yâmda gördüm. Ona; "Allahü teâlâ sana ne muâmele etti?" diye sordum. O da; "Allahü teâlâ beni af ve mağfiret eyledi. Bana altından iki nalın giydirdi. Bunu, Kur'ân-ı kerîm Allahü teâlânın kelâmıdır, mahlûk değildir, dememin karşılığı olarak verdi. Bana; "Ey Ahmed! Dilediğin yerde kal" buyurdu. Ben de Cennete girdim. Bu sırada Süfyân-ı Sevrî'yi gördüm. Onun yeşil iki kanadı vardı. Bir hurma ağacında, Zümer sûresi yetmişdördüncü âyet-i kerîmesini okuyordu.

Edeb: Muhammed bin Cerîr (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Yirmi seneden beri, yalnız otururken de ayağımı uzatmadım. Çünkü, Allahü teâlâ edebe daha lâyıktır."

İbn-i Mübârek buyurdu ki: "Bize, ilimden çok edeb lâzımdır. Edebde gevşeklik gösteren, sünnetleri terkeder. Sünnetleri terk eden, farzları terkeder.

Farzları terk eden, ma'rifetullahdan mahrûm kalır."

Ebû Nasr Serrâc şöyle buyurdu: "İnsanlar edeb husûsunda üç kısımdır. Birinci kısım, dünyâ ehlidir. Onların edeblerinin çoğu, fesahat, belagat ilimlerini, sultanların isimlerini ve şiirlerini ezberlemektir, ikinci kısım, dindar olanlardır. Bunların edeblerinin çoğu, nefslerini ve a'zâlarını terbiye etmek, dînin emirlerini yerine getirip, şehevî arzularından vazgeçmektir. Üçüncü kısım, ma'nevî derecelere kavuşmuş olanlardır. Bunların edeblerinin çoğu; kalblerini temizlemek, ahde vefa, vakti fâideli işlerle geçirmeye çalışmak, hayâllere ehemmiyet vermemektir."

Sırrî-yi Sekatî buyurdu ki: "Câmide namaz kılmıştım. Namaz bittikten sonra, mihrâbda ayaklarımı uzatmıştım. Bu sırada; "Ey Sırrî, sultanların yanında böyle mi oturuyorsun?" diye bir ses işittim. Bunun üzerine ayağımı topladım. Bundan sonra, hiç ayağımı uzatmıyacağım diye yemîn ettim."

Cüneyd-i Bağdadî buyurdu ki: "Altmış sene, ne gece, ne gündüz ayağımı uzatmadım."

Ebû Osman Hayrî şöyle buyurdu: "Allahü teâlâya karşı edeb, ondan devamlı korku üzere bulunmak ve O'nu murâkabe üzere olmaktır. Resûlullaha karşı edeb, sünnet-i seniyyeye yapışmakla, evliyâya karşı edeb; ona hürmet etmek, hizmetlerinde bulunmakla, çoluk-çocuğa karşı edeb; onlara güzel ahlâk ile muâmele etmekle, arkadaş ve dostlarına karşı edeb; onlara güleryüzlü olmakla, câhillere karşı edeb; onlara duâ etmek ve merhamet göstermekle olur." Ebû Ubeyd Kâsım bin Sellem anlatır: "Mekke-i mükerremeye girdim. Ba'zan Kâ'be-i muazzamanın hizasında oturur, ba'zan sırt üstü yatar, ayaklarımı uzatırdım. Yine böyle bir hâlde iken, birisi gelip bana; "Senin ilim ehlinden olduğun söylenir. Sana bir tavsiyem var. Edeble otur, yoksa ismin Allahü teâlânın hâs kulları arasından silinir" dedi."

İhlâs: Allahü teâlâ, Beyyine Sûresi'nin beşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Hâlbuki onlar, ancak Allaha, O'nun dîninde ihlâs sâhibleri olarak diğer bâtıl dinlerden İslama yönelerek ibâdet etsinler, namazı gereği üzere kılsınlar ve zekâtı versinler diye emrolunmuşlardı. İşte bu emredildikleri şey, dosdoğru hak dindir" buyuruyor.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyuruyor ki: "Ameller niyetlere göredir." Diğer bir hadîs-i şerîfte; "Allahü teâlâ sizin bedenlerinize ve sûretlerinize bakmaz. Fakat sizin kalblerinize bakar" buyuruldu.

Resûlullaha (aleyhisselâm) birisi, kahramanlığını göstermek için, diğeri hamiyyet için, bir başkası da kelimetullah yüce olsun diye muharebe eden üç kişiden hangisinin Allah yolunda olduğu soruldu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) "Kelîmetullahı yüceltmek için muharebe eden, Allah yolundadır" buyurdu.

Zünnûn-i Mısrî buyurdu ki: "İhlasın alâmeti üçtür. Birincisi; medh ve kötülenmek ona te'sîr etmez, ikincisi; amellerini unutur, günahlarını düşünür. Üçüncüsü; Hak teâlâdan gayrısını gönlünden çıkarır."

Huzeyfe Mercaşî şöyle buyurdu: "İhlâs, kulun işlerinin, zâhirde ve bâtında bir olmasıdır."

Büyüklerden birisi, Allahü teâlâdan kendisine ikramda bulunmasını ve bunu örtmesini diliyordu. Bir gece ibâdet yapmak için kalktı. Bu sırada talebelerinden birisi, onun başı üzerinde, bakanların gözlerini kamaştıran nûrdan bir kandil gördü. Ona, bunun ne olduğunu sordu. O da şu şiir tercümesini okudu: "Ey sır sahibi, sırrın ortaya çıktı. Artık bu

sır ortaya çıktıktan sonra yaşamayı istemem.” Sonra secde etti ve secdede iken vefât etti.

Zünnûn-i Mısrî şöyle anlattı: “Bir dağda dolaşıyordum. Bu sırada namaz kılan birisini gördüm. Yanında bir de yırtıcı hayvan vardı. Namaz kılan zâtın yanına yaklaşınca, o hayvan yanından uzaklaştı. Bu sırada o zât da namazını bitirdi ve bana; “Sûfîlik olursa, vahşî hayvanlar insanı arar ve dağlar ona eğilir” dedi. Ben, bu sözün ma’nâsını anlıyamadığımı söyledim. O da; “Ya’nî, her şeyinle Allah için olursan, her yaptığını Allah için yaparsan, Allahü teâlâ sana yardımcı olur” dedi. “Buna nasıl kavuştun?” diye sorduğumda; “Allahü teâlâdan başkasını kalbimden çıkarmam ile kavuştum” dedi.

Tevâzu: Allahü teâlâ, Furkân sûresi’nin altmışüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; “Rahmân’ın o kulları ki, onlar yeryüzünde vekar ve tevâzu ile yürürler. Câhiller onlara (hoşlanmadıkları bir) lâf attıkları zaman, “Selâm” derler (Sözün doğrusunu söylerler ve onlarla çatışmazlar)” buyuruyor. Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i -şerîfte; “Kalbinde zerre miktarı kibir bulunan kimse Cennete giremez” buyuruyor.

Ebû Saîd-i Hudrî hazretleri, tevazunun nasıl olması îcâb ettiğini anlatırken buyurdu ki: “Resûlullah (aleyhisselâm) hayvana ot verirdi. Deveyi bağlardı. Evini süpürürdü. Koyunun sütünü sağardı. Ayakkabısının söküğünü dikerdi. Çamaşırını yamardı. Hizmetçisi ile birlikte yerdi. Hizmetçisi eldeğirmeni çekerken yorulunca ona yardım ederdi. Pazardan öteberi alıp, torba içinde eve getirirdi. Fakirle, zenginle, büyükle, küçükle karşılaşınca, önce selâm verirdi. Bunlarla musâfeha etmek için mübârek elini önce uzatırdı. Köleyi, efendiyi, beyi, siyahı ve beyazı bir tutardı. Herkim olursa olsun, çağırılan yere giderdi, önüne konulan şeyi az olsa da, hafif, aşağı görmezdi. Akşamdan sabaha ve sabahdan akşama yemek bırakmazdı Güzel huylu idi. İyilik etmesini sever idi. Herkesle iyi geçinirdi. Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Söylerken gülmezdi. Üzüntülü görünürdü. Fakat çatık kaşlı değildi. Aşağı gönüllü idi. Fakat alçak tabiatlı değildi. Heybetli idi. Ya’nî saygı ve korku hâsıl ederdi. Fakat kaba değildi. Nâzik idi. Cömerd idi. Fakat isrâf etmez, faydasız yere birşey vermezdi. Herkese acır idi. Mübârek başı hep önüne eğik idi. Kimseden birşey beklemezdi.”

Ravd-ur-riyâhîn adlı eserden: İbrâhim bin Edhem anlattı: “Bir çobana rastladım. Ona yanında su veya süt olup olmadığını sordum. O da; “Evet var. Hangisini daha çok seversin?” diye sordu. Sert bir kayaya vurdu. Buradan su çıktı. Bu sudan içtim. Bu su, kardan daha soğuk, baldan daha tatlı idi. Ben bu hâle pek teaccüb ettim. Bunun üzerine o çoban bana; “Hayret etme. Kul mevlasına itaat edince, herşey ona itaat eder” dedi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6 sh. 34

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 247

3) Tabakât -üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-10 sh. 33

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6 sh. 210

5) Miftâh-üs-se’âde cild-1 sh. 217

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2 sh. 579

7) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2 sh. 120

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 217

9) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 90, 117, 719, 918. cild-2 sh. 1637, 1841, 1944

10) Brockelmann Gal-2 sh. 176; Sup-2 sh. 227

11) De Slane Catalogue des manuscrits arabes cild-1 sh. 300

12) Ahlwardt. Verzeichniss der arabischen Handschriften cild-9 sh. 194

13) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1082

14) Kıyâmet ve Âhiret sh. 224

YÂKÛT-İ ARŞÎ (El-Habeşî)

Âriflerin ve evliyânın büyüklerinden ve meşhûrlarından. Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin talebelerinin büyüğü olup, Habeşistanlıdır. 707 (m. 1307) senesinde Mısır’da İskenderiyye şehrinde vefât etti. Rivâyet edildiğine göre, Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri İskenderiyye’de bulunduğu sırada,

sıcak bir yaz günü, kış günlerine mahsûs olan asîde yemeğini pişirip, talebelerine ve dostlarına ikram etmişti. Herkes hayret edip, bu sıcak yaz gününde kış yemeğinin ikram edilmesinin sebeplerini merak ederek hikmetini suâl ettiklerinde buyurdu ki: “Bu, Habeşistan’da bugün dünyâya gelen kardeşiniz Yakut’un doğum asîdesidir.

O inşâallah bizim oğlumuz olacaktır.” Dinleyenlerden bir çoğu, bu sözlerden birşey anlamamakla beraber, hocalarının sözlerinde mutlaka bir hikmet bulunduğunu bilen talebeler, bu hâdisenin târihini not ettiler.

Diğer taraftan Yakut, Habeşistan’da büyüyüp yetişti. Bir zaman köle oldu. Mısırlı bir tüccâr bunu satın alıp, memleketi olan Mısır’a götürmek üzere yola çıktı. Gemi ile gelirken, denizde bir fırtına çıktı. Gemi batacak hâle geldi. Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin büyük bir zât olduğunu duymuş olan tüccâr, Allahü teâlâya duâ edip; “Yâ Rabbî! Eğer sağ sâlim karaya çıkarsak, köle olarak aldığım bu genci (Yakut’u) Ebü’l-Abbâs hazretlerine hibe edeceğim” diye nezretti (adadı). Allahü teâlânın izni ile fırtına sâkinleşti. Selâmetle karaya çıktılar. İskenderiyye’ye gelen tüccâr, nezrettiği şeyi yerine getirecekti. Fakat, Yakut ismindeki bu köle de çok kıymetli idi. Kendi kendine; “Ben Ebü’l-Abbâs hazretlerine “Yakut’u” vermeyi adamıştım. Bu Yakut ismindeki genç çok kıymetli olduğuna göre, ben, çarşıdan kıymetli bir yakut taşı alıp, Ebü’l-Abbâs’a hediye ederim. Böylece adağımı yerine getirmiş olurum” diye düşündü. Dediği gibi yaptı. Çarşıdan kıymetli bir yakut taşı alarak Ebü’l-Abbâs’ın huzûruna vardı. Bunu kendisine hediye getirdiğini bildirdi. Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî ona; “Bize bu yakutu değil, bizim için va’dettiğin asıl Yakut’u getir! Sözünden dönme!” buyurunca, tüccâr hatâsını anladı ve gidip Yakut’u getirerek ona teslim etti. O da bunu talebe olarak kabûl etti. Habeşistan, Mısır’a çok uzak olduğu için, herkes bu yeni arkadaşlarını merak ettiler. İsmini ve memleketini öğrenince, hocalarının yıllarca önce verdiği asîde yemeğini hatırladılar. Tuttukları târihe baktılar. Yeni gelen arkadaşlarının doğum târihi, aynen hocalarının bildirdikleri gün idi. Hocalarının senelerce önce gösterdiği bir kerâmetini böylece anlamış olan talebelerin, Ebü’l-Abbâs’a olan muhabbet ve bağlılıkları daha da arttı. Bu yeni gelen arkadaşlarını da çok sevdiler. Yâkût-i Arşî, Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin sohbetlerinde, huzûrunda ve hizmetinde bulundu. İlim öğrenmek arzusu pek fazla idi. Bunun için gece-gündüz çalışırdı. Kısa zamanda çok yükselip, ilim ve evliyâlık bakımından çok üstün derecelere kavuşarak, o büyük zâtın en büyük talebesi oldu. Kalbi, dâima Allahü teâlânın Arş-ı a’lâsında olur, yeryüzünde sâdece cismi bulunurdu ve Hamale-i Arş’ın (Arş-ı a’lâyı taşımakla vazîfeli olan meleklerin) okudukları ezanları işitirdi. Bunun için kendi hocası bu zâtı, Yâkût-i Arşî diye isimlendirdi. Yâkût-i Arşî hazretleri bundan sonra Mısır’dan ayrılmadı. Hocasının vefâtından sonra, onun yolunu yaymaya devam etti.

Rivâyet edilir ki, İbn-ül-Lebbân isminde bir kimse, Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerini üzmüş idi. Bunun cezası olarak, ne kadar ilmi varsa, hepsi hafızasından silindi. Seyyid hazretlerini üzdüğü için bu hâlin başına geldiğini düşündü ve yaptığına çok pişman oldu. Yâkût-i Arşî hazretlerine sığındı. O da İskenderiyye’den çıkarak, Hazreti Seyyid’in bulunduğu Tanta şehrine geldi. Bu kimse adına ondan özür dileyerek, bu kimsenin pişman olup, tövbe ettiğini, yapmış olduğu hatâdan dolayı büyük üzüntü ve sıkıntıda olduğunu bildirdi. Seyyid Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh), Yakut hazretlerinin hürmetine o kimsenin özrünü kabûl etti ve kabahatini affetti. Bundan sonra İbn-ül-Lebbân, eski ilminin tekrar hafızasında bulunduğunu hissetti. Yâkût-i Arşî hazretlerinin yanından ayrılmadı. Onun talebesi oldu. Daha sonra Yakut hazretleri bunu, kerîmesi (kızı) ile evlendirdi. İbn-ül-Lebbân, ilimde ve evliyâlık yolunda ilerleyip, üstün derece sahibi oldu. Hocası Yâkût-i Arşî’yi çok severdi. Bu sevgisinin, çokluğu sebebiyle, vefâtına yakın, hanımının (Yâkût-i Arşî’nin kerîmesinin) ayak ucuna defnedilmesini vasıyyet etti.

Yâkût-i Arşî, insanlara olduğu gibi, hayvanlara karşı da çok merhamet sahibi idi. Kuşlar ve diğer hayvanlardan ba’zıları gelerek, ona ba’zı şeyler suâl ederlerdi. Allahü teâlânın izni ile onların ne söylediklerini anlar, onlara yardım ederdi. Bir defasında dostları ile birlikte otururlarken, bir güvercin gelerek Yâkût-i Arşî’nin omuzuna kondu. Birşeyler söylüyormuş gibi sesler çıkardı. Yakut hazretleri bu güvercine; “Senin yanına dervişlerden birini katayım mı? Onunla gider misin?” dedi. (Sonradan anlaşıldığına göre) güvercin; “Senden başka kimseyi kabûl etmem” diyerek ısrar ediyordu. Yakut hazretleri kalkıp hayvanına bindi; İskenderiyye’den Eski Mısır denilen yere gitti. Oradan Amr bin As câmiine vardı. Orada bulunanlara; “Bana filân müezzini çağırır mısınız?” dedi. Çağırdılar. O müezzine; “Ey müezzin kardeş! Bu güvercin İskenderiyye’ye kadar gelip bana şikâyette bulundu ki, minarede bu güvercinin bir yuvası varmış. Güvercin

yavrulayıp, yavruları biraz büyüyünce, sen bunun yavrularını kesip yermişsin" dedi. Müezzin bu hâlini i'tirâf edip; "Doğrudur. Bu hâl birkaç defa oldu" dedi. Yakut hazretleri müezzine, bu hâlin bir daha tekrarlanmamasını tenbîh etti. Müezzin de o hâle tövbe etti. Bir daha yapmamaya söz verdi. Yakut hazretleri de hayvanına binerek tekrar İskenderiyye'ye döndü.

Bir defasında zamanın sultânı bu zâtı ziyârete gelmişti. Geldiğinde, Yakut hazretlerini, Habeşli siyahi bir kimse olarak görüp, kalbinden; "Bu siyah bir köledir. Bu kimse büyük bir zât olabilir mi?" diye geçirdi. Yakut hazretleri, kerâmet olarak sultânın bu düşüncelerini anlayarak, onun yanına yaklaştı. Başına yedi defa dokundu; "Ama bu ni'metlendirilmiş bir köle'dir" buyurdu. Sultan hatâsını anlayıp, Allahü teâlânın velî kulları hakkında görünüşe göre hüküm vermenin veya görünüşe aldanarak onları aşağı görmenin ne kadar çirkin ve tehlikeli olduğunu anlayıp, önceki düşüncelerine pişman oldu. Bu hâdiseden sonra sultan, yedi ay daha yaşayıp vefât etti. Böylece, Yakut hazretlerinin sultânın başına yedi defa vurmasının hikmeti anlaşılmış oldu.

Yâkût-i Arşî'nin (radıyallahü anh) kerâmetlerinden biri de şu idi: Kendisine yemesi için bir yemek getirilse ve o yemek şüpheli olsa, Yakut (radıyallahü anh), o yemeğin üzerinde bir zulmet ve ağırlık olduğunu hissederek, o yemeği yemezdi ve terkederdi.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 283

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 20

YÛNUS BİN ABDÜLMECÎD EL-ERMENKÎ (Kâdı Sirâcüddîn-i Ermenkî)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yûnus bin Abdülmecîd bin Ali bin Dâvûd el-Hüzelî'dir. Sirâcüddîn-i Ermenkî diye meşhûr oldu. 644 (m. 1246) senesi Muharrem ayında, Mısır'ın Ermenk Kasabasında doğdu, önceleri Kûs şehrinde, Mecdüddîn İbni Dakîk-ül-Iyd'in ilim meclislerine devam edip, ondan çok faydalandı. Fıkıh ilmindeki üstadı, bu zâttır. Ayrıca Sirâcüddîn-i Ermenkî'ye fetvâ husûsunda icâzet: de vermişti. Sonra Mısır'a geldi. Oradaki âlimlerden de çok ilim tahsil etti. Fıkıh ilminde en büyük âlimlerden oldu. Nahiv ve usûl ilimlerinde de böyleydi. Kırâat ilminde zamanının ileri gelenlerinden idi. Şeyh Mecdüddîn-i Kuşeyrî, Hâfız Yahyâ bin Ali el-Attâr ve daha başka âlimlerden Hadîs-i şerîf dinledi. Kâdı'l-kudât Takıyyüddîn İbni bint-il-Eaz, onu îhmîm kadılığına ta'yin etti. Sonra Behnesâ kadılığına getirildi. Daha sonraları da sırası ile Bilbîs, Şarkıyye ve Kûs kadılıklarında bulundu. Kıymetli eserler yazdı. 725 (m. 1325) senesi Rebî'ul-âhır ayının on beşinde, Kûs kadısı iken vefât etti.

Kemâl-ül-edfevî diyor ki: "O, çok güzel ve tatlı konuşurdu. "El-Mesâil-ül-mühimme fî ihtilâf-il-eimme" ve "Kitâb-ül-cem' vel-fürûk" adında iki eseri vardır. Ayrıca çok güzel şiirleri de vardır.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 349

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 486

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 424

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 70

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 164

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Süyûtî) cild-10, sh. 431

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 572

8) El-A'lâm cild-8, sh. 262

YÛSUF BİN ABDULLAH EL-KÜRÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Yûsuf bin Abdullah bin Ömer bin Ali bin Hıdır el-Acemî el-Kürânî olup, künyesi Ebü'l-Mehâsin'dir. Lakabı ise Cemâlüddîn'dir. Doğum târihi belli değildir. 768 (m. 1367) senesi Cemâzil-evvel ayının ortalarında, bir Pazar günü vefât etti. Dergâhına defn edildi.

Yûsuf el-Kürânî, en-Necm Mahmûd el-İsfehânî, el-Bedr eş-Şüsterî ve birçok âlim ve evliyâdan ilim öğrendi. Ahlâk ilminin

inceliklerine uymaya çok dikkat ederdi. Karâfe ve başka yerlerde onun için çok sayıda dergâh yapıldı. Çok talebe yetiştirdi. Pekçok kerâmetleri görüldü. Zühd, vera' ve takvâ sahibi idi. Çok ibâdet ederdi.

İran'dan Mısır'a gitmesi şöyle anlatılır: "Bir gece uyurken, rü'yâsında Mısır'a gitmesi ve orada ikâmet etmesi emredildi. Yûsuf el-Kürânî hemen uyandı. Kalkıp abdest aldı ve iki rek'at namaz kıldı. Sonra sağ tarafı üzerine yattı. Rü'yâsında yine aynı emir tekrar edildi. O yine kalkıp abdest alarak iki rek'at namaz kıldı. Sonra yine yatınca, rü'yâsında emir bir kere daha tekrarlandı. Bunun üzerine kalkıp, Mısır'a gitmek için yola çıktı. Gündoğduğu zaman, Dicle Nehri'nin kıyısına vardı. Nehirden karşıya geçti. Su, ancak topuk kemiklerinin hizasında idi. Karşı tarafa geçince, Allahü teâlâya şöyle duâ etti: "Yâ Rabbî! Rü'yâm hak ise, bana bir miktar süt ve bir ekmek ihsân et." Duâsını bitirir bitirmez, yanına bir kâse süt ve bir parça ekmek geldi. Bu duâyı üç sefer tekrarladı. Allahü teâlâ onun isteğini ihsân etti. O, bu sütleri içti ve ekmekleri yedi. Mısır'a varıncaya kadar ne acıktı, ne de susadı."

Şöyle anlatılır: Zamanın sultânının maiyetindeki ba'zı kimseler, bu sultânın zulmünden bezerek Yûsuf el-Kürânî'ye sığındılar. Yûsuf el-Kürânî, sultâna haber gönderip, bunları affetmesini istedi. Sultan ise; "Bu, saltanat işidir. Sen saltanat işine müdâhale etme ve derhâl benim adamlarımı geri gönder" diye haber gönderdi. Yûsuf el-Kürânî, kendisine sığınanları göndermemekte ısrar edince, sultan ona; "Sen benim adamlarımı, bana karşı kışkırtıyorsun ve itaatsizlik yoluna sevk ediyorsun" dedi. Yûsuf el-Kürânî bunun üzerine; "Ben onları kışkırtmıyorum. Aksine onları doğru yola sevk edip, ıslâh ediyorum" dedi. Sultan yanına adamlarını alarak, Yûsuf-el-Kürânî'nin dergâhına geldi. Yûsuf el-Kürânî de, kendisine sığınmış olanlardan birisini yanına çağırarak, sultânın gözü önünde; "Ey insanoğlu! Bu direğe söyle de altın olsun" diye emretti. O kişi de, aynı emri direğe tekrarladı. Direk o ânda altın oldu. Sultan tövbe ederek, Yûsuf el-Kürânî'den özür diledi ve affedilmesini istedi. Sonra sultan, talebelerinin ve onun geçimini sağlamak için bir köy geliri vakf etmek istedi. Yûsuf el-Kürânî bunu kabûl etmedi ve; "Ben talebelerimi, miktarı belli bir gelire alıştıramam" buyurdu.

Yine şöyle anlatılır: "Yûsuf el-Kürânî'nin yanına gelip, dergâhta üç seneye yakın kalan biri vardı. Bu kimse devamlı Allahü teâlâya giden yolu taleb ederdi. Yûsuf el-Kürânî ona hiç iltifât etmezdi. Bir gün o şahsı yanına çağıran, Yûsuf el-Kürânî, ona; "Ey benim evlâdım! Ben bu gece bir cana kıydım onun cesedi, bu torbanın içindedir. Benim senden isteğim şudur Bu torbayı alıp, bu gece falan yere götür. Orada bir tepe vardır. Oraya göm gel. Bu işi yaparsan sana birçok altın veririm" dedi. O şahıs da Yûsuf el-Kürânî'nin dediğini yaptı ve torbayı gömdü. Bu durumdan kimsenin haberi olmadı, iki gün sonra Yûsuf el-Kürânî talebelerine, o şahsı dergâhdan çıkarmalarını emretti. Bir süre sonra, o şahıs durumu vâliye anlattı. Vâlinin adamları Yûsuf el-Kürânî'nin yanına gelerek; "Sen birisini öldürmüşsün. Biz öldürdüğün kişiyi gömdürdüğün yeri biliyoruz" dediler. Bunun üzerine Yûsuf el-Kürânî talebelerinden bir kısmına; "Siz de onlarla gidin ve o tepedeki yeri açın, bakalım ne çıkacak" dedi. Talebeleri ve vâlinin adamları şikâyet edenin gösterdiği yeri kazdılar. Çıkan torbayı açtıklarında, içinde bir koyun olduğunu gördüler. Sonra o şahsı, Yûsuf el-Kürânî'nin yanına götürdüler. Yûsuf el-Kürânî ona; "Bir sırrı saklıyamıyan, Allahü teâlâya nasıl kavuşur?" dedi.

Şöyle anlatılır: "Yûsuf el-Kürânî vefât ettikten sonra, bir kişi onun kabrini ziyârete gitti. Bineğini dergâhın kapısına bırakıp, içeride bulunan türbesini ziyâret etti. Dışarı çıkınca, bineğinin kapının önünde olmadığını gördü. Hemen bineğini aramaya başladı. O anda Yûsuf el-Kürânî'nin kabri açılıp kendisi içinden dışarı çıktı. Bir süre ortadan kayboldu. Sonra o şahıs, bineğinin Yûsuf el-Kürânî'nin arkasından geldiğini gördü. Yûsuf el-Kürânî o şahsa; "Bir daha bizi ziyârete geldiğin zaman önce bineğini bağla, içeriye öyle gir. Bize eziyet etme!" buyurdu.

Yûsuf el-Kürânî, çeşitli eserler de yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1- Risâletü Rayhânet-il-kulûp fît-tevessuli ilel Mahbûb, 2- Beyanü esrâr-it-tâlibîn fit-tesavvufi, 3- Bedî-ül-intikâş fî şerh-il-kavâfi fîs-selâs.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 492

2) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2 sh. 293

3) Tabakât-üş-Şa'rânî cild-2 sh. 76

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1 sh. 302

5) Dürer-ül-kâmine cild-4 sh. 462

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13 sh. 313

7) Nücûm-üz-Zâhire cild-11, sh. 94

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 557

9) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 260, 940

10) Brockelmann Gal-2 sh. 205 Sup-2 sh. 282

YÛSUF BİN İBRÂHİM (İbn-i Cümle)

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Yûsuf bin İbrâhim bin Cümle bin Müslim bin Temmâm bin Hüseyn bin Yûsuf el-Hûrânî’dir. Lakabı Cemâleddîn olup, Ebü’l-Mehâsin el-Mühcî diye tanınırdı. 682 (m. 1283) senelerinde, Dımeşk’da doğduğu rivâyet edilmektedir. Fıkıh ilmini Hanbelî mezhebi âlimlerinden okudu. Sonra, Şafiî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi ve bu mezhebde büyük bir âlim olarak yetişti. Fahreddîn Ali’den ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Asrının fazilet sahibi âlimlerinden ilim aldı. Birçok ilimde mütehassıs bir âlim olarak yetişti ve emsalleri arasında en üstünü oldu. Devla’ıyye Medresesi’nde ders okuttu. Kazvinî’nin kadı yardımcılığını yaptı. 733 (m. 1332) senesinde kadılık vazîfesine ta’yin edildi. Bu görevi en mükemmel şekilde yürüttü. Gayet güzel konuşur, muarızlarına dâima galip gelirdi. Revâhiyye, Şâmiyye ve Berrâniyye medreselerinde ders verdi. 738 (m. 1338) senesi Zilka’de ayında Şam’da vefât etti.

Yûsuf bin İbrâhim, Allahü teâlâyı ve Resûlünü (aleyhisselâm) çok severdi. Ehl-i sünnet ve cemâat i’tikâdına bağlı olup, ehl-i bid’at, ya’nî sapık i’tikâdda olanlara son derece karşı idi.

Berzâlî diyorki; “Ben, onun elliye yakın âlimden Medine’de ve Dımeşk’da rivâyet ettiği hadîs-i şerîfleri bir “Cüz” hâline getirdim. O,” fazilet sahibi bir zât olup, çeşitli ilimlerde söz sahibi olmuştu. Fetvâ verir, talebelere ders okuturdu, önceleri, Dımeşk’da Alâeddîn-i Konevî’ye kadılık işlerinde yardımcılık yaptı. Sonra Dımeşk kadılığına ta’yin edildi, iki seneye yakın bu görevde kaldı, İnsanların hakkının verilmesinde yüksek bir himmete, büyük bir gayrete sahipti. Kimsenin hatırına bakarak hüküm vermezdi. Herkes tarafından ona hürmet ve saygı gösterilirdi. Çekemiyenleri oldu. Hattâ bu sebeple hapse bile atılmıştı.” Esnevî de, “Tabakât’ında, onun hakkında böyle söylemektedir.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 391

2) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-4, sh. 443

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 119

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 182

5) El-A’lâm cild-8, sh. 212

ZEHEBÎ

Fıkıh, hadîs ve târih âlimi. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Osman bin Kaymaz bin Abdullah et-Türkmânî el-Mısrî olup, künyesi Ebû Abdullah’tır. Lakabı ise Şemsüddîn’dir. 673 (m. 1274) senesi Rebî’ul-âhır ayında Şam’da doğdu. 748 (m. 1348) senesi Zilka’de ayının üçünde, Pazartesi gecesi, gece yarısından önce Mısır’da vefât etti. Bâb-üs-sagîr denilen yere defnedildi.

Ailesi: Zehebî, aslen Türkmâniyye ailesinden olup, dedesi Diyârbekr’e bağlı Meyâfârikin şehrinden idi ve orada 661 (m. 1262) senesinde vefât etti. Dedem Fahrüddîn Ebû Ahmed Osman, ticâret ve san’atla meşgûl oldu. Fakat ma’rifet ve hüsn-ül-yakîn sahibi idi. Babası Şihâbüddîn Ahmed, kuyumculuk san’atını seçti ve bu san’atta çok mahir ve Zehebî (kuyumcu) diye meşhûr oldu. Aynı zamanda ilimle de meşgûl olan Şihâbüddîn Ahmed, 666 (m. 1267) senesinde Mikdâd el-Kavsî’den “Sahîh-ül-Buhârî”yi dinledi. Ömrünün sonlarına doğru hacca gitti. Dînine bağlı olup, geceleri ibâdetle meşgûl olurdu. Kuyumculuk san’atı sebebiyle çok zengin oldu. Malıyla birçok kimseyi esâretten kurtararak, hürriyetlerine kavuşturdu. Aslen Mûsullu olan, Akmüddîn Ebû Bekr Sencer bin Abdullah ismindeki zengin, aynı zamanda akıllı ve sâlih bir zatın kızıyla evli idi.

Zehebî'nin çocukluğu ve ilim öğrenmeğe başlaması: Zehebî, babasının san'atı ile anıldı. Kendisi de ismini "İbn-üz-Zehebî diye yazdı. İlk zamanlarında babasının san'atıyla meşgûl olması sebebiyle, Salâh es-Safdî, Tâcüddîn Sübkî, el-Hüseynî, İmâdüddîn İbni Kesir ve birçok âlim tarafından Zehebî ismiyle çağrıldı. Çocukluğu, dînine bağlı olan ailesinin himâyesinde geçti. Çocuk terbiyesini çok iyi bilen, el-Basbas diye meşhûr Alâeddîn Ali bin Muhammed el-Halebî isimli bir mürebbinin elinde yetişti. Onun mektebinde dört sene okudu ve terbiye gördü. Daha sonra Şâgûr Mescidi'nin İmâm ve hatîbi olan Mes'ûd bin Abdullah es-Sâlihî'den, Kur'ân-ı kerîmi öğrendi ve huzûrunda tam kırk hatim indirdi. Ondan sonra oradaki ba'zı âlimlerin ders meclislerine gidip, derslerini dinledi. Meşhûr Iraklı âlim İzzüddîn el-Fârûsî, 690 (m. 1291) senesinde Dımeşk'a geldiği zaman, Zehebî onun meclisine gidip, ondan hadîs-i şerîf dinledi.

Zehebî onsekiz yaşında iken, kırâat ve hadîs-i şerîf ilmine yöneldi. 691 (m. 1292) senesinde Şeyh-ül-Kurrâ (Kırâat âlimlerinin reîsi) Cemâlüddîn Ebû İshâk İbrâhim bin Dâvûd el-Askalânî'den kırâat ilmini okudu. Bundan başka, Mecdüddîn Ebî Bekr bin Muhammed el-Mürsi, Şemsüddîn Ebî Abdullah Muhammed bin Mensûr el-Halebî ve Ebû Hafa Ömer bin Kavvâs'dan da kırâat ilmini öğrendi ve genç yaşta bu ilimde yüksek derecelere kavuştu. Daha sonra da Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülazîz ed-Dimyâtî'den okudu.

Zehebî, kırâat ilmi yanında, hadîs ilmine de çok önem verdi. Birçok hadîs âlimiyle görüştü. Bizzat kendisi, Şihâbüddîn Gazi bin Abdürrahmân ed-Dımeşkî, Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Makdisî, Mahmûd bin Yahyâ et-Teminî ed-Dımeşkî, Muhammed bin Nasîruddîn el-Müezzin, Mahmûd bin Muhammed el-Harâitî'den hadîs-i şerîf dinlediğini haber verdi.

İlmî yolculukları: Zehebî'de ilim öğrenmek, âlimlerle görüşüp onlardan istifâde etmek arzusu çoktu. Fakat babasından ilim öğrenmek için seyahate çıkma teşviki görmedi. Babası, önceleri onu yanından ayırmak istemedi Zehebî, bu konu hakkında şöyle der: "İlim öğrenmek için seyahate çıkmayı çok istedim. Fakat, babamın râzı olmaması sebebiyle çıkamadım." ilim öğrenmenin edeblerinden birisi de, ana-babanın rızâsını almak olduğundan, Zehebî ilimden ayrı kalmaya üzülmekle birlikte, anası ve babasına karşı gelmedi. Zehebî, zâten ailesinin tek evladı idi. Yirmi yaşına basınca, babası, yakın yerlere gidip gelmesine izin verdi.

693 (m. 1294) senesi, Zehebî'nin ilmî yolculuklara başlama senesi olarak kabûl edilir.

Zehebî'nin ilk seyahati, 693 (m. 1294) senesinde Ba'lebek'e oldu. Orada el-Muvaffak en-Nasîbî'den kırâat ilmi öğrendi ve Kur'ân-ı kerîmin tamâmını okudu. Hadîs âlimi İmâm Tâcüddîn Ebû Muhammed el-Magribî'den hadîs-i şerîf dinledi. Bu seyahatinde, birçok âlimle görüştü. Daha sonra Haleb'e gitti. Orada Alâüddîn Ebî Saîd el-Ermevî ile görüşüp, derslerini dinledi. Onun hakkında Zehebî; "Alâüddîn Ebî Saîd el-Ermevî'ye gittim ve ondan çok şey öğrendim. O, dînine bağlı, akıl ve iffet sahibi, ne üstün ve ne güzel hocadır" diyerek, hocasını övdü. Ayrıca Haleb ve civarında birçok âlimden ilim ve ahlâk öğrendi. Hama, Humus, Trablus, Kerk, Maaria, Basra, Nablûs, Remle, Kudüs, Tebük ve o civarda birçok şehirlere ilmî yolcukluklarda bulundu.

Zehebî, 695 (m. 1296) senesi Receb ayında Filistin'e, oradan da Mısır'a gitti. Orada ilk önce İbn-üz-Zâhirî diye bilinen Cemâlüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed el-Halebî ile görüştü. Ondan hadîs-i şerîf dinledi. Bunu, kendi yazmış olduğu Târîh-ül-İslâm'ındâ; Mısır diyarında ilk önce Halebî'den hadîs dinledim" diye bildirdi.

Zehebî, Mısır'da birçok zâtlarla görüştü. Orada Ebü'l-Meâlî Ahmed bin İshâk el-Ebrekûhî, Şeyh-ül-İslâm Kâdı'l-kudât Takıyyüddîn Ebü'l Feth. Muhammed; bin Ali, Allâme Şerefüddîn Abdülmü'min bin Halef ed-Dimyâtî'den ilim öğrendi. Daha sonra İskenderiyye'ye gitti. Orada Ebi'l-Haccâc Yûsuf bin Hasen et-Teymî el-Kâbisî el-İskenderânî ile görüştü ve ondan "Tecrid" adlı eserini dinledi. Ayrıca orada kırâat âlimlerinden İmâm Şerâfüddîn Ebi'l-Hüseyn Yahyâ bin Ahmed el-Cüzâmî el-İskenderânî'den kırâat ilmini okudu. Sahnûn diye meşhûr İmâm-ül-Mukrî Sadrüddîn Ebil-Kâsım Abdürrahmân bin Abdülhalîm ile görüştü. Sonra Belbîs'e gitti ve burada hadîs-i şerîf dinledi. Zehebî, İbn-i Hişâm'ın "Sîret"inin tamâmını hocası Ebü'l-Meâlî el-Ebrakûhî'den altı günde okudu.

698 (m. 1298) senesinde, babasının vefâtının akabinde, Zehebî, hac farizasını yerine getirmek için yolculuğa aktı. Kendisi bu yolculuğu "Târîh-ül-İslâm"da şöyle anlatır: "Emîr Şemsüddîn el-Ayntâbî de bizimle birlikte hac yolculuğuna çıktı. Beraberinde âlimler de vardı, Müstensıriyye Medresesi hadîs kürsüsü âlimi İbn-ül-Hırât diye meşhûr Ebû Abdullah

Muhammed bin Abdülmuhsin de bu yolculukta bulundu. Bu yolculukta, bu âlimden “El-Ferec ba’d-eş-şidde” kitabını dinledim.” Ayrıca; Mekke, Arafe, Minâ ve Medine’de birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledim” der.

Zehebî’nin ilime olan sevgisi: Zehebî, hayâtı boyunca, ilim öğrenmeden bir an bile geri durmadı. Hiçbir engel onu dersten ve hadîs dinlemekten alıkoyamadı. Zehebî, sâdece kırâat ve hadîs ilmi ile değil, birçok ilimden nasîbini aldı. Nahiv ilmini Muvaffakuddîn Ebî Abdullah Muhammed bin Ebi’l-Alâ en-Nasîbî el-Ba’lebeki’den öğrendi ve nahiv ilmine dâir “El-Hâcibiyye” kitabını dinledi. Arab dili ve edebiyatının inceliklerini İbn-ün-Nühaş diye meşhûr, Şeyh Behâüddîn Muhammed bin İbrâhim’den öğrendi. Zehebî, târih hakkında yazılmış eserlerle de meşgûl oldu. Megârî, siyer, umûmî’ târih, mu’cemât hakkında hocalarından çok şey dinledi. Zehebî, asrındaki âlimlerden; Cemâlüddîn Ebü’l-Haccâc Yûsuf, Takıyyüddîn Ebü’l-Abbâs Ahmed, Alemüddîn Ebû Muhammed Kâsım ile de görüştü ve uzun zaman onların derslerini dinledi.

Zehebî, ders aldığı İbn-i Teymiyye’ye ba’zı i’tikâd ve fıkıh mes’elelerinde uymayıp, muhalefet etti ve ona ba’zı nasihatlerde bulundu. Ba’zı görüşlerinin yanlış olduğunu söyledi.

Zehebî, 729 (m. 1328) senesi Cemâzil-âhır ayının onyedisinde, Zâhiriyye hadîs külliyesine müderris oldu. 739 (m. 1338) senesinde, Medrese-i Nefisiyye’de ders okuttu. Ayrıca Meşhed-i Urve, Dâr-ül-hadîs-it-Tenkiziyye, Dâr-ül-hadîs-il-Fâdılıyye ve Ümmü Sâlih Mescidi gibi yerlerde hadîs bölümü başkanlığı yaptı.

Âlimlerin hakkındaki sözleri: Zehebî, çeşitli ilimlerde meşhûr olması yanında, zühd, verâ’ ve sağlam İ’tikâd sahibi idi. Zaman zaman tasavvuf erbâbı ile görüştü. Onların sohbetlerinde bulundu. Talebesi Takıyyüddîn İbni Râfi’ es-Selâmî; “Zehebî, sâlih, hayırlı, mütevâzi, güzel ahlâk sahibi, sohbeti tatlı bir zât idi. Zamanlarını, eser yazmak ve ibâdetle geçirdi. Çok cömert idi” diye bildirdi.

Zerkeşî; “Zehebî, zühd ve Îsâr sahibi ve hayırlı işlere koşan bir zât olup, ömrünü, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerini öğrenmekle geçirdi” dedi.

İbn-i Kâdı “Şühbet-ül-esedî” isimli eserinde; “Zehebî’den; Sübkî, el-Berzâlî, el-Alâî, İbn-i Kesir, İbn-i Râfî’. İbn-i Receb ve birçok âlim hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundular” diye yazmaktadır.

Refîki ve hocası Alemüddîn el-Berzâlî onun hakkında; “Zehebî, faziletli, hafızası kuvvetli bir zât idi. İlimle meşgûl oldu. İlim öğrenmek ve hadîs-i şerîf dinlemek için çok yerler dolaştı. Çeşitli ilim dallarında birçok eser yazdı. Kırâat âlimleri hakkında bilgisi çoktu” dediler.

Talebesi Selâhaddîn Safdî; “Hocam Zehebî, allâme ve Hâfız idi. Hadîs-i şerîfler ve hadîs ricali hakkında bilgisi çoktu. Üstün bir zekâsı vardı. Çok kitap yazdı. Çok kimseler ondan ilim öğrendi. Muhaddisül-asr (asrının büyük hadîs âlimi) idi. Çok kimseler ondan hadîs-i şerîf dinledi. Gece-gündüz hadîs-i şerîf ilmine hizmet etti. Dil ve kalemini bu uğurda kullandı” demektedir.

Talebesi el-Hüseynî ise; “Hocam Zehebî, allâme, Şeyh-ül-Muhaddisîn, Muhaddis-üş-Şâm olup, büyük târih âlimi idi” dedi.

Diğer bir talebesi olan İbn-i Kesir de; “Hocam Zehebî, Şeyh-ül-Muhaddisîn, İslâm tarihçisi ve hadîs hafızı idi. Büyük âlim Ebû Abdullah Muhammed bin Muhammed el-Mûsulî, Dımeşk’a geldiğinde, Zehebî’den ilim öğrendi” demektedir.

Hâfız İbn-i Nâsıruddîn; “Zehebî, Hâfız, büyük âlim ve İslâm tarihçisi idi.” İbn-i Hacer el-Askalânî; “Zehebî, zamanının büyüğü, anlayışı ve zihni kuvvetli idi. Cerh ve ta’dîl husûslarında büyük bir bilgiye sahip idi. Tâcüddîn Sübkî’nin dediği gibi; sanki bütün ümmet bir saha üzerinde toplanmış, Zehebî de onları gözden geçirmiş, teker teker incelemiş, sonra onlara dâir birer birer ma’lûmat vermeye başlamıştır” dediler.

Vefâtı: Zehebî’nin, son zamanlarında gözleri görmez oldu. Buna rağmen ders vemeye devam etti. 748 (m. 1348) senesi Zilka’de ayının üçünde, Pazartesi gecesi, gece yarısından önce Mısır’da vefât etti. Bâb-üs-sagîr denilen kabristana defnedildi. Zamanın büyük âlimleri cenâze namazında bulundu. Tâcüddîn Sübkî bunlardan idi. Talebeleri, sevenleri, hakkında mersiyeler söylediler.

Zehebî vefât ettiğinde, geriye; biri laz, ikisi erkek, üç evlâdı kaldı. Herbiri ilim sahibi idi. Oğulları Ebüdderdâ Abdullah ile Şıhâbüddîn Ebû Hüreyre Abdürrahmân idi.

Eserleri: Zehebî, çeşitli ilimlere âit birçok eser yazdı. Onun yazdığı eserler, zamanında ve daha sonraki asırlarda okundu. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1-Et-Telvîhât fî ilm-il-kırâat: Bu eser, Zehebî'nin kırâat ilmine dâir yazmış olduğu tek eseridir. Kaynaklarda belirtilen bu eserin bir nüshasına, kütüphânelerde rastlanmamıştır. 2-El-Erbaûn-el-Büldâniyye: Taberânî'nin "Mu'cem-üs-sagîr"inden derlenmiştir. Birçok kütüphânede nüshaları vardır. 3-Es-Selâsûn-el-Buldâniyye. 4-Tarîk-ul-hadîs "Men küntü Mevlâhü fe Aliyyün Mevlâhü" 5-El-Kelâmü alâ hadîs-it-tayr, 6-El-Müstedrek alâ Müstedrek-il-Hâkim, 7-Kitâb-üz-ziyâdet-il-mudtaribeti, 8-Tarîku ehâdîs-in-Nüzûl, 9-El-Azb-ül-silsel fil-hadîs-il-müselsel, 10-Meniyyet-üt-tâlib li eazz-il-metâlib, 11-El-Mûkızatü fî ilmi müstelah-il-hadîs: Hadîs istılâhlarından bahseden bir eserdir. Brockelmann'ın; "Bu kitab, hadîs âlimlerinin vefâtına dâirdir" iddiası yanlıştır. Bu kitabın Paris'te ve Kâhire'de birer nüshası vardır. Kâhire nüshası iki varak eksiktir. 12-Ehâdîs-üs-sıfat, 13-El-Erba'în fî sıfâtı Rabbilâlemin, 14-Cüz'ün fiş-Şefâati, 15-Cüzânı fî sıfatin-nârî, 16-Er-Risâlet-iz-zehebiyyeti ilâ İbn-i Teymiyye: Zehebî, hocası ve arkadaşı olan İbn-i Teymiyye'ye nasihat etmekte ve ba'zı hareketlerini ayıplamaktadır. 17-Er-Rav'u vel-evcâl fî nebe-il-mesîh-id-Deccâl, 18-Kitâbü Rü'yet-il-Bârî, 19-Kitâb-ül-Arş, 20-El-Uluvvü lil-alîyy-il-Gaffâr, 21-Kitâb-ül-kebâir: Büyük günahlara dâirdir. Matbûdur. 22-Kitâbü mâ ba'del mevt, 23-Kitâbü mes'eleti devamin Nâr, 24- Kitâbü mes'elet-il-gaybeti, 25-Kitâbü mes'elet-il-va'îd, 26-Kitâbü mes'elet-il-ictihâd, 27-Kitâbü mes'eleti haber-il-vâhid, 28-Tahrimü edbâr-in-nisâ, 29-Teşbih-ül-hasîs bi ehl-il-hamîs, 30-Cüz'ün fil-hidâb, 31-Cüz'ün fî salât-it-tesbîh, 32-Cüz'ün fil-kahkahatî, 33-Hukûk-ül-câr: Komşu haklarını toplamıştır. Bir nüshası Köprülü Kütüphânesi 1584/3 numarada kayıtlıdır. 34-Kitâbü fedâil-il-hac ve ef'âlihi, 35-Kitâb-ül-libâs, 36-Kitâbü mes'elet-is-sima', 37-Kitâb-ül-vitr, 38- Cüz fî mehabbet-is-sâlihin, 39-Kitâbü duâ-il-mekrûb, 40-Kitâbü Zikr-il-vildan, 41-Et-Ta'ziyet-ül-hasenetü bil-eizzeti, 42-Keşf-ül-kürbeti inde fakd-il-ehibbeti, 43-Ahbâr-us-Seddî, 44-Ahbâru kudâti Dımeşk, 45-Esmâü men âşe Semânine sene ba'de Şeyh evi ba'de târihi Sina', 46-El-İşâretü ilâ vefeyât-il-a'yânî vel-müntekâ min târih-il-İslâm: Bu eserde hicrî 700 senesine kadar vefât eden meşhûr zâtların hâl tercümeleri anlatılmaktadır. 47-El-İ'lâm bi vefeyât-il-a'lâm. 48-El-Emsâr zevcit-il-âsâr, 49-Ehl-ül-mieti fesâiden, 50-Kitâb-ül-beyân an ismi İbn-i Fülân, 51-Târih-ül-İslâm ve vefeyât-ül-meşâhiri vel-a'lâm: İslâmın başlangıcından, sekizinci asrın başlarına kadar, sene sene vak'aları anlatılmıştır. Kitabını yetmiş tabakaya bölmüş, her tabakanın sonunda meşhûr kimselerin hâl tercümelerini de vermiştir. Zehebî'nin en meşhûr eserlerindendir. Eserine birçok nâdir rivâyetleri de kaydetmiştir. Bu eser matbûdur. 52-Et-Târih-ül-mümetti'. 53-Tezkirât-ül-huffâz: Zehebî'nin en meşhûr eserlerindendir. Birçok kere baskıları yapılmıştır. Zehebî bu eserinde, meşhûr hadîs hafızlarını tabakalara göre zikretmiştir. Kitabını yirmibir tabakaya ayırmış ve ilk olarak Hazreti Ebû Bekr'den başlamış, son olarak da Hocası Ebü'l-Haccâc el-Müzzî ile bitirmiştir. Bu kitapta, hâl tercümesi verilen zâtların sayısı 1176'ya ulaşmıştır. Ba'zı zâtları anlatırken, anlatılan zâtın vefât ettiği târihte, vefât eden âlimleri de zikretmiştir. Zehebî'nin bu kitabına çok çeşitli zeyller yapılmıştır, İmâm-ı Süyûtî, Tezkiret-ül-huffâz'ı zeylleri ile beraber kısaltmıştır. Zehebî bu eserini, Siyer-i a'lâm'ın "Nübelâ"sından derlemiştir. 54-Terâcimü ricali rava anhüm Muhammed bin İshâk, 55-Tesmiyetü rical sahîhu Müslim, 56-Kitâbü Takyîd-il-mühmil, 57-Kitâb-üt-telvîh bimen sebekâ ve lehika, 58-Cüz' Teâsaru, 59-Düvel-ül-İslâm: Zehebî bu eserini, Târih'inden derlemiştir. "Târih-us-sagîr" diye de tanınır. Matbûdur. 60-Dîvân-üd-duâfâi vel-metrûkîn, 61-Zikru men isfehera bi künyetihî minel a'yân, 62-Zikru men yü'temen kavlühü fil-cerh vet-ta'dîl, 63-Zeyl-ül-işâreti ilâ vefeyât-il-a'yân, 64-Zeylü düvel-il-İslâm 65-Zeylü siyeru a'lâm-in-Nübelâ, 66-Zeylü Dîvân-üd-duâfâi libn-il-Levzî, 67-Ez-Zeylü alâ zeyl-id-duâfâi İbn-il-Levzî, 68- Zeyl-ül-iber fî haber men aber, 69-Er-Reddü alâ İbn-il-Kattân, 70-Kitâb-üz-zilâzil, 71-Siyeru a'lâm-ün-Nübelâ: Zehebî'nin en meşhûr eserlerindendir. Zehebî, bu eserini de tabakalara göre tertîb etmiştir. İslâmiyyetin başlangıcından, hicri 700 senesine kadar yazmıştır. Peygamber efendimizi ve Hulefâ-i Râşidîn'i ayrı iki cild hâlinde yazmıştır. Bu eseri son zamanlarda neşredilmiştir. İslâm târihi araştırmaları için mühim bir kaynaktır. 72-Tabakât-üş-şüyûh, 73-El-Abâbü fit-târih, 74-El-İberu fî haberi men abera: Bu eserini de Târih-ül-kebîr'inden derlemiştir. Târih-ül-evsat diye de bilinir. Bu esere ba'zı ilâvelerde bulunmuştur. Daha sonra bu târihine bir de zeyl yazmıştır. 75-Ünvân-üs-siyer fî zikr-is Sahabeti, 76-El-Mürtecil fil-künâ. 77-El-Müstebih fir-rıcâl, 78-Mu'cem-üş-şüyûh-il-kebîr, 79-Mu'cem-üş-şüyûh-il-evsât, 80-Mu'cem-üş-şüyûh-is-sagîr, 81-El-Mu'cem-ül-muhtas bi muhâdil asr, 82-Kitâbü ma'rifeti Âl-i Mende, 83-Ma'rifet-ül-

kurrâ-il-kibâr alet-Tabakâti vel-a'sâr: Kıråat âlimlerinin hâl tercümelerini ihtivâ eder. Yine tabakalara göre anlatılmıştır. Matbûdur. 84-El-Muînû fî tabakât-il-muhaddisîn, 85-El-Mugnî fid-duâfâi, 86-El-Mukaddimeti zât-ün-nikât fil-elkâb, 87-Men tekelleme fîhi ve hüve mûsik, 88-Mîzân-ül-i'tidâl fî nakdir-ricâl: Zehebî bu eserinde, hadîs-i şerîf râvîlerini, cerh ve ta'dile tâbi tutmuştur. En faydalı ve en çok basılan kitabıdır. Bir kitabında, birçok eserleri tarıyarak hadîs-i şerîf râvîlerini incelemiştir. Bu eser matbûdur. Harf sırasına göre tertîb edilmiştir. 89-Hâlel-ül-bedri fî adedi. Ehl-i Bedr, 90-Ahbarû Ebî Müslim Horasânî, 91-Ahbarû Ümm-il-mü'minîn Âişe (radıyallahü anha), 92-Et-Tıbyân fî menâkıbi Osman (radıyallahü anh), 93-Tercümetü İbn-i Ukde el-Kûfi, 94-Tercümetü Ebî Hanîfe. 95-Tercümetü Ebî Yûsuf el-Kâdî, 96-Tercümetü Ahmed bin Hanbel. 97-Tercümet-ül-Hıdr, 98-Tercümet-üs-Silefî, 99-Tercümet-üş-Şâfiî, 100-Tercümet-üş-Şeyh el-Muvaffak, 101-Tercümetü Mâlik bin Enes, 102-Tercümetü Muhammed bin Hasen eş-Şeybânî, 103-Tevkifü ehl-it-Tevfîk alâ menâkıb-ıs-Sıddîk, 104-Sîret-ül-Hallâc, 105-Sîretü Ebi'l-Kâsım et-Taberânî, 106-Sîretü Saîd bin Müseyyib, 107-Sîretü Ömer bin Abdülazîz, 108-Es-Sîret-ün-Nebevî, 109-Feth-ül-metâlib fî menâkıbi Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh), 110-Menâkıb-ül-Buhârî, 111-Sîretü li nefsihî, 112-Beyânüzaglil ilmi vet-talebi, 113-Et-Temessülü bis-süneni, 114-Cüz'ü-fi fadli Âyet-el-Kürsî, 115-Et-Tıbb-ün-Nebevî: Çok faydalı bir eserdir, İbrâhim Ezrak'ın yazmış olduğu Teshîl-ül-menâfi kenarında Mısır'da basılmış ve ayrıca 1396 (m. 1976) yılında ofset yolu ile Hakîkat Kitabevi tarafından basılmıştır. 116-Ehâdîsü Muhtâra minel mevdû'âti minel ebâd-il-lil-cevrakâni, 117-Bülbül-ür-ravd, 118-Tecridü esmâ-is-Sahâbeti, 119-Tehzîb-üt-tehzîb, 120-Tertîb-ül-mevdû'ât İbn-il-Cevzî, 121-Muhtasaru Kitâb-il-ba'si ven-nüşûr lil-Beyhekî, 122-Muhtasaru Târih-i Bağdad lil-Hatîb-il-Bağdâdî, 123-Muhtasaru Târih-i Dımeşk İbn-il-Asâkir, 124-Muhtasar-ut-Tekmile li kitâb-is-sıla, 125-Muhtasar-ut-tekmile li vefeyât-in-nakile, 126-Muhtasaru kitâb-ı Zühd lil-Beyhekî: Matbû' olup, Kütüb-i sitte râvîlerinin hâl tercümelerini anlatır.

Er-Risâlet-iz-zehebiyyeti ilâ İbn-i Teymiyye adlı risalenin tercümesi şöyledir:

"Hamd, Allahü teâlâya mahsûstur. Yâ Rabbî! Hatâ edersem bana merhamet eyle! Sürçersem beni kaldır! Benim îmânımı koru! Ah, gamsızlığıma ne kadar üzülürüm! Sünnete ve sünnet ehlinin kalmamasına ne kadar yanarım vah!... Ağlamak için bana yardımcı olacak mü'min kardeşlere ne kadar müştakım!... İlmin kandilleri, ehli takvâ ve hayratın defineleri olan insanları kaybetmemize üzülüyorum! Âh!.. Helâl bir dirhem, munis bir kardeş bulabilsem!

Ne mutlu kendi kusuru, âlemin kusurlarını görmekten alıkoyana! Ne yazık âlemin kusurları, kendi kusurlarını görmeye mâni olana!

Ey adam, kendi gözündeki çöp parçasını unutarak, din kardeşinin gözündeki çapağı ne zamana kadar görecek, ne zamana kadar fesahatini ve sözlerini övecek, ulemâyı zemmedecek ve başkalarının kusurlarını araştıracaksın? Hâlbuki Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) bunu yasak ettiğini bilirsin. Server-i âlem (aleyhisselâm); "Ölülerinizi hayırdan başka bir şeyle anmayın" buyurdu.

Hayır! Bilirim bana; "Sen kendini kurtar, benim zemmim, ancak şu İslâmın kokusunu duymayanlara, Muhammed aleyhisselâmın (aleyhisselâm) getirdiğini bilmeyenlere mahsûstur" diyeceksin. Hayır! Vallahi onlar, bir kulun amel ettiği zaman, muhakkak kurtulacağı şeylerden pek çok hayrı bildiler. Kendilerini alâkadar etmeyen şeylerden de birçoğunu bilmediler. Zâten kişinin kendisini ilgilendirmiyen şeyi terk etmesi, müslümanlığının güzelliğindendir.

Ey insan! Sana Allah aşkına yalvarıyorum, İslâm âlimlerine dil uzatmaktan vazgeç. Zîrâ sen, çok bilmiş iddiasında olan bir adamsın. Yerinde durmaz ve uyumazsın. Dinde mugalata sayılan şeylerden sakın! Peygamberimiz (aleyhisselâm), çok soru sormayı uygun görmemiş ve çok suâl sormayı yasak ederek: "Gerçekten ümmetim için en ziyâde korktuğum şey, bilgili münâfıktır" buyurmuştur. Delîlsiz birçok söz, helâl ve harama dâir olursa, kalbi katılaştırır. Acaba filozofların yazıları ve inkârları hakkında olursa ne buyurulur? Vallahi şu âlemde gülünç olduk. Acaba biz red cevâbı verelim diye, felsefi inkârların inceliklerini ne zamana kadar ortaya atıp duracaksın?..

Ey insan! Filozofların zehirlerini ve acı eserlerini yuttun! Zehirleri çok kullanmakla, vücûd ona alışır ve Allahü teâlâya yemîn ederim ki, o zehir vücûdda gizlenir. Âh! içerisinde Allahü teâlânın anıldığı ve tefekkürle sükût bulunan bir meclise ne kadar hasretim! Âhî, öyle bir meclis ki, içinde iyiler anılır. Rahmet de iyiler anıldığı zaman iner. İftira ve tahkirle zikredilen iyiler anıldığı zaman, rahmet inmez. Haccâc'ın kılıcı

ile İbn-i Hazm'in dili kardeş idiler. Sen berikisi ile de kardeş oldun!

Billahi, Perşembe bid'atini ve hububat yemeği anmaktan vazgeçiniz, (ölümü ta'kib eden ilk Perşembe akşamı ba'zı yerlerde ölen için çadır kurmak, yemekler vermek âdet olmuştur. Perşembe bid'atı budur. Hububat bid'ati de; ölünün arkasından keşkek yapmak, helva dağıtmak gibi şeylerdir.) Bizim vaktiyle doğrudan doğruya sapıklık saydığımız bid'atleri, hâlis sünnet ve tevhîdin esâsı saydın. Bunları bilmeyen, ya inançsız veya hayvandır. Kim bid'atleri güzel görürse, o Fir'avn'dan da aşağıdır. Vallahi, kalblerde şüpheler var. Eğer Kelime-i şehâdet ile îmânın sağlam kaldıysa, mes'ûdsun! Vay sana tâbi olanın hüsranına! Zîrâ o zındıklığa ve bozulmağa ma'rûzdur. Hele de ilmi ve dini az, şehvetperest ve bâtıla ise!.. Ekseriyetle sana bağlananlar, hareketsiz, hafif; akıllı veya yalancı câhiller, aklı ermezler, hilesi kuvvetli veya yavan, iyi fakat anlayışsız kimselerdir. Şayet beni tasdik etmezsen, onları bir teftiş et, adâletle tart!

Ey nefsine aldanmış adam! Kendini medh için edindiğin şehvet merkebini bana doğru çevir! Onu daha ne kadar tasdik edecek ve iyilere düşmanlıkta bulunacaksın? Ona ne zamana kadar esîr olacak ve iyilere tahkirde bulunacaksın? Onu ne zamana kadar ta'zim edecek, Allahın kullarını küçülteceksin? Ne zamana kadar onunla dost olacak, zâhidlere buğz edeceksin? Kendi sözünü ne zamana kadar medh edeceksin? Öyle ki, Buhârî ve Müslim'deki hadîs-i şerîfleri bile vallahi o kadar medhetmiyorsun. Keşke Buhârî ve Müslim'deki hadîs-i şerîfler senden kurtulsaydılar. Özellikle sen, her zaman zayıf çıkarmak, heder saymak veya te'vil ve inkârla onlara hücum ediyorsun. Senin için daha tövbe etme zamanı gelmedi mi? Bak, artık yetmişli yaşlardasın. Âhıret yolculuğu yaklaşmıştır. Vallahi sanmıyorum ki, sen ölümü hatırlayasın. Belki ölümü hatırlayanı tahrik edersin. Zannetmem ki, benim sözümü kabûl edesin, va'zıma kulak asasın. Biliyorum ki, sen, kat'î olarak sustum diyene kadar hep benim üstüme gelmeye çalışacaksın. Bana karşı hâlin bu olunca, düşmanların nazarında hâlin nice olur? Hâlbuki düşmanların içinde vallahi sâlihler, akıllılar ve fazilet sahibi büyük zâtlar var. Dostlarının içinde de fâcirler, yalancılar, câhiller, bozuklar, işe yaramazlar ve şaşkınlar vardır.

Senin bana aşikâre olarak söğmene, gizliden gizliye de sözümden istifâde etmene ben râzıyım. Bana kusurlarımı söyleyen kimseye, Allahü teâlâ rahmet eylesin. Zîrâ ben kusurları çok, günahları fazla bir kimseyim, eğer tövbe etmezsem vay hâlime!

Benim ilâcım; Allahü teâlânın affı, müsamahası, tevfîk ve hidâyetidir. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya mahsûstur. Allahü teâlâ, peygamberlerin sonu olan Muhammed aleyhisselâma ve Eshâbının cümlesine salât eylesin."

Kitâb-ül-kebâir adlı eserinden ba'zı bölümler:

Büyük günahlar: Allahü teâlânın Kur'ân-ı kerîmde, Resûl-i ekremin hadîs-i şerîflerinde ve Selef-i sâlihînin bildirdiği haberlerde yapılması yasaklanan şeylerdir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, büyük günahlardan ve haramlardan sakınan kimselerin küçük günahlarını affedeceğini va'd etmekte ve Nisa sûresi otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Eğer siz, yasak edildiğiniz günahların büyüklerinden sakınırsanız, sizden diğer kabahatlerinizi örteriz ve sizi iyi bir gidişata sokarız" buyurmaktadır. Yine Allahü teâlâ, büyük günahlardan sakınan kimseleri Cennete sokacağına kefil olmakta ve Şûra sûresi otuzyedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "O kimselerdir ki, büyük günahlardan ve açık rezaletlerden kaçınırlar, öfkelendikleri zaman da, onlar kusur bağışlarlar" buyurmaktadır.

Müslümanların kaçınması lâzım olan büyük günahları araştırdığımızda, âlimlerin bu konuda ihtilâf ettiklerini görüyoruz. Ba'zı âlimler dediler ki: "Büyük günâhlar yedidir." Bu konuda, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfini delîl gösterdiler "Helak edici şu yedi şeyden kaçınınız: Allahü teâlâya ortak koşmaktan, sihirden, haklı durum hâriç, Allahü teâlânın haram kıldığı cana kıymaktan, faiz yemekten, yetim malı yemekten, savaş günü harpten kaçmaktan, namuslu mü'min hanımlara iftira etmekten." Bu hadîs-i şerîfi, hadîs imamları ittifâkla bildirdiler. İbn-i Abbâs (radıyallahü anh); "Büyük günahların sayısı yetmişe ulaştı" buyurdu.

Yukarıdaki hadîs-i şerîf, büyük günahların sayısını sınırlamamaktadır. Bu hadîs-i şerîf, zinâ etmek, adam öldürmek, hırsızlık yapmak gibi büyük günahlardan birini işleyen kimsenin, âhırette azâba, gadab-ı ilâhiyyeye uğrayacağı husûsuna delîl olmaktadır. Yine bu hadîs-i şerîf,

bu yedi büyük günâhı işliyenlerin, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) diliyle la'nete uğrayacaklarına delîl olmaktadır.

Ba'zı büyük günahlar, diğerlerinden daha büyük günahtır. Görmüyor musunuz Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Allahü teâlâya ortak koşmayı büyük günahlardan saymıştır. Allahü teâlâya ortak koşan, ebedî olarak Cehennemde kalacak, ebedî olarak bağışlanmıyacaktır. Nisa sûresi yüzonaltıncı âyet-i kerîmesinde, Allahü teâlâ meâlen; "Şirki, ya'nî küfrü, ya'nî îmânı bozuk olanı, asla affetmeyeceğim. Diğer bütün günahları istediğim kimselerden affederim" buyuruyor.

Büyük günahların ilki, Allahü teâlâya şirk koşmak olup, günahların en büyüğüdür, iki kısma ayrılır. Birincisi; Allahü teâlâya ortak koşmak ve taşa, ağaca, güneşe, aya, peygambere, yıldıza veya Allahü teâlâdan başka herhangi birşeye tapmak ve ibâdet etmektir. Bu, Allahü teâlânın Nisa sûresi yüzonaltıncı âyet-i kerîmesinde zikrettiği en büyük şirktir. Allahü teâlâ, yine Mâide sûresinin yetmişikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Meryem'in oğlu Mesih (Îsâ) muhakkak Allahın kendisidir diyenler, and olsun kâfir olmuşlardır. Hâlbuki Mesih şöyle demişti: "Ey İsrâiloğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allaha kulluk edin. Zira kim Allaha şirk koşarsa, ona Allah Cennetini haram etmiştir ve barınacağı yer de Cehennemdir. Zâlimlerin hiçbir yardımcısı yoktur" buyuruyor.

Bu mevzûda âyet-i kerîmeler çoktur. Kim Allahü teâlâya şirk koşar, sonra müşrik olarak ölürse, ebedî olarak Cehennemde kalır. Allahü teâlâya îmân eden ve mü'min olarak vefât eden kimse, Cehennemde azap görse bile, Cennet ehlidir. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), birgün üç defa; "Büyük günahların en büyüğünü size bildireyim mi?" buyurdu. Eshâb-ı Kirâm; "Evet bildir yâ Resûlallah!" dediler. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Allahü teâlâya şirktir, ana ve babaya ezadır" buyurdu. Yine bir hadîs-i şerîfte, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Helak edici şu yedi şeyden sakınınız." Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), Allahü teâlâya şirk koşmayı bu yedi şeyin başında saydı. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), diğer bir hadîs-i şerîfte; "Kim dînini değiştirirse, onu hemen öldürünüz" buyurdu.

Şirkin ikincisi, amellerde olan riyadır. Allahü teâlâ, Kehf sûresinin yüzonuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "Onlara de ki; ben de ancak sizin gibi bir insanım. Ama, bana Rabbimin tek bir ilâh olduğu vahy olunmuştur. Rabbine kavuşmak isteyen bir kimse, ancak sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın" buyurdu. Ya'nî, ameli ile kimseye gösteriş yapmasın demektir. Server-i âlem (aleyhisselâm); "Küçük şirkten korununuz!" buyurunca, Eshâb-ı Kirâm; "Küçük şirk nedir?" diye sordular. "Riyadır" buyurdu.

Yine hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Kulların amellerinin karşılığını görecekleri günde Allahü teâlâ buyurur ki: Dünyâda amellerinizi kime göstermek için yaptınızsa, onların yanına gidiniz. Bakın bakalım onların indinde amellerinize karşılık var mı?" Diğer bir hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ buyurur ki: Kim bir amel işler de, onda bana başkasını ortak koşarsa, ben ondan ve şirk koştuğu şeyden uzağım." Yine bir hadîs-i şerîfte; "Kim işlediği bir hayrı, ikbâl için halka duyurursa, Allah onun gizli işlerini duyurur. Her kim de işlediği hayrı gösterirse, Allahü teâlâ da onun riyakârlığını teşhir eder" buyuruldu. Başka bir hadîs-i şerîfte, Server-i âlem (aleyhisselâm); "Çok oruç tutan vardır ki, orucundan kendisine faydası; yalnız açlık ve susuzluk çekmesidir. Nice gece namazı kılanlar vardır ki, gece namazının kendisine faydası; yalnız uykusuz kalmasıdır" buyurdu. Ya'nî namaz ve oruç, Allah rızâsı için olmazsa sevâb verilmez.

Yine Fahr-i âlem efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Gösteriş ve şöhret için amel işleyen kimse, kesesini çakıl taşları ile dolduran bir kimse gibidir. Bu kimse, bunlarla bir şeyler satın almak için çarşıya gider. Satıcının önünde kese açıldığında bir de ne görsünler, çakıl taşları! Satıcı, bu çakıl taşlarını onun yüzüne çarpar. Bu kimsenin kesesinde, insanların kendisi hakkında söyledikleri sözlerden başka birşey yoktur. Bu kese, birşey kazandırmaz ve ona birşey getirmez. İşte, riya ve şöhret için amel edenlerin durumu da böyledir. Onların böyle olan amellerinden kazançları, sâdece insanların sözüdür. Âhırette böyle amellere sevâb verilmez." Allahü teâlâ, Furkan sûresinin yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Kıyâmet günü onların iyi işlerini, bizim için yapmadıklarından kimler için yapdılar ise, onlara doğru saçılan ince toz hâline getiririz" buyuruyor.

Adi bin Hâtem'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Kıyâmet günü bir cemâate, Cennete gitmeleri emredilir. Cemâat, Cennete yaklaşır. Nihâyet Cennetin

kokusunu duyarlar. Cennetin köşklerini ve Cennet ehli için hazırlanmış olan ni'metleri görürler. Bu esnada; "Onları oradan geri döndürünüz. Zira onların Cennette nasîbleri yoktur" nidası gelir. Pişmanlıkla ve üzgün bir şekilde geri dönerler. Bunlar gibi hiç kimse geri çevrilmezler. Bunlar derler ki: "Yâ Rabbî! Bizi, dostlarına verdiğin sevâbları göstermeden önce Cehenneme atsaydın, bize daha kolay getirdi. "Allahü teâlâ buyurur ki: "Bu size murâd ettiğim şeydir. Siz dünyâda, yalnız kaldığınız zaman günah işliyerek bana karşı geldiniz. İnsanların yanında ise, amellerinizle onlara gösteriş yapıyordunuz. İnsanlardan korkuyor, beni unutuyordunuz. İnsanlara hürmet ediyor, bana hürmeti unutuyordunuz. İnsanlar için terk ettiğinizi, benim için terk etmiyordunuz. Bugün size azâbımı tattıracağım ve sizi, sevâblara vereceğim bol ni'metlerden mahrûm edeceğim" buyurdu. Orada bulunanlardan birisi, Resûl-i ekreme (aleyhisselâm); "Kurtuluş nedir?" diye sordu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Allahü teâlâyı aldatmamandır" buyurdu. Bunun üzerine o zât; "Allahü teâlâ nasıl aldatılır yâ Resûlallah?" diye sorunca, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın ve Resûlünün emrettiği amelleri, Allah rızâsı için yapmayıp, başkaları için yapmaktır. Riyadan korkunuz. Zira riya, şirk-i asgardır (küçük şirkdir). Gösteriş için amel edenlere, kıyâmet günü insanların önünde, şu şekilde ve şu dört ismi ile nidâ olunur: Ey mürâî (amelini gösteriş için yapan), ey gâdir (va'dini bozan), ey fâcir (günahkâr), ey hâsir (zararda olan), amelini heba, sevâbını yok ettin. Sana bizim katımızda bir karşılık yok. Ey hilebaz! Amelini kimin için yaptınsa, karşılığını git ondan iste" buyurdu.

Âlimlerden birine muhlisden sorulduğunda, cevâb olarak; "Muhlis, günâhını gizlediği gibi iyiliklerini de gizleyendir" buyurdu. Yine âlimlerden birine; "İhlasın gayesi nedir?" diye sorulduğunda, şöyle cevap verdi: "İnsanların seni övmesine sevinmemendir." Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: "İnsanlar için ameli terk etmek riyadır, insanlar için amel etmek şirktir. İhlâs, Allahü teâlânın, seni her ikisinden de muhafaza etmesidir. Yâ Rabbî! Bizi affet, riyadan muhafaza eyle! Âmin.

Büyük günahların üçüncüsü, sihir yapmaktır. Sihir yapan, kâfir olur. Şeytanın insanlara sihir öğretmekten maksadı, Allahü teâlâya şirk koşturmaktır. Ba'zı sapıtmış olan kimseleri sihir yaparken görürsün. Bunlar, sihiri sâdece haram zannederler, küfür olduğunu bilmezler. Sihir yapanın cezası öldürülmektir. Zîrâ sihir yapan kimse, Allahü teâlâya ortak koşmuştur. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Felâkete götüren yedi büyük günahtan sakınınız" buyurduktan sonra, sihir yapmayı da bu yedi şey arasında saymıştır. Kul Rabbinden korkmak, kendisini dünyâda ve âhırette felâkete düşürecek şeyi yapmamalıdır. Cündeb buyurdu ki: "Sihir yapanın cezası boynunun kılıçla vurulmasıdır." Bicâle İbni Abde diyor ki: "Vefâtından bir sene önce, bize Hazreti Ömer'in bir mektûbu geldi. Mektûbunda; "Kadın veya erkek, sihir yapanların öldürülmesini emrediyordu. Hazreti Ali'nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Server-i âlem (aleyhisselâm); "Üç kimse Cennete girmeyecektir. Bunlar; devamlı içki içen, sıla-i rahmi terk eden ve sihir yapanı tasdik edendir." buyurdu.

Büyük günahlardan biri de; Ana-baba hakkına riâyet etmemektir. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Rabbin kesin olarak şunları emretti: Ancak kendisine ibâdet edin, ana-babaya güzellikle muâmele edin, eğer onlardan biri veya ikisi senin yanında ihtiyârlık hâline ulaşırsa, sakın onlara "Öf" bile deme ve onları azarlama. İkisine de, iyi ve yumuşak söz söyle" buyuruyor. Ya'nî, anne ve babanıza iyilik ederek ve onlara acıyarak muâmele ediniz. Onlar yaşlandıkları zaman, onlara sert söz söylemeyiniz. Onların hizmetini seve seve yapınız. Zîrâ daha önce onlar, sizin hayâtınız üzerine titremişlerdi. Yine onlara latif ve kibar söz söyleyiniz. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin yirmidördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "İkisine de acıyarak tevâzu kanadını indir ve şöyle de: Ey Rabbim! Onlar, beni küçükken terbiye edip yetiştirdikleri gibi, sen de kendilerine merhamet et" buyuruyor. Yine Lokman sûresi ondördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükredin" buyuruluyor. Bakınız, Allahü teâlâ, ana ve babaya şükrü, kendi şükrü ile birleştirdi.

İbn-i Abbâs buyurdu ki: "Üç âyet-i kerîme, üç şeyle beraber inmiştir. Bunlardan herbiri, yanındaki olmadıkça kabûl edilmez. Biri, meâlen; "Allahü teâlâya ve Resûlüne itaat ediniz"dir. Allahü teâlânın emrine itaat, Resûlünün emrine de itaat etmedikçe kabûl olmaz demektir, ikincisi, meâlen; "Allahü teâlâya ve ananıza, babanıza şükr ediniz"dir. Allahü teâlâya şükür, ana-babaya şükürsüz olmaz. Üçüncüsü, meâlen; "Namazı kılın ve zekâtı verin"dir. Malı nisâb miktarını geçip de zekâtını vermiyenin, namazı kabûl olmaz."

Kim Allahü teâlâya şükür eder, anne ve babasına şükür etmezse, o şükrü de kabûl edilmez. Bu sebeble, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın rızâsı, anne ve

babanın rızasındadır. Allahü teâlânın gazâbı, anne ve babanın gazâbındadır.” buyurmuştur.

İbn-i Amr şöyle rivâyet etti: Birgün Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûruna birisi geldi ve; “Yâ Resûlallah! Sizinle beraber gazâya, cihâda gelmek isterim” dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ona; “Annen ve baban var mı?” buyurdu. O da; “Var” dedi. Resûlullah; “Onun yanında bulun, senin cihâdın budur, ona hizmet et” buyurdu.

Yine Buhârî ve Müslim’de bildirilen hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem buyurdu ki: “Size büyük günahların en büyüğünü bildireyim mi?” Eshâb-ı Kirâm; “Evet bildir yâ Resûlallah” dediler. Server-i âlem; “Allahü teâlâya şirk koşmak, ana ve babaya âsî olmaktır” buyurdu ve bir yere dayanmakta iken doğruldu. Sonra; “İyi dinleyin! Bir de, yalan yere şehâdettir” buyurdu. Bakınız Fahr-i âlem (aleyhisselâm) ana-babaya isyanı, onlara fenâ muâmele etmeyi, onların hukukuna riâyet etmemeyi, Allahü teâlâya şirk koşmakla beraber zikretti. Yine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Başakakıcı olan, ana-babaya âsi olan, içki içmeye devam eden Cennete giremez” buyurdu. Başka hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, anne ve babasına âsî olana la’net etsin.”

“Allahü teâlâ, babasına söğene la’net etsin. Allahü teâlâ, annesine söğene la’net etsin.”

“Ana-babaya âsî olmak hariç, Allahü teâlâ, kıyâmet günü bütün günahları te’hir eder. Ancak, anne ve babasına âsî olanlara ceza vermekte acele eder.” Ya’nî böyle kimselere, âhıretten önce dünyâda ceza verir.

Ka’b-ül-Ahbâr buyurdu ki: “Allahü teâlâ, kul, ana ve babasına âsî olduğu zaman, onu helak etmekte acele eder Kul, anne ve babasına iyilik ve ihsânda bulunduğu müddetçe, ömrü uzun olur. Onlara iyilik etmek, bir şeye ihtiyâç duyduklarında onlara infakta bulunmaktır. Birisi Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) yanına geldi ve; “Yâ Resûlallah! Babam malımı elimden almak istiyor” dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ona; “Sen de, malın da onundur” buyurdu.

İbn-i Abbâs’a, A’râf’ın ne olduğundan ve Eshâb-ı A’râfın kimler olduğundan sorulduğunda buyurdu ki: “A’râf, Cennetle Cehennem arasında bir dağdır. Cennet ve Cehenneme yakın olup, her ikisini de görmesinden dolayı “A’râf denilmiştir. “A’râf’ın üzerinde, ağaçlar, meyveler, nehirler ve pınarlar vardır. Eshâb-ı A’râf’a gelince, bunlar, anne ve babalarından izinsiz cihâda gitmişler ve Allah yolunda savaşmışlardır. Allah yolunda savaşmaları, onların Cehenneme girmelerine mâni olmuş, anne ve babalarına isyan etmeleri de. Cennete girmelerine mâni olmuştur. Onlar, A’râf’ta Allahü teâlânın takdîr edeceği vakte kadar kalır.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle rivâyet etmiştir: “Birgün Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) yanına bir kişi geldi ve; “Yâ Resûlallah! Benim güzel hizmet ve ülfet etmeme nâs içinde en çok lâyık ve müstehak olan kimdir?” diye sordu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Anandır” buyurdu. O; “Sonra kimdir?” diye sorunca; “Sonra, anandır” buyurdu.

“Sonra kimdir?” diye tekrar sorunca; “Sonra anandır” buyurdu. “Sonra kimdir?” diye dördüncü defa sorunca; “Sonra babandır” diye cevap buyurdular. Görüldüğü üzere, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) anneye iyiliği üç defa tekrar etmiş, babaya iyiliği bir defa zikr etmiştir. Bunun sebebi, annenin şefkati, evlâdı üzerine titremesi daha fazla olduğu gibi, karnında taşıması, doğurması, emzirmesi ve geceleri onun için uykusunu terk etmesi, babaya üstün olan taraflarıdır.

İbn-i Ömer (radıyallahü anh), annesini sırtına almış tavaf yaptıran bir kişi gördü. O kimse İbn-i Ömer’e; “Ey İbn-i Ömer! Böyle yapmakla annemin hakkını ödemiş oluyor muyum?” diye sordu, İbn-i Ömer; “Onun hakkının yüzde birini ödeyemezsin. Ancak iyi bakarsan, ona yapacağın küçük hizmete çok sevâb verilir” buyurdu.

Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dört kimseyi, tövbe etmedikçe Allahü teâlâ Cennete sokmayacak, Cennet ni’metlerini tattırmayacaktır. Bunlar; devamlı içki içen, faiz yiyen, yetim malını haksız yiyen ve anne ve babasına isyan edendir.”

Diğer hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki:

“Cennet, anaların ayakları altındadır.”

“Üç duâ vardır ki, muhakkak kabûl olunur. Bunlar; mazlûmun duâsı, misâfirin duâsı, babanın evlâdına duâsıdır.”

Teyze; iyilik, ikram, ziyâret ve ihsânda anne mertebesindedir. Vehb bin Mürebbih buyurdu ki: “Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma şöyle vahyetti: “Yâ Mûsâ, anne ve babana hürmet et! Kim anne ve babasına hürmet ederse, ömrü uzun olur ve Allahü teâlâ, ona kendisine hürmet edecek bir evlât ihsân eder. Kim anne ve babasına isyan ederse, ömrü kısa olur ve Allahü teâlâ, ona âsi olacak bir evlât verir.”

Ebû Bekr bin Ebî Meryem diyor ki: Tevrat’ta şöyle okudum: “Babasına vuran öldürülür.”

Amr bin Mürre el-Cühenî şöyle rivâyet etti: Bir kişi, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanına geldi ve; “Ey Allahü teâlânın Resûlü, ben beş vakit namazı kılıyorum, Ramazân-ı şerîf orucunu tutuyorum. Zekâtımı veriyor ve haccımı yapıyorum. Benim için başka birşey var mı?” diye sordu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Kim anne ve baba hukukuna riâyet ederek bunları yaparsa, Peygamberlerle ve sıddîklarla beraber olur” buyurdu. Diğer hadîs-i şerîfde buyuruldu ki:

“İsrâ gecesi bana bir kavim gösterildi ki, ateşten bir dala asılmışlardı. Dedim ki: “Ey Cebrâil, bunlar kimlerdir?” Dedi ki: Bunlar, babalarına ve annelerine dünyâda âsî olanlardır.”

Yine Rivâyet edildi ki: Anne ve babasına âsî olan kimse kabre konduğu zaman, kabri onu öyle bir sıkar ki, kemikleri birbirine geçer, insanların kıyâmet günü en şiddetli azâba düçâr olanları, Allahü teâlâya şirk koşan, zinâ eden ve ana-babasına âsî olanlardır.”

Nasihat: Ey en kuvvetli hukuku zayi eden, ana-baba hakkından gâfil olan, bu husûsta yapması gerekeni unutan kimse! Anne ve babaya iyilik etmek, boynuna borçtur. Sen ise, kusurlara tâbi olarak, onu yerine getirmiyorsun. Zannımca Cenneti istiyorsun. Hâlbuki Cennet, annenin ayakları altındadır. Annen, seni dokuz ay karnında taşıdı. Seni doğururken çok şiddetli sıkıntılara göğüs gerdi. Seni kendi sütü ile besledi. Senin için uykularını terk etti. Senin sıkıntılarına göğüs gerdi. Yemedi yedirdi. Kucağını sana beşik etti. Sana ihsânlarda bulundu. Sana bir hastalık vâki olduğu zaman çok üzüldü. Senin tedâvin için varını yoğunu harcadı. Senin yaşamanla kendi ölümü arasında serbest bırakılsa idi, muhakkak kendi ölümünü, senin yaşamana tercih ederdi. Onun böyle fedâkârlığına karşılık, sen ise ona hep kötü davrandın. İhtiyârladıklarında, birşeye ihtiyâç duyduklarında, sen onu en önemsiz bir iş olarak gördün. O açken, sen tok idin. O susuz iken, sen suya kandın. Çoluğunu, çocuğunu, ona tercih ettin. Çoluk-çocuğun senin elini öperken, sen onları unuttun. Kolay olan işleri zor, kısa olan ömürleri uzun geldi. Allahü teâlâ, seni ona öf demekten nehy etti. Seni, onların hakkında ikâz ederek, dünyâda senin evlâtlarınla seni de cezalandıracağını bildirdi. Âhırette de kendisinden uzak kalacağını bildirdi. Arabî şiir tercümesi:

“Çok gelse de sana, annenin senin üzerinde çok hakkı vardır,
Ey adam, senin çok dediğin, annenin yaptığı yanında azdır.

Kaç gece senin için uykusuz kaldı,
Bıkmadan usanmadan sana göğüs gerdi.

Seni doğururken çektiği sıkıntıyı bilseydin,
Onun sıkıntısından, nice sıkıntılar giderdi senden.

Kucağı senin için bir yatak idi,
Arzu ettiğin şey için canını feda etti.

Onun göğsünde içtiğin bal şerbetidir,
Gözyaşlarını senin için akıtırdı.

Nice günler kendi aç kalıp sana verdi,
Sen küçük olduğun için sana merhamet ederdi.

Hevâsına tâbi olan akıl sahibine yazıklar olsun,
Gözü gördüğü hâlde kalbi a’mâ olana yazıklar olsun.

Ananın duâsını al, devamlı onun duâsına rağbet et,
Zîrâ sen, her zaman onun duâ ettiği şeye muhtaçsın.”

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlatır: “Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) zamanında, Alkame adında bir genç vardı. Hep tâat üzere olup, kış ve yaz oruç tutar, geceleri sabaha kadar ibâdet ederdi. Birgün fenâlık geçirdi, dili tutuldu. Durumu, Resûlullaha (aleyhisselâm) haber verdiler. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) onun yanına, Hazreti Ali ile Ammâr bin Yâsir’i (r.anhüm) gönderdi. Onlar, Alkame’ye Kelime-i şehâdeti söyletmek için çalıştılarsa da, dili dönmedi. Hazreti Ali, Bilâl-i Habeşî’yi (radıyallahü anh) Resûlullaha gönderdi ve durumu bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm); “Alkame’nin anası babası var mı?” buyurdu. Orada bulunan Eshâb-ı Kirâm, yaşlı bir annesi var, dediler. Server-i âlem (aleyhisselâm); “Annesini

buraya getirin” buyurdu. Hemen annesini çağırdılar. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ona; “Alkame’ye ne oldu, anlat! Seninle geçinmesi nasıldır?” buyurdu. Annesi şöyle anlattı: “Yâ Resûlallah! Alkame çok iyidir. Zâhiddir (dünyâya düşkün değildir), hep ibâdet ve tâat üzeredir. Ama ben ondan râzı değilim. Çünkü o, hanımının rızâsını benim rızâmdan önde tutmaktadır.” Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Dilinin tutulması bu yüzdendir. Ona hakkını helâl et dili açılsın” buyurdu. Annesi; “Ey Allahü teâlânın Resûlü! O benim hakkıma çok riayetsizlik etti. Hakkımı helâl etmem” dedi. Resûlullah efendimiz; “Ey Bilâl! Eshâbı topla. Etrâftan odun toplasınlar. Alkame’yi yakacağız. Çünkü annesi ondan râzı değildir” buyurdu. Annesi; “Yâ Resûlallah! Benim oğlumu, benim gözümün önünde mi yakacaksınız? Kalbim buna nasıl dayanabilir?” deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Cehennem ateşi, dünyâ ateşinden çok daha kızgın ve yakıcıdır. Sen ondan râzı olmadıkça, onun hiçbir itaati makbûl değildir” buyurdu. Annesi feryâd ederek; “Yâ Resûlallah! Ben ondan râzı oldum. Hakkımı, helâl ettim” dedi ve eve gitti. Eve gittiğinde Alkame’nin sesini duydu. Kelime-i şehâdet söylüyordu. Dili açılmıştı. Aynı gün vefât etti. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), cenâze namazını kıldırdı ve defnettiler. Sonra; “Ey Eshâbım, ey Muhacir ve Ensâr! Hanımını annesinden üstün tutana, Allahü teâlâ ve melekler la’net ederler. Onun farz ve nafile ibâdetleri kabûl edilmez” buyurdu.

Büyük günahlardan biri de, hangi yolla olursa olsun haram yemektir. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin yüzseksensekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Aranızda birbirinizin mallarını, hırsızlık, kumar ve gasp gibi haksız (bâtıl) sebeblerle yemeyin ve insanların mallarından bir kısmını, bile bile yalan şahitliği gibi günahla yemek için o malları rüşvet olarak hâkimlere aktarmayın” buyuruluyor. Bâtıl yolla yemek iki türlüdür. Birincisi; başkasının malını zulüm yoluyla, ya’nî gasp, hiyânet ve çalmakla ele geçirip yemek ve kullanmaktır, ikincisi; başkasının malını, şaka, kumar ve eğlence gibi yollarla ele geçirmektir.

Sahîh-i Buhârî’de rivâyet edilen hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Bir takım kimseler, Allahü teâlânın müslümanlara tahsis buyurduğu malında, haksız olarak tasarruf ederler. Onlar için kıyâmet gününde Cehennem muhakkaktır.” buyurdu.

Sahîh-i Müslim’de rivâyet edilen hâdîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Çok kimse vardır ki, yedikleri, içtikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâ nasıl kabûl olunur?” buyurdu.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh), birgün Peygamber efendimize (aleyhisselâm); “Yâ Resûlallah! Duâ buyur da, Allahü teâlâ benim her duâmı kabûl etsin” dedi. Resûl-i ekrem ona; “Yâ Enes! Duânın kabûl olması için, helâl lokma ye!” buyurdu. Bir kimse haram yerse, kırk gün onun duâsı kabûl olunmaz. Beyhekî’nin Resûlullah efendimize isnâdıyla rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâ, rızıklarınızı aranızda taksim ettiği gibi ahlâkınızı da taksim etti. Dünyâyı, sevdiğine de, sevmediğine de verdi. Dindarlığı, sâdece sevdiğine verdi. Allahü teâlâ kime dindarlığı vermiş ise, muhakkak onu sevmiştir. Kul haram kazanır, bunu harcarsa, buna bir bereket verilmez ve onunla sadaka vermiş ise sadakası kabûl olmaz. Saklarsa, Cehenneme gidinceye kadar ona yolluk olur. Allahü teâlâ, kötülükle kötülüğü yok etmez, iyilikle kötülüğü yok eder.”

İbn-i Ömer’in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Dünyâ, halvet ve yeşilliktir. Kim dünyâda helâlden kazanır ve yerinde harcarsa, Allahü teâlâ ona sevâblar verir ve onu Cennetine vâris kılar. Kim de helâl olmayan yerden kazanır da, harcarsa, Allahü teâlâ onu Cehennemine atar. Nice nefsinin haram isteklerine dalmış kimseler vardır ki, muhakkak bunlar kıyâmette Cehenneme atılacaklardır” buyurdu.

Diğer bir hadîs-i şerîfte; “Malın helâlden mi, haramdan mı geldiğini düşünmeyenler, Cehenneme neresinden atılırsa atılsınlar, Allahü teâlâ onlara acımıyacaktır” buyuruldu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Ağzı toprakla doldurmak, haramla doldurmaktan evlâdır.”

Yûsuf bin Esbât da; “Genç bir kimse Allahü teâlâya ibâdet ettiğinde, şeytan avânesine der ki; “Bakınız bakayım yediği içtiği helâlden mi?” Eğer yediği içtiği haramdan ise; “Bırakın boş yere yorulsun. Haram yemesi bize yeter” der. Zîrâ, haram yiyen kimsenin ibâdeti kendine fayda vermez.” Bunu, şu hadîs-i şerîf te’yîd etmektedir. “Çok kimseler vardır ki, yedikleri, içtikleri ve giydikleri haramdır. Sonra ellerini kaldırıp duâ ederler. Böyle duâ nasıl kabûl olunur?”

Diğer bir hadîs-i şerîfte de; “Beyt-ül-makdis’de bir melek, her gece ve gündüz şöyle nidâ eder: Haram yiyenlerin ne farzları, ne de sünnetleri kabûl olmaz” buyuruldu.

Abdullah bin Mübârek buyurdu ki: “Şüpheli olan bir kuruşu sahibine geri vermek, bin lira sadaka vermekten daha hayırlıdır.”

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Bir kimse haram maldan hac yapsa ve lebbeyk (Yâ Rabbî) dese, bin melek ona der ki; lâ lebbeyk ve sa’deyk (sana karşılık yok), haccın reddedilmiştir.” Yine bir hadîs-i şerîfte; “On liralık elbisenin, bir lirası haram olsa, o elbise ile kılınan namazlar kabûl olmaz” buyuruldu. Vehib bin Verd, nereden geldiğini anlamadan birşey yemezdi.

İbn-i Abbâs buyurdu ki: “Karnına haram giren kimsenin ibâdetini, tövbe etmedikçe Allahü teâlâ kabûl etmez.”

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki; “Haram para ile sadaka veren, câmi yaptıran, hayrat yapan, kirlenmiş elbiseyi idrar ile yıkayana benzer ki, daha çok pislenir. Elbise, ancak su ile temizlenir. Günahlar da, ancak helâl yemekle örtülür.”

Hazreti Ömer buyurdu ki: “Bizler, harama düşmek korkusu ile helâllerin ondadokuzundan kaçındık!”

Ka’b bin Acere’nin rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Haram ile gıdâlanan beden, Cennete giremez.”

Şöyle anlatılır: Hazreti Ebû Bekr, hizmetçisinin getirdiği sütü içti. Sonra bu sütün helâlden olmadığını anlayınca, parmağını boğazına sokarak kay etti. O kadar zahmetle çıkardı ki, ölüyor sandılar. Sonra; “Yâ Rabbî! Elimden geleni yaptım. Mi’demde ve damarlarımda kalan zerrelerinden sana sığınırım” dedi ve; “Resûl-i ekremden işittim; “Haram ile beslenen vücûdun ateşte yanması daha iyidir.” buyurdu. Bunun için vücûdumun bu haram lokma ile beslenmesinden korktum” diye Allahü teâlâya niyazda bulundu.

“Haram ile gıdâlanan beden, Cennete giremez” hadîs-i şerîfinin isnadı sahihtir. Ulemâ dediler ki: “Bu hadîs-i şerîfe; Mekkâs (haksız vergi alan), hâin, hırsız, hilebaz, faiz yiyen ve yediren, yalancı şâhidlik yapan, yetim malını haksız yiyen, birşeyi âriyet alıp sonra inkâr eden, rüşvet yiyen, ölçüyü ve tartıyı eksik yapan, birşey satıp da malın ayıbını gizliyen, kumar oynıyan, sihir yapan, falcılık yapan, zinâ eden v.b. dâhildir.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 289

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-14, sh. 225

3) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 336

4) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 153

5) Miftâh-üs-se’âde cild-1 sh. 212 cild-2, sh. 216

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 154

7) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-9 sh. 100

8) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1 sh. 558

9) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 29, 117, 167, 294, cild-2 sh. 1123, 1175, 1682

10) Ez-Zehebî ve menhecühu fî kitâbihî Târîh-ul-İslâm

11) En Nücûm-üz-zâhire cild-10 sh. 182

12) Gâyet-ün-nihâye cild-2 sh. 71

13) El-Vâfî bil-vefeyât cild-2 sh. 163

14) Mir’ât-ül-cinân cild-3 sh. 331

15) Et-ta’rîf bil-müerrihîn cild-1 sh. 183

16) Kitâb-ül-kebâir

17) Er-Risâlet-iz-Zehebiyyeti ilâ İbn-i Teymiyye

18) Ahlwardt. Verzeichnissder arabischen Handschriften cild-9 sh. 57

19) Les manuserits arabes de- l’Escurial cild-3 sh. 280

20) Brockelmann Gal-2 sh. 46 Sup-2 sh. 45

21) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 396, 597, 1086

22) Eshâb-ı Kirâm sh. 413

ZERKEŞÎ (Muhammed bin Bahadır)

Tefsîr, hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Bahadır bin Abdullah'tır. Ebû Abdullah künyesini aldı. Bedruddîn lakabı verildi. Aslen Türk olduğu için, Türkî nisbet edildi. Zerkeşî nisbetiyle meşhûr oldu. 745 (m. 1344) senesinde Kâhire'de doğdu. Kırkdokuz yaşında iken, 794 (m. 1392) senesinde Kâhire'de vefât etti. Karâfet-üs-sugrâ'da Emîr Bektemûr Sakî türbesi yakınına defnedildi.

İlimle uğraşan insanlar arasında doğup büyüyen Ebû Abdullah Zerkeşî, küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri öğrendikten sonra, Mısır'da Şafiî mezhebi reîsi ve Kâmiliyye Medresesi hadîs İmâmı olan Ebû Muhammed Abdürrahîm Esnevî'nin talebesi oldu. Esnevî'nin (radıyallahü anh) en mümtaz talebeleri arasında yer aldı. Ayrıca Sirâcüddîn Ömer bin Raslan Bulkinî ve Nâsıruddîn Ebû Abdullah Moğoltay bin Kılıç Bekçari, İbn-i Kesîr, Ezraî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Daha sonra Haleb'e gitti. Haleb'de Şihâbüddîn Ezraî, Selâhuddîn bin Ebî Ömer İbni Kesîr, İbn-i Emîle ve daha birçok âlimin derslerine devam etti. Allahü teâlânın dînini öğrenmek için çok çalıştı. Hocalarından öğrendiklerini, duyduklarını, yazıp ezberlerdi. Fıkıh, usûl, tefsîr ve hadîs ilimlerinde söz sahibi oldu. Bir müddet Şam'da kadılık yaptı. Kâhire'ye geri döndü.

Karâfet-üs-sugrâ'daki Kerîmüddîn hânegâhı başmüderrisliğine ta'yin edildi. Yıllarca insanlara ilim öğretip, dînî mes'elelerinin hâlli için Şafiî mezhebine göre fetvâ verdi. İnsanlara Allahü teâlânın dînini öğretmek için gayret sarfetti. Sık sık nasihatlerde bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip, Muhammed aleyhisselâmın bildirdiklerine tâbi olmayanın Cehennem ateşinden kurtulamayacağını anlatırdı. Çok mütevâzi, zühd ve takvâ sahibi bir âlim olan Bedruddîn Zerkeşî, çok fakir olmasına rağmen, fakirliğinden hiç şikâyetçi olmazdı. Vaktinin bir kısmını kitap satan yerlerde geçirir, orada gördüğü kitaplardan notlar alırdı. Alacak parası bulunmadığından, kitap satın alamazdı. Hiçbir dünyâ meşgalesi, onu ilimden alıkoyamazdı, ömrünü, yalnız Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi.

Zerkeşî (radıyallahü anh), kırkdokuz senelik ömrü içinde, birçok talebe yetiştirdi.

Talebelerinden Şemsüddîn Bermâvî meşhûr oldu.

Pekçok kıymetli eserin de müellifi olan Zerkeşî'nin eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Hadim aler-Râfiî ver-ravveda", "Şerh-i Minhâc", "Şerh-i Dîbâc", "Şerh-i Cem'-il-cevâmî", "Şerh-ül-Buhârî", "Tenkîh", "Şerh-i Umde", "Şerh-i Tenbîh", "El-Bahr fil-usûl", "Selâsil-üz-zeheb", "El-Burhân fî ulûm-ül-Kur'ân", "El-Kavâid fil-fıkh" "Ahkâm-ül-mesâcid", "Tahric-i ehâdîs-ir-Râfiî", "Tefsîr-ül-Kur'ân-il-azîm" ve "En-Nektü alâ İbn-is-Salâh". Ayrıca "Ukûd-ül-cemân fî vefeyât-il-a'yân" adlı eseri meşhûrdur.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 158

2) Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 397

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 335

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 1087

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 121

ZEYLA'Î (Fahreddîn Osman bin Ali)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Osman bin Ali bin Muhammed el-Bâri'î ez-Zeyla'î'dir. Künyesi Fahreddîn olup, Ebû Muhammed künyesi ile tanınırdı. "Zeyla'î" nisbeti ile meşhûr oldu. Zeyla', Kızıldenizin Habeşistan sahilinde bir kasabadır. Doğum târihi ve yeri bilinmemektedir. Fıkıh, nahiv ve ferâiz bilgilerinde büyük bir âlim olarak yetişti ve meşhûr oldu. 705 (m. 1305) senesinde Kâhire'ye gelip ders ve fetvâ verdi. Takrir ve incelemelerde bulundu. Fıkıh ilminin yayılmasında büyük hizmeti oldu. Çok kıymetli şerhleri ve te'lîf eserleri vardır. 743 (m. 1343) senesi Ramazan ayında, Mısır'da vefât etti. Buradaki Karâfe kabristanına defnedildi.

Eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: 1- Şerhu Câmi'ıl-kebîr:

İmâm-ı Muhammed Şeybâni hazretlerinin “Câmi'ul-kebîr” adındaki kitabının şerhidir. 2- Tebyîn-ül-hakâik fî şerhi Kenz-id-dekâik; “Kenz” kitabını şerh ederek, bu ismi vermiştir. “Tebyin” kitabı, Ahmed bin Muhammed Şelbî'nin, haşiyesi ile birlikte 1313 senesinde Mısır'da ve sonra Beyrut'ta basılmıştır. Güvenilir ve makbûl bir eserdir. Şelbî, 1031 (m. 1621) senesinde Mısır'da vefât etmiştir. 3- Şerh-ül-muhtâr Abdullah-i Mûsulî'nin eserinin şerhi olup, Hanefî fıkhına dâir yazılan kıymetli eserlerdendir. 4- Bereket-ül-kelâm alâ ehâdis-il-ahkâm-il-vâla'a fil-Hidâye ve sâir-il-kütüb.

¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 263

2) El-Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 115, 116

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 655

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 351, 287, 790, 804, 924, 1088

ZEYNEB BİNTİ İSMÂİL

Hadîs ilmi âlimesi. İsmi, Zeyneb binti İsmâil bin İbrâhim bin Sâlim bin Sa'd bin Risâb İbn-ül-Habbâz, lakabı Ümmet-ül-azîz'dir. 659 (m. 1258) senesinde Cemâzil-evvel ayının sonunda doğdu. 750 (m. 1343) senesinde vefât etti.

Ailesi tarafından sâliha, afife bir hanım olarak yetiştirilen Ümmet-ül-azîz, çok zekî ve akıllı idi. Babası, onu, ilim öğrenmesi için ba'zı âlimlerin yanına götürdü, İbn-i Abdüddâim'den hadîs-i şerîfler dinletti. Ba'zı âlimlerin hadîs-i şerîf cüzlerini dinlettirdi. Ayrıca, Hasen bin Hüseyn İbn-ül-Mehîr, Abdürrahmân bin Me'âlî, Mut'ım, Ömer bin Hâmid bin Abdürrahmân, Yûsuf İbni Mektûm gibi âlimlerden ilim öğrendi. Bir müddet, Abdullah bin Ebî Amr el-Makdisî gibi âlimlerin derslerinde bulundu. Âlime, fakîhe, muhaddise bir hanımefendi idi.

¾¾¾

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-2, sh. 118

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 199

ZEYNÜDDÎN ÂMİDÎ (Ali bin Ahmed)

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Âmid (Diyarbakır) şehrindendir. İsmi, Ali bin Ahmed bin Yûsuf bin Hıdr el-Âmidî olup, lakabı Zeynüddîn'dir. Aslen Âmidli olan Âmidî'nin, doğum ve vefât târihleri ve hâl tercümesi hakkında kaynaklarda fazla ma'lûmât yoktur. Vefât târihi 710 (m. 1310 ve 714 (m. 1314) olarak bildirilmiştir. Keşf-üz-zünûn'da ise 762 (m. 1361) olduğu yazılıdır.

Memleketi olan Âmid'den Bağdad'a gelen Zeynüddîn (radıyallahü anh) orada yerleşti. Abdüssamed ve Ebi'l-Ceyş-il-Mükrî ve zamanında bulunan başka âlimlerin sohbetlerinde bulunup ilim öğrendi. Fıkıh âlimi olarak yetişti. Her işinde doğru, sâdık, heybetli bir zât idi. Firâsetinin kuvvetliliğinde, zihninin, anlayış, akıl ve idrak kuvvetinin keskinliğinde çok üstün idi. Rü'yâ ta'biri ilminde çok ileri idi. Türkçe, Arabî, Fârisî, Rumca, Moğolca gibi çeşitli lisanları çok iyi bilirdi. Kitap alıp satardı. Bu işi kendisine ticâret edinmişti. Çok kitap topladı. Kitapların fiatlarını unutmamak için sonlarına etiket yapıştırırdı.

Kitaplar üzerinde ihtisası çoktu. Birisi gelip; “Falanca kitabın birinci cildini istiyorum” dese, kalkar, hiç aramadan o kitabı çıkarır, kitabı görür görmez; “Bu kitap, falan zâtındır. Şu ilme âittir, içinde şu bilgiler vardır” derdi. Bunları söylerken hiç hatâ etmezdi. Eğer o kitap iki ayrı zât tarafından yazılmış ise, onların isimlerini de ayrı ayrı söylerdi. Bu iki zâttan hangisinin kalemi daha kuvvetli ise, onu da ayrıca bildirirdi. Bunları söylerken yanıldığı hiç görülmezdi. Boş durmaz, devamlı işinin başında bulunurdu. Diğer zamanlarında ilim ile uğraşırdı. Yanına gelenler olursa, onları da kabûl eder, onlarla da meşgûl olurdu.

Garîb rü'yâlar görmek ve rü'yâları ta'bir etmekle de tanınmış ve meşhûr olmuştu.

Bir defasında dostlarından ba'zıları ona birşey hediye etmişlerdi. Hırsızın birisi gelip, gizlice o şeyi çaldı ve bu şeyi gizlice götürüp bir tanıdığına emânet olarak bıraktı. Diğer taraftan Zeynüddîn hazretleri rü'yâsında, vefât etmiş olan hocası Mecdüddîn Abdüssamed'i gördü. Hocası ona, kaybolan eşyayı kimin çaldığını ve kime emânet olarak bıraktığını söyledi. Zeynüddîn, kaybolan eşyasının bulunduğu kimseye gidip; "Filan kimsenin sana emânet olarak bıraktığı şeyi bana ver!" buyurdu. O da, bu zâtı, eşyayı kendisine emânet bırakan kimsenin gönderdiğini zannederek buna verdi. Daha sonra eşyayı çalmış olan hırsız, emânet bıraktığı kimsenin yanına gelip emâneti istediğinde, o kimse çok hayret edip; "Bir kimse gelerek ve sizin isminizi söyleyerek onu istedi. ben de verdim" dedi. Hırsız, eşyayı çalarken ve bu kimseye teslim ederken yanında kimsenin bulunmadığını, bu hâlin çok hayret verici olduğunu düşünüp, yaptığına pişman oldu. Zeynüddîn hazretlerinin garîb rü'yâları çoktur. Böyle rü'yâlarını yazardı. Bunlardan birini kendisi şöyle anlattı: "Bir defasında rü'yâmda bir zât gördüm. Bana kızartılmış tavuk ikram etti. O tavuğu yemeğe başladım. Uyandığımda, tavuğun bir kısmı elimde idi."

Zeynüddîn Ali bin Ahmed el-Âmidî hazretlerinin ba'zı tasnifleri vardı. Birkaçının isimleri şunlardır: Et-Tebrîr fit-ta'bîr, Te'ânî, Ta'bîr-ül-menâmât, Te'âlîk fil-fıkh.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 21

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 32

3) El-A'lâm cild-4, sh. 257

4) Keşf-üz-zünûn sh. 247

ZEYNÜDDÎN MÛSULÎ (Ali bin Hüseyn)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen, lakabı Zeynüddîn'dir. Fıkıh, usûl, kırâat, nahiv, edebiyat ilimlerinde âlim ve şâirdir. 681 (m. 1282) senesinde Musul'da doğdu. 755 (m. 1354) senesinde Musul'da vefât etti. İbn-i Şeyh-ül-Uveyne ismiyle de tanınmıştır. Uveyne, pınarcık ma'nâsındadır. Bu ismi alması, dedesinin bir işi sebebiyle olmuştur. Dedesi sâlih, evliyâ bir zât olup, Musul dışında kendisine mahsûs bir zaviyede otururdu. Bulunduğu yerde su yoktu. Uzaktan taşınıyordu. Bir gece rü'yâsında, zaviyesinden bir yerde su çıktığını gördü. Uyanınca, rü'yâsında gördüğü yeri kazdı. Oradan, gayet tatlı, nefis bir pınar çıktı. Bu sebeble kendisine Şeyh-ül-Uveyne, torunu olan Zeynüddîn Mûsulî'ye de ondan dolayı İbn-i Uveyne denilmiştir.

Zeynüddîn Mûsulî, Musul'da yetişip, zamanının âlimlerinden ilim öğrendi. Sonra hacca gitti. Kırâat ilmini, Vâsıtî ed-Darir'den öğrendi. Şeyh Şemsüddîn bin Verrâk'dan, "Şâtibiyye'yi okudu. Fıkıh ve usûl ilmini, Seyyid Rukneddîn Esterâbâdî'den, nahiv ilmini; Şemsüddîn il-Muîd, Şemsüddîn Fadlullah el-Hicrî'den ve Mezhebüddîn en-Nahvî'den öğrendi. Usûl kitaplarından ba'zılarını Tâceddîn İbni Baltacı en-Nahvî'den dinledi. Ondan icâzet aldı. Begavî'nin Sünen'inden çoğunu Tâcüddîn Abdullah İbni Meâfi'den dinledi. Hacca gittiğinde, Hicaz âlimlerinden istifâde etti. Dımeşk'a da gidip, orada bulunan âlimlerden ilim aldı. El-Mezâ'dan ve es-Salâdî'den hadîs-i şerîf dinledi. Bağdad'a gidip, orada zamanın âlimleri ile görüşüp istifâde etti. İfâdesi ve ibâresi (yazarak anlatması) gayet güzel idi.

Herkes ondan istifâde edebilirdi. Mert, mütevâzi, fakirlere yardımcı olan bir âlim idi. Kıymetli eserler yazmıştır.

Usûl ilmine dâir olan "Muhtasarı İbn-i Hacîb" adlı eseri ve İbn-i Sâ'âtî'nin, "El-Bedî" adlı eserini şerh etmiştir. Kazvinî'nin Şafiî fıkhının fürû'una dâir "El-Hâviyyis-sagîr" adlı eseri topladı. Sekkâfa'nin "Miftâh-ül-ulûm" adlı eserini şerh etti. İbn-i Mâlik'in "Teshil" adlı eserine ve "Münteh-es-suâl vel-emel fî ilm-il-usûl vel-cedel" adlı esere şerh yazdı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 77

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 161

3) Şezerât-üz-zeheb cild-6, sh. 178

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-10, sh. 136

5) Ed-Dürer-ül-kâmine cild-3, sh. 43

6) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 165

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 720

8) Keşf-ül-zünûn sh. 236, 406, 627, 1764, 1856

ZİYÂÜDDÎN BERNÎ

Hindistan'da yetişen meşhûr evliyâdan. Hâce Nizâmüddîn-i Evliyânın talebesidir. Hocasına yakın olmak ni'metine kavuşan seçilmişlerden idi. Gıyâspûr şehrinde otururdu. Doğum ve vefât târihleri kat'î olarak tesbit edilememiş ise de, 684 (m. 1285) senesi civarında doğup, 8. asrın sonlarında vefât ettiği bilinmektedir. Vefât târihi, Keşf-üz-zünûn'da 889 (m. 1493) olarak bildirilmiştir ki, bu mümkün değildir.

Çok ilim tahsil eden Ziyâüddîn Bernî'nin hafızası pek kuvvetli idi. Âlim ve sâlih zâtların sohbetlerinde bulunmaktan büyük zevk alırdı. Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretlerinin bereketli sohbetlerine devam ederdi. Bilhassa Emîr Hüsrev Dehlevî ve Emîr Hasen Senceri ile yakınlıkları vardı. Devamlı onlarla beraber bulunurdu.

Güzel huylu, kültürlü, hoşsohbet, güzel latifeler yapan neş'eli bir zât idi. Sultan Muhammed Tuğluk ve Fîrûz Şah zamanlarında, sarayda vazîfe aldı. Bu iki sultan devirlerinde, sultânın yakın adamlarından, güvendiği kimselerden idi. Târih ilminde de söz sahibi olan Ziyâüddîn Bernî, meşhûr Târih-i Fîrûz Şah isimli târih kitabının da sahibidir. Bundan başka eserleri de vardır.

Tasavvuf yolunda ilerlemek arzusunda bulunan ve bu yolda çok gayretli olan Mevlânâ Ziyâüddîn Bernî (radıyallahü anh), hiçbir zaman dünyalık toplamak gayretinde, telâşında olmamıştır. Kendisine yetecek kadar şeylerle yetinir, daha fazlasını elinde bulundurmazdı. Hâce Ziyâüddîn Bernî, "Hasretnâme" isimli eserinde şöyle anlatır: "Bir zaman, hocam Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ'nın sohbetinde bulunuyordum. O gün rûhlara hayat veren bereketli sohbetlerinde, sabahtan kuşluk vaktine kadar bulundum. Bu sırada birçok kişi, ona talebe olmak üzere geldi. O da gelenlerin hepsini kabûl etti. O esnada kalbimden geçti ki: "Eskiden büyük zâtlar, kendilerine talebe olmak üzere gelenleri kabûl etmekte ihtiyâtlı davranırlar, her geleni hemen kabûl etmezlerdi. Bizim hocamız ise, gelenlerden hiçbirini ayırmıyor, hepisini kabûl ediyor." Ben bu düşünceler içinde iken, bir ara bunu kendisine suâl etmek bile istedim. Allahü teâlânın izni ile benim bu düşüncelerimi anladı. Bana dönerek tebessüm etti ve; "Bana istediğini sor ama, gelen herkesi niçin kabûl ettiğimi sorma" buyurdu. Sonra da şöyle devam etti; "Talebe olmak üzere gelenlerin hepsini kabûl ettiğimizi, ihtiyâtlı davranmadığımızı düşünüyorsunuz. Bizim böyle davranmamızın üç sebebi vardır. Birincisi; tecrübe ile anlıyorum ki, bize talebe olmak üzere gelenlerin hemen hepsi, günah işlemekten sakınan, namazlarını devamlı olarak ve cemâatle kılan, emirleri yapmakta gevşek davranmayan, istîdâd sahibi kimselerdir. Bunun için onları kabûl ediyorum, ikincisi; ma'nevî olarak acizlik ve ihtiyâç içinde kapımıza gelip; "Bütün günahlarıma tövbe ettim" diyen bir kimseyi geri göndermek gönlümüze hiç hoş gelmiyor. Bize talebe olanlardan hepsinin, günahlardan uzak durduğu, tövbesini bozmadığı da meydandadır. Üçüncü ve en mühim sebep de; hocam Ferîdüddîn Genc-i Şeker, bana icâzet ve hilâfet verirken böyle işâret buyurmuştur." Bu açıklamadan sonra, ona olan muhabbetim daha çok arttı.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Kâmûs-ul-a'lâm cild-4, sh. 2981

2) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 195

3) Keşf-üz-zünûn sh. 299

ZİYÂÜDDÎN NAHŞEBÎ

Hindistan ulemâ ve evliyâsından. Seyyiddir. Bedâyûnlu idi. Bedâyûnî, Nahşebî, Dehlî ve Hindî nisbet edildi. Şeyh Hamîdeddîn Nâgûrî'nin torunu ve halifesi olan Şeyh Ferîd'in talebesi idi. Ondan ilim öğrenip, feyz aldı. Hindistan'da onun devrinde Ziya isminde üç kimse vardı. Biri Nahşebî diğerleri, Ziya Semnânî ve Ziya Bernî idi. Ziya Semnânî, zamanın büyük evliyâsı Nizâmüddîn Evliyâ'ya muhalifti. Ziya Bernî, Nizâmüddîn Evliyâ'yı çok severdi ve onun talebesi idi. Ziya Nahşebî ise, Nizâmüddîn Evliyâ'ya muhalif değil ise de,

talebesi de değildi. Herkesten uzak bir hayat yaşardı. Kimseyi beğenmemezlik etmez, kimseye de gönül bağlamazdı. Bedâyûn'daki, isimsiz ve ıssız zaviyesinde kitap yazmakla meşgûl olurdu. "Silk-üs-sülûk", "Aşere-i mübeşşere", "Külliyât", "Cüz'iyyât", "Tûtinâme" adlı eserlerinden başka, daha birçok te'lîfleri vardır. Eserleri daha çok, açıklanması zor mes'elelere dâirdir. "Silk-üs-sülûk" adlı eseri, güzel ve te'sîrli bir dille yazılmış olup, evliyânın hikâyelerini ve sözlerini ihtivâ etmektedir. Eserlerinde, kendi yazdığı pekçok şiirleri vardır. 751 (m. 1350) yılında Bedâyûn'da vefât etmiştir.

Ziyâüddîn Nahşebî (radıyallahü anh), "Silk-üs-sülûk" adlı eserinde buyurdu ki: Büyüklerden biri, bir kadınla evlendi. Gece olunca, ona; "Ey hanım, pijamamı hazırla yatacağım" dedi. Hanımı; "Efendim, senin Mevlâ'n (efendin) yok mu?" dedi. "Vardır" buyurdu. "Senin Mevlâ'n uyur mu, uyumaz mı?" dedi. "Uyumaz" buyurdu. "Mevlâ'n uyanık iken sen uyumaktan haya etmez misin?" dedi. İnsan, ölüm, fakr ve ateşin (Cehennemin) koşu meydanındadır. Allahü teâlâ onun terbiyecisi, Peygamberler sürücüsü, kitaplar öncüsüdür, o ise serkeştir. Dinle, iyi dinle! Birgün Mûsâ aleyhisselâma; "Kavminin içindeki sâlihleri diğerlerinden ayır!" diye emir geldi. Mûsâ aleyhisselâm seslendi. Halkın çoğu çıkıp ayrıldı. "Bunlar arasında daha sâlih olanları seç!" emri geldi. Mûsâ aleyhisselâm yetmiş kişiyi ayırdı. Tekrar emir geldi. Yetmişten yedi kişi ayırdı. Yine emir geldi, yediden üç kişi ayırdı. Allahü teâlâ, Mûsâ'ya (aleyhisselâm):

"Bu üç kişi kullarımdan, Rablerine en çok buğz edenlerdir." "(Sâlihler) sözünü duyunca, kendilerini sâlihlerden saydılar" diye vahy geldi. Kardeşim! Bu yol öyle bir yoldur ki, tâat ediyorum iddiasında olan kimse, tâat etmeyenden daha kötüdür. Kardeşim, eskiden öyle insanlar vardı ki, başkalarının günah işlediklerini duysalar, sıtmalı gibi titrerlerdi. Senin ise kendi günâhından için yanmıyor. Eskiden bir âdet vardı; güller açınca, insânlar oyun oynarlar, eğlenirlerdi. Bu sebebtendir ki, her sene güllerin yetişme, açılma zamanı gelince, Ma'rûf-i Kerhî hazretleri üzülür; "Gül açtı, şimdi insanlar oyunla meşgûl olacaklar" derdi.

Büyüklerimiz diyorlarki, bir kimsenin kendinin emri altında olması, nefsinin emri altında olmasından iyidir. Dervişlerden biri, Cum'a günleri dışarı çıkar, kimi görse; "Mescide hangi yoldan gitmeli?" diye sorardı. Birisi ona; "Senelerdir mescide gidersin, yolu öğrenemedin mi?" dedi. "Biliyorum, ama gittiğimiz yolda mahkûm olmak, hâkim olmaktan daha iyidir" derdi.

Dinle, iyi dinle! Vehb bin Münebbih anlatır: Ka'b-ül-Ahbâr, mescidde arka saflarda durur. Ona; "Bunun altında hangi sır gizlidir?" diye sordular. Buyurdu: "Tevrat'ta okudum ki, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden öyle insanlar vardır ki, onlardan biri başını secdeye koyunca, başını secdeden iyice kaldırıncaya kadar, Allahü teâlâ onun arkasında olanı mağfiret eder. Ben de hepsinden geride dururum, umarım ki, öyle birisinin secdesiyle benim işim görülsün." Kıt'a:

Nahşebî, sözlerinin arasında,
Damlaya ne için ırmak söylersin.
Herkes tufeyli olmak ister sana,
Gerçi sen de birine tufeylisin.

Büyük şeyh Abdullah İbni Hafif (kuddise sirruh) hastalanmıştı. Bir doktor geldi ve; "Ey Şeyh hastalığın nedir?" dedi. "Vücûd gidince, hastalık da gider" buyurdu.

Cihanı, karıncanın gözünden daha küçük gören Muhammed Vâsi' buyurdu: "Eğer günâhın kokusu olsaydı, hiç kimse benim yanımda oturamazdı."

Hâce Ebü'l-Hasen Harkânî buyurdu: "Yakınların yakını, bizim maksadımız olanın yanında uzak kalır. Kardeşim, suya daha yakın olan, daha çok batar, ateşe daha yakın olan, daha çok yanar."

Derler ki, birgün bir genç, zengin bir kadının kapısına geldi ve; "Ben ona âşık oldum" dedi. Bu haberi kadına ulaştırdılar. Kadın onu çağırdı ve onunla konuşmağa başladı. "Sakın bir daha bu sözü söyleme" dedi. "Edemem ki" dedi. "İkibin gümüş vereyim" dedi. "Yapamam" dedi. Onbin gümüşe kadar çıkardı. Genç, onbin gümüşü duyunca râzı oldu. Kadın bu durumu görünce, onun dilini kesmelerini emretti ve; "Bizi sevdiğini iddia edip de, bize değil malımıza râzı olanın cezası budur" dedi.

Dinle, iyi dinle! Büyüklerden biri, hiç sağına soluna bakmazdı. Birgün Kâ'be'yi tavaf ederken, birisi ona seslendi. Onun tarafına bakmak istedi. Gâibden bir ses işitti: "Bizden başkasına bakan, bizden değildir." Kardeşim, bu yolda bin sene yürüsen ve hatırından; "Bunu kabûl ederler" düşüncesi geçse, hâlâ makam arzusunda olup, hâlâ istek yolunun

yolcusu olduğun anlaşılır. Ey kardeşim, eğer bu yoldan menzile kavuşmak istersen, sakın kendini arada görme! Tâat zengiliğine kavuşmuş olan büyükler, kendilerini dâima müflis olarak, düşünmüşlerdir. Her zaman müflis olanlar ise, kendilerini nasıl zengin yaparlar.

Dinle, iyi dinle! İbrâhim aleyhisselâm ateşe eriştiğinde, ateş ona selâmet oldu. Zira onun kalbi, hakikî ateşle yanmıştı. Bunun içindir ki, “Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım” makamının sahibi, ya’nî Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Benim kadar hiç kimse eziyet çekmedi. Hazret-i İbrâhim’in ateşe atılması belâ değildi. Hazret-i Zekeriyyâ’nın parça parça edilmesi sıkıntı değildi. Belâ ve sıkıntı, bizim başımıza dökülendir. Bizi, gök ve yer ehlinin önüne geçirdiler ve Âdem aleyhisselâmın zürriyetinin günahlarını, benim şefaat eteğime bağladılar” buyurdu.

Râbi’a-i Adviyye’ye sordular ki: “Sen şeytana düşman mısın?” “Hayır”, dedi. “Niçin?” dediler. “Ben dostla o kadar meşgûlüm ki, başkası hatırıma gelmiyor” buyurdu.

Büyüklerden birine; “Dünyâ neye benzer?” dediler. “Dünyâ, benzeri olmaktan daha aşağıdır” buyurdu.

Bir kimse, bir dervişe gidip; “Bir kaç gün seninle beraber olayım” dedi. “Ben olmasam kiminle olacaktın?” diye sordu. “Allahü teâlâ ile” dedi. “Benim olmadığımı kabûl et ve şu anda Allah ile ol” buyurdu.

Birgün dünyâ ehli zengin birisi, bir dervişin evinden su istedi. Ona tatsız, ılık bir su verdiler. “Bu su sıcak tatsızdır” dedi. O derviş; “Ey efendi, biz zindandayız. Zindanda olan iyi su içmez” dedi. Evet, Yahyâ bin Muâz-ı Râzî’yi (radıyallahü anh), öldükten sonra rü’yâda gördüler. “Yüksek âlemde sana ne yaptılar?” diye sordular. Buyurdu ki: “Dünyâdan ne getirdin?” dediler. “Zindandan geliyorum; zindandan ne getirilir?” dedim.

Şiblî hazretlerini, öldükten sonra rü’yâda gördüler. “Münker ve Nekîr’in suallerinden nasıl kurtuldun?” dediler. “Siz orada olsaydınız da, benim yanımdan nasıl gittiklerini bir görseydiniz. Bana, “Rabbin kimdir?” dediler. “Rabbim öyle birisidir ki, size, bütün meleklerle birlikte babamın önünde secde etmenizi emr etti; biz o anda babamın sulbünde, bütün kardeşlerimle birlikte sizi görüyorduk” dedim. Melekler; “Biz buradan çekilip gidelim ki, biz ona suâl soruyoruz, o ise hazret-i Âdem’in bütün zürriyetinin cevâbını veriyor” dediler cevâbını verdi.

Ey insan, birgün sabahtan akşama kadar nefsinle harb et. Neler zâhir olacağını bir gör. Merd, nefsinde bir eksik görüp de onunla harb edendir.

Cüneyd-i Bağdadî hazretlerini vefâtından sonra rü’yâ’da görüp; “İşin nereye vardı?” dediler. “Âhıret işi, bizim dünyâda zannettiğimizden daha zordur” buyurdu.

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Ahbâr-ul-ahyâr sh. 111

2) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 429

HİCRİ DOKUZUNCU ASRIN ÂLİMLERİ

ABBÂDÎ MEKKÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülkâdir bin Ebü’l-Kâsım Ahmed es-Sa’dî’dir. Lakabı Muhyiddîn’dir. Nesebi Sahâbe-i Kirâmdan Sa’d bin Ubâde’ye (radıyallahü anh) kadar dayandığı için, Abbâdî Mekkî nisbetiyle meşhûr olmuştur. 814 (m. 1411) senesinde Mekke-i mükerremede doğdu. 880 (m. 1475) senesinde yine Mekke-i mükerremede vefât etti ve oradaki Muallâ kabristanına defn edildi.

Mekke-i mükerremede büyüdü ve orada zamânının ileri gelen âlimlerinden fıkıh, hadîs, tefsîr, usûl ve edebî ilimleri tahsil etti. Fakîh Alâüddîn el-Hayyât’ın hizmetinde bulunup, ondan Kur’ân-ı kerîm okumayı öğrendi. İmâm-ı Nevevî’nin “Erbâ’în”ini, İbn-i Hâcib’in “Erbâîn”ini, İbn-i Mâlik’in “Elfiye”sini ve “Telhis”i okudu. Takıyyüddîn el-Fâsî’den ve Ebü’l-Hasen bin Selâme’den hadîs-i şerîf dinledi. Dinlediği hadîs-i şerîfleri birçok zâtlara arz etti. Bu sebeple İbn-ül-Küyek, Abdülkâdir Ermevi, Bedrüddîn Demâîni, ona hadîsle ilgili icâzet verdiler. Bir ara hadîs ilmini tahsil için Mısır’a, Kâhire’ye gitti. Sonra tekrar Mekke’ye dönüp, birkaç defa Medîne-i münevvereyi ziyâret etti. Ba’zı ziyâretlerinde orada mücavir olarak kaldı. Bu sırada İbn-i Cezerî, İbn-i Selâme el-Fâsî ve Muhammed bin Ali en-Nüveyrî’den hadîs-i şerîf dinledi. Ebü’l-Feth-i Merâgî’den Kütüb-i sitte, Muvatta’, Şifâ ve Elfiyet-ül-hadîs’i ayrıca Irâkî’den Elfiyet-ül-hadîs ve es-Sîret adlı eserleri okudu. Mekke-i mükerremede mücavir bulunduğu sırada, Ebû Şa’r-il-

Hanbelî’den hadîs-i şerîf dinledi. Ebû Amr’dan ve İbn-i Cezerî’nin talebesi İbn-i Kesir Ali Muhammed bin Ebû Yezîd el-Kiylânî’den kırâat ilmini tahsil etti. Muhammed bin Mûsâ bin Aid el-Vanuî, Şeyh Ribât-ül-Muvâffık, Ebü’l-Abbâs Ahmed el-Lüccâî el-Fâsî, İbrâhim et-Terîkî Tûnusî, Şîhâbüddîn Ahmed el-Magribî, Bisâti gibi âlimlerden fıkıh ilmini, Emîn-ül-Aksarâyî, Bisâti ve Terikî’den usûl-i fıkıh ilmini tahsil etti. Yukarıda sayılan zâtlar, Abbâdî Mekkî hazretlerine fıkıh öğretme ve fetvâ verme husûsunda icâzet verdiler. Takıyyüddîn el-Fâsî’nin fıkıh derslerini dinledi. Hocası onunla özel olarak ilgilenir ve onunla ilmî mütâlâalarda bulunurdu. Abbâdî Mekkî, Arab dili ve edebiyatını; el-Lüccâî, Ebü’l-Bekâ, Ebü’l-Hamîd ve Bisâti gibi âlimlerden öğrendi ve icâzet aldı. Ferâizle ilgili Zâhiret-ür-Râid adlı kasideyi, nahiv ilminde Elfiye adlı eser ile birlikte Abdullah bin Abdürrahmân bin Mes’ûd el-Mısrî’den okudu. Mantık ilmini Şeyh-ül-Bâsitiyye Seyyid Alâüddîn’den öğrendi.

Abbâdî Mekkî çok güzel yazı yazardı. Fetvâ vermek, fıkıh, tefsîr ve Arabî ilimleri öğretmek üzere Mekke-i mükerremede kaldı. Bir müddet Mekke’de Mâlikî kadılığı yaptı. Sonra kadılıktan ayrılarak, Bencâlîye Medresesi’nde babasının yerine, hocası el-Fâsî hayatta iken ders okuttu. Harem Nâzırı Südün el-Muhammedî’nin inâyetiyle, Ebû Abdullah en-Nüveyrî’nin vefâtından sonra, tekrar Mekke’de Mâlikî kadılığına ta’yin edildi. Kâdılık vazîfesini iffetle, adâletle ve iyilikle yürüttü. Birkaç defa bu görevden ayrılıp tekrar görevlendirildi. Çok zarurî ve muhtaç olduğundan dolayı, Harem Nâzırı Südün el-Muhammedî, ona Mekke’de büyük bir ev yaptırdı. Bu arada gözleri a’mâ oldu, sevdiği oğlunu kaybetti. Bu belâlara sabretti. Daha sonra tekrar gözleri açılınca, kadılığa ta’yin edildi. Vefât edinceye kadar kadılığa devam etti.

O, ders vermek ve ilminden istifâde edilmek için beldesinde seçilmiş bir zât idi. Mekke’nin ileri gelenleri ondan ilim öğrendiler, sohbetlerinde bulunup istifâde ettiler. Derslerinin faydalı olması sebebi ile uzaktan ve yakından onu dinlemek üzere çok kimse gelirdi. Zamanında ilmi yönden onun denginde kimse yoktu.

Abbâdî Mekkî, tefsîr ilminde gizlilikleri keşf edebilen, hadîs ilminde rivâyet ve zabt yönüyle müracaat noktası olan, fıkıhta son derece derin ilim sahibi, nahiv ilminde unutulanları ortaya çıkarıp, bilinenlerin en mübhem olanlarını çözen bir zât idi. Sibeveyh onu görseydi, onun ilmî üstünlüğünü kabûl ederdi. Münâzara ilminde deryadır dense yeridir. Onun sohbetleri çok tatlı, çiçek açtığı zamandaki bahçe gibi güzel idi. Daha başka güzelliklerini ve üstünlüklerini saymak mümkün değildi. O, ilimde bir derya, rüşd ve hidâyette bir yıldız gibiydi. Tatlı sözlü, hoşsohbet, bildiklerini insanlara nesir ve nazım sûretiyle en fasih ifâdelerle ve pürüzsüz bir lisanla anlatırdı. Onun sohbetinde bulunmaktan kimse sıkılmazdı. Çok ibâdet eder, namaz kılar ve Kur’ân-ı kerîm okurdu. Tevâzu sahibi olup çok merhametliydi.

Onun hakkında Abdürrahmân es-Sehâvî şöyle demektedir. “Onunla Mekke-i mükerremede mücavir olduğum sırada karşılaştım. Ondan çok şey öğrendim. O, zamanının ilim ve fesahat yönüyle en seçilmişi idi. Tevâzu, vekar, edeb, diyanet ve ibâdet yönüyle eşsizdi. Onun sohbet meclislerinde faziletli kimseler bulunur, sohbetlerine çok kimse katılırdı. O, dünyâya önem vermezdi. Mürüvvet sahibi idi. Kâdılık yaptığı sırada da insanlara çok iyi davranırdı.”

Burhânüddîn el-Bakâî de onun hakkında; “O, gücü yettiğince her ilimde yeni bir çığır açardı. Çok güzel yazı yazardı. O, ince bir zekâya sahip, ağırbaşlılığı ile birlikte, geniş bir görüş ufkuna sahipti. Çok akıllı ve hoşsohbet idi. Münâzarada ve ilmî sohbetlerde karşısındakini kırmadan ikna ederdi. Harem-i şerîfde ders okuttu. Ondan çok insanlar faydalandı. Şimdi o hayırla yâd edilmektedir” demektedir.

Abbâdî Mekkî’nin yazmış olduğu kıymetli eserlerinden ba’zıları şunlardır: 1-Hidâyet-üs-Sebil fî şerh-it-teshîl fin-nahv, 2-Hâşiyetü alet-Tavzîh şerh-ut-Tenkîh fî usûl-il-fıkh, 3-Evdah-ül-Mesâlik fî haşiyeti alâ şerh-il-Elfiyeti İbn-i Mâlik, 4-Şerhu Hutbeti Halîl, 5-Şerhu Kavâid-ül-Arab li İbn-i Hişâm.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 297

2) Ed-Dav-ül-lâmî’ cild-1, sh. 283-285

3) Şez’erât-üz-zeheb cild-7, sh. 329

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 104

5) Neyl-ül-ibtihâc sh. 185-186

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 31-309

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 597

ABDULLAH BİN EBÎ BEKR EL-AYDERÛS

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Ebî Bekr bin Abdürrahmân es-Sekâfî el-Ayderûs olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. 811 (m. 1409) senesi Zilhicce ayının başlarında doğdu. 865 (m. 1461) senesi Ramazân-ı şerîfin onikisinde vefât etti. Yemen'in Terim şehrindeki Zenbil kabristanına defnedildi. Abdullah el-Ayderûs; zühd, vera' ve takvâ sahibi bir zât idi. Kerâmetleri ve menkıbeleri çoktur.

Şöyle anlatılır: "Abdullah el-Ayderûs'un hanımının ismi Âişe idi. Ömer isminde bir zâtın kızı idi. Birgün Abdullah el-Ayderûs'un hanımı çok ağır hasta oldu. Akrabalarından bir hanım onun odasına girdi. Âişe hanımın sanki nefes alması durmuştu. Kadın iyice anlamak için, Âişe hanımı sağa sola çevirdi. Hiç ses alamadı. Sonra gidip Abdullah el-Ayderûs'a haber verdiler. O da hanımının bulunduğu odaya girdi ve hanımına üç defa ismi ile seslendi, üçüncü defa seslendiğinde, Allahü teâlânın izni ile hanımı ona cevap verdi ve hemen hastalıktan şifâ bulmuş olarak kalktı."

Şöyle nakledilir: "Birgün bir kadın Abdullah el-Ayderûs hazretlerinin hurma bahçesinin önünden geçiyordu. Bahçede bulunan hurmalardan almak istedi. Kadının yanında bir de çocuğu vardı. Kadın çocuğunu bir kenara bırakıp, ağaca çıktı ve bir miktar hurma topladı. Aşağı indiğinde, Allahü teâlâ, ona oğlunu ölmüş gibi gösterdi. Kadın çocuğunu bu durumda görünce, ağlamaya başladı. Oradan gecenler, "Bu hurma bahçesi Abdullah el-Ayderûs' undur" dediler. Kadın derhâl tövbe edip, hurmaları bahçeye bıraktı. Çocuğunun yanına geri döndü. Çocuğunun tekrar eski hâline dönmüş olduğunu gördü."

Anlatılır ki: "Abdullah el-Ayderûs'un zamanındaki sultânın bir kız kardeşi vardı. Bu hanımın çok miktarda mücevheri bulunuyordu. Birgün bu mücevherler çalındı. Bunun üzerine sultan çok kızdı ve; "Mücevherleri kim aldı ise, onu öldüreceğim" dedi. Abdullah el-Ayderûs bu durumu haber alınca, hemen sultânın yanına gitti ve ona bir süre nasihat etti. Sonra ona; "Yâ Sultân! Sen hiçbir kimseye zarar verme. Mücevherler bulunur" dedi. Bu söz üzerine sultân rahatladı ve ferahladı. Gece olunca, Abdullah el-Ayderûs yanına bir talebesini alarak, sarayda çalışan bir görevlinin evine gitti. Onda bulunan bütün mücevherleri istedi. O kişi, evinde bulunan mücevherleri, Abdullah el-Ayderûs'un heybetinden korkarak verdi. Abdullah el-Ayderûs oradan ayrılıp, Şeyh Ömer mescidinin yanına geldi. Yanındaki talebesini saraya gönderip, sultânın kız kardeşini çağırttı. O gelince, ona mücevherlerinin nasıl olduğunu sordu. O da, hepsini bir bir ta'rîf etti. O kişiden aldığı mücevherler arasında bulunan ve ta'rîf edilen vasıflara uyan mücevherleri sultânın kız kardeşine geri verdi. Geri kalan mücevherleri de, tekrar sahibine götürüp teslim etti."

Allahü teâlâ, birçok hastaya, Abdullah el-Ayderûs hazretlerinin duâsı ile şifâ ihsân etmiştir. Şöyle anlatılır: "Ali bin Ömer Meşus isimli sâlih bir zât vardı. Bu zât, birgün hanımına bedduâ etti ve hanımı bir hastalığa yakalandı. Hanım hastalıktan bîtab düştü. Bunun üzerine pişman olan ve üzülen o zât, hemen Ebû Muhammed el-Ayderûs'un yanına gitti ve durumu ona anlattı. Ebû Muhammed el-Ayderûs, o zâtı bir daha bedduâ etmekten men etti ve; "Sen şimdi hanımının yanına git" dedi. O zât hanımının yanına gittiğinde, onun, hiçbir şey olmamış gibi sapasağlam olduğunu gördü. Hanımına; "Sen nasıl oldu da böyle iyileştin?" diye sordu. Hanımı: "Sen gittikten bir süre sonra uyumuşum. Rü'yâmda Şeyh Abdullah yanıma geldi ve benim üzerime Maşâallah okudu. Sonra da bana; "Kalk" dedi. Uyandığımda, ben de kalktım ve Allahü teâlânın izniyle yürüdüm" diye durumu anlattı."

Şöyle anlatılır: Ebû Muhammed el-Ayderûs zamanında bir kadın vardı. Bu kadının burnu kırılmıştı. Kadın hangi tabibe gitti ise; "Çâresi yok" dediler. Bunun üzerine kadın, burnunun düzelmesi için Ebû Muhammed el-Ayderûs'u vesile ederek, Allahü teâlâya duâ etti. O anda Şeyh Abdullah, kadının yanına geldi ve kırılmış burnunun parçalarını birleştirdi, eli ile mesh etti. Allahü teâlânın izni ile kadının burnu iyileşti ve eskisinden daha güzel oldu.

Yine şöyle anlatılır: "Abdürrahmân Hâtib isimli bir zâtın, sağ elinde bir yara oldu ve kısa zamanda o yara yayılarak eli şişti. Bu durum karşısında çok korktu ve ne yaptı ise yaranın çâresini bulamadı. Kime gitti ise, yarası daha fazlalaştı.

Sonunda o zât Ebû Muhammed el-Ayderûs hazretlerinin yanına geldi. Durumunu ona arz etti. Şeyh Ebû Muhammed, onun yarasına baktı. Sonra eliyle şişkin olan yaranın üzerini meshetti. Gerekli ilaçları sürdü. Orası derhâl iyileşti ve yaradan hiçbir eser kalmadı.”

Şöyle nakledilir: “Ebû Muhammed el-Ayderûs zamanında, bulunduğu beldenin ileri gelenlerinden bir kişinin, bir kız çocuğu vardı. O kişi kız çocuğunu çok severdi. Birgün kızın gözü ağrımaya başladı. Sonunda kızın gözü kapandı. O kişi, kızını alarak, hemen Şehy Ebû Muhammed’in yanına götürdü. Kızının gözünün iyi olması için ondan duâ istedi. Şeyh Ebû Muhammed, kızın gözünün şifâya kavuşması için Allahü teâlâya duâ etti. Sonra eli ile gözün üzerine meshetti. Allahü teâlânın izni ile o kızın gözleri iyileşti.”

Süleymân bin Ahmed-i Bâhnâk şöyle anlatır: “Ben bir zaman küffâr beldesinde bulunuyordum. O sırada çok hastalandım. Benim yanımda Şeyh Abdullah el-Ayderûs’un bir elbisesi vardı. Ben onu giydim ve Abdullah-i Ayderûs’u vesile ederek Allahü teâlâdan şifâ ihsân etmesini istedim. Sonra yatıp uyudum. Rü’yâmda gördüm ki: Ben bir katıra binmişim ve benim peşimde de bir grup çocuk vardı. Çocuklar; “Yâ Hannân, yâ Mennân âfi Süleymân (Yâ Hannân, yâ Mennân Süleymâna şifâ ver)” diyorlardı. Ben sabah kalktığım zaman, hastalığımdan hiç eser kalmadığını gördüm.”

Fakih Îsâ bin Muhammed Bâis şöyle anlatır: “Ben uzak bir beldede idim. Abdullah el-Ayderûs’u açıkça bulunduğum yerde görmeyi temenni etmiştim. Mescide gittim. Orada iken bir dilenci gelip benden birşey istedi. Ben ona birşey vermedim. Oradan ayrılıp başka bir yere gittim. O dilenci de benim arkamdan geldi. Sonra yine yanıma yaklaşarak benden birşeyler istedi. Ben ona birşey vermedim. Bunun üzerine o dilenci yanımdan ayrıldı. Bir müddet sonra ben, Abdullah el-Ayderûs’un bulunduğu yere döndüm. Şeyh Abdullah’ın yanına giderek ona; “Ben sizi gittiğim yerde alenen görmeyi temenni ettim. Lâkin bu isteğim hâsıl olmadı” dedim. Bunun üzerine Ebû Muhammed el-Ayderûs bana; “Sana aleni görünmem sana hâsıl oldu. Falan gün duhâ vaktinde sen falan mescidde idin. Senin yanına bir dilenci geldi. Senden birşeyler istedi. sen ona birşey vermedin. Sonra kalkıp bir yere gittin. O da seni ta’kib etti ve yine senden bir şeyler istedi. Sen yine ona birşey vermedin, işte o dilenci ben idim. Ben, senin yanına o kılıkla gelmiştim” dedi. Ben de; “Efendim! Sizin dedikleriniz doğrudur. Fakat o dilenci size fazla benzemiyordu” dedim. Şeyh Abdullah da; “Eğer ben bu hâlimle senin yanına gelse idim. Sen beni tanır ve insanlara haber verirdin” buyurdu.

Abdullah el-Ayderûs’un diğer kerâmetleri, “Fethullah el-Kuddûs fî menâkıbi Abdullah el-Ayderûs” adlı eserde anlatılmaktadır.

Abdullah el-Ayderûs’un yazmış olduğu eserlerden ba’zıları şunlardır: 1-El-Kibrît-ül-ahmer, 2-Şerhü kasîdet-is-Saîd, 3-Menâkıb-i Şeyhihi Sâib bin Ali.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 123

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 38

ABDULLAH BİN HALÎL EL-KALE’Î

Kelâm, fıkıh ve usûl âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Halîl bin Ferec bin Sa’îd olup, nisbeti Makdisî veya Dımeşki’dir. Şafiî mezhebinde olup, Kale’î diye bilinmektedir. 760 (m. 1359) senesinde Dımeşk kalesinde doğdu. 833 (m. 1430) senesinde Dımeşk’da öldü. Bâb-üs-sagîr kabristanına defnedildi.

Babasının yanında ve terbiyesinde büyüdü. Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Bundan sonra diğer dînî ilimleri öğrenmekle meşgûl oldu. İbn-i Şerîşi, İbn-i Câbî ve bunlardan başka âlimlerden ilim tahsil etti. Yine Mısır’a gidip oranın büyük âlimlerinden de ilim öğrendi. Arabî dil bilgilerinde, hadîs ve fıkıh ilminde âlim oldu. Çok hadîs-i şerîfi ezbere bilirdi. Aynı zamanda, kelâm ilminde de çok büyük âlim idi. Şam’daki el-Akîbet-ül-kebîre isimli zaviyesinde ders verirdi. İlmî eserleri çok güzel açıklardı. Bu sebeble haftada iki gün derslerine çok kalabalık topluluk katılırdı. Uzun bir müddet Mekke’de ikâmet etti. Burada iken ba’zı kitaplar yazdı. Sonra Şam’a geldi. Ölünceye kadar burada yaşadı.

Burhan el-Bikâî der ki: “Hocamız âlim-i Rabbanî, kalb ile ilgili batın ilimlerinde ve kelâm ilminde çok büyük âlim idi. Fıkıh, nahiv ve başka ilimleri de iyi bilirdi. Çok zekî ve kuvvetli Hâfıza

sahibi idi. Va’zlarında çok güzel ve te’sîrli konuşurdu.” El-Bikâî yetiştirdiği büyük âlimlerdendir.

Kıymetli birçok eser yazdı. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1- Menâru Sübül-il-Hüdâ ve Aktdetü ehl-it-Tükâ, 2- Tuhfet-ül-müteheccid ve Gunyet-ül-müteabbid.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6 sh. 53

2) Ed-Dav-ül-lâmi cild-5 sh. 18

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7 sh. 203

4) Keşf-üz-zünûn sh. 1827

ABDULLAH-İ İLÂHÎ

Evliyânın meşhûrlarından. Molla ilâhî, Şeyh-i İlâhî lakablarıyla da tanınmış olup, o zamanki adıyla Germiyan vilâyetinin (Kütahya) Simâv nahiyesine bağlı bir köyde doğdu. Doğum târihi kaynaklarda kaydedilmemiştir. 893 (m. 1487) senesinde Vardar Yenicesi’nde vefât etti. Kabri orada olup, ziyâret edilmektedir. Abdullah-ı ilâhi, ilim tahsiline başlayıp, bir müddet İstanbul’da Zeyrek Medresesi’nde kaldı, ilim öğrendikten sonra, zamanın en meşhûr âlimlerinden olan Alâeddîn Tûsî ile birlikte İran’a gitti. Kirman’da bir müddet daha ilim öğrendi. Sonra zâhirî ilimleri bırakıp, tasavvuf ilmini öğrenerek bâtınî ilimlerde yükselmeyi arzu etti. Kitaplarını yakmak istedi. Yakmakda tereddüt edip, suya atmayı düşündü. Bu kararını, görüştüğü tasavvuf ehli bir zâta söyledi; O zât, kitapları arasından evliyânın büyüklerinin risalelerini içinde toplayan bir kitabı ayırdı. “Bu kitap sana fâideli olur, bu yanında kalsın. Diğer kitaplarını satıp parasını fakirlere sadaka olarak dağıt” dedi.

Bundan sonra Semerkand’a ve Buhârâ’ya gitti. Orada zamanın mürşidi kâmili olan, büyük evliyâ Ubeydüllah-i Ahrâr hazretlerine talebe olup, sohbetinde bulundu. Ondan feyz alıp, tasavvufda yetişti. Sonra bu hocasının işâreti ile Behâeddîn Buhârî Şah-ı Nakşibend hazretlerinin kabrini ziyârete gitti. Bir müddet orada kalıp, ziyârette bulundu. Böylece Behâeddîn Buhârî hazretlerinin rûhâniyetinden de feyz alıp, yetişti. Öyle ki, Behâeddîn Buhârî hazretleri, kabrinden çıkıp ona gözükürdü. Abdullah-i İlâhi de hâlini ve rü’yâlarını anlatır, ta’birini dinlerdi. Bir müddet Behâeddîn Buhârî hazretlerinin kabri yanında kaldıktan sonra, tekrar Semerkand’a döndü. Hocası Ubeydüllah-i Ahrâr’ın sohbetlerine bir müddet daha devam etti. Böylece tasavvufda yetişip, yüksek derecelere ulaştı. Sonra hocası Ubeydüllah-i Ahrâr’ın işâreti ve icâzet (diploma) verip görevlendirmesi üzerine Anadolu’ya döndü. Memleketi Simâv’a yerleşti.

Abdullah-i İlâhi hazretleri, bir müslümanın İslâm ahlâkı ile ahlâklanması için lâzım olan bilgileri ve yolları öğreten bir ilim olan tasavvuf ilminde yetişmiş bir büyük âlim olarak Anadolu’ya döndü. İnsanın olgunlaşmasını, imânın vicdânîleşmesini sağlayan tasavvufda bir yol olan Nakşibendî tarikatını Anadolu’da yayan âlimlerin en başta gelenlerindendir. Önce memleketi Simâv’da tanınıp çok sevildi. Etrâfında pekçok talebe ve âlim toplandı. Sohbetinde bulunup ondan feyz aldılar. Kısa zamanda şöhreti etrâfa yayılıp, İstanbul’a kadar ulaştı. İstanbul’da bulunan âlimler ve ileri gelen zâtlar, onun İstanbul’a gelmesini çok arzu edip, defalarca da’vet ettiler. Osmanlı veziri ve kadıasker Manisalı Çelebi, hediyeler ve haberciler göndererek, İstanbul’a teşrîf etmesi için çok iltifât gösterdi Bu da’vetleri aldıktan epey bir müddet sonra, memleketinde bir karışıklığın çıkmış olması sebebiyle İstanbul’a gitti. O İstanbul’a geldiğinde, Fâtih Sultan Mehmed Hân vefât etmiş bulunuyordu, İstanbul’a gelince, vezir Manisavîzâde Muhyiddîn Mehmed Efendi, kendisi ve talebeleri için yer tahsis etti. Fakat bunu kabûl etmeyip, Zeyrek Câmii’nin boş ve viran hâle gelmiş medresesine yerleşti. Âlimler ve diğer insanlar sohbetine koştular. Ondan feyz aldılar. Kısa zamanda herkesin müracaat kaynağı oldu. Devlet erkânından ve halkdan pekçok kimse sohbetine geliyor ve müşkillerinin halli için ona müracaat ediyordu. Bu öyle bir hâl almıştı ki, kalabalıktan, artık yakın dostları ve talebeleri ile ilgilenmeye fırsat bulamıyordu. Bir müddet Zeyrek Câmii Medresesi’nde kalıp ilim ve feyz saçtıktan sonra, Avanos Bey’in oğlu Ahmed Bey, sevgi ve hürmet ile bağlılık gösterip, onu Rumeli’de Vardar Yenicesi’ne götürmek istediğini arzetti. Abdullah-i İlâhi bu da’veti kabûl edip, Vardar Yenicesi’ne gitti, İstanbul’da yerine, Seyyid Ahmed Buhârî’yi vekîl bıraktı. Kendisi Vardar Yenicesi’nde ikâmet edip, insanlara doğru yolu göstermekle meşgûl oldu. Kıymetli eserlerini de orada yazdı

ve orada vefât etti. Kabri oradadır. Onun bereketiyle o şehir îmâr edildi. Câmiler, hanlar, ziyâretgâhlar yapıldı. Kabrini ziyârete gidenler, ondan feyz alıp istifâde ederek dönerler. **Eserleri:** 1-Vâridât-ı Kübrâ şerhi, 2- Miftâh-ül-gayb şerhi, 3- Zâd-ül-müştâkîn, 4- Necât-ül-ervah min denîs-il-eşbân, 5- Esrârnâme, 6- Meslek-ut-tâlibîn, 7- Manzûme-i mi'râciyye, 8- Füsûl-ül-vüsûl gibi eserleri vardır.

Sohbet ve meclislerinde tam huzûr üzere olurdu. Sohbetinde bulunan birisinin bir derdi, sıkıntısı yahut kalbinde zararlı düşünceleri olsa, gidermek için yüzünü ona döner, o düşünceleri engelliyecek sözler söylerdi. Böylece bu hâlden kurtarırdı. Sohbetine devam edenler, uzun zaman çalışarak elde edilebilen derecelere kısa zamanda ulaşırlardı. Alçak gönüllü idi. Hulk-ı azîm, ya'nî güzel ahlâk sahibi olup; küçük, büyük, fakir, zengin, yanına kim gelse ayağa kalkardı.

Sohbetine gelenler, daha arzularını söylemeden cevaplarını alırlar, isteklerine kavuşurlardı. Gelenler ondan feyz alıp, değişmiş olarak, bambaşka bir hâlde dönerlerdi. Zamanında İstanbul'da bulunan ve evliyânın büyüklerinden olan Şeyh Ebü'l-Vefâ hazretleri ile beraber bulunup sohbet ederlerdi.

Sevenlerinden Uzun Muslihuddîn anlatır: “Diğer talebelerle birlikte Abdullah-i İlâhî'nin huzûrunda idik. Zeyrek Câmii'nde bulunuyorduk. Huzûrunda, Celâlüddîn Rûmî hazretlerinin oğullarından Şeyh Âbid Çelebi de vardı. Kâdı idi. Kâdılığı bırakıp, Şeyhin hizmetine devama koyuldu. Şeyh bir sözle onu sevindirdi. Yan tarafa bakıp güldü. Ben bu hâle hayret ettim. Âbid Çelebi'ye sordum. Şöyle cevap verdi: “Şeyh bana; “Câminin İmâmı Bedrüddîn Halîfe'ye bak” buyurdu. İmâm, Halvetî tarîkatinden sâlih bir kimse idi. Baktım. Râhib kıyâfetinde gördüm. Bunun için tebessüm ettim.” Bu söz, benim ızdırâbımı arttırdı. Kendi kendime; “Bu İmâm, tarikat ehli sâlih bir kimse olduğu hâlde, hocam bunun hâlini nasıl böyle keşfetti ve bu sözü nasıl Âbid Çelebi'ye tahsis etti. Hâlbuki bu, onun âdetlerinden değil idi” dedim. Bu düşünce içimi rahatsız etti. Nihâyet hocamın huzûrunda konuştum. O da şöyle buyurdu: “Bu, onun bizi inkâr etmesinin görünüşüdür. Âbid Çelebi'ye söylememe gelince: insanların meşrebleri ayrı ayrıdır. Meselâ avvâmın çocukları dayaktan, büyüklerin çocukları lütüftan anlarlar. Ona iltifât etmesem, beni ve bu büyüklerin yolunu bırakır.”

Âbid Çelebi anlatır: “Abdullah-i İlâhî'nin huzûrunda bir müddet kalıp, sohbetlerine devam ettim. Kalbim açılmadı. Şeyh Muhyiddîn İskilibî'ye gitmeğe karar verdim. Birgün câmide namaz kılıyordum. Aklımda hep bu düşünce var idi. Hocam da yukarıda namaz kılıyordu. Namazdan sonra bana dönüp: “Seni, namaz kılarken Muhyiddîn İskilibî'nin şeklinde gördüm” buyurdu. Özür diledim. Elini öptüm ve hizmetini ni'met bilip ayrılmadım. Gün geçtikçe gönlüm aydınlandı. Ard arda gelen feyzlerine kavuştum.”

Birgün ona bağlı olanlardan ihtiyâr bir kadın huzûruna geldi. Gönlü incinmiş ve muzdarib bir hâlde idi. Hâlini arzedip: “Bu gece rü'yâmda kendimi kurbağa olmuş bir hâlde gördüm” dedi. “Hayrola, korkacak birşey yok” deyip, âdeti üzerine kendi haliyle meşgûl oldu. Ama bu ihtiyâr hanımın ızdırâbı geçmemişti, karşıda oturuyordu. Biraz sonra Abdullah-i İlâhi başını kaldırıp: “Anacığım! Sen dervişleri evine da'vet etmeyi düşünmüşsün. Sonra da vaz geçmişsin. Bu rü'yâ ona alâmettir. Git huzûrla işine bak, üzülme!” buyurdu. İhtiyâr kadın: “Gerçekten öyle oldu efendim! önce da'vet etmeyi düşündüm. Fakat evimin dar olması sebebiyle vazgeçtim” dedi. Talebelerinden Muslihuddîn Halîfe şöyle demiştir: Abdullah-i İlâhî'nin bunu nasıl bildiğine şaştım. Kurbağa görmek ile da'vet arasında hiç bir münâsebet ve alâka görünmüyor dedim. Bir ara başbaşa kalınca, izahını sordum. Buyurdu ki: “Büyükler, rü'yâ ta'biri hakkında eserler yazmışlardır. Bu husûsta kaideler ve usûller koymuşlardır. Herşeyi belirli vasıflarıyla ta'bir ederler. Doğrudur, gerçektir. Fakat dervişe yakışan şudur ki; ona bir rü'yâ sorulursa, anlatanı dinler. Allahü teâlâya yalvarır ve eğer keşif yoluyla birşey bildirilirse onu îzâh eder. Biz de bu hâlde otururken, o ihtiyâr hanım gelip rü'yâsını anlatarak ta'birini isteyince, kelimelerin ma'nası keşfolundu. Nitekim Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Fütûhât-ı mekkiyye adlı eserinde şöyle yazmıştır. Kurbağaya Arabcada “Dıfdag” denir. “Ehf ziyâfet ver, “dağ” da terk eyle ma'nâsınadır. Böylece îzâh ettim.”

Abdullah-i İlâhî'nin sohbetleri çok te'sîrli ve fâideli olurdu. Sohbetlerinde ve diğer zamanlarda herkesin gönlünü almaya çok dikkat gösterirdi. Sohbette bulunanlardan birinin bir sıkıntısı, bir müşkili olsa onun halini keşfederdi. Müşkili olan kimseye döner, sıkıntısını giderirdi. Sohbetiyle tereddütleri ortadan kaldırırdı. Yine birgün sohbet ederken, söz çalışmak ve gayretten açılmıştı ve; “İnsan çalışıp, gayret göstermedikçe olgunlaşamaz ve bir mertebeye ulaşamaz” buyurmuştu. Bu

sırada sohbetinde bulunan bir âlim, bu sözleri işitince, kendi kendine bu sözü kabûllenmeyip, at hırsızı kıssası diye bilinen bir hâdiseyi hatırladı. Peki onun hâli nasıl oldu diye düşündü. Abdullah-i İlâhî, o âlimin kalbinden geçen düşünceleri kerâmetiyle anlayıp, o ânda ona doğru dönüp şöyle dedi: “Söylediğim söze, at hırsızlığı yapan kimsenin hâli ile karşı çıkmak hâtıra geldi değil mi? Fakat ona da cevap vardır” dedi. Sonra sohbetinde bulunanlara dönüp; “Hiç o hâdiseyi işiteniniz var mıdır?” diye sordu. Sohbette bulunanlar, “duymadık” diyerek dinlemeye başladılar. O hâdiseyi Abdullah-i İlâhî şöyle anlattı: “Parasız kalan bir hırsız, geceleri at çalıp satardı, ömrünü böyle heba ederdi. Bir defasında da, bulunduğu şehrin en büyük âlimi ve evliyâsı olan bir zâtın atını çalmak üzere ahırına girmişti. Tam atı çözüp götüreceği sırada, ahırın duvarlarından biri yarılıp, oradan içeriye bir nûr yayılmıştı. Bu nûr içinde, iki nûr yüzlü zât gözükmüş, hırsız bu hâli görünce, kendini hemen at gübrelerinin arasına atıp gizlenmiş. Korku ve telaş içinde boğazına kadar gübre içine gömülmüş. Bu sırada ahırın diğer bir duvarı daha yarılıp, daha parlak bir nûr gözükmüş. Bu nûr arasından da, o zamanın kutbu ve büyük bir evliyâsı olan ev sahibi (atların sahibi) çıkmıştır. Önce gözüken iki zât onu görünce, hürmet göstererek selâm vermişler. Atların sahibi olan zât, o iki kişiye niçin geldiklerini sorunca; “Falan evliyâ arkadaşımız vefât etti. Onun yerine kimi ta’yin edeceğiz? Size arzetmek istedik” dediler. Atların sahibi olan zât; “Onun yerine, at hırsızlığı yapan kişiyi ta’yin ettik” dedi. Soran iki zât da, evliyâ olup, ricâl-ül-gayb denilen velîlerden idiler. O at hırsızlığı yapmaya gelen kimsenin, at gübreleri arasına gömülüp saklandığını biliyorlardı. Hemen yanına varıp, onu gübreler arasından çıkardılar, gönlünü alıp, tebrik edip, kucakladılar. Atların sahibi ve zamanın kutbu evliyâ zâtın da yanına gelip, elini öptüler. Sonra hep birlikte vefât eden arkadaşları evliyâ zâtın cenâzesini kaldırmaya gidip, cenâze namazını kıldılar ve defnettiler.”

Abdullah-i İlâhî, sohbetinde bulunanlara bunu anlatnkdan sonra şöyle dedi: “Şimdi at hırsızlığı yapmaya giden kimse, nasıl bir çalışma yaptı da ricâl-ül-gayb denilen evliyâdan Üçler yoluna girip, onlardan oldu diye bir suâl hâtıra gelmesin. Çünkü o zavallının, o zâtlar yanına girdiklerinde, şaşkınlığından ve mahcubiyetinden gübreler arasına saklanıp, ne kadar zorluk ve ne kadar şiddetli pişmanlık duyduğu bellidir. Kurtuluş yolu kalmadığını kesinlikle anlayınca, at çalmak üzere harama yönelişinden dolayı bütün kalbiyle pişman olup, o zamana kadar yaptığı işlere öyle bir tövbe etti ki, işlediği kötü işlerden gönlü temizleniverdi. Allahü teâlâya yönelip riyâzet çeken kimseler, onun o ânda yaptığı tövbeyi nice seneler yapamaz.” Sohbetin başında kalbinde ba’zı i’tirâzlar bulunan o âlim kimse, Abdullah-i İlâhî hazretlerinin bu güzel izahını ve tatlı sözlerini dinleyince, içindeki şüphe ve yanlış düşünceler temizlendi. Abdullah-i İlâhî’nin elini öpüp, özür diledi ve sevenlerinden oldu.

1) Nefehâtat-ül-üns sh. 460

2) Şakâyık-ı Nu’mâniyye zeyli (Mecdî Efendi) sh. 262

3) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1079

4) Osmanlı müellifleri cild-1, sh. 91

5) Menâkıb-i Molla ilâhi varak 218b-220a

6) Fevâid-ül-Behiyye sh. 145

7) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 358

8) Esmâ-ül-müellifîn cild-1 sh. 470

9) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 36

10) Bedâyi-ül-vekâyi sh. 410

11) A History of Ottoman Poetry cild-2, sh. 373

12) Güldeste-i riyâz-ı irfan sh. 143

13) Keşf-üz-zünûn sh. 379, 947, 1928, 1995

ABDULLAH-İ TERCÜMÂN

İspanyol papazı iken, Tunus’a gelerek müslüman olan bir zât. Akdeniz’de bulunan Balear adalarının büyüğü olan Mayorka adasında, bir ailenin tek çocuğu idi. Asıl ismi, Anselmo Turmedo idi. Nebuniye şehrinde, en meşhûr papaz olan Nikola Nertil’in yanında yetişti. İncîl’i ezberledi. Bu papazın yol

göstermesi ile Tunus’a gitti ve orada müslüman oldu. Arabcayı ve İslâm ilimlerini iyice öğrendi. Hıristiyanlığın iç yüzünü, nasıl bozulduğunu gösteren “Tuhfet-ül-erîb” adında bir kitap yazdı. Bu kitabını, 823 (m. 1420) senesinde tamamladı. 1290 (m. 1873) senesinde Londra’da, el-Münkız kitabı ile birlikte 1402 (m. 1981) senesinde İhlâs Vakfı tarafından İstanbul’da bastırıldı. Bu kitabı Hacı Zihni Efendi Türkçeye çevirdi. Oğlu Abdülhalîm, bu kitabı Arabca olarak kısalttı. Türkçesi, Osmanlılar zamanında İstanbul’da basıldığı gibi, latin harfleri ile 1385 (m. 1965) senesinde tekrar bastırılmıştır. Yazması, Berlin Kütüphânesi’ndedir.

Abdullah-i Tercümân’ın doğum târihi ve vefât târihi kaynaklarda yoktur. Fakat dokuzuncu asırda yaşadığı bilinmektedir. Hıristiyanlığa Reddiye olarak yazdığı “Tuhfet-ül-erîb” kitabında, hayatını şöyle anlatır: “Babam beni, altı yaşına girdiğimde, bir papaz öğretmene teslim etti. Bu papazdan İncîl-i okudum. İki senede, yarısından fazlasını ezberledim, iki sene, İncîl’in lügatları ve mantık ilmi üzerine çalıştım. Sonra Hıristiyanlarca ilim merkezi sayılan “Larde” şehrine gittim. Papazlardan ilim öğrenmek isteyenler burada toplanırdı. Burada altı sene kadar tıb ve astronomi ilmi öğrendim. Dört sene kadar da İncîl’i ve lügatlarını okudum. Daha sonra “Nebûniye” şehrine gittim. Orada zamanın en seçkin papazı olan Nikola Mertil’den ders okudum. Bu papaza hükümdârlar bile müracaat eder ve hediyeler gönderirlerdi. Bu papazdan hıristiyanlık dininin usûl ve hükümlerini okudum. Dâima hizmetinde bulunup, ona yakın olmaya çok i’tinâ ve ihtimâm gösterdim. Papaz da, beni en yüksek talebesi olarak herkese takdim ederdi. Hattâ o kadar yakın oldu ki, evinin ve anbarlarının anahtarlarını bana teslim ederdi. Böylece on sene, Nikola’ya tam teslimiyetle hizmet ettim.

Birgün papaz hastalanıp derse gelmedi. Derse gelenler arasında, cenâb-ı Hakkın Îsâ aleyhisselâma; “Senden sonra bir peygamber gelir, ism-i şerîfi Paraklit’tir” meâlindeki ilâhi hüküm üzerinde çok münâkaşa oldu. Fakat sonuca varılamadan meclis dağıldı.

Ben de oradan ayrılarak, papazın evine gittim. Bana; “Bugün aranızda ne gibi hâdiseler cereyan etti?” diye sordu. Ben de; “Paraklit isminde ihtilâf oldu” deyip, olanları anlattım. Papaz; “Sen ne cevap verdin?” diye sorunca, ben, bir İncîl’de olan cevâbı verdiğimi söyledim. Papaz; “Sen kusur etmemiş, sorunun cevâbına yaklaşmışsın. Filan hatâ etmiş, falan yaklaşmış. Lâkin doğrusu bunlardan hiçbirisi değildir. Bu yüce ismi, ancak ilimde çok ileri gitmiş olanlar bilir. Sizin ise, ilimden nasîbiniz çok az birşeydir” dedi. Bunun üzerine ben ona; “Efendim! Siz bilirsiniz ki, ben vatanımı bırakıp uzak bir ülkeden buraya geldim. On senedir, hizmetinize devam ve rızânızı kazanmağa gayret ettim. Sizden sayılamıyacak derecede bilgi öğrendim. Şimdi siz muhterem üstadımdan, bu mübârek ismi dahî bana açıklamak sûretiyle ihsânınızı tamamlamanızı istirhâm ederim” dedim. Papaz, bu sözlerden sonra ağlamaya başladı ve; “Oğlum! Vallahilazîm, bana olan iyi hizmetin, sevgi ve sadâkatinden dolayı seni çok severim. Evet bu mübârek ismi bilmekte sayısız faydalar vardır. Fakat, korkarım ki saklayamayıp söylersin. Sonra hıristiyanlar, seni o dakikada öldürürler” dedi. Papazın bu sözlerinden sonra, merak ve heyecanım bir kat daha artarak; “Üstadım, Allah, İncîl ve Mesih hakkı için, bana söyleyeceğiniz sırların hiçbirisini ifşa etmem” deyince, Papaz bana; “Oğlum! Sen benim yanıma geldiğin vakit, memleketinin, müslüman memleketlerine yakın olup, olmadığını, müslümanlarla kavga edip etmediğini sormuştum, işte bu suali, İslâmiyet ile aranızdaki ayrılığın derecesini ölçmek için sormuştum. Bil ki; “Paraklit” ismi, müslümanların Peygamberi Hazreti Muhammed’in (aleyhisselâm) mübârek ismidir. O’na, Danyâl aleyhisselâmın lisânı üzere dördüncü kitap olan Kur’ân-ı kerîm nâzil olmuş ve bu kitabın, O Peygamber-i celîle nâzil olacağı ve dininin hak din, milletinin de İncîl’de adı geçen beyaz bir millet olduğunu, Danyâl aleyhisselâm haber vermiştir” dedi. Bunun üzerine ben; “Hıristiyanlık hakkında ne dersiniz?” diye sorunca, papaz çok ciddi bir tavır alarak; “Oğlum, eğer hıristiyanlar Îsâ aleyhisselâmın dîni üzere olsalar, ilâhî din üzere kâim olmuş olurlardı” dedi. Ben, “Öyle ise bu işten kurtuluş nasıl olur?” dedim. Papaz; “Müslüman olmakla” deyince, ben; “Müslüman olan kurtulur mu?” diye sordum. O da; “Evet, müslüman olan kimse, dünyâ ve âhırette saadet bulur” deyince, ben; “Efendim, akıllı olan kimse, en faziletli ve en hayırlı olan şey ne ise, kendi için onu seçer. Siz, İslâm dininin fazilet ve yüksek kıymetini kavradığınız hâlde, niçin müslüman olmadınız? Ne mâni vardı?” dedim. Papaz; “Oğlum, Allahü teâlâ İslâmiyetin faziletini ve İslâm Peygamberi’nin şerefini, bana küçük yaşta değil, ihtiyârladıktan sonra nasîb etti. Bu husûsta bizim için öne sürülecek bir özür yoktur. Belki ilâhî huccet üzerimizde durmaktadır. Eğer sen yaşta iken Hak teâlâ bana hidâyet buyurmuş olsaydı, herşeyi terk eder, Hak dînine alenen

girerdim. Dünyâya muhabbet, her günâhın temeli ve başıdır. Hıristiyanlar, benim İslâmiyete az bir meylimin olduğunu bilseler, derhâl öldürürler. Farzedelim ki, ellerinden kurtulup İslâm memleketine gittim. Beni anlamazlar, doksan yaşında bir ihtiyâr olarak, açlıktan ölebilirim” dedi ve zâhiren hıristiyanlık dîni üzerine kalacağını bildirdi. Bunun üzerine ben; “Efendim, ben İslâm diyarına gidecek ve İslâm dînine girecek olursam, bana yardım ve delâlet eder misiniz?” deyince, o da; “Eğer aklın varsa ve kurtuluşa ermek istersen hiç durma, git. Dünyâ ve âhıret saadeti senindir. Fakat aramızda geçen bu sözlere şimdi hiç kimse vâkıf değildir. Konuştuklarımızı çok gizli tutmalısın. Eğer bunlardan birşey sezdirecek olursan, hıristiyanlar seni o ânda öldürürler ve ben seni kurtaramam. Bunları benden işittiğini söylemen de sana fâide vermez. Çünkü ben, canımı kurtarmak için inkâr ederim. Sözlerim, senin aleyhinde dinlenir” dedi. Ben de; “Böyle bir hâlden Allahü teâlâya sığınırım” dedim.

Sonra yol hazırlıklarımı yaptım ve Nikola ile vedâlaşıp yola çıktım. Nikola bana, yol harçlığı yapmam için elli altın verdi. Oradan deniz yoluyla memleketim olan Mayorka’ya gittim. Altı ay orada kaldıktan sonra, Sicilya’ya gittim. Orada da altı ay müslüman ülkelerine gidecek bir geminin gelmesini bekledim. Nihâyet Tunus’a gidecek bir gemi geldi. Ona binerek Tunus’a gittim. Tunus’a geleceğimi duyan Tunuslu papazlar ve Hıristiyanlar, beni karşıladılar ve dört ay kadar yanlarında misâfir olarak tuttular. Sonra, “Tunus Beyliğinin merkezinde hıristiyan lisânını bilen birisi var mı?” diye sordum. O zaman Tunus Beyi, Ebü’l-Abbâs Ahmed idi. Onun özel doktoru bu lisânı biliyordu. Bunu duyunca sevinip, hemen evini araştırdım. Beni doktorun yanına götürdüler. Durumu doktora arz edip; “Müslüman olmak için geldim” dedim. Doktor, bu hayırlı işin kendi vâsıtası ile olacağına çok sevindi. Çünkü, müslüman değil iken müslüman olan bir kimsenin bütün günahlarını Allahü teâlâ affedip bağışlar. Böyle bir kimsenin duâsı makbûldür. Böyle birinin duâsını almak, müslümanlar için büyük bir saadettir, işte, doktor da bu saadete kavuştuğu için sevindi Atına bindirip, beni hükümet konağına götürdü. Doktor, Ebü’l-Abbâs Ahmed’in huzûruna girip, durumu arz etti. Huzûra kabûl edilmem için izin aldı. Huzûra kabûl edildim. Ebü’l-Abbâs Ahmed, önce yaşımı sordu. Sonra; “Hoş geldiniz, çok güzel, müslüman olunuz. Allahü teâlâ mübârek eylesin” dedi. Bunun üzerine doktora; “Efendimize söyleyiniz. Bir kimse dînini değiştirecek olursa, onun hakkında çok dedikodu olur. Rica edeyim, burada bulunan hıristiyanların ileri gelenleri çağırılsın. Benim hâlim onlardan sorulsun. Hakkımda ne çeşit şehâdet edecekleri dinlensin. Ondan sonra müslüman olayım” dedim. Bu ricam Tunus Beyi tarafından kabûl edildi. Ebü’l-Abbâs Ahmed; “Sen, Abdullah İbni Selâm’ın îmân ile şereflendiği zaman, Peygamber efendimizden (aleyhisselâm) taleb ettikleri gibi bir ricada bulundun” dedi. Sonra hemen Tunus’ta bulunan ba’zı hıristiyanları ve ileri gelen papazları çağırttılar. Beni de bitişik odaya koydular. Ebü’l-Abbâs Ahmed onlara; “Gemi ile gelen şu yeni papaz hakkında ne dersiniz?” diye sordu. Onlar; “Dînimizin büyük âlimlerindendir. Büyüklerimiz, ondan daha yüksek ilim derecesinde birini görmediklerini söylediler” dediler. Ebü’l-Abbâs Ahmed; “Eğer o adam müslüman olursa ne dersiniz?” diye sorunca, hepsi birden; “Allah göstermesin. Bu kişi, hiçbir zaman bunu yapmaz” dediler. Ebü’l-Abbâs Ahmed onlardan bu sözü işitince, bitişik odadan beni çağırttı. Ben huzûra girince, onların yanında Kelime-i şehâdet getirdim. Hıristiyanların hepsi şaşkınlık ve dehşet içinde kaldılar ve; “Bu adama bu işi yaptıran, ancak evlenme arzusudur” dediler. Zîrâ Hıristiyanlıkta papazlar evlenemezler. Sonra hepsi çıkıp gittiler. Müslüman olduktan sonra, benim ismim “Abdullah” oldu. Ebü’l-Abbâs Ahmed, bana günde bir çeyrek altın maaş bağladı. Hacı Muhammed es-Saffâr’ın kızı ile evlendim. Sultan, düğünde yüz altın ile, bir kat elbise hediye verdi. Düğünü bu para ile yaptım. Bu evlilikten bir oğlum oldu. Adını Muhammed koydum.”

Müslüman olduktan sonra, ona liman reîsliği vazîfesi verildi. Bundan maksad Arabcayı çabuk öğrenmesi idi. Bir yıl gibi kısa zaman zarfında Arabcayı öğrendi. Daha sonra Mehdî şehrine giderek, oradaki Ceneviz ve Fransız donanması tarafından gelen mektûpları tercüme etmeğe başladı. Sonra Ebü’l-Abbâs Ahmed ile “Kabis” kalesine gitti. Orada hazîneler müdürü oldu. Orada Ebü’l-Abbâs Ahmed hastalandı. 796 (m. 1393) senesinde vefât etti. Yerine oğlu Ebü’l-Fâris Abdülazîz geçti. O da Abdullah-i Tercümân’ı aynı vazîfede bıraktı ve ayrıca misâfirhânelerin idâresini de ona verdi.

Abdullah-i Tercüman, liman reîsi ve tercüman iken, müslüman mallarını taşıyan bir gemi limana gelip demirlerdi. Onu müteakip, Sicilya’ya âit iki gemi geldi. O iki geminin adamları, müslümanların mallarını getiren gemiyi zaptettiler. Müslümanlar canlarını zor kurtardı. Gemideki eşya ve yükler yağma edildi. Ebü’l-Fâris bu olayı duyunca, dîvânı toplayıp,

bedel verilerek müslümanların mallarının kurtarılmasını istedi. Dîvân üyeleri bir tercüman gönderdiler. Fakat, Hıristiyanlar çok yüksek bedel istedikleri için, anlaşma olmadı. Sonradan bu gemilerle, Sicilya'dan hatırı sayılan bir papazın geldiğini öğrendiler. Bu papaz, Abdullah-i Tercümân'ın talebelik arkadaşı idi. Birbirlerini çok severlerdi. Bu papaz, Abdullah-i Tercümân'ın müslüman olduğunu işitmiş ve çok üzülmüştü. Onu tekrar Hıristiyanlık dînine döndürmek için buraya gelmişti. Gemiye gelen tercümana bir mektûp vererek; "Bu mektûbu liman reîsi olan Abdullah'a ver. Sana şimdi bir altın, cevâbını getirdiğin takdîrde de bir altın veririm" dedi. Tercüman mektûbu alıp, dîvân başkanına verdi.

Dîvân başkanı mektûbu bir Cenevizliye tercüme ettirdikten sonra, aslı ile beraber Ebü'l-Fâris'e gönderdi. Ebü'l-Fâris mektûbu okuyunca, Abdullah-i Tercümân'ı huzûruna çağırdı. O huzûruna girince, Sultan; "Abdullah, bu mektûp deniz ötesinden geldi Oku bakalım ne yazmışlar, anlıyalım" dedi. Abdullah-ı Tercüman mektûbu okuyup, gülmeye başladı. Tunus Beyi; "Ne gülüyorsun?" dedi. O da; "Efendim, Allah size zaferler versin. Bu mektûp, bana eskiden dostum olan bir papazdan gelmiş. Hemen tercüme edeyim" deyip, bir kenara oturup mektûbu tercüme ettikten sonra Ebü'l-Fâris'e verdi. O mektûbu alıp okuduktan sonra, kardeşi İsmâil'e vererek; "Vallahi hiçbir sözü terk etmemiş, olduğu gibi tercüme etmiş" dedi. Abdullah-i Tercüman merakla: "Bunu nereden anladınız?" diye sordu. Tunus Beyi de; "Cenevizli birisinin yaptığı başka bir tercümeden" dedi. Abdullah-i Tercüman; "Efendim, benim vereceğim cevap, tarafınızdan bilindiği üzere, hak dine aşinalığımdan dolayı, kendi isteğimle müslüman olduğumu bildirmektir. Bana yazı ile bildirilen diğer şeylere cevap vermem" dedi. Bunun üzerine Ebü'l-Fâris; "Ey Abdullah! Senin tam ve doğru müslüman olduğunu öğrenmiş olduk. Bu husûsta hiçbir şüphemiz yoktur. Fakat, "Harb hiledir" hadîs-i şerîfi gereğince, papaza yazacağın cevapta; Müslüman mallarının geri verilmesi husûsunda gemi rahibine; "Anlaşmaya varıldığı takdîrde, malların tartılması behânesi ile kantarcı ile çıkıp, gece gemiye kaçacağını bildir" dedi, Emîr üzerine bir mektûp yazdı. Papaz cevâba çok sevindi. Malların geri verilmesi için istedikleri bedeli çok azalttırdı. Sonra malları tartacak adam gemiye gidip, malları teslim aldıktan sonra geri döndüğü hâlde, Abdullah-i Tercüman gemiye gitmedi. Papaz ümidini kesince, gemiyi kaldırtıp gitti.

Papazın, Abdullah-i Tercümân'a gönderdiği mektûp şu idi; "Kardeşin Fransis Papaz, selâmdan sonra sana şunları bildirir: Ben bu beldeye, seni bulup, beraberce geri dönmek için geldim. Bugün Sicilya'ya hâkim olan kimsenin yanında yüksek bir me'muriyet sahibiyim. Azletmek, ta'yin yapmak, memleketin bütün işleri benim elimdedir. Şimdi sözüme kulak ver de, Allahın bereketinin bulunduğu bu tarafa gel. Mallarım ve diğer eşyalarım elimden, çıkar diye sakın korkma. Ben, hayâl ettiğinden daha çok ve seni tatmin edecek mal ve makam sahibiyim, istediğini vermeye hazırım. Selâmlar."

Kitabından ba'zı bölümler:

"Bugün Îsâ aleyhisselâma inen İncîl, hiçbir memlekette yoktur. Hıristiyanların ellerinde dört türlü İncîl vardır. Bunları yazanlar, Metta, Luka, Markus ve Yuhanna'dır. İncîl'i ilk değiştiren bunlardır. Bunlar, açıktan açığa yalan söylemekten çekinmemişlerdir. Bu dört İndi arasında çok ihtilâf vardır. Hazreti Îsâ'ya indirilen İncîl'de ise, tenakuz, ihtilâf ve yalan yoktur. Dört kişinin yazdığı bu dört İncîl'de, gerek Allah ve gerekse O'nun Resûlü Hazreti Îsâ hakkında yalan ve iftiralar, tamâmiyle birbirinin zıddı o kadar sözler vardır ki, bu husûs malûm ve meşhûr olup, hıristiyanlar dahi inkâr edecek kudrette değillerdir.

Metta, kendi İncîl'inin onikinci faslında hikâye ettiği üzere sözde Hazreti Îsâ; "Benim cesedim vefâtımdan sonra üç gün üç gece arzın içinde kalacak, Hazreti Yûnus'un cesedi balığın karnında kaldığı gibi" demiş. Bu hikâye Metta'nın İncîl'inde yazmış olduğu iftira ve yalanların en alçakça olanıdır. Çünkü Metta, diğer İncîl sahipleriyle şu husûsta müttefiktir ki: Hazreti Îsâ, Cum'a günü saat altıda vefât etmiş, Cumartesi gecesinin ilk saatında defn olunmuş ve Pazar günü sabahleyin ölüler arasından kalkmıştır. Bu uydurma zan ve hesaba göre, Hazreti Îsâ arzın içinde yalnız bir gün ile iki gece kalmıştır. Demek oluyor ki, Metta'nın naklinde yalan ve tenakuz olduğu apaçıktır.

Dört İncîl sahibinin de, bu mes'ele hakkında yalan söylemiş oldukları şüphesizdir. Çünkü Îsâ aleyhisselâm, kendisinin öldürülüp, bir gün iki gece veya üç gün üç gece medfûn kalacağına dâir, ne kendisi kimseye birşey söylemiş, ne de cenâb-ı Hak İncîl-i şerîfde böyle birşey haber vermiştir. Hakîkat, cenâb-ı Hakkın yüce Peygamberi Hazreti Muhammed'e indirdiği kitabında meâlen şöyledir: "Biz, Allahın

peygamberi olan Meryem'in oğlu Îsâ'yı öldürdük demeleri sebebiyle kendilerini la'netledik, rahmetimizden kovduk. Hâlbuki onlar, Îsâ'yı öldürmediler ve asmadılar. Fakat kendilerine bir benzetme yapıldı. (Onlardan biri Îsâ şeklinde kendilerine gösterildi ve bu adam öldürüldü.) Esasen Îsâ'nın katli hakkında kendileri de ihtilâfa düşüp, kesin bir şüphe içindedirler. Onların bu öldürme hâdisesine âit bir bilgileri yoktur. Ancak kuru bir zan peşindedirler. Onu gerçekten öldürmemişlerdir. Doğrusu Allah, onu yükseltip himâyesine almıştır. Allah azîzdir, hükmünde hikmet sahibidir" (Nisâ:157-158).")

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tuhfet-ül-erîb sh. 3

2) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 977

ABDÜLMU'TÎ EFENDİ

Mekke-i mükerreme evliyâsının meşhûrlarından. Aslen Kuzey Afrika memleketlerinden birinde doğdu. Gençliğinde ilim öğrenip, Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Zamanın büyüklerinden Zeynüddîn Hafi hazretleriyle tanışıp, onun talebeleri arasına katıldı. Yanında kalıp, yıllarca hizmet eyledi. Maddî ve ma'nevî, zâhirî ve bâtınî ilimleri tahsil etti. Nefsi, dünyâ sevgisinden kurtulup, Allahü teâlânın emrine mu'tî, itaat eder hâle geldi, mutmeinne oldu. Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) güzel ahlâkı ile ahlâklandı. Selef-i sâlihînin yolunda, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için gayret eder hâle geldi. Sevgi ve muhabbetini yaratılmışlardan kurtarıp, bir ve tek olan yaratana bağladı. Zeynüddîn Hafi'den (radıyallahü anh) icâzet alıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) güzel ahlâkını, Selef-i sâlihînin yolunu insanlara anlatıp yaymak vazîfesiyle, Mekke-i mükerremeye gönderildi. Zeynüddîn Hafi hazretlerinin iki halîfesi daha vardı. Bunlardan biri Âşıkpaşazâde Ahmed'in hocası Kudüslü Şeyh Abdüllatîf, bir diğeri de Anadolu'da Merzifon'a yerleşen ve Anadolu'ya "Aşk ateşini salan", Abdürrahîm-i Merzifonî Rûmî idi.

Abdülmu'tî Efendi, Mekke-i mükerreme büyükleri arasında "Şeyh-ül-Harem" lakabıyla, kerâmet ve halleriyle de müslümanlar arasında meşhûr oldu. Mekke-i mükerreme müslümanlarına, hac ve umre için gelen müslümanlara nasihatlerde bulunup, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını anlattı. Cömertliği, insanlara karşı şefkat ve merhameti çok fazla, ahlâkı pek güzeldi. Uzun zaman kendisini gizledi. Ubeydüllah-i Ahrâr hazretlerinin bir kerâmetini heber vermesi üzerine, bütün hâlleri ortaya çıktı. Şânı her tarafa yayıldı. Pekçok talebe yetiştirip, âleme feyz saçtı. Talebelerinden, İkinci Bâyezîd ve Yavuz devri evliyâsından olan Seyyîd-i Velâyet meşhûrdur. Abdülmu'tî Efendi, dokuzuncu asrın sonlarında vefât etti.

Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr, Seyyid Kâsım Envâri, Şeyh Zeynüddîn Hafi ve Abdülmu'tî Efendi gibi büyüklerin sohbetlerinde bulunmakla şereflenen, 120 seneden fazla yaşayan, Mahmûd Hindî (radıyallahü anh) anlatır: "Bir sene, Hac için Mekke-i mükerremeye gittim. Abdülmu'tî Efendi (radıyallahü anh) ile karşılaştım. Yaratılmışlardan alâkayı kesmiş, Rabbi ile meşgûl idi. Görür görmez, kalbimde ona karşı bir muhabbet peyda oldu. Adetâ beni kendisine çekti. Aramızda kuvvetli bir kardeşlik ve samîmi bir dostluk meydana geldi. Mübârek sohbetleriyle bereketlendiğim birgünde bana; "Senin için Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr'ı gördü derler, doğru mudur? Şimdi onu görsen tanıyabilir misin?" buyurdu. Ben de; "Evet, onu görmekle şereflendim. Onu görünce de tanırım" dedim. Bunun üzerine; "Ubeydüllah-i Ahrâr (radıyallahü anh), işte burada, şu kalabalık arasındadır" dedi. Ben yerimden kalkıp, Kâ'be-i muazzamayı tavaf edenler arasına katıldım. Tavaf edenler arasında, Ubeydüllah-i Ahrâr hazretlerini arayıp buldum. Yanında ben de tavaf etmeye başladım. Hâce Ubeydullah, benden önce Makâm-ı İbrâhim'e varıp namaza durdu. Ben de tavafı bitirdiğimde Makâm-ı İbrâhim'de namaza başladım. Hâce hazretleri, ben henüz meramımı anlatamadan kalabalığa karışıp gözden kayboldu.

Bu hâdiseden sonra Şeyh Abdülmu'tî'nin yanına vardım. Bana; "Senin Hâce Ubeydullah'ı gördüğünde şüphemiz kalmadı" buyurdular. Aradan yıllar geçti. Semerkand'a uğradım. Ubeydüllah-i Ahrâr'la (radıyallahü anh) tekrar görüşmek şerefine eriştim. Bana; "Mekke-i mükerremedeki macerayı açıklama" diye tenbîhte bulundu. Bir zaman sonra tekrar Mekke-i mükerremeye vardığımda; Abdülmu'tî hazretlerinin şöhretinin her tarafa yayılmış olduğunu gördüm. Ziyâret edip, sohbetleriyle şereflendim. Bir miktar sohbet buyurduktan sonra, bana; "Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr'ın (

radıyallahü anh) yüzünü sana gösterdik, onlar da şöhretimizin yayılmasına sebeb oldular” buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 90

ABDÜRRAHÎM BİN EMÎR MERZİFONÎ

Sultan İkinci Murâd Hân zamanında yaşamış Osmanlı âlim ve velîlerinden. Doğum târihi kaynak eserlerde bildirilmiyen bu zâtın adı, Abdürrahîm bin Emîr Azîz Merzifonîdir. Babası Sarı Dânışmend adıyla tanınan Emîr Azîz Efendi’dir. Nizâmüddîn lakabı verilip, Rûmî ve Merzifonî nisbet edildi. Amasya civarında bulunan Merzifon’da doğdu. Babasından ve memleketindeki diğer âlimlerden tahsilini tamamladıktan sonra, Mısır diyârına gitti. Mısır’da büyük âlim ve velî Zeynüddîn Hâfi’ye talebe oldu. Onun yanında bir müddet kaldı. Bu zaman zarfında, Zeynüddîn Hafi hazretlerine candan bağlandı. Hocasının sevgisini kazanarak, teveccühlerine kavuştu. Onun ma’nevî himâyesi ve terbiyesine girdi. Şeyh Zeynüddîn’le beraber Horasan’a, Şeyh’in memleketi olan Haf’a gitti. Tasavvuf yolunda bulunanlara has terbiye usulleriyle, ma’nevî makamlara kavuştu. Bu yolun vazîfeleri ile meşgûl olarak yükselip, kemâle geldi.

Hocası, kavuştuğu ma’nevî makamlara ve hâllere onu da çıkardıktan sonra, irşâd (insanlara doğru yolu göstermek) vazîfesi ile görevlendirip, icâzet verdi. Hocası ayrıca; “Vesâyay-i Kudsiyye” kitabını ve diğer rivâyetlerini, Şihâbüddîn Sühreverdî’nin (radıyallahü anh) “Avârif-ül-meârif’ ve “İ’lâm-ül-Hudâ” kitaplarını rivâyet etme iznini verdi. Doğru yolun rehberi olarak, insanlara Allahü teâlânın dînini öğretmek, onları terbiye etmek ve yetiştirmek üzere, hocası tarafından, baba memleketi olan Merzifon’a gönderildi. Zeynüddîn Hâfî hazretleri, onu memleketine gönderirken; “Anadolu’ya aşk ateşini saldım” diyerek, talebesinin yüksekliğini ve Anadolu’daki vazîfesinin ehemmiyetini anlattı. Abdürrahîm bin Emîr’in kalbi, ilâhî aşkla dopdoluydu. Çok yanık ve içli şiirler söylerdi. Şiirlerinde “Rûmî” mahlasını kullanırdı.

“Tövbe yâ Rabbî! Hatâ yoluna gittiklerime,
Bilip ettiklerime, bilmeyip ettiklerime”

beyti onundur.

Merzifon’da 835 (m. 1432) yılında, Sultan Murâd Hân onu, beş akçe yevmiye maaş ile Çelebi Sultan Mehmed Medresesi’ne müderris ta’yin etti. Daha sonra, 843 yılında yevmiyesi, üç akçe ilâve ile sekiz akçeye çıkarıldı.

Şeyh Abdürrahîm’e sultan tarafından verilen akçe ve hububatı niçin kabûl ettiği sorulunca, şöyle cevap verdi: “Biz bununla, çeşitli elleri bir elde topladık. Bu lokma ile, nefsin ağzını kapattık. Bunda bir mahzur yoktur.” Tasavvuf yolunda bulunanlar, yedikleri, içtikleri şeylerin ve kullandıkları eşyanın helâl olmasına çok dikkat ederlerdi. Çokları, helâl olduğu şüphelidir diye, sultanlardan gelen hediye ve ihsânları kabûl etmezlerdi. Kabûl etseler bile, fakirlere ve yoksullara dağıtırlardı. Sultan İkinci Murâd Hân, herşeyiyle âdil bir sultan olduğundan; Abdürrahîm bin Emîr Merzifonî ondan maaş almakta mahzur görmedi. 870 (m. 1465) yılından sonra Merzifon’da vefât edip, oraya defnedildi. Mezârı hâlen ziyâret edilmekte ve sevenleri rûhâniyetinden istifâde etmektedir.

Pekçok talebe yetiştirmiş olan Abdürrahîm Merzifonî hazretlerinin talebelerinden biri de, “Mesnevî-i Murâdiyye” yazarı, Sultan İkinci Murâd devri şâirlerinden Mu’înüddîn bin Mustafâ’dır. Bu talebesi, şiirlerinden birinde hocasını şöyle övmektedir.

“Âb-ı Hayatdur bize Abdürrahîm.
Bir Ulu cândur bize Abdürrahîm.

Kabr karanlığı içün gam yimen,
Nûr-i Rahmândur bize Abdürrahîm.

Nâ-ümîd olanlara oldur recâ,
Kurtulur ona idenler iltica.

Kim ona irse Hakka irer hemân,
Kalmaz îmânında hiç şekk-ü gümân.

Yolda düşmüşlere oldur dest-gîr
Hem karanlık dillere mâh-ı münîr.

Bu Mu'în'e yâ ilâhel-âlemîn,
Himmet-i Abdürrahîm'i kıl mu'în."

Diğer ba'zı şiir ve beytlerinde de,
hocasından şöyle bahsetmektedir:

"Var Azîzi Şems-i Tebrîzî'de gör,
Sayeden bil şemsi olma dîde-kür.

Gör o Zeyneddînde Rabb-ül-âlemîn,
Müstaîn ol sen, sana olsun yakîn.

Nûr-i Zeyn-i Hâfi'ye bul havfı ko,
Sende nûru pür ide tâ cevf-i û.

Bil Zeyn-i Hâfi'ye irüp Abdürrahîm ile Mu'în,
Keşf itdi ma'nâ aynını leffâf olmaz kendüden."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 89

2) Nefehât-ül-üns tercümesi sh. 553

3) Osmanlı Müellifleri cild-1 sh. 111

4) Kâmûs-ül-a'lâm cild-3 sh. 2444

5) "Mesnevî-i Murâdiyye" Bursa İl Halk Kütüphânesi, Eski Eserler kısmı, Ulucâmi Bl. No: 1664, 1665

ABDÜRRAHÎM EBNÂSÎ (Abdurrahîm bin İbrâhim)

Şafiî âlimlerinden. İsmi, Abdürrahîm bin İbrâhim bin Haccâc el-Ebnâsî el-Kâhirî'dir. 829 (m. 1426) yılında Kâhire'de doğdu. 891 (m. 1486)'da ishal hastalığından vefât etti.

Kâhire'de büyüdü. İlk tahsilini de orada yaptı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra, dînî ilimleri tahsile başladı. "Umde", "Minhâc", nahivden "Elfiye"yi ve daha bunlardan başka metin kitablarını ezberledi. Dav-ül-Lâmi' kitabının sahibi Şemseddîn Sehâvî'nin hocası İbn-i Deyri, Bisâtî İbn-i Hümâm ve bunların hâricinde ba'zı âlimlerin huzûrunda okudu. İlim tahsiline başladığı ilk yıllarda, Arabcayı dayısı Şemseddîn Muhammed ve Fakîh Zeynüddîn Ebû Bekr Şenvânî'den öğrendi. Kâyâtî, Venâî, Burhan bin Hızır, Mahallî, Alâüddîn Kalkaşandî gibi âlimlerden fıkhı ilk öğrenenlerdendir. Bülkînî ve Menâvî'nin derslerine çok devam etti. Bu iki âlimden, fıkıh ilminde çok faydalandı. Usûl ilmini Şemsüddîn Şirvanî ve Venâî'den aldı. Arabî ilimleri; Ebedi, Şümünnî, Venâî ve Mahallî'den öğrendi. El-Hısnî ile karşılaşıp, bu âlimin derslerine uzun müddet devam etti. Keşşâf tefsirini, hâşiyeleriyle beraber Yûnus sûresine kadar okudu.

Şirvânî'den usûl ve mantık dersleri; Kâfiyecî'den; astronomi, geometri ve fen bilgilerini öğrendi. Ferâiz, matematik ve bunların kollarını ve cebir ilmini İbn-i Mecdî'nin talebesi Seyyid Ali'den aldı. Aruz san'atını da el-Ebedî'den ve daha başka âlimlerden aldı. Kâyâti'nin hadîs derslerine devam ederek, "Sahîh-i Müslim", "Ebû Dâvûd" ve diğer meşhûr hadîs kitaplarını dinledi. Şemseddîn Sehâvî'nin hocasından rivâyet ve dirayete âit pekçok bilgiler duydu. "Nûhbe" kitabının şerhini de bu âlimden dinledi. 846 (m. 1442) senesinde "Nûhbe" şerhini ondan yazdı. Irâkî'nin "Elfiye"sini okudu. Sâlihiyye'de kırâat ilmine âit kitaplar okudu. Kâdî Iyâd'ın "Şifâ" ve "Şemail" kitablarını okudu. Zâhiriyye'de ve daha başka medreselerde "Buhârî" kitabını okudu. İbn-i Kesîr'den, Ezher imamından ve İbn-i Esed'den çeşitli dersler okudu. Bu âlimlerden hadîs-i şerîf rivâyetlerini dinledi. 859 (m. 1455) senesinde Kâhire'ye geldiğinde, nûr bin Yeftehullah'dan kırâat dersleri aldı. Buhârî'nin "Selâsîyât'ını bu âlimden okudu. Zeynüddîn Midyen ve kızkardeşinin oğlu ile görüştü. Ebû Safa bin Ebil-Vefâ'nın yanında İbn-i Fârıd'ın "Tâiyye Kasîdesi"ni okudu. Çeşitli ilimlerde mütehassıs ve asrının önde gelen âlimlerinden oldu. Sonra ders okutmaya başladı. Âlimler de ondan ders alırdı. Zamanla evine kapanarak, insanlarla zarûretsiz görüşmeyi terketti. Kalabalıktan kaçındı. Hattâ talebe okutmayı bile terketti. Babası tarafından te'min edilmiş olan az bir şeyle geçinirdi.

Hocası Takıyyüddîn el-Hısnî, 876 (m. 1471) yılında hacca gittiğinde, Şafiî fıkhını okutmak üzere onu yerine vekîl bıraktı. Zilka'de ayında iki gün ders verdi. Bu iki günde verdiği dersleri çok beğenildi. Bundan sonra devamlı orada ders vermesi istendi. Fakat bu mümkün olmadı. Haseniyye, Ebnâsiyye ve başka yerlerdeki medreselerde vekâleten müderrislik yaptı. Zeynüddîn bin Müshir, ona, medresesinde tefsîr müderrisliği yapmasını teklif etti. Çeşitli olaylar hakkında ondan fetvâ istediler. O da sorulan suâllere cevaplar verdi. Ba'zı kitaplara

hâşiyeleri ve ta'likleri (açıklamaları) vardır. **"El-A'mâlü binniyyâti"** hadîs-i şerîfine dâir güzel açıklamaları vardır. Hattâ bunları nazım şekline çevirdi. Bir müddet sonra kendini ibâdete verdi. Vakitlerini ibâdet etmek, zikir yapmak, tasavvuf büyüklerinin yolunda bulunmak ve sâlih kimseleri ziyâret etmekle geçirdi. Birçok ileri gelen kimseler, ona bağlanarak uzun zaman sohbetinde bulunmakla şereflendiler. 885 (m. 1480) senesinde hacca gitti. Bisâti'nin torunu ile evli idi. Hanımı çok sâliha, sabırlı olup, ona çok hizmet ederdi. Hanımının vefâtından birkaç yıl sonra da kendisi hastalandı. Uzun zaman iyileşemedi. Nihâyet ishal hastalığından kurtulamayarak, ertesi gün vefât etti. Şeyh Şihâbüddîn Zâhir'in zaviyesi kapısında cenâze namazı kılındı. Babasının yanına defnedildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 201

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-4, sh. 164, 165

ABDÜRRAHMÂN BİN EL-HALLÂL (Abdürrahmân bin Muhammed)

Şâfiî mezhebi fıkıh, tefsîr ve kırâat âlimlerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Muhammed bin Sa'düddîn el-Kazvînî el-Cezîrî'dir.

Lakabı Zeynüddîn olup, Hallâlî veya İbn-i Hallâl diye meşhûrdur. 773 (m. 1371) senesinde doğdu. 836 (m. 1433) senesinde Cezire'de vefât etti.

Bağdad'da yetişen büyük âlimlerdendir. Bağdad'da babasından ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. İlim öğrenmek maksadıyla daha başka şehirlere de giderek, oralarda bulunan âlimlerden ilim aldı. Bağdad kadısı olan dayısı Nizâm Mahmûd es-Sedîdâi'den fıkıh ilmi tahsil etti. Uzun yıllar ilim öğrenmekle meşgûl oldu. Fıkıh, tefsîr ve kırâat ilminde büyük âlim oldu. Hac ibâdetini yapmak maksadıyla Mekke'ye gitti. Medine'de Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) ziyâret etti. Hac ibâdetini yerine getirdikten sonra, Kudüs'ü ve Beyt-ül-makdîs'i ziyâret etmek için gitti. Ziyâret işi bittikten sonra Haleb'e döndü. Bu sırada artık yaş i'tibâriyle olgunluk çağında idi. İlmi ve faziletleri her tarafa yayıldı. 834 (m. 1430) senesinde Kâhire'ye gitti. Orada birçok kimse ondan ilim öğrendiler. Sonra memleketine döndü. Az bir müddet sonra da vefât etti.

Alâüddîn bin Hatîb Nâsriyye der ki: "Dayısından ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Kâdı Adûd'un babasına yöneltti̇ği suâllere babası cevap verir, müşkil mes'eleleri hallederdi. Bunun için İbn-i Hallâl (müşkil mes'eleleri halledenin oğlu) diye meşhûr oldu. Fıkıh, meânî, beyân ve Arabî ilimlerde büyük âlim idi. Memleketinin âlimi olup, orada meşhûr olmuştu." Medine kadısından ve Muhaddis Şemsüddîn Muhammed el-Fenekî'den Sahîh-i Buhârî'yi rivâyet etti. Şihâbüddîn Kûrânî, Cemâlüddîn Muhammed bin İbrâhîm el-Mürşidî ondan ilim öğrendiler. Aklî ilimlerde de çok büyük âlim idi. Müşkil mes'eleleri halleder ve açıklardı. Beyt-ül-makdîs'e geldiğinde, burada dört ay kaldı. Şihâbüddîn Kûrânî'ye Keşşâf tefsîrinin ba'zı zor kısımlarını açıkladı. Kâsım Hayrânî ondan ilim aldı. Ebü'l-Lutf el-Haskefi el-Makdisî, Seyfî Ebü's-Sefâ bin Ebi'l-Vefâ da ondan kırâat ilmini öğrendiler. Bunlardan başka, daha birçok âlim ondan ilim aldı. Hûrânî, İbn-i Hallâlî'yi Alâüddîn Buhârî'ye tercih ederdi. "Alâüddîn, onun talebesi gibidir" derdi. Beyt-ül-makdîs'de, ikisi bir cenâze namazında bir araya geldiler. Ebü'l-Kâsım Nevîri çeşitli ilimlere âit sorularla geldi. Bu suâlleri sormak istiyordu. Kûrânî, Ebü'l-Kâsım'a;

"Ben İbn-i Hallâlî'nin en küçük talebesiyim. O sorulara ben cevap vereyim" dedi ve onları cevapladı. Nâsıruddîn Ömer el-Mârînûsî de ondan ilim öğrenen âlimlerdendir. Nâsıruddîn Mârinûsî, ilimde yüksek derecelere çıkmış bir âlimdi. Anadolu'ya gitmişti.

Yazdığı kıymetli eserlerden ba'zıları şunlardır:

1) Şerh-ut-Tavâlî lil-Beydâvî 2) Kitâbün fil-kırâat.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 174

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-4 sh. 154

3) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 87

ABDÜRRAHMÂN BİN MUHAMMED ES-SEKKÂF

İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed es-Sekkâf'dır. Mısır'da Izz isimli bir beldede yaşardı. Doğum târihi tesbit edilemiyen Abdürrahmân es-Sekkâf, 819 (m. 1416) senesinde Terîm'de vefât etti. Zenbel kabristanında defn olundu. Kabri orada tanınmakta ve ziyâret edilmektedir.

Zamanında bulunan büyük âlimlerin sohbetlerinde bulunarak yetişti. Abdürrahîm bin Ali el-Hatib'in hocasıdır. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde derecesi çok yüksek olan Abdürrahmân es-Sekkâfın, bulunduğu beldedeki âlim ve evliyânın İmâmı, önderi, en yükseği olduğuna dâir âlimlerin söz birliği vardı. Kerâmetler, faziletler sahibi bir zât idi.

Kerâmetlerinden biri şudur: Görünüş i'tibâri ile, her sene hac mevsiminde memleketinde bulunurdu. Fakat hacca gidenler onu, Hicaz'da hac vazîfesini yaparken görürlerdi. Kendisine bu durumdan suâl edildiğinde; "İşte gördüğünüz gibi, zâhiren buradan ayrılmadım" diyerek bu kerâmetini setreder, gizlerdi. Yine Abdürrahmân es-Sekkâf, Allahü teâlânın evliyâ kullarına ihsân ettiği bir hâl ile, bir ânda başka başka yerlerde, başka başka hâllerde görülürdü.

Talebesi Abdurrahmân diyor ki: "Hocamdan arzu ettiğim, yapması için kalbimden geçirdiğim herşeyi, hocam en güzel şekilde yaptı, yerine getirdi. Allahü teâlânın ona ihsân ettiği basiret gözü ile kalbimizden geçenleri anlıyordu."

Yaptığı duâlar kabûl olunurdu.

Bunun misâlleri çoktur. Bir defasında, yanına ba'zı fâsık (açıkça günah işleyen) kimseler gelmişlerdi. Kendisinden duâ istediler. O da bunlara, sâlih ameller işlemek nasîb olması için duâ etti. O fâsık kimseler tövbe edip, sâlih ameller işlemeye başladılar ve tövbelerini bozmadılar.

Bir defasında çocuğu olmayan bir kadın, Abdürrahmân bin Muhammed'e haber gönderip, çocuklarının olmasını çok istediklerini, fakat olmadığını, bunun için kendisinden duâ istirhâm ettiklerini bildirdi. O da duâ etti. Bundan sonra o kadın hâmile oldu ve çok güzel bir çocuğu oldu.

İşlerinde, masraflarında çok isrâf eden bir grup kimse vardı. Abdürrahmân bin Muhammed bunlara duâ etti. Allahü teâlânın izni ile bu kimseler tövbe ettiler. Hâlleri, yaşayışları çok güzel oldu.

Talebelerinden biri şöyle anlatır: "Bir defasında hocam ile birlikte, bir sefere, yolculuğa çıkmıştık. Kâhlân denilen yere vardığımızda duhâ namazı kılmak için mola verdik. Ben kazâ-i hacet için tenhâ bir yere gittim. Abdestimi tazeleyip geri döndüğümde, hocamın yanında taze hurmaların bulunduğunu gördüm. Hâlbuki o yakınlarda hurma bahçesi bulunmadığı gibi, o zaman hurma mevsimi de değildi. Ben çok hayret edip, kendisinden bunun nasıl olduğunu, nereden geldiğini suâl ettiğimde, tebessüm etti ve; "Hurmalardan ye! Fakat nereden geldiğini sorma!" buyurdu.

Abdürrahmân es-Sekkâfın talebelerinden olan Ârif-i Billâh Muhammed bin Hasen şöyle anlatır: "Bir gece hocamın mescidinde idim. Hocam o sırada odasında bulunuyordu.. Benim karnım çok acıkmıştı. Bu sırada bana bir haberci gelerek, hocamın beni istediğini söyledi. Derhâl kalkıp, yanına gittim. Huzûruna vardığımda, ortada lezzetli yemeklerin bulunduğu çok güzel bir sofra bulunuyordu. Karnımı doyurmamı söyledi. Gecenin bu geç vaktinde, bu yemekleri kimin getirdiğini suâl ettim. "Birisi getirdi" buyurdu. Fazla açıklamak istemedi. Ben anladım ki, Allahü teâlânın izni ile, benim çok fazla aç olduğumu anlayıp, bu yemekleri benim için hazırlatmıştı. Bunun gibi daha nice kerâmetlerine şâhid oldum."

Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilen bir kimse vardı. Bu zât, Abdürrahmân es-Sekkâf hazretlerinin hizmetçilerinden birini üzdü. O da gelip, durumu Abdürrahmân es-Sekkâfa bildirince, o da üzüldü. Tam bu sırada, hizmetçiyi üzen kimse, hafızasında ne varsa hepsinin silindiğini hissetti. Bunun, o büyük zâtın hizmetçisini üzmesi sebebiyle olduğunu anladı. Hemen gidip hizmetçiden özür diledi. Tövbe istiğfar ettiğini bildirdi. Hizmetçi onun özürünü kabûl edip, bu hâli de hocasına arz edince, hocası sevindi. O sırada özür dileyen kimse, hafızasının kuvvetlendiğini, bildiklerinin hepsinin tekrar hafızasına geldiğini hissetti. Kendi başına gelen bu hâl sebebiyle, o zâtın büyüklüğünü daha iyi anladı.

Talebelerinden Abdürrahîm bin Ali el-Hatîb şöyle anlattı: "Hocamız ile beraber Hûd aleyhisselâmın kabrini ziyârete gitmiştik. Dönerken; "İnşâallah akşam namazında Rebî' beldesinde oluruz" buyurdu. Hâlbuki bulunduğumuz yer, Rebî'

beldesine çok uzak idi ve vakit de isfirâr vakti, ya'nî güneşin, kendisine bakılacak kadar sarardığı, batmak üzere olduğu bir vakit idi. Ben hocamın bu sözüne çok hayret ettim ve söylediği sözde mutlaka bir hikmet bulunacağını düşünerek yola devam ettik. Beraberce giderken, bir taraftan da batmak üzere olan güneşe bakıyordum. Güneş sanki durmuştu. Biz Rebî' beldesine gelinceye kadar aynen o hâlde kaldı. Ne zaman ki biz. İsmi geçen beldeye girdik, hemen güneş battı. Namazlarımızı kıldık. Bu durum benim çok tuhafıma gitmişti. Hocamın bir kerâmeti olduğunu anladım. Aynen bunun gibi bir hâdise de, İsmâil-i Hadramî hazretlerinden nakledilmiştir.

Abdürrahmân es-Sekkâf hazretleri, bir defasında bulunduğu İzz köyünden bir yolculuğa çıkacaktı. O sırada hanımı hâmile idi. Yola çıkacağı zaman hanımına bir bez verdi ve dedi ki: "Ben yolda iken, belki bir oğlumuz doğabilir. Aynı gün vefât edebilir. Eğer öyle olursa, bu bezi ona kefen yaparsınız." Hanımına bunları söyledikten sonra yola çıktı. Hakîkaten, o yolculukta iken bir erkek çocuğu oldu. Aynen bildirdiği gibi, doğan çocuk aynı gün vefât etti. Bıraktığı bezi çocuğa kefen yaptılar. Böylece, o büyük zâtın bir kerâmeti daha görülmüş oldu.

Rivâyet edilir ki, birarada çeşitli kimselere âit hurma bahçeleri vardı. Bunlar arasında bir bahçe de, Abdürrahmân bin Muhammed hazretlerine âit idi. Bir defasında çocuklar, bu bahçeler arasında oynarlarken ateş yaktılar. Sonunda ateş büyüyerek etrâfı sardı. Bahçelerdeki ağaçlar yanmaya başladı. Bütün ağaçlar bu yangında yandıkları hâlde, bu zâtın bahçesine hiçbir şey olmadı. Ağaçlardan birine bile zarar gelmedi. Bunu görenler çok hayret ettiler.

Abdürrahmân es-Sekkâf hazretleri, kendisine âit bir miktar hurmayı satmak üzere birisini vekîl etmişti. O kimse hurmaları sattı. Parasının bir kısmını gizledi. Kalanını verdi. Abdürrahmân hazretleri, Allahü teâlânın izni ile, o kimsenin paranın bir kısmını sakladığını, kendisine vermediğini anlayıp, ona; "Mü'minin firâsetinden korkunuz! Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar" hadîs-i şerîfini okudu. O kimse diyor ki: "Ondan bunu duyunca, yanımda gizlediğim paranın, sanki bir yılan olup vücûduma girmek üzere olduğunu hissettim. Bu yaptığıma çok pişman olup, kendisinden özür diledim. Bundan sonra da böyle bir hatâ işlememeye ve tevekkül sahibi olmaya kat'î karar verdim."

Talebelerinin haber verdiğine göre, Abdürrahmân hazretleri, Hızır aleyhisselâm ile görüşür, sohbet ederdi. Aralarında kardeşlik akdi yapmışlardı. Hazreti Hızır, ilk defa onun yanına bir köylü sûretinde gelmiş idi. Devamlı gelip giderdi. Talebelerinden birisi, birgün çok güzel bir koku duydu. Hocasına, bu güzel kokunun kaynağının ne olduğunu suâl ettiğinde, Hazreti Hızır olduğunu bildirmiştir.

Bir defasında, uzak bir yerden ba'zı kimseler, Abdürrahmân hazretlerine misâfir olmuşlardı. Onlara; "Falan gün sizin beldenizde şiddetli yağmur yağmış, çok sel olup, beldenizde bulunan dere taşmış ve sel sizin beldede çok zarara sebep olmuş" buyurdu. O kimselerin hepsi buna hayret ettiler. Memleketlerine döndüklerinde, Abdürrahmân bin Muhammed'in haber verdiklerinin hepsinin doğru olduğunu, bildirdiği şeylerin hepsinin aynen meydana geldiğini hayretle gördüler. O zâtın bu hâlleri, kerâmet olarak anladığını ve kendilerine bildirdiğini anlayıp, daha çok hayret ettiler. Ona olan mahabbetleri daha çok arttı.

Abdürrahmân es-Sekkâf'ın talebelerinden, Abdürrahîm bin Ali şöyle anlatır: "Hocam Abdürrahmân bin Muhammed bana bir miktar dirhem (gümüş para) vererek, mutfağın ihtiyâçlarını almak üzere vekîl etmişti. Elimdeki para bitmek üzere iken, gidip durumu ona arz ettim Yeni alacağımız nevale için, bu paranın yetmiyeceğini bildirdim. Biraz düşündü. "Hangi şeyler ihtiyâç ise, siz onları almak üzere gidin, İnşâallah yeter" buyurdu. "Peki efendim" deyip gittim, ihtiyâçlarımızı aldıktan sonra baktım, paranın bir miktarı da artmış idi. Bu hâlin, hocamın bir kerâmeti olduğunu anladım."

Abdürrahmân bin Muhammed (radıyallahü anh), bir defasında talebesi Abdürrahîm ile Şu'ayb'e bir parça kumaş verdi ve; "Bu kumaştan çocuklarınıza üç tane elbise dikiniz" buyurdu. Şu'ayb terzi idi. Kumaşı görünce; "Efendim, bu kumaştan çıksa çıksa iki elbise çıkar. Üç elbise çıkması mümkün değildir" deyince; "Siz Besmele ile kesmeye başlayın, İnşâallah bu kumaşdan üç elbise çıkar" buyurdu. Dedikleri gibi üç elbice çıktı.

Abdürrahmân hazretlerinin hizmetçilerinden birisi gelerek, bir elbiseye ihtiyâcı olduğunu, bunun için onbeş dirhem lâzım olduğunu bildirdi. Hizmetçiye; "Falan yerde bulunan kesenin içinde onbeş dirhem olacak. Onu al! ihtiyâcın için kullan!" buyurdu. O hizmetçi, o keseye baktığını, kesenin boş

olduğunu bildirdi. Bunun üzerine; "Sen git bak! O kesede onbeş dirhem bulursun" buyurdu. Bunun üzerine, bildirilen yerdeki kesenin yanına giden hizmetçi, hakîkaten kesede onbeş dirhem bulunduğunu gördü ve o parayı ihtiyâcına sarfetti.

Abdürrahmân bin Muhammed, bir defasında talebelerinden ba'zıları ile bir sefere çıkmışlardı. Talebeler, bu yolda çok susadılar. Yollar ıssız, su bulmak ihtimâli de çok zayıf idi. Ne yapacaklarını şaşırdılar. Hocalarına da birşey diyemiyorlardı. Allahü teâlânın izni ile talebelerinin bu sıkıntılarını anlayan Abdürrahmân es-Sekkâf büyükçe bir taşın yanında durarak; "Şu taşı çevirin!" buyurdu. Taşı çevirdiklerinde, altından çok güzel su kaynamakta (çıkmakta) olduğunu görüp, çok sevindiler. Bu sudan içtiler. Abdest aldılar kaplarını da doldurup, yollarına devam ettiler.

Başka bir yolculuk esnasında, yanında bulunanlara; "Şimdi hava çok sıcak. Birazcık konaklayalım. Hava serinleyince yola devam ederiz" dedi. Yanında bulunanlar; "Bu sıcak, hocamızın yola devam etmelerine mâni değildir, isterlerse, bu sıcak havada da yola devam edebilirler. Burada konaklamalarında başka bir hikmet olsa gerek" diye düşünüp merakla beklerlerken, yanlarına, susuzluktan helak olmak, ölmek üzere olan a'mâ bir kimse geldi. Yanında bulunanlara; "Şu yakınlarda su vardır. Bu zavallının ihtiyâcını giderin" diyerek, yakında bir yeri ta'rîf etti. Oraya gidip su buldular. Bundan sonra yollarına devam ettiler. Orada biraz dinlenmelerinin hikmeti, böylece anlaşılmış oldu. Biraz sonra oraya bir kimse geldi. A'mâ da orada idi. Biraz önce başından geçen hâdiseyi, yeni gelen kimseye anlattı. O kimse; "Bunda bir yanlışlık var. Ben buraları çok iyi tanırım. Bu civarda su bulunmak ihtimâli hiç yoktur" dedi. Daha sonra bu hâli öğrenen talebeler, o suyun, hocalarının bereketi ve kerâmeti ile orada bulunduğunu anladılar.

Abdürrahmân bin Muhammed'in hurma ağaçlarından birisinin, boyu çok kısa ve dalları yere yakın olduğundan, gece köpekler gelerek meyvelerini (hurmaları) yerlerdi. Bunun için hizmetçilerden birisi, her gece o hurma ağacının yanında bekçilik yapar, köpeklerden korurdu. Bir gece Abdürrahmân hazretleri bu hizmetçiye; "Sabaha kadar beklemenize ne lüzum var. Ağacın etrâfında genişçe bir çizgi (dâire) çizin! Kendiniz de gidip istirahat edin!" buyurdu. Hizmetçi bildirilen şekilde yaptı. Sabahleyin baktıklarında, o çizginin dışında köpek izleri görüldü. O çizgiden içeri girememişlerdi.

Talebelerinden birisi şöyle anlatır: "Bir yolculukta bulunuyordum. Issız yerlerden geçerken, yolumu kaybettim. Bir taraftan da çok şiddetli bir şekilde susamıştım. Ne kadar aradıysam da su bulamadım. Duâ edip, hocamdan yardım istedim. Bu esnada yanıma bir kimse gelip, bana su verdi. O sudan kana kana içerek rahatladım. O kimse, bana yolumu da gösterdi. Ben yoluma devam ettim. Yolculuğum müddetince de su içmek ihtiyâcı hissetmedim."

Bir defasında, ba'zı kimseler gemi ile bir yere gidiyorlardı. Yolcular arasında Abdürrahmân hazretlerinin talebelerinden birkaç kişi de vardı. Bir ara, geminin tabanından bir yer delindi. Ne yaptılarsa delinen yeri tıkayamadılar. Gemideki vazîfeliler çaresiz kalıp, geminin batmasından korktular. Vazifelilerdeki bu telâşı görüp, vaziyeti anlayan talebeler, hocaları Abdürrahmân bin Muhammed'den yardım istediler. O esnada hocalarını gemide gördüler. Ayağını, gemiye su giren yere koydu. Sonra birşeyler ile o delik yeri kapadı. Su girmesi durdu. Gemide bulunanlar çok sevindiler. Herkes rahatlamıştı. Abdürrahmân hazretleri, birden gözden kayboldu. O büyük zâtın talebeleri hürmetine, diğerleri de kurtulmuş oldular ve selâmetle yollarına devam ettiler. Bu hâdiseyi işiten ba'zı kimseler, o büyük zâtın bu kerâmetini inkâr ettiler. "Böyle şey olmaz" dediler. Bu i'tirâzcı kimseler, bir yolculuğa çıkmışlardı. Yollarını kaybettiler. Üç gün üç gece dolaştıkları hâlde yollarını bulamadılar. Ellerinde bulunan yiyecek ve suları da bitmişti. Başlarına gelen bu sıkıntının, o zâtın kerâmetini inkâr etmek sebebiyle olduğuna anladılar, i'tirâzlarına tövbe ederek, bu sıkıntıdan kurtulmaları hâlinde mallarından belli bir miktârını o zâta vermeyi ve hizmetinde bulunmayı nezrettiler (adadılar), işte tam bu sırada yanlarına, hiç tanımadıkları bir kimse geldi. Bunlara taze hurma ve su verdi. Şu tarafa doğru giderseniz yolu bulursunuz diye ta'rîf etti ve gitti. O kimseler, hurmalarla karınlarını doyurdular ve sudan içtiler. Ta'rîf edilen yere doğru gidince, yollarını kolayca buldular. Memleketlerine vardıkları zaman da, nezirlerini yerine getirdiler.

Abdürrahmân es-Sekkâf'ı sevenlerden biri, bir yolda yalnız başına giderken, önüne yırtıcı bir hayvan çıktı. Kendisine saldırmak üzere iken, o kimse sesinin çıktığı kadar bağırarak, Abdürrahmân hazretlerinden yardım istedi. Tam bu sırada, kuvvetli ve heybetli bir kimse göründü. O hayvanı tuttu, öyle

kuvvetli idi ki, o hayvan, elinde hareket bile edemiyordu. Bu sıkıntıdan kurtulan o kimse, hocasının yanına döndüğü zaman, daha o hiçbir şey söylemeden, hocası; “Bir sıkıntıda kalırsan, yine bizden yardım İste! Fakat o kadar şiddetle bağırmana lüzum yok. Hafif bir ses ile söylesen, hattâ kalbinden bile geçirsen, Allahü teâlânın izni ile onu duyarız ve yardımına geliriz” buyurdu. Bundan başka, daha pek çok kerâmetleri görülmüştür.

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 58

ABDÜSSELÂM BİN AHMED EL-KAYLEVÎ

Fıkıh âlimlerinden. Lakabı İzzeddîn Bağdâdî’dir. 770 (m. 1368) senesinden sonra Bağdad’ın Kaylev köyünde doğdu. 859 (m. 1455) senesinde vefât etti. Bağdad’da büyüyüp yetişti. Önce İmâm-ı Âsım kırâati üzerine Kur’ân-ı kerîmi öğrendi. Bundan sonra ilim tahsiline devam edip, çeşitli ilimlerde ders alıp, çok kitap ezberledi. Bağdad’da, Acem ve Rum diyarında zamanın âlimlerinden ders almak sûretiyle pekçok ilmi öğrendi. Fıkıh ilminde önce Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi. Sonra da Hanefî mezhebine geçip bu mezhebin fıkıh bilgilerini öğrendi. Ayrıca Şafiî ve Mâlikî mezhebinin fıkıh bilgilerini de öğrenip, dört mezhebde mütehassıs oldu. İlim öğrenmek için seyahatler yapıp ilim tahsiline devam etti. İlimde yetişip, zamanın en meşhûr âlimlerinden oldu.

Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini, Muhammed Hirevî’den öğrendi. Bu hocasından aldığı bir kitabı ezberledi. Bundan sonra sultan, Azerbaycan’da vazîfe verdi. Hidâye adlı meşhûr fıkıh kitabının çoğunu Abdürrahmân Kışlâkî’den okudu. Yine bu zâttan, Hanefî mezhebi usûl bilgilerini öğrendi. Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini ise, Muhammed bin Hadîd’den okudu. Babasının Hanbelî mezhebinde olması hasebiyle, bu mezhebin fıkıh bilgileri ile çok meşgûl oldu. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini ise, Nasîruddîn Muhammed’den öğrendi. Uzun müddet onun derslerine devam edip, nahiv ve sarf ilmini de ondan öğrendi. Mâlikî mezhebi fıkhından da bir miktar öğrendi. Usûl-i dîn, akâid ilmini de Sirâcüddîn Zencâbî’den, usûl-i fıkıh ilmini Ahmed Devâlibî’den öğrendi. Bundan başka çeşitli kitapları okuyup; ferâiz, mantık, cedel, tıb ilimlerinde bilgi sahibi oldu. Sonra Tebrîz’e gidip, orada; nahiv, usûl fıkıh ilimlerinde ve Şafiî fıkhında ve usûlünde Celâl Muhammed Kalendeşî’den ders aldı. Mevlânâ Haydar’dan; meânî, beyân ve Keşşâf tefsîrinden ba’zı bölümler okudu. Buradan da Erzincan’a gitti. Orada, Yaroğlu Sivâsî’den tasavvuf ilmini öğrendi. Ba’zı karışıklıklar sebebiyle Anadolu’dan ayrıldı. Haleb’de, âlimler ile görüşüp konuştu. Şam’da Cemâl Daymânî ile ilmî mütâlâalar yaptı. Kudüs’te âlim bir zât olan, Şihâb bin el-Hâim ile görüştü. Buradan Kâhire’ye gitti. Sarf, nahiv, meânî, beyân, mantık, cedel, adâb-ül-bahs, kırâat, tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilminde yetişti. Kâhire’ye gidişinde Cemâliye’de kaldı. Kendisinden ilim öğrenmek üzere pekçok talebe dersine gelip, ondan ilim öğrendi. Burada Şeyh Mustafâ el-Maksatî’nin kerîmesi (kızı) ile evlendi. Orada bir işle meşgûl oldu. Şöhreti yayılıp, sevildi. O zaman yapılmakta olan Müeyyed Câmii’nin inşâsı bittiği zaman, sultan, müderrisleriyle birlikte câminin açılışında bulundu. Orada müderrislerden biri, el-Bedrul Aksarâyî el-Hanefî idi. Abdüsselâm bin Ahmed el-Kaylevî de orada bulundu. Onunla, Aksarâyî’den başkası konuşmadı, ikisi, ilmî bir sohbet yaptılar, sultan da dinledi. Bu vesîle ile sultan onu çok beğendi. Bundan sonra onu sır kâtipliğine kabûl etti.

O, bütün hadîs ilimlerini Veliyyüddîn Irâkî ve İbn-üs-Salâh’dan öğrendi. Ondan; babasının eserlerini, “Tahrîb-ül-Esânid”, “Elmanzûmetü fî garîb-ül-Kur’ân”, “Sîret-ül-Elfiye”nin başlangıcını, “Elfiyet-ül-Hadîsiyye”nin tamâmını okudu. Şeyh İmâm-ül-Âlim İbn-üs-Salâh, ona hadîs ilimlerini okutma husûsunda icâzet verdi. İbn-i Hacer Askalânî’ye “Sahîh-i Buhârî’yi ve “En-Nûhbe”yi okuttu ve bu husûsta ihtisas sahibi yaptı. Cemâliye’deki on talebesinden birisi de o idi. Onun “Nûhbe” adlı eserini İbn-i Hacer Askalânî kendi yazısıyla yazmıştır. Ve bu eser için şöyle demiştir: “Mecdüddîn Abdüsselâm el-Bağdâdî’nin bu eseri; ifâde, istifâde ve beyân yönüyle çok doyurucu ve okuyan kimseye çok fayda veren bir eserdir.”

Mecdüddîn Abdüsselâm el-Bağdâdî, rivâyet ilmini; Zeyneddîn Ebû Bekr el-Merâgî’den hacca gittiği zaman Mekke’de, Şerefüddîn bin Kuyek, Cemâleddîn Abdullah el-Hanbelî, el-Bermâvî, Zerâtiti, İbn-ül-Mısrî, İbn-ül-Baytâr, Halîl bin Sa’îd el-Kuraşî, Takıyy-üz-Zebîrî, Fahr-üd-Dendiylâ eş-Şehbân-üt-Tarinî, Betâihî es-Serrâcü, Kâri-ül-Hidâye’den öğrendi. Ona; Haremeyn âlimlerinden Cemâl bin Tâhire, Zeyneddîn Tabiri,

Abdürrahmân ez-Zerendî ve başkaları rivâyet husûsunda icâzet verdiler. Mekke'de başka cemâatlerden de hadîs dinledi. Sultanlar onun sohbetine devam ettiler. Oradan Hüseyniyye'ye gitti. Orada, Sarim havuzunun yakınında yerleşti. Ondan pekçok insanlar istifâde etti. Nâsıriyye, Eşrefiyye, Kadime, Ehbagaviyye medreslerinde müderrislik yaptı. Ondan ilim tahsil edenler; Şâfiîlerden Zeyneddîn Rıdvan, İbn-i Hadr, İbn-i Sâlim Takıyyüddîn Menûfî Şeref bin el-Haşab, Takıyyüddîn Haşânî; Hanefî'lerden İbn-i Hümem, Takıyyüddîn Şemnî; Mâlikîlerden el-Karafî, el-Ebdenî; Hanbelîlerden İzzeddîn Kenânî, Bedreddîn Bağdadî, İbn-i Razzaz gibi âlimlerdir.

Abdüsselâm Bağdadî, hayır sahibi, dînine bağlı, emânete riâyet eden, zühd ve iffet sahibi idi. Dünyâdan uzak, olgun, tevâzu sahibi, elinde olanları fakirlere dağıtma husûsunda gayretli, çok riyâzet yapan, sabırlı, bütün gün talebelerinin verdiği sıkıntılara katlanan bir zât idi. Kur'ân-ı kerîmi okurken ma'nâsını düşünerek ve titreyerek okurdu. Zamanındaki ba'zı âlimler onun hakkında; "Mısır'a onun gibisi gelmedi. O çok fasîh konuşurdu.

Kuvvetli bir Hâfızaya sahip idi. Kıymeti takdîr edilemiyen bir kimseydi." dediler.

Kendisinden; Tahayyüddîn Kalkaşendî, el-Bikâî ve başkaları ilim tahsil etti. "İslâmiyyet beş temel üzerine kuruldu" buyurulan hadîs-i şerîfi şerh edip, bu husûsta bir kitap yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 222

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-4, sh. 198

3) Keşf-üz-zünûn sh. 1039

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 571

ACÎSÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Yahyâ bin Abdürrahmân bin Muhammed bin Sâlih bin Ali bin Ömer bin Akîl olup, lakabı Şerefüddîn'dir. Yahyâ bin Abdürrahmân, Magrib'de Acîse denilen bir kabileye mensûb olduğu için, Acîsî diye bilinir. 777 (m. 1375) senesi civarında Acîse kabilesinin bulunduğu yerde doğdu. 862 (m. 1457) senesinde Kâhire'de vefât etti.

Acîse kabilesinin bulunduğu beldede yetişen Acîsî, burada Kur'ân-ı kerîmi ve birçok ilmî kitapları ezberledi. Kırâat ilmini amcasının oğlu Ali bin Mûsâ'nın yanında öğrendi. Sonra ilim öğrenmek için memleketinden ayrılıp, 792 (m. 1390) senesinde başka beldelere gitti. Bicâye'de; Ya'kûb bin Yûsuf, Ebû Mehdî Îsâ, Müferrice Şarihi Ebü'l-Abbâs Nakâvüsi, Ahmed bin Yahyâ bin Sâbir ve Bicâye kadısından ilim öğrendi. Arabî ilimleri, Kasentiye'de Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Hatîb'den öğrendi. Büne'de; Kâdı Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Kabîb'den, Tunus'ta; buranın kadısı olan Ebû Mehdî Îsâ Gabrinî'den ve bütün Magrib'in âlimi Ebû Abdullah bin Arefen'den ilim öğrendi. Büne'de, zamanın büyük âlimi Ebû Abdullah Muhammed Merrâkûşî'nin yanında üç seneden fazla kaldı. Bu zaman zarfında ondan; nahiv, meânî, beyân, usûl-i fıkıh, tefsîr ve daha başka ilimleri öğrendi. Ayrıca Tunus'ta Ebû Abdullah Muhammed bin Halîfe'den de nahiv ve mantık ilimlerini tahsil etti.

İlim tahsilini tamamlayan Acîsî, 804 (m. 1401) senesinde şark taraflarına gitti. Sefâkıs, Kabîs, Trablus, Magrib ve İskenderiyye gibi gittiği her yerde, ilim öğrenmek istiyenler ondan ilim öğrendi. İskenderiyye'de karşılaştığı Ebû Abdullah Muhammed bin Yûsuf Meslatî'den ve Bedr bin Demâminî'den "Buhârî"nin bir kısmını dinledi. Bir ara Fransızlara esîr düşecekti. Fakat Allahü teâlânın izniyle kurtuldu. Sonra Kâhire'ye, buradan da hacca gitti. Beyt-i Makdîsi ziyâret etti. Dımeşk, Haleb ve daha birçok yeri dolaştı. Daha sonra Kâhire'ye yerleşti. Burada ders verdi. Eser yazdı ve kitapları mütâlâa etti.

Acîsî, Zeynüddîn Übâde'den sonra Şeyhuniyye Medresesi'nde, İbn-i Tûlûn Câmii'nde, Eşrefiyye, Kadîm ve Harûbiyye medreselerinde ders verdi. Acîsî'nin hâfızası çok kuvvetli idi.

Târih bilgisi çok idi. Nâdirattan olan haberleri, bilhassa Eshâb-ı Kirâm ile alâkalı kıssaları çok iyi biliyordu. İbn-i Abdülberr'in "İstiâb" adlı eserini ezberlemişti. "Şerhu Elfiyeti İbn-i Mâlik" ve

“Et-Tezkire” adlı kitaplar Acîsî’nin yazmış olduğu eserlerdendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 206

2) Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-10, sh. 231

3) Neyl-ül-ibtihâc sh. 357

4) El-A’lâm cild-8 sh. 153

AHMED ABDÜLHAK RADÛLÎ

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Radûl şehrinde doğdu. Abdülhak, Nûrulhak ve Kıdvet-ül-Evliyâ lakabları verildi. 837 (m. 1433) senesinde Radûl şehrinde vefât etti. Hayatını ve hâllerini İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babasının hocası olan Kutb-i Âlem Abdülkuddüs (radıyallahü anh), “Nûr-ül-ayn” isimli eserinde topladı.

Yedi yaşında geceleri kalkıp namaz kılmağa başladı. Annesiyle aynı zamanda kalkar, annesine görünmeden namazını kılardı. Annesi namazını bitirmeden, o yine yerine gelirdi. Annesi, onun bu hâlinden, oğlu oniki yaşında iken haberdâr oldu. Yavrusuna olan şefkat ve muhabbetinden, onun bu yaşta uykusuz kalmasına râzı olamadı. Onu azarladı. Ama geleceğin büyük evliyâsında, Allah sevgisi ağır basıyordu. Rabbini seven için, O’na ibâdet etmekten daha tabiî ne olabilirdi. Annesinin bu hâline üzülüp, evden ayrıldı. Dehlî’de ilim öğrenmek ve öğretmekle meşgûl olan ağabeyi Takıyyüddîn’in yanına gitti. Ondan, kendisine ilim öğretmesini istedi. Ona zâhirî ilimlerden birşeyler öğretmeye başladı. Ahmed (radıyallahü anh); “Bana ma’rifeti, Hakkı tanıma ilmini öğret!” dedi. Ağabeyi Takıyyüddîn, onu Dehlî’nin ileri gelen âlimlerinin yanına götürdü. “Bu çocuk beni üzüyor, ilim okutmamı istiyor, okutuyorum, kabûl etmiyor. Belki sizin nasihatinizi dinler” diyerek, onlardan yardım istedi. Onlar da dil bilgisine dâir bir kitap getirdiler. “Benim bununla işim yoktur. Bana ma’rifet ilmini öğretin. Mâlâya’nî ile uğraşmak istemiyorum” deyip, onları da şaşırttı. Sonra kendi hâlinde ibâdet etmeye başladı. Seneler geçti. Ağabeyi Takıyyüddîn, onu evlendirmek istedi. O buna râzı olmadı. Ağabeyi ısrar edince, kız tarafına gidip; “Bana kızınızı vermeyin” dedi. Hasta olduğunu söyledi. Evlenmedi.

Kıdvet-ül-Evliyâ çok sıkı riyâzet ve mücâhede çekmekle beraber, derecesinin yükselmediğini gördü. Yol gösteren bir Allah adamı olmadan riyâzet ve mücâhede ile maksada erişilemeyeceğini anladı. Kendisine Pâni-püt şehrine gitmesi, orada, Celâleddîn Pâni-pütî’nin sohbetinde ve hizmetinde bulunması kalbine ilham edildi. Buna çok sevindi. Bu sevinç ile, acele yola çıktı. Celâleddîn (radıyallahü anh), keşf yoluyla onun gelmekte olduğunu anladı. Talebelerine; “Çeşitli yemekler bulunan bir sofra hazırlayın! Meyveler, tatlılar ve şerbetler koyun, kapının önüne atlar çıkarın, faziletli bir misâfirimiz geliyor. Onu karşılayın!” buyurdu. Emîr yerine getirildi. Sofra hazırlandıktan bir iki dakika sonra, Kıdvet-ül-Evliyâ geldi. Kapıda çok gösterişli karşılamayı, içeri girince sofrayı gördü. Üzerinde lezzetli yemekler, çeşit çeşit meyveler bulunan sofrayı görünce, düşünceye daldı. Burasını umduğu gibi bulamamıştı. Hayret içinde kaldı. Aradığı yerin burası olmadığını zannetti. Celâleddîn-i Pâni-pütî (radıyallahü anh), ona hiçbir şey söylemedi. O, olduğu yerden adımını ileri atmayıp, geri döndü. Bilmediği bir istikâmete doğru şuursuzca akşama kadar gitti. Bilmediği bir şehre yaklaştı. Yolunu kaybettiğini zannediyordu. İlk rastladığı kimseye; “Bu hangi şehirdir?” diye sordu. O; “Pâni-püt şehridir” dedi. Bu cevâba pekçok şaşırdı. Çünkü, Pâni-püt şehrinden ayrılalı saatler olmuştu.

Geceyi şehrin kenarında geçirdi. Sabah olunca tekrar yola çıktı. Akşam olunca, yine kendisini Pâni-püt şehrinin kenarında buldu. Yine hayret etti. Geceyi yine şehrin dışında geçirdi. Sabah erkenden yola çıktı. Büyük bir sahraya daldı. Bir hayli zaman gittikten sonra, kurumuş bir ağacın tepesinde bir genç gördü. Başında, çok güzel bir kumaştan sarığı vardı. O gence yolu sordu. Genç; “Sen yolu, Celâleddîn’in kapısında kaybettin, inanmazsan şu gelen iki kişiye sor” dedi. Kıdvet-ül-Evliyâ, gencin işâret ettiği tarafa dönüp birkaç adım yürüyünce, beyaz sarıklı iki kişinin kendisine doğru geldiklerini gördü. Yanlarına vardı. Onlara yol sordu.

Onlar da; “Sen yolu Celâleddîn’in kapısında kaybettin” dediler. Üç defa sordu. Üçünde de aynı cevâbı aldı. Bütün bu hâdiselerin, kendisi için bir işâret olduğunu anladı. Hâli değişti. Kendinden geçip düştü. Bir zaman sonra kendine geldi.

Etrâfına baktığında, ne ağaç, ne genç, ne de o iki kişiden hiçbiri yoktu. Hiç kimseyi göremedi. Bu gaybî işâretten yakîni arttı. İ'timâdını ve i'tikâdını düzeltti. Oradan kalkıp tekrar yola düştü.

Celâleddîn Pâni-pütî hazretlerinin huzûruna varıp, affını dileyecekti. Yolda gönlünden, yakîninin daha da artması için ba'zı şeyler temenni etti. Celâleddîn Pâni-pütî'nin (radıyallahü anh), sarığını başından alıp, hocasının kabrine değdirmesini ve kendisine de tatlı ikram etmesini diledi. Pâni-püt şehrine varıp, Celâleddîn'in (radıyallahü anh) dergâhına gitti. Hizmetçisi; "Hocasının kabrini ziyârete gitti" dedi. Kıdvet-ül-Evliyâ da oraya gitti. Kutb-i Rabbanî Celâleddîn Pâni-pütî bir elinde sarığı bir elinde ekmek ve helva olduğu hâlde, hocası Şemseddîn Pâni-pütî'nin kabr-i şerîfinin başında duruyordu. Ahmed Abdülhak (radıyallahü anh), Kutb-i Rabbânî'yi bu hâlde görünce, gayr-i ihtiyâri "Hak! Hak!" diyerek, o büyük zâtın ellerini öpmeye başladı.

Kutb-i Rabbanî, Kıdvet-ül-Evliyâ'ya çok iltifât etti. Sarığını hocasının kabrine koydu. Daha sonra alıp, Kıdvet-ül-Evliyâ'nın başına koydu. Ona ekmek ve helva verdi. Sonra da; "Biz, bu Ahmet Abdülhak'la ikinci defa görüşüyoruz" dedi. Daha sonra Kutb-i Rabbanî onu evine götürdü. Daha önceki gibi mükellef bir sofra donattı. Beraberce yemek yediler. Bundan sonra Kıdvet-ül-Evliyâ'nın kalbine gelen vesveseler kayboldu. Onda Kutb-i Rabbânî'nin zâhir ve bâtın nûrları göründü. Hayır diyecek, i'tirâz edecek hiç birşeyi kalmadı. Hocasının emrine tam teslim oldu. Tekrar riyâzet ve mücâhedeye başladı. Tam terbiyeye alındı. Kısa zamanda icâzet almakla şereflendi. Hilâfet hırkası giyip, insanlara doğru yolu göstermek için, hocası tarafından memleketine gönderildi.

Kıdvet-ül-Evliyâ hazretlerinin ismi, önceleri Ahmed idi. Oturmada, kalkmada, yemede, içmede "Hak, Hak, Hak" ism-i şerîfini üç defa söylemeyi âdet edince, yüksek hocası Kutb-i Rabbânî. İsmini Ahmed Abdülhak koyup; "Şeyh Ahmed, madem ki sen, Allahü teâlânın Hak ismine böyle tutuldun, ben de Rabbimin emri ile senin ismini Abdülhak koydum" buyurdu. O, bundan sonra daha çok Abdülhak ismi ile çağrıldı ve bu isimle şöhret buldu. Kutb-i Rabbanî, Abdülhak'a çok duâ etti ve: "Allahü teâlâdan istedim ki, bu silsile senden devam etsin ve bütün âlem senin ma'rifet nûrun ile aydınlansın. Bu nûr, kıyâmete kadar devam etsin" buyurdu. Allahü teâlâ, Kutb-i Rabbânî'nin duâsını kabûl eyledi. Gerçekten Çeştiyye'nin Sâbirî kolunun silsilesi, Kıdvet-ül-Evliyâ Ahmed Abdülhak Radûlî'nin evlâtları ve talebeleri vasıtasıyla devam etti. İçlerinde öyleleri yetişti ki, giden oka işâret etse geri döner, dağa emretseler yerinden oynardı. Bunlardan oğlu Ârif, torunu Muhammed bin Ârif, talebesi Muhammed Bessân, Abdülkuddüs, Kutb-i Âlem Kenkûhî bin İsmâil Hanefî ve Kutb-i Âlem'in talebesi İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin babası Abdülehad, zamanlarının yüksek âlim ve ârifi, kâmil zâtları idiler.

Kıdvet-ül-Evliyâ, bir yolculukta mescide geldi. Cum'a gecesi idi. O mahallin müslümanları yedi ezan okudular. Sebebini sordu. "Duyduk ki, Cum'a gecesi yedi ezan okunursa, Hak teâlâ bir hafta boyunca o yerden belâyı kaldırır, sen de oku" dediler. "Ben bunu yapmaya niyet edemem. Zîrâ kul, Rabbine iyilik için ibâdet ediyor ve O'nun belâlarından kaçıyorsa, o, Hak teâlânın kulu değil, kendinin kulu olmuş olur" dedi.

Behâr şehrine geldi. Orada iki mecnûn vardı. Onlardan maksadın müjdesini aldı. Maksûdun nişansızlığından hâsıl olan donukluktan kurtuldu, tazelendi ve taleb derdi çoğaldı. Oradan Evdeh şehrine gitti. Şeyh Fethullah Evdehî ile görüştü. Şeyh Fethullahın yolu, zâhidler yolu idi. Onun meşrebi ise, aşk ve muhabbet idi. Şeyh Fethullah'ın sohbetinde aradığını bulamadı. Bunun üzerine kendi kendine; "Ahmed, yaşayanlardan maksûdun Haberini alamadın. Bari ölülerin sohbetinde bulun, belki o âlemden bir koku alırsın" dedi. Birkaç sene o şehirdeki kabirleri ve sahrâları dolaşıp; "Yâ Hâdî! Yâ Hâdî!" diye inledi. Sonra kendi kendine; "Ahmed, şimdi öl! Diri iken kabre gir" dedi. Eliyle bir kabir kazdı ve ona girdi. Altı ay o kabirde riyâzet çekti.

Evinde Azîz isminde bir çocuk dünyâya geldi. Doğduğu zaman, orada bulunanların hepsinin duydukları "Hak" lafzını söyledi. Ondan çok hârikalar görüldü, insanlar, hep bu çocuktan konuşmaya başladılar. Ahmed Abdülhak kabristana gitti. Bir yerde durdu ve; "Burası Azîz'in kabri olur" dedi. Sonra çocuk hastalandı ve iki-üç gün içinde vefât etti. Söylediği yere defnedildi.

Buyurdu ki: "Hallâc-ı Mensûr çocuk idi. Dayanamadı ve sırları açığa vurdu. Öyleleri vardır ki, nehirleri yutarlar da, geğirmezler."

Câmiye vaktin girmesinden önce gider, eliyle süpürürdü. Kırk elli sene câmiye gitti. Ama câminin hangi tarafta olduğunu bilmezdi. Yola çıkınca, talebeleri “Hak” zikrini yüksek sesle söylerler, bu ses onun kulağına gelince, o tarafa giderdi. Çoğu zaman mest hâlinde gözü kapalı olurdu. Onun ve talebelerinin zikri, çoğu zaman “Hak” idi. Talebeleri hep, “Hak” sözü ile can verirlerdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 192

2) Siyer-ül-aktâb sh. 215

3) The big five of India in sufism sh. 124, 126

AHMED BÎCÂN

Osmanlı âlimlerinden. Yazıcızâde lakabıyla da tanınmıştır. Âlim bir zât olan ve kâtiplik yapan, yazıcı Sâlih’in oğlu ve meşhûr âlim yazıcızâde Mehmed’in kardeşidir. Doğum târihi kesin olarak bilinmemektedir. Vefât târihi de ihtilaflı olup, 857 (m. 1453) veya 859 (m. 1455)’da Gelibolu’da vefât ettiği kaynaklarda kaydedilmiştir. Hâcı Bayram-ı Velî hazretlerinin talebesidir. Tasavvufda yetişmiş meşhûr bir âlimdir. Yazdığı eserler Anadolu’da ve diğer yerlerde çok tanınmış ve asırlardan beri okuna gelmiştir.

Ahmed Bîcân’ın hocası, Hacı Bayram-ı Velî hazretleridir. Onun sohbetlerinde bulunup, tasavvufda yetişmiştir, ilimde yetişdikten sonra, eserlerini yazmıştır. Yazdığı eserlerde son derece sâde bir dil ve anlaşılması gayet kolay olan güzel bir üslûb kullanmıştır. Umûmiyetle babasının ve ağabeyinin yazdıkları Arabca eserleri Türkçeye tercüme ve şerh etmiştir. Başlıca eserleri şunlardır:

1- Envâr-ül-âşıkîn: Bu eseri, dört-beş asırdan beri okuna gelmiş, çok sevilip, benimsenen bir eserdir. Bu eserin çeşitli yazma nüshaları olduğu gibi, pekçok baskısı da yapılmıştır. Ahmed Bîcân, 855 (m. 1451) senesinde tamamladığı bu eserinin sonunda, yazma sebebini şöyle kaydetmiştir “Benim bir kardeşim vardı. (Yazıcızâde Muhammed) Âlim, ârif ve faziletli, kâmil ve Allahü teâlânın sevgili bir kulu idi. Erenleri severdi. Cihanın kutbu Hacı Bayram-ı Velînin yakın talebelerinden idi. Ben ona dâima derdim ki: “Dünyâ geçicidir. Günlerin vefası yok. Bir yadigâr eser yaz, her yerde okunsun.” O da benim bu sözüm üzerine, “Megârîb-üz-zemân” adlı bir eser yazdı. Pekçok ilmî mes’eleleri ve hadîsleri o kitapta topladı. Sonra da bana, bu eseri Türkçeye tercüme etmemi söyledi. Ben de sözünü tutup tercüme ederek, “Envâr-ül-âşıkîn” kitabını hazırladım. Gelibolu’da tamamladım. Kardeşim Muhammed de, bu “Megârib-üz-zemân” adlı eserini “Muhammediyye” adı ile şiir şeklinde Türkçeye tercüme etti. Böylece her iki bakımdan da faydalı oldu.”

“Envâr-ül-âşıkîn” kitabının tertîbi, ana hatlarıyla beş bölümdür, içinde şunlar yer almıştır: Varlıkların tertîb ve nizâmı, Âdem aleyhisselâmın yaratılışı, Peygamberler ve kıssaları, ilâhî kitablar, dünyâ ile ilgili faziletler, kıyâmet alâmetleri, Kur’ân-ı kerîm, mahşer, sırat, Cennet, Cehennem, melekler, hûrîler, gılmanlar, Cennetliklerin makamları ve Cennet ni’metleri.

2- Dürr-i Meknûn: Bu eserini, insanların, Allahü teâlânın kudretini ve azametini bilmeleri için, onlara bunu anlatmak gayesi ile yazdığını belirtmiştir. Bu eser, onsekiz bölümdür. Gökler, Arş, Kürsî, Cehennem, ay, yıldızlar, güneş, yeryüzü, ilim, hendese (geometri), iklimler, dağlar, denizler, şehirler, mescidler, Süleymân aleyhisselâmın tahtı ve saltanatı, Belkıs’ın saltanatı ve ömürleri, helake uğrayan beldeler, otlar, yemişler, sûretler ve kıyâmet alâmetleri anlatılır.

3- Müntehâ Tercümesi: Bu eser, “Kitâb-ül-müntehâ el-Müştehâ alel füsûs” adlı eserin şerhinin Türkçeye tercümesidir. Eserin aslı Muhyiddîn Arabî hazretlerinin “Füsûs-ül-hikem” adlı eseridir. Bunu, Ahmed Bîcân’ın ağabeyi Yazıcızâde Muhammed şerhetmiştir. Arabca olan bu şerhi de Ahmed Bîcân Türkçeye tercüme etmiştir. Eser otuz bölümdür. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) makamları, kıssalar, mi’râc, gazâ etmek, Muhammed aleyhisselâmın gazâları. Şehid olan kimsenin namazının kılınışı, kıyâmet alâmetleri, Cennet, Cehennem, nebîler, velîler, güneşe göre vakit bulmak, haftanın günleri, çeşitli sûrelerin tefsîri, Peygamberimizin (aleyhisselâm) vefâtı, Hazreti Ebû Bekr’in, Hazreti Ömer’in, Hazreti Osman’ın, Hazreti Ali’nin, Hazreti Fatıma’nın, Hazreti Hasen ve Hazreti Hüseyn’in vefâtları, Peygamberimizin (aleyhisselâm) zevceleri gibi konular yeralmıştır.

4- Rûh-ul-ervâh: Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) kıssalarından bahseden bir eserdir.

5- Bostân-ül-Hakâyık: Bu eseri babasının yazdığı “Şemsiyye” adlı eserin nazım şeklinde tercümesi olup, ba’zı bölümlerini yeniden ele aldığı bir kitaptır.

6- Acâib-ül-mahlûkât: Bu eseri, Zekeriyyâ Kazvînî’nin “Acâib-ül-mahlûkât” adlı eserini ana kaynak tutarak hazırlamıştır. Kendi zamanına kadar yazılmış olan coğrafya, kozmoğrafya ve biyoloji kitaplarından faydalanmıştır. Bu eser, yediyüzonyedi bölüm kadardır. Bu bölümlerde; ay, yıldızlar, göklerdeki melekler, Azrail (aleyhisselâm), günler, aylar, rüzgârlar, denizler, deniz canavarları ve denizdeki mahlûkât, çeşmeler, ma’denler, nebatlar, insan a’zâları, cinler, yiyecekler, kuşlar, haşerât gibi daha birçok şeylerden bahsetmektedir. Bu eserin coğrafyaya dâir mühim ve ilk Türkçe eserlerden olduğu kaydedilmiştir.

Ahmed Bîcân’ın en meşhûr eseri olan “Envâr-ül-âşıkîn” adlı eserinden seçmeler:

Sadaka vermek: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: “Mallarını gece ve gündüz, gizli ve aşikâr hayra harcayan kimseler varya, işte onların, Rableri katında ecirleri (mükâfatları) vardır. Onlara hiçbir korku yoktur; ve onlar mahzûn da olmayacaklar” (Bekâra-127).

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bana peygamberlik veren Allah hakkı için, kim bir yetime sadaka verirse, Allahü teâlâ, kıyâmet gününde ona azap yapmaz. Kim kendi akrabasına sadaka verip başkasına vermezse, Allahü teâlâ, kıyâmet gününde o kimseye bakmaz.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) şöyle nakletmiştir “Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Cennette nûrdan odalar vardır.” Eshâb-ı Kirâm; “Yâ Resûlallah, o odalar kimindir?” dediler. Resûlullah (aleyhisselâm); “İnsanlara sadaka veren güzel şeyler söyleyen, yemek yediren, insanlar uyurken gece namazını kılanlar içindir” buyurdu. Yine; “Allah katında en üstün amel, açlıktan yüreği yanmış birinin karnını doyurmaktır” buyurdu. Bir hadîs-i şerîfte de şöyle buyuruldu: “Sizin üzerinize olan sadaka vermekte altı haslet vardır. Bunlardan üçü dünyada, üçü âhırettedir. Dünyada olanlar: 1- Allahü teâlâ sadaka veren kimsenin rızkını artırır. 2- ömrüne bereket verir. 3- İki yakasını biraraya getirir. Âhırette olan üç haslet: 1- Kıyâmet gününde çıplak kalmaz. 2-Kıyâmet günü başı üstünde bir gölge bulunur. 3- Sadakası Cehennem ile onun arasında perde olur.” Yine Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim sadaka verirse, Allahü teâlâ ona bir yerine on (mislini) verir. Kim ödünç verirse, bir yerine onsekiz verir.”

Sabır: Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: “Şüphesiz ki Allah, sabredenlerle beraberdir” (Bekâra-153). İmâm-ı Gazâlî hazretleri şöyle buyurmuştur: “Belâlara sabretmek insanın husûsiyetlerindendir. Hayvanlarda ve meleklerde sabır olmaz. Hayvanlarda şehvet ağır bastığından ve bu şehvete sabretmek için akılları olmadığından, onlarda sabır yoktur. Meleklerde ise şehvet yoktur. Onlar, Allahü teâlânın cemâline âşık olmuşlardır.” Fahreddîn Râzî şöyle demiştir: “Sabretmek, Allahü teâlânın hükmüne râzı olmaktır. Kalb bir şeye meylettiği zaman, yüzünü yüce âlemden çevirir. Nitekim Âdem aleyhisselâmın kalbi Cennete meyledince, Allahü teâlâ Cenneti ona mihnetli kıldı.” Resûlullah (aleyhisselâm); “Sabır benim azığımdır” buyurdu. Sabırdan maksâd takvâdır. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: “Muhakkak ki, azığın en hayırlısı takvâdır. Ey aklı tam olanlar, benden korkunuz” (Bekâra-197). Takvâdan maksâd sakınmaktır. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kul, harama düşerim diyerek şüpheli şeylerden kaçınmadıkca, takvâ derecesine erişemez.” Ca’fer-i Sâdık hazretleri şöyle buyurmuştur. “Takvâ, kalbde Allahü teâlânın sevgisinden başka bir; şey bulundurmamaktır.” Takvânın üç alâmeti vardır: 1- Her halükârda Allahü teâlânın rızâsını aramaktır. 2-Her işte Allahü teâlâya dönmektir. 3-Her durumda dosdoğru olmaktır.

Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: “Ey îmân edenler! Din uğrundaki eziyetlere sabredin ve düşmanlarınızla olan savaşlarda üstün gelmek için sabır yarışı yapın. Sınır boylarında cihâd için nöbet bekleşin ve Allahdan korkun ki, felah bulasınız” (Âl-i İmrân-200). “Sabrediniz” buyurması, belâlara sabretmeye işârettir. Bu, halk (avvâm) içindir. “Nöbet bekleşin” buyurması, günahkârlığı terk etmeye işârettir. Bu, havvâs içindir. “Sabır yarışı yapınız” buyurması, ibâdet yapmaya katlanmaya işârettir. Bu da seçilmişlere mahsûstur. Bunun için, kişinin rahatlığı yakîndedir. Şerefi tevâzudadır. Se’âdeti, kurtuluşu İslâmdadır. İsmeti (günahsız olması) Allahü teâlâya güvenmektedir. Akıllılığı dindedir. Gayreti dünyâyı terk etmektedir. Helaki günah işlemeye cür’et

etmektedir. Pişmanlığı uyumaktadır. Şekâveti cehâlettedir. Se'âdeti ilimdedir. Olgunluğu aşkdadır. Güzel yaşaması sabırdadır. Sabır, halkın içinde nefesani arzuları terk etmek, yapmamaktır. Eğer dünyânın bütün belâları onun üzerine gelse "Âh" bile demeyen; vefadan, cefâdan, acıdan, zenginlikten ve her çeşit ni'metten dolayı değişmeyen, mağrur olmayan ve bunların karşısında hep aynı kalan kimse sabırlıdır. Bilakis o, kendini belâ mancınığına kor ve kaza denizine atar. Sonundan hiç endişe etmez. Vesselâm."

Dünyâ: Bâyezîd-i Bistâm! hazretleri buyurdu ki: "Kalbin kabzedilmesi (daralması), nefsin yayılmasındandır. Haya ilimdir. Rahatlık ma'rifettir. Rızık, zikirdir. Şevk, âşıkların mülk yurdudur. Ma'rifet nûru, kalb içindedir. Aşk, zikirle meşgûl olunduğu zaman gönlü nurlandırıp aydınlatır. Dünyâ sevildiği zaman, kalb (gönül) kararır."

Şu beş şeyin kalbi öldürdüğü nakledilmiştir 1- Çok yemek 2- Halkın başına belâ getirmek. 3- Namazı vakitsiz kılmak. 4- Yemeği sol el ile yemek. 5-Yalan söylemek.

Şu beş şey de kalbi diriltir, uyandırır: 1-Âlimler ile bulunmak. 2- Yetimlere şefkat etmek. 3- Oruç tutmak, 4- Az yemek. 5- Dünyâyı sevmemek.

Rabbini anıp, hakîki zikri yapan kimse dünyâya meyletse, hak yoldan kovulur ve bütün ömrü kaygı ile geçer.

Allahü teâlânın sevgili kulları beş kısımdır, 1- Zühd sahibi olan âlimler. 2-Adâletli hükümdârlar. 3- Hayâlı çocuklar. 4- Tevâzu sahibi zenginler. 5-Sabırlı dervişler (tasavvuf yolunda ilerleyenler).

İnsanı Rabbinden uzaklaştıran perdelerin en büyüğü, kalbi öldürmek, karartmaktır. Kalbin ölmesine, kararmasına sebeb ise, dünyâyı sevmektir.

Bir hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: "Ey Âdemoğlu! Kanâat et zengin ol. Hasedi terket, rahat ol. Dünyâyı terket, dînin hâlis olsun." Kim gıybeti terkederse, aşkı ziyâde olur. Kim halktan uzak durursa, halkın şerrinden emîn olur. Kim az ve güzel konuşursa, aklı tam olur. Kim aza kanâat ederse, gerçekden Allahü teâlânın ahdine inanmış olur. Kim dünyâ için kaygılanırsa, Allahü teâlâdan uzaklaşır.

Bir hadîs-i kudsîde buyuruldu ki: "Şaşarım o kişiye ki, âhıret hesabına inandığı hâlde nasıl mal toplayabilir? Ey Âdemoğlu! Hergün ömrün eksilir, sen bilmezsin. Hergün rızkın sana gelir, şükretmezsin. Halktan korkarsın, benden korkmazsın. Benden utanmazsın. Âbidlerin sözlerini söylersin, münâfıkların amelini işlersin, ölüm haktır dersin, yine onu çirkin görürsün. Kim dünyâ malı yığarsa, onun hakkı yoktur. Kim dünyâ ile rahatlarsa, onun aklı idrâki yoktur. Kim dünyâ arzuları peşinde koşarsa, onun ma'rifeti yoktur."

Yine hadîs-i kudsîlerde buyuruldu ki: "Kim bir dervişe, (dünyâyı terkedip Allahü teâlâya dönen kimseye) karşı büyüklenirse, kıyâmet gününde o kişiyi karınca şeklinde yaratırım ve kim bir dervişe alçak gönüllülük gösterirse, dünyâda ve âhırette onu yüceltirim. Kim bir dervişin gönlünü kırarsa, o kişi benimle cenk etmiş gibi olur."

"Nice zengin vardır ki, zenginlik onu fesada düşürmüştür. Birçok fakir vardır ki fakirlik onu fesada düşürmüştür. Nice sağlıklı kimse vardır ki, sağlık onu fesada düşürmüştür. Nice âlim vardır ki, ilim onu fesada düşürmüştür. Nice cahil vardır ki cahillik onu fesada düşürmüştür. Dünyâ muhabbetini gönlünüzden çıkarınız. Dünyâ muhabbeti ile benim muhabbetim bir gönülde asla bulunmaz."

Nakledilmiştir ki, beş kimse çok kıymetlidir, bağışlanmıştır.

1- Kötü kimsenin emri altında olan iyi kimse.

2- Cimri kimsenin emri altındaki cömert kimse.

3- Zâlimin emri altında olan âdil kimse.

4- Câhilin emri altında bulunan âlim kimse.

5- Zenginin emri altında bulunan derviş kimse.

Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: "Cennetin bir kamçı kadar yeri, dünyânın tamâmından üstündür."

Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: **"Yer yüzünde bulunan her canlı fânidir"** (Rahmân-26). Dünyâ, çok gün geçirmiş fitneli ve nazlı bir ihtiyâra benzer. O, dışını gençler gibi giyecekler ile süsleyip, halk arasında naz eder. Böylece insanlar da onun tuzağına düşer. Dünyâ zâlim bir

pâdişâha benzer. O, halka ba'zı şeyler bağışlar, fakat dostluğu yoktur. Hepsini öldürmek ister.

Akıllı kimseler, kışın ihtiyâcını yazın hazırlar, ölümün hazırlığını da diri iken yaparlar. Dünyâ, içi cevherler ile dolu bir denize benzer. Çok kimse ondan cevher çıkarır. Çok kimse de o denize girip boğulur.

Sözün kısası, Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: "Dünyâ fitne ve belâdır. Her ümmetin bir fitnesi vardır. Benim ümmetimin fitnesi dünyâyı sevmek ve mal toplamaktır." Nitekim Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: "Biliniz ki, mallarınız ve evlâtlarınız ancak bir fitnedir (birer imtihandır). Allah katında ise büyük mükâfat vardır" (Enfâl-28). Bu hatamdan âhıret sarayının yolu, Allahü teâlâya itaat etmektir. Peygamberimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: **"Ümmetimin evvelkileri, Allaha bağlılık ve sadâkat ile kurtuldular. Sonrakiler ise, dünyâyı ve uzun ömür istemekle helâk oldular."**

Tövbe: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: **"Ey Îmân edenler! Allaha şöyle tövbe edin ki, tam bir pişmanlıkla hâlis bir tövbe olsun"** (Tahrîm-8). Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: **"İşlediği günâha tövbe eden, o günâhı işlememiş gibi olur."** Bir hadîs-i şerîfte de; **"Allahü teâlâ kulun tövbesini, can boğaza gelinceye kadar kabûl eder. Ben de günde yüz defa tövbe ediyorum"** buyuruldu.

Tövbe yapmayan kimsenin nefsi ıslâh olmaz, zâlim olur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: **"Kim de tövbe etmezse, işte onlar, kendilerine zulmedenlerdir"** (Hucurât-11).

İmâm-ı Gazâlî hazretleri buyurdu ki: "Tövbe üç kısımdır, 1- Halkın (avâmın) tövbesi. Bu, çok tâat etmektir. 2-İlim sahibi olanların tövbesi: Bu, günâhı terketmektir. 3- Seçilmişlerin (havvâssın) tövbesi. Bu, hiçbir vakti zayi etmemektir."

Ârifler şöyle buyurmuşlardır: "Tövbe beş kısımdır: 1- Halkın tövbesidir. Bu, günahtan dönmektir. 2- Sâlihlerin tövbesidir. Bu, gizli günahları da terketmektir. 3- Müttekîlerin tövbesidir. Şekten, şüpheden sakınmaktır. 4-Muhiblerin (Allah dostlarının) tövbesidir. Bunların tövbesi, Allahü teâlâyı zikretmekten gâfil olmamak için halktan sakınmaktır. 5- Âriflerin tövbesidir."

Ey Rabbimiz! Duâlarımızı kabûl buyur. Şüphesiz sen, her şeyi işiten ve hakkıyla bilensin. Bizim tövbelerimizi de kabûl buyur. Çünkü sen, tövbeleri kabûl eder ve mü'min kullarına rahmetini ulaştırırsın."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyik-i Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 128

2) Keşf-üz-zünûn cild-2 sh. 1746

3) Nefehât-ül-üns sh. 691

4) Envâr-ül-âşıkîn

5) Osmanlı Müellifleri cild-1 sh. 16

AHMED BİN ABDÜRRAHMÂN ES-SEKKÂF

İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Abdürrahmân es-Sekkâf'dır. Evliyânın büyüklerinden Abdürrahmân es-Sekkâf hazretlerinin oğludur. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 829 (m. 1425) senesinde vefât etti. Zamanında bulunan büyük evliyâ zâtların sohbetlerine devam ederek ve çok gayret ederek, tasavvuf yolunda ilerledi. Kısa zamanda yetişerek, büyük âlimlerden ve evliyâdan oldu. Dünyâya düşkün olmayan, gönlünü Allahü teâlâya vermiş bir velî idi. Faziletler, kerâmetler sahibi bir zât olup, birçok üstünlükler kendinde toplanmış idi.

Birgün Ahmed es-Sekkâf, Mûsâ bin Ali Bâcerş isimli büyük âlime bir talebesini gönderip, "(Bize vermeyi niyet ettiğin şeyi getir) dediğimi söyle" buyurdu. O talebe, Mûsâ bin Ali'ye gelip; "Hocam size; "Bize vermeyi niyet ettiğin şeyi getirsin" diyor" dedi. Bu sözü duyunca, çok hayrette kalan Mûsâ bin Ali; "Bu düşünce, biraz önce kalbime gelmişti ve bunu da hiç kimse bilmiyordu" dedi.

Bir defasında, Ahmed es-Sekkâfın küçük kızı, yakınlarında bulunan bir hurma ağacı üzerinde bir güvercin gördü. Güvercin çok hoşuna gittiği için, babasına, o güvercini tutup

kendisine vermesini rica etti. O da hizmetçisini çağırarak, güvercini tutup getirmesini emretti. Ağacın üstünde oynamakta, daldan dala konmakta olan güvercin, Ahmed es-Sekkâfın sözlerinden sonra hiç kımıldamadı. Hizmetçi gidip, rahatça güvercini tutarak getirdi. Ahmed bin Abdürrahmân'a verdi. O da küçük kızına verdi. Kızı, güvercinle biraz oynayıp, okşadıktan sonra, salıverdi.

Ahmed bin Abdürrahmân, birgün yanında birkaç kişi ile beraber, abdest almak üzere bir kuyunun başına geldiler. Hem kuyunun suyu çok derinde idi, hem de yanlarında su çekmek için ip ve kova da yoktu. Ahmed bin Abdürrahmân suya işâret etti. Allahü teâlânın izni ile kuyunun suyu yukarıya kadar yükseldi. Hepsi de abdest aldılar. Suya ihtiyâçları kalmayınca, kuyunun suyu yine eski yerine çekildi.

Ahmed bin Abdürrahmân'ın fazla bir geliri yoktu. Birkaç hurma ağacı vardı. O ağaçların hurmalarını satıp, parası ile çocuklarına giyecek alır, kalanı ile de geçimini te'min ederdi. Görünüş i'tibâri ile bu az para, hiç yetmiyecek zannedilirdi. Fakat o paranın bereketi çok olurdu ve o para, bir sene boyunca yeterdi.

Bir sene âfet oldu. Meyvelerin büyük bir kısmı telef oldu. Çok az kısmı kaldı. Ahmed bin Abdürrahmân'ın amcaoğullarından biri; "O, zâten az meyve alıyordu. Parası zor yetiyordu. Bu sene âfet oldu. Bu seneki aldığı ona hiç yetmez" diye düşünüp, onun için başkalarından yardım toplamayı istedi ve bu hâli ona bildirdi. O da; "Lüzum yok, kalan bize kâfi gelir" buyurdu. Hakîkaten o az gelir, o sene de yetti.

Vefâtına yakın hastalanan Ahmed bin Abdürrahmân'a, hâlinin nasıl olduğu suâl edildiğinde; "Dünyâya düşkün olanlar, dünyâ ni'metlerinden lezzet aldıkları gibi, sâlihler de, Allahü teâlâdan gelen belâ ve musibetlerden öyle lezzet alırlar" buyurdu. Bundan sonra abdest aldı. Öğle namazını kıldı. Namazdan sonra kıbleye karşı sağ yanı üzere yattı. Allahü teâlâyı zikir ve tesbih etmeye başladı. Rûhunu teslim edinceye kadar böyle devam etti.

Ahmed bin Abdürrahmân'ın bu haline şâhid olanlar, ona çok gıbta ettiler. Kendi ölümlerinin de böyle hayırlı ve kolay olması için Allahü teâlâya duâ ettiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 320

AHMED BİN SÜLEYMÂN EZ-ZÂHİD

Fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Süleymân ez-Zâhid'dir. Doğum târihi tesbit edilememiştir. 820 (m. 1417) senesinde vefât etti. Talebelerine ders verdiği câmide defn olundu. Şeyh Hasen Şüsteri ve zamanında bulunan evliyânın büyükleri ile görüşüp, onların sohbetlerinde yetişen Ahmed bin Süleymân, yüksek istidâdı ve üstün gayretleri ile kısa zamanda yetişerek kemâle geldi. İlmi ile âmil olan âlimlerin büyüklerinden, tasavvuf yolunda bulunan yüksek derece sahiplerinin üstünlerinden oldu. Tasavvuf ehli arasında kendisi için, zamanında bulunan evliyânın Cüneyd'i, Cüneyd-i Bağdâdî'sî denirdi.

Câmisinde va'z ve nasihat ederek, insanlara fâideli olurdu. Çok talebe yetiştirdi. İnsanlara dinin hükümlerini, kul hakkını, insanların birbirleri ile olan münâsebetlerinde dikkat ve riâyet etmesi îcâbeden edebleri anlatırdı. İnsanlar, bu zâtın bereketli, te'sîrli sohbetlerinden istifâde edebilmek için çok gayret ederlerdi. "Zâhid" diye tanınırdı.

Kendisi şöyle anlatır: "Küçüklüğümde birgün mektebe giderken, Allahü teâlânın evliyâ kullarından sâlih bir zât ile karşılaştım. Benden yiyecek birşey istedi. Maksadı birşey istemek değil, benimle konuşmak idi. Bunu daha sonra anladım. Kahvaltılık yiyeceğimi o zâta verdim. O zât bana; "Ey Ahmed! Allahü teâlânın izni ile sen kısa zamanda yetişerek, zamanının en büyük evliyâsından olursun. Cömerdliğin, eli açık bir kimse olman sebebiyle, Allahü teâlâ, sana yüksek dereceler ihsân eder. "Zâhid" lakabıyla anılırsın. Maksem bölgesinde senin için bir câmi bina edilir. Bu câminin bina edilmesi esnasında,-seni anlıyamadıkları için, ba'zı zavallılar sana i'tirâz ederler. Kötü niyetlerinden dolayı Allahü teâlâ onları cezalandırır. Sen o bölgede, hattâ Mısır'ın her tarafında parmakla gösterilen en büyük zâtlardan olursun. Senin vâsıtan ile, çok kimseler, âlî derecelere yüksek makamlara kavuşurlar" buyurdu. Bu zâtın bütün söyledikleri zamanla tezahür etti, hepsi meydana çıktı. Bundan sonra o zât ile hiç karşılaşmadım. Ne kadar istedimse de, kendisi ile tekrar görüşmek nasîb olmadı."

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî hazretlerinin, Tabakât'ında anlattığına göre, zaman ilerleyip Ahmed bin Süleymân hazretleri yetişince, ders vermesi, sohbet etmesi, insanlara dinimizin emir ve yasaklarını anlatması için bir câmi yapılmasına karar verildi. Bu hazırlıklar yapılırken, sultânın yakın adamlarından olan Cemâleddîn isminde birisi, bu zâta karşı, uygun olmayan düşünceler içinde idi. Câminin inşâsına mâni olmak istedi. Ahmed bin Süleymân hazretleri buna çok üzüldü.

Diğer taraftan, Allahü teâlânın hikmeti, sultânın gönlüne bu Cemâleddîn'in kabahatli olduğu düşüncesi geldi ve derhâl hapsedilmesini emretti.

Bir taraftan inşâat devam ederken, ustalar, Cemâleddîn'in hapisten çıkıp, yine inşâata mâni olmasından endişe ediyorlardı. Ahmed bin Süleymân onlara iltifât edip; "Merak etmeyin. Onun cezası husûsidir. Câminin inşâatı bitmedikçe çıkamaz" buyurdu. Daha böyle i'tirâz edenler oldu ise de, hepsi cezalarını buldular. Nihâyet câmi tamamlandı. Ahmed bin Süleymân hazretleri uzun seneler bu câmide hizmet verdi. Yüzlerce talebe yetiştirdi. Binlerce kişi sohbetlerinden istifâde ederdi. "Ehl-i sünnet i'tikâdında olan sâlih bir müslüman, benim bu mescidime gelip iki rek'at namaz kılsa ve bu i'tikâd üzere vefât etse, kıyâmet gününde elinden tutmam, kendisini müşkilâttan korumam ve ona şefaat etmem için bana izin verildi" buyururdu.

Çok kerâmetleri görülürdü. O ise, bu yüksek hâllerini gizler. Anlatılması icâb etse, başka bir kimseden naklediyor gibi anlatırdı. "Büyüklerden birinin şöyle bir kerâmeti görülmüştü" veya; "Evliyâdan birinin şöyle bir hâli vardı" şeklinde söylerdi.

Ahmed ez-Zâhid hazretlerinin en önde gelen talebelerinden olan Muhammed Gamravî, bir ara, Kâhire'ye yüzdoksan kilometre mesafede bulunan Dimyat bölgesine gitmişti. Dönüşünde hediye olarak yanına bir kova pekmez aldı. Gemiye binmek üzere Nil nehrinin sahiline geldi. Pekmez kovası da yanında idi. Orada beklerken, oradan geçmekte olan birisi kovaya takıldı, kova da yuvarlanıp nehre düştü.

Muhammed Gamravî, Kâhire'ye hocasının yanına geldiğinde, hocası; "Hediyen nerede?" diye sordu. O da mahcûb bir şekilde; "Efendim, size getirmek üzere bir kova pekmez almıştım. Getiremedim. Birisi takılıp, kova nehre yuvarlandı" dedi. Bunun üzerine Ahmed ez-Zâhid hazretleri, buna iltifât ederek; "Sen gelmeden evvel hediyen gelip bize ulaştı" buyurdu ve kendisini başka bir odaya götürdü. Muhammed Gamravî o odada rafta, nehre yuvarlanmış olan pekmez kovasını gördü. Kovadan hâlâ sular damlıyordu. Bu hâlin hocasının bir kerâmeti olduğunu anlayıp çok sevindi.

Bir defasında kendisine küçük bir çocuk getirip, bunun için duâ etmesini istediler, O da; "Yâ Rabbî! Bu çocuğu, dünyâ hayâtında şan ve şöhret âfetinden muhâfâza et!" buyurdu. O çocuk, bu duâ bereketiyle salihlerden, velî bir zât olarak yetişti.

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 319

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 81

AHMED CEZERÎ (Ebû Bekr Ahmed bin Muhammed)

Büyük kırâat âlimi, İbn-i Cezerî'nin oğullarından olup, kırâat âlimlerinin meşhûrlarındandır. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Yûsuf el-Cezerî'dir. Künyesi Ebû Bekr'dir. Babası Muhammed Cezerî olup, "İbn-i Cezerî" ve "Şeyh Cezerî" lakabları ile meşhûr olmuştu. 780 (m. 1378) senesinde, Ramazan ayının onyedinci Cum'a gecesi, Şam'da dünyâya geldi. Kırâat ilminde yüksek derecelere erişmiş olup, Şam'daki asrının âlimleri ona icâzet vermişlerdir. 790 (m. 1388) senesinde, Kur'ân-ı kerîmin tamâmını ezberledi. 791 senesinde de hatim ile namaz kıldı. Kırâat ilmine dâir "Şâtıbiyye" ve "Râıyye" adındaki eserler ile babasının "Kırâat-ı aşere"ye dâir olan "Kasîde"sini tamamen ezberledi. Sonra "Kırâat-ı isnâ aşer"i, ağabeyi Ebü'l-Feth Muhammed kırâati ile öğrendi. Babasının "Tayyibe" ve "Neşr" adındaki eserlerini, bizzat ondan okuyup, çok defa da dinledi. Çok kitapları ezberledi. Şeyh Hâfız-ı Irâkî'den ve başka âlimlerden yazarak Sahîh-i Buhârî'yi dinledi. Salâh bin Ebî Ömer, Hâfız Ebû Bekr bin Muhib, İbn-i Kâdı Şühbe, İbn-i Mahbûb, İbn-i Avd, Abdülvehhâb bin Sellâr, amcasının oğlu İbrâhim ve daha birçok kırâat âliminden, kırâat husûsunda icâzet aldı. İmâm-ı Askalânî'den de kırâat öğrendi. Salâh-ı Belbîsî'den de birçok eserleri okudu. Süveydî'den de, "Teysîr" ve başka kitapları okudu. Tenûhî'den "Şâtıbiyye"yi okudu.

Daha birçok kitapları ezberleyip, kırâat ilminde büyük bir âlim olarak yetişti. Anadolu'da ve Mısır'da çok talebe okutup yetiştirdi. Kâhire'de de, Zeyneddîn Abdüddâim el-Ezheri ve İbn-i Esed ondan kırâat öğrendiler. İbn-i Esed, ayrıca ondan, babasının "Tayyibe"sine yaptığı şerhi de okudu.

Babası İbn-i Cezerî, "Tabakât-ül-kurrâ" adındaki eserinde, oğlu Ahmed Cezerî hakkında şöyle der: ".... Bursa'ya geldiğim zaman, çok sayıda kitaplarım ile arkamdan benim yanıma geldi. Yanımda kalıp, benden istifâde etmeğe ve başkalarına öğretmeğe devam etti. Hattâ Yıldırım Bâyezîd Hân'ın oğulları Mehmed Çelebi, Sa'îd Mustafa ve Mûsâ Çelebi, ondan çok istifâde ettiler. Bursa'da Yıldırım Bâyezîd'in yaptırdığı Câmi-i Kebîr'de (ya'nî şimdiki Ulu Câmi'de), mütevelli olup, dindar ve iffet sahibi olarak yaşadı. Timur Hân ile Sultan Yıldırım Bâyezîd'in yaptıkları Ankara Savaşı'ndan sonra, Timur Hân onu, Mısır Sultânı Nasır Ferrûh bin Berkûk'a elçi olarak gönderdi Beni de diyâr-ı Acem'e (İran'a) götürdü. Yirmi yıl kadar ayrı kaldık. O Anadolu'da, ben Acem vilâyetlerinde kalmıştım. 827 (m. 1424) senesinde, Allahü teâlâ bana hacca gitmeyi nasîb edince, tekrar buluşmak mümkün oldu. Ona mektûp yazdım. Bana gelmesini istedim, Mısır'da 16 gün birlikte kaldık. Sonra ben hacca gittim. Birkaç sene Mekke ve Medine'de kaldım. O da Mısır'da, bir sene kadar kaldı. 828 (m. 1425) yılında yine benimle beraber hac yaptı. Sonra hepimiz Mısır'a döndük. Çoluk-çocuğumu almak için Bursa'ya gitmek üzere, 829 (m. 1426) senesi Cemâzil-âhır ayında birbirimizden ayrıldık. Ben, Mekke'de mücavir iken ve orada ikâmet ederken, o da Mısır'da oturuyordu. O zaman, benim "Tayyibet-ün-neşr" adındaki eserimi şerh edip, aynı üslûp üzere güzel bir şerh yapmıştı. Hâlbuki yanında, bu kitap üzerine yazdığım haşiyeler yoktu. Bundan önce, benim nazmımdan "Mukaddime-i Tecvîd"i ve "Mukaddime-i ilm-i hadîs"i de, gayet güzel şekilde şerh edip, Sultan Eşref Barsbay'a takdim etti. Sultan, ağabeyi merhum Ebü'l-Feth Muhammed'in maaşını ona bağlayıp, onun yerine meşihata getirip, kırâat ve ders için faydalı olma, okutma görevini ona verdi. Bunun üzerine, o da çoluk-çocuğunu almak için Anadolu'ya, ya'nî Bursa'ya gitti. Ben de aynı niyetle Acemistan'a (iran'a) yöneldim. Allahü teâlâ yardımcımız olsun ve bizi hayırlısı ile bir arada bulundursun!" Bu yolculuk 829 (m. 1426) senesinde idi. Ahmed Cezerî, babasından az sonra, 833 (m. 1430) yılında vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 193

2) Şakâyık-ı Nu'mâniyye zeyli sh. 63

3) Şakâyık-ı Nu'mâniyye (Arabca Vefeyât kenarı) cild-1, sh. 44

4) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 58-59

AHMED KİHTÛ

Hindistan evliyâsının büyüklerinden. Dehlî'de doğdu. Çocukluğu orada geçti. Çocuklarla oynarken, büyük bir kasırga onu alıp Ecmîr yakınlarında Kihtû köyüne bıraktı. Orada Bâbâ İshâk Magribî adında büyük bir âlim, kâmil bir evliyâ vardı. Ebû Midyen Magribî hazretlerinin yolunda idi. Bâbâ İshâk, onu terbiyesine aldı. Ona ilim öğretip feyz verdi. Zâhir ve batın ilimlerde kemâl mertebesine çıkarıp, icâzet ve hilâfet verdi.

Ahmed Kihtû, Dehlî'de başka âlimlerden de ilim öğrendi. Hâncihân Câmii'nde nefsini terbiye için çok çetin riyâzetler çekti. Kuru kepek ekmeği yedi Bâbâ İshâk'ın vefâtından sonra tekrar çileye girdi Kırk günde, kırk hurma yedi Mekke-i Mükerreme ve Medine-i münevvereyi ziyâret etti. Âlemin sığınağı Server-i âlem Muhammed Mustafâ sallallahü aleyhi ve sellemi ziyâretle şereflenip, pekçok müjdelere kavuştu. Birçok âlim ve evliyânın ders ve sohbetlerinde bulundu. Hindistan'a dönüşünde, Batı Hindistan'da Gücerât'a uğradı. Kendisini sevenlerden, Sultan Zafer Hân (Birinci Muzaffer), Gücerât pâdişâhı idi. Onu Dehlî'de iken tanır, birbirlerini Allahü teâlânın rızâsı için severlerdi. Sultan, Allahü teâlânın bu sevgili kulunun feyzinden, ülkesinin bereketlenmesini arzu etti. Gücerât'ta kalması için yalvardı. O da, Ahmedâbâd yakınlarında Serkeç kasabasında yerleşmek arzusunda olduğunu söyleyip, sultânı sevindirdi. Serkeç'te yerleşip, bütün feyz kapılarını, zâhir ve bâtın bereketlerini orada saçtı. Bölge halkı, onun saçtığı feyz ve nûrlarla, Allah yoluna bağlılıkta, birbirlerine karşı sevgi ve muhabbette çok yüksek derecelere, ulaştı. Güneş altında olgunlaşan meyvalar gibi, İnsanlar da onun nûrlarıyla olgunlaştı. Dergâhında büyük bir sofra kurdu. Her gelen, yer, doyar, Allahü teâlâya şükredip kalkardı. Ne kadar kalabalık olsa farketmezdi. Vefâtından sonra, aynı sofra, türbesinde sevenlerine açıktı. Vâliler, sultanlar,

kumandanlar, oraya gelip askerleriyle birlikte yemek yerler, onun yüksek feyzinden istifâde ederlerdi. Dehlî sultanı, Fîrûz Şâh'ın da ona muhabbet ve bağlılığı vardı. Birbirlerini çok severlerdi. Ahmed Kihtû (radıyallahü anh), ona nasihat eder, duâlarında her zaman Fîrûz Şâh'ı zikrederdi.

Timur Hân'ın Hindistan seferi esnasında, o, Dehlî'deydi. Dehlî işgal edilmeden onbeş gün önce, Allahü teâlânın izniyle şehrin işgalini haber verdi. Sevenleri, hocalarının tavsiyesi üzerine şehri terkedip, Cavnpûr şehrine gittiler. Ahmed Kihtû ise; "Biz halka tâbiyiz" buyurup, diğer insanlarla beraber Dehlî'de kaldı. Sonunda Timur Hân'ın askerleri şehri işgal ettiler. Birçok kimseyi esîr ettiler. Esîrler arasında Ahmed Kihtû hazretleri de vardı. Kapatıldıkları yere, gâibden sıcak ekmek gelirdi. Askerler bu hâle hayret edip, onun hâlinden Timur Hân'ı haberdâr ettiler. Timur Hân, onu ziyâret edip serbest bıraktırdı. Çok hürmet edip, duâsına mazhar oldu.

Ahmed Kihtû (radıyallahü anh) hicri dokuzuncu asrın başlarında vefât edip, Ahmedâbâd yakınlarında Serkeç kasabasına defnedildi. Nûrlu kabri herkes tarafından ziyâret edilip, feyz menbâı olarak bilindi. Onun hayatını ve mübârek sözlerini talebelerinden Mahmûd bin Sa'îd Ircî, "Tuhfet-ül-mecâlis" adlı eserinde toplayıp yazdı.

"Tuhfet-ül-mecâlis'in yazarı eserinde anlatır: "Hâncihân Câmii'nde, Ahmed Kihtû (radıyallahü anh), bu fakiri yanına çağırıp: "Nereden geliyorsun? Bizi nereden biliyorsun ve hakkımızda ne biliyorsun?" diye sordu. "Ben Şeyh Nûr'un talebesiyim. Pendûh'den geldim. Bundan önce de Dehlî'ye gelmiş idim" dedim. Alış-verişi bitirip, Pendûh'e dönünce, Şeyh nûr bana: "Dehlî'de kimleri, hangi âlimleri gördün?" diye sordu. Gördüklerimi arz ettim. "Şeyh Ahmed Kihtû'yu gördün mü?" buyurdu. Sustum. "Madem ki onu görmedin, boşuna Dehlî'ye gitmişsin" buyurdu. Bu sözü işitince, kararım kalmadı. Hazırlanıp Dehlî'ye geldim. Hazretin huzûrlarına varıp; "Bugün hocamın işâreti ile elinizi öpmeye geldim" dedim. Sonra Şeyh Nûr'u kastederek; "O bizi görmemiştir. Biz de onu görmüş değiliz. Ama bu dervişin, Allah katındaki mertebesini keşf ve kerâmetle anlamıştır" buyurdu.

Ahmed Kihtû (radıyallahü anh), kendisi anlatır: "Bu fakir, Mekke'ye gidip hac yaptıktan sonra, Medine'yi ziyârete gittim. Hâncihân Câmii İmâmı ve Şeyh Tâceddîn Serkeşi ve bir kişi daha beraberimde idi. Resûlullahın mescidine gelince, arkadaşlar; "Birşeyler yiyelim" dediler. Bu derviş; "Biz, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) misâfiriyiz" dedim. Onlar gidip yemek yediler, geldiler. Yatsı namazında bir yerde idik. Namazdan sonra onlar yattılar. Bu fakir, tesbih çekiyordum. Aniden bir şahıs gelip, yüksek sesle: "Hazret-i Mustafâ'nın (aleyhisselâm) misâfiri kimdir?" diye seslendi. Bir başkası olacağını düşündüm, İki-üç defa tekrar edince, beni çağırdığını anladım. Kalkıp, o şahsın yanına gittim. Elinde bir tabak vardı. "Peygamberimiz hazret-i Mustafâ sallallahü aleyhi ve selem gönderdi" dedi. Eteğimi açtım. Hurmaları eteğime döktü. O hurmaların tadı ve lezzeti, anlatılmaya gelmez. Sonra bir miktar uyudum. Rü'yâ gördüm. Diğer arkadaşlarım da aynı rü'yâyı görmüşlerdi. Rü'yâ aynen şöyleydi: Resûlullah (aleyhisselâm), rahat ve nurlu bir makamda oturmuş, Eshâbı (r.anhüm) ayakta duruyordu. Resûlullahın (aleyhisselâm) önünde de pek süslü bir kadın ayakta bekliyordu. Resûlullah (aleyhisselâm), bana; "Bu kadını kabûl et" buyurdu. Bu fakir arzettim ki, bizim bâbâ kabûl etmedi. Resûlullah mübârek eliyle Emîr-ül-mü'minîn Hazreti Ali'ye işâret edip; "İşte bu bâbâdır" buyurdu. Bu derviş, o tarafa baktım. Hazreti Ali, Bâbâ gibi duruyordu. Parmağını ağzına getirmiş; "Bâbâ Ahmed, Resûlullahın emrini kabûl et" buyurdu. O kadını kabûl ettim. O sırada hatırımdan, o kadının dünyâ olduğu geçti. Resûlullahın (aleyhisselâm) sadakası olarak, dünyâ benim emrime verilmişti (çeştiyye yolunun feyzi, Hazreti Ali vasıtasıyla gelmektedir.) Medîne-i münevvereden ayrılırken, üç arkadaşımla beraber, veda için Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek makamlarını ziyârete gittik. Ravda'nın mücâviri'nin, elinde on arşın (5 m.) siyah bezle bizi beklediğini gördüm. Bana; "Bu sarığı başına sar" dedi. Bâbâ başına sarık sarmadı, bu külahı giydi" dedim. Mücavir; "Resûl-i ekremi (aleyhisselâm) rü'yâda gördüm, sizin için, "Ona on arşın boyunda sarık ver, bu sarığı başına sarsın ve bizim dilimizden halkı da'vet etsin" buyurdu" dedi. Ben de o sarığı iki gözüme sürdüm ve başıma sardım.

Birgün Dehlî'de Hâncihân Câmii'nde meşgûl idim. Çok riyâzet ve mücâhedeler çektim. Kutb-i zaman Bendegî mahdûm-i Cihâniyân Seyyid Celâleddîn Buhârî'ye; "Sâlih bir genç, Hâncihân mescidinde meşgûldür, çok riyâzet ve mücâhede çekiyor" demişler. O büyük zât, bu fakirle görüşmek istediler. Câmiye yaklaştıklarında, bir derviş bana gelip, "Mahdûm Cihâniyân sizinle görüşmeye geliyor" dedi. Hemen kalkıp, dışarı çıktım. Mescidin kapısına gelince, taht-i revânına

baktım. Hizmetçileri bu dervişi gördüler. Haber verdiler. Hemen indi. Yanlarına yaklaştım. Beni kucakladı. Göğsünü göğsümün üzerine koyup, bir zaman göğsünü göğsüme sürdü. Sonra dudağını kulağıma yaklaştırıp, üç defa; “Ey genç, senden dost kokusu geliyor” dedi. Allaha emânet eyledi ve; “İyi vakitlerinde, hoş hâllerinde bizi hatırlamayı unutma” buyurdu ve taht-ı revana oturup gitti. Bu derviş, câmideki yerime geldim.

Yine kendisi anlatır: Bu fakir, oniki yıl, yalınayak, arkadaşsız, ibriksiz yolculuk ettim. Vardığım şehir ve kasabalarda mescidlerde kaldım. Hak teâlâ, bu fakiri ihtilâm âfetinden korudu. Yatsının abdesti ile sabah namazını kılardım. Seferde çoğu zaman oruç tutar, riyâzet çekerdim. Sefer sıkıntılarını o kadar çektim ki, beyâna sığmaz. Gerçi seferde meşakkat ve zorluk vardır. Ama batın huzûru ve rahatlığı da çoktur.

Birgün üstadım Bâbâ Ciyû’nun sohbetinde idim. Benim cömertliğimin çokluğundan bahsedildi. Bâbâ Ciyû; “Bâbâ Ahmed çok cömertlik yapıyor, birgün dilenir duruma düşmesin” buyurdu. “Bâbâ’nın bereketidir, benim elim hep yukarıda olur, hiç uzanmaz” dedim. Bâbâ Ciyû da; “Allahü teâlâdan istiyoruz ki, Bâbâ Ahmed’in eli hep yukarıda olsun, insanlar ona el açsınlar” buyurduktan sonra şu beyti söyledi:

Himmetin yüksek olsun, O Kirdgâr,
Yüksek himmete fadlını saçar.

Sonra; “Ey insanoğlu! İnfâk et”, ya’nî insanlara mal, para ver, hadîs-i şerîfini okudu. Sonra meâlen; “Hayır işlerden kendiniz için önceden ne gönderirseniz, Allah katında sevâbınızı bulursunuz” buyurulan, Bekâra sûresi yüzonuncu âyet-i kerîmesini okudu.

Buyurdu ki; “Allah dostlarının meclisine gelmek kolay, selâmetle çıkmak zordur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 162

AHMED NÂŞİRÎ (Ahmed bin Ebî Bekr)

Kâdı ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ebî Bekr bin Ali bin Muhammed bin Ebi Bekr bin Abdullah bin Ömer bin Abdürrahmân bin Abdullah bin Ya’kûb en-Nâşirî’dir. Lakabı Şihâbüddîn olup, künyesi Ebü’l-Abbâs’tir. 742 (m. 1341) senesi Muharrem ayında Cum’a günü doğdu. 815 (m. 1412) senesi Muharrem ayının onuncu günü vefât etti.

Babasından, Cemâlüddîn Reymî, Şemsüddîn Ebû Dav’ ve bunlardan daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Babasından, Mecdüddîn Şîrâzî’den ve bir grup âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Büyük bir âlim olup, bildikleri ile amel ederdi. Takvâ sahibi ve çok zeki idi. Fıkıh ilmini ve fıkhî mes’eleleri çok iyi bilirdi. Uzak beldelerden çok kimseler, ilim öğrenmek maksadıyla onun huzûruna gelirdi. Yemen diyarında çok kimse, ondan fıkıh ilmi öğrendi. Bu âlimlerden ba’zıları şunlardır: Ali bin Ebi Bekr en-Nâşirî ve oğlu Cemâlüddîn et-Tıb, Fakîh Muvaffakuddîn Ali bin Muhammed bin Muhammed, Şerefüddîn bin el-Mukrî, Kemâlüddîn Mûsâ bin Muhammed Dücâ’î, Cemâlüddîn bin el-Hayyât, Cemâlüddîn bin Kebin ve daha başkaları.

Zebîd’de Salâhiyye ve daha başka medreselerde müderrislik vazîfesinde bulundu. Çok mütevâzî, dünyâya düşkün olmaktan uzak, gayretini talebelerinin yetişmesine harcayan bir kimse idi. Bu husûsta çok fedâkârlık yapardı. Zeki ve gayretli talebeleriyle dost olurdu. Hattâ, onların yanlarına giderek ders okuturdu.

Zebîd kasabasında kadılık vazîfelerinde bulundu. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) sünnetine bağlı idi. Eshâb-ı Kirâmın, Tabiînin ve İslâm âlimlerinin yoluna uymayanları sevmez, onlarla mücâdele ederdi. 777 (m. 1375) senesinde hacca gitti. Hac vazîfesini yerine getirdi. Medîne-i münevverede Peygamber efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etti. Daha sonra Yemen’e döndü. Hazrecî, “Târih-ül-Yemen” adlı eserinde, İbn-i Hacer de “Mu’cem”inde, Ahmed Nâşirî’nin hayatını uzun yazmışlardır. İbn-i Hacer, Zebîd’de ondan ilim öğrendiğini bildirmiş, “Enbâ” adlı eserinde onu övmüştür.

Yazdığı kıymetli eserlerden ba’zıları şunlardır: 1) Ahkâm-ün-Nisâ li İbn-i Attâr, 2) El-İfâde fî mes’elet-il-irâde.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 77

2) Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-1, sh. 257

AKBIYIK SULTÂN

Sultan İkinci Murâd Hân ve Fâtih Sultan Mehmed Hân devrinde yaşıyan evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed Şemseddîn’dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 860 (m. 1456) senesinde Bursa’da vefât etti. Yaptırmış olduğu dergâhının yanındaki türbesine defnedildi.

Akbıyık Sultân, Sultan İkinci Murâd Hân zamanında yetişti. Sultan İkinci Murâd Hân zamanında Varna seferine iştirâk etti. İstanbul’un fethi sırasında, Akşemseddîn ile beraber Sultânın yanında bulundu. Sultan İkinci Murâd Hân, 841 (m. 1437) senesinde bir temliknâme ile Yenişehir köylerinden birini bu zâta verdi. Fâtih Sultan Mehmed Hân da bu temliknâmeyi tasdik etti. Bu sayede, malının hesabını bilmiyecek kadar zengin olan Akbıyık Sultân, bütün servetini sadaka olarak dağıttı. Bursa’da yaptırdığı imârette, fakirleri ve garipleri yedirir, muhtaç olanlara yardımda bulunurdu.

Akbıyık, Sultân, Hacı Bayram-ı Velî’nin talebelerinden idi. Mal ve mülk ile meşgûliyeti sebebiyle, hocası birgün ona; “Yavrum dünyâ fânidir (gelip geçicidir). Malı, mülkü elde kalmaz. Ne kadar mal olsa, murâd alınmaz. Gâfil olma, geri dönülmez. Bak! (devamlı) olan işle meşgûl olman lâzımdır” dedi. Akbıyık Sultân da; “Hocam! Dünyâ âhıretin tarlasıdır. Dünyâ malı ile meşgûl olmak îcâb etmez mi?” deyince, hocası; “Evlâdım, madem ki dünyâyı terk edemiyorsun, öyle ise bizi terket!” buyurdu. Akbıyık Sultân dışarıya çıkarken, sarığı kapıya ilişip başından düştü. Bunu, hocasının kerâmeti bilip, bir daha başına birşey giymedi.

Akbıyık Sultân, gönlü Allahü teâlânın sevgisi ile dolu olarak kendi hâlinde yaşadı. Mal ve mülk ile meşgûl olmadığı hâlde, serveti gittikçe arttı. Bu arada Akbıyık Sultân, Alâeddîn Ali el-Arabî’nin derslerini dinledi ve ilim tahsiline devam etti.

Daha sonra, hocası Hacı Bayram-ı Veli tarafından tekrar talebeliğe kabûl edildi. Tasavvuf yolunda yüksek derecelere kavuştu. Hacı Bayram-ı Velî’nin sekiz meşhûr halifesinden biri oldu.

İstanbul’da bir, Bursa’da iki mahalle ve dergâhı ve câmisi Akbıyık adıyla anılır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu’mâniyye cild-1 sh. 116

2) Zeyl-i Şakâyık-ı Nu’mâniyye sh. 126

AKŞEMSEDDÎN

İstanbul’un ma’nevî fâtihi ve büyük velî. İsmi, Muhammed bin Hamza olup, lakabı Akşeyh’dir. Evliyânın büyüklerinden Şihâbüddîn Sühreverdî’nin neslindendir. Nesebi, Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk’a ulaşır. Hacı Bayram-ı Velî’nin, ona; “Beyaz (ak) bir insan olan Zeyd’den, insan cinsinin karanlıklarını söküp atmakta güçlük çekmedin” demesi sebebiyle, “Akşemseddîn” lakabı verilmiştir. Riyâzet sebebiyle benzinin solması, saçının, sakalının ağarması ve ak elbiseler giymesi sebebiyle “Akşemseddîn” denildiği de rivâyet edilmiştir. 792 (m. 1390) senesinde Şam’da doğdu. 864 (m. 1460) senesinde Göynük’te vefât etti. Buradaki Târihî Süleymân Paşa Câmii’nin bahçesine defnedildi. Daha sonra, oğullarının kabri ile beraber, kabri bir türbe içine alındı.

Akşemseddîn, daha küçük yaşta iken Şam’da Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Yedi yaşında iken babası ile Anadolu’ya gelip, Amasya’nın Kavak nahiyesine yerleştiler. Bir süre sonra babası vefât etti. Akşemseddîn’in babası da büyük bir âlim ve evliyâ idi. Babası vefât edip, defn olunduğu günün gecesi bir kurt gelip kabrini açtı. Bu kurt, o beldeye musallat olmuştu. Yeni mezarları bulur ve ölüyü mezardan çıkararak parçalardı. Bu kurt, Şeyh Hamzâ’yı da parçalamak ve yemek istedi. Şeyh Hamza, mübârek elini uzattı, o kurdu boğazından tutup, öldürdü. Ertesi sabah ziyârete gelen halk, kurdu ölü vaziyette, Şeyh Hamza’nın elini de mezardan dışarda buldular. Orada hâl sahibi bir zât vardı. O zât; “Kurda değdiği için, Şeyh Hamza’nın mübârek elinin yıkanması lâzımdır” dedi. Elini yıkadılar. El, hemen içeri çekildi. O günden beri Akşemseddîn’in babası, kurtboğan lakabı ile meşhûr oldu.

Akşemseddîn hazretleri gençlik çağında, zamanının naklî ve aklî ilimlerini tahsil etti. Tasavvufda yetişmiş büyük bir velî ve

rehber olduğu gibi, diğer ilimlerde de büyük bir âlim idi. Bu husûs, yazmış olduğu eserlerin tetkikinden açıkça anlaşılmaktadır. Ayrıca zamanındaki medrese tahsilini tamamlamış olup, şu eserleri de okuyup tetkik etmiştir. Arabcanın büyük lügatlarından Ebû Nasr bin Hammâd el-Cevherî'nin "Sıhâh"ını, Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini anlatan "El-İhtiyâr li tâlil-il-muhtâr", "Kunyet-ül-fetâvâ", "Tavzîh-ül-fıkıh", "Mecmû'ât-ül-Bahreyn", "Şerh-i Hidâye" ve Fahr-ül-İslâm Pezdevî'nin eserlerini okumuştur. Fetvâ kitaplarından: "Hülâsat-ül-Fetâvâ", "Fetâvâ-i Kâdîhân" ve "Hazânet-ül-fetâvâ"yı okumuş, tetkik etmiştir.

Ahlâk ve mev'ıza konusunda ise: "Şir'ât-ül-İslâm", "Tenbîh-ül-gâfilîn bostân-ül-ârifîn", "İhyâ-i ulûmüddîn", "Ahlâs-ül-Halisâ" ve "Beyân-ül-i'tikâd" adlı eserleri mütâlâa etmiştir.

Tefsîr ilminde, Sa'lebî'nin tefsîrini, Nesefî'nin "Et-Teysîr" adlı tefsîrini, Zemâhşerî'nin "Keşşâf adlı tefsîrini, Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin "Mirsâdu Ayn-ül-hayat"ını, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmi'nin "Mesnevî"sini, Muhyiddîn-i Arabî'nin "Fütûhât-ı Mekkiyye"sini ve "Füsûs-ül-hikem" adlı eserini okuyup, tetkik etmiştir. Tasavvuf (Ahlâk) ilminde: Şihâbüddîn Sühreverdi'nin "Avârif-ül-me'ârif'ini, İmâm-ı Gazâlî'nin "İhyâ-ül-ulûm" ve "Mişkât-ül-envâr" adlı eserlerini, Cüneyd-i Bağdâdî'nin eserlerini, "Kuşeyrî risâlesi"ni, Gülâbâdî'nin (Kelâbâzî) Tearruf adlı eserini okumuş, tetkik etmiştir. Bunlardan başka, bu mevzûda büyüklerden nakledilegelen sözleri ve rivâyetleri de mütalaa etmiştir, İbn-i Fârıd'ın bütün kasidelerini ve onun kasidelerine Fergânî'nin yazdığı şerhi de mütâlâa ettiği "Risâletün-Nûriyye" adlı eserindeki nakillerinden ve atıflarından anlaşılmaktadır.

Hadîs ilminde: İbn-i Şihâb Zührî'nin, "Asâr-ür-Resûl"ünü, İmâm-ı Begavî'nin "Mesâbih-üs-sünne"sini ve şerhlerinden "Mefâtih"i, "Tervişî" şerhini, İmâm-ı Sagûnî'nin "Meşârik-ül-envâr"ını, bunun üzerine Vecihüddîn ve Şemsüddîn Hirevî tarafından yapılan şerhleri, Kudâî'nin elf kelimesini, İbn-i Münrîr'in "Câmi-ül-ezkâr"ını, Kâdı Iyâd'ın "Şifâ"sını okuyup, incelemiştir.

Bunlardan başka, İslâm âlimlerinin ve evliyânın meşhûrlarından olan diğer büyüklerin kitaplarını da okuyup, incelemiştir. Mütâlâa ettiği anlaşılan bu eserlerden bir kısmı da şöyle sıralanabilir Abdürrezzâkı Kâşânî'nin "Istılâhat-ı Sûfiyye" adlı eserini ve Füsûs şerhini, Cüneyd-i Bağdadî'nin, Şeyh Abdülmelik-üd-Deylemî'nin, Bâyezîd-i Bistâmî'nin ve Şeyh Ebû Midyen Magribî'nin sözlerini, Kuşeyrî'nin, İmâm-ı Gazâlî'nin eserlerini, Ebû Tâlib Mekkî'nin "Kut-ül-Kulûb" adlı meşhûr eserini, Ebû Midyen Magribî'nin "Levâm-ül-esrâr" adlı eserini, Ahmed Gazâlî'nin "Tecrid"ini, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin va'z ve nasihatlerini içine alan eserleri, Şihâbüddîn Sühreverdî'nin "Avârif-ül-me'ârif adlı meşhûr eserini, Necmeddîn-i Kübrâ'nın "Fevâtih-ül-celâl" adlı eserini, Yûsuf Gürânî'nin "Bedî'-ül-enfâs fî şerhi Kavl-is-selâs" ve "Risâle-i kudsiyye" adlı eserlerini, Şeyh Zeyneddîn Hafi'nin evradını ve eserlerini, Muhammed bin Ebî Bekr Abdülkâdir-i Râzi'nin "Hadâik-ül-hakâyık" adlı eserini, Ebû Hafs bin Amr'ın Kasidelerini, Feridüddîn Attâr'ın "Mantık-ut-tayr", "Esrârnâme" ve "Musîbetnâme" adlı eserlerini, Evhadüddîn Kirmânî'nin ve İbrâhim Hüseynî'nin eserlerini ve sözlerini, Seyyid Ni'metullah divânını, Muhammed bin Sîrîn'in eserlerini, Aşık Paşa'nın eserlerini, Şadreddîn Konevî hazretlerinin eserlerini, Irâkî'nin "Levâmî" ve "Lemeât" adlı eserlerini, Şeyh Mü'eyyed Cündî'nin Füsûs şerhini ve Sultan Veled'in eserlerini okuyup, incelemiştir.

Akşemseddîn hazretleri, zeki ve kabiliyetli bir zât idi. Akranlarından daha üstün derecelere kavuştu, ilim tahsilini tamamladıktan sonra Osmancık'da müderris oldu. Burada günün belli saatlerinde ders veriyordu. Diğer zamanlarda, nefsinin terbiyesi ile meşgûl oluyordu. Son derece takvâ üzere bulunuyordu. Vera' sahibi olup, asla şüpheli şeylere yaklaşmazdı. Yüksek bir ahlâk sahibi idi. Bulunduğu yerde bu hâllerini bilenler, ona, zamanın büyük velîsi, Hâcı Bayram-ı Velî hazretlerine gitmesini tavsiye ettiler. Birgün Akşemseddîn, Ankara'ya giderek, Hâcı Bayram-ı Velî ile görüştü. Bu gidişinde henüz talebesi olmadı.

Akşemseddîn hazretleri, 840 (m. 1436) senesinde meşhûr Velî Şeyh Zeynüddîn hazretlerine talebe olmak için Haleb'e gitti. Haleb'e vardığında bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında, boynuna bir zincir takılmış ve kendisi zorla Ankara'da Hacı Bayram'ın eşiğine bırakılmıştı. Zincirin ucu ise, Hâcı Bayram-ı Velî'nin elinde idi. Bu rü'yâ üzerine, Akşemseddîn yaptığı hatâyı anladı ve hemen Ankara'ya geri dönmek için yola çıktı. Ankara'ya gelip, Hâcı Bayram-ı Velî'nin dergâhına gidince, Hâcı Bayram-ı Velî'nin, talebeleriyle beraber tarlada olduğunu öğrendi. Hemen tarlaya gitti. Hâcı Bayram-ı Velî, onu görmesine rağmen, hiç iltifât etmedi. Akşemseddîn, diğer talebeler gibi tarladaki yabani otları temizledi. Yemek vakti gelince, yine

Akşemseddîn'e kimse iltifât etmedi. Hacı Bayram-ı Velî, hazırlanan yemeği orada bulunan talebelerine taksim etti. Artakalan yemeği köpeklere verdi. Akşemseddîn, nefsine; "Sen buna lâyıksın" diyerek, köpeklerin önüne konan yemekten yemeğe başladı. Hâcı Bayram-ı Velî, onun bu tevâzuuna dayanamıyarak; "Köse, kalbimize girdin, gel yanıma" dedi ve ona iltifât etti, kendi sofrasına oturttu. Sonra ona; "Zincirle zorla gelen misâfiri böyle ağırlarlar" dedi. Akşemseddîn buna çok sevinerek, kendini onun irfan meclisine verdi ve tasavvuf yolunun bütün inceliklerini öğrendi. Kısa bir süre sonra Hâcı Bayram-ı Velî, ona icâzet (diploma) verdi.

Şöyle anlatılır: "Birgün Hacı Bayram-ı Velî'ye; "Ba'zı talebelere kırk yıldır hilâfet vermedin. Akşemseddîn'e ise kısa bir zaman zarfında hilâfet verdin. Bunun hikmeti nedir?" diye sordular. Hacı Bayram-ı Velî de; "Bu, bir zeyrek kösedir. Her ne görüp duydu ise, hemen inandı. Sonra, hikmetini yine kendisi anladı. Fakat yanımda kırk yıldan beri hizmet eden bu talebeler, hemen gördüklerinin ve duyduklarının aslını ve hikmetini sorarlar. Ona hilâfet verilişinin sebebi budur" dedi. Akşemseddîn, aynı zamanda tıb ilminde de kendini yetiştirdi. Çeşitli hastalıklara, hangi otlardan ne şekilde hazırlanan ilâçların iyi geleceğini çok iyi bilirdi. Bu husûstaki ilmi, dillere destan idi. Akşemseddîn, bulaşıcı hastalıklar üzerinde de çalışmıştı. Çünkü o devirde, salgınlar büyük tahribat yapıyordu. Akşemseddîn, aynı zamanda ilk kanser arastırıcılarındandır. O devirde "Seretan" denilen bu hastalıkla çok uğraşmış, hasta olan Sadrazam Çandarlı Halîl Paşa'nın oğlu Kazasker Süleymân Çelebi'yi tedâvi etmiştir.

Akşemseddîn, birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında zâhirî ve bâtınî ilimleri çok iyi bilen yedi oğlu da vardı. Oğulları şunlardır: Muhammed Sa'dullah, Muhammed Fazlullah, Muhammed Nûrullah, Muhammed Emrullah, Muhammed Nasrullah, Muhammed Nûr-ül-Hudâ ve Muhammed Hamîdullah. Akşemseddîn'in (radıyallahü anh) halîfeleri ise şunlardır: Muhammed Fazlullah, Harizât-üş-Şâmî Mısırlıoğlu, Abdürrahîm Karahisârî, Muslihuddîn İskilibî ve İbrâhim Tennûri.

Osmanlı Sultânı İkinci Murad Hân, Hâcı Bayram-ı Velî'yi son derece severdi. Devlet işlerinden fırsat buldukça, sık sık ziyâretine giderdi. Yine bir defasında, dört yaşındaki oğlu Şehzâde Mehmed ile beraber Hacı Bayram-ı Velî'ye gelip, elini öptüler. Sultan Murâd Hân, sohbet sırasında Hâcı Bayram-ı Velî'ye; "Efendim, İstanbul'u alıp, kâfir diyârını İslâmın nûru ile nûrlandırarak, çan sesleri yerine ezan seslerinin yükselmesini arzu ederim. Bu husûsta duâlarınızı beklerim" dedi. Hâcı Bayram-ı Velî; "Allahü teâlâ, ömrünüzü ve devletinizi ziyâde etsin. Yalnız, İstanbul'un alındığını ne sen, ne de ben görebileceğiz" dedi. Sonra, bir köşede oynayan Şehzâde Mehmed ile (Fâtih'i) hizmet için kapı eşiğinde bekleyen Akşemseddîn'i göstererek buyurdu ki: "Ama şu çocukla bizim köse görürler."

İstanbul'un fethi ve Akşemseddîn: Fâtih Sultan Mehmed Hân, muhteşem ordusu ile İstanbul'u fethe çıktığında, Akşemseddîn, Akbıyık Sultan, Molla Fenârî, Molla Gürânî, Şeyh Sinân gibi meşhûr âlimler ve velîler, talebeleriyle birlikte orduya katılmışlardı. Orduya katılan Aydınoğlu, Karamanoğlu Kuvvetleri gibi gönüllü birlikler, İstanbul'un fethedilmesinin, bütün Türk-İslâm alemince mukaddes bir gaye kabûl edildiğini dile getiriyordu. Bilhassa talebeleriyle birlikte orduya katılan Akşemseddîn hazretleri ve diğer âlim ve evliyâ zâtlar, ayrı bir şevk ve azîm veriyorlardı. Fâtih Sultan Mehmed Hân, İstanbul önlerinde ordugâhını kurduktan sonra, düşmana önce İslâmı tebliğ etti. İslâmiyetin emri olan husûsları bildirdi. Fakat, Bizanslılardan red cevâbı aldı. Bunun üzerine İstanbul'u kuşatmaya başladı. Bu arada Akşemseddîn'den, devamlı ve ısrarla bilgi ve işâret istiyordu. Kuşatma sırasında Fâtih Sultan Mehmed Hân, Veliyüddîn Ahmed Paşa'yı Akşemseddîn'e göndererek; "Şeyhe sor, kal'a fetholunacak ve düşmana karşı muzaffer olacak mıyız?" dedi. Buna Akşemseddîn hazretleri şöyle cevap verdi: "Ümmet-i Muhammed'den bu kadar müslüman ve gaziler bir kâfir kal'asına müteveccih oldu (Hücum etti). İnşâallahü teâlâ fetholur." Fâtih Sultan Mehmed Hân, umûmî cevapla yetinmeyip, Veliyyüddîn Ahmed Paşa'yı tekrar Akşemseddîn'e gönderip; "Vaktini ta'yin etsin" dedi. Akşemseddîn murâkabeye daldı. (Başını eğip, Allahü teâlâya yalvardı.) Mübârek yüzü terledi. Sonra başını kaldırarak; "İşbu senenin Rabî'ul-Âhır ayının yirminci günü, seher vaktinde, sıdk-u himmetle filân cânibden (taraftan) yürüyüş (hücum) etsinler! Olgün feth ola!... Kostantiniyye, sedâ-i ezan ile dola..." dedi. Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hân, gerekli hazırlığı yaptırmaya başladı. Bu sırada Baltaoğlu Süleymân Paşa, Cenevizliler ile yaptığı deniz savaşında mağlup olmuştu. İstanbul üzerine yapılan ba'zı hücumlardan da henüz netice alınamamıştı. Bu hâdiselerin fetih işini

engelleyebileceğini gözönüne alan Akşemseddîn hazretleri, Fâtih Sultan Mehmed Hân'a bir mektûp yazdı. Bu mektûbunda, Cenevizliler ile yapılan deniz savaşında mağlub olma sebeplerine dikkati çekip, bir tahlil yaptıktan ve cihâda teşvik ettikden sonra, mektûbuna şöyle devam etmiştir, "İmdi; Kul tedbir alır, Allahü teâlâ takdîr eder kaziyesi (delîli) sabittir. Hüküm Allahü teâlânındır. Velâkin Kul, elinden geldiği kadar gayret göstermekte kusur etmemeli. Resûlullahın ve Eshâbının sünneti budur. Ve dahî melâletle (gamlanarak) biraz Kur'ân okuyup yatmak vâki oldu. Şükür Allahü teâlâya, envai vecihle lütüflar idüb beşaretler (müjdeler) oldu ki; çok zamandır anın misli olmadıydı. Tesellî-i tam hâsıl oldu. Ve bu sözleri söylediğimiz, hazretinize fudul kelâm addolunmaya!.. Sevdiğimizdendir hazretinizi." Akşemseddîn hazretleri böylece İstanbul'un fethi için açılan cihâdın idâresi hakkında gerekli tavsiyelerde bulunarak, yeni müjdeler veriyordu. Fâtih Sultan Mehmed Hân da, ordusunun başında gece-gündüz devamlı bulunarak, İstanbul önlerinde hücum için gereken hazırlıklarla meşgûl oluyor, önceden hazırladığı harp plânlarını birer birer tatbik ediyordu. Mücâhid ordusunun arasında bulunan büyük âlimler ve evliyâ zâtlar, nusret-i ilâhînin (Allahü teâlânın yardımının) gelmesi için devamlı duâ ve niyaz ediyorlardı. Artık İstanbul üzerine hücum etmeye her yönden elverişli olan bahar mevsimi de girmiş bulunuyordu. Edirne'den yola çıkarılan büyük ve ağır silâhların (topların), İstanbul civarına taşınması tamamlanmıştı. Muhteşem taarruz için gerekli keşifler yapılmıştı. Haliç'in, savunma yönünden Bizanslılar için mühim bir yer olduğu biliniyordu. Zincirlerin gerilerek Haliç'in kapatılması sebebiyle, Osmanlı donanması için mühim bir mania ortaya çıkıyordu. Bunu yerinde gören Fâtih Sultan Mehmed Hân, gemilerini, karadan kızaklar üzerinde kaydırarak yürütüp Haliç'e indirmişti. Bu harikulade işi başardıktan sonra, sür'atle fethe yaklaşan Fâtih Sultan Mehmed Hân, ordusunun son durumunu tekrar gözden geçirmişti. Birbuçuk aydan fazla bir zaman devam eden kuşatmayı neticeye ulaştırmak istiyordu. Bunun için yirmialtı Mayıs'ı yirmiyedi Mayıs'a bağlayan günün gecesi, büyük bir harp meclisi kurdu. Bütün komutanları ve orduya ma'neviyat verme bakımından fevkalâde te'sîrli olan âlimleri ve evliyâ zâtları da'vet edip, bu mecliste toplamıştı. Bu mecliste iki fikir ortaya çıkmıştı. Biri; kuşatmaya devam ederek, İstanbul'u fethetmek. Diğer görüş; Bizanslılar tarafından yapılan sulh teklifini kabûl etmek. Akşemseddîn, Molla Gürânî, Zağanos ve Şehâbeddîn paşalar, kuşatmaya devam edip, fethi gerçekleştirmeyi istiyorlardı. Çandarlı Halîl Paşa ve arkadaşları ise, ikinci görüşü tercih etmişlerdi. Akşemseddîn hazretleri, hocası Hâcı Bayram-ı Velî'nin kendisine İstanbul'u fethedecek olan ve hadîs-i şerîfte "Ne güzel emirdir..." buyurularak vasfedilen sultan ile beraber bulunacağına dâir verdiği müjdeyi biliyor ve buna göre hareket ediyordu. Toplanan büyük harp meclisinden, cihâda devam etme kararı çıkmıştı. Bunun üzerine Fâtih Sultân Mehmed Hân, ordusunda son hücum hazırlığını başlattı. Son emirlerini verip, askerlerinin fethi gerçekleştirmek için gösterecekleri gayret ve hizmetlerin nasıl değerlendirileceğini de sözlerine ilâve ettikten sonra şöyle dedi: "Şimdi size emirlerim şudur Herkes kendi alayına ve çadırına gidip yemek yesin ve istirahat etsin. Emriniz altında bulunanlara tenbîhatımızı bildiriniz. Yarın sabah kalkarak, herkes kendi mevkiinde muntazam bir şekilde safları tertîb etsin ve şu tertîbimiz, ağyara (başkalarına) asla teşerruh etmesin (bildirilmesin)."

Fâtih Sultan Mehmed Hân, bu emirlerini verdikten sonra gerekli olan bütün maddî ve ma'nevî hizmetleri yerine getirmeye çalıştı. Hocası Akşemseddîn'e; "Bana bir duâ ta'lim et (öğret) okuyacağım" dedi. Bunun üzerine Akşemseddîn; "Duân, söyleyeceğin söz; "Yâ Fakîh Ahmed" olsun. Fakih Ahmed'den himmet taleb eyle!... Tazarru ve niyaz eyle" dedi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, hocası Akşemseddîn'in bu tavsiyesini yerine getirerek, İstanbul surlarına doğru yoğun bir hücuma geçti. Bu hücum sırasında hocası Akşemseddîn'i yanına da'vet edip, gelmesini istedi. Akşemseddîn ise, bu sırada talebelerine: "Benim üzerime hiç kimse getirmeyesiz!... (Yanıma hiç kimseyi sokmayınız)" diyerek, tek başına çadırına girip, kapıları iyice kapattırmıştı. Fâtih Sultan Mehmed Hân, haber gönderdiği hâlde Akşemseddînin gelmemesi üzerine, derhâl Akşemseddîn'in bulunduğu çadıra gitti. Çadırın her tarafı iyice kapatılmıştı. Fâtih Sultan Mehmed Hân çadıra yaklaşıp, hançerini çıkardı. Hançerle çadırdan biraz keserek, içerisinin görülebileceği kadar bir delik açtı. İçeri baktı ki, hocası Akşemseddîn hazretleri kuru toprak üzerinde secdeye kapanmış, başından sarığı düşmüş, ak saçı ve ak sakalı nûr gibi parlamaktaydı. Ak saçını ve ak sakalını toprağa sürüp, saçını sakalını toprak içinde bırakmıştı. Bu hâli ile İstanbul'un fethinin gerçekleşmesi için Allahü teâlâya yalvarıp duâ ediyor, ağlayıp gözyaşı döküyordu. Gözyaşları, secdeye kapandığı toprak üzerine dökülüp, bir sofra kadar yer ıslatmıştı. Fâtih

Sultan Mehmed Hân, hocası Akşemseddîn'in Allahü teâlâya yalvarıp, duâ etmekte olduğu bu yüksek hâlini görünce, doğruca tekrar yerine döndü. Kal'aya baktı gördü ki, İslâm askeri hisara hücum etmiş, önlerinde ak abalar giyinmiş bir grup insan hisara girdiler, arkalarından askeri İslâm girdi ve böylece İstanbul'un fethi gerçekleşti.

Akşemseddîn, fetih ordusu İstanbul'a girdikten sonra, İslâmiyetin harp ile ilgili hukukunun gözetilmesi husûsunu genç pâdişâha tekrar hatırlattı. Buna uygun hareket edilmesini bildirdi.

Fetih ordusu İstanbul'a giriyordu. Pâdişâh beyaz bir ata binmişti. Çok sevdiği hocası Akşemseddîn de yanındaydı. Yerli halk yolları doldurmuştu. Fâtih Sultan Mehmed Hân çok genç olduğu için, herkes Akşemseddîn'i pâdişâh sanıyordu. Ona, demet demet çiçek veriyorlardı. Akşemseddîn genç pâdişâhı göstererek; "Sultan Mehmed ben değilim, odur" dedi. Sultan Mehmed de; "Gidiniz, yine ona gidiniz. Sultan Mehmed benim, ama o benim hocamdır. Şehrin ma'nevî fâtihidir" dedi.

Fâtih Sultan Mehmed Hân İstanbul'u fethedip, İstanbul'a girdikten sonra, hocası Akşemseddîn üç gün gözden kayboldu. Fâtih Sultan Mehmet Hân, aradı bulamadı. Üç gün sonra, Edirnekapı yakınlarında virane bir yerde ibâdetle meşgûl bir hâlde buldular. O zamandan beri bu yere, onun ismine izafeten "Akşemseddîn" mahallesi denildi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, fethin üçüncü günü Ayasofya'ya gidip, orayı câmiye çevirdi. Ayasofyayı câmiye çevirmesi, Bizanslılar ile yapılan bir anlaşmaya bağlanmıştı. Burada ilk hutbeyi, hocası Akşemseddîn'e okutturdu. Zaferden sonra gazilere, ganîmetten hisseleri dağıtıldı. Okmeydanında bir zafer alayı tertiplenmişti. Orada Akşemseddîn de vardı. Ganîmet dağıtımı işi bitince, Akşemseddîn gazilere bir konuşma yaptı. Bu Konuşmasında şöyle dedi: "Ey gaziler, bilin, agâh olun ki; cümleniz hakkında, âhır zaman Peygamberi ol Server-i kâinat; "Ne güzel askerdir onlar" buyurmuştur. İnşâallah cümlemiz affedilmişiz. Fakat gazâ malını isrâf etmeyip, İstanbul içinde hayr-ü hasenâta sarf ve pâdişâhımıza itaat ve muhabbet ediniz." Bu konuşmasından sonra, Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın başına iki çatal ablak sorguç takıp; "Pâdişâhım, bütün Âl-i Osman'ın âb-ı rûyu oldun. Hemen mücâhid-i fî sebilillah ol!.." diyerek, Gülbank-i Muhammedi çekmiştir.

Akşemseddîn hazretlerine; "İstanbul'un fethedileceği zamanı nasıl bildin?" diye sorulunca, şöyle cevap verdi; "Kardeşim Hızır ile, ilm-i ledünniyye üzere İstanbul'un fetih vaktini çıkarmıştık. Kale fethedildiği gün Hızır'ı gördüm, yanında evliyâdan bir cemâatle hisara girdiler. Kale fetholunduktan sonra da, Hızır kardeşimi kalenin üzerine çıkmış oturur hâlde gördüm."

İstanbul'un fethi sırasında, hocası Akşemseddîn'in duâsını alıp emirlerine uyan Fâtih Sultan Mehmed Hân, fetihden sonra hocası Akşemseddîn'e, fethe başladığı sırada, "Yâ Fakîh Ahmed" diyerek Fakîh Ahmed'den himmet taleb etmesini söylediğini hatırlatarak; "Fakîh Ahmed kimdir ki; tazarru ve niyaz eyledim? (himmetini istedim?) Allahü teâlâyı tazarru etmiş olsa idim evlâ değil mi idi? diyerek, sebebini sordu. Hocası Akşemseddîn bu suâle; "Ol hıynde (o sırada) Fakîh Ahmed kutb, sâhib-i tasarruf idi" cevâbını vererek, Allahü teâlânın yardımını, onun vasıtasıyla ve onun bereketi ile gönderdiğini ve onun da himmet ettiğini söylemiştir. Akşemseddîn hazretlerinin "Fakîh Ahmed" dediği kendisi idi. Fakat tevâzuunun çokluğundan şöhretten kaçıp, kendisini gizleyerek böyle işâretli konuşmuş, gayet ârifane tavır takınmış olduğu rivâyet edilmiştir.

Fâtih Sultan Mehmed Hân İstanbul'u feth edince, öylesine sevinip şad olmuştu ki, hiçbir zaman böyle sevinmemişti. Bu sevincini şöyle dile getirmiştir "Bu ferah ki bende görürsiz, bu kal'anün fethine sevinür sanman, Akşemseddîn benim zamanımda oldığına sevinürin."

İstanbul'un fethinde, daha önce vefât etmiş olan evliyâ zâtlar ve o zaman yaşamakta olan evliyâ zâtlar himmet edip yardımda bulunmuşlardır. Meselâ; o zaman Buhârâ, Taşkend'de bulunan ve zamanın en büyük evliyâsı, insanların rehberi olan Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri, İstanbul'un fethi sırasında sokakta giderken, ansızın atını istedi. Talebeleri ile Semerkand'ın dışına çıktı. Onlardan ayrılıp, çok zaman sonra talebelerinin yanına döndü. "Türk Sultânı Muhammed Hân (Fâtih), kâfirlerle harp ediyordu. Onun yardımına gittim. Allahü teâlânın izni ile gâlib geldi" dedi. Fâtih, İstanbul'u bu sûretle fethetti.

İstanbul'un fethinden sonra, Fâtih Sultan Mehmed Hân, hocasını ziyârete gitmişti. Sohbet esnasında; "Muhterem hocam! Elhamdülillah büyük yardımlarınızla İstanbul'u

fethettik. Artık beni talebeliğe (dervişliğe) kabûl buyurmanızı istirhâm ediyorum" dedi. Akşemseddîn hazretleri buyurdu ki: "Sultânım, sen bizim tattığımız lezzeti tadacak olursan, saltanata bırakırsın. Devlet işlerini tam yapamazsın. Dîn-i İslâmı yayma işi yarım kalır. Müslümanların rahat ve huzûr içinde yaşıyabilmeleri için, devletin ayakta kalması şarttır. Talebelikle padişahlığın bir arada yürütülmesi çok güçtür. Seni talebeliğe kabûl edersem, düzen bozulabilir, halkımız perişan olabilir. Bunun vebali büyüktür. Allahü teâlânın gazâbına ma'rûz kalabiliriz." Böylece, teklifini reddetti. Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hân, hocasına ikibin altın hediye etmek istemiş ise de, bunu da kabûl etmedi.

Fetih'den sonra bir gece, Fâtih Sultan Mehmed Hân, Akşemseddîn hazretlerinin ziyâretine gitti. Fâtih Sultan Mehmed Hân, Sohbet sırasında bir ara Akşemseddîn'e; "Hocam! Eshâb-ı Kirâmın büyüklerinden, Mihmandâr-ı Resûlullah olan Ebû Eyyûb-i Ensâri'nin mübârek kabrinin İstanbul surlarına yakın bir yerde olduğunu târih kitaplarından okudum. Yerinin bulunması ve bilinmesini bilhassa rica ederim" dedi. O zaman Akşemseddîn hemen; "Şu karşı yakadaki tepenin eteğinde bir nûr görüyorum. Orada olmalıdır" cevâbını verdi. Derhâl pâdişâhla oraya gittiler. Akşemseddîn hazretleri, orada bulunan çınar dallarından iki dal aldı. Birini bir tarafa, diğerini az öteye dikti ve buyurdu ki: "Bu iki dal arası, Mihmandâr-ı Resûlullah'ın kabridir." Bundan sonra, tekrar kaldıkları yere döndüler. Fâtih Sultan Mehmed Hân, Akşemseddîn'in söylediğine inandıysa da, hiç şüphesi kalmasın istiyordu. O gece silâhdârına; "Gidin, Akşemseddîn'in diktiği çınar dallarının ortasına şu yüzüğümü (mührü) gömün ve o dalları yirmişer adım güney tarafına çekin" dedi. Sabah olunca Sultan Fâtih, Akşemseddîn'den, hazret-i Hâlid'in kabrinin yerini tekrar ta'yin etmesini rica etti. Oraya gittiler Akşemseddîn, silahdârın diktiği dalların olduğu yere hiç bakmayarak, doğruca gidip kabrin olduğu yerde durdu ve; "Dalların yeri değiştirilmiş, hazret-i Hâlid'in kabri burasıdır" dedi ve sonra silâhdâr ağasına hitaben; "Sultân hazretlerinin mührünü çıkarın ve kendisine teslim edin" dedi. Akşemseddîn hazretleri, silâhdâr ağanın gizlice gömdüğü pâdişâhın yüzüğünün de orada olduğunu kerâmetiyle anlamıştı.

Bunun üzerine Fâtih Sultan Mehmed Hân, Akşemseddîn'e; "Kalbimde şu ânda hiç şüphe kalmadı. Ama tam inanmam için bir alâmet daha gösterir misiniz?" dediğinde, Akşemseddîn: "Kabrin baş tarafından bir metre kazılınca, üzerinde "Bu Hâlid bin Zeyd'in kabridir" yazılı bir taş vardır" dedi. Kazdılar, Akşemseddîn'in dediği gibi çıktı. Bu hâli gören Sultan Fâtih'in vücûdunu bir titreme aldı. Neredeyse yerlere kapanacaktı. Sonra o hâl üzerinden kalkınca, Fâtih; "İstanbul'un fethine sevindiğimden ziyâde, böyle ehl-i keşf ve kerâmet sahibi olan Akşemseddîn'in maiyetinde bulunmak iftihar vesilemdir" dedi. Silâhtar ağa Akşemseddîn'e, "Emrederseniz çınar dallarını kabrin baş ve ayak ucuna dikeyim" deyince: "O dallar da orada senin hâtıran olsun" buyurup, gönlünü aldı. Böylece orası da gezilmekten, basılmaktan korunmuş oldu. Şimdi orada büyük çınarlar ve su vardır.

Fâtih Sultan Mehmed Hân, Ebû Eyyûb Ensârî'nin kabri şerîfinin üzerine bir türbe ve Akşemseddîn ile talebelerine mahsûs odalar, bir de câmi-i şerîf bina ettirdi. Akşemseddîn'den orada oturmalarını rica etti ise de. Akşemseddîn, pâdişâhın bu teklifini kabûl etmeyerek, memleketi olan Göynük'e döndü ve vefâtına kadar orada kaldı.

Menkıbeleri: Birgün Şeyh Akşemseddîn'e yemesi için bir tabak pilav getirdiler. Akşemseddîn elini pilava uzatmadı. Orada bulunanlar; "Buyurun yiyelim" dediler. Akşemseddîn hazretleri; "Bu pilav, burada oturanların nasîbi değildir. Nasıl yiyebiliriz?" dedi. Oradakilerden birisi; "Niçin nasîb olmasın?" dedi ve Besmele çekip elini pilava azattı. O esnada, kapı çalındı ve bir fakir, "Allah rızâsı için bir sadaka" diye seslendi. Şeyh Akşemseddîn hemen; "Pilavı sahibine verin" dedi. Pilavı o fakire verdiler.

Bir cinni, Akşemseddîn hazretlerine çok büyük bir muhabbet besledi Şeyhden habersiz, kedi sûretine girerek onun evine gitti. Orada günlerce kaldı. Bir gece Akşemseddîn yattığında, kedi sûretine giren cin ocağın kıyısında oturuyordu. O sıra kapının arkasından, garip bir eda ile birisi kediyi çağırdı. Kedi, ona kapıyı açmadan cevap verdi. O, kediye; "Kapıyı aç içeri gireyim, çok acıktım, yemek yiyeyim" dedi. Kedi ona; "Şeyh kapıyı, Besmele çekerek kapattı. Kapı açılmaz. Senin yiyeceğin yemek de burada yoktur" dedi. Akşemseddîn'in evinde hazır köfte vardı. Dışardakinin ısrârı üzerine, kedi köfteyi kapının aralığından dışarıya uzattı ve; "Bununla karnını doyur" dedi. Akşemseddîn hazretleri bu durumu gördü. Fakat kediye birşey demedi Ertesi gün sabah namazından sonra, Akşemseddîn, gece işittiği garip eda ile kediye seslendi Kedi

şaşırarak, hemen Şeyh'in yanına geldi Akşemseddîn, kediye; "İnsan ile cinninin devamlı olarak bir yerde bulunması güçtür. Evimden git. Sık sık gelme" dedi. Cin çıkıp gitti. Ara sıra gelir, Şeyh'i ziyâret ederdi.

Akşemseddîn Göynük'te iken, bir kız çocuğu gece vakti sokağa çıkmıştı. O esnada cinnllerin toplantısı vardı. Kızı alıp bir keçiye bindirdiler. Göynük'ün üst kısmındaki Hisar dağında oynayıp gezmeye başladılar. Derken sabah ezanı okundu, horozlar öttü. Bunun üzerine cinnîler dağıldı. O kızcağız da sarp bir yerde kaldı. Sabahleyin, babası kızı aramaya başladı ve o sarp yerde buldu. O kız başına gelenleri anlattı. Fakat kızın iki gözü kör olmuştu. Her ne yaptılarsa, derdine deva olmadı. Birgün o kızcağız pencerede otururken, yanında talebeleri olduğu halde Akşemseddîn hazretleri oradan geçiyordu. Allahü teâlâ, onun bereketine kızcağızın gözlerine bir nûr ihsân etti. Kız annesine ve babasına; "Anneciğim, babacığım! Gözlerim açıldı; Şeyhi gördüm. Onun alemini gördüm" diye çağırdı. Herkes merakla üstüne üşüştüler ve gözlerinin gördüğünü anladılar.

Talebesi Şeyh Mısırlıoğlu Abdürrahîm şöyle anlatır: "İstanbul fetholunmadan önce, hocam Akşemseddîn ile Edirne'ye gitmiştik. Sultan Murad Hân'ın kadıaskeri Süleymân Çelebi hasta idi. Bizi saraya da'vet ettiler. Sultanın tabibleri, Süleymân Çelebi'nin etrâfında, ona ilâç vermekle meşgûl idiler. Hocam tabiblere; "Bunun hastalığı nedir?" diye sordu. Onlar; "Şu hastalıktır" diye cevap verdiler. Hocam; "Buna "Sersem" ilacı yapmak lâzımdır" buyurdu. Tabibler, bunun hastalığı o değildir. Sen yine de ilâcını ver" dediler. Ben tabiblerin öyle demelerine hayret ettim. Çünkü, ben hocamın, hastanın hâline tam vâkıf olmadığını zannetmiştim. Hocam, divitle kalem istedi. Onları getirince, reçete yazdı, istediklerini getirdiler. Onlardan bir ilâç yaptı ve Süleymân Çelebi'ye verdi. Aradan kısa bir zaman geçmişti ki, Süleymân Çelebi'de sıhhat alâmetleri belirdi, iyi oldu."

Akşemseddîn hazretleri bir beldeye giderken, yolda birisiyle arkadaş oldu. Yol arkadaşı çok güzel bir ata binmişti. Şeyh Akşemseddîn'in kalbinden; "Şu ata ben de binsem" diye geçti. Sonra bu düşünce hemen kalbinden silindi. Bu sefer yol arkadaşının kalbinden, atı Akşemseddîn hazretlerine hediye etmek geçti. Derhâl o atı Akşemseddîn hazretlerine hediye etti. Oğlu Sa'dullah Çelebi; "Bunun hikmeti nedir?" diye sordu. O da; "Ben ibâdetlerimi sâdece Allahü teâlânın rızâsı için yaparım. Bundan dolayı, dünyâ bana hizmet eder" buyurdu.

Şeyh Akşemseddîn, İstanbul'un fethinden önce, Ebegümeci ismi verilen bir bitkinin tohumunu, talebelerine ve kendisini sevenlere çok miktarda toplattırdı, İstanbul feth edilince, o tohumları etrâfa serpti. Bunun hikmetini soranlara; "Kıyâmete yakın kanlı büyük bir savaş olsa gerek. O savaş zamanında, kıtlık ve kuraklık olur. O senelerde ot, buğday, arpa gibi şeyler yetişmez. Ebegümeci otu ise, kuraklıkta yetişir. O kıtlığa karşı hazırlıklı olmak için, Ebegümeci tohumunu çok miktarda saklamıştım, İstanbul'un fethinde, kardeşim Hızır aleyhisselâma kıtlığın ne zaman olacağını sorduğumda; "O kıtlığa siz erişemezsiniz" dedi. Ondan dolayı o tohumları serptim" dedi.

Akşemseddîn'in hocası Hacı Bayram-ı Velî'nin vefâtı yaklaştığı sırada, talebelerine; "Benim namazımı Akşemseddîn kıldırsın ve cenâzemi yıkasın. Benim bu vasıyyetimi ona iletirsiniz" dedi. Hâcı Bayram-ı Velî vefât ettiği zaman, Akşemseddîn orada değildi. Nerede olduğunu da kimse bilmiyordu. Talebeler ve Hâcı Bayram-ı Velî'nin yakınları, merak ve hayret içinde kaldılar. Ba'zı kimseler; "Hacı Bayram-ı Velî'nin bu sözü, ölüm hâlinde söylenen sözlerdendir. Buna pek i'tibâr edilmez" dediler. Kararsız bir halde idiler. O esnada; "Akşemseddîn geliyor" diye bir ses işittiler. Halk Akşemseddîn'i karşılamaya çıktı. Durumu anlattılar. O da vasıyyet üzerine namazı kıldırdıktan sonra, Hacı Bayram-ı Velî'nin cenâzesini defn etti. İşler bittikten sonra Hâcı Bayram-ı Velî'nin borcunu sordu. Doksanbin akçe olduğu ortaya çıktı. Akşemseddîn hazretleri bu borcun otuzbin akçesini kendi üzerine aldı. Kalan borcu da Hâcı Bayram-ı Velî'nin diğer yakınları ve dostları üzerlerine aldılar. Akşemseddîn, üzerine aldığı otuzbin akçenin yirmidokuz binini ödedi. Geriye bin akçe kaldı. Alacaklı, Akşemseddîn'e gelerek borcunu vermesini istedi. Şeyh Akşemseddîn ona; "Birkaç gün müsâade et" dediyse de, bir faydası olmadı. O kimse sert bir lisanla alacağını istedi. Akşemseddîn, o kimseyi içeri da'vet etti. Evin önünde bir bahçe vardı. O kimseye; "Bahçeye gir, alacağın bin akçeyi al. Fazlasını alma" dedi.

O kimse, bundan sonraki durumunu şöyle anlatıyor "Bahçeye girdim. Bahçenin içinde yassı yapraklı bir ot vardı. Her yaprağın üzerinde bir akçe vardı. O otta o kadar çok yaprak vardı ki, sayısını ancak Allahü teâlâ bilir. Onun yapraklarından

bin akçe topladım. Fakat yaprakların üzerinden bir akçenin eksilmemiş olduğunu gördüm. O bahçenin içi akçe ile doluydu. Bu hali görünce, hayret içinde kaldım. Dışarı çıkıp, o bin akçeyi Akşemseddîn'in Önüne koydum. "Bu akçeleri size bağışladım" dedim, yalvardım ve özür diledim. Fakat Şeyh, o bin akçeyi kabûl etmedi."

Akşemseddîn hazretleri, seyahatleri esnasında nerede akşam olursa orada yatardı. Göynük'e yerleşmeden otuz yıl önce, seyahat esnasında yolu Göynük'e uğradı. Bir akşam üstü, Göl özü adlı yere vardı. Bir su kenarında, çimenlik biryerde sabaha kadar ibâdet etti. O esnada gönlü o yere meyil etmişti. Aradan otuz yıl geçtikten sonra, yerleşmek için Göynük'e gitti. Birgün bir kişi gelip, Akşemseddîn'e bir miktar mülk bağışladı. Akşemseddîn hazretleri o yerin üzerine gelince, tebessüm etti. "Niçin tebessüm ettiniz?" diye sordular. O da; "Otuz sene kadar önce seyahat ederken, yolum buraya düşmüştü. Görünce gönlüm buraya meyil etmişti. Gönlümden geçen bu arzu, otuz yıl sonra gerçekleşti. Onu hatırladım da, onun için tebessüm ettim" diye cevap verdi.

Akşemseddîn hazretleri, İstanbul'dan Göynük'e dönüsünden bir sene sonra bir taraftan âhıret hazırlığı yaparken, bir taraftan da küçük oğlu Hamîdullah'ın ilim ve terbiyesi ile meşgûl oluyordu. "Bu küçük oğlum yetim, zelîl kalır; yoksa, bu zahmeti çok dünyâdan göçerdim" derdi. Birgün hanımı dedi ki: "Göçerdim dersin, yine göçmezsin?" Bunun üzerine; "Göçeyim" deyip, mescide girdi. Akrabasını ve evlâdını topladı. Vasıyyetini yaptı, Helâlleşti, veda eyledi. Yâsîn-i şerîfi okumaya başladı. Sünnet üzere yatıp, temiz rûhunu teslim etti.

Akşemseddîn hazretleri "Maddet-ül-hayât" adlı eserinde şöyle buyurdu: "Hastalıkların insanlarda teker teker peyda olduğunu sanmak hatâdır. Hastalık, insandan insana bulaşma sûretiyle geçer. Bu bulaşma ise, gözle görülemeyecek kadar küçük, fakat canlı tohumlar vasıtasıyla olur." Böylece, ayrıca bir Türk hekimi olan Akşemseddîn tarafından, bundan beşyüz yıl evvel mikrop teorisi ortaya kondu. Pasteur, aynı neticeye, hem de teknik âletler elinde iken, Akşemseddîn'den dörtyüz yıl sonra varabilmiştir. Buna rağmen mikrop teorisi, yanlış olarak Pasteur'e mâledilmiştir.

Akşemseddîn hazretlerinin yazmış olduğu eserler şunlardır: 1-Risâlet-ün-nûriyye, 2-Def u metâin, 3-Risâle-i Zikrullah, 4-Risâle-i Şerh-i Ahvâl-i Hâcı Bayram-ı Velî, 5-Telhîsü Def-i Metâin, 6-Makamât-ı Evliyâ, 7-Maddet-ül-hayât, 8-Nasîhatnâme-i Akşemseddîn.

Akşemseddîn hazretlerinin, Risâlet-ün-nûriyye adlı eseri Arabcadır. Bu eseri tasavvufa ve tasavvuf ehline dil uzatanlara cevap mâhiyetinde bir eserdir. Kardeşi Hâcı Ali tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bu eserde, tasavvuf ehlinin, safîlerin hâllerini açık bir tahlîl ile anlatıp, onlar hakkında yanlış düşüncelere ve onları suçlayıcı sözlere ayrı ayrı cevap mâhiyetinde gayet güzel izahlarda bulunmuştur.

Bu eserde tevazunun alâmetlerini şöyle sıralamıştır: "1-Elde asa (baston) ile yürüme, 2-Hizmetcisi ile beraber yemek yemek, 3-Yol üzerinde bulunan ve insanları rahatsız eden şeyleri yoldan kaldırmak, 4-Küçük çocuklara selâm vermek, 5-Miskinler ile (garip ve fakirler ile) oturmak, 6-Merkebe binmek (binilen şeyin küçük ve kıymetinin az olmasına bakmamak), 7-Pazardan alınan şeyleri eve götürmek (taşıyıcı aramamak), 8-Kimseyi peşinden yürütmemek, 9-Cemâatle, bir toplulukla giderken, ortalarında yürümek."

Yine bu eserinde, vecd yollarını şöyle bildirmiştir "1-Az yemek, 2-Az uyumak, 3-Halka az karışmak, 4-Allahü teâlâyı çok zikretmek.

Akşemseddîn hazretleri bu eserinde, ibâdetleri, kulluğu beş kısma ayırıp, şöyle izah etmektedir. "Ve dahî bilki, ibâdetler beş dürlüdür Birisi; Ten kulluğudur. Bu, Allahü teâlânın emirlerine uyup, yasak ettiği şeylerden sakınmaktır, ikincisi; nefs kulluğudur. Bu kulluk, nefsi terbiye etmek (ıslâh etmek), mücâhede, (nefsin istemediği şeyleri yapmak), riyâzet (nefsin istediği şeyleri yapmamak). Üçüncüsü; gönül kulluğudur. Bu ise, dünyâdan ve dünyâda bulunan şeylerden yüz çevirip, âhırete yönelmektir. (Âhırete yarar iş yapmaktır.) Dördüncüsü; sır kulluğudur. Bu ise, herşeyi bırakıp, tamamen Allahü teâlâya dönüp, O'nun rızâsını kazanmaktır. Beşincisi; can kulluğu. Bu kulluk, müşâhedeye ermek için kendini Allah yoluna vermekle olur..."

Bu risalesinden başka bir bölüm, sadeleştirilmiş olarak şöyledir: "Kim insanların ezasına, verdikleri sıkıntıya sabrederse, Allahü teâlâ onun kalbini nûrlandırır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: "İnsanlar içinde öyle kimseler vardır ki, Allaha îman ettik der; sonra da Allah uğrunda bir eziyete uğratıldı mı, tutar insanların eziyetini,

Allahın azâbı gibi kabûl eder...” (Ankebût-10) Ya’nî gönlüne îmân nûru giren kimselerin, Allahü teâlânın nazarı ve ihsânı ile bu nûr bir daha çıkmaz. Gönüldeki bu nûr, insanların incitmesine sabredip, Allahü teâlâya tevekkül etmekle artar, parlar. Münâfıklar, Eshâb-ı Kirâma; “Düşmanlarınız toplanıp üstünüze geliyor” dediklerinde, Eshâb-ı Kirâm; “Allah bize kâfidir ve O ne güzel vekîldir” dediler. Bu husûs, Kur’ân-ı kerîmde meâlen şöyle bildirilmektedir. “Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, düşmanlarınız size karşı ordu hazırladı, o hâlde onlardan korkun dedi de, bu söz onların imânını arttırdı ve üstelik; Allah bize kâfidir ve O ne güzel vekîldir dediler.” (Âl-i İmrân-173). Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: “Nice Peygamberler vardır ki, beraberlerinde birçok âlimler savaştı da, Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı ümitsizliğe düşmediler, zaaf göstermediler, düşmana boyun eğmediler. Allah sabredenleri sever” (Âl-i İmrân-146). Allahü teâlâ, ihsâna kavuşanları sever. Onlar, Allahü teâlâyı görüyormuş gibi ibâdet ederler. Allahü teâlâ, Böyle kullarını mihnetlere (belâ ve sıkıntılara) mübtelâ kılar. Mihnetler ise, böyle kimselerin cevherlerini ve iyiliklerini ortaya çıkarır. Bu ise, böyle kulların Allah katındaki kıymetlerini ve sevildiklerini gösterir.

Kişinin kadrinin ve kıymetinin varlığı, mihnetlere (belâ ve musibetler, sıkıntılara) sabretmesiyle ortaya çıkar. Bu mihnet, dünyalığın olmaması veya eksilmesi, elden çıkması ile olur. Sabredenlerin, sabırdaki sebatları sebebiyle iyilikleri; ya’nî sabır, tevekkül, kanâat ve hilm (yumuşaklık) gibi güzel hasletleri artar. Böylece olgunlaşan insanın kalb aynasındaki kirler, cevherin hâlis hâle getirilmesi gibi temizlenir. Belâ günlerinde, belâ geldiğinde Eyyüb aleyhisselâmın kulluğu iyi bir kulluktur.

Allahü teâlâ, Eyyûb aleyhisselâm için, belâlara, musibetlere sabretmesinden dolayı Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “O ne güzel kuldur! Gerçekten o, tamamen Allaha teveccüh etmişti” (Sâd-44). buyurdu.

Velî, insanlardan gelen sıkıntılara katlanıp, tahammül eden kimsedir. Sıkıntıları göğüsler, belâlardan dolayı şikâyetçi olmaz ve adavet beslemez, düşmanlık tavrı takınmaz. O, toprak gibidir. Toprağa her türlü kötü şey atılır. Fakat topraktan hep güzel şeyler biter.

Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki: **“O insanlar sandılar mı ki,** (sâdece) îmân ettik demeleriyle bırakılacaklar da imtihana çekilmeyecekler” (Ankebût-2). İmân, taklid ile ve babadan ve dededen görerek, sırf îmân ettim demekle olmaz. Böyle taklid ile inanan kimseler, imtihan olunması bakımından belâ ve musibetlere düçâr olmazlar. Belâ ve musibetler, Allah dostlarının muhabbet ve sevgisini artırır. Nitekim altın için ateş ne kadar kızgın olursa, altını o derece saf ve hâlis yapar. Bu sebeble kişi ma’nevî mertebesinin yüksekliğine göre büyük veya küçük belâ ve musibetlere düçâr olur. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Kişi, dinindeki sebatına göre belâya (imtihana) mübtelâ olur. Afiyet, kıymetini bilmeyen kimse için derd gibidir. Belâ, kadrini bilen için deva gibidir.” Belânın (insanın Rabbine dönmesini sağlayan sıkıntıların) kadrini bilen, Hakkı gerçekden sevenlerdendir. Taklid ile sevenler değillerdir. Çünkü taklid ile sevmek, belânın, imtihanın fâidesini iptal eder. Sevilenin hareketi, gerçek muhabbeti bozmaz. Nitekim Mûsâ aleyhisselâm, Fir’avn’ın sarayında Âsiye hâtun tarafından büyütülürken, Âsiye hâtun onu gerçekten seviyordu. Fir’avn ise, Âsiye hâtunu taklid ederek seviyordu. Âsiye hâtun gerçekten sevdiği için, onun hareketlerinden incinmiyordu. Mûsâ aleyhisselâm Fir’avn’ın sakalım tutup çekince, Fir’avn’ın sevgisi gerçek sevgi olmadığı için, hemen rahatsız oldu.

Akşemseddîn hazretlerine nisbet olunan nasîhatnâmenin ba’zı kısımlarının sadeleştirilmiş şekli şöyledir:

“Her işe Besmele ile başla. Temiz ol, dâim iyiliği âdet edin. Tembel olma, namaza önem ver. Ni’mete şükür, belâya sabr et Dünyânın mutluluğuna ma’rur olma. Kimseye kızma, etme cefâ (eziyet), ömrün olsun dersen gayet uzun. Ni’metine kimsenin etme hased. Kimseyi kötüleyip kaht etme (atıp tutma). Senden üstün olan kimsenin önünden yürüme. Dişin ile kesme asla tırnağını. Ayak üzere ki sakın don giymekten. Misvakı başkasıyla beraber kullanmak uygun olmaz. Lâmbayı (çırayı) asla üfürerek söndürme. Ev süpürme hiç gece, çekme emek. Hatâdır gece mir’ate (aynaya) bakmak. Çok uyumak kazancın azalmasına sebep olur. Akıllı isen yalnız yolculuğa çıkma Gece uyanık ol, seher vakti tilâvet kıl (Kur’ân-ı kerîm oku). Zikrin olsun dâima hamd-i Huda (Dâima Allahü teâlâya hamd et). Hem Cehennem azâbından endişeli ol, kork. Gücün yeterse hased kapısını kapat, hasedi terk et Kendini başkalarına medhetme. Nâmahreme bakma, harama bakmak gaflet verir. Kimsenin kalbini kırıp, virân eyleme, Düşen şeyi

alıp (temizleyerek) yersen, fakirlikten kurtulursun. Edebli, mütevâzi ve cömert ol. Tırnağınla dişini kurcalama. Elbiseni, üzerinde dikmekten sakın. Cünüp kimse ile yemek yemek gam verir. Yalnız bir evde yatmaktan sakın. Çıplak yatmak fakirliğe sebep olur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 271

2) Zeyli Şakâyık-ı Nu'mâniyye sh. 240

3) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 158

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 983

5) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 164

6) Mecellet-ün-nisâb varak 111-a (Müstekîmzâde)

7) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 265

8) Ketâib-i a'lâm-il-ahyâr varak-524

9) Nefehât-ül-üns sh. 684

10) Semerât-ül-fuâd sh. 240

11) Menâkıb-ı Akşemseddîn (Enisî)

12) Osmanlı Müellifleri cild-1, sh. 12

ALÂÜDDÎN BUHÂRÎ

Meşhûr Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Muhammed Buhârî olup, lakabı Alâüddîn'dir. Ba'zısı isminin Ali olduğunu söylerse de, bu yanlıştır. 779 (m. 1377) senesinde, İran taraflarında doğduğu rivâyet edilir. 841 (m. 1438) senesinde Şam bölgesinde, Müzze denilen yerde vefât etti.

Alâüddîn Buhârî, Buhârâ'da büyüdü. Babasından ve dayısı Alâüddîn Abdürrahmân'dan ilim öğrendi. Sa'düddîn Teftâzâni'den edebiyat ve aklî ilimleri okudu. Daha genç yaşta iken, ilim öğrenmek için memleketinden ayrılıp, başka beldelere gitti. Fıkıh, usûl-i fıkıh, Arabî ilimler, lügat mantık, cedel, beyân, bedî' ve daha başka aklî ve naklî ilimlerin tahsilini yaptı. Tasavvuf yoluna da giren Alâüddîn Buhârî, bu yolda da yüksek derecelere kavuştu. Edebiyat sahasında söz sahibi âlimlerden oldu.

İlim tahsilini tamamlayan Alâüddîn Buhârî, Hindistan taraflarına giderek, Kelberca denilen yere yerleşti. Burada, aklî ve naklî ilimleri okuttu. Tasavvuf yolunu yaydı. Bu bölgenin sultânı da ondan ders aldı. İlminin yükseldiği, zühd, takvâ ve vera'ının çokluğu, sultânın yanında i'tibârı ve kıymeti pek fazla idi. Daha sonra buradan ayrılarak Mekke-i mükerremeye gitti. Burada bir müddet kaldı. Bu sırada, Mekke-i mükerremede bulunan âlimler ve halk, ondan çok istifâde ettiler.

Mekke'den sonra Kâhire'ye gitti. Kâhire'de senelerce kaldı. Dört mezhebin âlimleri ondan istifâde ettiler. Büyük, küçük herkes ona hürmet etti ve kıymet verdi. Kâdılar, onun sağında ve solunda oturdukları zaman, o onların arasında, sanki kadılar sultânı gibi oluyordu. Devlet ileri gelenleri yanına gelince, onlara va'z ve nasihatte bulunurdu. Onlarla sultâna haber göndererek, birçok zulüm ve haksızlığın ortadan kalkmasına vesile oldu.

Sonra Kâhire'den ayrılan Alâüddîn Buhârî, Hindistan'a gitti. Mısır Sultânı, onun Kâhire'de kalması için çok çalıştı ise de, başarılı olamadı. Bunun üzerine, Alâüddîn Buhârî Kâhire'den ayrılmadan önce, Mısır Sultânı, Hindistan Sultânı'na Alâüddîn Buhârî oraya geldiğinde, yanında bulunan talebelerine dağıtılmak üzere çok miktarda para gönderdi. Hindistan Sultânı, Alâüddîn Buhârî oraya gelince, bu paraları ona teslim etti. O da bu paraların bir kısmını fakirlere dağıttı. Bir kısmını da borcu olanlara, borçlarını ödemesi için verdi. Kendisine âit olan kısmını da fakirlere dağıttı ve talebelerinin bütün ihtiyâçlarını karşıladı.

Bir müddet sonra Hindistan'dan ayrılan Alâüddîn Buhârî, Şam'a gitti. Burada ona İbn-i Teymiyye hakkında suâller soruldu. Bunun üzerine o, İbn-i Teymiyye'nin hatâlarını ortaya koydu. Delîl ve senetleriyle onun Eshâb-ı Kirâm yolundan ayrıldığını isbât etti. Alâüddîn Buhârî'nin "Fâdihât-ül-mülhidîn ve narîhât-ül-muvahhidîn" ve muhtelif konularda eserleri vardır.

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 294

2) Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-9, sh. 291

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 241

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 35

5) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1215

ALÂÜDDÎN-İ ATTÂR

Buhârâ’da yetişen evliyânın en büyüklerinden. İnsanları Hakka da’vet eden, onlara doğru yolu gösterip hakîkî saadete kavuşturan ve kendilerine “Silsile-i âliyye” denilen büyük âlim ve velîlerin onaltıncısıdır. İsmi, Muhammed bin Muhammed Buhârî’dir. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin dâmâdı ve talebesidir. Zamanının kutb-i irşâdı idi. Zamanında herkese rüşd ve îmân onun vâsıtası ile gelir, İslâmiyeti korurdu. Onun varlığı ile, dîn-i İslâm başı boş kalmadı, din düşmanları pervasızca, dîni yıkmağa ve değiştirmeğe kalkışamadı. Hakkında, Seyyid Şerîf Cürcânî; “Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetine kavuşunca, Rabbimi tanıyabildim” dedi. Buhârâ’nın Cağanyân nahiyesinde 802 (m. 1400)’de vefât etti.

Alâüddîn-i Attâr’ın babası, Buhârâ’nın zengin eşrafından idi. Üç oğlu vardı. Bunlardan büyük oğullarının isimleri; Sehâbeddîn ve Hâce Mübârek’tir. Alâüddîn en küçükleri idi. Babası vefât edince, oğullarına çok fazla mal kaldı. Fakat Alâüddîn, mirastan hiç kabûl etmeyip, Şâh-ı Nakşibend Muhammed Behâeddîn-i Buhârî’ye talebe olmayı tercih etti. Huzûrlarına varıp hâlini arz etti ve talebeliğe kabûl buyurulmasını istirhâm eyledi. O da; “Bugün bir tepsi elma alıp, kardeşlerinin mahallesinde sat” buyurdu. Alâüddîn, soylu ve tanınmış bir aileye mensûp olmasına rağmen, kibirlenmeyerek, kardeşlerinin mahallesinde, hiç kimsenin sözlerine aldırış etmeden, o gün bağırarak elma sattı. Ertesi gün Şâh-ı Nakşibend’in huzûruna gelerek; “Emîrlerinizi yerine getirmeye çalıştım efendim” dedi. Behâeddîn-i Buhârî; “Bugün de kardeşlerinin dükkânı önünde satacaksın” buyurdu. Alâüddîn; “Peki efendim!” diyerek, ağabeylerinin dükkânı önünde bağırarak elma satmaya başladı. Ağabeyleri yanına gelip; “Bizi elâleme rezîl etme, para lâzım ise, istediğin kadar verelim” dediler. Fakat o, ağabeylerinin sözlerine hiç aldırış etmeden satışa devam etti. Ağabeyleri, onun aldırış etmediğini görünce, bu defa da; “Dükkânımızın önünde bari satma” diye rica ettiler. Alâüddîn-i Attâr, bunların sözlerine yine aldırış etmiyerek, akşama kadar elma satmaya devam etti. Ertesi günü Behâeddîn-i Buhârî, onu talebeliğe kabûl buyurdu.

Alâüddîn-i Attâr (kuddise sirruh) anlatır: “Şâh-ı Nakşibend hazretleri beni kabûl edince, onu o kadar sevdim ki, sohbetlerinden ayrılamıyacak hâle geldim. Bu hâlde iken, birgün bana dönüp; “Sen mi beni sevdin, ben mi seni sevdim:” buyurdu. “İkram sahibi zâtınız, âciz hizmetçisine iltifât etmelisiniz, hizmetçiniz de sizi sevmelidir” diyerek cevap verdim. Bunun üzerine; “Bir müddet bekle, işi anlarsın” buyurdu. Bir müddet sonra, kalbimde onlara karşı muhabbetten eser kalmadı. O zaman; “Gördün mü, sevgi benden midir. Senden midir?” buyurdu. Beyt:

“Eğer ma’şûktan olmazsa muhabbet âşıka,
Âşığın uğraşması ma’şûka kavuşturamaz asla.”

Alâüddîn-i Attâr talebeliğe kabûl edilince, canla başla çalışmaya, hizmet etmeye başladı. Babasından kalan mala hiç dönüp de bakmadı. Gece-gündüz hiç boşa vakit geçirmeyip, hocasının verdiği dersleri ve vazîfeleri en kısa zamanda yapmak gayretiyle çalıştı. Talebe arkadaşlarının arasında parmakla gösterilenlerden oldu. Dünyâya meylederim korkusuyla, yatacak bir döşek ve üzerine örtecek bir yorgan dahî almazdı. Bütün dikkatini, derslerine ve hocasının hizmetine verdi. Hocası Behâeddîn-i Buhârî de onun kemâlini, olgunluğunu, derecesinin çok yüksek olduğunu bildiği için, birgün hanımına; “Ey hâtun! Kızımız bülûğa erişince bana haber ver” buyurdu. Bir müddet sonra kızının bülûğ çağına geldiğini öğrenince, Alâüddîn-i Attâr’ın odasına gitti. Bu sırada Alâüddîn-i Attâr, eski bir hasır üzerinde bir kitap mütâlâa ediyordu. Odasında, başının altına koymak için bir de tuğlası vardı. Başka birşeyi yoktu. Behâeddîn-i Buhârî’yi karşısında görünce, hemen ayağa kalktı. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri buyurdu ki: “Eğer kabûl edersen, evimde yeni bülûğa gelmiş bir kızım var. Seninle evlendireyim.” Alâüddîn-i Attâr, edeble durumunu arzetti: “Hakkımda büyük bir lütuf ve saadet buyurdunuz. Fakat görüyorsunuz ki, yanımda dünyalık olarak

hiçbir şeyim yoktur.” Behâeddîn-i Buhârî ise; “Benim kızım sana müyesser ve mukadderdir. Rızkınızın da, Allahü teâlânın gayb hazînesinden gönderileceği bildirilmektedir. Bunun için hiç üzülme” buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî, talebeleriyle birlikte Alâüddîn’e bir ev yapmak için çalışmaya başladılar. O sıcak yaz günlerinde bir müddet çalışırlar, öğle vaktinin sıcağında dinlenirlerdi. Alâüddîn ise güneşin sıcaklığına aldırmaz, Allahü teâlânın yarattıkları hakkında tefekkür eder ve Cehennemin şiddetli sıcağı yanında, güneşin sıcaklığının hissedilmiyeceğini düşünürdü. Bir ân dahî Allahü teâlâyı unutmaz, kalbinde O’nun muhabbetinden başka birşey bulundurmazdı. Öyle ki, bütün hücreleri cenâb-ı Hakkı zikreder; “Allah! Allah!” derdi.

Ev yapılınca, düğünleri yapıldı. Böylece iffet ve ismet sahibi, temiz ve edebli bir kızla evlenmiş oldu. Bu hanımından; Hâce Hasen, Hâce Sehâbeddîn, Hâce Mübârek, Hâce Alâüddîn isimlerinde oğulları dünyâya geldi.

Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, birgün talebeleri ile kıra çıkmıştı. Yolda bir nehrin üzerinden geçerlerken, Behâeddîn-i Buhârî hazretleri; “Alâüddîn atla!” buyurdu. Alâüddîn-i Attâr hazretleri, kendini hemen, nehrin azgın sularına attı. Nehir çok kabarmış, birçok ağaçları kökünden söküp götürüyordu. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, talebeleriyle yoluna devam etti. Akşam üzeri geri dönerken, köprünün yanına gelince, talebelerine; “Biz kaç kişiydik, bir eksiğimiz var mı?” diye sordu. Talebeler de; “Bir kişi eksiğimiz var. O da sabahleyin buradan geçerken nehre atlamıştı” dediler. Behâeddîn-i Buhârî hazretleri ellerini nehre uzatarak; “Alâüddîn gel!” buyurdu. Alâüddîn-i Attâr nehirden çıktı. Elbiseleri hiç ıslanmamıştı. Behâeddîn-i Buhârî, talebelerine buyurdu ki: “Görüyorsunuz, nehir, kökleri sağlam olmayan bütün ağaçları söküp götürüyor. Fakat Alâüddîn’in kökü sağlam olduğundan söküp götüremedi.”

Behâeddîn-i Buhârî, Alâüddîn’i sohbetlerinde yanına oturtur, sık sık ona dönerek teveccüh eder ve onun evliyâlık derecelerinde yükselmelerini sağlardı. Bu durumu birgün talebeleri sorunca, onlara; “Onu, kurt kapmasın diye yanımda oturtuyorum. Çünkü nefis, dâima pusudadır. Her ân onun hâli ile ilgilenmemin sebebi, onu makamların en yükseğine çıkarmak içindir. Ben onu görünce, Allahü teâlâyı ve O’nun beytini (Beytullah’ı) hatırlarım. Kerîmin hânesinde bulunan, keremine mazhar olur, kavuşur” buyurdu.

Behâeddîn-i Buhârî hayatta iken, bütün talebelerinin yetiştirilmesini Alâüddîn-i Attâr’a bırakıp; “Alâüddîn, bizim yükümüzü hafifletti” buyurdu. Sohbetinin bereketi ve güzel terbiyesi sebebiyle, çok kimse, kemâl derecelerine ve başkalarını da çıkarabilmek mertebesine kavuştu.

Alâüddîn-i Attâr, evliyâlık makamlarında ve ma’rifette, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit bilgilerde o kadar yükseldi ki, “Alâiyye” ismi ile Silsilet-üz-Zeheb’e (en büyük âlimler ve velîler silsilesine) yeni bir şekil verdi. Talebelerin maksadlarına daha çabuk kavuşabilme yolunu keşfedip, o yol ile hedefe varılmasını sağladı. Büyük âlimler; “Tasavvuf yollarının en yakını “Alâiyye yoludur”. Bu yolun esâsı Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî’den, elde edilmesi ise Alâüddîn-i Attâr’dandır” buyurdular.

Buhârâ’da bir takım âlimler arasında, Allahü teâlânın görülüp görülemeyeceğinden konuşulmuştu. Hepsi de Alâüddîn-i Attâr hazretlerine tam inanıyorlardı. Bir kısmı gelip, ona mes’eleyi açıp, siz hakemsiniz, bize doğru yolu gösteriniz dediler. Hâce Alâüddîn, mu’tezile sapık yoluna meyilli ve rü’yeti inkâr edenlere; “Üç gün devamlı bize gelip, tam bir ihlâs ve temiz bir düşünce ile sükût üzere meclisimizde oturun. Ondan sonra hükm verelim” buyurdu. Onlar da, üç gün, devamlı Hâce Alâüddîn’in sohbetine gelip, sükût üzere oturdular. Üçüncü günün sonunda, onlarda bir hâl ve kendini kaybetme hâsıl olup, dayanamadılar.

Yere düşüp yuvarlanmağa başladılar. Kendilerine gelince, kalkıp tam bir tevâzu ile; “Rü’yetin, hak olduğuna inandık” deyip, bir daha Hâce Alâüddîn’in hizmet ve huzûrlarından ayrılmadılar.

Alâüddîn-i Attâr anlattı: “Hazret-i Hâce (kuddise sirruh) Buhârâ’da idi. Eshâbının ileri gelenlerinden Mevlânâ Ârif, Hârezm’de idi. Birgün eshâbı ile, görme sıfatı üzerinde konuşuyordu.

Söz arasında; “Mevlânâ Ârif, şu ânda Hârezm’den Serâ’ya doğru yola çıktı ve filân yere ulaştı” buyurdu. Bir müddet sonra; “Kalbime geldi ki, Mevlânâ Ârif, Serâ’ya gitmekten vaz geçti. Şu ânda Hârezm istikâmetine doğru geri döndü.”

buyurdu. Talebeleri bu konuşmanın olduğu gün, saat ve târihi bir yere yazdılar. Bir zaman sonra Mevlânâ Ârif, Hârezm'den Buhârâ'ya geldi Behâeddin-i Buhârînin buyurduklarını ona anlattılar. "Tam buyurduğu gibi olmuştur" dedi. Talebeleri hayretler içinde kaldı.

Alâüddîn-i Attâr (ks.) anlatır: "Dervişlerden biri, birgün bana, kalbin nasıl olduğunu sordu. "Nasıl olduğunu bilmiyorum" dedim. O; "Ben kalbi, üç günlük ay gibi görüyorum" dedi. Bunu üstadım ve efendim Şâh-ı Nakşibend hazretlerine anlattım. "Bu, onun kalbine göredir" buyurdu. Ayakta duruyorduk. Ayağını ayağımın üzerine koydu. Birden kendimden geçtim. Bütün mevcûdatı Arş-ı âlâyı kalbimde bir arada gördüm. Kendime gelince; "Gördüklerini anlat" buyurdu. Anlattım. Bunun üzerine; "Gönül budur. O dervişin sandığı gibi değil. Allahü teâlâya, kalbin yakın olduğu kadar hiçbir şey yakın değildir. Mahlûkların en üstünü, en şereflisi kalbdir. Kalb, bilinmiyen surlarla dolu bir âlemdir, herşeyi kendinde bulundurur. Görüldüğü gibi kalb, herşeyden geniş bir latifedir. Böyle olunca, onu bir kimse nasıl anlayabilir. Bunun için hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ; "Yere ve göğe sığmam, mü'min kulumun kalbine sığarım" buyurdu. Bu, derin sırlardandır" buyurdu.

Alâüddîn-i Attâr hazretleri şöyle anlattı: "Birgün, hocam Behâeddîn-i Buhârî'nin huzûrunda bulunuyordum. O gün hava kapalı idi. Bana; "Öğle namazı vakti girdi mi?" dedi. "Hayır" dedim. "Semâya bir bak" buyurdu. Gökyüzüne bir baktım ki, melekler toplanmış, öğle namazı ile meşgûl oluyorlardı. Gözlerimdeki perde kalkıp bu hâli görünce, bana; "Sen, hâlâ öğle vakti olmamış diyorsun" buyurdu. Hocama verdiğim cevaptan çok utandım, bir müddet bu hâdisenin ezikliğini duydum."

Alâüddîn-i Attâr anlattı: "Hocamız, Emîr Hüseyn'e, kış mevsiminde çok odun toplamasını emr etti. Odun toplama işi bittiğinin ertesi günü, kırk gün devam eden kar yağmaya başladı. Sonra Hâce hazretleri, Hârezme gelmek için yola çıktı. Şeyh Şadî de hizmetinde idi. Hıram nehrine geldiklerinde, suyun üzerinden yürümesini ona emir etti. Şeyh Şâdî korktu. Çekindi. Bir defa daha emr etti. Yine yapamadı. O zaman bir teveccühle ona baktı. Bununla kendinden geçti. Kendine gelince, ayağını suyun üzerine koyup yürüdü. Suya batmadı. Hocamız da arkasından yürüdü. Suyun üzerinden karşıya geçince, Hocam; "Bak bakalım, pabucun hiç ıslandı mı?" buyurdu. Baktığında, Allahü teâlânın kudreti ile, en küçük bir ıslaklık yoktu."

Alâüddîn-i Attâr şöyle anlattı: "Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin vefâtı sırasında Yâsîn-i şerîf okuyorduk. O da bizi dinliyordu. Yarısına gelince, nûrlar gözükmeye başladı. Kelime-i tevhîdi söyleyerek son nefeslerini verdiler."

Alâüddîn-i Attâr anlattı: "Behâeddîn-i Buhârî hazretleri, ömrünün son günlerinde bana kabrini kazmamı emr buyurdu. Gidip, emredildiği gibi kabri kazdıktan sonra huzûruna geldim. Bu sırada, acaba kendilerinden sonra irşâd emrini kime verecekler diye hatırımdan geçmişti. O ânda mübârek başını kaldırıp; "Söyleyeceğimi, Hicaz yolunda söylemiştim. Her kim bizi arzu ederse, Hâce Muhammed Pârisâ'ya nazar etsin" buyurdu. Bu sözü söyledikleri günden sonraki gün vefât etti."

Alâüddîn-i Attâr, hocasını şöyle anlattı: "Hâce Behâeddîn Nakşibend hazretleri o derece fakir idi ki, evlerinde kış günleri namaz kılmak için yere serecek birşey bulunmadığından, eski bir kilim serip, onun üzerinde namaz kılarlardı. Maişetlerine bir çekirdek bile haram karıştırmazlardı. Kendilerinin ve aile efradının helâlden yemesine çok dikkat ederdi. Şüphelendiği herhangi bir şeyden uzak dururlardı. "İbâdet on kısımdır. Dokuzu helâl rızık aramaktır. Diğer kısmı, sâlih ameller ve ibadetlerdir" buyurulan hadîs-i şerîfi bildirirlerdi. Fakir olmalarına rağmen, lütuf ve keremleri bol olup, cömert idiler. Bir kimse bir hediye getirse, mümkünse getirilen hediyenin iki misli kıymetinde bir hediye verirlerdi. Tanıdığı veya tanımadığı bir kimse evlerine ziyârete gelse, güleryüzle karşılar, nezâketle yol gösterir, evlerinde ne bulunursa ikram ederlerdi. Misâfirlerine bizzat kendisi hizmet ederdi. Eğer ev soğuk olursa, kendi giyeceğini ve yatağını misâfire verirdi. Misâfirin hayvanı varsa, hayvanın yemîni ve suyunu verirdi. Nafakasını çalışarak te'min ederdi. Bunun için eker, biçerdi. Bir miktar arpa, biraz da hayvan yemi eker kaldırır, bununla geçinirdi. İşinde bizzat kendisi çalışır, bütün işlerini görürdü. Zamanındaki âlim ve sâlihler onun ziyâretine gelip, hâlis ve helâl yemek yiyelim diye onun sofrasında yerlerdi. Her zaman ve her işte sünnet-i seniyyeye uyar ve bilhassa yemek husûsunda Peygamberimize (aleyhisselâm) uymaya çok dikkat ederdi. Çoğu zaman ekmeği kendi pişirir ve sofra hizmetini kendi yapardı. Yemek yerken; "Sofra başında, kendinizi Allahü teâlânın huzûrunda biliniz. O'nun verdiği ni'meti yediğinizi unutmayınız" buyururdu. Cemâat ile toplu

hâlde yemek yerlerdi, içlerinden biri gaflet ile ağzına bir lokma alsa; “Önündeki yemeği, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu unutmadan ye! Allahü teâlâyı hatırla, başka şeyler düşünme. Allahü teâlâ, sana senden yakındır. O’nu düşün” buyururdu. Bir yemek gafletle, öfkeyle veya zorla pişirilse, o yemekten kendisi yemez, yedirmezdi.”

Alâüddîn-i Attâr hazretleri buyurdu ki:

“Hakîkat, zenginliğin gösterişinden korkmak ve titremek gerektirir. Zenginlik taslamamalı, Allahü teâlânın verdiğine şükretmelidir.”

“Evliyâ ile sohbet, aklın artmasına sebeptir.”

“Evliyânın mezarlarını ziyâret eden, kabirdeki zâtın büyüklüğünü ne kadar anlamış ise ve o velîye ne düşünce ile teveccüh etmiş, ya’nî kalbini ona bağlamış ise, ondan o kadar feyz alabilir. Kabir ziyâretinin faydası çok olmakla beraber, evliyânın rûhlarına teveccüh edebilen kimse için uzaklık zarar vermez.”

“Bu yola taklid ederek girenin, birgün hakîkate kavuşacağına kefil olurum. Hocam Behâeddîn-i Buhârî, bana kendilerini taklid etmemi emr ettiler. Onları taklid ettiğim ve hâlen etmekte olduğum her şeyde, onun eser ve neticesini görüyorum.”

“Nefsi terbiye etmekten maksad, bedenî bağlılıklardan geçip, rûhlar ve hakîkatler âlemine yönelmektir. Kul, kendi istek ve arzularından vaz geçip, Hakkın yoluna mâni olan bağlılıkları terketmelidir. Bunun çâresi şöyledir: “Kendisini dünyâya bağlayan şeylerin hangisinden istediği ân vazgeçebiliyorsa, bunun maksada mâni olmadığını anlamalıdır. Hangisini terkedemiyorsa ve gönlünü ona bağlı tutuyorsa, onun Hak yoluna mâni olduğunu anlamalı ve o bağlılığın kesilmesine çalışmalıdır. Bizim hocamız Şâh-ı Nakşibend, o kadar ihtiyâtlı idi ki, yeni bir elbise giyse; “Bu elbise falan kimsenindir” diyerek, onu emânet gibi giyerlerdi.”

“Kalbe anî olarak gelen çeşitli vesveseler ve telkinler, insanın kemâline mâni olmaz. Ancak, kalbe yerleştirmemelidir. Kalbe gelen bu vesveseleri tamâmiyle uzaklaştırmak imkânsızdır. Ba’zı âlimler; “Kalbe yerleşmediği müddetçe, onların hiçbir kıymeti yoktur” dediler. Eğer kalbe yerleşirse, feyz yollarını keser. Bunun için batın hâllerini murâkabe etmelidir.”

“Aradaki mesafe ne kadar çok olursa olsun, talebe, hocasına durumunu ma’nevî yol ile arzetmelidir ki, gafletten kurtulabilsin.”

“Bir âlimi ve evliyâyı ziyâret etmekten maksad, Allahü teâlâya yönelmektir. O büyüklerin rûh-ı şerîflerini tam bir yönelme ile ziyâret, cenâb-ı Hakkın rızâsına kavuşmaya vesiledir. Nitekim görünüşte halka tevâzu, hakîkatte Hakka tevâzudur. Çünkü insanlara tevâzu göstermek, Allahü teâlânın rızâsı için ise makbûldür.”

Seyyîd Şerîf Cürcânî, Muhammed Pârisâ, Ya’kûb-i Çerhî gibi âlimler ve velîler Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin talebesidir. Bunlardan başka pekçok kimseler, onun vasıtasıyla hidâyete kavuştu, başkalarını yetiştirecek irşâd makamlarına yükseldi.

Vefâtlarından evvel, talebelerinden biri şöyle bir rü’yâ gördü: “Büyük bir otağ kurulmuş. Otağda Peygamber efendimiz de bulunuyordu. Alâüddîn-i Attâr hazretleri ile hocası Behâeddîn-i Buhârî hazretleri de otağın yanında duruyor ve içeri girip Peygamber efendimizi görmek istiyorlardı. Bir ara Behâüddîn-i Buhârî içeri girdi ve bir müddet sonra sevinç ile çıkarak buyurdu ki: “Bize, kabrimizin 100 fersah mesafesine defnedilecek her müslümana şefaat etmemiz ihsân edildi. Alâüddîn-i Attâr’a da 40 fersah mesâfedekilere şefaat ihsân edildi. Bizi sevenlere ve ihlâs ile bağlılık gösterenlere de, bir fersah mesafede olanlar ihsân edildi.” (Bir fersah altı kilometredir.)

Talebelerine birgün vasıyyet ederek buyurdu ki: “Birbirinize sığının! Her işte yolunuz, dînî ölçülere bağlılık olsun! Ölçüleri yerine getirmek azminden dönmeyiniz! Sohbet mühim sünnettir. Bu sünnete riâyet edin, umûmî ve husûsi şekilde ona devam ediniz! Eğer bu yolda sebat ve istikâmet gösterirseniz, bir ânda büyük derecelere kavuşursunuz. Hâlinizin dâima yükselişte olması lâzımdır.”

802 (m. 1400) senesinde, bel ağrısıyla başlayan bir hastalığa yakalandı. 2 Receb Perşembe günü yatağa, yattı.

Talebelerinden Şeyh Safiyyüddîn anlattı: “Hocam, hayatlarının sonunda ve yakınlarının huzûrund; bu fakîr hakkında buyurdu ki: “Yirmi yıldan fazla bir zamandır Safıyyüddîr ile aramızda, Allahü teâlânın rızâs için olan bir dostluk vardır. Elbette bu dostluk bozulmaz.” Ben orada olmadığım birgün de; “Ondan

râzıyım. Allahü teâlânın Resûlünün, Eshâb-ı kirâmından râzı oldukları gibi” buyurmuşlar.”

Alâüddîn-i Attâr, vefâtına yakın buyurdu ki: “Allahü teâlânın inâyeti ve Hâce Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin himmeti ile, müsâade edilseydi, bir nazarda bütün insanları vilâyet mertebesine kavuştururdum. En önce Allahü teâlânın ezelî inâyetini görmek ve bundan ümitli olmak lâzımdır. Bundan bir ân gâfil kalmamalıdır. Dâima muhtaç olduğunu düşünmelidir. Allahü teâlânın küçük bir gadabını çok büyük görmeli, titremeli ve çok korkmalıdır.”

Son hastalıklarında, Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin rûhâniyeti ile hayli sohbet etti. Buyurdu ki: “Dostlar ve azîzler hep gitti. Ba’zıları da arkalarından gitmek üzeredir. Elbette o âlem, bu âlemden üstündür.” Bundan sonra bir ara bahçedeki yeşilliğe gözleri takıldı. Yakınlarından biri; “Ne güzel sebzelik” deyince; “Toprak da güzeldir. Bu âleme hiç meylimiz olmamıştır. Dostların gelip bizi bulamayınca, gönülleri kırık dönmelerinden başka kederimiz yoktur” buyurdu. Receb ayının yirmisine rastlayan Çarşamba gecesi, son nefesinde “La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah” diyerek vefât etti. Vefât ettiği gece, sevenlerinden biri onu rü’yâsında gördü. Buyurmuş ki: “Allahü teâlânın bize verdiği ni’metler ve ihsânlar, yazı ile, söz ile anlatılamaz. Bunlardan en küçüğü şudur ki: kabrimin kırk fersah uzaklığına defnedilmiş olanların, benim şefaatim ile affolunacağı, mağfiret buyurulacağı bildirildi”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se’âdeti Ebediyye sh. 410-983

2) Hadâik-ül-verdiyye sh. 144

3) Nefehât-ül-üns sh. 428

4) Reşehât (Osmanlıca) sh. 162

5) Hadîkat-ül-evliyâ sh. 70

6) Makâmât-ı Nakşibendiyye sh. 180, 182

7) Behcet-üs-seniyye sh. 16

8) İrgâm-ül-merid sh. 60

9) Reşehât (Arabî) sh. 67

10) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 166

ALÂÜDDÎN TÛSÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Kelâm ve usûl ilimlerinde de âlim idi. İsmi, Ali bin Muhammed’dir. Alâüddîn lakabı verildi. Tûsî, Betârkânî ve Rûmî nisbet edildi. İran’da Tûs taraflarında doğan Alâüddîn Ali Tûsî, 887 (m. 1482) yılında Semerkand’da vefât etti.

Gençliğinde İran ve Horasan taraflarında, Mâverâünnehr’de ilim tahsil etti. Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri kıymetli din bilgilerini öğrenip aklî ve naklî ilimlerde yetişti. Anadolu’da ilme hürmetkar, âlime ta’zimkâr olan Osmanlı sultanlarının varlığından haberdâr oldu. Onların hizmetinde bulunmayı arzu etti. Alâüddîn Tûsî’nin tahsilini bitirdiği sıralarda, Osmanlı Devleti’nin başında Fâtih Sultan Mehmed Hân’ın babası Sultan İkinci Murâd Hân bulunmaktaydı. Anadolu’ya gelip Osmanlı ulemâsıyla sohbet etti. Sistemli çalışması, engin bilgisi, üstün zekâ ve kabiliyeti, karşısındakini ikna ve ta’lim kudreti, bilgisinden aldığı güçten kaynaklanan ilmî cesâreti ve öğretme gayretleriyle Osmanlı ulemâsının takdîr ve muhabbetini kazandı. Çeşitli memleketlerdeki üstün ilim sahibi ve kabiliyetli kimselere büyük imkânlar sağlayarak, teşvik edip memleketine çekmek için çırpınan Sultan Murâd Hân, ayağına kadar gelmiş olan Alâüddîn Tûsî’yi kaçırmadı. Bursa’daki Sultaniye Medresesi’ne, günlük elli akçe (5,7 gr. altın) yevmiye ile başmüdderis ta’yin etti. Kısa zamanda Osmanlı ulemâsı arasında meşhûr olan Alâüddîn Tûsî, fetihten sonra İstanbul’da açılan sekiz medreseden biri olan Zeyrek Medresesi’ne günlük yüz akçe (11,4 gr. altın) yevmiye ile müderris ta’yin edildi. Alâüddîn Tûsî ile birlikte Hocazâde ve Abdülkerîm Efendi’ye de birer medrese verilip, diğer beş medrese de, devrin mümtaz müderrislerine ihsân edildi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, Alâüddîn Tûsî’ye yevmiyesi hâricinde, İstanbul civarında bir yer olan Müderris köyünü mülk olarak verdi. Bugünkü Zeyrek Câmii’nin yanında, kırk odalı bir binadan müteşekkil olan Zeyrek Medresesi’nde birçok âlim ondan ilim öğrendi. Fâtih Sultan Mehmed Hân da, zaman zaman bu medreseye gelir, Alâüddîn Tûsî’nin derslerini dinler,

anlatılanlardan çok memnun olarak ayrılırdı. Medreseyi bir ziyâretinde, Alâüddîn Tûsî'ye hil'at (pâdişâhların taltif için verdikleri elbise) ve onbin akçe (1,142 kg. altın), talebelerin herbirine de beşyüz akçe (57,1 gr. altın) hediye ederek, onları taltif ve teşvik etti.

Alâüddîn Tûsî'nin ilmî kudreti, münâzara kabiliyeti, dînî gayreti gibi husûsiyetlerinden dolayı, ona karşı üstün bir muhabbet ve hürmet besleyen Fâtih Sultan Mehmed Hân, İstanbul'da yaptırdığı, bugünkü Fâtih Câmii civarındaki Semâniye medreselerinden birine müderris ta'yin etti. Daha sonra Edirne'deki Üç Şerefeli Medresesi'ne, müderris ta'yin etti. Fâtih Sultan Mehmed Hân, âlimlerin çalışmasına, sapıklıkların ortadan kaldırılıp, doğru bilgilerin hak delîllerle isbât edilerek ortaya çıkarılmasına, Allahü teâlânın dîninin doğru olarak öğrenilip öğretilmesine büyük ehemmiyet verirdi. Bu yüzden; felsefeci İbn-i Sina'nın sapık fikirlerine cevap veren İmâm-ı Gazâlî'nin (radıyallahü anh) yazdığı "Tehâfet-ül-felâsife" adlı eserine reddiye yazmak gibi bir sapıklığa düçâr olan Endülüslü felsefeci İbn-i Rüşd'ün fikirlerinin bozukluğunun ortaya çıkarılmasını istedi. Bu işle Alâüddîn Tûsî'yi ve Hocazâde'yi vazîfelendirdi. Hocazâde dört ay sonra, Alâüddîn Tûsî altı ay sonra bir eser yazarak, İbn-i Rüşd'ün; "Akıl îmândan üstündür" sözüne karşı, İmâm-ı Gazâlî'nin (radıyallahü anh); "Îmân akıldan üstündür" sözünün doğruluğunu isbât ettiler. Eserler, zamanın en büyük âlimlerinden müteşekkil bir hey'et tarafından tetkik edildi. Hocazâde'nin eserini, maksada daha uygun, takdîre daha lâyık buldular. Alâüddîn Tûsî, bu hâdiseden sonra, Anadolu'da kendini geçen büyük âlimlerin yetiştiğini görüp, üzüldü. Bu üzülmesini kendisi için bir eksiklik sayıp, nefsini terbiye etmek için ehil bir kimse, bir Allah dostu aramak niyetiyle yola çıktı. Talebesi Abdullah-i İlâhî ile birlikte, İran'da Kirman taraflarına gitti. Fâtih Sultan Mehmed Hân, onun ayrılışına çok üzüldüysede, mâni olamadı. Doğup büyüdüğü yerlerde de hizmet etmek istedi. Tebrîz'e gitti. Kirman'da bir medresede ilim öğretti. Daha sonra Mâverâünnehr taraflarına gitti. Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr hazretlerinin sohbet halkasına dâhil olup, tasavvuf yoluna girdi. O mübârek insanın üstün nazarları, feyz ve nûrları ile olgunlaştı. Kalbinden dünyâ sevgisi, şan ve şöhret hissi gibi uygunsuz şeyleri tamamen çıkarıp, attı. Allahü teâlânın dinine ve kullarına, yalnız O'nun rızâsı için hizmet etmek düşüncesi kalbinde yerleşti. Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdıktan sonra Semerkand'da vefât etti.

Alâüddîn Tûsî'nin talebeleri arasında; İkinci Bâyezid Hân devri şeyhülislâmlarından Abdülkerîm Efendi ve evliyânın meşhûrlarından Abdullah-i İlâhi gibi büyükler de vardır.

Yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır: İmâm-ı Gazâlî ve İbn-i Rüşd arasındaki ayrılıklar ve İmâm-ı Gazâlî'nin (radıyallahü anh) üstünlüğü hakkında Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın emriyle yazdığı "Ez-Zâhire", Teftâzânî'nin (radıyallahü anh) "Telvîh"ine haşiye, Seyyîd Şerîf Cürcânî hazretlerinin "Mevâkıf"ının şerhleri üzerine haşiyeleri ve değişik mevzûlarda birçok eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık tercümesi (Mecdî Efendi), sh. 117

2) Fevâid-ül-behiyye sh. 145

3) El-A'lâm cild-5, sh. 9

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 185

5) Keşf-üz-zünûn sh. 497, 513, 825, 1144, 1479, 1856, 1892

6) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 737

ALİ BİN ŞİHÂB

Evliyânın büyüklerinden. Doğum târihi bilinmemektedir. Allahü teâlânın dostlarının büyüklerinden olan Ali bin Şihâb, 891 (m. 1486) senesinde vefât etti. Nesebi dördüncü dedede Tilmsân sultânı Ebû Abdullah'a, sonra da Seyyid Muhammed bin Hânefiyye'ye ulaşır. Seyyid idi. Ali bin Şihâb, Kerâmet ve harikulade hâller sahibi olup, feyz ve nûrları her tarafa yayıldı.

Ali bin Şihâb, vera' sahibi idi. Şüphelilerden çok sakınırdı. Değirmene gittiğinde, kendisinden önce un öğütülmüş ise, taşı kaldırır, başkalarının un kalıntılarını temizler, bunları toplayıp hamur yapar, sonra hayvanlara verirdi. Daha sonra kendi buğdayını öğütürdü. Başkalarına âit tarlanın otundan ve ekininden beslenmiş olmaları ihtimâliyle, vefâtına kadar, ekini ve otu bol olan yerlerin kuşlarından yemedi. Çok vera' sahibi olması sebebiyle, arının yaptığı balı da yemedi. Sebebini soranlara; "Bahçe sahiplerini, bahçelerindeki şeftali, zerdali

v.s. ağaçlarından arıları kovarken gördüm. Onların çiçeklerinden alıp yemelerine müsâade etmiyorlar. Allahü teâlâ, başkalarının rızâsı olmadan, onların arazisinde, inek otlatmayı haram kıldı. Hem rızâları dışında ineği otlatacaksın, hem de sütünü sağıp içeceksin, böyle şey olmaz” buyurdu.

Ali bin Şihâb, çocuklara ders okuturdu. Bu sebeble, ne onlardan, ne de babalarından hiçbir şey almadı. Kıtlık zamanı günlerce aç kaldığı hâlde, kimseden birşey kabûl etmedi. Kendisine getirilen hediyeleri, dul ve yetimlere dağıttı. Dergâhının duvarına asılı bir heybesi vardı. Fazla gelen ekmek parçalarını oraya koyardı. O sepet hergün dolardı. Yanında yüz kadar talebesi vardı. O ekmekleri, küçük sepetler içerisinde akşam talebeleri ile şehre gönderir, oranın fakirlerine dağıttırırdı. Kıtlık günleri bittikten sonra, yine o fakirlere; bakla, peynir, gibi şeylerle yardım etmekten geri durmadı.

Ali bin Şihâb, zâlimlere yardımcı olduklarını tahmin ettiği kimselerin hiçbir şeyini alıp yemezdi. Birgün kendisine, birisi yemek getirdi. Getirilen yemeği yemedi Getiren kişi; “Efendim bu helâldir. Alnımın teri ile kazandım” deyince; “Ben terazisini tutanın, hangi tarafın ağır bastığını ihlâsla gözetmeyenin yemeğini yemem” buyurdu.

Şeyh-ül-İslâm Zekeriyyâ el-Ensârî şöyle anlatır: “Ali bin Şihâb, Câmi’ul-Ezher’de benim yakın arkadaşım idi. Çok çalışma husûsunda, gündüzleri oruç tutmada, geceleri Kur’ân-ı kerîmin yarısını namazda okumada ikimiz örnek gösterilirdik. Fakat o, vera’da benden çok ileride idi. Mısır’ın yemeğini yemedi. Başkasının Nil’den taşıyıp getirdiği suyu içmedi. Kendisinin bir kabı vardı. Onu alır, Nil nehrine gider, doldurur getirirdi. Bir gece, getirdiği suyu biz içip bitirdik. Su sanıp, testiyi alıp baktığında boş çıktı. Hiçbir şey demedi ve tebessüm etti.

Ali bin Şihâb, “El-Minhâc,” “Eş-Şâtıbiyye”, “El-Minha” adlı eserleri okudu. Âdeti olduğu üzere, annesi ona; şekerli ve tahinli olan ekmek getirirdi. Bu, onun gıdası idi. Annesi daha sonra onun çamaşırlarını yıkamak istedi. Oğlunun bülûğ çağına geldiğini anlayıp; “Yavrum, bu belde ehlinden sana zarar gelmesinden korkarım. Gel seni, kendi memleketinden olan birisi ile evlendireyim” dedi. O da mes’eleyi bana açtı. Ben de ona; “İstihâre yap. Allahü teâlâdan hayırlısını iste” dedim. O, annesine çok itaatkâr olduğu için, onun emrini dinledi. Annesi, tek başına çuvalları merkebe yükleyebilen güçlü-kuvvetli bir kadın idi. Ali bin Şihâb; “Ben, ilmi ve ahlâkı anamdan öğrendim” buyururdu.”

Ali bin Şihâb şöyle anlatır: “Ben küçük yaşta iken, babam vefât etti. Annemin yanında, onun terbiyesi ile büyüdüm. Ücretle köylülerin hayvanlarını otlatmaya başladım. Bu işimle yiyeceğimi te’min ettim. Hayvanları güderken, bir yandan da Kur’ân-ı kerîmi ezberlerdim. Birgün, oradan geçmekte olan bir derviş benim yanıma gelip; “Yavrum, beni iyi dinle! Annene danış, Mısır’a git, orada ilim öğren” dedi. Eve gelince, anneme durumu anlattım. O da anlattıklarımı uygun gördü ve bana dört ay kadar yetecek azık hazırladı. Onu alıp yola çıktım. İlim tahsilimi tamamlayıp yanına dönünceye kadar, bütün ihtiyâcımı gönderdi.”

Talebelerinden birisi şöyle anlatır: “O, vefâtına kadar hiçbir kimsenin gıybetini yapmadı. Bundan uzak durdu, ömrü boyunca boş durduğu ve lüzumsuz bir işle meşgûliyeti olmadı. İbâdet ve insanlara faydalı işlerle meşgûl oldu. O, geceleyin biraz uyur, sonra kalkar abdest alır, namaz kılardı. Daha sonra büyükçe bir kap alır, su doldurulması gereken yerleri doldurur, bir taraftan da Kur’ân-ı kerîm okurdu. Bu hâli, sabah namazına kadar devam ederdi. Çok kere, bu zaman zarfında Kur’ân-ı kerîmin yarısını okumuş olurdu. Dergâh, câmi ve o civardaki yolculara âit olan sebilleri su ile doldururdu. Hattâ hayvanlara âit su içme yerlerine de su koyardı. Sonra câmideki abdest alma yerlerinin suyunu doldururdu. Temizlenmesi gereken yerlerin temizliğini yapardı. Bütün işleri bitirdikten sonra, dergâhın damına çıkar, Allahü teâlâdan af diler, tesbih okurdu. Daha sonra sabah ezanını okur, iner câmiye girerdi. Sabah namazının sünnetini kılar, sonra da talebeleri ile birlikte kırâatine uygun Kur’ân-ı kerîm okurdu. Bunu bitirince, cemâate namaz kıldırırdı. Namaz bittikten sonra, güneş doğuncaya kadar tekrar Kur’ân-ı kerîm okurdu. Bu vakitte mektep çocukları gelirdi. Onlara, ikindi vaktine kadar ders okuturdu. Sonra tekrar abdest alma yerlerinin suyunu doldururdu. Bu işten sonra, dergâh kapısının yanındaki dükkânı açar, zeytinyağı, bal, pirinç, biber gibi şeyler satar, halkın bu tür ihtiyâcını da karşılar, gün batmadan evvel işini bitirirdi. Sonra da ezan okur, cemâate akşam namazını kıldırırdı. Namazdan sonra, yatsı namazına kadar Kur’ân-ı kerîm okurdu. Yatsı namazını kıldıktan sonra, Ali bin Şihâb evine gider, bir miktar istirahat ederdi. Sonra tekrar aynı işleri yapmaya başlardı. Hanımı onun bu hâline acıyıp; “Efendi, bir

gece olsun kendine dinlenecek bir zaman ayırmaz mısın?" diye sorunca; "Biz buraya dinlenmek için gelmedik" buyururdu.

Ali bin Şihâb, birine birşey satıp da alacağı parada şüpheye düştüğünde, o parayı almaz, müşterinin istediği şeyi ona verir, ihtiyâcını karşılar, "Al, dilediğin gibi kullan, bizden yana helâl olsun" derdi. Müşteri malı alır, bunu kendisini sevdiği için yapıyor zannederdi.

Muhammed en-Nâmûlî şöyle anlatır: "İbrâhim el-Matlûbî, talebeleri ile birlikte, incir mevsiminde inciri bol bir yere geldiler. Oranın halkı, kendilerine misâfir olmalarını, bol bol incir ikram etmek istediklerini söylediler. Talebeler de incir yemek arzusunda idiler, İbrâhim el-Matlûbî; "Biz inciri Ali bin Şihâb'ın beldesinde yiyeceğiz" deyip, orada kalmadı ve yola koyuldular. Talebelerin aklına, incir yetişmeyen bir yerde nasıl incir yenir düşüncesi geldi. Nihâyet Ali bin Şihâb'ın beldesine geldiler. Ali bin Şihâb gelenleri karşılayıp, içeriye buyur etti ve önlerine, içinde incirin en güzeli olan büyük bir sepet koydu. Talebeler hocalarından, daha önce içlerinden geçen düşünce sebebiyle özür dilediler ve tövbe ettiler."

Ali bin Şihâb, ekin ekme zamanında, tarlasına ektiği buğday için bir sınır çizerdi. Sınırın dışında kalan yere de bakla ekerdi. Bakla ile buğday arasındaki sınırda yetişenleri almaz, halka bırakırdı. Bulunduğu beldede sıcakların çok olması sebebiyle, ekini gece biçerlerdi. Ali bin Şihâb, ekin biçmeye giderken abdest ibriğini de yanında götürürdü. Gece ekin biçip sabah namazı vakti girince, işi bırakır, abdest alıp namaza dururdu. Namazını biraz uzatırdı. Ortağı, bu gecikmeden biraz sıkılırdı. O da haliyle bunu anlar ve; "Haram yoldan kazanılan her yiyecek haram olur" derdi.

Oğlu şöyle anlatır: "Babam; "Helâl lokma ile beslenen bedeni toprak çürütmez" buyurdu. Onun bu sözüne ba'zı kimseler i'tirâz edip, bu durumun Peygamberlere ve şehîdlere mahsûs olduğunu söylediler. Bir müddet sonra babam vefât etti. Aradan yirmibir sene geçti. Babamın söylediği söze yine i'tirâz edenler oldu. Sözünün doğru olup olmadığını anlamak için, gidip kabrini açtılar. Onu, ilk gün koydukları gibi bembeyaz bir kefen içinde buldular. İnkarcılar tövbe ve istiğfar edip, Allahü teâlâdan af dilediler."

Ali el-Iyâşî, Ebü'l-Abbâs'ın talebelerinden idi. Bir gece Ali bin Şihâb'ın dergâhında geceledi. O gece Ali bin Şihâb'ı, kabrinde Kur'ân-ı kerîm okurken gördü. Meryem sûresinden başlayıp, Rahmân sûresine kadar okudu. Sabah, tan yeri ağarırken okumayı bıraktı. Ali el-Iyâşî, durumu orada bulunanlara anlattı. Onlar da; "Evet! O, Ali bin Şihâb'dır" dediler.

Ali bin Şihâb, vefâtından az önce; "Kabrimi belli etmek için bir nişan koymayınız. Beni, şu kubbeli yerin arkasına defnediniz" diye vasıyyette bulundu.

Oğlu Şeyh Abdürrahmân şöyle anlatır: "Babamın vefâtı yaklaştığında, Abdülazîz ed-Dirînî'nin "Tehâret-ül-kulûb" kitabını istedi. Onda yazılı zâtların vefât ediş hâllerinin okunmasını istedi. Bir müddet dinledikten sonra, derin ve hüzünlü nefes aldı ve; "Onlar, kâfileler hâlinde atlarla geçip gittiler. Biz ise, topal bir merkep ile onları ta'kibe çalışıyoruz." buyurdu. Bir aralık dilinde ba'zı kabarcıklar çıktı. Ev halkından birisinin; "Vallahi bu dil bu hâle gelmemeli idi. Zira o, geceler boyu Kur'ân-ı kerîm okudu, hatim indirdi" dediğini duyunca; "Onun sözlerini duymamış olayım. Eğer o, hesab verme husûsunda benim bildiğimi bilseydi, öyle söylemezdi" buyurdu.

Oğlu Hıdır da şöyle anlatır: "Babam Ali bin Şihâb Kâhire'ye geldiğinde, yanında ekmek çantası ve su ibriği olurdu. İbriğini Nil nehrinin temiz bir yerinden doldurur, ekmeğini yer ve suyunu içerdi. Bir kere olsun bana âit olan ekmekten yemedi."

Muhammed bin Abdürrahmân, bir bahar mevsiminde Ali bin Şihâb'ın bulunduğu bölgeye gelip zirâatle meşgûl oldu. Anbarlar yaptırdı ve oldukça fazla masraf yaptı. Oradan ayrılacağında, işini yürütmek ve anbarları teslim işi için emîn birisini aradı. Köylüler, Ali bin Şihâb'dan daha emîn kimsenin olmadığını söylediler. Muhammed bin Abdürrahmân gidip, işini kendisine havale etmek istediğini Ali bin Şihâb'a söyledi. Fakat o kabûl etmedi. Muhammed bin Abdürrahmân da çok ısrar ederek, işlerini ve anahtarları ona teslim etti. Ali bin Şihâb da bu ısrar üzerine onu kırmayıp, işlerini teslim aldı. Bir zaman sonra, tarladaki kavun ve karpuzlar oldu. Onları topladı ve bir yere koydu. Zamanı biraz geçince, telef olmasın diye satmak istedi. Tellâl tutup ilân etti. Alan olmadı. Telef olan bu malları kendi hesabına yazdı. Sonra hayvanlara verilen otların dağılışını günü gününe bir yere yazdı. Hangisine ne kadar yem verildiğini ve neler verileceğini tesbit etti. Hasta olanları da yazdı. Birçok işi yapıp, hesabını tuttu. Nihâyet malların sahibi olan Muhammed bin Abdürrahmân geri döndü. Yapılan işleri, tutulan hesapları görünce, Ali bin Şihâb'ın ayaklarına

kapandı ve; “Efendim, af buyurunuz. Sizin gibi bir zâtı kendime vekîl yapıp işimde çalıştırdım” deyip, özür diledi.

Ali bin Şihâb, ba’zan mushaf yazardı. Bundan aldığı hediye ile ihtiyâcını giderir, fazlasını da dul kadınlara ve fakirlere dağıtırdı, İlmi eserler de yazdı. Yazarken Kur’ân-ı kerîm de okurdu. Okuması, yazdığı eserde bir yanlışlık yapmasına sebep olmazdı. Hatasız ve çok güzel bir şekilde yazardı.

Ali bin Şihâb, ba’zan süt ve sulu yemekleri hasta kimselerle birlikte oturup yer ve; “Bunlar, gönlü kırık kimselerdir” buyururdu.

Talebeleri; “Biz onu, yaz olsun, kış olsun, gündüzleri uyurken görmedik. O; “Gündüzler, uyku için yaratılmadı” buyururdu diye naklettiler.

Şöyle anlatılır: “Hac dönüşü, insanlar onu karşılamaya çıktılar. İkindi vakti idi. O, hemen dergâhın damına çıkıp ezân-ı Muhammedîyi okudu. Sonra inip, namaz kıldırdı. Namazdan sonra da etrâfı temizlemeye, abdest alma yerlerinin sularını doldurmaya başladı. Daha evine gitmeden, bu işlerini yapıp bitirdi. O geceden i’tibâren, önceki âdeti üzere, hiç aksatmadan sebilleri, doldurmaya devam etti. Başkalarının hac dönüşü günlerce dinlendiği, boş durduğu gibi yapmadı ve; “Vakit, keskin bir kılıçtır” buyurdu. Hacdan döndükten sonra, ağlaması ve hüznü daha da fazlalaştı. Vefâtına kadar hep bu hâl üzere yaşadı.”

Nûreddîn eş-Şûnî, Ali bin Şihâb’a çok benzerdi. Bedeni, yüzü, sakalı ve çalışması hep onu andırırdı. Bu benzerliği sebebiyle, çok kimseler Câmi’ul-Ezher’e onu görmeğe giderlerdi. Nûreddîn eş-Şûnî vefât ettiğinde, rü’yâda görüldü ve; “Bu gece Ali bin Şihâb yanıma geldi ve bana; “Mekânın hoş olsun. Herhangi bir ihtiyâcın olursa beni çağır, hemen gelirim” diye söyledi” dedi.

Ali bin Şihâb, Kâhire’den dönüşünde birisi ile yol arkadaşı oldu ve ona ne iş yaptığını sordu. O da, müezzin olduğunu söyleyince; “Yerine ayrılırken birini vekîl bıraktın mı?” diye sordu. O da, bu suâli önemsemeyip; “O iş kolay, hâlledilir” deyince, Ali bin Şihâb, onun bu sözünün artık ayrılmayı îcâb ettirdiğini ve kendisiyle yol arkadaşlığı yapamıyacağını söyleyip, ondan ayrıldı.

Berhâmi denilen ba’zı kimseler, ateş yemek, ateşe girmek, dil üzerinde kılıç gezdirmek gibi işler yaparlardı. Bunlar Ali bin Şihâb’ın beldesine gelince, o bunlara mâni olup; “Yaptığınız bu işlerin dînimizdeki yerini gösterin ve Hocam İbrâhim ed-Düsûkî’den böyle bir haber söyleyin” dedi. Onlar cevap veremediler. O gece Berhâmîler, rü’yâ’da İbrâhim ed-Düsûkî’yi gördüler. Onlara; “Hepiniz Ali bin Şihâb’ın sözünü dinleyiniz. Ben, Hulefâ-i râşidînin (dört büyük halifenin) ve müctehid imamların çizdiği hidâyet yoluna aykırı olan her işe karşıyım” dedi. Sabah olunca, hepsi yaptıklarına pişmân oldular ve tövbe ettiler. Ali bin Şihâb da onlara; “Eğer hocam İbrâhim ed-Düsûkî’nin bu işte rızâsı olduğunu bilseydim, sizden önce ben yapardım” dedi.

Ali bin Şihâb, namaz için evinden çıktığında, onu gören namaz kılmayan kimseler bir yere gidemeyip, onun heybetinden namaza koşarlardı.

Ali bin Şihâb, bir yere oturup, oyun ve boş şeylerle vakit geçiren köylüleri görünce; “Yavrularım, ömür çok kısadır. Oyun ve eğlence zamanı değildir. Yakında yaptıklarınıza pişman olursunuz” diye nasihat ederdi.

Ali bin Şihâb, seyyid idi. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) soyundan olduğunu açıklamazdı ve; “Neseble öğünmek doğru değildir. Kişi, iyi amel sahibi olmalıdır. Önceleri bir köle olan Selmân-ı Farisi ve Bilâl-i Habeşî (r.anhümâ) Resûlullahın emrine girince, O’nun sohbetinde şanları ne kadar üstün oldu” buyurdu.

Kendisini Nûreddîn (dînin nûru) ismi ile çağırdıklarında; “Beni, babamın koyduğu Ali ismi ile çağırınız” buyururdu.

Ali bin Şihâb buyurdu ki: “Ben, birinin çok ibadetine değil, Allahü teâlâdan korkusunun çokluğuna ve bir de nefsi ile olan mücâdelede onu hesaba çekişine bakarım.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabâkât-ül-kübrâ cild-2 sh. 109

ALİ KUŞÇU

Fâtih devri kelâm ve fen âlimi. İsmi, Ali bin Alâüddîn bin Muhammed'dir. Babası, Uluğ Bey'in doğancıbaşısı olduğu için, Kuşçu lakabıyla meşhûr oldu. Doğum târihi bilinmemekte, dokuzuncu asrın başlarında Semerkand'da doğduğu kabûl edilmektedir. 879 (m. 1474) senesi Şa'bân ayında İstanbul'da vefât etti. Kabri, Eyyûb Sultân türbesi yanındadır.

Uluğ Bey'in hükümdârlığı sırasında, Semerkand'da dinî öğrenimini tamamladı. Küçük yaşta, matematik ve astronomiye karşı aşırı bir ilgi duydu. Devrin en büyük âlimleri olan; Uluğ Bey, Bursalı Kâdızâde Rumi, Gıyâseddîn Cemşid ve Mu'înüddîn Kâşî'den astronomi ve matematik dersleri aldı. Bu büyük âlimlerden aldığı ilimlerle yetinmeyip, daha fazlasını öğrenme arzu ve isteği ile, kimseye haber vermeden, sinesinde ünlü âlimlerin toplandığı Kirman'a gitti. Kirman'da bulunduğu sırada, aklî ve naklî ilimler üzerinde çalışmalara devam edip, burada "Hall-ül-eşkâl-il-Kamer" (Ay safhalarının açıklanması) risâlesini ve "Şerh-i Tecrîd" adlı eserini hazırladı. Daha sonra tekrar Uluğ Bey'in yanına dönerek, ondan özür diledi ve ay'da eskiden beri açıklanmamış ba'zı yerleri çözmek, îzâh etmek husûsunda yazmış olduğu "Hall-ül-eşkâl-il-Kamer" adlı risalesini takdim etti. Uluğ Bey, bu risaleyi okuyup inceledikten sonra ona; "Bu konuda cidden iyi bir tahsil yapmışsın" diyerek iltifâtta bulundu. Ali Kuşçu, sonra Uluğ Bey'in yaptırmakta olduğu meşhûr rasathânenin tamamlanmasına me'mûr olundu.

Ali Kuşçu Kâdızâde Rûmî'nin vefâtı üzerine, Uluğ Bey tarafından Semerkand Rasathânesine müdür olarak ta'yin edildi. Uluğ Bey'in katledilmesinden sonra, Semerkand Medresesi'ndeki dersleri ile rasathânedeki çalışmalarına son vererek, Semerkand'dan ayrılıp, Tebrîz'e gitti. Tebrîz'de Uzun Hasen ona çok iltifât ve ikramda bulundu. Uzun Hasen onu sulh yapmak için Fâtih Sultan Mehmed Hân'a gönderdi. Fâtih Sultan Mehmed Hân, onun değerli bir ilim adamı olduğunu, kısa bir görüşmeden sonra anladı. Uzun Hasen'in ona gösterdiği ilgi ve alakadan daha fazlasını gösteren Fâtih Sultan Mehmed, kısa bir sürede Ali Kuşçu'nun gönlünü fethetti. Fâtih ona, İstanbul'da kalması için teklifte bulundu. Çünkü onun ilminden faydalanmak istiyordu. Ali Kuşçu bu teklifi kabûl etti. Fakat daha önce üzerine aldığı vazîfeyi yerine getirmek için Fâtihin cevâbını Uzun Hasen'e götürdü. Bu vazîfesini tamamladıktan sonra, seçkin talebeleri ve yakınlarından meydana gelen ikiyüz kişilik bir kâfile ile İstanbul'a geldi. Fâtih Sultân Mehmed Hân, onu Ayasofya Medresesi'ne müderris olarak tâ'yin etti. Bunun yanında, kendi husûsi kütüphânesinin müdürlük görevini de verdi.

Ali Kuşçu'nun, İstanbul medreselerinde astronomi ve matematik ilimlerindeki çalışmaları neticesinde, büyük gelişmeler görüldü. Derslerine İstanbul'un meşhûr âlimleri de katılırdı, İlim sahasında hizmet ve adları ile ün yapmış olan Hoca Sinân Paşa, Molla Lütfî ve Ali Kuşcu'nun oğlu Mirim Çelebi gibi âlimler, onun derelerinde yetiştiler.

Fâtih Sultân Mehmed Hân, uzun Hasen'e karşı çıktığı sefere Ali Kuşcu'yu da götürmüştü. Ali Kuşçu bu sefer esnasında, astronomi ilmine dâir "Er-Risâletü felâhiyye" adlı risalesini yazdı. Ali Kuşçu, yalnız te'lîf eserleri ile değil, çalışma ve yol göstermesiyle devrini aşan büyük bir âlimdir.

Eserleri: Ali Kuşcu'nun eserleri, Astronomi ve matematikle ilgili olanlar; kelâm ilmi ile ilgili olanlar olmak üzere iki kısma ayrılır. Ali Kuşcu'nun yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır:

1- Risale fil-Heye' (Astronomi Risalesi): 862 (m. 1457) yılında Semerkand'da Farsça olarak yazılmıştır. Osmanlı mühendishânesinde, ondördüncü asırda ders kitabı olarak okutuldu.

2 Risaleti'l-Fethiye (Fetih Risalesi): Risale fil-Heye' adlı risalenin Arabcasıdır. Ali Kuşçu, bu eserin son kısmına gök cisimlerinin uzaklıklarıyla ilgili bir bölüm ilâve ederek, Otlukbeli Zaferi'nin bir hediyesi olarak Fâtih Sultân Mehmed Hân'a sunmuştur. Bu eserde, ekliptiğin eğimini hesâb eden Ali Kuşçu, eğimi 23° 30' 17" olarak bulmuştur. Bugün bulunan değer ise 23° 27'dır. Bu iki değer arasındaki küçük fark, Ali Kuşcu'nun astronomideki üstün bilgisini ortaya koyar. Eserin ilaveli ve açıklamalı ilk tercümesi 955 (m. 1548) senesinde Seyyid Ali bin Hüseyn tarafından yapılmış ve Haleb'de bastırılmıştır. Bu esere dâir birçok şerhler yapılmıştır. Bunlardan biri, mühendishâne baş müderrisi Seyyid Ali Paşa tarafından yapılmış olan "Mir'ât-ül-Alem" adlı eserdir. Risale fil-fethiye'nin iki asıl nüshasından biri, İstanbul Rasathâne Kütüphânesi 65/8'de, diğeri ise, Nûr-i Osmaniye Kütüphânesi 2911 numarada kayıtlıdır.

3-Risâle fil-Muhammediyye: Cebire dâir bir eserdir. Fâtih Sultân Mehmed Hân'a takdim etmiştir. Ali Kuşcu'nun, eserin son sayfasındaki imzasından, 877 (m. 1472) senesinde tamamlamış olduğu anlaşılmaktadır. Eserin el yazması, Ayasofya Kütüphânesi 2733 Numarada kayıtlıdır.

4- Uluğ Bey Ziyci Şerhi: Ali Kuşçu'nun astronomi ile ilgili en önemli eseridir. Uluğ Bey Ziyci'ne dâir Farsça bir şerhtir. Eserde ayrıca, yüksek matematik ve astronomi ile ilgili fizikî bilgilere de yer verilmiştir. Eserin iki aslı vardır. Bunların bir tanesi, İstanbul Rasathânesi Kütüphânesi 113 numarada, diğeri ise Râgıp Paşa Kütüphânesi 928 numarada kayıtlıdır.

5-Tecrid-ül-kelam Kelâm ilmine dairdir. İlim dünyâsında, Şerh-i Cedîd (Yeni Açıklama) ismiyle meşhûr olan bu eser, Nasîruddîn Tûsî'nin eserine şerh olarak yazılmıştır. Eserde konu ile alâkalı olarak, Ali Kuşcu'nun kendi görüşlerine de yer vermesi, esere ün kazandırmıştır. Bu eser, ilk olarak Tebrîz'de basılmıştır. Eserin aslı, İstanbul Üniversitesi Kütüphânesi 82016 numarada kayıtlıdır.

6-Risâle fil-Hisâb: Aritmetik kitabıdır. Üç makaleden meydana gelmiştir. Yıldız hesaplarını içine almaktadır.

Ali Kuşcu'nun ayrıca; Risâle-i Adüdiye, Unkûd-üz-Zevhir fî nâm-il-cevâhir adlı eserleri ve kelâm ilmi ile ilgili eserleri de bulunmaktadır.

1) Şakâyik-i Nu'mâniyye cild-1, sh. 177

2) Zeyl-i Şehâyüt-ı Nu'mâniyye sh. 180

3) Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 3179

4) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 181

ALİ SEMERKANDÎ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde, Ankara'nın Çamlıdere beldesinde yaşayan evliyânın büyüklerinden, 720 (m. 1320) senesinde İsfahan'da doğdu. Babasının ismi Yahyâ olup, nesilleri Hazreti Ömer'e (radıyallahü anh) dayanır. Çok zeki ve pek akıllı idi. Küçük yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi ve muhtelif kırâatlere göre okumasını öğrendi. Genç yaşında; tefsîr hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde pek yüksek derecelere kavuştu. Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere, Şam, Kudüs, Irak, Semerkand, Karaman, Çamlıdere gibi pekçok beldelerde, İslâmiyeti öğretmek, emr-i ma'rûf, nehy-i münker yapmak için dolaştı. 862 (m. 1457) senesinde Çamlıdere'de vefât etti. Karaman'da vefât ettiği de söyleniyorsa da o zât başkadır.

Ali Semerkandî, tahsilini tamamladıktan sonra, Mekke-i mükerremeye gitti. Kâ'be-i muazzamada yıllarca imamlık yaptı. Orada, insanların Ehl-i sünnet i'tikâdına uygun bir îmân ile yaşamaları, ibâdetlerini sünneti şerîfe uygun yapabilmeleri için çok çalıştı. Ma'nevî bir işâret ile Medîne-i münevvereye geldi Orada Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) mübârek türbelerinde yedi sene kadar türbedarlık hizmetinde bulundu. Birgün rû'yâsında Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kerîmeleri Hazreti Fâtımâ vâlidemizi gördü. Buyurdu ki: "Yâ Ali! Resûlullahın huzûruna git Seni ma'nevî evlâtlığa kabûl buyuracak!" Ali Semerkandî uyanınca, hemen Resûlullahın mübârek huzûruna koştu. Mübârek kabrinin karşısına geçip, diz üzerinde edeble oturdu. Başını önüne eğerek, murâkabe hâlinde beklemeye başladı. Bir müddet sonra Ravda-i mutahheradan Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm); "Buyur yâ Ali! Seni ma'nevî evlâdım olarak kabûl ettim. Kıyâmete kadar bu mu'cizem bakî kalsın. Yâ Ali! öyle bir beldeye git ki, fakirlikleri sebebiyle beni ziyâret edemiyen ümmetim, seni ziyâret etsinler. Sen benim evlâdım olduğun için, sana yapılan ziyâreti bana yapılmış gibi kabûl ederim" mübârek sözlerini işitti. Bu sözleri, büyük bir zevk ile dinleyen Ali Semerkandî hazretleri, sevincinden ağladı ve cenâb-ı Hakkın verdiği bu ni'metten dolayı şükür secdesi yapdı. Anadolu'ya gitmesi gerektiğini anladı ve hemen harekete geçti.

Ali Semerkandî hazretleri Anadolu'da seyahat ederken, Alanya'ya geldi Birgün denizin kenarında yürürken, ağlayan bir kimseye rastladı. Niçin ağladığını sorduğunda, o kimse; "Yanımda, çok büyük kıymeti olan bir incim var idi. Onu denize düşürdüm. Bunun için ağlıyorum" dedi. Onun üzüntüsüne dayanamayan Ali Semerkandî; "Dünyâ malının muhabbetini kalbe koymak iyi değildir. Madem ki çok üzülüyorsun, benimle gel" diyerek sahile indi. Denize dönerek; "Ey balıklar! Allahü teâlânın izni ile bir inci bulup getirin!" buyurdu. Bir ânda, denizin üzerinde binlerce balık, ağızlarında birer inci ile

göründü. Ali Semerkandî, bir tanesini işâret ederek, gelen balıktan inciyi aldı. Vazifesini yapan balıklar tekrar denizin içinde kaybolurken, hâdiseyi hayretle ta'kib eden o kimseye inciyi verdi. O kimse, eline verilen incinin kendisine âit olduğunu görünce daha çok hayret etti.

Ali Semerkandî, Alanya'dan, bugünkü Ankara'nın Çamlıdere havâlisine geldi. (Çamlıdere'nin eski ismi Şeyhler olup, bu zâta izafeten verildi.) Çamlıdere'ye bir derviş kıyâfetinde gelen Ali Semerkandî, oradaki insanların çok fakir olduğunu görerek, işâret buyurulan yerin burası olduğunu ma'nevî keşf ile anladı. Buradaki insanların irşâdı, Allahü teâlânın emirlerini bildirmek, yasaklarından kaçındırmak için yıllarca çalıştı. Pekçok talebeleri oldu. İslâmiyeti yaymak için çalıştığı bu bölgede, pekçok kerâmetleri görüldü. Nesilden nesile aktarılan kerâmetlerinden birkaçı aşağıdadır.

Bulunduğu bölgeye ilk geldiği günlerde, köylülerin sığırlarını otlatacak çobanları yoktu. Arıyorlardı, fakat çobanlığa kimse yanaşmıyordu. Ali Semerkandî hazretlerinin de büyüklüğünü anlamış değillerdi. İnsanların bu sıkıntısını gören Ali Semerkandî onlara; "Sığırlarınızı otlatabilirim. Bu işten dolayı sizden ücret talep etmiyorum" buyurdu. Köylüler bu habere çok sevindiler. Köylerine yeni gelen, herkese dînden îmândan bahseden bu zâta dediler ki: "Biz, sığırlarımızla birlikte, buzağılarını da otlattırmak istiyoruz. Eğer buzağıların, annelerini emmeden otlamalarını sağlarsan memnun oluruz." O da kabûl etti. Ertesi gün inekleri ve buzağıları bir arada otlatmaya götüren Ali Semerkandî (radıyallahü anh), otlak yerinde sığırlara dönerek; "Ey inekler ve buzağılar! Akşama kadar beraberce otlayınız. Yalnız buzağılar, annelerini emmesin, anneler de yavrularını emzirmesin!" dedi. Bu söz üzerine, akşama kadar inekler buzağılarını emzirmedi Buzağılar dahî annelerini emmek için uğraşmadı. Akşam merak içinde bekleyen köylüler, ineklerin memelerini süt ile dolu olduğunu görünce hayretten şaşırıp kaldılar. Böylesini ne işitmiş ne de görmüşlerdi. Bunun Ali Semerkandî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu ve onun büyük velîler arasında yer aldığını anladılar.

Ali Semerkandî, birgün tarda sığırları otlatırken, bir kurdun, bir öküzü öldürmek için hazırlandığını gördü. Hemen yanlarına varıp, kurda; "Ey kurt! Bu öküzü öldürmek için kimden izin aldın?" deyince, kurt dile gelip; "Ey Allahü teâlânın sevgili kulu! Bu öküz benim nasîbimdir. Allahü teâlânın izni ile bunu öldürüp yiyeceğim" dedi. O da; "Ey kurt! Öküzün sahibine durumu anlatayım. Haberi olsun ki bize bir kabahat bulup dil uzatarak âhıretini yıkmasın. Bugün müsâade et, yarın gel" buyurdu. Kurt, peki diyerek oradan ayrıldı. Akşam durumu öküzün sahibine anlattı. Fakat öküzün sahibi Ali Semerkandî hazretlerinin büyüklüğünü idrâk edemiyenlerden bir kimse idi. Onun bu anlattıklarının olamıyacağını söyleyerek, ertesi gün öküzü yine gönderdi O gün kurt, yine gelip öküzün başına dikildi Hâdiseyi ta'kib eden Ali Semerkandî, kurdun yanına gelip; "Madem ki yiyeceksin, hiç olmazsa derisini delik deşik etme de, sahibinin işine yarasın!" dedi. Kurt, öküzü öldürüp, derisine zarar vermiyecek şekilde etini yedi Akşam, öküzün yerine derisinin geldiğini gören öküzün sahibi, doğruca Ali Semerkandî'nin yanına koşup, duruma sordu. Hâdiseyi öğrenince, inanmayıp Ali Semerkandî'ye uygun olmayan sözler söyledi ve ertesi günü kadıya şikâyet etti. Kâdı, her iki tarafı dinledikten sonra, Ali Semerkandî hazretlerine; "Şahidin var mı?" diye sordu. O da; "Orada bu hâdiseyi gören ağaçlar ve kayalar şâhidimdir" derdemez, hâdisenin geçtiği bölgeden bir gürültüdür koptu. Kayalar ve ağaçlar harekete geçmiş, kadı efendinin bulunduğu yere doğru geliyordu. Herkes korkudan kaçışmaya başladılar. Bunun üzerine Ali Semerkandî hazretleri; "Ey kayalar ve ağaçlar! Olduğunuz yerde durun!" buyurunca, durdular. Kâdı, da'vâcı ve inanmayan kimselerin hayretlerinden akılları gideyazdı. Ali Semerkandî'nin büyüklüğünü kabûl edip, onun talebelerinden oldular.

Yaz mevsiminde, kadınlar tarlada ekin biçiyorlardı. Oralarda sığır otlatan Ali Semerkandî, namaz vakti girdiği hâlde abdest tazeleyecek bir su bulamadı. Asasını yere vurarak; "Çık, yâ mübârek!" deyince, yerden gövde kalınlığında bir su çıktı. Sular, hızla meyilli arazide etrâfa yayılırken, kadınlar bağırmaya başladılar "Su çıkarmanın da zamanı mı?" Ekinlerimiz sular altında kalacak..."Bunun yanısıra, Ali Semerkandî'ye hakaret dolu sözler ettiler. O da suyun çıktığı yere bakarak; "Ey mübârek su! Ne çıktığın belli olsun, ne de aktığın!" buyurdu. Bu söz üzerine suyun çıktığı yer, kuyu ağzı gibi olup hareketsiz kaldı.

O tarihlerde Osmanlı payitahtı olan Bursa'da bir çekirge âfeti oldu. Her tarafı çekirge kaplamış, mahsûlleri ve çiçekleri harâb etmiş idi. Bu âfetten kurtulmak için, zamanın ziraatçılarından çâre soruldu. Yapılan bütün araştırmalardan bir netice alınamayınca, âlimlere ve velîlere haber gönderildi. Bu çekirge âfetinden kurtulma çâresinin ne olduğu soruldu. Bu haber,

Çamlıdere’de yaşayan Ali Semerkandî’ye de ulaştı. Ali Semerkandî hazretleri, dağda asâsıyla çıkardığı sudan bir miktar Bursa’ya gönderdi. Bu suyu, zarar veren haşerâtın bulunduğu bölgeye dökmelerini tenbîh etti. Suyu Bursa’ya götürdüler. Çekirge âfetinin bulunduğu bölgelere azar azar döktüler, çok kısa bir zaman içinde çekirgeler koyboldu. Mahsûller, bitkiler, çiçekler çekirgelerin istilâsından böylece kurtulmuş oldu. Bir rivâyete göre bu su, bir kap içinde yüksek bir yere asıldı. Allahü teâlânın izni ile suyun götürüldüğü yerde sığırcık kuşları toplanıp, bir anda çekirge sürülerini mahvettiler.

Pâdişâh, Bursa’nın çekirgelerden kurtulmasına vesile olan Ali Semerkandî’yi Bursa’ya da’vet etti. Ali Semerkandî Bursa’ya geldiğinde, Pâdişâh ona çok izzet ve ikramlarda bulundu. Pek fazla iltifât edip, Bursa’da kalmasını arzu etti. Fakat Ali Semerkandî, nâzik bir ifâdeyle Bursa’da kalamıyacağını, bu ümmetin fakir olup, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) ziyârete gidemiyen insanların bulunduğu bölgede kalmak istediğini bildirdi Bunun üzerine Pâdişâh, bir istekte bulunmasını arzu etti. Ali Semerkandî de; “Çamlıdere havâlisindeki teb’anız çok fakirdir. Onları, askerlik ve toprak kirası mükellefiyetinden muaf tutmanızı arzu ediyorum” buyurdu. Pâdişâh derhâl bir ferman yazdırarak, bundan sonra Çamlıdere havâlisinde bulunan kimselerin askerlik yapmayacağını ve toprak kirasının alınmayacağını bildirdi. O günden, İstiklâl Harbi sıralarına kadar Çamlıdere bölgesinden vergi alınmadı ve askere giden olmadı. Bütün pâdişâhlar, o fermana riâyet ettiler. Ayrıca, “Çekirge Suyu” ismi ile meşhûr olan sudan zaman zaman alınarak, çekirgelerin zarar yaptığı bölgelere götürüldü. Bu su, hâlen Çamlıdere’nin kuzeyinde, Gerede’nin doğusunda, Eskipazar’ın güneyinde bulunmaktadır.

Çamlıdere’de Ali Semerkandî’nin (radıyallahü anh) külliyâtında bulunan bu fermanın ba’zı maddeleri şöyledir: 1) Çamlıdere’de bulunan müslümanlar, Şeyh Ali Semerkandî hazretlerinin ma’nevî evlâdlarıdır. 2) Yine bu bölgenin halkına askerlik mükellefiyeti yoktur. 3) Toprak kirasından muaf tutulacaklardır. 4) Çekirgeleri yok eden Sığırcık suyu, Şeyh Ali Semerkandî ve onun ma’nevî evlâdlarına âittir... Bu ferman, zaman zaman yenilenmiştir.

Ali Semerkandî, 862 (m. 1457) târihinde Çamlıdere’de vefât etti. Türbesi Çamlıdere kabristanının ortasında bulunmakta, ziyâret edenler, ondan çok feyz almaktadırlar. Türbesinin kapısından girilince tam karşıda olan büyük sandukalı kabir ona, etrâfındaki kabirler de talebelerine âittir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Menâkıb-ı Şeyh Ali Semerkandî

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 733

ÂMİRÎ EL-HARADÎ

Hadîs, târih ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Yahyâ bin Ebû Bekr bin Muhammed bin Yahyâ olup, lakabı Ebû Zekeriyyâ’dır. El-Âmiri el-Haradî nisbetleri ile meşhûr oldu. 816 (m. 1413) senesinde doğdu. 893 (m. 1488) senesinde, Yemen’de Hard denen yerde vefât etti.

Zamanında Yemen’in en büyük âlimi ve muhaddîsi olan Âmirî el-Haradî, Yemen’de İbrâhim Nahvî’den ilim öğrendi. Hac farizasını yerine getirmek için gittiği Mekke-i mükerremede, Ebü’l-Feth Merâgî’nin derslerine devam etti. Fakîh Muhammed bin Ebü’l-Gays Hüseynî’den, Begavî’nin tefsîrini okudu. Fıkıh ilmini babasından öğrendi ve bu ilimde söz sahibi oldu. Ayrıca Takıyyüddîn Fihd’den de ders aldı. Bununla iftihar ederdi. Fıkıh ve hadîs ilminde ders okutarak, çok kimselere ilim öğretti.

Âmiri el-Haradî, çok ibâdet ederdi. Keşf ve kerâmet sahibi idi. Birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden ba’zıları şunlardır: 1- Garâib-üz-zemân: Resûlullahın (aleyhisselâm) hicretlerinden, yedinci asra kadar olan târihi içerisine alır. Yazmadır. 2- Behcet-ül-mehafil fis-sîreti vel-mu’cizât-ı veş-Şemâil (matbûdur), 3-Et-tuhfet-ül-Câmia li müfredât-it-tıbb-in-nâfiati (matbûdur), 4- Er-Riyâd-ül-müstetâbe fî ma’rifeti men reva fis-Sahîhayni min-es-Sahâbe (matbûdur), 5- El-Aded fimâ lâ yestegnî anhu Ehad: Gece ve gündüz yapılacak sâlih âmellere dâirdir. 6- Muhtasar-ı akâid, 7- Kitâb-ül-udde, 8- Beyân-ül-i’tikâd, 9-Nazm-ül-mesâil.

Âmirî’nin yazmış olduğu “Muhtasar-ı Akâid” adlı eserden ba’zı bölümler:

Amirî, Allahü teâlâya hamd ve Resûlullahın, Allahü teâlânın kulu ve Peygamberi olduğuna şehâdet ettikten sonra şöyle demektedir: “Allahü teâlânın rahmetine muhtaç olan bu fakir, Allahü teâlâdan, beni haktan başkasını yazmaktan muhafaza buyurmasını, doğru yola kavuşturmasını dilerim. Ba’zı talebe kardeşlerim, benden Arabca olarak yazılmış, ezberlenmesi kolay olan, akâid ile ilgili bir eser yazmamı istediler. Ben de onların bu isteğini, Allahü teâlâdan yardım diliyerek kabûl ettim. Bu eser üç kısımdır. Birinci bölüm; i’tikâd mes’elelerine dâirdir. İkinci bölüm; küfrü ve irtidâdı gerektiren sözler hakkındadır. Üçüncü bölüm; insanlara en çok lâzım olan ba’zı bilgiler hakkındadır.

Kulun, kulluk vazîfesini yerine getirebilmesi için ba’zı zarurî bilgileri bilmesi lâzımdır. Bunları bilmek her müslüman erkek ve kadına farzdır. Allahü teâlâ, Nahl sûresinin kırktüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; “Bilmediklerinizi, bilenlerden sorunuz! Cehlin ilâcı, sorup öğrenmektir” buyuruyor. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) de bir hadîs-i şerîfte; “İlim Çin’de bile olsa, onu arayınız” buyurmuştur.

Bilinmesi lâzım gelen bilgiler iki kısımdır. Birincisi farz-ı ayn, ikincisi farz-ı kifâyedir. İ’tikâd bilgilerini öğrenmesi, namaz, hac, zekât gibi ibâdetleri yapmakta mes’uliyetten kurtulacak kadar ilim öğrenmesi her müslüman erkek ve kadına farz-ı ayndır. Bunlardan fazlasını öğrenip, derin âlim olmak, fetvâ verebilecek seviyeye gelmek farz-ı kifâyedir.

Namaz, abdest, oruç gibi ibâdetlerin sahih olması ve kabûl olması îmâna bağlıdır. Çünkü îmân asıl, amel fer’îdir. (şu’bedir). Eğer bir kimsenin i’tikâdı düzgün olmazsa, bin sene namaz kılsa ve oruç tutsa, bu namaz ve oruçları, ona kıyâmet gününde fâide vermez. Cehenneme gider. Allahü teâlâ, Gâşiye sûresinin ikinci âyet-i kerîmesinde meâlen şöyle bildiriyor “Bir takım yüzler vardır ki, o gün (kıyâmet günü) zelîldir.”

Bir kimse müslüman olduğunu söyler, fakat farz-ı ayn bilgileri öğrenmekten geri kalırsa, müslümanlıkla alâkası, müslüman olduğunu söylemekten ibâret olur. Sâdece müslüman olduğunu söylemekle âhıret saadetine kavuşulmaz. Bu bakımdan her müslümanın, öğrenilmesi farz-ı ayn olan din bilgilerini iyice öğrenip ezberlemesi lâzımdır. Hattâ bu bilgileri, yakınlarına, çoluk-çocuğuna da öğretmelidir.

Mükellef olana önce farz olan, Resûlullahın (aleyhisselâm) Allahü teâlâdan getirdiklerine îmân etmektir. Îmân, Allahü teâlânın bir olduğunu, Resûl-i ekremin O’nun kulu ve Resûlü olduğunu kalb ile tasdik edip, dil ile söylemektir. İnanılacak şeylere, kalb ile inanmadan sâdece dil ile inandığını söylemek, îmân olmaz. Eğer bu îmân olsa idi, kalben inanmayıp, dil ile müslümanım diyen münâfıkların mü’min olması lâzım gelirdi.

Îmânın ta’rîfi geniş olarak şöyledir: Allahü teâlâya, O’nun ortağı ve benzeri olmadığına, O’nun Hayy ve Kayyûm olduğuna, kemâl sıfatları ile muttasıf olup, noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna, Allahü teâlânın meleklerine, Peygamberlerine, Peygamberlerine verdiği kitaplara, kıyâmet gününe, kıyâmet gününün mutlaka vukû’ bulacağına, hayrın ve şerrin de Allahü teâlâdan olduğuna, öldükten sonra dirilmeye îmân etmektir.

Allahü teâlânın hükümleri üç çeşittir. Birincisi; Allahü teâlânın dilediği, beğendiği ve yapılmasını emrettiği hükümlerdir ki, bunlar farzlardır. Namaz, oruç, zekât gibi farz ibâdetler bu gruptandır. İkincisi; Allahü teâlânın dilediği, beğendiği, fakat yapılmasını emretmediği hükümlerdir ki, bunlar nafilelerdir. Nafile oruç ve namazlar v.s. Üçüncüsü; Allahü teâlânın beğenmediği ve yapılmamasını emr ettiği hükümlerdir ki, bunlar da haramlardır.

Kulun îmân ni’metine kavuşması ve hidâyet üzere (doğru yolda) bulunması, Allahü teâlânın lütuf ve ihsânıdır. Yine ba’zı kimselerin de küfr ve dalâlet üzere bulunması ise, Allahü teâlânın adâletidir. Kulun; bütün hâllerinde Allahü teâlânın hükmüne teslim olması gerekir. Kul, Allahü teâlânın işlerinde asla O’na i’tirâz etmemelidir. “Bunu niçin böyle yaptı. Bunu niçin haram kıldı” diye konuşmamalıdır. Çünkü Allahü teâlâ, Enbiyâ sûresinin yirmiüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allah yaptığından sorumlu olmaz, kullar ise sorumlu olurlar” buyuruyor.

Kulu ve kul; hayır, şer, tâat ve günahlardan ne yapmış ise, hepsini Allahü teâlâ yaratmıştır. Allahü teâlâ, Saffât sûresinin 96. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allahü teâlâ, sizi yarattı ve işlerinizi yarattı” buyuruyor. Ancak Allahü teâlâ, kulların yaptığı hayır ve tâatlardan râzı, günah ve şerlerden râzı değildir.

Herkesin muayyen bir ömrü vardır; eceli gelince ölür. Öldürülmek yanmak veya boğulmak gibi herhangi bir sebeple

ölen, eceli ile ölmüştür. Nitekim Allahü teâlâ, Nahl sûresinin altmış birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Eğer Allah, zulümleri (günahları) yüzünden insanları hesaba çekiverseydi, yeryüzünde kımıldıyan tek bir canlı bırakmazdı. Fakat Allah, onları takdîr edilen bir müddete kadar geciktirir. Müddetleri (ecelleri) de geldiği zaman, ne biran geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler” buyuruyor.

Günahkâr kimse, tövbe etmeden vefât edip, îmânla giderse, kesin bir şekilde Allahü teâlâ ona azâb edecektir veya onu affedecektir demek caiz değildir. O, Allahü teâlânın irâdesine kalmıştır. Dilerse fadlı ve keremi ile veya îmânının bereketi ile veya sevdiği kullarından birinin şefaati ile onu affeder. Dilerse, günâhı kadar ona azâb eder, sonra onu Cennete koyar. Allahü teâlâ, Nisa sûresinin 48. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allahü teâlâ, şirki elbette affetmez. Dilediği kimselerin şirkden ya’nî imansızlıktan başka günahlarını affeder” buyuruyor.

Kabirde Münker ve Nekîr adında iki meleğin suâl sorması haktır. Onlar iki melek olup, meyyit kabre konduğu zaman, meyyitin yanına gelirler, onu doğru olarak oturturlar. Rabbin kim? Peygamberin kim? Dînin ne? gibi sorular sorarlar.

Kabir azâbı haktır. Allahü teâlâ Mü’min sûresinin kırkaltına âyet-i kerîmesinde meâlen; “Fir’avn’a ve adamlarına, her sabah ve akşam gidecekleri Cehennem ateşi gösterilir. Kıyâmet koptuğu gün de; “Fir’avn kavmini en şiddetli azâba sokun” denilecektir” buyuruyor. Ya’nî, kıyâmet gününden Önce onlar ateşe arz olunurlar. Bu ise, kabir azâbından başkası değildir.

Kıyâmet günü haktır. Ona îmân etmek farzdır, Allahü teâlâ, Mü’min sûresinin 59. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Kıyâmet muhakkak gelecektir. Onda hiç şüphe yoktur. Fakat insanların çoğu (buna) inanmazlar” buyuruyor.

Mîzân haktır. Onun iki kefesi ve bir dili vardır. Onda, Allahü teâlânın kudreti ile, O’nun dilediği şekilde ameller tartılır. Mîzân’ın büyüklüğü, gökler ve yer tabakaları kadardır. Cehennemden kurtulanların sevâbları, Cehennemliklerin ise günahları ağır gelir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: “Kıyâmet gününde amellerin tartılması haktır. Kimin iyilikleri kötülüklerinden ağır gelirse, işte onlar kurtulanlardır. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar kurtulamıyanlardır” (A’râf; 8-9).

Kıyâmet gününde kitapların (amel defterlerinin) okunması haktır, insanlar, bu husûsta kıyâmet günü farklıdırlar. Bir kısmına amel defteri sağ taraftan, bir kısmına sol taraftan, bir kısmına da arka taraftan verilir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen şöyle buyuruyor: “Biz azîm-üş-şân, insan için sahîfesi açılmış olarak kendisine vâsıl olan kitâb ihraç ederiz” (İsrâ-13), “İşte o vakit, kitabı sağ eline verilmiş olan kimse, “Gelin kitabımı okuyun” der” (Hâkka-19), “Kitabı sol eline verilmeş olan ise; “Eyvah! Keşke kitabım verilmeseydi” der” (Hâkka-25).

Kıyâmet gününde insanların durumları birbirinden farklıdır. Bir kısmının hesabı çetin olur. Bir kısmının hesabında müsamaha olunur. Bir kısmı hesâbsız Cennete girer. Bir kısmı hesâbsız Cehenneme girer. O gün kabahatler ve sırlar ortaya çıkar. Allahü teâlâ, Tarık sûresinin dokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; **“O gün** (kıyâmet günü), bütün sırlar Aşikâr olur” buyuruyor. Allahü teâlâ, kıyâmet günü hükmeder. Zâlimden mazlûmun intikamını alır. O gün bir münâdî; “Bugün (âhırette) herkes kazandığı ile cezâlanacaktır. Zulüm yok bugün... Şüphesiz ki Allah, hesabı çok çabuk görendir” der. (Mü’min-17).

Sırat haktır. Sırat, Cehennem üzerinde uzatılmış bir köprü olup, kıldan ince, kılıçtan keskindir. İnsanların onun üzerinden geçmesi haktır. İnsanların bir kısmı şimşek gibi, çok çabuk geçerler. Bir kısmı rüzgâr gibi, bir kısmı kuşlar gibi geçerler.

Cennet ve Cehennem haktır. Onlar yaratılmış olup, şimdi mevcûtturlar. Allahü teâlâ Cennet için, Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Rabbinizden mağfiret istemeğe ve Cennete girmeğe koşunuz. Bunun için çalışınız! Cennetin büyüklüğü, gökler ve yer küresi kadardır. Cennet, Allahü teâlâdan korkanlar için hazırlandı. Bunlar, az bulunsa da mallarını Allah yolunda verirler, öfkelerini belli etmezler herkesi affederler. Allahü teâlâ, ihsân edenleri sever” buyuruyor. (Âl-i İmrân-133). Cehennem için ise meâlen; “Kâfirler için hazırlanan ateşten korkun” buyuruyor. (Âl-i İmrân-131). Mü’minler, Cennette ebediyyen kalıcıdırlar. Kâfirler ise, Cehennemde ebediyyen kalıcıdırlar. Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 82. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Îmân edip sâlih ameller işliyenler ise, onlar da Cennet ehlidirler, ebedî orada kalıcıdırlar” buyuruyor. Âl-i İmrân sûresi 116. âyet-i kerîmesinde ise meâlen; “Kâfir olanlar (var ya!), onların ne malları, ne evlâdları kendilerini

Allahın azâbından asla kurtaracak değildir. Onlar Cehennemliktir ve orada ebedî olarak kalıcıdırlar" buyuruyor.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) sonuncusudur. Peygamberlerin ba'zısı ba'zısından üstündür. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), bütün Peygamberlerden (aleyhimüsselâm) üstündür. Peygamberlik kapısı, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Peygamber olarak gönderilmesinden sonra kapanmıştır. Ondan sonra peygamberlik iddiasında bulunanlar yalancıdırlar. Allahü teâlâ, Ahzâb sûresinin 40. âyet-i kerîmesinde meâlen; "O (Muhammed) Allahın Resûlü ve Peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi bilendir" buyuruyor. Ancak, âhır zamanda kıyâmetin alâmetlerinden olarak Îsâ aleyhisselâm, semâdan yeryüzüne iner. İnsanları Resûlullah efendimizin dinine da'vet eder.

Bu ümmetin en üstünü Ebû Bekr-i Sıddîk'dır (radıyallahü anh). Sonra Ömer bin Hattâb, sonra Osman bin Affân sonra Ali bin Ebî Tâlib'dir. (r.anhüm). Sonra Aşere-i mübeşşerenin tamâmı, sonra Eshâb-ı kiramdır. Sonra Tâbiin, sonra Tebe-i tabiîn efendilerimizdir. Sonra Selef-i sâlihin'in âlimleri, sonra da onların yolunda giden âlimlerdir.

Kıyâmet günü, Resûlullah efendimizin ümmetinin günâhkârlarına şefaat etmesi haktır. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin yetmişdokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; **"**(Ey Resûlüm!) sana mahsûs fazla bir namaz olarak, gece uykudan kalk da, Kur'ân ile teheccüd (gece namazı) kıl. Rabbinin, seni bir Makâm-ı Mahmûd'a göndermesi yakındır" buyuruyor. Tefsîr âlimleri, Makâm-ı Mahmûd'u şefaat makamı diye tefsîr etmişlerdir.

Yine, diğer Peygamberlerin (aleyhimüsselâm), âlimlerin, Sıddîkların, sehîdlerin de şefaati haktır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Ümmetimin âlimlerinin şefaati, İsrâiloğullarının peygamberleri'nin şefaati gibidir" buyuruyor.

Allahü teâlânın velî kulu, Peygamberden (aleyhisselâm) üstün olamaz. Hattâ bir Nebi, bütün evliyâdan daha üstündür. Bir velînin derecesi ne kadar yüksek olursa olsun, ondan ibâdet mükellefiyeti asla düşmez. Hakîkat mertebesine ulaşan velîden, ibâdet ve dinin emirlerini yerine getirme mükellefiyetinin düşdüğünü iddia eden kimse ehli dalâlettir, sapıktır ve doğru yoldan çıkmıştır.

Cünüblükten temizlenmek, abdest almak, teyemmüm etmek, mest üzerine mesh etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek, cemâatle namaz kılmak, Cum'a namazı kılmak, ezan ve ikâmet okumak, cihâd etmek ve cenâze, bayram namazlarını kılmak, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak, akrabaya iyilik etmek, ana-babaya itaat etmek ve daha başka dinin bütün emirleri haktır ve gerçektir. Komşuya ve bütün insanlara eziyetten sakınmak vâcibdir. Gıybet, nemime (koğuculuk), iftira, yalancı şâhidlik, fitne çıkarmak ve müslümanlar arasında düşmanlık meydana getirmek haramdır. Resûl-i ekrem bir hadîs-i şerîfte; "Fitne uykudadır. Onu uyandırana Allahü teâlâ la'net etsin" buyurdu.

Zalim olsa bile, müslümana la'net etmek, bedduâ etmek haramdır. Evlâ olanı, zâlim olan müslüman hakkında şöyle duâ etmektir: "Yâ Rabbi! Eğer o, tövbe ehlinden ise, onun tövbesini kabûl eyle. Eğer tövbe ehlinden değil ise, bizi ve bütün müslümanları onun kötülüklerinden muhafaza eyle."

Allahü teâlânın dini, İslâmiyettir. Bu anlattıklarımız, zâhiren ve bâtınen i'tikâdımızdır. Yâ Rabbî! Bizi İslâmiyet üzere yaşat, İslâmiyet üzere rûhumuzu al, kalblerimizin senin dinin üzere olmasını nasîb eyle!

Îmânı gideren sözler: Bir kimse, bilerek küfrü gerektiren bir söz söylese, onun îmânı gider ve imansız olur. Eğer bir kimse küfrü gerektiren sözü başkalarını güldürmek için söylerse, hem o, hem de gülenler imansız olur.

Îmânı gideren sözler üç kısımdır. Bir kısmı; hatâ ile söylenip, küfrü gerektirmeyen, fakat böyle söyliyenin tövbe ve istiğfar etmesi gerekenlerdir. Bir kısmı; ihtilaflı olup, âlimlerden ba'zısına göre küfrü gerektirip ba'zısına göre küfrü gerektirmeyenlerdir. Böyle bir sözü söyliyenin ihtiyâten nikâhını ve îmânını tazelemesi, tövbe etmesi ve bu sözünden dönmesi gerekir. Bir kısmı da; sözbirliği ile küfür olan sözlerdir. Böyle bir sözü söyliyen kimse, haccetmiş ise haccını iade etmesi gerekir. Ailesi ile de nikâhsız olur. Bu durumda olan bir kimse, Kelime-i şehâdeti söylese, fakat söylediği o küfrü gerektiren sözden dönmezse, küfür üzere olması ondan kalkmaz.

Küfür tehlikesinden korunmak istiyen, şu duâyı sabah ve akşam okusun: “Allahümme innî e’ûzü bike min en üşrike bike şey’en ve ene a’lemü ve estegfiruke limâ lâ a’lemü.”

Allahü teâlânın zâtı, sıfatları ve fiilleri ile alâkalı küfrü gerektiren husûslar: Allahü teâlâyı şânına lâyık olmayan bir şeyle vasfetmek, Allahü teâlânın isimleri veya emirleri ile alay etmek, Allahü teâlânın va’dini veya va’îdini inkâr etmek küfürdür.

Kur’ân-ı kerîmin âyet-i kerîmelerinden birisini inkâr etmek veya onunla alay etmek küfürdür. Def ve eğlence âletlerinin vuruşuna göre Kur’ân-ı kerîm okumak küfürdür.

Ölçüp tartarken, “Fakat insanlara, (verilmek üzere) ölçtükleri, yahut tarttıkları zaman eksiltirler” meâlindeki Mutaffifîn sûresinin 1. âyet-i kerîmesini alay eder gibi okumak küfürdür.

Haram bir yiyeceği yerken, Besmele çekmek küfürdür, içki içerken ve ondan başka dinen haram olan şeyi yerken, içerken Besmele çekmek küfürdür. Alay ederek ezan okumak küfürdür.

Bir kimse, küçük veya büyük günah işler de, birisi ona; “Allahü teâlâdan, işlediğin bu günahtan dolayı af ve mağfiret dile” derse, o da onun bu sözünü hafife alarak; “Ne yaptım ki istiğfar edeyim” derse imansız olur.

Kim bir peygamberi inkâr eder veya onu herhangi birşeyle ayıplarsa veya onun sünnetlerinden birisini beğenmezse küfre girer.

Birisi; “Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) kabr-i şerîfi ile minberi arası Cennet bahçelerindendir” deyince, başka birisi bu sözü hafife alarak; “Ben orada minber ve hasırdan başka birşey görmüyorum” derse bu küfür olur.

Din imamlarını aşağı görerek, onları küçültücü ifadelerle anmak küfürdür.

Farzlardan birisini veya icmâ’ ile sabit bir hükmü inkâr etmek küfürdür.

Birisine; “Farz namazını vaktinde kıl” dense, o da; “Kılmam” dese, ba’zı âlimler küfür olacağını, ba’zısı da; “Senin emrin ile kılmam” demeyi kasd ederse küfür olmaz dediler.

Keşke; faiz, adam öldürmek, zinâ ve zulüm helâl olsa idi, demek küfürdür.

Fakire, sevâb umarak haram birşey vermek küfürdür.

Kıyâmeti, Cenneti, Cehennemi, mizanı, sırata, hesabı ve amel defterlerini inkâr küfürdür.

Sensiz Allahü teâlâ bana Cenneti verse oraya girmem veya Allahü teâlâ falanca ile Cennete girmemi emretse oraya girmem veya Allahü teâlâ bu amel için veya sizin için bana Cenneti verse, Cenneti istemem demek küfürdür.

Bir kimse, olmuş ve olmamış şeyleri bilirim derse küfür olur.

Bir kimse günah bir işe başlasa, başkasını da; “Gel, güzel bir hayat yaşıyalım” diyerek onu da günâha soksa ve; “Bizim rahat ve sevincimiz gibi kimsede yok” dese küfür olur.

Kazanç: Yetecek kadar helâl kazanmak farzdır. Allahü teâlânın ni’metlerini izhâr için kazanmak mübahtır. Öğünmek için kazanmak mekrûhtur. En üstün kazanç cihâd, sonra ticâret, sonra tarım, sonra san’attır. Din ilimleri kazanç vesilesi edilmez. Kendisine, çoluk-çocuğuna yetecek ve borçlarını ödeyecek kadar kazanç farzdır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 187

2) Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-10, sh. 224

3) El-A’lâm cild-3, sh. 139

4) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 258

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 529

6) Ahwardt: Verzeichiniss der arabischen Handschriften cild-9, sh. 158

7) Brockelmann Sup-2, sh. 225

AYASOLUG ÇELEBİSİ MEHMED EFENDİ (Mehmed bin Kâdî-i Ayasolug)

Hanefî mezhebi fıkıh ve tefsîr âlimi. Ayasolug'da (Bugünkü Selçuk) doğup yetişti. Babası Ayasolug kadısı idi. O yüzden "Ayasolug Çelebisi oğlu" denmekle tanındı. Daha sonraları "Ayasolug Çelebisi" ona isim oldu. Bu adla tanındı. Bursa'ya gitti. Zamanın meşhûr âlimlerinden Molla Yegân'dan ilim tahsil etti. Din ve fen ilimlerinde kendisini yetiştirdi. Bursa'da çeşitli medreslerde müderrislik yapıp, birçok ilim ehline feyz verdi. Fâtih devrinin meşhûr âlimlerinden Hocazâde Muslihuddîn Bursevî ve Kutb-i zaman diye meşhûr olan Molla Ayas talebeleri arasında idi. Ayasolug Çelebisi dokuzuncu Hicri asırda Bursa'da vefât etti.

Ayasolug Çelebisi Mehmed Efendi, gece-gündüz ilim öğrenmek ve talebelerine ilim öğretmekle meşgûl olurdu. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet etmeyi, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) örnek ahlâkıyla ahlâklanmayı, Selef-i sâlihînin (r.anhüm) doğru yolunda tam bir istikâmet üzere bulunmayı kendisine şiar edinmişti. Çok ibâdet eder, emr-i ma'rûf yaparak, insanlara Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretmeye gayret ederdi.

Pekçok kıymetli esere haşiye ve şerhler yazan Ayasolug Çelebisi Mehmed Efendi, İbn-is-sâ'âti Ahmed bin Ali Ba'lebekî'nin "Mecma'ul bahreyn ve mültekânehreyn" adlı eserini şerhetti. Fahreddîn-i Râzî'nin "Tefsîr-i kebîr"ini kısaltarak telhis etti. Burhâneddîn Mergınânî hazretlerinin "Hidâye" adlı eserini de şerhetti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 117

2) Fevâid-ül-behiyye sh. 161

3) Tâc-üt-tevârih

AYNÎ (Bedreddîn Mahmûd bin Ahmed)

Hanefî fıkıh âlimi ve tarihçi. İsmi, Mahmûd bin Ahmed bin Mûsâ bin Ahmed bin Hüseyn bin Yûsuf bin Mahmûd'dur. Lakabı "Bedreddîn" olup, "Ayni" nisbeti ile meşhûr oldu. Aslen Ankaralı olup, Türktür. Aynî'nin büyük dedesi Ahmed, oğlu Mûsâ ile milâdi ondördüncü asrın başlarında, Ankara'dan hicret ederek Haleb'de yerleşmiş ve babası Ahmed orada dünyâya gelmiştir. Bilâhare ailesi Anteb'e gelip yerleşmiştir. Babası büyük bir fıkıh âlimi olup, Sicillât (İlâm) tanzimi işlerinde mütehassıs idi. Çeşitli ilim dallarında da geniş bilgiye sahip olan babası, hakkaniyet ve adâletten ayrılmadan 30 seneye yakın kadılık vazîfesi yaptıktan sonra, 784 (m. 1382) senesinde vefât etti. Bedreddîn Aynî de, 762 (m. 1360) senesi Ramazan ayında Anteb'in Kepken mahallesinde dünyâya geldi. Burada doğmuş olması münâsebetiyle "Aynî" diye şöhret buldu. O vakit Anteb'in (Ayıntâb'ın) adının "Ayn" olduğu anlaşılmaktadır.

Bir ulemâ ailesine mensûp olan Aynî, küçük yaşında ilim tahsiline başladı. Evvelâ doğduğu şehirde, sonra Bihisti, Kâhta, Malatya ve Haleb'de devam etti. Sonra Şam, Kudüs ve Kâhire'ye gitti. Kâhire'de tasavvuf yoluna intisâb ederek, henüz yeni te'sis edilmiş bulunan Barkûkıyye tekkesinde bir müddet kaldı. Şam'a ve doğum yeri olan Anteb'e müteaddit ziyâretlerde bulundu. 829 (m. 1425) târihinde Mısır Hanefî Kâdı'l-kudâtlığına ve Evkaf nâzırlığına ta'yin olunan Bedreddîn Aynî, Sultan Eşrefin yanında yüksek bir mevki kazanmış olduğundan, hayatının bu devri gıbta edilecek bir sûrette parlak geçmiş ve bu vazîfeyi 842 (m. 1438) târihine kadar tam bir liyâkat, hakkaniyet ve adâletle ifâ etmiştir. Her ilim dalında yed-i tûlâ (Çok derin ve geniş bilgi) sahibi idi. Özellikle hadîs, tefsîr, fıkıh, lisan ve târih ilimlerinde zamanının İmâmı (en büyük âlimi) mertebesine yükselmişti. "Hazînet-ül-ulûm" lakabı ile yâd olunan bu büyük zât, elliye yakın kitap te'lîf etti. Câmi'ul-Ezher yakınında bir medrese ve kütüphâne yaptırıp, ders vermek ve kitap yazmakla meşgûl oldu. Bütün kitaplarını buraya vakfetti. 855 (m. 1451) senesi Zilhicce ayının dördünde 90 küsur yaşında Kâhire'de vefât etti.

Bedreddîn Aynî, çocukluğunda Kur'ân-ı kerîmin tamâmını hıfzetmiş (ezberlemiş) idi. Babasından ve fükahâdan Cemâleddîn Yûsuf Malâtî'den ve daha birçok âlimden fıkıh ilmini öğrendi. Şemseddîn Muhammed bin Râfi' bin Zâhid ile uzun süre kalıp, ondan; sarf, lügat, mantık ve diğer ilimleri okudu. Yine sarf, ferâiz-i Sirâciyye kitabını başka ilimleri de, Bedreddîn Mahmûd bin Muhammed el-Antâkî'den okudu. Nahivde, "Mufassal" ve metni "Tenkîh" ile beraber, "Tavdîh" kitaplarını, İmâm-ı Teftâzânî'nin talebesi Esîruddîn Cibril bin

Sâlih el-Bağdâdî'den, "Misbâh" kitabını da Hayreddîn el-Kâsir'den, "Dav-ül-Misbâh" kitabını, Zinnûn'dan dinledi. Fıkıh ilmini babası ile Mikâil'den öğrendi. "Kudûrî" ve "Manzûme" adındaki eserleri okumak ve "Mecma" isimli eseri de dinlemek sûretiyle Mîkâil'den ve Hüsâmeddîn er-Rehâvî'den okudu. Me'fînî, beyân ve tefsîr ilimlerine dâir eserleri Tayyibî'nin talebesi büyük fıkıh âlimi Îsâ bin Hâs bin Mahmûd es-Sermâvî'den ve Cârbûrdî'den okuyarak çok istifâde etti. Bütün bu ilimlerde çok yükseldi. Babasının yerine memleketinin kâdısı (hâkimi) oldu.

Bedreddîn Aynî, 783 (m. 1381) senesinde Haleb'e gelerek, Cemâleddîn Yûsuf el-Malâtî'den ilim tahsil etti. Fıkıh ilmine dâir yazılan "Hidâye" ve "Ahseykesî"nin kitaplarını ondan okudu. "Ferâiz-i sirâciyye" şarihi Haydar-ı Rûmî'den de ilim okudu. Sonra memleketine döndü ve babasının vefâtına kadar oradan ayrılmadı. Tekrar ilim tahsil etmek için sefere çıktı. Bihistî'de Vekıyy-i Bihistî'den, Kâhta'da Alâüddîn-i Sîrefi'den, Malatya'da Ber-ül-Keşyâfi'den ilim tahsil ettikten sonra memleketine döndü. Bundan sonra hacca gitti. Şam'a uğrayıp Kudüs'e geldi ve Beyt-ül-makdis'i (Mescid-i Aksâ'yı) ziyâret etti. Orada Hanefî âlimlerinden Alâüddîn Ahmed bin Muhammed es-Seyrâmî ile karşılaştı ve ondan hiç ayrılmayıp çok istifâde etti. 788 (m. 1386) senesinde onunla beraber Kâhire'ye gitti. Orada Berkûkıyye tekkesine yerleşip, Şeyh Alâeddîn'in hizmetinde bulundu. Ondan fıkıh, usûl-i fıkıh, meâni, beyân ve diğer birçok ilimler ile "Keşşâf" tefsîrinin başından bir bölümünü okudu. Yine Şihâbüddîn Ahmed bin Hasr et-Türkî'den fıkıh ve başka ilimleri okudu. Ayrıca "Mehâsin-fil-ıstılâh" adındaki eserin müellifi Belkmî'den de ilim aldı. İbn-i Hacer-i Askalânî'den, "Şâtıbiyye" adındaki kırâat ilmine dâir eseri, Zeyn-ül-Irâkî'den "Sahîh-i Müslim"i ve İbn-i Dakîk-ül-Iyd'in "İlmâm"ını dinledi. Takıyyüddîn-i Decvî'den de; Kütüb-i sitte, Müsned-i Abd, Müsned-i Dârimî ve Müsned-i Ahmed'in birinci cüz'ünden üçte birine yakınını okudu. Hâfız Kutb-ül-Halebî'nin torunu Kutbüddîn Abdülkerîm'den Taberânî'nin üç "Mu'cem"inden birini, Şerefüddîn bin Küveyk'ten "Şifâ"yı, Nûreddîn el-Fevi'den Dâre Kutnînin "Müsned"inin bir kısmını veya hepsini, Tagrî Bermiş'ten Tahâvî'nin "Şerhu me'ânî-âsâr"ını ve Hâfız Heysemî'den de daha birçok eserleri okudu. Nâsıruddîn el-Kurtî'den tasavvuf ilmini öğrenip, bu yola intisâb etti. Bu sıralarda Şam'a gitti. Orada, Hanefî âlimlerinden Necm bin Keşk'ten ve Haccâr'dan ve İbn-i Zübeydî'den "Sahîh-i Buhârî'nin bir bölümünü okudu. Hârisî'nin "Müsned-i Ebî Hanife" adındaki eserinin beşinci cüz'ünü, Şeref bin Küveyk'ten okumuştur. İzzeddîn bin Küveyk ve babası Şerefüddîn'den hadîs-i şerîf dinledi. Berkûkıyye tekkesinin Şeyhi Alâüddîn vefât edinceye kadar onun hizmetinden ayrılmadı. Şeyhin vefâtından sonra, kendisini çekemiyenlerin zorlaması ile bu tekkeden ve hattâ Kâhire'den uzaklaştırılmak istendi. Sirâcüddîn-i Belkînî, onu sevenlerdendi Onun ayrılmaması için çok uğraştı. Fakat o, az sonra memleketine gitti. Sonra döndü. Şöhreti çok yayılmasına rağmen, fakirleşmişti. Bundan sonra Mısır'da hüküm süren emirlerden ve sultanlardan birçoğu, onun faziletini, üstünlüğünü takdîr edip, birkaç kerre Kâhire'nin muhtesibliğine ta'yin ettiler. Evkaf nâzırlığı yaptı.

Eserleri pekçoktur. Bir kısmı Türkçe olup, çoğunu Arabca yazmıştır. Üç eseri çok meşhûr olup, pek kıymetlidir. Hepsi elli kadar olan teliflerinin ba'zıları şunlardır:

1-Umdet-ül-kâri' fî şerh-i Sahîh-il-Buhârî: Her cildi yediyüzer sayfa olmak üzere, onbir cilddir. Bu muazzam ve kıymetli eseri, Kur'ân-ı kerîmden sonra, İslâm kitaplarının en doğrusu olan "Buhârî'nin şerhidir. Bu eser, diğer şerhler arasında beyân, sıhhat ve münderecât bakımlarından en üstünüdür. Bu eseri, hadîs âlimlerince çok takdîr edilmiş ve yüksek bir mazhâriyete ulaşmıştır. Merhum Bedreddîn Ayni, bu eseri sebebiyle "Şârih-i Buhârî" diye anılagelmiştir. "Allâme Aynî" de denilmektedir.

O asrın en büyük âlim ve muhaddislerinden olan İbn-i Hacer-i Askalâni de, Sahîh-i Buhârî'ye mufassal (geniş) şerh yazmıştı ki, buna "Feth-ül-bârî fî şerhi Sahîh-il-Buhârî" adını vermiştir. Bu, Aynî'nin şerhinden biraz evvel yazılmıştır. Her iki eser de matbû' olup, kütüphânelerde mevcûttur.

Trablusgarb âlimlerinin büyüklerinden Abdürrahmân Busayrî, "El-Mübtekarât-ül-le'âlî ved-Dürer fil-mübâkemeti beyn-el-Aynî ve İbn-i Hacer" adında bir eser yazarak, bu iki büyük âlimi ve eserlerini mukayese etmiştir. Bu eser, Libya'da basılıp neşrolunmuştur.

2- Akd-ül-Cümân fî târihi ehl-iz-zemân: Bu eserinde, kâinatın yaratılışından başlanarak, varlık âleminin yaratılışı ve geçirdiği devirler îzâh olunduktan sonra, Hazreti Âdem'den i'tibâren 851 (m. 1447) târihine kadar meydana gelen vak'alar ve Peygamberlerin hayatları anlatılmaktadır. Bilhassa İran, Rum,

İslâm ve İslâmdan önce kurulan Arab devletleri hakkında geniş ma'lûmât verilmiş ve coğrafya, Tabakât-ül-arz (etnoğrafya), hey'et (astronomi) ve hayvanât (zooloji) ilimleri konularında çok faydalı bilgiler ve geniş açıklamalarda bulunmuştur. Eserin içinde, Aynî'nin gayet hakîm bir tarzdaki tetkikleri de yer almaktadır.

Akd-ül-Cümân, Sultan Üçüncü Ahmed'in emriyle ilmî bir heyet tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. 620-851 (m. 1223-1447) seneleri arasında olan vak'aları içine alan nüsha, Millet Kütüphânesi Pertev Paşa kısmındadır. Bu "Târih"in onbirinci cildi Mirzâde Sâlim ve sekiz cildi Abdüllatîf Râzî ve bir kısmı Sümbül zâde Vehbî ve birinci cildi Üsküdarlı Mehmed Emîn efendiler tarafından tercüme edilmiştir. Tercüme edilen bu nüshalar, Nevşehirli Dâmâd İbrâhim Paşa ve Es'ad Efendi kütüphânelerinde mevcût ve mahfûzdur, saklıdır.

"Akd-ül-Cümân'ın Arabca nüshası, takım olarak Bâyezîd Câmi-i şerîfi ve Aşir Efendi Kütüphânelerinde bulunduğu gibi, bir takım da Enderun'da Sultan Üçüncü Ahmed Kütüphânesinde bulunmaktadır. Bu takımın birinci cildi müellifîn elyazısı iledir. Ba'zı cildleri Beşirağa ve ba'zı cildleri Süleymâniye Kütüphânesindedir. Bu konudaki ma'lûmâtı Bursalı Tâhir Bey, "Osmanlı müellifleri" adındaki eserinin birinci cild 353. sayfasında vermektedir.

Aynî, bu eserini, kardeşi Şihâbüddîn Ahmed ile birlikte 8 cild hâlinde ihtisar etmiştir (kısaltmıştır). Birincisi "Târih-i Bedrî", muhtasarı da "Târih-i Şihâbî" adları ile meşhûr olmuştur. Aynî, büyük eserini 3 cild üzerine bir kerre daha ihtisar etmiş ve buna "Târih-ül-bedr fî evsâf ehl-il-aşr" adını vermiştir.

3- El-Mekâsıd-ün-nahviyye fî şerhi Şevâhidi şürûh-il-Elfiye: İbn-i Mâlik'in "Elfiye"sinin dört şerhinden alınmış şiir misâllerine dâirdir.

4- El-Binâye fî şerh-il-Hidâye: Hanefî mezhebinin temel fıkıh kitaplarından "Hidâye"nin şerhidir. Aynî, "Hidâye" şerhinde diyor ki: "Hâfızlar, para için, mâl için Kur'ân-ı kerîm okumamalıdır. Hâfız da, parayı veren de günaha girer."

5- Keşf-ül-lisân: İbn-i Hişâm'ın şerhidir. 6- Şerhu Me'ânî-ül-âsâr Tahâvî'nin eserinin şerhi olup, adını "Mebânî-ül-ahbâr" koymuştur. 7-Şerh-i Kenz, 8- Şerh-i Mecma', 9- Şerhu dürer-il-bihâr, 10- Tabakât-ül-Hânefiyye, 11- Tabakât-üş-Şu'arâ, 12- Muhtasaru târih-il-İbn-i Asâkir, 13-Şerhu Şevâhid-is-sagîr vel-kebîr, 14-Kudûrî tercümesi: Türkçe yazılmış bir fıkıh kitabıdır. 15- Târih-ül-akâsire: Türkçe yazılmış bir târih kitabıdır. Aynî'nin yetiştirdiği talebesinden ve Türk asıllı olan, meşhûr tarihçi Ebü'l-Mehâsin Yûsuf bin Tagriberdî (Tanrıverdi), "Menhel-üs-Sâfî" adındaki eserinde, hocası hakkında geniş bilgi vermektedir. Burada, târihini Melik Eşrefe Arabca okuyup, Türkçeye tercüme ettiğini ve melikin buna çok hayret ettiğini yazmaktadır. 16-Nûhbet-ül-efkâr fî tenkîhi mebânî-il-ahbâr: Hadîs ilmine dâir olup, 8 cilddir. 17-Şerh-ül-Menâr: Usûl-i fıkıh hakkındadır. 18- Zeyn-ül-mecâlis: Sohbetlerindeki nasihatlerini ve nâdir haberleri içine alan 8 cildlik bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 150

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-10, sh. 131

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 275

4) Kâmûs-ül-a'lâm cild-5, sh. 3233

5) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 287

6) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 208, 265, cild-2, sh. 148

7) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 988

8) Fevâid-ül-behiyye sh. 207

9) Keşf-üz-zünûn sh. 152, 154, 155, 220, 282, 287, 294, 375, 548, 972, 990, 1006, 1012, 1015, 1016, 1021, 1066, 1098, 1102, 1134, 1137, 1150, 1180, 1226, 1506 1515, 1600, 1651, 1686, 1728, 1918, 2035, 2036,

BÂHİLÎ (Selâm bin Abdullah)

Endülüs'de bulunan İşbîliyye şehrinde yetişen İslâm âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Selâm bin Abdullah bin Selâm el-Bâhilî el-İşbîlî el-Endülüsî olup, künyesi Ebû Abdullah ve Ebü'l-Hasen'dir. Bâhilî ve Ebü'l-Hasen İşbîlî diye tanınmıştır.

Hayâtı hakkında kaynak eserlerde fazla malûmat bulunamıyan Bâhilî'nin doğum ve vefât târihleri de tesbit edilememiştir. 839 (m. 1435) senesinden sonra vefât ettiği bilinmektedir.

Bilhassa ahlâkî ve edebî ilimlerde âlim olan Bâhilî, "Ez-Zehâir vel-alâk fî edeb-in nüfûsi ve mekârim-il-ahlâk" isimli meşhûr eserin sahibidir. 839 (m. 1435) senesi Zilka'de ayında tamamladığı bu kitabından, ba'zı kısımlar özetlenerek aşağı yazılmıştır.

Gıybet: En zemmedilen (kötülenen) iş, en çirkin söz, en kötü bir huy, çetin azâba sebeb olan bir hâldir. Hasede, azgınlık ve taşkınlığa delâlet eder. Gıybet, nemîmenin (söz taşımanın) girdiği yere girer. Kin ve musibetin habercisidir. Allahü teâlâ gıybeti ölü eti yemekle beraber kıldı. Hucurât sûresi 12. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Müslümanların ayıp ve kusurlarını araştırmayın. Birbirinizi gıybet etmeyin. Sizden biriniz, hiç ölü kardeşinin etini yemeyi ister mi? Bundan tiksindiniz (değil mi?) O hâlde (Gıybet etmekte) Allahtan korkun..." buyuruldu.

Resûlullah efendimize, gıybetin ne olduğu suâl edildiğinde buyurdu ki: "Kardeşin hakkında onun hoşlanmadığı şeyi söylemendir. Onun hakkında söylediğin bu söz doğru ise, gıybet etmiş olursun. Söylediğin söz yalan ise iftira etmiş olursun."

Başka bir hadîs-i şerîfte de; "Üç kimse vardır ki, onlar hakkında konuşmak gıybet olmaz. Zâlim idâreci, içki içen kimse ve yaptığı kötülüğü ilân eden kimse" buyuruldu.

Allahü teâlâdan haya etmeyen açıktan günah işleyen, yaptığı kötülükleri insanlardan gizlemiyen bir kimse, haya perdelerini yırtmıştır. Artık kendisine hüsn-i zan edilmek durumundan çıkmış, kötülük işlediği kesin bir hâl almıştır.

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "Gıybetten çok sakın. O öyle kötü bir iştir ki, ona izin yoktur."

Edîblerden birisi oğluna dedi ki: "Ey oğlum. Yalan olmasa bile gıybet etme! Doğru söylemiş olsan bile, konuşmanı kötü yapmış olursun. Eğer yalan konuşursan, birçok kötülüğü bir araya getirmiş olursun."

Hikmet sahipleri demişlerdir ki: "Ekmeğini insanların etleriyle (Gıybet ederek) yiyen kimse, kendini ma'nevî kirlerden korumamış olur. Selef-i sâlihînden ba'zısı, abdesti bozulunca hemen abdest aldığı gibi, ağızından gıybet olan bir söz kaçırmış olsa, hemen abdestini tazelerdi. Yine onlardan ba'zıları oruçlu iken gıybet etmiş olsalar, o günkü oruçlarını kaza ederlerdi. Fıkhî bakımdan, gıybet yapılınca tekrar abdest almak veya orucu kaza etmek lâzım olmadığı hâlde, o büyükler, emirlere bağlılıktaki yükseklikleri, günahlardan son derece kaçınmaları ve gıybetin çirkinliği sebebiyle böyle yaparlardı.

Hazreti Âişe diyor ki: "Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında, bir kadının uzun olduğunu söyledim. "Ağzında olanı çıkar!" buyurdu. Tükürdüm. Ağzımdan et parçası çıktı." Allahü teâlâ, sıfatları, özellikleri, cisim şeklinde göstermeye kâdirdir.

Nemime (koğuculuk): Rûhu hasta, tabiatı düşük kimselerin yaptığı nemime de, zemmedilen, kötülenen huylardandır. Haya perdelerini yırtmak, sırları yaymak isteyen bayağı tabiatli kimselerin nefsleri bundan zevk alır. O, korkunç bir hastalıktır. Kanların dökülmesine, hürmet edilen kaidelerin çiğnenmesine, malların elden gitmesine sebep olabilir.

Bir hadîs-i şerîfte; "Nemmâm (söz taşıyan) Cennete giremez" buyuruldu.

Resûlullah efendimiz, Eshâb-ı Kirâma; "Size en kötülerinizi haber vereyim mi?" buyurdu. Onlar da; "Evet haber ver yâ Resûlallah" dediler. Bunun üzerine; "(Onlar) söz taşıyanlar, (böylece) dostlar arasını bozanlardır" buyurdu.

Başka hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: "Kıyâmet gününde Allahü teâlâ katında insanların en kötüsü, şuna bir söz, buna başka bir söz getiren iki yüzlü kimselerdir."

Kâ'b-ül-Ahbâr (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Nemîmeden sakınınız. Çünkü nemime yapan kimse, kabir azâbından kurtulamaz."

Yahyâ bin Eksem (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Nemmâm, sihir yapandan daha kötüdür. Çünkü sihir yapanın uzun zaman uğraşıp da yapamadığını, nemmâm bir anda yapar."

Abdullah bin Sâlih Sa'î (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Yakınında bulunan kimseler, nemime yapan kimseyi sevmezler. Uzağında bulunan kimseler de ondan sakınır."

Denilmiştir ki: “Nemmâm ile münâsebeti olan kimsenin gammı çok olur. Nemîmede insanları birbirlerine karşı tahrik etmek ve gıybet birlikte bulunur. Her nemmâm, aynı zamanda bir mugtâbdır (ya’nî gıybet edicidir).”

Mûsâ aleyhisselâm zamanında kıtlık olmuştu. Kaç defa yağmur duâsına çıkılmışsa da, duâları kabûl edilmedi. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma vahyedip buyurdu ki: “İçinizde bir koğucu vardır. O aranızda bulunduğu müddetçe duânızı kabûl etmem.” Hazreti Mûsâ; “Yâ Rabbi! Onu bildir, aramızdan çıkaralım” diye arzedince, Allahü teâlâ; “Ey Mûsâ! Ben sizi koğuculuktan men ederken, kendim koğuculuk yapar mıyım?” buyurdu. Bunun üzerine herkes tövbe etti ve yağmur yağdı.

Akıllı ve dirayetli kimseye en çok lâzım olan şeylerden ba’zıları şunlardır: Nemmâmdan korunmak, onunla konuşmaktan sakınmak, onunla beraber olmamak, onun sohbetinden, ona yaklaşmaktan yüz çevirmek, hiçbir zaman ve hiçbir husûsta ona i’timâd etmemek.

Riya: Büyük günahların en büyüklerinden ve en çirkin huylardandır. Riyakâr kimse, dâima sevimsiz, i’tibârsız, utanılacak hâlde, kendisinden hoşlanılmayan ve her hayırdan uzak olan kimsedir. Riya, hayırlı amelleri yok eder. Bütün iyi hâlleri bozar. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Sizde bulunmasından en çok korktuğum şey, şirk-i asgara yakalanmanızdır. Şirk-i asgar, riya demektir.”

Hazreti Ömer bir defasında, Hazreti Mu’âz bin Cebel’i ağlıyor görünce; “Ey Mu’âz! Niçin ağlıyorsun?” diye sordu. O da; “Resûlullahın (aleyhisselâm); “Azıcık bir riya şirktir” buyurduğunu işitmiştim. (Ona yakalanmak korkusuyla) ağlıyorum.” buyurdu.

İmâm-ı Mücâhid hazretleri, Fâtır sûresi 10. âyet-i kerîmesinde meâlen; “Kötülükleri tuzak yapanlara gelince, onlara şiddetli bir azap vardır. Bunların yaptıkları tuzak mahvolur gider” şeklinde haber verileri kimselerin, riyakâr kimseler olduğunu bildirmiştir.

Eshâb-ı Kirâmdan birisi, Peygamber efendimize; “Yâ Resûlallah! Kurtuluş hangi şeydedir?” diye suâl edince, buyurdu ki: “Kulun, insanların kendisini beğenmeleri düşüncesinden uzak olarak, Allahü teâlâya itâatta bulunmasıdır.”

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Riyâkârın dört alâmeti vardır. Yalnız iken tenbeldir. İnsanlarla beraber iken gayretlidir, övüldüğü zaman daha fazla çalışır. Zemmedildiği (kötülendiği) zaman çalışmasını azaltır.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “(Kendisinde) zerre miktarı riya olan ameli, Allahü teâlâ kabûl etmez.”

“Dünyâda riya ile ibâdet edene, kıyâmet günü; “Ey kötü insan! Bugün sana sevâb yoktur. Dünyâda, kimler için ibâdet ettin ise, sevâblarını onlardan iste” denir.”

Abdullah İbni Abbâs (r.anhümâ) buyurdu ki: “Riya öyle bir istihâne (küçümseme, hakîr görme) hâlidir ki, mürâî, riya ile Rabbini istihâne eder. Çünkü riya sahibi, yaptığı amel ile insanlar arasında makam ve mevki sahibi olmayı ve diğer insanlar arasında tercih edilmeyi ister. Bu arzu ile amel yapar. Böyle bir kimse, ameline Allahü teâlâdan başkasını ortak kılan kimse gibidir. Bu yüzden Allahü teâlâ, riyayı şirk ile beraber kıldı.

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Eğer bilinmeye, meşhûr olmaya gücün yettiği hâlde tanınmıyorsan bunu yap, buna devam et, bu çok iyidir. Şöhretin zemmedileni (kötüleneni); tanınmayı istemek, şöhrete kavuşabilmek için yollar aramak, sebeblere yapışmaktır. Fakat sen, zorlanmadan, istemeden, arzu etmediğin hâlde, Allahü teâlâ sana ihsân etmiş, seni tanıtmış ise, sen böylece meşhûr olmuş isen, bu şöhret kötülenmemiştir.”

Ucb (ibâdetini beğenmek): Allahü teâlâ, kendisinde ucb bulunan kimseyi sevmez. O kimse, Allahü teâlâ indinde hor ve hakîrdir. Kendisinde ucb bulunan kimse ne zaman yükselse, Allahü teâlâ onu alçaltır. Ucb, kalb hastalıklarının en kötülerinden olup, cehâlet alâmetidir. Taşkınlık ve azgınlığın kaynağıdır. İnsanda kibir meydana getirir. Kendisinde ucb bulunan kimse, sâdece kendisini faziletli görür. Öyle kötü bir huydur ki, birçok kimsenin felâketine sebep olmuştur. Allahü teâlâ ucbu yasakladı. Âlimler; “... Kendinizi temize çıkarmayın. O (Allahü teâlâ), kendinden korkanın kim olduğunu çok iyi bilendir” (Necm-32) meâlindeki âyet-i kerîmede ucbun yasaklandığını bildirmişlerdir.

Resûlullah (aleyhisselâm), ucbu büyük günahlardan sayarak; “Günah işlemezseniz, daha büyük günâha yakalanmanızdan korkarım. O da ucbdur” buyurdu.

Hazreti Âişe’ye; “İnsan ne zaman isyankâr olur?” diye suâl edildiğinde; “Kendisini muhsin (iyilik edici, sevâb işleyici) zannettiği zaman” buyurdu.

Hakim zâtlardan biri buyurdu ki: “Sahibine hased ettirmeyen ni’met tevâzu, sahibine merhamet ettirmeyen belâ ve musibet de ucbudur.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Ateş odunu yiyip bitirdiği gibi, ucb da iyilikleri yer.”

“Tevâzu, kulun yüksekliğini arttırır. Öyleyse mütevâzi olunuz ki, Allahü teâlâ da sizi yükseltsin. Af, kulun izzetini arttırır, öyleyse affedici olunuz ki, Allahü teâlâ sizi azîz kılsın. Sadaka, malı çoğaltır, öyleyse sadaka veriniz ki, Allahü teâlâ sizi ganî (zengin) eylesin.”

Ba’zıları Hazreti Ebû Bekr’i medhettikleri zaman, O, Allahü teâlâya şöyle yalvarırdı: “Ey Allahım! Sen, beni benden daha iyi biliyorsun. Ben de kendimi, onlardan (beni medhedenlerden) daha iyi biliyorum. Allahım, beni, onların zannettiklerinden daha iyi eyle. Onların bilmediği hatâ ve kusurlarımı affeyle. Beni, onların söyledikleri ile muaheze eyleme. Ya’nî bana; “İnsanlar senin hakkında böyle güzel şeyler düşünüp seni medhettikleri hâlde, sen şu kabahatleri işledin” diyerek beni cezalandırma.”

Hikmet sahibi zâtlar buyurdular ki: “Üç şeyden uzak olan, üç şeye nail olur. Aç gözlülükten uzak olan, zenginliğe kavuşur. Cimrilikten uzak olan, şerefe kavuşur. Kibirden uzak olan, kerâmete kavuşur.”

Kendisini ve ibâdetlerini beğenen kimse, kendi kusur ve kabahatlerini göremez. Kendisini medhedenlerin yaltaklanma ve yalanlarından lezzet alır. Çünkü medh, ucb sebeplerinin kuvvetlilerinden ve kibir sebeblerinin şiddetlilerindendir.

Ucb sahibi, çirkin olan işlerini güzel, hatâlarını doğru görür. Bu da, kendisi için lâyık olmayan şeyleri lâyık görmesine sebep olur. Hiç lâyık olmadığı fazilet ve meziyetlere kendisini lâyık ve münâsip görmeye başlar ki, bu da onun kendi aklına göre hareket etmesine, meşvereti, istişâreyi terk etmesine sebep olur. Neticede, her zaman aldanır ve yanılır. Kendisinden daha iyi bilen ve basiret sahibi olana sormaktan sakınır. Kendisinden daha kuvvetli olandan yardım istemekten çekinir. Kendisini çok büyük ve yüksek, başkalarını ise çok küçük ve aşağı görür. İblîs’in ebedi mel’ûn olmasına sebep, böyle düşünmesi olmuştur. Nitekim İblîs, kendisini üstün görerek, Allahü teâlâya i’tirâz edip; “Ben Âdem’den daha üstünüm. Beni ateşten, onu ise topraktan yarattın” dedi. Bu ise, sonsuz felâketine sebep oldu. İblîs’in işlediği günâhı (ucbu) işlemekten ve Allahü teâlâya isyan husûsunda İblîs ile yarış edenlerden Allahü teâlâya sığınırız.

Dinin emirlerine çok bağlı olup, akıl, takvâ ve yakîn sahipleri kemâl mertebesinde oldukları hâlde, kendilerini dâima hatalı ve kusurlu bilmişler, bozuk düşüncelerden uzak oldukları hâlde, dâima kendi düşüncelerini değersiz görmüşlerdir. Dâima meşverete müracaat etmişler, tevâzuyu yükseklik ve büyüklenmeyi aşağılık saymışlardır.

Hased: Hased; kıskanmak, çekememek, Allahü teâlânın ihsân ettiği ni’metin ondan ayrılmasını istemektir. Fâideli olmayan, zararlı olan birşeyin ondan ayrılmasını istemek hased olmaz, gayret olur. Hased, kötü huylardan, kalb hastalıklarındandır. İnsanda, kötülenmiş olan ba’zı hâllerin ortaya çıkmasına sebep olur ki, ba’zıları şöyledir: Hased eden kimse, sebepsiz yere hased ettiği kimseye kızar. Kabahati olmadığı hâlde ona kin besler. Doğru olan ortada ve apaçık bir şekilde bulunsa bile, onu inkâr eder. Nasihatten kaçar. Her türlü çirkin yola başvurur. Kendisi muhtaç olsa bile, hased ettiği kimsenin yanındaki şeylerden fâidelenmekten uzak kalır. Hasedinden dolayı, hased ettiği kimsenin ilminden ve faziletlerinden istifâde edemez. Hased ettiği kimse, kendisinden; mal, mülk, makam, ilim v.s. bakımlardan üstün bile olsa, ona tevâzu göstermez. Ona karşı dâima kibirlilik gösterir. Ona kötülükle muâmele eder. Ancak o ni’metin, hased ettiği kimseden gitmesi ile râzı ve rahat olur. Bundan zevk alır. Ne kadar şaşılır ki, başkasında bulunan ni’metin ondan gitmesini ni’met bilmektedir. Hasedci kimse, dâima gamlı ve kederlidir. Kimse tarafından sevilmez.

Fazilet sahipleri hiç kimseyi hased etmezler. Sâdece başkalarında bulunan ilim, edeb, hayır ve tâatlar husûsunda gıbta ederler. Yâ’nî o ni’metin bulunduğu kimseden gitmesini istemezler. Bununla beraber, o ni’metin, kendisinde de bulunmasını arzu eder, isterler. Gıbta, hased değildir. Gıbta

eden kimse, hased gözüyle bakmaz. Kendisi için istediğini, diğer mü'min kardeşi için de ister. Hasedci ise böyle değildir. O, kendisinde bulunan bir ni'metin, başka birinde daha bulunmasına tahammül edemez.

Resûlullah (aleyhisselâm); "Mü'min gıpta eder. Münâfık ise hased eder" buyurdu.

Mûsâ aleyhisselâm, Arş-ı a'lâ altında bulunan bir kimse gördü. Bu kimsenin bu ni'mete nasıl kavuştuğunu merak edip, münâcaatında Allahü teâlâya suâl etti. Allahü teâlâ, o kimsenin, kavuştuğu ni'metlerden dolayı hiç kimseyi hased etmediğini, ana-babasına karşı gelmediğini, nemime (söz taşımak) için yürümediğini, bu hasletleri sebebiyle bu dereceye yükseldiğini bildirdi.

Hased öyle bir hastalıktır ki, hased eden kimsenin dînî yönden ve yakîn bakımından zayıflığını gösterir. Hasedci kimse, kederden kurtulamaz. Kanâat sahibi değildir. Kin, hile ve düşmanlık sahibidir.

Kendisi yüzünden Allahü teâlâya ilk isyan edilen günâh, haseddir. (Hazreti Âdem'in İblîs tarafından hased edilmesi.) İblîs, hasedi sebebi ile Allahü teâlânın emrine muhalefet etti. Sonra Hazreti Âdem'in oğlu Kabil, kardeşi Hâbil'i hased edip öldürdü. Kureyş'in ileri gelenlerinden birçoğunun, Resûlullah efendimizi inkâr etmelerinin sebebi, hased ve kibirleridir. Hased, hased edenin noksan olduğunu, hased edilenin ise kâmil olduğunu gösterir.

Hased, her düşmanlığın temeli, her belânın başı, her hatânın evveli, kınanacak olan her işin sebebi, her pişmanlığın getiricisidir. Neticesi taşkınlıktır. Kimde hased bulunursa, helak olur.

Sıla-i rahm: Sıla-i rahm, akrabayı, yakınlarını gözetmek, ziyâret etmek ve yardım etmektir. İyi bir haslettir. Câhiller arasında pek i'tibâr edilmese de, fazilet ehli arasında bu husûsa pek riâyet edilir.

Hazreti Mu'âviye, Hazreti Ömer bin Hattâb'a mürüvvetten suâl edince; "Allahü teâlâdan korkmak ve sıla-i rahm'dir" cevâbını verdi.

Akrabayı ziyâret etmek, kerem mertebelerinin en yükseklerindendir. Muhabbeti çoğaltır, iyi neticelerin meydana gelmesine vesile olur.

Sırrı gizlemek: Sırrı gizlemek, iyi kimselerin ahlâkındandır. Sırrı gizlemek, hür olarak yapılan işlerin zarardan en uzak olanıdır.

Muhalleb bin Ebî Sufre diyor ki: "Şerefli huyların en aşağısı, sırları gizlemek; en yükseği de, kendisine sır olarak söyleneni unutmaktır."

Sırrı gizlemek, insanın kötülüklerden uzak kalmasını te'min eder. Sırrını herkese söylemek ise, pişmanlık meydana getirir.

Hikmet sahipleri; "Sırrını dirayetli bir kimseye veren zelîl olur. Sırrını câhil bir kimseye bırakan kaybeder. Kim de sırrı ile başbaşa kalırsa, ganîmete konar" demişlerdir.

Hazreti Ali buyurdu ki: "Sırrın senin esîrindir. Onu açıklarsan, sen onun esîri olmuş olursun."

Güzel ahlâk: Bir hadîs-i şerîfte; "Kıyâmet gününde mîzâna konacak şeylerin ilki, güzel ahlâktır" buyuruldu. Diğer bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki:

"Kul, güzel ahlâkı sebebi ile, gündüzleri oruç tutan, geceleri ibâdet edenlerin derecesine ulaşır."

Büyüklerden birisi oğluna nasihatinde buyurdu ki: "Ey oğul! Güzel ahlâka sarıl. İnsanlarla münâsebetlerin iyi olsun. İnsanlara yumuşak ve nâzik muâmele eyle. Arkadaşından gelen sıkıntılara katlan. Ona eziyet vermekten sakın."

Güzel ahlâk, sevgi meydana getirir. Kişinin rahata kavuşmasına, insanların da ondan emîn olmalarına sebep olur. Kötü ahlâk ise, sahibinin yorulmasına, insanların da kendisinden eziyet ve sıkıntı görmesine sebep olur.

Resûlullah efendimize birisi gelerek nasihat istedi. "Nerede olursan ol, Allahü teâlâdan kork!" buyurdu. Gelen o şahıs; "Biraz daha nasihat eyle" deyince; "Bir kötülük yaptığın zaman, peşinden iyilik yap" buyurdular.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kul, çok ibâdet edenlerden olmasa bile, güzel ahlâkı sebebiyle Cennette en

yüksek dereceye ulaşır. Yine kul, çok ibâdet edenlerden bile olsa, kötü ahlâkı sebebiyle Cehennemde en aşağı dereceye düşer.”

Zâhidlerden birisi buyurdu ki: “Güzel ahlâk, insanı iyi amellere ve Cennete götürür. Kötü ahlâk ise, kötü işlere ve Cehenneme götürür.”

Güzel ahlâk, sahibini tehlikelerden ve helak olmaktan korur. Kötü ahlâk ise, sahibini tehlikelerin içine atar.

Mürüvvet: Mürüvvet, başkalarına iyilik etmesini sevmek demektir. Büyüklerden birine, mürüvvetin ne olduğu suâl edildiğinde buyurdu ki: “Allahü teâlânın haram kıldıklarından sakınmak ve helâl olan bir işte meslek, san’at sahibi olmaktır.”

Şu hasletleri kendisinde toplayan kimse mürüvvet sahibidir 1) İnsanlardan değil, sâdece Allahü teâlâdan korkmak. Âl-i İmrân sûresi 173. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “Onlar öyle kimselerdir ki, insanlar kendilerine; “Düşmanlarınız size karşı ordu hazırladı. O hâlde onlardan korkun” (dediler) de, bu söz, onların îmânlarını arttırdı ve üstelik; “Allah bize kâfidir ve O ne güzel vekîldir” dediler.” 2) Belâ ve musibetlere sabretmek. Kasas sûresi 54. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: “İşte bunlara, sabırlarından dolayı mükâfatları iki kat verilecektir. Bunlar, kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan hayra harcarlar.” 3) Ni’metlere şükretmek. 4) Allahü teâlânın emrini, kendi nefsinin arzusuna tercih etmek. 5) insanlara yardım etmek ve fâideli olmak.

Ahnef bin Kays’a (radıyallahü anh), mürüvvetin ne olduğu suâl edildiğinde cevaben buyurdu ki: “Güzel dostluk, doğru konuşmak, her yerde ve her ân Allahü teâlâyı hatırlamak.”

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “İnsanlarla muâmelesi olan kimse, onlara zulmetmesin. Onlara birşey anlatan kimse, onlara yalan söylemesin. Onlara va’dde bulunan kimse, va’dinden dönmesin. Böyle olan kimse, mürüvveti kemâle eren, adâleti apaçık ortaya çıkan, (müslüman) kardeşleri tarafından sevilen kimselerden olur.”

Haya: Haya, ya’nî kötü iş yapınca utanmak üç kısımdır. Birincisi; haya mertebelerinin en yükseğidir ki, takvâ sahiplerinin ve Allahü teâlânın velî kullarının hayâsıdır. Bunlar, Allahü teâlâdan haya ederler. Bu haya, Allahü teâlânın yasak ettiği şeylere taşmamak, O’nun emirlerine itaat edip, yasaklarından sakınmaktır. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâdan hakkıyla haya ediniz.” “Bu nasıl olur Yâ Resûlallah?” dedikleri zaman; “Kim başını ve başında bulunanları, karnını ve karnında bulunanları korur, dünyâ hayâtının süsünü terkederse, ölümü ve ölümden sonra cesedinin çürüyeceğini çok hatırlarsa, Allahü teâlâdan hakkıyla haya etmiş olur.” buyurdu.

Hayanın ikinci kısmı; insanlardan haya etmek olup, bu da güzel ahlâktandır. Hattâ, dolaylı olarak bu da Allahü teâlâdan haya etmeye dâhildir denilebilir. Mürüvvet, bu kısım ile kemâl bulur. İnsanın iyiliği, başkalarına eziyetten sakınması, doğru söylemesi, emâneti yerine teslim etmesi, iyi ve güzel yaşayışı, kalb güzelliği ve temizliği, insanlardan haya etmekle olur. Hadîs-i şerîfte; “Allahü teâlâdan korkan ve çekinen, insanlardan korkmuş ve çekinmiş olur” buyuruldu.

Huzeyfe (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İnsanlardan utanmıyan kimsede hayır yoktur, insanlardan utanmak, neticede Allahü teâlâdan utanmaya bağlıdır.”

Alkame bin Alâse (radıyallahü anh), Resûlullaha (aleyhisselâm); “Ey Allahın Resûlü! Bana nasihatte bulun” deyince; “Kavminde bulunan heybet sahiplerinden haya ettiğin gibi, Allahü teâlâdan haya et!” buyurdu.

Kâ’b-ül-Ahbâr (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Görünen hâllerinizde, insanlardan haya ettiğiniz gibi, sırrınızda da (gizli hâlinizden de) Allahü teâlâdan haya ediniz.”

Hayanın üçüncü kısmı; kişinin kendi kendisinden haya etmesidir. Bu haya da, neticede Allahü teâlâdan haya etmeye dâhildir. İnsanın kendinden haya etmesi, yalnız iken avret mahallini açmaması, bakmaması, başkalarının yanında yapmaktan sakındığı bir hareketi, yalnız başına olduğu zaman da terketmesidir.

Demek ki, insanlar ile beraber iken yapamıyacağı hareketleri, yalnız başına olduğu zaman da yapmamalıdır. Âlimlerden ba’zısı bunu murâkabeden saymışlardır.

Ba’zı hâller vardır ki, insanların yanında yapılamaz. Fakat yapılması da zarurîdir. Büyük ve küçük abdest bozmak böyledir. Bu ve bunun gibi ihtiyâçları tenhâda, bildirilen âdabına uygun olarak yapmak hayâsızlık olmaz.

Bildirilen bu üç hayadan birinde noksanlığı bulunan kimsenin dînî hayâtına zarar gelir. Sâlih zâtlardan birisi buyurdu ki: “Allahü teâlâ kalblere ba’zı cezalar verir. Allahü teâlâ hiçbir kalbi, ondan hayayı çekip almaktan daha şiddetli bir ceza ile cezalandırmamıştır. Kalbinden haya duygusu gitmiş olan bir kimse, çirkin bir iş yapacağı zaman, onu bu işten alıkoyacak bir mâni kalmamıştır.”

Sâlih bin Abdülkuddûs diyor ki: “Hayası az olan bir kimsede, hiç hayır yoktur. Sen hayanı muhafaza eyle. Çünkü haya, insanın asâletine delâlet eder.”

Haya, kıymetli bir güzellik elbisesidir. Bu elbiseyi giyen kimse, çok yüksek mertebelere kavuşur.

Vefâ: İyi geçinmek, yardımlaşmaktır. Sözünde durmak, hakkını gözetmek olduğu da bildirilmiştir. Öyle güzel bir haslettir ki, çok kimse onu kaçırır, az kimse onu bulur, iyi hasletlerin en büyüklerindendir.

Birisi, büyüklerden bir zâta gelerek nasihat isteyince buyurdu ki: “Açıkta ve gizlide, Allahü teâlâdan kork. Mümkün olduğu kadar hayırlı işler yap. Sana birşey emânet eden kimsenin emânetini zayi etme. Karşındaki kimse seni sevindirse de üzse de, dâima doğru konuş. Eğer böyle yaparsan, kalbini ve bedenini istenmiyen şeylerden rahata kavuşturmuş olursun.”

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Eğer etrâfını başkalarının zararından korumak, hayâtın boyunca kederden uzak, rahat olmak, rızkında ve iyiliklerinde gelişme görmek istiyorsan, senin ahdini, mîsâkını muhafaza eden kimsenin ahdini zayi etme. Birisine birşeyi hibe edeceğini söyledikten sonra, bu sözünden dönme!”

Dostluk ve kardeşlik vefa ile devam eder. Safa (gönül hoşluğu), cefâ (eziyet ve incitmek) ile yok olur. Eğer övgünün, medhin meyvelerini toplamak istiyorsan, ahde vefayı kendine huy edin. Vefâsı olmayanın hayası yoktur.”

Edîblerden birisi, oğluna nasihat ederek buyurdu ki: “Oğlum! Eğer şerefin zirvesine çıkmak istiyorsan, ahde vefa göster. Vefâ ile doğruluk, ikiz kardeş gibidir. İkisinin de neticesi iyilik ve din güzelliğidir. Bir kimsede bu iki haslet birlikte bulunursa, bu iki haslet, o kimse için kötü hâllere karşı kal’a olurlar.”

Cimrilik: Allahü teâlâ cimriliği zemmedip kötülemiştir. Bu husûsta âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler çoktur.

Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahım! Cimrilikten sana sığınırım,” buyurmuştur.

Başka bir hadîs-i şerîfte de buyuruldu ki: “Cimrilik, dünyâya rağbetin, cömertlik de zühdün meyvesidir.”

Yahyâ bin Zekeriyyâ (aleyhisselâm) bir defasında İblîs’e rastladı. “Ey İblîs! Bana söyle, insanlardan en çok kimi seviyorsun ve onlardan en çok kime kızıyorsun?” deyince, İblîs şöyle cevap verdi: “Bana göre insanların en sevimlisi, cimri mü’mindir. En çok kızdığım da, günahkâr fakat cömert olan kimsedir.”

Yahyâ aleyhisselâm, İblîs’e bunun sebebini sorunca, İblîs; “Mü’minin cimriliği benim için kâfidir. Günahkâr fakat cömert olana gelince, Allahü teâlânın, onu cömert olduğundan dolayı affedeceğinden korkuyorum. Eğer bu suâli sen değil de bir başkası sorsaydı, cevap vermezdim” dedi.

Cimrilik; verilmesi îcâb edeni vermemektir. Verilmesi îcâb eden şeyi veren, cimrilikten kurtulur. Vermesi vâcib olan ve vâcib olmayan yerlerde vermeyi zor görmek de cimriliktir.

Cimri, vermesi îcâb eden yerde vermemeyi, mala düşkün olmayı tercih eder. Gönül rızâsı ve hoşluğuyla vermekten çekinir. Verdiği zaman malının tükeneceğinden, vefâtından sonra çoluk-çocuğunun aç kalacağından, hattâ ileride kendisinin bu duruma düşeceğinden endişe eder. Cimriliğin altında; mal sevgisi, uzun emel ve çoluk-çocuk sevgisi yatmaktadır.

Cimrilik, insanın parayı sevmesinden de hâsıl olabilir. Ba’zı kimseler vardır ki, çok malı, parası vardır. Çoluk-çocuğu da yoktur ki onlar için biriktiriyor denilsin. Hâl böyle iken, malının zekâtını vermez. Başka ihtiyâç sahiplerine yardımda bulunmaz. Hattâ kendi ihtiyâçları için bile harcamaz. Onun bütün rağbeti, en büyük arzusu ve en çok lezzet aldığı şey, paralarını yanında ve elinde görmektir. Kalbi bundan zevk alır. Öleceğini bilen ve bütün mallarının, mirasçılarına kalacağını bilen bir kimsenin bu derece gaflet içinde bulunmasına, mala, mülke bu kadar gönül vermesine ne kadar şaşılır.

Îsâr: Kendi muhtaç olduğu malı, muhtaç olan başkasına verip, o malın yokluğuna sabretmesidir. İyi huyların çok kıymetlisidir. Âyet-i kerîmeler ile medh olunmuştur. Cömertlik derecelerinin en yükseğidir, Îsâr hasletine sahip olan kimse, muhtaç olmakla beraber, başkasını kendisine tercih eder.

Bir defasında Resûlullah efendimize biri gelmişti. Hâne-i saadetlerinde, gelen kimseye yedirecek birşeyleri yoktu. Bunun üzerine Ensârdan bir zât, gelen kimseyi evine götürdü. Onun da evinde az bir yemek vardı. O yemeği getirdi. Yemeğe başlıyacakları sırada kandili söndürdü. Misâfir yemek yiyor, ev sahibi de elini götürüp getirerek yer gibi yapıyordu. Yemeğin hepsini misâfire yedirdi.

Diğer taraftan, Cebrâil aleyhisselâm, o Sahâbinin misâfirine yaptığı Îsârı, Resûlullah efendimize haber verdi. Sabah olup Peygamber efendimizin huzûruna geldiklerinde, Peygamberimiz (aleyhisselâm) o zâtı, yaptığı isardan dolayı tebrik edip, duâ ettiler.

Îsâr, Resûlullah efendimizin güzel âdet-i şerîfelerinden idi. Eshâb-ı Kirâmın ileri gelenlerinden Hazreti Huzeyfe şöyle anlatır: “Yermük muharebesinde idi. Çarpışmanın şiddeti geçmiş, ok ve mızrak darbeleri ile yaralanan müslümanlar, düştükleri sıcak kumların üzerinde can vermeye başlamışlardı. Bu arada ben de, güç belâ kendimi toparlayarak, amcamın oğlunu aramaya başladım. Son anlarını yaşayan yaralıların arasında biraz dolaştıktan sonra, nihâyet aradığımı buldum. Fakat ne çâre!.. Kanlar içerisinde yatan amcamın oğlu, göz işâretleri ile bile zor konuşabiliyordu. Daha evvel hazırladığım su kırbasını göstererek dedim ki: “Su istiyor musun?” Belli ki istiyordu. Çünkü dudakları hararetten adetâ kavrulmuştu. Göz işâreti ile de; “Çabuk, hâlimi görmüyor musun?” der gibi bana bakıyordu. Ben kırbanın ağzını açtım, suyu kendisine doğru uzatırken, biraz ötede yaralıların arasında hazret-i İkrime’nin sesi duyuldu: “Su! Su! Ne olur, bir tek damla su olsun su!” Amcamın oğlu Haris, bu feryadı duyar duymaz, göz ve kaş işâretleriyle suyu hemen Hazreti İkrime’ye götürmemi istedi. Kızgın kumların üzerinde yatan şehidlerin aralarından koşa koşa Hazreti İkrime’ye yetiştim ve hemen kırbamı kendisine uzattım, İkrime hazretleri elini kırbaya uzatırken Hazreti Iyâş’ın iniltisi duyuldu. “Ne olur bir damla su verin. Allah rızâsı için bir damla su!” Bu feryadı duyan Hazreti İkrime, elini hemen geri çekerek, suyu Iyâş’a götürmemi işâret etti. Suyu o da içmedi. Ben kırbayı alarak şehidlerin arasından dolaşa dolaşa Hazreti Iyâş’a yetiştiğim zaman, son nefesinde Kelime-i şehâdeti söylediğini duydum. Benim getirdiğim suyu gördü. Fakat vakit kalmamıştı. Başladığı Kelime-i şehâdeti ancak bitirebildi. Derhâl geri döndüm, koşa koşa Hazreti İkrime’nin yanına geldim; kırbayı uzatırken bir de ne göreyim! Onun da şehîd olduğunu müşâhede ettim. Bârî dedim amcamın oğlu Hazreti Hâris’e yetiştireyim. Koşa koşa ona geldim; ne çâre ki, o da ateş gibi kumların üzerinde kavrula kavrula rûhunu teslim eyleyip şehîd olmuştu. Hayâtımda birçok hâdise ile karşılaştım. Fakat hiçbiri beni bu kadar duygulandırmadı. Aralarında akrabalık gibi bir bağ bulunmadığı hâlde, bunların birbirine karşı bu derece fedakâr ve şefkatli hâlleri, gıpta ile baktığım en büyük îmân kuvveti tezahürü olarak hafızama adetâ nakşoldu...”

Resûl aleyhisselâmın komşusu bir ihtiyâr kadın vardı. Kızını Resûl aleyhisselâma gönderdi. “Namaz kılmak için örtünecek bir elbisem yok. Bana, namazda örtünecek bir elbise gönder” diye yalvardı. Resûl aleyhisselâmın o anda başka elbisesi yoktu. Mübârek arkasındaki entariyi çıkarıp, o kadına gönderdi. Namaz vakti gelince, elbisesiz olduğu için mescide gidemedi. Eshâb-ı Kirâm, bu hâli işitince; “Resûl aleyhisselâm o kadar cömertlik yapıyor ki, gömleksiz kalıp, mescide cemâate gelemiyor. Biz de herşeyimizi fakirlere dağıtalım” dediler. Allahü teâlâ, hemen İsrâ sûresinin 29. âyetini gönderdi, önce Habîbine; “Hasislik etme, birşey vermemezlik yapma” buyurup, sonra da; “Sıkıntıya düşecek ve namazı kaçıracak, üzülecek kadar da dağıtma! Sadakada ortalama davran” buyurdu. O gün, namazdan sonra, hazret-i Ali, Resûlullahın yanına gelip; “Yâ Resûlallah! Bugün, çoluk-çocuğuma nafaka yapmak için sekiz dirhem gümüş ödünç almıştım. Bunun yarısını size vereyim. Kendinize entari alınız” dedi. Resûl aleyhisselâm çarşıya çıkıp, iki dirhem ile bir entari satın aldı. Geri kalan iki dirhem ile yiyecek almağa giderken gördü ki, bir a’mâ oturmuş; “Allah rızâsı için ve Cennet elbiselerine kavuşmak için, bana kim bir gömlek verir?” diyordu. Almış olduğu entariyi bu a’mâya verdi. A’mâ, entariyi eline alınca, misk gibi güzel koku duydu. Bunun, Resûl aleyhisselâmın mübârek elinden geldiğini anladı. Çünkü, Resûl aleyhisselâmın bir kere giydiği herşey, eskiyip dağılsa bile, parçaları da misk gibi güzel kokardı. A’mâ duâ ederek; “Yâ Rabbî! Bu gömlek hürmetine benim gözlerini aç.” dedi. İki gözü hemen açıldı. Resûl aleyhisselâmın ayaklarına kapandı.

Resûl aleyhisselâm oradan ayrıldı. Bir dirhem ile bir entari satın aldı. Bir dirhem ile de yiyecek satın almağa giderken, bir hizmetçi kızın ağladığını gördü. “Kızım, niçin böyle ağlıyorsun?” buyurdu. Bir yahudinin hizmetçisiyim. Bana bir dirhem verdi. “Yarım dirhem ile bir şişe ve yarım dirhem ile de yağ satın al” dedi. Bunları alıp gidiyordum. Elimden düştü. Hem şişe, hem de yağ gitti. Şimdi ne yapacağımı şaşırdım” dedi. Resûl aleyhisselâm, son dirhemini kıza verdi. “Bununla şişe ve yağ al, evine götür” buyurdu. Kızcağız; “Eve geç kaldığım için, yahudinin beni döveceğinden korkuyorum” dedi. Resûl aleyhisselâm; “Korkma! Seninle birlikte gelir, sana birşey yapmamasını söylerim” buyurdu.

Eve gelip, kapıyı çaldılar. Yahudiye olanı biteni anlatıp, kıza birşey yapmaması için şefaat buyurdu. Yahudi, Resûlullahın ayaklarına kapanıp; “Binlerce insanın baş tacı olan, binlerce arslanın, emrini yapmak için beklediği ey koca Peygamber! Bir hizmetçi kız için, benim gibi bir miskinin kapısını şereflendirdin. Yâ Resûlallah! Bu kızı senin şerefine azâd ettim. Bana îmânı, İslâmı öğret. Huzûrunda müslüman olayım” dedi. Resûl aleyhisselâm, ona müslümanlığı öğretti. O da müslüman oldu. Evine girdi. Çoluğuna-çocuğuna anlattı. Hepsi müslüman oldu. Bunlar, hep Resûlullahın sallallahü aleyhi ve sellem güzel huylarının bereketi ile oldu.

İmâm-ı Hasen ve Hüseyn ile Abdullah bin Ca’fer (r.anhüm), Medîne-i münevvereye giderlerken yiyecekleri kalmadı. Sahrada olduklarından, yiyecek birşey alınacak yer de olmayıp, açlık ve susuzluktan iyice bunaldılar. Sonra; “Allaha tevekkül ettik” diyerek, yola devam ettiler. Biraz ilerlemişlerdi ki, ovanın ortasında bir karaltı gördüler. Ona doğru gittiler. Siyah bir çadır vardı, içinde kimse olup olmadığını anlamak için selâm verdiler. Çadırda bir kadın vardı. Kadın selâmlarını aldı. İyi karşıladı. Bu üç zâtın, dünyâya rağbetleri olmadığını anladı. Kadına; “Hiç yiyeceğin var mı?” diye sordular. “Bir keçim var. Kendiniz sağın için” dedi. Birisi sağdı. Her biri, birer çanak içtiler. Sonra kadına; “Başka yiyeceğin var mı?” diye sordular. Kadın; “Keçiyi kesin, yiyin.” dedi. Abdullah bin Ca’fer (radıyallahü anh), keçiyi kesti, pişirdi. Üçü beraber yediler. Allahü teâlâya hamd ettiler. Atlarına bindiler. Kadına; “Medîne-i münevvereye geldiğinde muhakkak bize uğra. Biz seyyidlerdeniz. Hâşimîlerdeniz” diyerek, yola koyuldular. Bir zaman sonra kadının kocası geldi. Keçiyi görmeyince, ne oldu diye sordu. Kadın olup biteni anlattı. Kocası üzüldü. “Biliyorsun o keçiden başka birşeyimiz yok. Şimdi ne yapacağız?” diyerek, kadını azarladı. Kadın; “Allahü teâlâ rahimdir, kullarını aç bırakmaz. Böyle kıymetli zâtlar gelip de, onları misâfir etmeden göndermek insafa sığmaz” dedi. Daha sonra kadın, kocası ile Medîne-i münevvereye birşeyler alıp satmak için gittiler. Hikmet-i ilâhî, Bâb-ı selâm önünden geçerken Hazreti Hasen’e rastladılar. Hasen (radıyallahü anh) kadını ve kocasını huzûruna çağırttı. Kadına; “Beni tanıdın mı?” dedi. Kadın; “Hayır” dedi. “Bir zamanlar senin evine üç kişi gelmiştik. Bize süt ikram etmiştin. Bir de keçini kesmiştik. Onlardan biri benim” dedi. Bunlara çok ikramda bulundu. Yanında fazla birşeyi olmadığından, Beyt-ül-mâl emînine bir adam gönderip, bin dirhem gümüş ve yüz koyun borç istedi. Getirdiler. Bunların hepsini kadına bağışladı. “Bizi ma’zur görün” buyurdu. Bu karı-kocanın yanlarına adam vererek, Hazreti Hüseyn’e gönderdi. Hazreti Hüseyn de bunları iyi karşılayıp, yanında bulunandan ikram etti. Fazla birşeyi olmadığından, Beyt-ül-mâl emîninden bin dirhem gümüş ve ikiyüz koyun borç istedi. Hepsini kadına verip, özür diledi. Yanlarına adam verip, Abdullah bin Ca’fer’e (radıyallahü anh) gönderdi. Abdullah (radıyallahü anh); “İki İmâma uğradınız mı?” buyurdu. “Evet” dediler. “Keşke daha önce bana uğrasaydınız. Onların yanında dünyâ malı bulunmaz. Belki sıkıntı çekmişlerdir” dedi. Bunlar imamların yaptıkları ikramları söylediler. Abdullah (radıyallahü anh) da, ikibin dirhem gümüş ve dörtyüz koyun verdi. Mezkûr karı-koca, yediyüz koyun ve dörtbin dirhemi alıp, sevinerek evlerine döndüler.

Ebü’l-Hasen Antâkî (radıyallahü anh) şöyle anlatır: “Bir gece bir köyde arkadaşlarımızla birlikte oturuyorduk. Biraz ekmeğimiz vardı. Fakat hepimize yetecek nisbette değildi. Ekmekleri dilimleyip ortaya koyduk. Hepimiz ekmeklerin etrâfında oturduk. Bu sırada lâmba söndürüldü.

Biraz sonra yemek işinin tamam olduğu tahmin edilip, sofra kaldırılmak üzere lâmba yakıldığında bir de ne görelim. Herkes: “Ben yersem diğer arkadaşlar aç kalır” endişesiyle, ekmekten hiç yememişti.”

Yalan söylemek: Yalan söylemek, pek bayağı ve aşağı bir iştir. Dünyâda zilleti gerektiren şeylerin en büyüğüdür. Âhırette ise zelîl ve rüsvây olmayı îcâb ettiren pek fenâ birşeydir.

Yalan, münâfıklığın en büyük alâmetlerindendir. Ahlâkın düşüklüğünü gösteren kuvvetli bir delîldir. Yalancıya hiçbir zaman güvenilmez. Yalancı, konuştuğu zaman doğru

konuşmaz. Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “Münafığın alâmetleri üçtür. Konuştuğunda yalan söyler. Bir va’dde bulunduğu zaman va’dinde durmaz, kendisine birşey emânet edildiğinde hıyânet eder.”

“Sözün âfeti yalan söylemektir.”

“Hatâların en büyüğü, yalan konuşmaktır.”

Resûlullaha (aleyhisselâm); “Mü’min korkak olabilir mi?” dediler. “Evet olabilir” buyurdu. “Mü’min cimri olabilir mi?” dediler. Yine “Evet olabilir” buyurdu. “Mü’min yalan konuşabilir mi?” dediler. Buna; “Hayır” buyurdu.

Hikmet sahibi büyük zâtlar, “Dilsiz olmak, yalan söylemekten iyidir” demişlerdir.

Ahnef bin Kays (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Akıllı ve şerefli bir mü’min yalan söylemez. Gıybet ve hıyânet etmez.”

Hazreti Ömer bin Hattâb buyurdu ki: “Hiçbir kimse, mizah yaparken yalan söylemeyi terketmedikçe îmânın hakîkatine kavuşamaz.”

Buhterî; “Ne ciddi ne de şaka hâlinde yalan söylemek insana yakışmaz” buyurdu.

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Sultan, yalancı birine bir iş verirse, bu kimsenin zararı sultânın idâresine te’sîr eder.”

Lokman Hakim oğluna nasihatinde; “Ey oğul! Kim yalan konuşursa, onun kıymeti gider” buyurdu.

Yezid bin Meysere (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Ağacın dibine dökülen su, ağacı yeşerttiği gibi, yalan da kötülükleri sulayıp, onların yeşermesine ve büyümesine sebep olur.”

Meymûn bin Mihrân (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Akıllı kimse, yalancı kimsenin sevgisine aldanmasın. Onun va’dine güvenmesin. Doğru konuştuğu bilinen bir kimsenin yalan söylemesi mümkündür. Fakat yalancılıkla tanınmış birisinden doğru konuşmasını beklemek pek mümkün değildir.”

Yalan, güzelliğin ayıbı, lekesi, noksanı ve iyi ahlâkın âfetidir. Hıyânetin delîlidir. Yalan, çok kötü bir huydur. Doğru sözü az olanın, arkadaşı da az olur.

Hazreti Ali, yalanın serap gibi olduğunu bildirmiştir. Yalan ile mürüvvetin bir kişide bir araya gelmiyeceğini bildirmiştir.

Süleymân bin Sa’d (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bir kimse benim ile arkadaşlık etse ve arkadaşlığımızın devam edebilmesi için kendisine bir şart söyleyebileceğimi başka birşey istemediğini söylese, ona yalan söylememesini şart ederdim.”

Mûsâ aleyhisselâm, Allahü teâlâya niyazında; “Yâ Rabbî! Hangi kulunun ameli daha hayırlıdır?” diye suâl edince, Allahü teâlâ buyurdu ki: “Dili yalan konuşmayan, kalbi günah ile meşgûl olmayan ve zinâ yapmayan.”

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlânın katında en büyük hatâ, dilin yalan söylemesidir, en kötü pişmanlık da, kıyâmet günündeki pişmanlıktır.”

Lokman Hakim buyurdu ki: “Yalancılıkla tanınan kimsenin ilk cezası, konuştuğu zaman sözünün tasdik edilmemesidir.”

İbn-i Mugterr (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Yalancı kimse ile beraber olmaktan sakın. Eğer onunla birlikte bulunmak mecbûriyetinde kalırsan, söylediklerine inanma. Bununla beraber, kendisini yalancı kabûl ettiğini de ona bildirme. Çünkü böyle yaparsan, sana biraz muhabbeti varsa onu da bırakır.”

İnsanın yalan konuşmak hafifliğinde bulunmasının sebeplerinden ba’zıları şunlardır: Bir menfaatin bulunması ve bir zararın giderilmesinin sözkonusu olması, insanı aldatıp yalan konuşmasına sebep olabilir. Düşmanından intikam almak düşüncesi de yalan söylemeye sebep olabilir. Bu kısım, yalan çeşitlerinin en şiddetlilerindendir. Çünkü bunda taşkınlık vardır. Güzel konuşmuş olmak düşüncesi de yalan konuşmayı meydana getiren sebeplerdendir. Böyle yapmak mahlûku râzı etmiş olsa bile, mahlûkâtı yaratan Allahü teâlâyı gadablandırır. Böyle bir şeyi akıl kabûl etmez, din buna müsâade etmez ve mürüvvet de bunu hoş karşılamaz.

Üç yerde yalan konuşmaya ruhsat, izin verilmiştir. Birincisi; harbde ve her zaman din düşmanlarının zararlarından korunmak ve müslümanları korumak için. İkincisi; iki müslümanı barıştırmak için, birinden diğerine iyi lâf götürmek. Üçüncüsü; hanımları idâre etmek için. Bunlara ruhsat verilmiştir. Fakat gıybet ve nemîmeye izin yoktur.

Aşağıdaki bildirilen durumların benzeri olan hâllerde de yalan söylemek caiz görülmüştür. Resûlullah (aleyhisselâm) ile Hazreti Ebû Bekr hicret ederlerken, Hazreti Ebû Bekr, Resûlullah efendimizin arkalarından yürüyordu. Bir grup kimse ile karşılaştılar. O kimseler, Peygamber efendimizi tanımıyorlar, Hazreti Ebû Bekr'i tanıyorlardı. Hazreti Ebû Bekr'e; "O kim?" diye sordular. O da onun Resûlullah (aleyhisselâm) olduğunu söylemedi. Anlarlarsa zarar vermelerinden, O'nun mübârek kalbini incitmelerinden endişe ederek; "Bu, bana yol gösteriyor" buyurdu.

O kimseler bu sözü, normal yol göstericisi olarak anlamışlardı ve Hazreti Ebû Bekr'in sözü bu ma'nâda yalan idi. Fakat o, bu sözü söylerken; "Bize, hidâyet, kurtuluş yolunu gösteren zât" ma'nâsını kasdetmiş olduğundan, hakîkatte yalan söylememiş idi.

Yine şöyle anlatılır: Bilindiği gibi, Abbasî halîfelerinden Me'mûn, bir ara Kur'ân-ı kerîmin mahlûk olduğunu söyleyip, herkesi de böyle söylemeye teşvik etmiş, hattâ zorlamıştı.

Âlimlerden birini de bu şekilde zorlamıştı. O zât; "Tevrat bir, Zebur iki, İncîl üç ve Kur'ân-ı kerîm dört" dedi. Bunları söylerken de parmakları ile bir, iki, üç diye işâret ediyordu. Böylece, elinin dört parmağını göstererek; "Bunların hepsi mahlûktur" dedi. Böylece kurtulmuş oldu.

Aslında o zât, Kur'ân-ı kerîm için değil, göstermiş olduğu parmakları için mahlûktur demişti. Bunun için hakîkatte yalan söylemedi. Fakat onlar yanlış anladılar.

Me'mûn, daha sonra bu yanlış düşüncesinden tövbe edip, Kur'ân-ı kerîmin mahlûk değil, kadîm olduğunu söylemiştir.

Doğruluk: Yalancılık ne kadar çirkin ve sahibini zelîl eden bir huy ise, doğruluk da o nisbette güzel, sahibini i'tibâr sahibi ve azîz eden çok iyi bir huydur. Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Doğruluk, sözün süsüdür"

Doğruluk insanı korkulardan, belâlardan korur. Yalan, insana bir anlık emniyet sağlıyor gibi görülse bile, sahibini tehlikelere götürür ve alçaltır. Yalan hastalık, doğruluk ise şifâdır. Doğru konuşmak, kardeşlerine, dostlarına yardım etmek ve her ân Allahü teâlâyı hatırlamak olup mürüvvettendir."

Doğru konuşmak için, çok konuşmaktan sakınmalıdır. Âlimler buyurmuşlardır ki: "Kendisini ilgilendirmeyen mevzûlarda çok konuşan kimse, doğru konuşmaktan, başkalarının; "Bu kimse her zaman doğru konuşur" şeklindeki intibalarından mahrûm kalır. Çünkü yerli yersiz, doğru yanlış çok konuşan kimse, mutlaka yalan söz söyler. Hele, birşeyler konuşmuş olmak ve boş durmamak için konuşanlar, yalandan kurtulamazlar."

Lokman Hakim oğluna buyurdu ki: "Oğlum! Doğruluğa sımsıkı yapış. Yalandan uzak dur."

Zâhidlerden bir zât buyurdu ki: "Her kimde şu dört haslet bulunursa, Allahü teâlâ onun hatâlarını iyiliğe çevirir. Bu hasletler; doğruluk, ni'mete şükür, haya ve güzel ahlâktır."

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh) buyurdu ki: "İnsanları, doğruluktan daha güzel birşey süsleyemez."

Sabır bütün hayırların, doğruluk kurtuluşun, ni'metlere şükretmek bereketlerin anahtarlarıdır. Kimde bu hasletler bulunursa o en yüksek ma'nevî mertebelere kavuşur.

İbn-ül-Mugter (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Araştırma yaptığında, doğruluğun şecaatle, yalanın da korkaklık ile beraber olduğunu görürsün."

Hilm: Hilm, rûhun sakin olması, kızmamasıdır. Yumuşak huylu olmaktır. Yüksek bir haslettir. Allahü teâlânın, insana büyük bir ihsânıdır. Hilm kimde bulunursa, onu hem dünyâda ve hem de âhırette yüksek mertebelere kavuşturur.

Resûlullaha (aleyhisselâm); "Hilm nedir?" diye suâl edildiği zaman; "Sabırdır" buyurdular.

Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmak, güzel ahlâktan olan sabır ile ele geçmektedir. Hilm ise, sabrın en yüksek derecesidir. Hilm, Allahü teâlânın sıfatlarındandır. Allahü teâlâ, kendisine karşı gelenlerin azgınlığını, kötülük yapanların kötülüğünü ve zâlimlerin zulmünü gördüğü, onlardan intikam almaya kadir olduğu hâlde, intikam almakta acele etmiyor. Pişman olup tövbe edenlerin, boyun bükenlerin hatâlarını affediyor. Kendisine sığınanları boş çevirmiyor. Çünkü O, çok ihsân ve iyilik sahibidir.

Nahl Sûresi 61. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Eğer Allahü teâlâ, zulümleri (günahları) sebebiyle insanları (hemen) hesaba

çekiverseydi, yeryüzünde kımıldıyan tek bir canlı bırakmazdı" buyuruldu.

Allahü teâlâ, Peygamberlerini (aleyhimüsselâm) hilm sahibi olmakla övmüştür. Hilm.sâhibi olmak, kızmamak, yumuşak davranmak, az kimselerde bulunan çok yüksek bir haslettir. Birisi, Resûlullah efendimize gelerek; "Yâ Resûlallah! Bana nasihatte bulunun" deyince, Peygamber efendimiz; "Kızma" buyurdu. O kimse ikinci defa nasihat istedi. Yine; "Kızma" buyurdu. Üçüncü defa nasihat isteyince, bu defa da; "Kızma" buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Mü'min bir kimse, hilmi ile, gündüzleri oruç tutup, geceleri namaz kılan kimsenin derecesine ulaşır."

Esmâî; "İnsanların en hazır cevaplısı, kızmayan kimsedir" demiştir.

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hayr; malı, çoluğu-çocuğu çoğaltmakta değil, hilmi ve ilmi çoğaltmaktadır."

Îsâ bin Hammâd'ın (radıyallahü anh) bildirdiğine göre, Leys bin Sa'd (radıyallahü anh) ilim öğrenmek isteyenlere, ilim ile meşgûl olanlara; "İlimden önce hilmi öğreniniz. Hiçbirşey, ilim ile hilmin beraber bulunması kadar güzel değildir" buyururdu.

Lokman Hakim buyurdu ki: "Üç şey, üç şey ile beraber bulunduğu zaman anlaşılır. Hilm, kızgınlık zamanında; kahramanlık, harb zamanında; doğruluk, ihtiyâç zamanında anlaşılır."

Büyükler demişlerdir ki: "Kızgınlığın izzetinden sakın. Çünkü o, sonunda seni özür dileme zilletine düşürür. Kulun, Allahü teâlânın gadabına en yakın olduğu zaman, kızdığı zamandır."

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Hilm sahibi kimsenin, hilminin bereketi olarak kavuştuğu ihsânların ilki; herkesin, ona sıkıntı veren kimseye karşı hilm sahibine yardımcı olmalarıdır."

Âlimler; "Eğer hâlim (hilm sahibi) değilsen, halim olmaya gayret et. Çünkü bir kavme benzemek isteyen kimse de o kavimden sayılır." buyurmuşlardır.

Selmân-ı Fârisî (radıyallahü anh), Hazreti Ali'ye; "Beni Allahü teâlânın gadabından uzak tutacak olan şey nedir?" diye sorduğunda, Hazreti Ali; "Hiç kızma" buyurdu.

Affetmenin lezzeti, kızmanın, intikam almanın lezzetinden daha tatlıdır. Çünkü affın lezzetininin sonu, güzel neticedir. İntikam lezzetinin sonu ise, kötü neticedir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "İlim, öğrenmekle; hilm de, hilm sahibi olmaya çalışmakla elde edilir. Kim hayrı isterse, ona hayr verilir. Kim de şerden sakınırsa, şerden korunur."

Hazreti Ömer buyurdu ki: "Dört şeyi severim. Bunlar; bulunca iktisâd etmek, gücü yeterken affetmek, kızgınlık zamanında hilm göstermek, her zaman Allahü teâlânın kullarına yardımcı olmak."

Büyüklerden birisi buyurdu ki: "İlm ve adâlet, sabra götürür. İlim, adâlet ve sabır da, hilme götürür. Bütün işlerinde hilme yapış. Çünkü hikmet, hilm ile tamamlanır. Mürüvvetin şartı olan hasletlerin sende toplanması, hilm ile mümkündür. Haklı olsun haksız olsun, özür dileyenin özrünü kabûl etmelidir. Çünkü özür, pişmanlık alâmeti, pişmanlık da tövbe demektir."

Özür dilemek, özür dileyenin haya sahibi olduğunu gösterir. Haya ise îmândandır. Bir kimsenin suçunu görmezlikten gelmek, şerefin zirvesidir, özür dilemesini istemek, hilmin âfetlerindendir. Özür dilemek, hilm sahipleri yanında ne iyi bir şefaatçidir.

Adâlet: Adâletin hakîkati, herşeyi lâyık olduğu yere koymak, lâyık olduğu yere ulaştırmaktır. Adâlet öyle birşeydir ki, kalbler ona ısınır, onu kabûl eder, onunla rahat olur, onunla huzûr bulurlar.

Nisa sûresi 135. âyet-i kerîmesinde meâlen buyuruldu ki: "Ey mü'minler! Hak üzere durup, adâleti yerine getirmeğe çalışan hâkimler ve Allah için doğru söyleyen şâhidler olun..."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Allahü teâlâ katında kadri en büyük olan, adâletli devlet başkanıdır."

"Rabbim bana, gizlide ve açıkta ihlâsı, rızâ ve gadap halinde adâleti, zenginlik ve fakirlikte iktisâdı tavsiye buyurdu.

Din, adâletle kuvvet bulur, insanlar huzûr içinde olur. Memleketler ma'mûr olur. İnsanların hâlleri ıslâh olur.

Yardımlaşma çok olur. Yollarda korku bulunmaz. Ticâret gelişir. Rızıklar bollaşır. Umûmî ve husûsî emniyet meydana gelir. Zulümden daha sür'atli bir şekilde umûmî ahvâli bozan birşey yoktur. Yakın çevresinde âdil olan idârecinin, uzak çevresinde de durumu iyi olur. Bunun için; "Zamanın en faziletlisi âdil idârecilerin zamanıdır" denilmiştir.

İdarecilerin en hayırlısı, sabırlı olan, adâleti tercih eden, hakkı kabûl eden, insanların fâidesine olan şeyler için canla başla çalışandır. Âdil bir idâreci, ilme hürmet, âlime ikram eder. Nasihati kabûl eder. Tekebbürden uzak, tevâzu üzeredir. Cimrilik göstermez. İdârecilik emânetini yerinde ve doğru olarak kullanır. İnsanlara karşı merhametlidir. Kötü kimseleri insanlara musallat etmez.

Hikmet sahipleri, insanların en üstününün; hükümlerinde adâletli, ihsânı çok ve sözünde hikmet bulunan kimse olduğunu söylemişlerdir.

Adâlet, sâdece idârecilere, devlet başkanlarına mahsûs birşey değildir. Bilakis adâlet, herkese, her zaman lâzım olan bir sıfattır. Çünkü insan, çoluk-çocuğu, malı, akrabaları, komşuları, arkadaşları ve görüştüğü kimseler hakkında, yaptığı işlerde, alışverişinde, hâsılı bütün işlerinde adâleti gözetmesi lâzımdır.

Zulüm ve haksızlık: Fitneleri çeken, mihnetlere sebep olan, memleketleri, malı, mülkü perişan eden çok kötü bir âfettir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Hazreti Ali'ye; "Yâ Ali! Mazlûmun duâsından sakın. Çünkü mazlûm, Allahü teâlâdan hakkını ister. Allahü teâlâ ise, hiç kimseyi hakkından alıkoymaz" buyurdu.

Hasen-i Basrî hazretleri buyurdu ki: "Üç kimse vardır ki, Allahü teâlâ kıyâmet günü onlara nazar etmez ve onları tezkiye de etmez. Onlar için acı bir azap vardır. Bunlar; zâlim devlet başkanı, cimri olan zengin, kibirli olan fakirdir."

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Sizden biriniz, mazlûm bir kişinin dövüldüğü yerde durmasın. Çünkü Allahü teâlânın la'neti, o mazlûmu müdâfaa etmedikleri için, orada hazır bulunanların üzerine iner."

Hazreti Ömer, vâlilerinden birine buyurdu ki: "Mazlûmun âhını almaktan kork. Çünkü mazlûmun duâsı kabûl olunur."

Zühd: Zühd, şüpheli olmak korkusuyla mübahların fazlasından sakınmak, ihtiyâtlı davranmak, dünyâya düşkün olmamak demektir. Dünyâda kalb ve beden rahatının, âhırette ise saadet ve ni'metlere kavuşmanın sebebidir.

İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh), zühdün; farz, selâmet ve fazilet olmak üzere üç derecesinin bulunduğunu bildirip, şöyle izah etti: "Farz olan zühd, haramlardan sakınmak. Selâmet olan zühd, şüphelileri terketmek. Fazilet olan zühd ise, helâl olanlardan yetecek miktarı alıp, birçoğunu terketmektir."

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Dünyâya rağbet etme ki, Allahü teâlâ seni sevsin. İnsanların ellerinde bulunana rağbet etme ki insanlar seni sevsin."

"Bir kimseye susmak ve dünyâya karşı zühd (dünyâya rağbet etmemek) verildiğini görürseniz, o kimseye yaklaşınız."

"Allahü teâlâ bir kulu hakkında hayr murâd edince, onu dünyâda zâhid kılıp, âhırete rağbet ettirir ve ona nefsinin ayblarını gösterir."

Ebû Süleymân-ı Daranî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Zühd, birçok şekillerde olur. Bize göre zühd, insanı Allahü teâlâdan alıkoyan herşeyi terketmektir."

Büyüklerden birine; "Bize ne oluyor ki, ölümü istemiyor ve ondan hoşlanmıyoruz. Hâlbuki o, bize mutlaka gelecektir" deyince, o zât buyurdu ki: "Siz ölüme hazırlanmadınız. Dünyânızı ma'mûr, âhıretiniza harâb ettiniz. Elbette ki, ma'mûr olan yerden harâb olan yere gitmek istemezsiniz. Ama isteseniz de, istemeseniz de, ölüm birgün mutlaka gelecek, sonsuz olan âhıret yolculuğuna başlayacaksınız. Hakîkat bu kadar açık bir şekilde meydanda iken, hâlâ dünyâya düşkün olanlara ne kadar şaşılır."

Ver'â: İslâmiyetin yasak ettiği haramlardan ve helâl olduğu şüpheli olan şeylerden sakınıp, İslâmiyetin emri olan şeyleri, herkese fâideli işleri yapmak, kusurlu ve gevşek olmaktan sakınmaktır.

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: "Ver'a sahibi ol ki, insanların en âbidi olursun."

Dininizin direği, temeli, vera'dır."

“Hiçbir şey vera’ gibi olamaz.”

Hâris-i Muhasibî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Tâatin aslı vera’, vera’nın aslı takvâ, takvânın da temeli nefs muhâsebesidir.”

Sabır: Sabır, takvâ sahiplerinin mertebelerinin en üstünü, mü’minlerin derecelerinin en yükseğidir. Kendisine yapışanları hayırlı işlere götürür. Zararlı işlerden çevirir.

Nefsin arzu ve isteklerine uymanın neticesi kötü işler olduğu gibi, sabra sarılmanın neticesi de hayırlı işlerdir. Sabır, Allahü teâlânın sıfatlarındandır.

Allahü teâlâ, sabrı yarattı. Sabrı, Peygamberlerine (aleyhimüsselâm) ve velîlerine mahsûs kıldı. Sonra, Cennete girmelerine vesile olması için, kullarından dilediğine sabır ni’metinden ihsânda bulundu. Sabırlı kullarını övdü. Onlara kat kat ecir verileceğini bildirdi.

Zümer sûresi 10. âyet-i kerîmesi sonunda meâlen; “.. Sabredenlere mükâfatları hesapsız verilecektir” buyuruldu.

Ra’d sûresinin 22, 23 ve 24. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki: “Rablerinin rızâsını kazanmak için sabredenler, namazı (bildirilen vakitlerinde ve âdabına riâyet ederek) kılanlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve aşikâre infâk edenler (Allah yolunda harcayanlar), kötülüğü iyilikle savanlar (var ya), işte âhıret saadeti onlar içindir. O saadet, Adn Cennetleridir. Onlar atalarından, zevcelerinden ve zürriyetlerinden (soylarından) sâlih olanlarla beraber o Cennetlere girecekler. Melekler de her kapıdan yanlarına vararak; “Sabrettiğiniz için, size selâm olsun. Âhıret saadeti ne güzeldir” diyeceklerdir.”

Bekâra sûresi 155 ve 156. âyet-i kerîmelerinde meâlen buyuruldu ki: “... (Ey Habîbim) Sabredenlere (lütf ve ihsânlarımı) müjdele. Onlar (sabredenler) öyle kimselerdir ki, kendilerine bir musibet geldiği zaman (teslimiyet göstererek); “Biz Allahın kuluyuz ve (öldükten sonra da) yine O’na döneceğiz” derler.”

Sabır öyle bir temeldir ki, iyilikler ondan dallanır. Tâat ve îmân onun üzerine kurulur.

Ali bin Ebî Tâlib (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Sabır îmândandır. Başın bedendeki durumu ne ise, sabrın da îmândaki yeri odur.”

Lokman Hakîm oğluna buyurdu ki: “Ey oğul! Altın, ateşle tecrübe edildiği gibi, kul da belâ ve musibetlerle tecrübe edilir. Kulun derecesi, bunlara olan sabrı nisbetinde anlaşılır.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Dünyâ husûsunda kendisinden aşağıdakilere, âhıret husûsunda ise kendisinden üstün olanlara bakanlar şâkir (şükredici) ve sâbir (sabredici) diye yazılır.”

Takvâ sahibi zâtlar bildirdiler ki: Sabır, ikiye ayrılır. Biri günâh işlememek için sabretmektir. İkincisi, dertlerin, belâların acılarına sabretmek, bağırıp çağırmamaktir. İslâm bilgilerini öğrenirken zahmet çekmeye ve ibâdetleri şartlarına uygun olarak yapmaya sabretmek de çok kıymetli olup, böyle sabredenlere Cennette altıyüz derece verileceğini âlimler bildirmişlerdir.

Akıllı kimse, Allahü teâlânın haram kıldığı şeyleri yapmama husûsunda sabır göstermeyi zor görmez. Çünkü haramlarda bulunan lezzet, helâl edilmiş olan mübahlarda fazlasıyla mevcûttur. Buna rağmen ba’zı kimseler haramların görünüşlerine aldanarak, onlarda lezzet var sanmakta, haramlara ve şüphelilere dalarak hakîkî lezzetten uzaklaşmaktadır.

İnsanın başına gelen sıkıntılara sabretmesi, îmânının kemâlini gösterir.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ buyurdu ki: “Ben bir kulumun bedenine veya malına veya çocuğuna bir musibet veririm ve o kul da buna sabrederse, kıyâmet gününde onu hesaba çekmekten haya ederim.”

Sabır izzet kapısı, sabırsızlık illet kapısıdır.

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Sana bir musibet geldiği zaman sabretsen de, sabretmesen de Allahü teâlânın takdîri yerine gelir. Eğer sabredersen, Allahü teâlânın takdîri yerine gelir ve sen sevâb kazanırsın. Şayet sabretmezsen, Allahü teâlânın takdîri yine yerine gelir. Fakat sen hem kendini üzmüş, hem de sevâbtan mahrûm kalmış olursun. O hâlde sen her zaman sabret ki, her durumda kârlı çıkasın.”

Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: “İstemediğiniz durumlara sabretmedikçe, istediklerinize ulaşamazsınız. Arzu ettiğiniz şeyleri terketmedikçe, umduklarınıza erişemezsiniz.”

“Amellerin en üstünü, nefsin istemediği şeylerdir. Bu da Allahü teâlânın haram kıldığı, yasak ettiği şeyleri yapmamak için sabır göstermektir.”

“Sabrederek ferahlığı beklemek ibâdettir.”

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Sana gelen bir musibete sabırsızlık göstermen, gelen o musibetten daha ağırdır. Sabırsız kimse, dünyâda kendisini helak eder. Âhırette ise ecrini kaybeder.”

İbn-i Semmâk (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İnsana bir musibet gelir, o da sızlanmaya, sabırsızlanmaya başlarsa, musibeti iki tane olur.”

Allahü teâlâya itaat: Hazreti Ebû Bekr buyurdu ki: “Allahü teâlânın hoşnut olduğu işleri yapmak sûretiyle Allahü teâlâdan kork. Takvâya sarılmak sûretiyle de O’na itaat eyle.”

Büyüklerden birisi buyurdu ki: “Allahü teâlânın beğendiği işleri yapmak, dünyâ ve âhıret kazançlarının toplamıdır.”

Kulun, Allahü teâlâya olan tâatini mükemmel bir şekilde yapabilmesi için, dünyâ sevgisinden ve dünyâ ile alâkalı bağlardan kurtulması lâzımdır, insan dünyâdan uzaklaştıkça, Allahü teâlâya yaklaşır. Ma’nevî kirlerden uzaklaşıp, melekût âlemine yükselir.

Abdullah bin Mübârek (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Îmânın aslı, Resûlullah efendimizin getirmiş olduğu şeylerin hepsini tasdik etmektir. Bunları tasdik eden kimse, bunlarla amel eder. Ya’nî Allahü teâlâya itaat eder. Ebediyyen Cehennemde yanmaktan kurtulur.”

Büyük âlimler, Allahü teâlânın ni’metlerine üç şeyle kavuşulacağını, bunların; çok şükretmek, tâata yapışmak ve günahlardan sakınmak olduğunu bildirmişlerdir.

Allahü teâlâ, üç şeyi, üç şey içinde gizlemiştir. Rızâsını tâatte, gadabını günahlarda, velîleri de kulları arasında gizlemiştir. Bunun için hiçbir tâati basit görme. Olur ki o tâat, Allahü teâlânın rızâsına vesile olan tâattır. Hiçbir günâhı küçük görme. Olur ki, küçük gördüğün o günah, Allahü teâlânın gadabına sebeb olabilir. Hiçbir kimseyi de hor görme ki, o kimse de Allahü teâlânın velî kullarından biri olabilir.”

Allahü teâlâ dünyâyı, âhıret saadetini kazanma yeri yapmıştır. Âhıret yolculuğunda, dünyâ binek gibi kullanılmalıdır. Bir hadîs-i şerîfte; “Dünyâ ne güzel binektir. Ona binin, o sizi âhırete ulaştırır” buyuruldu.

Akıllı ve zekî olan herkes, gayet açık olarak anlar ve bilir ki, dünyâ, âhıret saadetini kazanmaya, âhıreti ma’mûr etmeye vesiledir. Burada ömrünü, asıl olan bu maksada uygun olarak değil de, gelip geçeceği bir yolcunun konak yeri gibi olan dünyâyı ma’mûr etmek için harcayan kimse, elbette ki âhıretteki sonsuz saadetten mahrûm olur.

Tâat işlemekte esas olan şartlardan birisi odur ki, tâat hemen yapılmalı, özürsüz olarak geciktirilmemelidir.

Resûlullah efendimiz, Hazreti Ali’ye buyurdu ki: “Dünyâdan nail olduğun (eline geçen) şeylerle sevinme, kaçırdığın şeyler için üzülme. Amel etmediği hâlde âhırette saadete ve mükâfata kavuşmak istiyenlerden, uzun emel sebebiyle tövbeyi geciktirenlerden olma.”

Kul, uzun emel sahibi olduğu müddetçe kötü ameller yapar.

Tâatın şartlarından birisi, riyayı terketmektir. Hazreti Ali; “Hiçbir hayırlı ameli riya ile yapma” buyurdu. Hazreti Ali yine buyurdu ki: “Allahü teâlâyı tanıyan, O’na itaat eder. Şeytânı tanıyan ona âsî olur. Hakkı, doğru yolu tanıyan, O’na tâbi olur. Dünyâyı tanıyan, onu terkeder. Ya’nî haramları, mekrûhları ve şüpheli şeyleri terkeder. Dünyâya kıymet vermez ve ona düşkün olmaz. Âhıreti tanıyan da, onu kazanmanın yollarını arar.” Bu hasletler pek kıymetli ise de, bunları kendinde toplayan pek azdır.

Lokman Hakim oğluna nasihatinde buyurdu ki: “Ey oğul! Allahü teâlânın râzı olduğu şeylerden bahsedenlerle birlikte bulun. Eğer sen onlardan daha bilgili isen, ilmin ile onlara fâideli olursun. Onlar senden daha bilgili ise, sen onların bilgilerinden istifâde edersin. Böyle olunca, eğer Allahü teâlânın rahmetinden ve ihsânından onlara birşey gelirse, onlarla birlikte o rahmet ve ihsâna sen de kavuşmuş olursun.

Allahü teâlânın hoşnut ve râzı olduğu şeylerden bahsetmiyen kimselerle beraber olma. Böyle kimselerle beraber olma hâlinde, eğer sen âlîm isen, onlar bu ilminden istifâde edemiyecekleri için, ilimle onlara fâideli olamazsın. Şayet ilim sahibi değilsen, seni büsbütün câhil yaparlar. Bu hâllerinden dolayı, onlara Allahü teâlânın la'neti ve gadabı gelecek olursa, sen de onlarla birlikte helak olursun."

İtaat sahibi kimsenin vasıflarından birisi de odur ki, Allahü teâlânın kazasına boyun eğer. Böyle bir kimse, kendisine gelen ve kendisinden ayrılan birşeyde nefsine pay ayırmaz. Meydana gelen herşeyin, Allahü teâlânın dilemesi ve takdîri ile olduğunu bildiği için gönlü rahattır.

Günahlardan sakınmak: Günahlar, Allahü teâlânın ni'metlerinin gidip, azâbının gelmesine sebep olur. Zarar ve pişmanlık getirir, dünyâda insanı utandırır. Âhırette azâba düşmeye sebep olur.

Günah işleyenler dâima korku ve gönül rahatsızlığı içindedirler. Emniyet ve rahat içinde olamazlar. Kötülük işleyen kimse, dâima zelîldir, azîz olamaz. Dâima kötülenir, sevilmez. Her zaman kötü bir kimse olarak tanınmaktan kurtulamaz.

Fudayl bin Iyâd (radıyallahü anh); "Allahü teâlâyı tanıdıktan sonra O'na isyanda bulunan kimseye çok hayret ediyorum" buyurmuştur.

İlim ve fazileti: ilim, pek yüksek bir kazançtır. Âlim, Allahü teâlânın isimlerinden bir isim; ilim ise sıfatlarından bir sıfattır. Fakat Allahü teâlânın ilmi, insanların ilmi gibi değildir. Aralarında sâdece isim benzerliği vardır. Çünkü insanların ilmi çalışmakla, başkasından öğrenmekle, düşünce ve tecrübe ile olmaktadır. Allahü teâlâ ise böyle şeylerden münezzehtir. O'nun ilmi ezelîdir. Yedi kat yerde ve yedi kat gökte ne varsa hepsini bilir. Hiçbir şey O'nun ilminin dışında değildir.

Peygamberlerin ilmi de, çalışmakla, başkasından öğrenmekle elde edilmiş değildir. Onların bilgileri, Allahü teâlâ tarafından kendilerine bildirilmiş olup, diğer bütün insanların ilimlerinden farklıdır.

İlim öğrenmek, her müslümana farzdır. Bunda gevşek davrananların hiçbir mazereti kabûl edilmeyecektir. Bir müslümanın, kendisine lâzım olan din ve dünyâ bilgilerini en doğru bir şekilde öğrenip, bunları tatbik etmesi elbette lâzımdır, ilim öğrenmek nasıl ki mutlaka mühim ise, o ilmin doğrusunu öğrenmek de o derece mühimdir. Bir müslümanın müslümanlığı, bunları bilip yapmakla tamâm olur.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "İlim taleb etmek, her müslümana farzdır" buyurdu. Başka bir hadîs-i şerîfte de buyurdu ki: "Din bilgisi öğrenmek, her müslümana farzdır, öyleyse onu öğreniniz ve öğretiniz. Câhiller olarak ölmeyiniz."

Her müslümanın, kendisine lâzım olan ilimleri öğrenmesi lâzım olduğu gibi, âlime de, ilmiyle herkese fâideli olmak için gayret etmesi lâzımdır. Kendisinden ilim taleb edeni men etmesi uygun değildir.

İlim, amelden öncedir. Birşey bilinir, bundan sonra bu bilgiye uygun amel yapılır. Bunun için, ilim amelden önce gelmektedir. Fakat îmân böyle değildir, îmân, ilimden de öncedir. Peygamberler, insanları önce îmân etmeye, bunu kabûl edenleri de, ilim öğrenip amel etmeye da'vet etmişlerdir.

İlmin kâmil olması için ba'zı şartlar vardır. Niyeti, başka niyetlerin karışmasından kurtarıp ihlâsa kavuşturmalı, bâtını ma'nevî kirlerden temizlemeli, ilme, Allahü teâlânın rızâsı için yönelmeli, ilim öğrenmek sevâbını Allahü teâlâdan beklemeli, gösterişten, övünmekten uzak durmalıdır.

Allahü teâlâ için olan, ebedi saadete kavuşturan ilimleri öğrenirken; takvâ sahibi, ilmiyle âmil olan hakîkî İslâm âlimlerini seçmeli, bunlar bulunamazsa, bunların kitaplarını okuyarak aynı şekilde istifâde etmeye çalışmalıdır. İlim için bütün gücü ve gayreti ile çalışmalı, tevâzu sahibi olmalıdır. İlim sebebiyle öne geçmek, herkesten alâka görmek ve gösteriş yapmak niyetinden vazgeçmelidir.

İlim öğrendiği âlimin huzûrunda sükût edip, edeb ile dinlemeli, suâl sorarken güzel sormalı, hocasına i'tirâzı ve onunla mücâdeleyi terk etmelidir, öğrendiği ilim ile amel etmeli, gevşeklik göstermemelidir. Bir hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: "Allahü teâlâ, bildiği ile amel edene, bilmediklerini öğrenmeyi ihsân eder."

Hazreti Ali buyurdu ki: "Din âlimleri sayı bakımından en az, fakat kadr ve kıymet bakımından en üstün kimselerdir."

Resûlullah efendimizin hadîs-i şerîflerinden ba'zıları:

“Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, yalvarışını işitmek için ona belâ ve musibet verir.”

“Nefsler, kendilerine iyilik edene sevgi ve kötülük edene de buğz etme tabi’ati üzere yaratılmıştır.”

“Mü’minin niyeti amelinden hayırlıdır.”

“Mü’minin firâsetinden korkun. Çünkü o, Allahü teâlânın nûru ile bakar.”

“İstişare eden pişman olmaz.”

“İstediğin gibi yaşa. Ama mutlaka öleceksin. İstediğini yap. Ama mutlaka karşılığını göreceksin.”

“Allahü teâlâ, tevâzu eden kimseyi yükseltir, kibirli kimseyi de alçaltır.”

“Âlimler ve hikmet sahipleri ile oturup kalk. Kötülük ve günah işleyen kimselerden uzak kal.”

“Yalnız olmak, kötü kimse ile oturmaktan daha iyidir.”

“Kul kardeşine yardım ettiği müddetçe, Allahü teâlâ o kuluna yardım eder.”

“Mücâhid, Allahü teâlâya itaat husûsunda nefsi ile mücâdele edendir.”

“Ey insanlar! En doğru söz, Allahü teâlânın kelâmıdır. En güvenilir tutunulacak şey, takvâdır. En hayırlı yol, Muhammed’in (aleyhisselâm) yoludur. En şerefli söz, Allahü teâlâyı anmaktır, işlerin en hayırlısı azîmetlerdir. İşlerin en kötüsü, dinde sonradan meydana çıkarılan ve dinden olmayan bid’atlerdir. En güzel yol, Peygamberlerin yoludur. En güzel ölüm, şehidlerin ölümüdür. En kötü dalâlet, hidâyete kavuştuktan sonraki dalâlettir. En hayırlı amel, faydalı olandır. En kötü körlük, kalb körlüğüdür. Veren el, alan elden hayırlıdır. Az ve yeterli olan şey, çok fakat, Allahü teâlâyı unutturan şeyden hayırlıdır. En kötü pişmanlık, kıyâmet günündeki pişmanlıktır. Hikmetin başı, Allahü teâlâdan korkmaktır. En hayırlı zenginlik, gönül zenginliğidir. Kalbe ilkâ olunan (konulan) şeylerin en hayırlısı yakîn’dir. İçki büyük günahtır. En kötü kazanç ribâdır (faizdir). En kötü yiyecek, yetimin malını yemektir, işlerin özü, neticeleridir. En kötü rivâyet, yalanı rivâyet etmektir. Gelecek olan (olacağı muhakkak olan) herşey yakın sayılır. Mü’minin sövmesi fısktır. Mü’min kardeşinin etini yemek (onu gıybet etmek), Allahü teâlâya karşı gelmektir. Kim birisini bağışlarsa, Allahü teâlâ da onu bağışlar. Kim kızgınlığını yenerse, Allahü teâlâ onu mükâfatlandırır. Allahü teâlâ, kendisine âsî olana azâb eder. Ben Arabın en fasihiyim (sözü açık ve düzgün olup hatâdan uzak olan kimsesiyim). Bana cevâmi’ul-kelim (az bir söz ile çok şeyler anlatmak husûsiyeti) verildi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 106

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 393

3) Mu’cemü matbûât-il-Arabiyye sh. 522

4) Keşf-üz-zünûn sh. 822

5) Ez-Zehâir vel-a’lâk fî edeb-in-nüfûs ve mekârim-il-ahlâk. (Süleymâniye Kütüphânesi) Hacı Mahmûd kısmında 1725 numaralı kitap.)

BÂMÎ (Muhammed bin Ahmed)

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Kureyş’dir. El-Bâmî diye meşhûrdur. Bâm, Mısır’ın Saîd bölgesinde bir beldedir. Nisbeti Mahzûmî’dir. 810 (m. 1407) senesinde Kâhire’de doğdu. 885 (m. 1480) senesinde Kâhire’de vefât etti. Saîdiyye Türbesi’ne defnedildi.

Doğum yeri olan Kâhire’de büyüdü, ilk tahsilini orada yaptı. Kur’ân-ı kerîmi, “Umde”, “Minhâc”, “Tenbîh” kitaplarını ve nahivden “Elfiye” kitabını ezberledi. Bu kitapları Celâlüddîn Bülkînî, Veliyyüddîn Irâkî, Şemsüddîn bin Deyri ve başka âlimlerin huzûrunda okudu. Kâyâti ve Venâî’nin derslerine devam etti. Bu iki zâttan fıkıh ilmini ve diğer dînî ilimleri öğrendi. Irâkî’nin “Cem’ul-Cevâmî” şerhi, Venâî’nin yanında okuduğu kitaplardandır. İbn-i Kadîd’in yanında nahiv ilmi öğrendi. Onun derslerinden çok faydalandı. Yine Şemsüddîn Şettenûfî’nin yanında nahiv Veliyyüddîn Bâki ve Şemsüddîn

Bermâvî'nin yanında da fıkıh ilmi öğrendi. İbn-i Mecdî'den ferâiz ilmini öğrendi. İbn-i Hacer Askalânî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Aralarında Cemâlüddîn Abdullah Hanbelî, İzzüddîn bin Cemâ'a, Fahrüddîn Dendîlî, Şerefüddîn bin Kevîk ve başka âlimlerin bulunduğu bir grup hadîs âlimi ona icâzet verdiler. Venâî, ders okutmak, Kâyâti de, hem fetvâ vermek, hem de ders okutmak için icâzet verdi. 865 (m. 1460) senesinde hacca gitti. Hac esnasında, çeşitli yerlerden gelen âlimlerle görüştü. Onların ilimlerinden de istifâde etti. Dînî ilimleri zamanın büyük âlimlerinden okumuş, onlardan icâzet almış olan el-Bâmî, hac dönüşünde ders okutmaya başladı. Birçok kimse ondan ilim tahsil etti. Talebeleri arasında büyük âlimler de vardı. Zeynüddîn Zekeriyyâ, ondan "Tenbîh" kitabını okuduğunu söylerdi.

İkâmet ettiği yer olan Cevderiyye'de, babasının yerine Şerîfiyye Medresesi müderrisliği yaptı. Amr Câmii'nde Nûruddîn Münâvî'nin yerine, Abdüllatîf Mescidi'nde Zeynüddîn Bûticî'den sonra, ayrıca Mısır'da Bedrüddîn bin Kattân'dan sonra müderrislik yaptı. Bunlardan daha başka yerlerde de müderrislik yaptığı oldu. Kâyâti'nin yerine bir müddet ders vermiş, bu vazîfesinden ayrılınca, yerine oğlu geçmiştir.

Çok hayır sahibi, herkes tarafından sevilen bir kimse idi. Kanâat ve iffet sahibi idi.

Eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Feth-ül-Mün'im ve Şerhi": Fıkıh ilmine âit bir kitaptır. "Hâşiyetü alâ şerh-il-Buhârî": Kirmânî'nin Buhârî'ye yazdığı şerhin açıklamasıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 316

2) Ed-Dav-ül-Lâmi' cild-7 sh. 48

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 210

BÂÛNÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhim bin Ahmed bin Nasır bin Halîfe bin Ferah bin Abdullah bin Yahyâ bin Abdürrahmân olup, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Lakabı ise Burhânüddîn'dir. Bâûnî nisbetiyle tanınır. Bâûn, Aclun yakınlarında bulunan Havran köylerinden birisidir. 777 (m. 1375) senesinde Safd'da doğdu. 870 (m. 1465) senesinde Dımeşk'da vefât etti. Vasıyyeti üzerine Kâsiyûn dağı eteğinde bir bahçeye defnedildi. Cenâze namazında devlet ricalinden çok kimseler bulundu.

Bâûnî, doğduğu yer olan Safd'da büyüdü, orada Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Şihâbüddîn Ahmed bin Hasen el-Ferînî'den kırâat ilmini okudu ve ondan Minhâc'ın bir kısmını ezberledi. Bülûğ çağına yaklaştığı zaman, babasıyla birlikte Şam'a gitti. Orada Şerîf el-Gazzî ve başka âlimlerden fıkıh okudu. En-Nûr el-Enbârî'den fıkıh, Arabca, lügat ve edebi ilimleri tahsil etti.

Bâûnî, 804 (m. 1401) senesinde Mısır'a gitti. Es-Serrâc el-Belkînî'den bir sene ilim tahsil etti. Kemâlüddîn ed-Demîrî'den onun eserlerini okudu. Bu sırada el-Irâkî ve Heysemî'nin derslerini dinledi. Mısır'da birçok âlim ve faziletli kimselerin derslerinde ve sohbetlerinde bulundu. Daha sonra memleketi olan Safd'a döndü. Burada vakûr ve temiz bir hâlde ömrünü geçirdi. Cemâlüddîn Şerâihî, Takıyyüddîn Sâlih bin Halîl bin Sâlim, Âişe binti İbni Abdülhâdi, Şemsüddîn Ebû Abdullah bin Muhammed Ali'nin yanında ilim öğrendi.

Bâûnî, babası görevden ayrılınca, onun yerine kadılık vazîfesini yürüttü. Benî Umeyye Câmi hatîbliğini ve Şemisatiyye Medresesi'nde başmüderrislik vazîfesini yaptı. Ona, mahkeme sır kâtipliği teklif edildiği hâlde kabûl etmedi. Bütün vezirler ve emirler ısrar etmesine rağmen, bu görevi kabûl etmedi. Yerine kardeşinin ta'yin edilmesini sağladı. Bu vazîfelerden başka, birçok devlet kademelerinde çalıştı.

El-Bâûnî; sûreti güzel, uzun boylu, heybetli, fesahat ve belagat sahibi, güzel ahlâklı, mütevâzi, nesir ve şiirde çok kabiliyetli, güzel yazı yazan bir zât idi. Asrında Şam beldesinde yetişen ediblerin sultânı idi. Şiir yazmada ve edebî san'atları yerine getirmede son derece mehâret sahibi idi.

Makrizî onun hakkında şöyle demektedir. "O, kulağa hitâb eden, edebiyatın bütün dallarında son derece yüksek ve şiiri güzel söyleyen ve yazan bir zât idi."

Ömrü boyunca birçok eserler yazmıştır. Bunların en başta geleni Cevherî'nin "Es-Sıhhâ" adlı eserine yazdığı muhtasardır. Bunun yanında Dîvân-ı Hutab ve Resâil, Dîvân-ı

şiir, el-Gays-ül-hatîn fî vasf-i âzâr-il-fatin, Ukuden li-Ebkâr min benât-il-Efkâr, Minhât-ül-lebîb fî Sîret il-Habîb ve Yenâbî-ül-ahzân adlı eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 10

2) El-A’lâm cild-1, sh. 30

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 20

4) Ed-Dav-ül-Lâmi’ cild-1, sh. 26

BEDREDDÎN HALÎFE

Fâtih Sultan Mehmed Hân devri âlim ve velîlerinden. Asıl adı Ali Aksarâyî’dir. Alâeddîn Halîfe adıyla da bilinmektedir. Doğum ve ölüm yeri ve târihleri, kaynaklarda bildirilmemektedir. Fâtih Devrinde vefât etmiştir. Hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur.

Önceleri asker idi. Cüneydî tarikatından olduğu da söylenir. Şeyh Ebdâl Alâeddîn’in tavsiyesi ile Halvetiyye tarikatına girdi. Uzun zaman mücâhede ve riyâzet çekti. Tasavvuf yolunda bulunanlara has terbiye usulleriyle, kalbi kötü huylardan temizlendi. Ma’nevî hâllere ve makamlara kavuştu. Dünyâya hiç düşkünlüğü yoktu. Haram ve şüphelilerden çok kaçan sâlih bir insandı.

Bedreddîn Halîfe, Şeyh Alâeddîn’in vefâtından sonra, büyük halîfesi Şeyh Sinân’ın hizmetine girdi. Tarikat silsilesi bakımından Şeyh Sinân’a bağlandı. Önce Şeyh Alâeddîn Ebdâl’i tanımasına rağmen, seyr ve sülûkunu (tasavvuf yolundaki ilerlemesini) Şeyh Sinân’dan tamamladı. Daha sonra İstanbul’a geldi. Burada büyük bir zaviye yaptırdı. Bu zaviyesinde talebelerinin terbiyeleriyle meşgûl olurdu. Onun vesilesiyle pekçok kimse Halvetî tarikatına girdi ve bu yolda hayli mesafe aldılar.

Kendisi şöyle bir hâdise anlatır: “Bir zamanlar iksir elde etmek için çok uğraştım, (İksîr; eski zamanlarda bazı ma’denleri, altın veya gümüşe çevirmek ve birçok hastalıkları tedâvi etmek özelliğine sahip olduğu sanılan cevher.) Bu uğurda çok para harcadım. Malımı-mülkümü kaybettiğim gibi, yüzbin akçe de borca girdim. Yolumu değiştirmeme rağmen, borçtan bir türlü kurtulamadım. Se’âdet kimyası ve hidâyet iksiri olan hocam, benim çok sıkıntılı olduğumu anladı. Durumu benden sorup öğrendi. Bu işe çok meraklı olduğumu anlayınca; “İksîr elde etmek çok zor bir iştir. San’atla, hünerle olmaz, İlâhî fütuhat cevherine ulaşamamış olan kimse, iksir elde edemez. İşte iksir böyle olur” dedi. Yerden bir avuç toprak aldı. Toprağı bir müddet avcunda tuttuktan sonra yere attı. Bir de baktım ki, hepsi hâlis altın olmuş. O altınları alıp kuyumculara götürdüm. Hepsi, bunların hâlis altın olduğunu söylediler Herkes bu altını almak istedi. Altınları, o zamanki en yüksek fiata sattım. Aldığım para ile borçlarımın hepsini ödeyip, bu sıkıntıdan kurtuldum.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 369

2) Sicilli Osmânî cild-2, sh. 11

BERMÂVÎ

Fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Abdüddâim bin Mûsâ bin Abdüddâim bin Fâris bin Muhammed en-Nuaymî el-Askalânî el-Bermâvî el-Kâhirî olup, künyesi Ebû Abdullah’tır. Lakabı ise Şemsüddin’dir. 763 (m. 1362) senesi Zilka’de ayı ortâlarında Berme’de doğdu. 831 (m. 1428) senesi Cemâzil-âhır ayının onikisinde Beyt-ül-makdîs’de vefât etti. Ebû Abdullah el-Kuraşî’nin medfun bulunduğu yer civarına defnedildi.

Bermâvî. Önce babasından ilim ve edeb öğrendi. Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Babası çocuk okutur, onların terbiyesi ile meşgûl olurdu. Birmâvî genç yaşta; İbrâhim bin İshâk el-Âmidî, Abdürrahmân bin Ali İbni Kâri, el-Burhân bin Cemâa, İbn-i Fasîh, et-Tenûhî, İbn-i Şeyha’dan hadîs ilmini tahsil etti. El-Bedr-üz-Zerkeş’in derslerine devam etti ve onun ba’zı eserlerini yazıp tashih etti. El-Belkînî’nin derslerinde hazır bulundu. El-Ebnâsî, İbn-i Mülakkan el-Irâkî ve başka âlimlerden istifâde etti. Fakir olmasına rağmen, ilim aşkı ile çok çalışıp, derin bilgilere sahip bir âlim oldu. Celâl bin Ebi’l-

Bekâr ile beraber bulundu. Bermâvî, el-Belkînî, el-Ahnâî'nin yerine vekâleten kadılık yaptı. Sonra bu vazîfeden ayrılıp, talebe yetiştirmeye başladı. Talebenin yetişmesi husûsunda çok gayret gösterirdi. Talebeler ondan çok istifâde etti. Her sene talebeye okuyacakları yerleri gösterip, taksim eder, sene sonuna gelince de ziyâfet verirdi.

Necm bin Hıcâ'nın da'veti üzerine Dımeşk'a gidip, onunla birlikte Zerkeşî'nin dersinde bulundular. Bermâvî, Dımeşk'a gelince, orada çok izzet ve ikram gördü. Kâdılık vekâletinde bulunup, hutbe okudu ve Şihâb el-Gazzî'nin yerine Dâr-ül-adl'de fetvâ makamına geçti. Sonra Ravâhiyye, Emîniyye Medreselerinde ders verdi. Talebeler ondan çok istifâde ettiler ve ona bağlandılar. Bir senede; et-Tenbîh, el-Hâvî, el-Minhâc adlı eserlerin tamâmını okuttu. Oğlunun vefâtı sebebiyle Dımeşk'dan ayrıldı. Yola çıkarken İbn-i Hicâ, ona azık ve para yardımı yaptı. Ayrıca Kâhire'de meârif yetkililerine mektûp yazıp, ilgi gösterilmesini istedi.

Bermâvî Kâhire'ye gidince, çok ilgi ve i'tibâr gördü. Orada fetvâ verme, ders okutma ve eser yazma işine devam etti. Çok kimseler ondan istifâde ettiler. Talebelerinin çoğu, o hayatta iken üstün derecelere kavuştular. Bermâvî Müeyyidiyye Medresesi'nde fıkıh dersleri, Mensûriyye Medresesi'nde ise tefsîr dersleri verdi. Daha sonra Hacca gitti. Bir müddet Mekke'de kaldı ve orada ilim yaydı.

Bermâvî, Hirevî'nin vefâtından sonra Kudüs'e da'vet edilip, es-Selâhiyye Medresesi'nde ders vermesi istendi. Bermâvî, bu isteği yerine getirerek, Kudüs'e gidip yerleşti. Orada bulunan âlimler ondan çok istifâde etti. Vefâtına kadar orada kaldı.

Bermâvî, fıkıh, usûl ve Arab dili ve edebiyatında derin âlim idi. Çok güzel hattı (yazısı) vardı. Güzel ahlâk sahibi idi. Vakûr ve tevâzu sahibi olup, az konuşurdu. Talebe yetiştirmeyi, onlarla meşgûl olmayı çok severdi.

Et-Takî bin Kâdı Şühbe onun hakkında; "Küçüklüğünde o, el-Bedr bin Ebi'l-Bekâ'nın yanında bulundu. Onun hizmetinde yetişti. Fıkıh, hadîs, nahiv, usûl ilimlerinde üstün dereceye çıktı. Mısır'da ikâmet edip, hocası el-Belkînî daha hayatta iken fetvâ vermeye başladı. Çok talebe yetiştirdi. El-Mahlî, el-Münevî, el-Ubâdî, yetiştirdiği talebelerdendir. Kâhire, Mekke, Dımeşk ve Beyt-ül-makdîs'de hadîs dersleri verdi. Kendisinden; Kâhire'de Zeyn Rıdvan, Mekke-i mükerremede Takî bin Fahd, Dımeşk'da İbn-i Nâsirüddîn hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundular" demektedir.

Hâfız Tâcüddîn bin el-Garâbîlî el-Kerîkî de onun hakkında; "İmamların büyüklerinden biri olup, engin bir ilim denizi idi. Zamanının bir tanesi idi. Tevâzu sahibi ve hayırlı bir zât olup, ilmin inceliklerine vâkıf idi. Çok faydalı eserler yazdı" demektedir.

Şemseddîn Sa'îdî şöyle anlatır. "Bermâvî'ye Faslı birisi geldi ve; "Yâ efendi! Sen çoluk-çocuk sahibisin. Talebelerin de çok, fakat senin belli bir gelir kaynağın yok. Benim maksadım ise, sana yardımı olsun diye kimya ilmini öğretmek istiyorum. Bunu öğrenirsen, talebelerine ve fakirlere ihsânda bulunursun" dedi. Bermâvî de ona: "Bu iş için duâmız; bizden yana Allahü teâlâ seni bolca mükâfatlandırsın" dedi. Bunun üzerine o kişi; "Bu işi yapabilmek için biraz para lâzımdır" dedi. Bermâvî onun ihtiyâcı olan parayı ona verdi. Faslı da gidip, ihtiyâcı olan maddeleri alıp geldi. Bermâvî ona; "Gerekli olan hazırlığını yap, şu odaya gir ve yapacağını yap, sonra bize getir" dedi. Faslı odaya girince, Bermâvî talebelerine; "Bakınız, şimdi o, saçı ve sakalı yanmış olarak dışarı çıkacak" dedi. Bermâvî daha sözünü henüz bitirmemişti ki, adam; "Yandım!" diye bağıra bağıra dışarı çıktı. Yüzü ve sakalı yanmıştı. Faslı; "Yandı" dedi. Bermâvî ona; "Yüzü ve sakalı yakıp kavuran kimyaya bizim ihtiyâcımız yoktur. Sen yoluna devam et" dedi. Faslı hemen oradan ayrıldı."

Bermâvî birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1- En-Nebzet-ül-elifiyye fil-usûl-il-fıkhıyye, 2-Şerhu Mebhec-ür-Râid bi davâbi-i ferâid, 3- El-Lâmi-us-Sabih alel-Câmi-üs-Sahîh (Dört cild), 4- Cem-ül-ıddeti li fehm-il-umdeti, 5- Şerhu hutbet-il-minhâc lin-Nevevî.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10 sh. 132

2) Ed-Dav-ül-Lâmi' cild-7 sh. 281

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7 sh. 197

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2 sh. 186

5) Keşf-üz-zünûn cild-1 sh. 547, 958, 959 cild-2, sh. 1561, 1881, 1923

6) Brockelmann Gal-2 sh. 95 Sup-2 sh. 113

BEYCÛRÎ (İbrâhim bin Ahmed)

Mısır'da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhim bin Ahmed bin Ali bin Süleymân bin Selîm'dir. Nisbeti; el-Beycûri, el-Kâhirî ve el-Mısrî olup, künyesi Ebû İshâk ve lakabı Bürhâneddîn'dir. Beycûrî diye tanınmaktadır. 750 (m. 1349) senesinde Mısır'da Menûfiyye'nin köylerinden Beycûr'da doğdu. 825 (m. 1422) senesi Receb ayının ondördünde Cumartesi günü vefât etti.

Menûfiyye'nin Beycûr köyünde doğup orada yetişen Beycûrî, daha sonra Kâhire'ye geldi. Orada ilim tahsiline başladı. Kur'ân-ı kerîmi ve başka ba'zı kitapları ezberledi.

Cemâleddîn-i Esnevî ve Bülkınî'den fıkıh ilmini tahsil etti. 777 (m. 1375) senesinde Haleb'e giderek, Şihâbüddîn-i Ezraî'den okudu. Daha başka âlimlerin de sohbetlerinde bulunup kendilerinden ilim öğrendi. Fıkıhdan başka, usûl ve nahiv ilimlerinde de ihtisas yapıp ilerledi.

İlim tahsilini tamamlayıp şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden olarak yetişince, çeşitli yerlerde dersler vererek talebe yetiştirmeye başladı.

Alâüddîn İbni Hatîb-in-Nâsıriyye şöyle anlatır: "Ben Mısır'da Nâsıriyye ve Sâbikıyye medreselerinde Beycûrî ile birarada çok bulundum. Kendisinden çok şeyler okudum. Çok ders aldım. Orada, benim gibi ders alan daha nice talebe vardı. Talebelerine fıkıh ilminin inceliklerini, geçmiş büyük âlimlerin sözlerini anlatırdı. Kendisi fakir idi. Vazifesi de, tanınacak, meşhûr olacak bir vazîfe olmadığı hâlde, sohbetinde hazır bulunanlar çok olur, istifâde etmeye çalışırlardı."

O zamanda, Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini en iyi bilen âlim olarak tanınan Beycûrî, herkes tarafından sevilir, sayılır ve hürmet görürdü.

Kendisi ve babasının nafakasını te'min için, az bir ücretle kitap yazarak, istiyenlerin kitaplarını çoğaltırdı. Büyük bir cild kitabı iki ayda yazardı. Her gece, o günkü yazdığını kontrol eder, yanlışlık olup olmadığına bakardı.

Cemâleddîn-i Taymânî şöyle anlatır: "Beycûrî, akranı arasında fıkhı en iyi bilen, Hâfızası en kuvvetli olan idi. Beycûr'da fazilet bakımından diğer insanlardan yüksek olan üç büyük zâttan birisi idi," Fıkıh ilmini yaymakta diğerlerinden ileride idi. Gurâbiyye, Nâsıriyye, Hoşkademiyye ve Sâbikıyye gibi medreselerde ders verdi. Birçok büyük zâtlar ondan ilim öğrendi. Burhâneddîn bin Hıdr, Zeynüddîn-i Sendebîsî, Celâlüddîn-i Mahallî ve Abbâdî bunlardandır.

Dînimizin emirlerini harfiyyen yerine getirmekte çok gayretli olan Beycûrî, çok hayır ve hasenat sahibi bir zât idi. Kendisi zengin olmamakla beraber, iyilik ve ikramları pekçok idi. Ahlâkı güzel, yumuşak huylu, halim, selim bir zât idi. Çok saf ve temiz bir kalbe sahip idi. Gayet mütevâzi idi. Nefsin arzu ve isteklerine uymaz, devamlı olarak hayırlı ameller yapardı. Ehl-i sünnet i'tikâdında olup, Selef-i sâlihînin yolunda yürürdü.

Giyim ve Kuşam husûsunda normali aşmaz, orta yollu hareket ederdi. İnsanlarla uğraşmaktan, onların başlarında âmir durumunda olmaktan devamlı olarak kaçınır, kendisine böyle bir vazîfe teklif edildiğinde kat'iyyen kabûl etmezdi. Dünyâya düşkün olanın yanına gidip gelmez, böyle bir kimse ile münâsebet kurmazdı. Kendisi, kitapları mütâlâa etmekten ve talebe okutmaktan hiç usanmazdı. İmâm-ı Nevevî'nin Ravda kitabına ve başka kitaplara kısa ve çok faydalı haşiyeler yazdı. Yazısı çok güzel idi.

Ömrünün sonuna doğru bütün meşgûliyetleri terkeden Beycûrî, vakitlerini devamlı olarak Kur'ân-ı kerîm okumaya ve talebelerine ayırdı. Hergün Kur'ân-ı kerîmi bir defa hatmeder, hatmedemediği günlerde de tamâmına yakın bir kısmını okurdu.

Vefâtında herkes üzüntüye gark oldu. Çünkü onun yerini tutacak birisi kalmamıştı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dâv-ül-Lâmi cild-1, sh. 17

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 7

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 439

4) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 169

BEZZÂZÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Şihâb bin Yûsuf el-Kerderî, el-Büreykînî el-Hârezmî'dir. Kerderî ve Bezzâzî nisbetleriyle meşhûr oldu. Müncid lügat kitabında Bizzâz denilmektedir. Aslen, Harezm'in Kerder köyündendir. "İbn-ül-Bezzâz" diye de tanınırdı. Lakabı Hâfızüddîn'dir. Doğum târihi belli değildir, İlim tahsiline memleketinde başladı. Dört sene kadar İbn-i Arabşâh'ın yanında kaldı. Fıkıh ve usûl-i fıkıh ilimlerini ondan tahsil etti. Ondan çeşitli eserleri okudu. Kâdı Sa'düddîn bin Deyrî ile karşılaşıp, ondan ilim öğrendi ve onunla, birlikte Kâhire'ye gitti. Orada bulunan Emîn Aksarâyî, onu, kendisi ve cemâati için alıkoydu. Bir ara Kırım'a ve Eflak'a gidip, iki sene kadar buralarda kaldı. Hac yaptıktan sonra vatanına döndü. Daha sonra Osmanlı ülkesine geldi. Bursa'da Molla Şemseddîn Fenârî ile sohbet etti. "Bezzâziyye" adındaki fetvâ kitabı çok meşhûr ve mu'teberdir. "Menâkıb-ı İmâm-ı Ebî Hanîfe" kitabı da meşhûrdur. Ayrıca onun, "Şerhu Muhtasar-ı Kudûrî" adında bir eseri daha vardır. 827 (m. 1424) senesi Ramazan ayı ortalarında Mekke'de vefât etti.

Kâdı Sa'düddîn, onun hakkında diyor ki: "Kerderî, zekî âlimlerden idi." Hanefî mezhebinin kıymetli fetvâ kitaplarından birisi olan "Bezzâziyye" hakkında, Ebü's-Sü'ûd Efendi'nin şöyle dediği anlatılır: Ebü's-Sü'ûd Efendi'ye; "Niçin mühim mes'eleleri toplayıp bu konuda bir kitap te'lîf etmiyorsun?" denildiğinde, o da; "(Bezzâziyye) kitabı mevcûd iken, sahibinden haya ederim. Çünkü o, bu konudaki mühim mes'eleleri lâyık-ı vechile ihtivâ eden kıymetli bir mermûa-i şerîfedir" buyurdu.

Muhammed Kerderî (Bezzâzî), "Bezzâziyye" fetvâsında buyuruyor ki: "Gümüş ve altın şekiller ile süslenmiş kapdan yemek, içmek caizdir. Fakat, elini, ağzını gümüşe, altına değdirmemek lâzımdır. İmâmeyn, böyle kapları kullanmak mekrûhdur dedi, Kürsîyi (kanepeyi) ve hayvan semerini tadbîb etmek (altın ve gümüş şeritler ile süslemek) caiz ise de, altın ve gümüş bulunan yerlerine oturmamak lâzımdır. Mıshafın cildini tadbîb etmek caizdir. Fakat, altına gümüşe dokunmamak lâzımdır."

"Toprak ve sudan biri temiz ise, karışımları olan çamur temiz olur. (Buna göre, temiz toprak ile gübre karışımı temiz kabûl edilir. Çünkü buna, ihtiyâç vardır.)"

"İmâmın; sabah, Cum'a, bayram, teravih, vitr namazlarında ve akşam ile yatsının ilk iki rek'atlarında yüksek sesle okuması, İmâmın ve yalnız kılanın öğle ve ikindi farzlarında ve akşamın üçüncü, yatsının üçüncü ve dördüncü rek'atlarında hafif sesle okumaları vâcibdir. Hafif sesle okuyanı bir iki kişinin işitmesi mekrûh olmaz. Sesli okumak, çok kişinin işitmesi demektir."

"Kurban etini, koyunların zekâtı niyeti ile fakire verse zekât olmaz."

"Zekâtı başka şehre göndermek mekrûh ise de, akrabaya veya kendi şehrinde fakir müslüman bulamazsa, başka şehire göndermek caizdir. Zekâtı, borcu olana vermek, fakire vermekten daha iyidir."

Elinde emânet bulunan kimse, sahibi ölürse, emâneti vârislerine verir. Vârisleri yoksa, Beyt-ül-mâl'a verir. Beyt-ül-mâl'a verince zayi olacak ise, kendi kullanır veya Beyt-ül-mâl'dan nasîbi, hakkı olanlara verir."

"Kalbim gâfil diyerek, duâyı terk etmemelidir. Kalbine geleni duâ etmek, ezberlediği duâyı okumaktan efdaldir. Yalnız, namazda okunacak duâları ezberlemelidir. Sünnet olan ibâdetleri yapmak, duâ etmekten efdaldir. Vâ'iz, İmâm, cemâate öğretmek için, sünnet olarak bildirilen duâları sesli okur. Cemâat de, sessiz tekrar eder. Cemâat öğrenince, İmâm da sessiz okumalıdır. Sesli okuması bid'at olur."

"İbâdetleri yapan kimse, îmânında şühhe eder ve günâhım çoktur, ibâdetlerim beni kurtarmaz diye düşünürse, îmânının kuvvetli olduğu anlaşılır, îmânının devam edeceğinden şüphe eden kâfir olur. Böyle şüphe etmeği beğenmezse, mü'min olduğu anlaşılır."

"Kur'ân-ı kerîmden bir miktar ezberledikten sonra, fıkıh öğrenmek lâzımdır. Çünkü Kur'ân-ı kerîmin hepsini ezberlemek farz-ı kifâyedir. Lâzım olan fıkıh bilgilerini öğrenmek ise, farz-ı ayndır. Muhammed bin Hasen buyurdu ki: Her müslümanın haramları, helâlları bildiren ikiyüzbin fıkıh bilgisini öğrenmesi lâzımdır. Farzlardan sonra ibâdetlerin en kıymetlisi, ilim ve fıkıh öğrenmektir."

“Allahü teâlânın ismini işitince ve söyleyince, “Celle celâlüh” veya “Teâlâ” yahut “Tebâreke”, “Sübhânallah” diyerek saygı göstermek vâcibdir. Tekrar edince de, yalnız söylemeyip, Allahü teâlâ demek müstehabdır. Ya’nî, Allahü teâlânın isminden sonra ta’zîm, saygı gösteren bir kelime de söylemelidir.”

“Babası hasta olan kadın, bakacak kimse bulunamazsa, zevcinden izinsiz gidip, babasına hizmet eder. Zimmî baba da böyledir. Zengin olan oğul, zengin olan babasına bakmaya mecbûr değildir.”

“Fısk (günah olan şey) anlatan şiir dinlemek mekrûhdur. Günah işlemeği düşünmek günah olmaz, işlemeğe karar verirse, yalnız karar vermek günâhı yazılır, işlemek günâhı yazılmaz. Küfr ve küfre sebep olan şeyler böyle değildir. Bunlara karar verince imansız olur. Kâfir olan anaya ve babaya hizmet etmek, nafakalarını vermek, ziyâretlerine gitmek lâzımdır. Küfre sebep olan şeyleri yaptıracaklarından korkulursa, ziyâretlerine gitmemelidir. Kâfirlerle birlikte yiyip, içmek, bir iki kerre caizdir. Her zaman ise, mekrûh olur. Ücret karşılığı, şarap yapmak için üzüm sıkmak mekrûhtur.”

“Fakirlere zekât vermek için zenginlerin vekîli olan kimse, topladığı zekâtları birbirleri ile karıştırınca, hepsi kendi mülkü olur. Fakirlere kendi malından sadaka vermiş olur. Zenginlerin zekâtları verilmiş olmaz. Zenginlerden aldıklarını onlara ödemesi lâzım olur. Fakirler, önceden bu kimseye izin vermiş olsalardı, onların vekîlleri olarak toplamış olur, fakirlerin mallarını birbirleri ile karıştırmış olurdu ve zekâtlar verilmiş olurdu.”

“Birisi aç olup, yemek için leş dahî bulamayana, kolumdan kes de yiyerek ölümden kurtul dese, kesmesi caiz olmaz. Zarûret hâlinde de, insan eti helâl olmaz.”

“Kapalı yerde iken zelzele olursa, oradan açık bir yere kaçmak müstehâbdır.”

“Alış-veriş bilgisini öğrenmiyenin ticâret yapması haramdır. İmâm-ı Ebû Leys de (radıyallahü anh) böyle buyurmuştur. İmâm-ı Muhammed Şeybânî’ye (radıyallahü anh), zühd hakkında bir kitap yaz dediklerinde; zühd için bey’ (alış-veriş) bilgisi yetişir buyurdu.

“Tegannî ile, şarkı söyler gibi Kur’ân-ı kerîm okuyana sevâb verilmez.”

“Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam” adlı eserden ba’zı bölümler:

Ca’fer bin Rebî anlattı: “İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin yanında beş sene kaldım. O, ekseriyetle konuşmazdı. Fakat fıkıh ilminden birşey sorulunca açılır, vadi gibi akardı.”

İsmâil bin Ebû Füdeyk anlattı:

“İmâm-ı Mâlik’i, İmâm-ı a’zamın elinden tutmuş beraberce yürürlerken gördüm. Mescide varınca, İmâm-ı Mâlik’in mescide girerken İmâm-ı a’zamı öne geçirdiğini ve; “Bismillâhirrahmânirrahîm. Burası eman yeridir. Yâ Rabbî! Beni azâbından kurtar” dediğini duydum.

Muhammed bin Tarif anlattı: Biz, büyük âlim Vekî’nin yanında bulunuyorduk. Bize şöyle dedi: “Fıkıh bilmeden, sâdece hadîs-i şerîf bilmeniz size fâide vermez. Ebû Hanîfe’nin talebelerinin meclisinde bulunmadıkça fıkıh âlimi olamazsınız.”

Yahyâ bin Âdem buyurdu ki: “İmâm-ı a’zamın fıkıhdaki sözleri hep Allah içindir. Eğer onun sözüne dünyâdan birşey bulaşmış olsa idi, bu kadar hasedcilerin çokluğu ile beraber onun sözleri her tarafa yayılmazdı.”

Âsım bin Yûsuf; İmâm-ı Ebû Yûsuf’a; “İnsanlar, ilimde senin önüne geçecek birisinin olmadığında ittifâk etmektedirler” deyince, İmâm-ı Ebû Yûsuf ona şu cevâbı verdi: “Benim ilmim, İmâm-ı a’zamın ilmi yanında, Fırat nehrinin yanında küçük bir dere gibidir.”

Esed bin Amr anlattı: “İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh), geceleyin Kur’ân-ı kerîm okur ve çok ağlardı. Gece ağlamasını komşuları da işitirdi ve ona acırlardı. Rivâyet edilir ki, vefât ettiği odada Kur’ân-ı kerîmi yedibin defa hatmeylemişti.”

Saymerî, Ebû Yûsuftan nakletti: “İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, her gün ve gecede Kur’ân-ı kerîmi bir kerre hatmederdi. İmâm-ı a’zam çok cömert idi. İlim husûsunda pek sabırlı idi. Hiç kızmazdı. Yirmi sene yatsının abdesti ile sabah namazını kıldığına şâhid oldum. Diğer talebeleri kırk sene böyle kıldığını söylemişlerdir.”

Şüca’ bin Muhammed, Ebû Yûsuf’un şöyle dediğini nakletti: “Babam vefât ettiği zaman, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin derslerini kaçırırım korkusu ile babamın cenâzesine gidemedim. Onu komşu ve akrabalara bıraktım.”

İmâm-ı Ebû Yûsuf, önceleri çok fakir idi. Fakat ba’zı zamanlar müstesna, gece-gündüz İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin meclisinden ayrılmazdı. İmâm-ı Ebû Yûsuf’un hanımı ve çocukları, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’ye gidip içinde bulundukları geçim sıkıntısını anlatınca, İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe onlara nasihat edip; “Bu günler, sizin için geçim sıkıntısı geçirdiğiniz günlerinizdir. İnşâallah ileride umduğunuzdan kat kat fazlasına kavuşacağınız günler gelecektir” buyurdu. Aradan günler geçti. Onlar için çok kapılar açıldı. Ebû Yûsuf’a sâhib olduğu malı mülkü sorulduğunda; “Hepsini bilmiyorum. Bildiğim, sâdece yediyüz katır ve üçyüz tane atım vardır” buyurdu.

İmâm-ı Ebû Hafs şöyle buyurdu: “İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’ye bakan, onun sâdece ilim için yaratılmış olduğunu görürdü. Bununla beraber o, sâlih bir zât idi. Dilini muhafaza ederdi. Güzel ahlâk, edeb, vekar ve akıl sahibi idi.”

İmâm-ı Şafiî şöyle buyurdu: “On sene İmâm-ı a’zamın talebesi Ebû Muhammed’in meclisinde bulundum. Onun sözlerinden bir deve yükü kadar yazdım. Eğer o, kendi seviyesinde konuşsa idi. Onun sözlerini anlamazdık. Fakat o bize, bizim anlıyacağımız şekilde konuşurdu.”

Abdullah İbni Mübârek’e ilk önceki hâli soruldu. O da şöyle anlattı; “Birgün kardeşlerim ile beraber bahçemizde idik. Meyveler getirmiş, onları yemiş, gece geç vakte kadar içmiştim. Çalgı çalmaya da çok meraklı idim. O sırada çalgı çalıyordum. Bir ağacın üzerinde bir kuş peyda oldu. Hem ötüyor, hem de insan gibi konuşuyordu, “Îmân edenlere, vakti gelmedi mi ki, kalbleri Allahın zikrine ve inen Kur’ân’a saygı ile yumuşasın ve bundan önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun zaman geçip de kalbleri katılaşmış ve çoğu fıska dalmış bulunanlar gibi olmasınlar” meâlindeki Hadîd sûresi onaltıncı âyet-i kerîmesini okuyunca, ben de; “Evet vallahi öyledir” dedim. O ânda elimde bulunan çalgı âletini kırıp attım ve tövbe ettim, işte bu, benim önceki halimdir.”

Buhârî ve Müslim, şu hadîs-i şerîfi rivâyet ettiler: “Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman Cebrâil’i çağırır. Ben falancayı seviyorum, sen de onu sev buyurur. Cebrâil de onu sever ve semâda şöyle nidâ eder: “Allahü teâlâ falancayı seviyor, siz de onu sevin” der. Semâdakiler de onu sever. Sonra yerdekiler de onu sever.”

Ebû Muhammed Abdülhak şöyle buyurdu: “İlmiyle amel eden âlimlerden ve evliyâdan çok kimseler görüldü, insanlar onları medhettiler. Onlar hayatta iken de, vefât ettikten sonra da, insanların gönüllerinde yaşadılar. Onlardan bir kısmının cenâzelerinde pekçok kimse bulundu. Pekçok kimse onları kabirlerine kadar uğurlayıp, lâzım gelen hizmeti yaptılar. Bir kısmında, insanlardan başka, melekler ve cinnilerin mü’minleri bulundu.” Bu husûsu teyid eden hâdiselerden birisi şudur “Resûlullah (aleyhisselâm), Sa’d bin Mu’âz’ın cenâzesinin peşinden, melekler çok kalabalık olduğu için, parmaklarının ucuna basarak yürüyorlardı.” Ahmed bin Hanbel vefât edince, adedleri sayılamayacak kadar kalabalık bir topluluk cenâze namazını kıldı. Onun vefât ettiğini haber alanlar, her taraftan gelip cenâze namazına katıldılar. Rivâyet edilir ki, o gün Ahmed bin Hanbel’in cenâzesindeki kalabalığı ve o gün insanı hayrette bırakan şeyleri gördükleri zaman, binlerce yahudi ve hıristiyan müslüman olmuştur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 223

2) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 183

3) El-A’lâm cild-7, sh. 45

4) Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-10, sh. 37

5) Fevâid-ül-behiyye (Lüknevî) sh. 187

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 185

7) Keşf-üz-zünûn sh. 242, 1229, 1636, 1681, 1837

8) Menâkıb-ı İmâm-ı a’zam Ebû Hanife(radıyallahü anh)

BİKÂ’Î (İbrâhim bin Ömer)

Şafiî fıkıh ve tefsîr âlimlerinden. İsmi, İbrâhim bin Ömer bin Hasen-ir-Rübât bin Ali bin Ebî Bekr el-Bikâ'î'dir. Künyesi Ebü'l-Hasen olup, Burhâneddîn lakabı ile tanınırdı, İbn-i Uveycân diye de anılırdı. Takriben 809 (m. 1406) senesinde, Suriye'nin Bikâ' kasabasının Harberûh köyünde dünyâya geldi. Orada yetişip büyüdü. Sonra Dımeşk'a gelip yerleşti. Bir müddet oradan ayrılıp, Kudüs'e ve Kâhire'ye gitti. Orada Tâceddîn bin Bahâdır'dan nahiv ve fıkıh ilimlerini okudu. İbn-i Cezerî'den, "Kırâat-i aşere"yi Bekâra sûresine kadar kırâat eyledi. Takıyyüddîn el-Hısnî, Tâcüddîn el-Garâbilî, Ammâd bin Şeref, Şerefüddîn-i Sübkî, Alâ-ül-Kalkaşendî, Kâyânî, Hâfız İbn-i Hacer, Ebü'l-Fadl el-Magribî gibi birçok âlimden ilim tahsil etti. Çeşitli ilimlerde çok yükseldi ve akranlarından üstün oldu. 885 (m. 1480) senesi Receb ayının dokuzunda ciğerlerinden hastalanarak, akşam vakti Şam'da vefât etti. Sabah olunca Câmi-i Ümeyye'ye getirilip, namazı orada kılındı. Sonra, Şam'ın dışında bulunan Hemuriyet kabristanına defnedildi.

Bikâ'î hazretleri, çok âlimden ilim tahsil etti. İzzeddîn bin Furât'ın yanında "Hadîs-i İbn-i Mes'ûd"un ikinci cildini okudu. Sonra Dimyat ve İskenderiyye'ye gitti. Bir süre başka memleketlerde de kaldı. Daha sonra hacca gidip, Mekke-i mükerremede kaldı. Bir müddet sonra oradan ayrılıp, Tâif ve Medîne-i münevvereyi de ziyâret etti. Oradan da deniz yolu ile sefere çıktı ve Zâhir Çakmak'ın bulunduğu kaleye gidip, hadîs ilmi tahsil etmek istedi. Fakat ba'zı sebeplerden Emîr Çakmak onu kaleye almadı.

Bikâ'î, asrındaki âlimler içinde, Allahü teâlânın Kitabı ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünneti ile en çok amel edeniydi. Takıyyüddîn-i Sübkî diyor ki: "Ben, onun yanında kırk yıl kaldım Onun, Kitâbullahtan ve sünnet-i Resûlullahtan kıl kadar ayrıldığını hiç görmedim. Devamlı onlarla amel ederdi."

Eserleri çoktur. Başlıcaları şunlardır:

1- Nazm-üd-dürer fî tenâsüb-il-ây ves-Süver fî tefsîr-il-Kur'ân "Münâsebât-i Bikâ'î ve "Tefsîr-ül-Bikâ'î" diye de meşhûr olan bu tefsîrini, 861 (m. 1456)'de yazmaya başlamıştı. Yarısına kadar yazdıktan sonra, birçok âlim tarafından takdîr edilmesine rağmen, ba'zılarının da ileri-geri konuşmalarına ve hattâ ba'zı hâdiselerin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Nihâyet 885 (m. 1480) târihinde tamamlayabilmiştir. Bu, kendi tarzında emsalsiz bir tefsîr olup, Kur'ân-ı kerîmin sûreleri ile âyet-i kerîmeleri arasındaki münâsebetleri, irtibâtları göstermiş ve böylece Kur'ân-ı kerîmin sırlarından ba'zılarının anlaşılmasına hizmet etmiştir. Bu eserin, büyük bir ilmî kudretin ve yüksek bir feyzin mahsûlü olduğunda hiç şüphe yoktur, iki cild olup, bir nüshası Nûr-i Osmaniye Kütüphânesi 242 numarada mevcûttur.

2- Müsâ'ıd-ün-nazar lil-eşrâfi alâ makâsıd-is-süver: Her sûrenin. İsmiyle müsemmâsı arasındaki uygunluğu gösteren bir eserdir. Bir nüshası Bağdatlı Vehbi Efendi Kütüphânesinde 96 numarada mevcûttur.

3- El-Feth-ül-Kudsî fî âyet-il-Kürsî: Âyet-el-Kürsî'nin tefsîridir. 879 (m. 1474) senesinde Kâhire'de tamamlanmıştır.

4- Ünvân-ül-Ünvân: "Ünvân-üz-zemân" kitabının hülâsası, özetidir.

5-El-Akvâm-ül-kavîme hükm-in-nakli minel-kütüb-il-kadîme.

6- Eşvâk-ül-eşvâk min masâri'ul-uşşâk: "Masâri'ul-uşşâk" kitabının muhtasarıdır.

7- Ahbâr-ül-cihâd fî feth-ıl-bilâd, 8-El-Bâha fî ilm-il-Hısâb vel-mesâha, 9-Sırr-ur-rûh: İbn-i Kayyım'ın "Kitâb-ür-rûh"undan ihtisar edilmiştir. Matbûdur. 10- Lü'b-ül-Arab bil-meysîr (fil-câhiliyye): Londra'da basılmış bir eserdir. 11- Ahsen-ül-kelâm-il-müntehâ min zemm-il-kelâmi lil-Hervâ, 12- Esed-ül-Bikâ'in-nâhise fî mu'tedi'l-Mekâdise, 13-El-Esfâr an eşride-til-esfâr 14-Eş'âr-ül-va'î bi-eş'âr-il-Bikâî, 15-Eşillâ'ül-bâr a'lâ İbn-ül-Habbâz, 16- El-İtlâ' fî huccet-il-vedâ', 17- İzhâr-ül-asr li esrâri ehl-il-asr fil-vefeyât: Hicrî 850 senesinden 870 senesine kadar vefât eden âlimleri anlatmaktadır. Bu eser, hocasının "Enbâ-ül-gumr" adındaki eserine zeyl, ilâvedir. 18- El-A'lâm bi-Seney-il-hicreti ilâ eş-Şam 19- İnâret-ül-küfr bimâ hüvel hakkı fî keyfiyet-iz-zikr, 20-El-Izâm bi-fethı esrâr-it-tezehhüdi vel-ezân, 21- Beyân-ül-icmâ' alâ men'ıl-ictimâ' fî bid'at-il-gınâ ves-simâ', 22- Tahzîr-ül-ibâd min ehl-il-inâd bid'at-il-ittihâd fî redd-il-füsûs ve emsâlihâ, 23- Tedmîr-ül-ârız fî takbîh-il-İbn-il-Fârid, 24- Tehdîm-ül-erkân min leyse fil-imkân ebde'a min-mâ kâme, 25- Cevâhir-ül-bihâh fî nazm sîret-in-Nebiyy-il-muhtâr: Bunu, sonra kendisi şerh etmiştir. 26- Hayr- uz-zâd-il-müntekâ min kitâb-il-i'tikâd lil-Beyhekî, 27-Del âlet-ül-Bürh ân al â en leyse fil-imkân ebde'a min-mâ-kâne, 28- Delâil-ül-Bürhân-il-kavîm alâ tenâ-sübi âyât-il-Kur'ân-il-azîm fî muhtasar-id-dürer, 29-Delâil-ül-Bürhân li-münsafâ'l-ihvân alâ tarîk-ıl-Îmân, 30- Ref-

ül-lisân an arâis-in-nizâm fil-arûz vel-kavâfi, 31- Es-Seyf-ül-mesnûn-il-limâ alel-müft-il-Meftûn bil-ibtidâ', 32- Şerhu cem'ıl-cevâmi' li es-Sübkî fil-fürû', 33- Ed-Davâbit vel-işârât li-eczâi ilm-il-kırâat, 34- Azmü vesîlet-il-isâbe fî san'at-il-kitâbe, 35- Ünvân-üz-zemân fî tezâcim-iş-şüyûh vel-akrân, 36-El-Kavl-ül-ma'rûf, 37- El-Kavl-ül-müfîd fî usûl-it-tecvîd, 38- Kifâyet-ül-kârî, 39-Mâlâ yestagnî anh-ül-insân min medh-il-lisân, 40-En-Nüket vel-fevâid alâ şerh-il-akâid: Sa'deddîn et-Teftâzânî'nin eserinin şerhidir. 41- En-Nüket-il-vefiyye alel-Elfiye: Irâkî'nin hadîs ilmine dâir yazdığı "Elfiye" kitabının şerhidir.

Bunlardan başka daha birçok risaleleri de vardır.

Kitâb-ül-Müvânese adlı eserinden ba'zı bölümler:

Bekr bin Abdullah el-Müzenî buyurdu ki: "İbrâhim aleyhisselâmı ateşe atmak istedikleri zaman, bütün mahlûkat dediler ki: "Yâ Rabbî! Halîlin ateşe atılıyor. Bize izin ver de, onun için yakılan ateşi söndürelim." Bunun üzerine Allahü teâlâ onlara: O benim halîlimdir. Benim yeryüzünde ondan başka halîlim (dostum) yoktur. Hem ben onun ilâhıyım. Onun benden başka ilâhı yoktur. Eğer sizden yardım isterse, ona yardım edin. Yoksa onu kendi hâline bırakın" buyurdu. İbrâhim aleyhisselâm ateşe atıldığı zaman Allahü teâlâ ateşe meâlen; "... Ey ateş! İbrâhim'e karşı serin ve selâmet ol!" (Enbiyâ-90) buyurunca, ateş o gün, şark ve garb ehline serin oldu."

Afv el-A'rabî anlattı: "Hasen-i Basrî'ye: "Gece teheccüd namazı kılmaya kalkanların durumu nedir?" diye sorulunca; "Onlar Allahü teâlâ ile beraberdirler. Allahü teâlâ, onlara nûrundan bir nûr verir" buyurdu.

Ali bin Ebî Tâlib buyurdu ki: "Dünyâ geri dönüp gitmekte, âhıret ise gelmektedir. Fakat her ikisinin de talibleri vardır. Siz, âhıreti istiyen, onun için çalışanlardan olunuz. Dünyâ peşinde koşanlardan olmayınız. Dünyâya kıymet vermiyenler (Dünyâdan sâdece zarurî olan ile yetinenler), yeri yaygı, toprağı yatak, suyu tayyib (helâl ve temiz bir rızık) edindiler. Cenneti istiyen, nefsinin arzu ve isteklerinden uzaklaşır. Cehennemden kaçınmak isteyen ise, haram olan şeylerden korunur. Dünyâya kıymet vermiyenlere belâ ve musibetler hafif gelir. İnsanlar, onlardan bir kötülük görmeme husûsunda emîndirler. Onların kalbi mahzûndur. İhtiyâçları hafiftir."

Kümeyl bin Ziyâd anlatır: "Birgün Ali bin Ebî Tâlib ile beraber gidiyorduk. Bu sırada Ali bin Ebî Tâlib bir kabristana döndü ve; "Ey kabir ehli! Bizim yanımızda haber olarak şunlar var: Mallarınız vârisler arasında taksim edildi. Çocuklarınız yetim kaldı. Ya sizin yanınızda ne var?" dedi. Sonra bana dönerek; "Ey Kümeyl! Eğer şimdi onlara cevap vermeleri için izin verilseydi, şöyle cevap verirlerdi: Şüphesiz, en hayırlı hazırlık ve azık takvâdır" dedi ve ağlamağa başladı. Daha sonra; "Ey Kümeyl! Kabir amellerin sandığıdır. Ölünce herşey ortaya çıkar. Neler olacağı o zaman görülür" buyurdu.

Hasen-i Basrî buyurdu ki: "Gençliğinde iyi ibâdet edene, Allahü teâlâ yaşlı olduğu zaman hikmet verir. Bu husûs, Enbiyâ sûresi yetmişdokuzuncu âyet-i kerîmesi ile beyân buyurulan husûstur."

Muhammed bin İbrâhim, babasından şöyle nakletti: "Ali bin Ebî Tâlib'e dünyâdan soruldu. Hazreti Ali; "Uzun mu, yoksa kısa mı anlatayım?" buyurunca, "Kısa olarak, ey mü'minlerin emîri" dendi. O zaman Hazreti Ali; "Dünyânın helâli hakkında hesâb, haramı hakkında azâb vardır" buyurdu.

Katâde (radıyallahü anh) anlattı: "Mûsâ (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Yâ Rabbî! senin gazâbının ve rızânın alâmeti nedir?" Bunun üzerine Allahü teâlâ; "Size iyilerinizi âmir yaptığım zaman, bu rızâmın alâmetidir. Kötülerinizi âmir yaptığım zaman, bu da gazâbımın alâmetidir" buyurdu."

Süfyân bin Uyeyne buyurdu ki: "Bize şu haber ulaştı: Gecenin evveli olunca, semâdan bir münâdî şöyle seslenir. "Haydi ibâdet edenler kalksın!" O zaman âbidler kalkar, Allahü teâlânın dilediği kadar namaz kılarlar. Sonra yine bir münâdî; "Allahü teâlâdan af ve mağfiret istiyenler nerede?" diye seslenir. Onlar da Allahü teâlâdan af ve mağfiret istemek için duâ ederler. Fecir doğduğu zaman, yine bir münâdî; "Haydi gâfiller kalksın!" der. Onlar da yataklarından, ölülerin kabirlerinden tenbel olarak kalkması gibi kalkarlar. Gece ibâdetle meşgûl olanın, gözleri uykusuzluktan sönük, fakat kalbi sevinçlidir."

İbn-i Abbâs buyurdu ki: "Müslüman bir kadıda şu üç şeyin bulunması uygun değildir Kin, hased ve hiddet."

Lokman Hakim buyurdu ki: “Üç kimse, üç yerde bilinir. Hilm sahibi kimse kızgınlık zamanında, kahraman harbde, arkadaş ve gerçek dost ihtiyâç zamanında.”

Muhammed bin Selâm şöyle buyurdu: “Seninle dostluğu ihtiyâç zamanında olan kimseyi, kendine arkadaş ve dost edinme. Çünkü, onun sana olan ihtiyâcı bitince, dostluk ve arkadaşlığı da biter.”

Ebüdderdâ (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Üç şey beni güldürdü. Üç şey de ağlattı. Beni güldüren üç şey şunlardır: 1- Ölüm kendisini istiyen kimsenin, dünyâda uzun emel sahibi olması, 2- Akıllı olup da, kendisinden akla uygun işlerin sâdır olmadığı kimse, 3- Rabbinin kendisinden râzı olup olmadığını bilmediği hâlde gülen kimse.”

Süfyân-ı Sevrî şöyle anlattı: “Lokman Hakîm’e; “Hangi ameline daha çok güveniyorsun?” diye sorulunca;

“Mâlâya’nîyi (fâidesi olmayan şeyleri) terketmeme” cevâbını verdi.”

Muhammed bin Selâm anlatır: “İlim ehlinden birisi buyurdu ki: “Sana fâide vereceğini bildiğin yerde yalanı terket. Çünkü yalan, senin için zararlıdır. Sana zarar vereceğini bildiğin yerde ise, doğruluğa yapış, zira o sana fâide verir.”

İbrâhim bin Edhem buyurdu ki: “Zühd üç çeşittir, 1- Farz olan zühd, haramlardan sakınmaktır. 2- Fazilet olan zühd, helâl olan şeylerden zarûret miktarı kullanmaktır. 3- Selâmet olan zühd ise, şüphelilerden sakınmaktır.”

Rebî’ bin Heysem şöyle buyurdu: “Bedenin hastalığı günâhtır, ilacı ise istiğfardır. Şifâsı da günahlara dönmemektir.”

Ebû Hazm buyurdu ki: “Allahü teâlâya yaklaştırmayan her ni’meit musibettir.”

Ömer bin Hattab (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İlim öğreniniz, ilim için sekinet ve hilm öğreniniz. Kendisinden ilim öğrendiğiniz kimyese tevâzu ediniz.”

Hazreti Ömer, Ebû Mûsel-Eş’arî’ye (radıyallahü anh) şöyle yazdı: “İnsanların, sultanlarından nefret ettikleri olur. Böyle bir nefretten Allahü teâlâya sığınırım. Cezayı, akşam olmasına bir saat bile kalsa infaz et. İki iş karşına çıkar da; bunlardan birisi Allah için olan bir iş, diğeri dünyâya âit bir iş olursa, sen Allahü teâlâ için olanı tercih et. Zîrâ dünyâ fâni, Allahü teâlâ ise bakîdir. Fâsıkları korkut. Müslümanların cenâzesinde hâzır bulun. Onlara kapını aç. İşleri ile bizzat ilgilen. Çünkü sen de onlardan birisin.”

Dâvûd bin Reşîd şöyle buyurdu: “Dört şey, köleyi efendi yapar. Bunlar, edeb, doğruluk, fıkıh ve emânettir.”

Hazreti Ebû Bekr, halife olunca minbere çıkıp, Allahü teâlâya hamd ve senadan sonra şöyle buyurdu: “Ey insanlar! iyi biliniz ki, en akıllı kimse, takvâ sahibi olandır. En ahmak olan da fâcirdir (günah işliyendir). Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekiniz.”

Hazreti Ömer halife olunca, minbere çıkıp şöyle buyurdu: “Kur’ân-ı kerîmi okuyunuz ve onunla amel ediniz. Böyle yaparsanız, Kur’ân-ı kerîm ehlinden olursunuz. Amelleriniz tartılmadan önce kendinizi tartınız.”

Osman bin Affân (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Allahü teâlâdan korkun. Çünkü takvâ ganîmettir. Ey zekî insan! Nefsini (Allahü teâlânın râzı olduğu şeylerle) süsleyen ve ölümden sonrası için sâlih amel yapan, Allahü teâlânın nûrundan, kabirdeki karanlık için bir nûr edinendir.”
Ali bin Ebî Tâlib de (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Hayatta iken iyi işler yapınız. Böyle yaparsanız, âhırette muhafaza olunursunuz. Çünkü Allahü teâlâ, Cennetini kendisine itaat edenlere va’detti. Cehennemi ile de kendisine âsî olanları tehdid etti.”

Dâvûd bin Beşîr (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Îsâ aleyhisselâm; “Dünyâyı istiyen kimse, deniz suyu içen kimse gibidir. Deniz suyundan içen, ne kadar içse susuzluğa kanmaz. İçmeğe devam eder ve sonunda ölür. Dünyâ da talibine böyledir” buyurdu.

Muhammed bin Ka’b buyurdu ki: “Allahü teâlâ bir kulu hakkında hayır murâd edince, onu dünyâya karşı zâhid yapar. Dinde fakîh kılar ve ona kendi ayıplarını görmeyi nasîb eder.”
Râbi’a-i Adviyye buyurdu ki: “İnsanlar, kalblerini dünyâ sevgisi sebebiyle Allahü teâlâdan alıkoydular. Eğer, dünyâ sevgisini kalblerinden alabilselerdi, melekût âleminde dolaşırlardı.”

Ahmed bin Hâlid Acurî şöyle anlattı: “Hakimlerden birisine; “Ahmaklığın en ileri derecesi nedir?” diye sorulunca; “Kötü

kimselerin yaptıklarını yaparak iyilerin derecelerine kavuşmayı istemek, doğru yolda olanlara kızıp bâtıl yolda olanı sevmektir" diye cevap verdi. "Cehâletin alâmeti nedir?" diye sorulunca: "Zenginliği sevmek, uzun emel sahibi olmak, dünyâya çok düşkün olmaktır" diye cevap verdi."

Ahmed bin Kays'a, mürüvvetin ne olduğu sorulunca şöyle cevap verdi: "Mürüvvet; dinde âlim olmak, belâ ve musibetlere sabretmek, gazâb zamanında hilm (yumuşaklık) göstermek, gücü yeterken affetmek, ana-babaya iyilik etmektir."

Bilâl bin Saîd şöyle buyurdu: "Ey ebedî yolun yolcuları! Sizler, yok olmak için yaratılmadınız. Sizler, sâdece bir evden, bir eve göç edersiniz. Nitekim siz, sulblerden rahmlere, buradan dünyâya, dünyâdan kabirlere, kabirlerden mevkıfe, mevkıfden ya ebedî Cennete veya Cehenneme gidersiniz."

İbn-i Mübârek anlattı: "Ömer bin Abdülazîz'e, en faziletli cihâdın ne olduğu sorulunca; "Nefsin arzu ve istekleri ile cihâddır" buyurdu.

Hasen bin Hilâl şöyle anlattı: "Hakimlerden birisi şöyle dedi: Dînin emir ve yasaklarına uyan kimselerle beraber olmak, kalbden günah kirlerini giderir. Mürüvvet sahibi ile oturup kalkmak, iyi ahlâka delâlet eder. Âlimlerle beraber olmak, kalbleri açar. Zamanın dâima değiştiğini bilen, zamana uymaz."

Muhammed bin Hüseyn anlattı: "Hakimlerden birisi oğluna şöyle nasihatte bulundu: Ey oğlum! Hayır bir işi geriye atmaktan, sonra yaparım demekten sakın. Çünkü böyle yapmak, o hayır işin yapılmasına mâni olur. Hayır işin zamanı geçince, bir daha geri dönmez. Uzun emel sahibi olmaktan sakın. Çünkü uzun emel senden öncekilerin helakine sebep olmuştur. Âhıret yolculuğuna her ân hazır ol. Sözle ve fiille acele etme."

Esmâî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Öyle anlar var ki, o zaman bir sözü sarfetmek zararlı olur. Onun için sözün nerede ve ne zaman söyleneceğini çok iyi bilmelidir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müelifîn cild-1 sh. 71

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 101, 111

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 339

4) El-A'lâm cild-1, sh. 56

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 21-22

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 81, 104, 210, 382, 602 cild-2, sh. 1090, 1184, 1365, 1575,

7) İzâh-ül-meknûn cild-1 sh. 102, 152, 678

8) Brockelmann Sup-2 sh. 177

9) Ahwardt Verzeichniss der arabischen Handschriften cild-9 sh. 225

BİSÂTÎ (Muhammed bin Ahmed)

Mısır'da yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinden ve Kâdı'l-kudât. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Osman Naîm et-Tâî el-Bisâtî el-Kâhiri olup, künyesi Ebû Abdullah ve lakabı Şemseddîn'dir. Bisâtî diye tanınmıştır.

760 (m. 1359) senesi Cemâzil-evvel ayında Garbî Mısır'da bulunan Bisât'ta doğan Bisâti, daha sonra Kâhire'ye yerleşti. Orada yetişti. Meşhûr âlimlerden oldu. 842 (m. 1439) senesi Ramazân-ı şerîf ayının 13. günü Cum'a gecesi Kâhire'de vefât etti.

Bisât'ta doğup büyüyen Şemseddîn Ebû Abdullah Bisâtî ilim tahsiline orada başladı. Kur'â'n-ı kerîmi ve İbn-i Ebî Zeyd'in risalesini ezberledi. Onsekiz yaşında Kâhire'ye göç etti. İlim öğrenmeye orada devam etti. Daha önce öğrendiği ilimleri, amcasının oğlu Süleymân bin Hâlid bin Nü'aym'a dinletirdi. Devamlı ilim ile meşgûl oldu. Nûreddîn el-Cellâvî el-Magribî'nin talebeleri arasına girdi. 12 sene bu zâtın sohbetlerine devam etti. Fıkhî ve aklî ilimleri okudu. Aradaki mesafe uzak olmasına rağmen, hocasının sohbetlerine yürüyerek gelip giderdi. Hocası olan zât, vefâtına yakın Bisâtî'yi çağırarak, İzzeddîn bin Cemâ'a'nın derslerine devam etmesini vasıyyet etti. Bisâtî de bu vasıyyete uyarak İbn-i Cemâ'a'nın derslerine devam etti.

Ayrıca, Şemseddîn Ebû Abdullah er-Rekrâkî, Şemseddîn el-Gamârî, Şihâbüddîn bin Hâim, Nûreddîn ed-Demirî, Ebnâsî, İbn-i Haldûn, Zeynüddîn-i Irâkî ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. İlim öğrenmekte çok gayretli idi” Tefsîr, hadîs, fıkıh, nahiv, lügat, me’ânî, beyân, mantık, hikmet, cebir, tıb hey’et, hendese, hesap ve daha başka ilimlerde âlim oldu. İlimde çok yükseldi. Asrının büyük âlimi oldu. Bir defasında; “Yirmi senede yirmi ilim öğrendim” demiştir.

İlim tahsilini tamamladıktan sonra talebe okutmaya başlayan Bisâtî; Medrese-i Cemâleddîn-i Estâdâr’da, Berkükıyye, Şeyhûniyye ve başka medreselerde ders verdi. Türbe-i Melik-in-Nâsır Medresesi’nin meşîhatinde (idâreciliğinde) bulundu. 823 (m, 1420) senesinde, Mısır diyarının kadılığına getirildi Bu vazîfeden hiç azledilmedi.

Bisâtî hazretleri, bir taraftan kadılık vazîfesine devam ederken, diğer taraftan talebe okutmaya devam etti. Çok talebe yetiştirdi.

Emîr Tatar, Bisâtî’yi çok sever ve hürmet ederdi. Her sefere çıktığında, onu da mutlaka yanında bulundururdu.

Bir sene hacca giden Bisâtî hazretleri, hacdan sonra memleketine dönmeyip, mücavir olarak kaldı. Bir müddet orada ikâmet etti. Devamlı, ibâdet ve tâat ile meşgûl olurdu. Çok Kur’ân-ı kerîm okurdu. İlim talebinde olanlara çok kitap okuttu. Birçok kimse ondan istifâde etti.

Ebü’s-Se’âdât bin Zâhire, Bisâtî’yi şöyle medheder. “Bisâti, aklî ve naklî ilimlerde derin âlim, mütevâzi, yumuşak huylu, yüksek bir zât idi. Çok ince kalbli idi. Allahü teâlânın muhabbeti ile çok gözyaşı dökerdi Her işinde çok ihtiyâtlı davranırdı. Bir işe başladığı zaman, çıkabilecek aksi ihtimâlleri de gözönüne alır, ona göre tedbir alırdı. Gösterişe düşkün olmaktan uzak idi. Her haliyle örnek alınacak bir zât idi.”

Dünyâya düşkün değildi. Çok sâde yaşamayı severdi. Sazlardan hazırlanmış bir yatakta uyurdu. Onun gözünde dünyâ zînetlerinin bir değeri yoktu.

842 (m. 1439) senesi Ramazân-ı şerîf ayının 13. Cum’a gecesi Kâhire’de vefât etti. Bâb-ün-Nasr’da cenâze namazı kılınıp, Saîd-üs-Sü’adâ türbesi yakınındaki Beni Cemâ’a türbesinde, hocası İzzeddîn bin Cemâ’a’nın yanına defn olundu. Definden sonra, büyük âlim İbn-i Hacer-i Askalânî. İzzeddîn bin Cemâ’a ile Bisâtî’nin kabirleri arasında durup; “Ben şimdi, iki ilim deryasının arasında bulunuyorum” demiştir.

Bisâtî hazretleri, tanınmaktan, parmakla gösterilmekten hoşlanmadığı için, kabrine alâmet, olarak taşlarla işâret yapılmamasını, alem olan taşların dikilmemesini vasıyyet etmiştir. Vefâtından sonra, aynen vasıyyet ettiği gibi yapıldı.

Bisâtî’nin cenâzesi gasledilirken (yıkanırken), hafiften bir yağmur yağmaya başladı. Definden sonra bu yağmur şiddetlendi. Herkes, yağan rahmet-i ilâhinin Bisâti hazretlerinin hürmetine olduğunu anladılar.

Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed Bisâtî, çeşitli ilimlere dâir kıymetli eserler tasnif etmiş olup, ba’zılarının isimleri şöyledir: Metali’ul-envâr (mantık), Şifâ-ül-galî (fıkha dâir olup, tamamlanmamıştır.), Tevdîh-ül-ma’kûl ve tahrir-ül-menkûl (Bu da tamamlanmamıştır). Hâşiyetü alel-Mutavvel, Hâşiyetü alâ şerh-ıl-Muvâkıf (kelâm), Mugnî (fıkıh), Hâşiyetü alâ Şerhi levâmi’ıl-esrâr, Redd-ül-vâfir, Ravdat-ül-mecâlis, Şerh-ül-Elfiye li-İbn-i Mâlik, Şerh-ül-bedî’iyye, Şerh-ut-Tâiyye, Kıssat-ül-Hıdr (aleyhisselâm), El-Mefâhıre beyn-ed-Dımeşk vel-Kâhire, Mukaddime fil-kelâm, Mukaddime fil-usûl.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 291

2) Ed-Dav-ül-lâmi’ cild-7 sh. 5

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 32

4) Şezerât-üz-Zeheb cild-7, sh. 245

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 192

6) El-A’lâm cild-5, sh. 332

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 462

8) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 339, 357

9) Neyl-ül-ibtihâc sh. 300

10) Keşf-üz-zünûn sh. 475, 1117, 1256, 1327, 1628, 1716, 1717, 1751, 1758, 1893

BİSTÂMÎ

Hadîs, tefsîr, fıkıh) târih âlimi ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Ali bin Ahmed bin Muhammed el-Antakî el-Hanefî olup, lakabı Zeynüddîn'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. Antakya'da doğdu. 858 (m. 1454) senesinde Bursa'da vefât etti.

Bistâmî, Kâhire'de ilim öğrendi. Tasavvuf yolunda Bâyezid-i Bistâmî hazretlerinin yoluna mensûp olup, Hanefî mezhebinde idi. Hadîs, tefsîr, fıkıh ve târih ilimlerinde mütehassıs idi. Allahü teâlânın ism-i şerîflerine dâir derin ve ince bilgilere sahip idi. Garip ve duyulmamış bilgilere merakı çok idi. Bu yüzden birçok memleketleri gezdi, istediği garîb bilgileri topladı. Dolaştığı bu yerlerde birçok âlim ve velî ile görüştü. Onların hizmetlerinde bulunmakla şereflendi. İstediğini elde ettikten sonra, Bursa'ya gelip yerleşti. Burada Şemsüddîn Fenârî ile görüştü. Ondan çok garip ve herkes tarafından bilinmiyen derin bilgileri öğrendi. Bistâmî, Bursa'ya sâdece ziyâret için gelmesine rağmen, burası hoşuna gidince, yerleşmeye karar verdi.

Bistâmî, birçok eser yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1- El-Fevâih-ul-miskiyye fil-Fevatîh-il-mekkiyye: Bistâmî'nin en büyük eseridir. Yüzden fazla ilmi ihtivâ etmektedir. Bu eser tamamlanmamıştır. 2- Şems-ül-âfâk fî ilm-il-hurûf vel-evfâk, 3- Edeb-ül-merid ve âid, 4-El-Hediyyet-ül-müntehabe fil-edvîyet-il-mücerrebe, 5- İrtiyâd-ül-envâh fî riyâd-il-efrâh, 6- Ezhâr-ül-âfâk fî esrâr-il-hurûf vel-evfak, 7-Bahr-ül-vukûf fî ilm-il-evfâk vel-hurûf, 8- Tevârih-ül-latife vel-âsâr-il-acîbe, 9- Cevâhîr-üd-dürer ve fevâhir-il-gurer, 10-Harâid-ül-mülûk fî fevâid-üs-sülûk, 11-Dürret-ül-fünûn fî kurret-ül-uyûn, 12-Ed-Dürret-ül-lâmia fil-evdiyet-iş-Şâfiiyye, 13-Dürer-ül-fevâid ve gurer-ül-avâid fî menâkıb-il-aktâb, 14-Ed-Dürer fil-havâdîs ves-siyer, 15-Ravdat-ül-esrâr, 16- Gâyet-ül-İ'lâm fî rü'yet-in Nebiyye aleyhîssalâtü vesselâm, 17- Kimyâ-is-se'âdet-ir-Rabbâniyye, 18- Levâic-ül-eşvâk fî devâic-ül-ehdâk, 19- Simyâ-is-se'âdet-is-Sâdât-ir-rûhâniyye fî şerh-i esmâillah-il-hüsnâ, 20- Murâfık-ül-muvâfik fil-mevâiz, 21-Misbâh-ül-envâr fî hediyyet-il-leyli ven-nehâr, 22-Miftâhu ebvâb-is-se'âdet, 23-Nazm-üs-sülûk fî târih-il-hulefâ vel-mülûk

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 184

2) Zeyl-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye sh. 67

3) El-A'lâm cild-3, sh. 331

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 531

BÜLKÎNÎ (Sâlih bin Ömer)

Hadîs, tefsîr, kelâm ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Sâlih bin Ömer bin Rislân bin Nusayr bin Sâlih olup, nisbeti el-Kinânî, el-Askalânîdir. Aslen Belkîne'dendir. Lakabı Alemüddîn, künyesi ise Ebü'l-Bekâ'dır. 791 (m. 1389) senesinde Cemâzil-evvel ayının onüçüncü Pazartesi gecesi doğdu. 868 (m. 1463) senesinde Receb ayının beşinde kadı iken yine Kâhire'de vefât etti. Cenâze namazı, ertesi günü Hâkim Câmii'nde, İbn-i Şihne Kâdı el-Hanefî tarafından kıldırıldı. Cenâze namazı ve defnedilmesi çok kalabalık oldu. Babasının kabri yanına defnedildi. Günlerce Kabri ziyâret edildi ve rûhuna Kur'ân-ı kerîm okundu. Böyle büyük bir âlimin vefâtına herkes çok üzüldü. Vefât ettiğinde, onun yerini tutacak derecede büyük bir âlim yok gibiydi.

Kâhire'de babasının yanında büyüdü. Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. 799 (m. 1396)'da küçük yaşta olmasına rağmen babasının medresesinde hatimle namaz kıldı. Bu hâl, o zaman yaygın bir âdet idi. Bunun yanında "Umde", "Elfiyet-ün-nahv", babasının "Tedrîb" kitabını ve "Minhâc" isimli kitapları da ezberledi. Ezberlerinin bir kısmını babasına ve büyük âlim Zeynüddîn Irâkî ve diğer âlimlere okudu. Ba'zan babasının huzûrunda da fetvâlar verirdi. Babasının derslerinde bulunurdu. Hattâ "Tedrîb" isimli eseri okurken onun yanlışlarını düzeltirdi.

Az bir dünyalıkla geçinir ve idâre ederdi. Gayet zekî olup, çok çabuk ezberleme kabiliyetine sâhib idi. Fıkıh, usûl-i fıkıh, Arabca, hadîs ve diğer dînî ilimleri öğrenmekle meşgûl oldu. Bu ilimlerin çoğunda kardeşinden istifâde etti. Hattâ kardeşinin eserlerini kendi el yazısıyla yazdı ve onun huzûrunda okudu.

Mecdüddîn Bermâvî, Beycûrî, Şemseddîn Gârakî'den fıkıh ilmi; İzzeddîn bin Cemâ'a'dan usûl ilimlerini; Settanûfî'den nahiv ilmini öğrendi. Veliyyüddîn Irâkî ve İbn-i Hacer Askalânî'den hadîs-i şerîf öğrendi. Yine bu iki âlimden, babasının yazdığı "Mehâsin-ül-ıstilâh" adlı eseri okudu. İbn-i Hacer'in isteği üzerine, Tenûhî ve ba'zı âlimler ona icâzet verdiler.

814 (m. 1411) senesinde hacca gitti. Hicaz'da Hâfız Cemâleddîn bin Zâhire gibi büyük âlimlerle karşılaştı. Onlardan da istifâde etti. Buradan Dimyat'a gitti. Geniş bilgi sahibi olana kadar kardeşinin derslerine devam etti. Hirevî'nin kadılığa getirilmesinden sonra ders okutma ve fetvâ verme izni verildi. Meşhed-i Hüseynî'de hatîblik vazîfesinde bulundu. Meşhûr hadîs kitabı Sahîh-i Buhârî'yi Emîr inal Saslây'ın yanında okudu. Buhârî'nin tamâmını okuyup bitirdiğinde, Emîr İnâl ona hil'at giydirdi. Hattâ mühürdarlık görevine getirilmesi husûsunda yardımcı oldu. Kardeşinden sonra da Demnehûr kasabası kadılığı vazîfesine ta'yin edildi. Genç yaşta Melikiyye Medresesi'nde fıkıh dersi vermeye başladı.

Kardeşi vefât ettiğinde, onun yerine Haşâbiyye Medresesi'nde ders vermeye başladı. Bu medresenin idâresi de ona verildi. Derslerinde büyük âlimler de bulunurdu, ölünceye kadar bu vazîfede bulundu. Sultan Zâhir onu Mısır'dan çıkartmak istemiş ise de, buna fırsat ve imkân bulamadı. 826 (m. 1423) senesinde, Veliyyüddîn Irâkî'nin vazîfesinden ayrılışından sonra, Mısır diyârı Şafiî kadılığına ta'yin edildi. Birkaç defa bu vazîfeden ayrıldı. Fakat daha sonra tekrar getirildi. Hattâ bu durumun yedi defa tekerrür ettiği söylenmektedir. Mısır'da ba'zı medreselerde hadîs ve fıkıh dersleri okutur, hem de bu medreselerin işlerine bakardı. Kanbehiyye, Şerîfiyye ve Haseniyye medreseleri bunlardandır. Bu vazîfelerinin yanında Baybarsiyye hânekâhı ve Hâkem Câmii'ne de bakardı.

Zamanın büyük âlimlerinden ilim öğrenen Bülkînî de çok talebeler yetiştirdi. Öğrendiği ilimlerin yayılmasına çalıştı. Daha genç yaşında va'z eder, suâllere fetvâlar verirdi. Böylece birçok insanı aydınlatır, onların müşkillerini hallederdi. Fetvâları her tarafa yayıldı. Her taraftan ve her tabakadan birçok kimse derslerinde bulunurdu. Hattâ, büyük zâtlardan çoğu onun talebesi olmuştu. İsmi ve şöhreti her tarafa yayılarak meşhûr oldu.

Büyük bir âlim ve fakîh idi. Çok kuvvetli bir hafızaya sahip idi. Birşeyi çok çabuk kavrar ve çok güzel konuşurdu. Sâlih kimseleri çok sever, onlara yakınlık gösterirdi. Büyük ve küçük herkes tarafından sevilirdi. Hoş sohbet bir kimse idi. Âlimlerle olan ilmî münâzaralarında, îzâhlarıyla, anlaşılamayacak kapalı bir nokta bırakmazdı. Bundan dolayı böyle yerlerde, kendisi de âlim olan kardeşi hep onu öne sürerdi, İlmî ve dînî mes'elelerde, devlet adamlarından hiç çekinmezdi. Yumuşak kalbli idi. Kendisinden özür dileyenleri hemen affederdi. Ölünceye kadar güzel ahlâk üzere yaşadı. Mütevâzî olup, kendini hep kusurlu görürdü. Yemesinde, içmesinde ve giyim kuşam husûsunda sâde idi. Çok müdâra ederdi. (Müdârâ; dînî korumak için dünyalık vermektir.)

Şemseddîn Sehâvî anlatır: "Ben Bülkînî'den çok şeyler okudum. Derslerinde çok bulundum. Bana ders okutmak ve fetvâ vermek husûsunda icâzet verdi. Beni yanına çağırır, diğer kimselerden önde tutardı."

Yazdığı kıymetli eserlerden birkaçı şunlardır: 1- Cevher-ül-ferd fimâ yühâlifü fih-ıl-harr-il-abd, 2- El-Kavl-ül-müfid fî iştirât-it-tertîb beyne kelimetey et-tevhîd, 3- Et-Tecerrûd vel-ihtimâm bi cem'i fetâvâ-el-vâlidi. Şeyh-ül-İslâm 4- Tefsîr-ül-Kur'ân-il-kerîm. 5-El-Gays-ül-Câri alâ sahîh-il-Buhârî: iki cilddir. 6- Et-Tezkire 7- El-Kavl-ül-makbûl fimâ yüddeû fihi bil-mechûl, 8-Tuhfet-ül-emin.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 9

2) El-A'lâm cild-3, sh. 194

3) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-3, sh. 312

4) El-Keşf-üz-zünûn sh. 345, 363, 389, 444, 619

BURHÂNEDDÎN EBÛ İSHAK MAGRİBÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi İbrâhim bin Muhammed bin Muhammed bin Ömer bin Yûsuf bin Atıyye (veya Atiyye bin Yûsuf) bin Cemil el-Magribî el-Kuhûkî el-Lekkânî el-Kâhiri el-Ezherî'dir. Künyesi Ebû İshâk ve lakabı

Burhâneddîn'dir. 817 (m. 1414) senesi başlarında Kuhûkiyye'de doğdu. 896 (m. 1490) senesi Muharrem ayının 9. günü Pazartesi akşamı vefât etti.

Kuhûkiyye'de yetişen Ebû İshak Magribî, ilim öğrenmek husûsunda çok gayretli idi. Hatîb-ül-Vezîrî'nin babası, İbrâhim bin Osman'dan Kur'ân-ı kerîm okudu. Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra, hocası ona Manzûme-i Gâfikıyye ve daha başka ba'zı risaleleri ezberletti.

Buradaki tahsilini tamamladıktan sonra Kâhire'ye giden Ebû İshak Magribî Câmi'ul-Ezher'in yakınında bir yerde yerleşti. Şemseddîn bin Mûsâ el-Lekkânî'den okudu. Bunun yanında da ba'zı risaleleri ezberledi. Daha sonra, Zeynüddîn Tâhir, Ahmed el-Becâî el-Magribî, Ebü'l-Kasem en Nüveyri gibi âlimlerden fıkıh ilmini öğrendi. Onlardan çok istifâde etti. Şihâbüddîn el-Becâî, Ebû Abdullah er-Râfî gibi âlimlerden Arabî ilimleri okudu. Çeşitli ilimlerde âlim oldu. Bilhassa fıkıh ilminde yükseldi. Takvâ sahibi, âlim, sâlih, mübârek bir zât idi. Hacca gitti. Dönüşünde fıkıh okutmaya başladı. Çeşitli medreselerde çok ders verdi. Çok talebe yetiştirdi. Bir taraftan da kadılık vazîfesi yaptı.

Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinin inceliklerine hakkıyla vâkıf olan Ebû İshak el-Magribî, Arabî lisânına vâkıf ve âşinâ idi. Bununla beraber ilmi ile övünmez, kendisini kimseden üstün görmezdi. Son derece yüksek olan tevâzuu, kibarlığı, iltifâtı, yanına gelenlere ilgisiz davranmaması, cömertliği, yüksek asâlet ve şahsiyeti ve daha bunlar gibi nice güzel hasletleri kendisinde toplaması hasebiyle, insanlar tarafından beğenilip takdîr edilmiştir.

Arabî ve diğer ilimlerde otorite kabûl edilen Ebû İshâk İbrâhim bin Muhammed hazretleri, Sultan Eşref Kayıtbay tarafından Sirâcüddîn bin el-Hariz'den sonra kadılık makamına getirildi. Adâletle hüküm verirdi. Verdiği hükümlerin adâlete uygun olmasında ve bu hükmün tatbikinde gayet cesur, gayretli ve şiddetli idi. İnsanlar ondan çok istifâde etti. İlim öğretmek husûsunda çok gayretli ve fedakâr idi. Gece-gündüz demez ilim öğretir, arzu edenlere hiç bir karşılık istemeden kitaplarını emânet olarak verirdi. Ba'zan hediye ederdi.

9 Muharrem 986 (m. 1490) Pazartesi günü akşamı Mısır'da, Kâhire'de vefât etti. Ertesi günü Meşhed-i Hâfil'de cenâze namazı kılınıp, Sa'îd-üs-Sü'adâ türbesinde defn olundu. Cenâze namazında zamanın sultânı da bulunup, vefâtına çok üzüldüğünü bildirdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dav-ül-Lâmi' cild-1, sh. 161

2) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 358

BURHÂNEDDÎN-İ HİREVÎ (Haydar bin Muhammed)

Sa'deddîn-i Teftâzânî'nin yüksek talebelerinden. İsmi, Haydar bin Muhammed Hirevî'dir. Lakabı Burhâneddîn olup, "Haydarât-üş-Şîrâzî" diye de tanınırdı. Sonraları "Rûmî" nisbetiyle anıldı. Doğum târihi belli değildir. Herat ve Şîrâz şehirlerinde birçok âlimden ilim tahsil etti. Zamanının büyük âlimi Sa'deddîn-i Teftâzânî'den ders aldı. Arab dili ve edebiyatında pek mahirdi. Belagat, beyân ve me'ânî ilimlerinde çok yükseldi. Tefsîr, kelâm ve ferâiz ilimlerinde büyük bir âlim idi. Teftâzânî'nin "Keşşâf" tefsîrine yaptığı haşiyeye, o da bir haşiye yaptı. Kazvînî'nin "Îzâh" kitabını, şerh etti. Onun yaşadığı zamanlarda diyâr-ı Rûm denilen Anadolu'ya geldi. Burada çok ilim okuttu. Allâme Muhyiddîn el-Kâfiyecî, kendisinden çok ilim aldı. "Ferâiz-i Sirâciyye" kitabına da bir Şerh yaptığı rivâyet edilmekle beraber, ele geçmemiştir. 820 (m. 1417) senesinde vefât etti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 92

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 549

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 145

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 83

5) Keşf-üz-zünûn sh. 112, 1247, 1479, 1894

BÜRZÜLÎ (Ahmed bin Muhammed)

Kırâat, hadîs, tasavvuf ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin Mu'tel'dir. Doğum yeri ve târihi bilinmemektedir. Ebü'l-Fadl ve Ebü'l-Kâsım künyelerini aldı. Beluvî, Kayrevnî, Bürzülî nisbet edildi. Şeyhülislâm lakabı verildi. 844 (m. 1440) yılında yüz yaşını geçmiş olarak vefât etti. Mezarı Tunus'tadır.

Küçük yaştan i'tibâren temel din bilgilerini ve âlet ilimlerini öğrenen Şeyhülislâm Bürzülî, zamanının en meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Şemseddîn Muhammed bin Merzûk'tan fıkıh ve hadîs ilmini, hadîs râvîleri ve kırâat rivâyetlerini öğrendi. Sâlih ve zâhid olan Ebü'l-Hasen Batrinî'den birçok ilimleri, Kur'ân-ı kerîmin yedi türlü okunuşunu öğrendi. Ebü'l-Hasen Batrinî'nin (radıyallahü anh) yanında kaldığı zaman zarfında tasavvufta yetişip, olgunlaştı. Hocası, Mâdî bin Sultan vasıtasıyla, Ebü'l-Hasen Şâzilî hazretlerine ulaşan tarikat silsilesine istinaden, ona, öğrettiği ilimlerde ve tasavvufta icâzet verdi. Kendi el yazısı ile yazıp, tasdik eyledi. Fakîh Ebû Abdullah bin Arefe'nin yanında otuz sene kaldı. Ondan; hadîs, fıkıh usûl ve mantık ilimlerini öğrenip icâzet aldı. İbn-i Hâce diye tanınan Ahmed bin Mes'ûd Belensî'den hadîs ve kırâat ilimlerini öğrenip, onun huzûrunda Kur'ân-ı kerîmi baştan sora yedi kırâat şekline göre okudu. Din ve Fen ilimlerinde mütehassıs Ebû Muhammed Abdullah Beluvî'den hadîs ve kırâat ilimlerini öğrendi. Bu zâtın yanında on sene kalıp; ferâiz ve matematik ilimlerinde mütehassıs oldu. Reîs-ül-Hâfız ve Kâdı Ahmed bin Haydere Tevzerî'den, Ebü'l-Abbâs Mûminânî ve kardeşi Ebû Zeyd Abdürrahmân'dan, Burhâneddîn Şamî Şafiî ve Ebû İshak İbni Sadîk Ressâm'dan ilim öğrenip, değişik ilimlerde icâzet aldı. Yaklaşık kırk sene ilim tahsili ile uğraştı. İbn-i Arefe'nin ilminin ve yolunun vârisi oldu. Hadîs fıkıh, kırâat ve diğer ilimlerde zamanının ileri gelen âlimleri arasına katıldı. Zamanında Kuzey-batı Afrika müslümanlarının fıkıhta İmâmı oldu. Çok uzak yerlerden gelip, ondan fetvâ alırlardı. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verir, insanların müşkillerini hâllederdi. İnsanlara sık sık nasihatlerde, bulunur, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenmelerini ve öğrendiklerine göre amel etmelerini söylerdi.

Tilmsan (Batı Cezayir), Magrib (Fas) ve Tunus'ta birçok kimseye ilim öğretip feyz verdi. Nice günahkârların tövbe etmesine, kâfirlerin müslüman olmasına vesile oldu. Güzel ahlâkı, Selef-i sâlihînin gidişatına uygun doğru yolu, Allahü teâlânın yaratıklarına olan merhameti, derin ilmi ile insanlara örnek oldu. Çok Kur'ân-ı kerîm okur, çok ibâdet ederdi. İnsanlara, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) parlak yoluna tâbi olmaları için durup dinlenmeden emr-i ma'rûf yapar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğretirdi. İnsanlara olan merhametinin çokluğundan, onları Cehennem ateşinden kurtarmak, Cennet ni'metlerine kavuşmalarına vesile olmak için çırpınırdı. Tunus'ta İbn-i Tafracîn Medresesi'nin müderris ve idâreciliğine ta'yin edildi. 815 (m. 1412)'de Ebû Mehdî Îsâ Gabrînî'nin vefâtından sonra Zeytûne Câmii'nin İmâm-hatîbliğine getirildi. Bu câmide Cum'a namazından sonra insanlara fetvâ verirdi. Hac için Mekke-i mükerremeye giderken Kâhire'ye uğradı. 806 (m. 1403) senesinde Kâhire'de, Ahmed bin Yûnus ve daha birçok âlime ilim öğretip, icâzet verdi. Ondan ilim öğrenenler arasında Hâfız İbn-i Hacer-i Askalânî, İbn-i Nâcî, Abdürrahmân Seâlebî, Muhammed bin Ahmed Azûm Kayrevânî ve hocası İbn-i Merzûk'un torunu gibi âlimler vardı.

Birçok kıymetli eserin müellifi olan Bürzülî'nin en meşhûr eseri, Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerinde kaynak kitaplardan sayılan ve "Dîvân-ı Bürzülî" adıyla tanınan "Câmi-i mesâil-il-ahkâm fimâ nüzile bil-müftîn vel-hukkâm" ismindeki eseridir. "Nevâzil-ül-Bürzülî" adı verilen "El-Hâvî fil-fetâvâ"sı ve hocalarının hayatını ve hâllerini anlattığı altı risale halindeki "Fihrist" adlı kitaplar, onun eserleri arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Dürret-ül-hicâl cildi sh. 282

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-6, sh. 286

3) Zeyl-ül-ibtihâc sh. 225

4) Terâcim-ül-müellifîn-it-Tûnusiyyîn cild-1, sh. 115

5) El-Bustân fî zikr-il-evliyâ ve ulemâ bi-Tilmsan sh. 150

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 158

BUSAYRÎ

Hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ebî Bekr bin İsmâil bin Selîm bin Kaymaz bin Ömer eş-Şihâb el-Kettânî'dir. Künyesi

Ebü'l-Abbâs olup, lakabı Şihâbüddîn'dir. Busayrî nisbesi ile meşhûr oldu. 762 (m. 1360) senesinde Mısır'da Busayr şehrinde doğdu. 840 (m. 1436) senesinde Hüseyniyye'de vefât etti ve oraya defnedildi.

Busayrî, doğduğu yer olan Busayr'da büyüdü. Orada Kur'ân-ı kerîmi, kırâata uygun olarak, Ömer bin Şeyh Îsâ'dan okudu ve ezberledi. Sonra hocasının işâretiyle babasının rızâsını alarak Kâhire'ye gitti. Nûr-ül-Âdemî'den fıkıh ilmi okudu ve onun ilminden istifâde etti. El-İzz bin Cemâ'a'dan aklî ve naklî ilimleri tahsil etti. Şeyh Yûsuf el-Enbâî'den fıkıh okumaya devam etti. Et-Tekıyy bin Hâtem, Tenûhî, Bülkıynî, el-Irâkî, el-Heysenî gibi âlimlerden hadîs ilmini öğrendi. Ömrü boyunca hocalarının ilim meclislerine devam etti. Bu arada ondan da; İbn-i Fehd gibi birçok meşhûr âlimler ders aldı, ilim öğrendi. Hüseyniyye İmamlığına ta'yin oldu. Orada yerleşti. Çok güzel yazısı var idi. Kitapları kendi el yazısı ile yazardı. Birçok kitapları ve kendi hazırladığı eserlerini kendi güzel hattıyla yazdı.

Sâlih, faziletli, sakin, çok ibâdet eden, Kur'ân-ı kerîmi çok okuyan, insanları biraraya toplayan bir zât idi.

Hadîs ilmiyle ilgili birçok eserler yazmıştır. Eserlerinden ba'zıları şunlardır: 1- İlhâf-ül-Hıyre biz-Zevâid-i el-Mesâil-il-Aşere, 2- Zevâid-i Sünen-i İbn-i Mâce alâ kütüb-i Hâfız el-Hamse, 3- Zevâid-i Nevâdir-il-usûl lil-Hakîm et-Tirmizî, 4- El-Kavâid-ül-Müntekî li zevâid-i Sünen-il-Beyhekî, 5-Tuhfet-ül-Habîb lil Habîb biz-Zevâidi fit-tergîb vet-terhîb. Bu eserini müsvedde olarak yazmış, kendi güzel yazısıyla yazamadan vefât etmiştir. Vefâtından sonra oğlu bu kitabı yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1-sh. 251, 252

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1 sh. 175

3) Keşf-üz-zünûn cild-2 sh. 956

4) El-A'lâm cild-1 sh. 104

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 124

6) Brockelmann Gal-2, sh. 67 Sup-2, sh. 71, 72

BÛŞÎ (Ali bin Ahmed)

Mısır'da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ali bin Ahmed bin Ömer bin Muhammed bin Ahmed el-Bûşî el-Ensârî el-Mısrî el-Hânikî olup, künyesi Ebü'l-Hasen ve lakabı Nûreddîn'dir. Hatîb ve Bû'şî diye tanınır.

790 (m. 1388) senesinden sonra Kâhire'de doğup, orada yetişen Bûşî, 856 (m. 1452) senesi Rebî'ul-evvel ayının beşinci gününe rastlayan Pazartesi günü Mısır'da Kalyûbiye köylerinden olan Hânikâh'da vefât etti.

İlim tahsiline, çocukluğunda Kur'ân-ı kerîmi öğrenip bilâhare ezberlemekle başlayan Ebü'l-Hasen Bûşî (radıyallahü anh), bundan sonra Minhâc-ül-Fer'î, Cem'ul-Cevâmi', Elfiye-i İbn-i Mâlik ve daha başka risaleleri ezberledi. Zekiyyüddîn Ebû Bekr el-Meydûmî, Takıyyüddîn bin Abdülbâri, Zeynüddîn el-Kumnî, Veliyyüddîn Irâkî, Beycûrî, Şemsüddîn bin Ammâr, Şemsüddîn bin Abdürrahîm ve daha başka birçok âlimden ilim öğrendi. Tefsîr, hadîs, fıkıh, kırâat, nahiv, usûl, sarf, mantık, me'ânî ve beyân ilimlerinde çok yüksek âlim oldu. Çok tanındı. Buna rağmen ilmi, öğünmesine ve kibirlenmesine sebep olmadı. Faziletli, yüksek bir zât idi. Birçok âlim ondan ders alıp istifâde etmişlerdir. Kâdı Şemseddîn el-Vennâî ve daha başka birçok âlim ondan ilim öğrenmişlerdir. Birkaç defa hacca gitti. Kendisine Mısır kadısı olması teklif edildi ise de, kabûl etmeyip çekindi.

Önceleri Hatîb, daha sonra Bûşî diye meşhûr olan Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed hazretleri; fakîh, âlim, hayr ve hasenat sahibi, mütevâzi, kanaatkar, bütün işlerinde etrâfındakilere kolaylık gösteren, Selef-i sâlihînin yoluna sımsıkı bağlı, Ehl-i sünnet i'tikâdında olan çok kıymetli bir zât idi. Güzel ahlâk sahibi idi. Herkes ondan râzı idi. Ondan şikâyetçi olan yok idi. Herkese iyilik eder, herkesle iyi geçinir, tatlı dil ve güleryüz gösterirdi. İnsanlar ondan çok istifâde etti.

5 Rebî'ul-evvel 856 (m. 1452) Pazartesi günü akşamı veya Salı günü sabaha karşı, Hânikâh beldesinde vefât etti. Cenâze namazı çok kalabalık oldu. Kendisini tanıyanlar, vefâtına çok üzüldüler.

Şerh-ül-envâr isimli onbir cildlik bir kitap yazmış olup, bu kitap fıkıh ilmine dâirdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-5, sh. 178

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 22

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 733

CELÂLEDDÎN MAHALLÎ

Tefsîr, fıkıh, kelâm, usûl-i fıkıh, nahiv ve mantık âlimi. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin İbrâhim bin Ahmed bin Hâşim Mahallî olup, lakabı Celâleddîn'dir. 791 (m. 1389) senesinde Kâhire'de doğdu. 864 (m. 1459) senesinde vefât etti.

Kâhire'de yetişen Celâleddîn Mahallî, burada Kur'ân-ı kerîm ve çeşitli ilmî kitapları okudu. Fıkıh, usûl-i fıkıh ve Arab dili ve edebiyatını, Şemsüddîn Bermâvî'den öğrendi. Baybarsiyye denilen yerde Şemsüddîn Bermâvî'nin yanında kaldı. Ondan çok istifâde etti. Fıkıh ilmini; Beycûrî, Celâleddîn Belkînî, Velî el-Irâkî'den, usûl ilmini; İzzeddîn bin Cemâ'a'dan, nahiv ilmini; İbn-i Hişâm'ın torunu Şihâbüddîn Uceymî'den ve Şemsüddîn Şetnûfî'den, ferâiz ve hesâb ilimlerini; Nâsırüddîn bin Enes Mısrî'den, mantık, cedel, meânî, beyân, arûz ve usûl-i fıkıh ilmini; Bedrüddîn Aksarayî'den öğrendi. Tefsîr ve diğer ilimlerde meşhûr olan Bisâtî'den çok istifâde etti. Bisâti'nin yanında kaldı. Alâüddîn Buhârî'den de istifâde eden Celâleddîn Mahallî, ona, çok fazla hürmet gösterdi. Celâleddîn Mahallî; Nizâmüddîn Sayrâmî, Şemseddîn bin Deyri ve diğer Hanefî âlimlerinin, Mecdüddîn Berâmî, Şemseddîn Irâkî ve diğer Şafiî âlimlerinin ve Şihâbüddîn Ahmed Magrâvî el-Mâlikî'nin derslerinde hazır bulundu. Ayrıca Kemâlüddîn Demîrî, Şihâbüddîn İbni İmâd, Bedrüddîn Tanbedî ve birçok âlimlerin ilim meclislerinde bulundu. Hadîs ilmini Velî el-Irâkî ve Hâfız İbni Hacer'den öğrenmiştir. Velî el-Irâkî'nin Elfiye şerhini okuyan Celâleddîn Mahallî'ye, bu şerhi okutması için icâzet verilmiştir.

Aklî ve naklî ilimlerde akranlarından çok ileride olan Celâleddîn Mahallî, geçimini manifaturacılıktan sağlıyordu. Daha sonra, yerine dükkânda duracak birini buldu. Yine arasıra dükkâna gidip gelirdi. Kendisini eser yazma ve ders okutma işine verdi. Cem'ul-Cevâmi', Verekât, Minhâc-ı Ferî ve Berde kitaplarına şerhler yaptı. Bu şerhlerinin kısa ve anlaşılır olmasına dikkat etti. Hacca dâir bir eser yazdı. Âlimler, onun eserlerini okumak için çok gayret gösterdiler. Şemsüddîn Bâmî, onun yazmış olduğu eseri Venâî'den dinledi. Onun bu eserini beraberinde Şam'a götürdü. Celâleddîn Mahallî'nin eserlerini ilk defa Şam'a götüren Şemsüddîn Bâmî olmuştur. Hattâ talebelerine, Celâleddîn Mahallî'nin eserlerini yazmalarını ve okumalarını emretmiştir.

Celâleddîn Mahallî, ilimde derin bilgi sahibi olması ile meşhûrdur. Ondan pekçok kimse ilim öğrenmiş. Fazîlet sahibi kimseler, ondan ilim öğrenmek için uzak beldelerden yanına gelmişlerdir. Birçok kimse ondan icâzet alıp, daha o hayatta iken ders vermişlerdir.

Celâleddîn Mahallî, az hadîs-i şerîf rivâyet etti. Büyük âlimler onun derslerini dinledi. Şemsüddîn Muhammed bin Abdürrahmân Sahâvî, ondan ilim öğrendiğini söylemiştir. Celâleddîn Mahallî 844 (m. 1440) senesinde Şihâbüddîn Kevrânî'nin yerine Berkûkiyye Medresesi'nde fıkıh dersleri verdi. Müeyyidiyye Medresesi'nde de müderrislik yaptı. Ona kadılık vazîfesi teklif edildiği hâlde kabûl etmedi.

O, çok zekî idi. Kâmiliyye Câmii'nin İmâmı, onun meşhûr âlim Venâî ile olan ilmî bir sohbetine rastladığını, Celâleddîn Mahallî'nin konuşmalarını çok beğendiğini ve takdîr ettiğini söylemektedir, ince dînî mevzûları çok kolay çözer ve anlaşılabilecek şekilde anlatırdı.

Celâleddîn Mahallî, büyük-küçük herkesin hürmetini, takdîr ve sevgisini kazanmıştı. Vekar sahibi idi. İlimdeki yüksekliği her tarafa yayıldı. Uzak memleketlerden fetvâ almak için ona gelirlerdi. O, fakirlere ve muhtaçlara devlet tarafından yardım yapılması için gerekli teşebbüslerde ve tavsiyelerde bulunurdu.

Celâleddîn Mahallî, birkaç defa hacca gitti. Daha sonra yakalandığı bir hastalıktan vefât etti. Bab-ün-Nasr kapısında bulunan musalla taşının önünde, kalabalık bir cemâat cenâze namazını kıldı. Babasının ve dedelerinin bulunduğu

kabristanda, hayatta iken tahsis etmiş olduğu kabre defnedildi. Onun vefâtına herkes çok üzüldü. Dîne olan hizmetinden dolayı, herkes onu hayırla andı. Vefâtından sonra, bir talebesi onun için bir mersiye yazdı.

Celâleddîn Mahallî birçok eser yazmıştır: Yazdığı eserlerden bâ'zıları şunlardır: 1-El-Envâr-ül-mudiyye fî medh-i hayr-il-Beriyye (aleyhisselâm), 2-Teshîl-ül-fevâid fin-nahvi, 3-Tefsîr-ül-Kur'ân-il-Kerîm: Celâleddîn Mahallî, İsrâ sûresine kadar tefsîr etti. Kalan kısmın tefsîrini Celâleddîn Süyûtî tamamladı. Onun için bu tefsîre, Tefsîr-i Celâleyn (iki Celâleddîn'in yaptığı tefsîr) denir. 4-El-Cehr bil-Besmele, 5-Şerh-ül-İ'râb an-Kavâid-il-İ'râb, 6-Şerhu cem'ıl-cevâmi' lis-Sübkî (Usûl-i fıkha dâir bir eser), 7-Şerh-ül-verakât li İmâm-il-haremeyn, 8-Kenz-üz-zehâir fî şerh-ıt-tâiyyeti, 9-Kenz-ur-râgıbîn fî şerhi minhâc-it-tâlibîn lin-Nevevî fil-Fürû', 10-Menâsik-ül-Hâcc, 11-Kitâb fil-cihâd, 12-Hâşiyet-ün-alâ şerhi Câmi'ul-Muhtasar, 13-Hâşiyet-ün-alâ cevâhir-il-Esnevî, 14-Şerh-uş-Şemsiye fil-mantık, 15-Tekmîl-ül-mekâsıd li İbn-i Mâlik (Nahiv ilmine dâir bir eserdir), 16-Muhtasar-ut-tenbîh liş-Şîrâzî (Şafiî fıkhına dâir bir eserdir.)

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 311

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-7, sh. 39

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 303

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 202

ÇELEBİ HALÎFE (Cemâleddîn Muhammed bin Mahmûd Aksarâyî)

Osmanlı evliyâ ve ulemâsının büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Mahmûd'dur. Meşhûr Cemâleddîn-i Aksarâyî'nin torunlarındandır. Amasya'da doğup yetişti. Doğum târihi bilinmemektedir. Cemâl Halvetî ve Çelebi Halîfe lakabları ile meşhûr oldu. Dedelerinin memleketi olan Aksaray'a nisbetle Aksarayî, dedesi Cemâleddîn Aksarayî'ye nisbetle de Cemâlî denildi. 899 (m. 1493) yılında Mekke-i mükerreme yolunda vefât edip, Hisa veya Tebük korusu denilen yere yakın, hacıların uğrak yeri olan bir yere defnedildi.

Tamamen ilmî bir çevrenin içinde dünyâ'ya gözlerini açan Muhammed bin Mahmûd Cemâlî, yakın çevresinden temel bilgileri öğrendi. Amasya ve Aksaray'da ilim tahsil edip, zamanının fen ve din âlimleriyle görüştü. Sa'düddîn Teftâzânî'nin (radıyallahü anh) "Muhtasar-ül-me'ânî" adlı eserini okurken, kalbine aşk ateşi düşüp, Alâeddîn Halvetî'nin halîfelerinden Şeyh Abdullah'ın sohbetine dâhil oldu. O sırada Alâeddîn Halvetî de Karaman'a geldi. Elini öpüp, o mübârek zâtın feyz ve bereketinden istifâde eyledi. Alâeddîn Halvetî ve çok geçmeden de Şeyh Abdullah'ın vefât etmesi üzerine, Karaman'dan Tokat'a gitti. İbn-i Tâhir Halvetî'nin meclisine dâhil oldu.. İbn-i Tâhir veya Tâhirzâde nâmıyla tanınan bu mübârek kimse, Allah aşkıyla yanıp tutuşur, yanına gelenlerin de bu ateşte yanmalarını arzulardı. Çelebi Halîfe'ye de, iyi yetişmesi için riyâzetler çekip, nefsini terbiye etmesini tavsiye etti. O da açlık ve sıkıntılar çekti. Arkadaşları, uzun süren halvet ve açlığa dayanamayıp kaçtılar. Fakat o, sabredip, sonunda hocasının feyz ve himmetine kavuştu, duâsını aldı. Çok geçmeden, İbn-i Tâhir'in vefât etmesi üzerine Erzincan'a gitti. Pir Muhammed Behâeddîn Erzincânî Halvetî ile görüştü. Orada fazla kalmayıp, Seyyîd Yahyâ Şirvânî'nin sohbetine kavuşmak için yoluna devam etti. İki gün yol gittikten sonra, Seyyîd Yahyâ Şirvânî hazretlerinin vefât ettiğini öğrenip, Erzincan'a geri döndü. Yahyâ Şirvânî'nin (radıyallahü anh) halîfelerinden olan Pir Muhammed Erzîncanî'nin hizmetine girdi. Erzincan'a 868 (m. 1464) senesinde varmıştı. Orada bir müddet kaldıktan sonra, ilimde ilerleyip, tasavvufta yüksek derecelere ulaştı. Tefsîr, hadîs, fıkıh gibi naklî ilimlerde ve aklî ilimlerde âlim oldu. Hocası tarafından, memleketindeki insanlara bildiklerini öğretmesi ve hocaları yoluyla Resûlullahtan (aleyhisselâm) aldığı feyzi yayması vazîfesiyle gönderildi. Amasya'ya gidip yerleşti. İnsanlara Allahü teâlânın dînini, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) güzel ahlâkını, Selef-i sâlihînin yolunu anlatmaya başladı. O sırada Fâtih Sultan Mehmed Hân pâdişâh, oğlu Bâyezîd de Amasya vâlisi idi. Şehzâde Bâyezîd, Çelebi Halîfe Muhammed Cemâleddîn Efendi'ye çok iltifât eder, talebelerine ve dergâhına ihsânlarda bulunur, duâlarını taleb ederdi. Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın vefâtından önce de duâ etmesi için haber gönderip, duâsının kabûlüne vesile olması için de fakirlere sadaka dağıttırmıştı. Her şehzâde gibi, Bâyezîd Çelebi de, babasından sonra

pâdişâh olmak, kendisine verilen onca emeğin karşılığını vermek istiyordu. Çünkü her şehzâde sultan olmak için yetiştirilir, nasîbi olan sultan olurdu. Çelebi Halîfe, herkese karşı iyi niyet ve hüsn-i zan sahibi, ilim ve tasavvuf ehli Şehzâdeyi kırmadı. Onun için duâ ve niyazda bulundu. Allahü teâlânın kerâmet sahibi evliyâsından olan Çelebi Halîfe'ye, Şehzâde'nin sultan olacağı vakit ilham edildi. Çelebi Halîfe, Şehzâde Bâyezîd'e gönderdiği haberde; "Otuzüç gün sonra büyük bir hâdise olacak ve kırk gün sonra da sultan olacak" buyurdu. Gerçekten de, otuzüç gün sonra Fâtih Sultan Mehmed Hân vefât etti. Şehzâde Bâyezîd, Vezîr-i a'zam Karamanî Mehmed Paşa'nın da'veti ile İstanbul'a gelip, Allahü teâlânın dînini ehl-i küfre yaymakla, insanlara huzûr ve saadet dağıtmakla meşgûl olan ordunun ve devletin başına geçti. Vazifeyi oğlu Yavuz Sultan Selim Hân'a devredinceye kadar, tam bir adâletle memleketi idâre etti. Koca Mustafa Paşa'yı vezîr ta'yîn etti. Koca Mustafa Paşa da, İstanbul'da bir dergâh ve câmi yaptırmıştı. Sultan Çelebi Halîfe'yi İstanbul'a da'vet etti. O da İstanbul'a gelip, emrine verilen Koca Mustafa Paşa dergâhına yerleşti. İstanbul'da yıllarca hizmet verip, pekçok talebe yetiştirdi. Pâdişâh ve devlet adamlarından çok yakınlık görmesine rağmen, onların yanına hiç gitmezdi. Rabbiyle meşgûl olur, tâliblerine zâhirî ve bâtınî ilimleri öğretmekle uğraşırdı. Sultan Bâyezîd Hân, pâdişâh olduktan sonra da iki defa onu ziyârete gelmiş, Çelebi Halife ve talebelerinin duâlarına mazhar olmuştu. Sultan Bâyezid, ilmine ve faziletine ve duâsının kabûl olduğuna yakînen inandığı Çelebi Halîfe'yi, kırk talebesi ile birlikte Medîne-i münevvereye gönderdi. O sırada İstanbul'da sık sık zelzeleler oluyor, vebanın önü alınamıyordu. Sultan, o mübârek kimsenin ve talebelerinin, Medîne-i münevverede Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) huzûrunda, duâ etmelerini, memleketin veba illetinden kurtulması için Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) şefaatini istemelerini arzu etmişti. Onlar şehirden ayrıldıktan bir müddet sonra, İstanbul vebadan kurtuldu. Ama onlar, yollarına devam ettiler.

Çelebi Halîfe'nin en gözde talebesi Sünbül Sinân Efendi, o sıralarda Mısır'da idi. Hocası tarafından Mısır'a gönderilmiş, senelerdir Anadolu'ya ilim erbâbı yetiştiren Mısır, Anadolu'da yetişen bir büyüğün feyz ve bereketiyle ilk defa nurlanmıştı. Sünbül Sinân Efendi, Mısır Memlûklü Sultânı Kaçmaz'ın hürmet ve iltifâtına mazhar oldu. Sultan Kaçmaz'ın yaptırdığı câmide va'z verdi. Mısır ulemâsının takdîr ve iltifâtını kazanıp, orada üç sene hizmet etti. Hocasının Mekke-i mükerremede buluşmak arzu ettiğini bildiren mektûbunu alınca, Mekke-i mükerremeye gitti. Orada, Çelebi Halîfe'nin yolda vefât ettiğini öğrendi. Çelebi Halîfe, vefâtından önce vasıyyetnamesini yazmış, kendisinin hacıların yol güzergâhına defnedilmesini, Sünbül Sinân Efendi'nin kendi yerine geçip, Koca Mustafâ Paşa dergâhında talebe yetiştirmesini, kızı Safiye Hâtun'un da Sünbül Sinân Efendi'ye nikâh edilmesini bildirmişti. Vasıyyetine aynen riâyet edildi. Sünbül Sinân Efendi, İstanbul'a gelip, otuzyedi sene insanlara doğru yolu, Allah aşkını anlattı. Hocasının kızı Safiye Hâtun'la evlendi, İstanbul'un meşhûr evliyâsından Merkez Efendi'yi yetiştirdi. Çelebi halîfe'nin bir diğer talebesi de Şa'bân-ı Velî'nin mürşidi, Hayreddîn-i Tokâdî idi.

Çelebi Halîfe Cemâleddîn Muhammed Efendi, yetiştirmiş olduğu pekçok talebe yanında, birçok kıymetli eser de yazdı. Bu eserlerden başlıcaları şunlardır: "Tefsîr-i sûre-i Fâtiha", "Şerhu erba'îne hadîsen kudsiyyen", "Şerhu Hadîs-i erba'în-i Nebevi", "Zübdet-ül-esrâr", "Cevâhir-ül-kulûb", "Risâle-i etvâr", "Risâle-i sad kelime-i Sıddîk-ı ekber", "Risâle-i fakriyye".

Çelebi Halîfe Cemâleddîn, Osmanlı Devleti'nin içtimaî bünyesinde çok etkili oldu. Yahyâ Şirvânî'nin (radıyallahü anh) halîfelerinden Pir Muhammed Erzincânî yoluyla aldığı Halvetî feyzini pekçok kimseye saçtı. İsmine nisbetle yoluna "Cemâliyye" denildi.

Cemâl Halvetî'nin, Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) uzanan silsilesi şöyledir: Çelebi Halîfe Cemâl Halvetî (Cemâliyye), Pîr Muhammed Erzincânî, Seyyîd Yahyâ Şirvânî, Muhammed bin nûr Halvetî, Tâcüddîn İbrâhim Zâhid Geylânî, Rükneddîn Muhammed Sencâsî, Ziyâüddîn Ebû Necîb-i Sühreverdî, Ebû Ali Rodbârî ve Mimşâd Dîneverî, Cüneyd-i Bağdadî, Sırrî-yi Sekatî, Ma'rûf-i Kerhî, İmâm-ı Ali Rızâ ve Dâvûd-i Tâî'den almıştır. Bunlardan Dâvûd-i Tâî, Habîb-i Acemî vasıtasıyle Hasen-i Basrî'den almış, Hasen-i Basrî de, Kümeyl bin Zeyyâd vasıtasıyla Hazreti Hasen ve Hazreti Hüseyn'den, onlar da Hazreti Ali ve Muhammed Mustafa'dan (aleyhisselâm) almıştır. İmâm-ı Ali Rızâ da baba ve dedeleri vasıtasıyla Hazreti Ali'den, o da, Resûlullahdan (aleyhisselâm) feyz almıştır.

Halvetîlik, Türk toplumu ve insanı üzerinde bir hayli müessir olmuş, toplumun her kesimine hitâb etmesi, onun bağlılarını

çoğaltmıştır. Buna bağlı olarak da, birçok şube ve kollar ortaya çıkmıştır.

Cemâleddîn Muhammed bin Mahmûd Aksarâyî, Süleymâniye Kütüphânesi Cârullah Efendi kısmı, 1084 numarada kayıtlı “Şerhu Erba’îne hadîsen Kudsiyyen” adlı eserinin mukaddimesinde buyurdu ki; “Âlemlerin Rabbi olan Allahü teâlâya hamd olsun. Yaratılmışların en üstünü olan Muhammed aleyhisselâma, O’nun temiz ve yüksek âline ve eshâbına salât ve selâm olsun. Önceden beri, kırk hadîs-i kudsî ve kırk hadîs-i şerîfi açıklamayı arzuluyordum. Bu arzuma uygun olarak topladığım hadîs-i şerîflerle bu kitabı yazdım. Yazmış olduğum hadîs-i şerîflerdeki esrârı açıkladım. Bizden önce gelen âlimlerin yaptığı gibi, kırk hadîs-i şerîf ve hadîs-i kudsî topladım. Onlara uyarak, o büyük âlimlerin halleriyle hallenmek ve onlara benzemek istedim. Bu işe, Allahü teâlânın ihsânına kavuşmak arzusu ile giriştim ve O’ndan yardım istedim. Ortaya çıkan bu kıymetli eseri, Arab ve Acem’in sultânı, herkese karşı ihsân sahibi, karanlıkta parlayan ay gibi adâlet dağıtıcısı, kılıcı ile Allahü teâlânın dîninin yayıcısı, ilim ve kelam sahibi Sultan Bâyezîd bin Muhammed Hân zamanında yazdım. Allahü teâlâ onun zaferlerini devamlı eylesin. Düşmanlarına karşı gücünü ve kuvvetini, zayıf ve kimsesizlere de mürüvvet ve ihsânını kat kat yüksek eylesin. Devletini dâim kılsın.

Allahü teâlâ, hadîs-i kudsîde buyurdu ki: “Bana bir karış, yaklaşana, ben bir arşın yaklaşırım; bir arşın yaklaşırsa, ona bir kulaç yaklaşırım; bana yürüyerek gelene, ben koşarak gelirim.”

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Kim bir kavme benzerse, o kavimden olur.” Başka bir hadîs-i şerîfte; “Kim ümmetim için dinine âit kırk hadîsi hıfzederse, Hak teâlâ onu kıyâmet gününde fakîh, âlim olarak haşreder” buyuruldu.

Hadîs-i kudsîlerde buyuruldu ki: “Sâlih kullarım için, Cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbine gelmiyen şeyler (ni’metler, mükâfatlar) hazırladım.”

“Ben, ortaklıktan en müstağni olanım. Kim bir amel işler de onda benden başkasını bana ortak yaparsa; onu ortak kıldığı ile baş başa bırakırım.”

“Ben kulumun zannına göreyim; beni zikrettiği yerde ben onunlayım (rahmetim, tevfîk ve inâyetim onunla beraberdir).”

“Oruç benim içindir. Onun mükâfatını, karşılığını ben veririm.”

“Şüphesiz ben, zulmü kendime ve kullarıma haram kıldım. Dikkat ediniz! Birbirinize zulüm etmeyiniz.”

“Her kim benim veli kullarıma düşmanlık ederse, muhakkak ben ona harp açarım. Kulum, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir amel ve ibadetle bana yaklaşamaz. Kulum bana, yaptığı nafile ibâdetlerle de yaklaşır. Nihâyet onu severim. Bir kere de onu sevdim mi, artık o kulumun işittiği kulağı, göreceği gözü, şiddetle kavrıyacağı eli ve yürüyeceği ayağı olurum. (Onu fenâ şeyleri dinlemekten, helâl olmıyan şeylere el uzatmaktan, fenâ yolda yürümekten korurum). Eğer benden birşey dilerse onu verir, bana sığınırsa muhakkak onu himâye ederim.”

Ey Âdemoğlu! Seni kendim için, eşyayı da senin için yarattım. Hâlbuki sen, benden kaçıyorsun.”

“Ey kullarım! Benim hidâyet ettiklerimden başka hepiniz sapıklıktasınız. O hâlde benden hidâyet isteyiniz. Ben de size hidâyet edeyim.”

“Ey kullarım! Benim doyurduklarım hâriç, hepiniz açsınız. Öyleyse, benden sizi doyurmamı isteyiniz. Ben de sizi doyurayım.”

“Ey kullarım! Benim giydirdiklerim dışında hepiniz çıplaksınız. O hâlde benden sizi giydirmemi isteyiniz. Ben de sizi giydireyim.”

“Ben, benim için kalpleri kırık olanların yanındayım.”

“Benim kazama râzı olmıyan, benden gelen belâ ve musibete sabretmiyen, benim ni’metlerime şükretmeyen benden başka Rab arasın.”

“Ey Âdemoğlu! Sen beni gizlice zikredersen, ben de seni öylece zikrederim. Beni bir cemâat içinde anarsan, ben de seni, yanında zikrettiğin kimselerden daha hayırlı bir cemâat içinde yâd ederim.”

“Benim için birbirini sevenlere, benim için biraraya gelip oturanlara, benim için birbirini ziyâret edenlere muhabbetim vâcibdir.”

“Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, ihlâsla ve samimiyetle şehâdet eden olmasaydı, Cehennemi dünyâ ehli üzerine musallat ederdim. Bana ibâdet eden olmasaydı, bana âsî olanlara bir göz açıp kapayacak kadar mühlet vermezdim.”

“Ben yere ve göğe sığmam, fakat vera’ ve takvâ sahibi mü’min kulumun kalbine sığarım.”

Şerh: Allahü teâlâ, yere ve göğe, bütün sıfatları ile tecellî buyurmadı. Fakat, Allahü teâlâdan başkasına kul ve köle olmaktan kurtulmuş olan mü’min kulunun kalbine, bütün isimleri ve sıfatları ile tecellî buyurdu. Böyle bir kul, nûr deryasına gark olur. Bu sebeble, Âdemoğlu, vera’ ve takvâ sahibi olmak sûretiyle cenâb-ı Hakkın esmasının tecellîgâhı olmaya gayret göstermelidir.

“Ey Âdemoğlu! Dünyâ sevgisini kalbinden çıkar. Çünkü ben, benim sevgimle dünyâ sevgisini bir arada bulundurmam.”

Şerh: Dünyâ sevgisi zulmettir. Zulmetten çık! Tâ ki, sana muhabbetimin nûru ile tecellî edeyim. Dünyâ sevgisi ile ölmüş olan kalbini dirilteyim ma’nâsınadır.

“Ey Âdemoğlu! Sabret, tevâzu sahibi ol seni yükselteyim. Bana şükret ki, sana (olan ni’metlerimi) arttırayım. Benden af ve mağfiret dile ki, sana merhamet edeyim. Sılâ-i rahm yap ki, ömrünü arttırayım. Susmanı uzun yaparak benden afiyet iste.”

“La ilahe illallah kal’amdır. Oraya giren azâbımdan kurtulur.”

Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Kanâat eden muhtaç olmaz. Hasedi terkeden rahat bulur. Haramı terkeden, dîninde ihlâs sahibi olur. Gıybeti terkedenin muhabbeti zâhir olur, iyilikleri çok olur. İnsanlardan uzakta kalan, onlardan gelecek sıkıntı ve cefâlardan kurtulur. Sözü, konuşması az olanın, aklı kâmil olur. Allahü teâlânın verdiği az rızka râzı olan, Allahü teâlânın katında bulunana güvenmiş olur.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyik-i nu’mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 284

2) Sicilli Osmânî cild-4, sh. 105

3) Osmanlı Müellifleri cild-1, sh. 51

4) Keşf-üz-zünûn sh. 1036 (dipnot)

5) Hediyyet-ül-ârifîn cild-2, sh. 257

6) Amasya Târihi (Hüseyn Hüsâmeddîn), cild-1, sh. 321

7) Tâc-üt-tevârih

8) Tomar-ı turûk-ı âliyyeden Havetîlik silsilenamesi (Sâdık Vicdânî), İstanbul 1338-1341

9) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 995, 1070

10) Rehber Ansiklopedisi cild-16, sh. 7

11) Şerhu Erba’îne hadîsen Kudsiyyen. Süleymâniye Kütüphânesi Cârullah Efendi kısmı No: 1084

12) Nefehât-ül-üns tercümesi sh. 579

ÇELEBİ SULTAN MEHMED

Osmanlı Devleti’nin beşinci sultânı, kırâat ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi, tasavvuf ehli. Dedesi Murâd-ı Hüdâvendigâr’ın vefât ettiği sene, 791 (m. 1389) senesinde veya daha önce Bursa’da doğdu. Babası Osmanlı Devleti’nin dördüncü pâdişâhı Yıldırım Bâyezîd Hân’dır. Annesi ise, Germiyanoğlu Süleymân Şah’ın kızı Devletşah Hâtun’dur. Bundan sonraki Osmanlı pâdişâhlarının hepsi bu soydandır. Osmanlı Devleti’ni ikinci defa yeniden kurmuş, ilk defa Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) Medîne-i münevveredeki komşularına her sene düzenli hediye göndermek şerefine nail olmuştur. Otuzüç senelik bir ömürden sonra, 824 (m. 1421) senesinde Edirne’de vefât edip, Bursa’da defnedilmiştir.

Çelebi Sultan Mehmed Hân, Kosova meydan muharebesi ve dedesi Sultan Murâd-ı Hüdâvendigâr’ın vefâtının hemen sonrasında dünyâya geldi. Bütün şehzâdeler gibi, Mehmed Çelebi’ye de çok ihtimâm gösterildi.

Devrin en gözde âlimlerinden hocalar ta'yin edildi. Şemseddîn İbni Cezerî'nin oğlu Ahmed bin Muhammed Cezerî, Arabca ve kırâat ilimlerini öğretti. Sofu Bâyezîd nâmıyla tanınan İmâmüddîn Ali Çelebi de, diğer aklî ve naklî ilimleri öğretti. Bursa kadısı Bedreddîn Koca Mahmûd Çelebi ve Molla Fenârî'den Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrenen Mehmed Çelebi, eniştesi Emîr Sultan'dan feyz aldı. 795 (m. 1393) senesinde Amasya'nın fethi için giden orduya kumanda edip, daha sonra da Amasya beylerbeyi oldu. Orada her yönden yetişmesi için, elden gelen bütün gayretler gösterildi. Hocası Sofu Bâyezîd, Mehmed Çelebi'nin yanından hiç ayrılmadı. Ona her husûsta yardımcı oldu. Din ve fen bilgilerini arttırmasına, idârecilikte ilerlemesine yardım etti.

Amasya'ya varışında; halk, ümerâ ve ulemâ tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanan Mehmed Çelebi, Amasya'da ellidört senedir hüküm süren Kutlu Şah sülâlesinin hükümetine son verdi. Amasya'nın en nüfuzlu sülâlelerinden olan Gümüşlüzâde, Sungurzâde, Turumtayzâde ve Hılfetzâde sülâleleri mensûplarının yardımlarını gördü. Kutlu Şah sülâlesi taraftan ba'zı nüfuzlu kimseleri başka taraflara göçürüp, mecbûrî ikâmete tâbi tuttu. Mehmet Çelebi'nin en büyük yardımcıları, hocası Sofu Bâyezîd, Lalası Ali ve Yakut Paşa, Yahşî Beyzâde Bâyezîd Paşa, Taşanzâde Ahmed, Hacı Beyzâde Kâsım, Osman Paşazâde Hasen beylerdi. Mehmed Çelebi, Amasya'da tam bir düzen kurup halkla ünsiyet peyda ettiği, ulemâ ve ümerânın sevgi ve saygısını kazandığı bir sırada, Timur Hân'ın Erzurum taraflarına yaklaştığı haberi geldi. Amasya halkı, aradıklarını Osmanlı'da bulmuşlar, onların kendilerini huzûra kavuşturabileceğine, din ve dünyâ saadetini onları desteklemekle bulacaklarına inanmışlardı. Mehmed Çelebi, halktan aldığı yardım ve destekle ordusunu güçlendirip, babasının da'veti üzerine Ankara tarafına hareket etti. Amasya'da yerine Yakut Paşa'yı vekîl bıraktı. 804 (m. 1402) senesinde, Ankara yakınlarındaki Çubuk ovasında, Timur Hân'la Yıldırım Bâyezîd arasında yapılan savaşta büyük yararlıklar gösteren Mehmed Çelebi, Sırp Prensinin kaçması, Tatarların ve ba'zı beylerin Timur Hân'a iltihak etmesi neticesinde; Osmanlı ordusunun bozulması ve babası Yıldırım Bâyezîd Hân'ın esîr edilmesi üzerine, Amasya tarafına yöneldi. Yolda önüne başka engeller çıkması üzerine, Bolu'ya gitti. Bolu'da bir müddet ortalığın yatışmasını bekledi. Fedailer gönderip, babasını Timur'un elinden kurtarmaya çalıştı. Ama muvaffak olamadı. Amasya ile tamamen irtibâtı kesilmiş, Amasya, Kutluşahzâde Yakut Paşa'nın elinde kalmıştı. Ancak Timur Hân, âdeti üzere Anadolu'daki her bölgeyi o yerin eski beyine tevdi ettiği gibi, Amasya'yı da Kara Devlet Şah'a vermişti. Kara Devlet Şah, Osmanlılardan önce Ankara'ya hâkim olan Melik Nâsıreddîn Bahtiyar Bey'in oğlu idi. Ancak, halk ondan hiç hoşlanmıyor, başında yine Osmanoğlu'nu görmek istiyordu. Kara Devlet Şah'ın eşkiyavâri yönetimini kimse istemiyordu. Amasya ileri gelenleri, beyler ve âlimler beraber olup, çevre kazalarla birlikte Kara Devlet Şah'ı topraklarına sokmadılar. Kara Devlet Şah da, Timur Hân'a mektûp yazıp durumu arzetti. Timur Hân da, oğlu Muhammed'i, hocası Nu'mâneddîn Abdülcebbâr ile birlikte Amasya'ya gönderdi. Kâfi miktarda bir orduyla Amasya'ya gelen Timur'un oğlu Muhammed, Amasya ulemâsını toplayıp, hocasının suâllerine cevap verebilirlerse, şehrin cezadan kurtulacağını söyledi. Yakut Paşa, Amasya'dan ayrılıp Bolu'ya giderek, Mehmed Çelebi'ye durumu arzetti. Sorulan suâllere, Amasya âlimlerinin ileri gelenlerinden Pîr İlyâs, tam bir vukûfiyetle cevap verdi.

Amasya halkı, sefer masraflarını hemen ödeyip, Timur Hân'ın ordusunu geri gönderdi. Ancak Timur Hân, Şücâeddîn Pîr İlyâs gibi bir âlimden kendi ülkesinde istifâde etmek istiyordu. Bir ferman gönderip, Pîr İlyâs ve yeğeni Şemseddîn Ahmed Çelebi'yi Şîrâz'a getirmelerini söyledi. Oğlu da, ordusuyla beraber onları alıp götürdü. Pîr İlyâs'ın yeğeni Gümüşlüzâde Celâleddîn Abdürrahmân Çelebi, Amasya müftîsi oldu. Şâdgeldi Bey de Amasya emîri oldu. Hâl böyle iken de, Kara Devlet Şah tehlikesi ortadan kalkmış değildi. Amasya ileri gelenleri ve âlimlerden Müftî Abdürrahmân Çelebi, Tokatlı Kara Sinân, Muslihzâde Abdülhay, Mehmed Şah ve Hılfetzâde Hasen Çelebi'den müteşekkil bir hey'et toplandı. Amasya emîri Şâdgeldi Bey ve Amcazâdesi Mustafa Beyzâde Îsâ Bey de bu hey'ete başkanlık ettiler. Yapılan toplantılar neticesinde, yanında Amasya ileri gelenlerinden birçoğunu da toplamış olan Şehzâde Mehmed Çelebi'nin, Bolu'dan Amasya'ya da'vet edilmesi kararlaştırıldı. Amasya ileri gelenleri, daha önce başlarına geçenlerden çok çektikleri, dînî ve millî duyguları çok yüksek olduğu için, herşeye rağmen Osmanoğlu Mehmed Çelebi'yle bir anlaşma yapmayı da kararlaştırdılar. Bâyezîd Paşa'nın eniştesi olan, Enişte Asayiş Bey başkanlığında bir hey'et Bolu'ya gönderildi. Amasya halkının, "Dînimize muhalif iş işlemeyip, bize zulmetmeyeceksin, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itaatli olacaksın" teklifini cân-u gönülden kabûl

eden Şehzâde Mehmed Çelebi, Amasya'ya doğru yola çıktı. İsfendiyâr Bey, yeğeni Yahyâ Bey'i gönderip, Mehmed Çelebi'nin Amasya'ya hareketine mâni olmak istedi. Ancak Yahyâ Bey, Mehmed Çelebi'nin öncü kuvvetleri karşısında tutunamadı. Mehmed Çelebi Osmancık'a yaklaşınca, taraftarları bir tertîb ile Kara Devlet Şah'ı öldürdüler. Amasya halkı, Mehmed Çelebi'yi Amasya Boğazı'nda karşıladı. Orada tertîb edilen bir ziyâfette, Amasya kadısı Gümüşlüzâde Abdürrahmân Çelebi, daha önce Amasya ileri gelenlerinin aldığı kararı tekrar hatırlattı. Mehmed Çelebi'den, Allahü teâlânın rızâsı, millet ve devletinin bekâsı, halkının huzûru için çalışacağına, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edip, fakir-fukara ve sâir teb'asını gözeteceğine dâir söz aldı. Mehmed Çelebi de bu teklifleri memnuniyetle kabûl etti. Çünkü onun da düşüncesi bunlardan başka birşey değildi. Amasya'ya yerleşip, sultanlığını ilân etti. Mehmed Çelebi, bu sırada onyedi yaşında idi. Sultanlığını ilân etmesi üzerine Çelebi Sultan Mehmed adıyla anılmaya başladı. Kardeşlerinin herbiri bir yerde sultanlığını ilân etmişti. Şehzâde Süleymân Çelebi Edirne'de, Îsâ Çelebi Balıkesir ve Bursa'da, Mûsâ Çelebi Kütahya'da saltanatını ilân etti. Her tarafta eski beylikler yeniden ortaya çıktı. Anadolu bölük-pörçük oldu. Timur Hân, İzmir'e kadar Anadolu'yu fethetti. 806 (m. 1403) yılında Amasya ve havâlisini hâkimiyeti altına alan Çelebi Sultan Mehmed Hân, Timur Hân'a bir elçi ile mektûp gönderip, bağlılığını arzetti. Timur Hân da, Çelebi Sultan Mehmed'i yanına da'vet etti. Timur Hân'dan çekinen Çelebi Mehmed geleceğini bildirip, Timur Hân'ın elçisiyle beraber yola çıktı. Yolda kendi beylerine baskınlar düzenletip bu durumda hareketinin imkânsız olduğunu söyleyerek geri döndü. Timur'a bir mektûp yazıp özür diledi. Timur Hân da, ona sahip olduğu yerlerin hükümdârlığını verip, hükümdârlık alâmetlerinden olan taç, kemer ve hil'at gönderdi. Çelebi Sultan Mehmed de, Timur Hân ve kendi adına para bastırdı.

Çelebi Sultan Mehmed, Amasya'da çok kısa bir zamanda teşkilâtını kurdu. Beşyüz kişilik bir orduyla girdiği Amasya'da, yapılan çalışmalar sonunda, güçlü bir ordu yetiştirdi. Her kesimden halk, asker olmak için yarış ediyor, Osmanoğlu'nun emrinde cihâda katılmak için çırpınıyordu. Ulemâ, ahâliyi devamlı teşvik ediyor, Çelebi Sultan Mehmed'e yardımcı olmaya da'vet ediyordu. Halkın dînî ve millî şuuru fevkalâde idi. Herkes, her işini Allahü teâlânın rızâsı için yapıyor, birlik ve beraberliğin bozulmaması için elinden gelen her fedâkârlığı yapıyordu. Kimse kimsenin hakkına ve hukukuna riayetsizlik etmiyor, herkes Allahü teâlânın emir ve yasaklarını gözetiyordu.

Çelebi Sultan Mehmed, hocası Sofu Bâyezîd vâsıtasıyle devamlı olarak âlimlerle irtibâtta bulunuyor, zaman zaman ulemâ meclislerine gidiyor, ders ve sohbetleri ta'kib ediyordu.

Ahâli, sultanlarını çok seviyor, onun peşinde Allah rızâsı için canlarını feda etmekten çekinmiyorlardı. Bilhassa Seyyîd Yahyâ Şirvânî'nin (radıyallahü anh) halîfesi Şücâeddîn Pîr İlyâs'ın ve talebelerinin de teşviki ile halk, Osmanlı devletinin ilk günlerinde olduğu gibi adetâ birbirine sımsıkı bağlanıp, bir asker-millet vücûda geldi. Böyle bir ordunun verdiği güvenle, Çelebi Sultan Mehmed, Osmanlı Devleti'ni yeniden bir bayrak altında toplamaya azmetti. Kardeşlerine haber gönderip, birleşmeye veya toprakları kendi aralarında pay edip, birbirleriyle çatışmamaya da'vet etti. Ancak Şehzâdelerin herbiri kendisinin sultan olduğunu söylüyor, kendi bayrağı altında toplanılmasını arzu ediyordu.

Çelebi Sultan Mehmed, çetin çalışmalarla, ordu ve silâh işini halletmiş, halka verilen güven, dînî ve millî şuurla birlik te'min edilerek, para mes'elesi de halledilmişti. Ahâlinin çok sevip saydığı Defterdar Celâl Çelebi, mâlî durumu düzeltmek için yeni yeni tedbirler aldı. Şâdgeldi Paşa'nın darbhânesinde, Magribî İlyâs oğlu Bedreddîn Mahmûd Çelebi tarafından gümüş akçeler kesildi. Altın ve gümüş yerine geçerli olmak üzere, "Çâvîk" veya "Çav" denilen kâğıt paralar da, Çâvîkçi nâmıyla meşhûr Buhârâlı Hoca Şemseddîn Mehmed Çelebi tarafından basıldı. Para mes'elesini de böylece halleden Çelebi Sultan Mehmed, Bursa'da bulunan ağabeyi Îsâ Çelebi'ye müracaat ederek, Anadolu'nun taksimini teklif etti. Kardeş kavgasından vazgeçelim, herkes kendi başına bölgesini idâre etsin dedi. Ancak bu teklifi reddedildi. Bunun üzerine Ulubad mevkiinde yapılan savaşı kazanan Çelebi Mehmed, Bursa'ya girerek, orada hükümdârlığını ilân etti 807 (m. 1404). Îsâ Çelebi ise, Yalova yolu üzerinden Bizans İmparatoru'nun yanına kaçtı. Şehzâde Emîr Süleymân'ın isteği üzerine Îsâ Çelebi Edirne'ye gönderildi. Emîr Süleymân, Îsâ Çelebi'yi mühim bir kuvvetle Anadolu'ya gönderdi. Bursa'yı almak isteyen Îsâ, halkın muhalefeti ile karşılaştığından şehri yaktı. Çelebi Mehmed ile yaptığı ikinci muharebede de mağlup olunca, yanına kaçtığı İsfendiyar Bey'le anlaşarak, beraberce

Ankara'yı almak üzere harekete geçtiler ise de, Çelebi Mehmed'e mağlup olup, Kastamonu tarafına çekildiler.

Bir müddet sonra Îsâ Çelebi, Aydınoğlu Cüneyd Bey'in yanına gitti ve onun aracılığı ile Saruhan ve menteşe Beyleri ile anlaşarak, talihini bir kere daha denemek istedi. Yine mağlup oldu. Bu defa Karamanoğlu'na iltihak etti. Neticede, Îsâ Çelebi bir müddet sonra yakalanarak ortadan kaldırıldı.

Îsâ Çelebi'nin öldürülmesinden sonra, Çelebi Mehmed Anadolu'da yalnız kaldı. Bundan sonra, kardeşinin kuvvetlenmesinden endişe ederek Anadolu'ya gelen Emîr Süleymân ile mücâdele etti.

Emîr Süleymân, Çelebi Mehmed'in elinden birçok yerleri aldığı gibi, Aydınoğlu Cüneyd Bey ile Menteşeoğlu İlyâs Bey'e hâkimiyetini kabûl ettirdi. Çelebi Mehmed, onu yeniden Rumeli'ye döndürmek için kardeşi Mûsâ Çelebi'yi Rumeli tarafına geçirtti. Mûsâ Çelebî'nin faaliyetlerini öğrenen Süleymân Çelebi, Rumeli'ye geçti ve ilk anda Mûsâ'yı mağlup etti ise de, sonradan onun baskınına uğrayarak hayâtını kaybetti. Çelebi Mehmed Bursa'yı hâkimiyeti altına alırken, Mûsâ Çelebi de bu sırada Edirne'de hükümdârlığını ilân etti. Mûsâ Çelebi, Anadolu'da kardeşinin kuvvetli olduğunu bildiği için, orayla alâkadar olmayıp, Bizans ile meşgûl oldu ve bir kısım yerleri onlardan aldı. Bu arada ileride büyük bir isyan çıkaracak olan Şeyh Bedreddîn'i kadıasker yaptı. Şeyh, bu sûretle nüfuzunu artıracak mevkiye sahip oldu. Bir ara İstanbul'u muhasara eden Mûsâ Çelebi tehlikesine karşı, İmparator, Çelebi Mehmed'i Rumeli'ye da'vet etti.

Çelebi Mehmed, Üsküdar'a gelerek İmiparator ile görüştü. 814 (m. 1411)'de İnceğiz mevkiinde kardeşi ile yaptığı muharebeyi kaybettiğinden İstanbul'a çekildi ve gemilerle Anadolu tarafına geçerek, yaralı bir hâlde Bursa'ya geldi. Bir yıl sonra, Mûsâ Çelebi ile yaptığı mücâdelede de muvaffak olamadı.

Mûsâ Çelebi'nin ümerâsına karşı sert davranması, onları Çelebi Mehmed ile anlaşmaya mecbûr etti. Yeni plâna göre, Çelebi Mehmed üçüncü defa Rumeli'ye geçti. Kendisine katılan Sırp despotu ve ba'zı ümerâ ile birlikte Tuna'ya çekilmekte olan Mûsâ Çelebi üzerine yürüyen Çelebi Mehmed, Çamurlu-Derbend mevkiinde meydana gelen muharebede, Mûsâ Çelebi'yi mağlup etti. Mûsâ Çelebi, yaralı olarak kaçarken yakalandı. Vefâtı üzerine Bursa'ya nakledilip, babasının türbesine defnedildi Daha sonra Orhan Çelebi'yi de yakalatan Çelebi Mehmed, Edirne'de, bütün devletin hükümdârı olduğunu ilân etti.

Çelebi Mehmed Rumeli'de bulunduğu sırada, Karamanoğlu Mehmed Bey, Bursa'yı bir ay kadar muhasara etmiş, Mûsâ Çelebi'nin cenâzesinin geldiğini duyunca, şehri ateşe vererek memleketine dönmüştü. Aydınoğlu Cüneyd Bey de, bu sıralarda Ohri'den kaçarak Aydın'a gelmiş ve Ayaslug'u (Selçuk'u) muhasara edip, sancak beyini öldürtmüştü. Bu sebeple Çelebi Mehmed Anadolu'ya dönünce, önce Cüneyd Bey üzerine yürüyüp, Çandarlı eliyle; Menemen, Kayacık ve Nif kalelerini aldı. Ayrıca İzmir'de feth olundu. Çelebi Mehmed, Aydınoğlu Cüneyd Bey'in annesinin ricası üzerine Cüneyd'i affederek, Niğbolu Sancakbeyliğini verdi. İzmir kuşatması esnasında Menteşe Beyi de Osmanlılara tâbi olduğu gibi, Midilli, Sakız ve Foça'daki Ceneviz kolonilerinin elçileri gelip, bağlılıklarını arzettiler. Daha sonra Teke Beyi de tâbi oldu.

Bu şekilde işlerini yoluna koyan Çelebi Mehmed, aynı yıl Bursa'ya gelerek, Germiyan ve Candar beyliklerinden takviye alıp, Karaman seferine, çıktı. Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir kasabalarını aldıktan sonra, aynı zamanda halasıoğlu olan Karamanoğlu Mehmed Bey'i de mağlup etti. Bundan sonra Konya'yı kuşattı ise de, mevsim elverişsizliğinden dolayı Karamanoğlu ile sulh akd ederek geri döndü. Ancak Mehmed Bey, rahat durmayıp, Beyşehir ve Seydişehir'e saldırdı. Çelebi Mehmed, ikinci defa Karamanoğlu üzerine gitti ve Konya ovasında yapılan muharebede, Mehmed Bey'i bir kere daha mağlup etti. Bu sırada pâdişâh rahatsızlandığından, yine sulh akdedildi. Mehmed Bey, gerektiğinde Osmanlı ordusuna yardım göndermeyi de kabûl etti ki, bunu Eflâk seferinde yerine getirecektir.

Çelebi Mehmed, Anadolu'da Türk birliğini sağlama çalışmalarını sürdürürken, hıristiyanlarla da dost geçinme politikası güdüyordu. Osmanlılara tâbi olan Eflâk Prensi, taht mücâdelelerinden istifâde ile üç yıldır vergiyi kesmişti. Kendisine voyvodalıkta rakip çıktığından zor durumda idi. Rakibi Dan, Osmanlılara müracaat ederek, yardım istemiş, Mirçe ise Macar kralı Sigismund'a müracaat ederek, Osmanlıların kendisine yardım etmesini sağlamasını istemişti. Ancak Çelebi Mehmed, Sigismund'un teklifini reddedip, Candar ve Karaman beyliklerinden yardım alarak, Tuna'yı geçip Romanya topraklarına girdi. Macar-Eflâk ordusunu

mağlup eden Çelebi Mehmed, Mirçe'yi yeniden Osmanlılara tâbi kıldı.

Osmanlılar, Erdel'e de birkaç defa akın düzenlediler. Neticede, Macar ülkesi baştanbaşa çiğnendi. Bu sûretle Osmanlılar, Balkanlar'da ve Adriyatik'te nüfuzlarını kuvvetlendirdiler.

Bundan sonra Çelebi Mehmed, Anadolu'da kuvvetlenmiş bulunan İsfendiyar Bey'le mücâdele ederek, Sinop'u muhasara etti. Çaresiz kalan İsfendiyar Bey, Osmanlı Devletinin yüksek hâkimiyetini tanıdı. Ayrıca oğlu Kâsım'ın istediği; Kastamonu, Tosya, Çankırı ve Kalecik'i pâdişâha verdi. Bunu müteakib Çelebi Mehmed, daha önce Osmanlılar'da bulunan Samsun'un alınmasını arzu etti. Müslüman ve kâfir olmak üzere ikiye ayrılmış olan Samsun'un kâfir kısmını Biçeroğlu Hamza Bey kuşattı. Kale halkı, şehri ateşe verip kaçtılar. Şehir zahmetsiz ele geçti. Müslüman Samsun'u bizzat muhasara eden Çelebi Mehmed'e karşı koyamıyan İsfendiyaroğlu Hızır Bey, şehri teslim edip babasının yanına döndü.

Çelebi Mehmed devrinin en önemli iç hâdisesi, Şeyh Mahmûd Bedreddîn'in isyanıdır. Mûsâ Çelebi zamanında Edirne'de kadıaskerliğe ta'yin edilmiş ve Çelebi Mehmed'in cülusunu müteakib, 1.000 (bin) akçe aylık ile İznik'te ikâmete mecbûr edilmişti. Şeyh Bedreddîn, Edirne'de, sonra İznik'te te'lîfatla meşgûl olup, kendisini ziyârete gelenlere telkinâtta bulunuyordu. Edirne'ye gelmeden önce, Anadolu'da ün kazanmıştı, İznik'te boş durmayan Şeyh, adamlarından Börklüce Mustafa'yı Aydın taraflarına gönderip, şii vatandaşlar arasında propaganda yaptırıyordu. Ayrıca Torlak Kemâl adındaki adamı da, daha önceden Manisa taraflarında faaliyet gösteriyordu. Şeyh Bedreddîn, Börklüce Mustafa'nın hareketinin genişlemesi üzerine, hacca gitmek bahânesiyle, önce Sinop'a oradan Kefe'ye ve nihâyet dana önce tanıştığı Eflâk prensinin yanına gitti. Deliorman taraflarına giderek, şiîlerin meskûn olduğu bölgeleri gezdi. Oralarda bâtınî sapık fikirlerini yaydı. Şeyh Bedreddîn İslâm'a uymayan zararlı fikirler ortaya atıyor, haram olan husûsların helâl olduğunu ileri sürüyor, isyan hislerini körüklüyordu. Neticede ilk isyan, Karaburun'da başladı ve daha sonra Manisa'da kendini gösterdi ve az zamanda genişledi. Börklüce Mustafa'nın çıkardığı isyan, Amasya vâlisi Şehzâde Murâd ile Bâyezîd Paşa tarafından kanlı bir şekilde bastırıldı. Börklüce yakalanarak katlolundu.

Manisa tarafındaki Torlak Kemâl de aynı akıbete uğradı. Şeyh Bedreddîn, Bâyezîd Paşa tarafından yakalanarak, Serez'de bulunan pâdişâhın huzûruna getirildi. Şeyhin durumu ulemâ tarafından tedkîk olunduktan sonra, Ehl-i sünnete uymayan i'tikâd üzere olmak ve cemiyet nizâmını bozmakla suçlu bulunarak, Sa'düddîn Teftâzânî hazretlerinin talebelerinden Heratlı Molla Haydar'ın fetvâsıyla Serez pazarında asıldı ve malları vârislerine bırakıldı. Böylece İslâm ittihadını tehdit eden önemli bir tehlike ortadan kaldırılmış oldu.

Şeyh Bedreddîn isyanı bu şekilde bastırıldıktan sonra, Çelebi Mehmed, yeni bir isyan tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Bu tehlike; Ankara Meydan Muharebesi'nde babası ile birlikte Timur'a esîr düşüp Semerkand'a götürülen, Düzmece Mustafa da denilen kardeşi Mustafa idi. Uzun müddet kendisinden haber alınamıyan Mustafa, bir müddet sonra geri dönüp, Karaman topraklarında kaldıktan sonra, Rumeli'ye geçti. Osmanlı tahtına oturmak niyetinde olan Mustafa, Eflâk voyvodasının ve Niğbolu Sancakbeyi Aydınoğlu Cüneyd Bey'in yardımıyla faaliyete geçip, Selanik ve Teselya'da saltanat iddiası ile adam toplamaya başladı. Fesadın büyümesine mâni olmak için, Çelebi Mehmed hemen harekete geçti ve ağabeyisi Mustafa Çelebi'nin kuvvetlerini Selanik civarında mağlup etti. Cüneyd ile birlikte Mustafa Çelebi, Selanik kalesine sığındı. Çelebi Mehmed, ertesi sabah mültecileri istedi ise de, Selânik'in Rûm vâlisi, İmparatorun müsâadesi olmadan teslim edemiyeceğini beyân ile özür dilemiş ve nihâyet İmparator da Çelebi Mehmed hayatta oldukça bunları salıvermiyeceğini yemîn ile taahhüt etmiş olduğundan, pâdişâh da Selanik muhasarasını kaldırdı. Pâdişâh, anlaşma mucibince Mustafa Çelebi için her sene İmparator'a önemli miktarda akçe ödeyecekti. Mustafa Çelebi vak'ası 823 (m. 1420) senesinde vukû' bulmuştu.

Bu vak'ayı müteakib Çelebi Mehmed, İstanbul'u resmen ziyâret ederek, İmparator tarafından karşılandı ve Üsküdar'da İmparator'a veda edip, İzmit üzerinden Bursa'ya geldi. Bir müddet sonra da Gelibolu yolu ile Edirne'ye döndü.

Pâdişâh, Edirne'de iken çıkmış olduğu avda rahatsızlandı. Nüzûl illetinden kurtulamıyacağını anlayan Çelebi Mehmed, vezirleri; Bâyezîd, İbrâhim ve Hacı İvaz Paşaları da'vet

ederek, gizlice görüşüp, büyük oğlu Amasya vâlisi Murâd'ın hemen da'vet edilmesini istedi. Kısa süren hastalıktan sonra pâdişâh, 824 Cemâzil-âhır'inde (Haziran 1421) vefât etti. Çelebi Mehmed'in vefâtı, son derece gizli tutuldu. Cesedi tahnit edilerek sarayda muhafaza edildi. Şehzâde Murâd'ın Bursa'ya gelişine kadar, 40-42 gün pâdişâhın vefâtı gizlendi. Cesedi Bursa'ya getirilerek, Yeşil Türbe'ye defnedildi.

Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu kabûl edilen Çelebi Mehmed, ne kardeşi Mûsâ Çelebi gibi sert, ne de diğer kardeşi Emîr Süleymân gibi yumuşak ve kayıtsız idi. Ma'kul hareket eden, sabırlı, azîm ve irâde sahibi, sözüne ve va'dine sâdık, nâzik, vakûr ve ciddî bir hükümdâr idi. Yalnız dostuna değil, düşmanlarına da kendisini sevdirerek, i'timâd telkin etmiş ve saydırmıştı. Onun hakkında Osmanlı târihlerinden başka, yabancı kaynaklar da iyi şehâdette bulunmaktadırlar. Küçük ve büyük 24 muharebede bulunarak, 40'a yakın yara aldığı rivâyet edilmektedir. Emellerinin en başında, babası zamanındaki yerlerin geri alınması geliyordu ki, bu gaye için çalışmış ve büyük ölçüde muvaffakiyet elde etmiştir. Zamanının yerli ve yabancı kaynakları, onun dirayetinden, sebâtkârlığından, iyi ahlâkından ve daha birçok meziyetlerinden bahsetmektedirler.

Çelebi Mehmed, kısa ömrünü savaş alanlarında geçirmiş olmasına rağmen, memleketin i'mârına da önem vermiştir. Bursa'da yaptırdığı; câmi, medrese, imâret ve Yeşil Türbesi önemli san'at eserleridir. Câmiinin karşısında yüksekçe, bir mevkide kendi türbesini yaptırdı. Türbenin karşısına düşen medresesi, bugün müze hâline getirilmiş olup, Bursa medreseleri arasında Sultaniye adı ile meşhûr idi. Bunlardan başka; Edirne'de Emîr Süleymân tarafından inşâsına başlanan ve Mûsâ Çelebi tarafından devam ettirilen Ulu Câmii'nin (Câmi-i Atîk'in) tamamlanması da ona nasîb olmuştur. Çelebi. Mehmed, câmiye vakf olmak üzere Edirne'deki bedesteni yaptırdı. Amasya'da Şehzâde türbesini yaptırdı. Oğlu Şehzâde Kâsım, burada medfûndur. Edirne'deki Eski Saray'ın da Çelebi Mehmed tarafından inşâsına başlandığı rivâyet edilmektedir.

Çelebi Mehmed'in en önemli hizmetlerinden birisi de, Mekke ve Medine halkına her sene Sürre alayı göndererek mâlî yardımda bulunma âdetini başlatmasıdır.

Sultan Mehmed'in en büyüğü Sultan İkinci Murâd olmak üzere; Mustafa, Kâsım, Ahmed, Yûsuf ve Mahmûd adında altı oğlu ile yedi kızı vardı. Kendisinden sonra tahta büyük oğlu Şehzâde Murâd çıkmıştır.

Ömrünü, Allahü teâlânın dînine hizmet etmek, insanlara Resûl-i ekremin örnek ahlâkını tanıtmak, Selef-i sâlihînin güzel yolunu yaymak için kuvvetli bir devlet kurmaya feda eden Çelebi Mehmed, halkının kendisinden beklediğini fazlasıyla yerine getirdi. Memlekette birlik ve dirliği te'sis etti. Ülkesini çeşitli sosyal te'sislerle süsleyip, halkının maddî ve ma'nevî refahı için çalıştı. Her Osmanlı sultânı gibi, medeniyetin; beldelerin ta'miri, insanların madden ve ma'nen huzûra kavuşması demek olduğunu çok iyi bilen Çelebi Mehmet, insanları rûhen terbiye eden ulemâ ve evliyâya, hürmette kusur etmeyip, onları memleketine celbedici tedbirler aldı. Âlimlere meclislerinde yer verip, ulemâ meclislerinde i'tibâr gördü. Zamanının büyüklerinin ilim ve feyzlerinden istifâde etti. Halkının maddî yönden refaha kavuşması, onların huzûr içinde işlerini yapabilmeleri için, âdil emirler, ilimde âlim, amelde üstün kadılar ta'yin etti. Memleketindeki refahtan diğer müslümanlara pay vermek, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) mübârek komşularının duâlarını almak için, her yıl onlara hediyeler gönderme âdetini çıkardı. Sürre alayı adı verilen bir hey'et, Osmanlı hac kâfilesinin önünde bu hediyeleri götürüyordu. Altın para vesâir hediyeler, develere yüklenirdi. Çok güzel bir şekilde süslenen bu develere, pâdişâhın hediyeleri yanında, paşaların ve diğer müslümanların hediyeleri de yüklenirdi. Bu âdet, ilk defa, Çelebi Sultan Mehmed zamanında başlayıp, Birinci Cihan Harbi'nde Hicaz'la irtibât kesilinceye kadar devam etti. Verilen hediyelerle Mekke ve Medine'deki, mübârek yerlerin ta'mir ve bakımı, fakirlerin yiyecek ve giyeceği te'min edildi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 78

2) Neşrî (Cihânnümâ) sh. 350

3) Tâc-üt-tevârih cild-1, sh. 235

4) Âşıkpaşa-zâde sh. 140

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 989

6) Amasya Târihi (Hüseyn Hüsâmeddîn) cild-3, sh. 130

7) Beheşti sh. 35

8) Münseât-üs-selâtîn cild-1, sh. 143

9) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 309

CEVCERÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdülmün'im bin Muhammed bin Muhammed bin Abdülmün'im bin İsmâil'dir. Nisbeti el-Cevcerî'dir. Lakabı Şemsüddîn'dir. 821 (m. 1418) yılında Cevcer'de doğdu 889 (m. 1484) yılında vefât etti.

Cevcerî, babasının vefâtından sonra, küçük yaşta iken Kâhire'ye dedesinin yanına gitti. Yedi yaşına kadar Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Orada Minhâc-ül-Ferî adlı eseri ezberledi. Kâhire'de çeşitli zâtlardan değişik ilimleri okudu. Hanavî, Şi'b-üs-Sehâvî ve Ebü'l-Kâsım en-Nüveyrî'den nahiv ilmini öğrendi. Arab dili ve edebiyatını Bedrüddîn bin Serbedar'dan okudu. Şerefüddîn es-Sübkî, el-Venâî, Muhyiddîn Kâfiyecî ve İbn-i Mecdî'den fıkıh ilmini tahsil etti. İbn-i Hümam, Alem-ül-Belkînî, Hâfız bin Hacer ve Mahallî gibi âlimlerden çeşitli ilimleri öğrendi. Onun ilim öğrenmede gayreti o derece yüksek oldu ki, Menâvî'den Tenbîh'i, Hâvî'yi, Behce'yi ve Minhâc'ı bir kerede okudu. Mahallî'den Şerh u Cem'ul-Cevâmi'yi yine Menâvî'den Beydâvî tefsîrini okudu. Değişik zâtlardan, me'ânî, beyân, muhtasar, mantık okudu. Şihâbüddîn Ebşiti'den kâfiye ve arûz okudu. İbn-i Mecdî'den ferâiz ve hesap ilmini tahsil etti. Şemnî ve Kâfiyecî'den tefsîr okudu. Zeynüddîn ez-Zerkeşî'den Sahîh-i müslim'i, Kâdı Sa'düddîn bin ed-Dîrî'den Şifâ adlı eseri okudu.

Kendine has bir yazı şekli vardı. Çok zekî ve sür'at-i intikâle sâhib idi. Ona birçok âlim, ders okutma ve fetvâ verme husûsunda icâzet verdi. Bundan dolayı birçok hocası hayatta olmasına rağmen fetvâ verirdi. Hattâ üstadı Mahallî, onu seçilmiş kişilere ders okutmak üzere gönderirdi. Menâvî ona, ders okutmak ve fetvâ vermek husûsunda izin vermişti.

Cevcerî, kadılık da yaptı. Bu kadar meşgûliyetleriyle beraber, ticâretle de uğraşırdı.

Ondan, birçok seçilmiş kimse ilim öğrendi. Sonunda Kâhire'ye başkadı oldu. Ondan; el-Huleybî, İbn-i Garîbe, Sa'düddîn Zehebî, el-Kemâl-ül-Gazâ gibi âlimler ilim tahsil ettiler. Onun ders halkası daha da genişledi ve Ezher Medresesi'nde ders ve fetvâ verdi.

O, duyduğu bir fetvâyı yazma husûsunda sür'atli bir zekâya sâhib idi. Araştırılmadan verilen bir fetvâya hemen muhalefet ederdi. Ehil olmayan kişiler tarafından yazılan eserleri incelemeden kabûl etmezdi. Birgün Tâcüddîn eş-Şamî adında bir zâtın yazdığı eseri inceledi ve onun hakkında; "Bu eseri inceledim, bâblarını ve fasıllarını gördüm, satırlarındaki yazılı olanları düşündüm. Allah onun fâidesini devam ettirsin ve eserlerini çoğaltsın" diye duâ etmiştir.

İzzüddîn Hanbelî onun hakkında; "O, dînî mes'eleleri de dünyâ mes'elelerini de iyi bilirdi. Sorulan husûsları açıklamakta ve konuyla ilgili delîl getirmekte sür'atli idi. O, çok tevâzu sahibi, sevdiğini Allah rızâsı için seven bir zât idi. Bir yere giderken, binek ile değil de, yürüyerek gitmeyi tercih ederdi. Günlük işlerinde, nefsinin sevmediği işleri yapardı. Gücü yettiği kadar, fakirlere, garîblere yardım ederdi. Birçok kerre hacca gitti. Orada 869 (m. 1464) senesinde mücavir olarak kaldı. Birçok kişilere orada ilim öğretti. Onun kadılık ve ilimdeki şöhreti orada da yayıldı. 889 (m. 1484) senesinde Receb ayının onikisinde Çarşamba günü vefât etti. İkindi namazından sonra Meşhed'deki Ezher Câmii'nde cenâze namazı kılındı. Şabb-i Taib Zaviyesi bahçesine defnedildi. Onun vefâtına, orada bulunan bütün insanlar çok üzüldü" demektedir.

Cevcerî, birçok eserler yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1-Teshîl-ül-mesâlik fî şerhi Umdet-üs-sâlih, 2-Şerh-i kasîdet-ül-hemziyye fil Medâih-in-Nebeviyye lil-Busayrî, 3-Şerh-ül-İrşâd li İbn-il-makrî fî fürûi fıkh-ış-Şâfiî, 4-Şerhu münferice, 5-Şerhu İrşâd-ül-Hâvî fil-fürû' 6-Şerhu Şüzûr-üz-zeheb li İbn-i Hişâm fin-nahv.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 260

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-8, sh. 123

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 212

4) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 69 cild-2, sh. 1030, 1167, 1349

CEZÛLÎ

Hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Süleymân bin Ebî Bekr el-Cezûlî olup, künyesi Ebû Abdullah'tır. Şerîflerdendir. Doğum târihi bilinmemektedir. Fas'ın Sus şehrinde doğdu. 870 (m. 1465) senesi Rebî'ul-evvel ayının onaltısında, zehirlenerek şehîd edildi. Fas'ın Fugal bölgesinde yaptırdığı câminin bahçesine defnedildi. Seneler sonra Merrâkûş'e nakl edilerek, onun için yaptırılan türbeye defn edildi. Türbesi günümüzde ziyâret mahallidir.

Muhammed Cezûlî, memleketinde bir süre tahsil gördükten sonra, Fas şehrine giderek, Saffârin Medresesi'nde tahsiline devam etti. Tahsilini tamamladıktan sonra tekrar memleketine döndü. Fakat tekrar memleketinden ayrılmak zorunda kaldı. Bu ayrılma hâdisesi şöyle anlatılır: "Muhammed Cezûlî'nin bulunduğu bölgede, iki kabile arasında şiddetli kavga olmuştu. Bu kavga sırasında bir genç öldürüldü. Her iki kabile, bu gencin kendileri tarafından öldürülmediğini iddia ediyordu. Aralarındaki bu iddialaşma o kadar ileri gitmişti ki, iki kabile tekrar kavga edecek duruma geldi. Bu sırada oraya gelen Muhammed Cezûlî, kan dökülmesini önlemek için, o genci kendisinin öldürdüğünü söyledi. O beldenin âdeti: bir adam öldüren kişi, kabileden kovulurdu. Onlar da bu âdet üzerine, Muhammed Cezûlî'yi aralarından çıkardılar. Bunun üzerine Muhammed Cezûlî oradan ayrılarak, Arabistan yarımadasına gitti. Orada uzun bir müddet kaldı; Mekke, Medine ve Kudüs şehirlerini dolaştı. Buralarda çeşitli âlimlerin sohbetinde bulundu.

Bir süre sonra memleketine dönen Muhammed Cezûlî, Tit şehrinde bulunan Ebû Abdullah Muhammed'in sohbetlerine katılarak, Şâzilî tarikatına girdi. Ondört sene müddetle halvete (yalnızlığa) çekildi. Sonra talebe yetiştirmeye başladı. Talebelerinin sayısının onbinleri bulduğu rivâyet edilmektedir.

Şöyle anlatılır: "Muhammed Cezûlî, birgün bir kuyu başına abdest almak için uğradı. Kuyunun yanında su çekmek için kova ve ip yoktu. Ne yapacağını şaşırmıştı. Bir kız, onun bu hâlini yüksekçe bir yerden gördü ve ona şöyle dedi: "Sen kimsin ve niye şaşırdın?" Muhammed Cezûlî, onun kova getireceği ümîdi ile kendisini tanıttı ve hâlini bildirdi. Kız bunun üzerine ona; "İnsanlar seni hayır ve kerâmetle överler. Sen ise kuyudan bir su çıkarmaktan âciz kaldın ve şaşırdın" dedi ve gelip kuyuya seslendi. Allahü teâlânın izni ile su, kuyudan taşıp dışarıya akmaya başladı. Muhammed Cezûlî abdest aldıktan sonra kıza; "Sen bu kerâmete hangi amelin sebebi ile nail oldun?" dedi. Kız da şöyle cevap verdi; "Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) salevât-ı şerîfeyi çok getirmekle ve salevât okumaya devam ederek nail oldum."

Muhammed Cezûlî, bu duruma hayret ederek; "Acaba hangi salevât-ı şerîfeyi okumaya devam etsem?" diye düşünmeye başladı. O gece, bu düşünceden dolayı uykusu gelmedi. Bu düşünce içerisinde yatakta yatarken, hanımı yatağından kalktı. En güzel elbisesini giyip, örtüsünü örtüp evden dışarı çıktı. Bunu görünce, hanımının bu saatte nereye gittiğini merak ederek arkasından dışarı çıktı ve gördü ki: Hanımı deniz sahiline ilerliyor. Önünde bir arslan; ardında bir arslan ona bekçilik ediyordu. Merakı daha fazla arttı. Hanımı deniz kıyısına gitti. Denizin ortasında, ıssız ve küçük bir ada vardı. Arslanlar denizin kıyısında yattılar. Hanımı ise su üstünde yürüyerek o adaya gitti. Orada abdest alıp, namaz kılmaya başladı, ibâdetini tamamladıktan sonra, yine su üzerinde yürüyerek kıyıya geldi. Arslanlar da kalkarak, biri önde, biri arkada yürümeye başladılar. Muhammed Cezûlî daha önce eve gelip, uyuyor göründü. Hanımı, eve gelip elbiselerini değiştirip, yattı. "Hanım bunu her gece mi yapıyor?" diye düşünerek, üç gece onu gözetledi. Hanımının her gece böyle yaptığını gördü. Üçüncü gecenin sabahında, bu durumu hanımına sordu. Hanımı ona; "Siz, bu işe şimdi mi vâkıf oldunuz? Uzun senelerdir ben böyle yapıyorum" dedi. Bunun üzerine Muhammed Cezûlî; "Acaba, bu kerâmete ne sebeple kavuştunuz?" diye sorunca, hanımı; "Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) salevât-ı şerîfe okumayı hiç bırakmadım. Bu yüzden buna kavuştum" dedi. Muhammed Cezûlî; "Devam ettiğiniz bu salevât-ı şerîfe hangisidir?" diye suâl etti. Hanımı cevap vermedi. Israr edince; "Bu gece istihâre edeyim, izin olursa, cevap veririm" dedi. Sabahleyin hanımı; "Açıkça söyliyeyim, haber vermeye izin yoktur. Ancak salevât-ı şerîfeleri topla, onların içinde varsa, "Vardır" diye haber veririm" dedi. Bunun üzerine Muhammed Cezûlî, birçok kitaplarda bulunan salevât-ı şerîfeleri topladı ve bir kitap

yazdı. Hanımına, yazdığı bu kitabı okuduğu zaman, hanımı; “İçinde birkaç yerde vardır” dedikten sonra; “Bu kitabı okumaya devam edenin, Allahü teâlânın rahmetine kavuşacağına şüphe yoktur” dedi. Muhammed Cezûlî bu eserine, “Delâil-ül-hayrât ve şerâvârık-ül-envâr” ismini verdi. Bunun ma’nâsı; hayırlara delîller ve parlayan nûrlar’dır.

Muhammed Cezûlî’nin kabrinin nakli şöyle anlatılır: “Muhammed Cezûlî’nin kabrinin bulunduğu belde küffâr eline geçince, talebesinin talebesi, hocamızı orada bırakmıyalım diyerek kabrini açtırdı. Aradan yetmiş sene geçmişti. Kabrini açtıklarında, mübârek bedenini, nasıl defn edilmiş ise o hâlde olduğunu gördüler. Onu sevenlerden birisi, Muhammed Cezûlî’nin alnına parmağını bastırdı. Alnındaki kan dağıldı. Parmağını kaldırınca, yine toplandı. Sanki canlı bir insan idi. Oradan mübârek bedenini alıp, Merrâkûş’a getirip defnettiler. Kabrinin üzerine bir türbe yaptırdılar.”

Muhammed Cezûlî’nin Delâil-ül-hayrât’tan başka ba’zı eserleri de vardır. Fakat en meşhûru bu eserdir. Hizb-ül-felâh ve Hizb-i Sübhân ed-dâim yazmış olduğu eserlerdendir.

Delâil-ül-hayrât’ta toplanmış olan salevât-ı şerîfelerden ba’zıları şunlardır:

“Allahümme salli alâ Muhammedin ve ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve ezvâcihi ve zürriyyetihi kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd.”

“Allahümme salli alâ Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd.”

“Allahümme salli alâ Muhammedin-in-nebiyy-il-ümmiyyi ve alâ âli Muhammed.”

“Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd, Allahümme ve terahham alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ terahhamte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd. Allahümme ve tehannen alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ tehannente alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd. Allahümme ve sellim alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ sellemte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd.”

“Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme inneke hâmîdün mecîd.”

“Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âlihi ve eshâbihi ve evlâdihi ve ezvâcihi ve zürriyyetihi ve ehl-i beytihi ve eshârihi ve ensârihi ve eşyâihi ve muhibbihi ve ümmetihi ve aleynâ maahüm ecmaîne yâ erhamerrâhimîn.”

“Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin ve alâ ehl-i beytihi.”

---

1) Neyl-ül-ibtihâc

2) Brockelmann Gal-2, sh. 252

3) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1042

CİYLÎ

Bağdad’da yetişen İslâm âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın en büyüklerinden olan Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torununun oğludur. İsmi, Abdülkerîm bin İbrâhim bin Abdülkerîm el-Ciylî el-Kâdiri olup, lakabı Takıyyüddîn’dir. 767 (m. 1365) senesinde Bağdad’a bağlı Ciyl kasabasında doğdu. 832 (m. 1428) senesinde vefât etti. Vefâtı için başka târihler de rivâyet edilmiştir.

Hâl tercümesi hakkında kaynaklarda pek ma’lûmât bulunamıyan Abdülkerîm Ciylî hazretleri, Hanbelî mezhebi âlimlerindendir. Bilhassa hadîs, fıkıh ve tasavvufda çok yüksek ilimlere sahip idi.

Eserlerinde, Cebertî’den “Hocam” diye bahsettiği için, onun bir müddet, Zebîd bölgesinde kaldığı, Şerefüddîn İsmâil bin İbrâhim el-Cebertî’den ilim ve feyz aldığı, onun halîfelerinden olduğu anlaşılmaktadır.

Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin ba'zı eserlerini şerh edip, onun tasavvufî keşflerinin ekserisini kabûl etmiştir. "İnsân-i kâmil" isimli eserinde, ondan nakil ve iktibaslar yapmıştır. Abdülkerîm Ciylî, ba'zı tasavvufî mevzûlarda Muhyiddîn-i Arabî'ye uymayan keşfler söylemiş ise de, bu hâl, onu tenkid etmek ma'nâsına gelmez. Tasavvuf ehlinin birbirlerine uymayan sözler söylemeleri, yükseldikleri derecelere ve keşflerine göredir. Onların sekr (tasavvuf sarhoşluğu) hâlinde iken söylemiş oldukları sözleri, Ehl-i sünnet i'tikâdına göre te'vil etmek lâzımdır. Tasavvuf ehlinin böyle sözleri, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri bilgiler ile karşılaştırılıp, uygun ise kabûl edilir. Değil ise kabûl edilmez. Bununla beraber, o veli zât tenkid de edilmez. Ma'zûr sayılır. Onların tasavvuf sarhoşluğu içinde, Ehl-i sünnet i'tikâdına uymayan birşey söylemeleri, müctehid olan bir İslâm âliminin ictihâdında yanılması gibi özür kabûl edilir. Bu büyükler, o andaki tasavvuf sarhoşluğu kendilerinden gidip, sahv (uyanıklık) hâli kendilerine gelince, zâten sekr hâlinde iken söylediği sözler uygun değilse derhâl tövbe eder, pişman olurlar.

Muhyiddîn Arabî hazretlerinin keşf olarak söylediği ba'zı sözlerin uygun olmadığı, diğer âlimler tarafından bildirilmiştir. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, böyle sözlerinden dolayı Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin kötülenemiyeceğini, onu büyük âlimler ve velîler arasında gördüğünü, "Mektûbât-ı şerîf isimli eserinde bildirmektedir.

Abdülkerîm Ciylî, yüksek dedelerinin yoluna sımsıkı bağlı olan, olgun ve kâmil bir velî idi. Allahü teâlânın ve Allahın dostlarının âşığı idi. Bu aşk ve muhabbet ile çok güzel şiirler söylemiştir. En meşhûru "İnsân-ı kâmil fî ma'rifet-il-evâhir vel-evâil" olmak üzere, çok kıymetli eserler yazmış olup, ba'zılarının isimleri şöyledir: El-Kehfû ver-rakîm fî şerhi Bismillâhirrahmâ-nirrahîm, Menâzır-ül-ilâhiyye, Sefer-ül-garîb, Hakîkat-ül-yakın, Merâtib-ül-vücûd, Şerhu müşkilât-il-Fütûhât-il-mekkiyye, Kemâlât-ül-ilâhiyye fis-sıfât-il-Muhammediyye, Nâmûs-ül-a'zam vel-kâmûs-ül-akdem, Kâ'be kav-seyn ve mültekâ en-Nâmûseyn, El-İsfâr, Kenz-ül-mektûm, Hakîkat-fil-hakâik, Dürret-ül-ayniyye fiş-şevâhid-il-gaybiyye, Nevâdir-ül-ayniyye fil-bevâdir-ü-gaybiyye.

---

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 313

2) El-A'lâm cild-4, sh. 50

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 610

4) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 79, 412 cild-2, sh. 148, 388, 681

5) Keşf-üz-zünûn sh. 181, 740, 1525, 1568, 1650, 1922

DEHLEVÎ (Seyyid Muhammed bin Ca'fer)

Hindistan'da yetişen Çeştiyye evliyâsının büyüklerinden. Çerağ-ı Dehlevî Nasîruddîn Mahmûd'un en büyük talebelerinden, halîfelerindendir. İsmi, Muhammed bin Ca'fer'dir. Seyyid olup, Hazreti Hüseyn evlâdındandır. Aslen Mekkelidir. Mekkeli olduğu için Mekkî, Seyyid olduğu için Hüseynî, Çeştiyye yolunun büyüklerinden olduğu için Çeştî ve Dehlî'de yetişip orada vefât ettiği için de Dehlevî nisbetleri ile tanınmış ve daha çok Dehlevî diye meşhûr olmuştur.

Kaynak eserlerde doğum târihine rastlanamayan Seyyid Muhammed Dehlevî, 891 (m. 1486) senesinde Dehlî şehrinde vefât etti. Vefâtında yüz yaşını geçmiş idi. Türbesi orada tanınmaktadır.

Zâhirî ve bâtınî ilimlerde yüksek âlim olan Dehlevî hazretleri, tasavvuf yolunda da çok üstün derece ve makamların sahibi idi.

Kıymetli eserler te'lîf etmiş olup, ba'zılarının isimleri şöyledir. Bahr-ül-me'ânî (Bu eserinde; tevhîd hakîkatlerinden, tevhîd ehlinin bilgilerinden ve ma'rifet sırlarından bahsetmekte olup, bu kıymetli yazılarını okuyan adetâ kendinden geçmektedir. Bu kitabında, Dekâik-ül-me'ânî ve Hakâik-ül-me'ânî isimlerinde kitaplar yazacağını da bildirmekte ise de, bu kitapları yazıp yazmadığı tesbit edilememiştir). Bundan başka Penç nikât (Beş nükte), Rûhun Beyânı hakkında bir risale ve Bahr-ül-ensâb isimli risaleleri de vardır. Bahr-ul-ensâb'da, Ehl-i beytten daha sonra gelenlerin, ya'nî Seyyid veya Şerîf olanların, Peygamber efendimize kadar olan neseblerini bildirmekte, bu arada kendi baba ve dedelerinin isimlerini de zikretmektedir.

Bahr-ül-me’ânî isimli eserinde buyuruyor ki: “Uzun seneler, zâhirî ilimler üzerine çok çalışıp gayret ettim. Fakat asıl maksaddan gâfil idim. Ne zaman ki, tasavvuf büyüklerinin, hakîkî İslâm âlimlerinin sohbetlerine kavuştum, İşte ondan sonra ilerlemeye başladım. Son otuz senedir bu yolda ilerlemeye gayret ediyorum. Allahü teâlânın ihsânları ile çok şeylere kavuştum. Otuz senedir diğer insanlar gibi konuşmaya tövbe ettim. Söylediğim her kelimenin, âhırete yarar sözler olmasına dikkat ediyorum.”

Yine bu kitapta; ebdâl, evtâd, aktâb, efrâd diye bilinen evliyâullah ve diğer Allah adamlarının sayıları, isimleri, mertebeleri zikrleri, ömürleri, hâlleri ve kısımları gayet açık ve geniş olarak öyle güzel anlatılıyor ki, daha güzel anlatılması düşünülemez. Bunlar hakkında diyor ki: “Hepsi ile ayrı ayrı görüştüm. Herbirinden çok fâideler elde ettim. Hepsinin makamlarını, mertebelerini de müşâhede ettim.

Ey dostum! Bu yüksek zâtların adedi. belli değildir. Sayılan pekçoktur. Bunlar, insanların gözlerinden saklıdırlar. Ancak seçilmiş, üstün kimseler onları görebilir ve anlıyabilir.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 214

2) İzâh-ül-meknûn cild-1, sh. 166

3) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 142

DERVİŞ AHMED SEMERKANDÎ

Mâverâünnehr bölgesinde yetişen âlimlerden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed, nisbeti Semerkandî ve lakabı Derviş’dir. Semerkand’da Zeynüddîn Hâfî’nin derslerinde yetiştiği için Semerkandî diye nisbet edilmiştir.

Doğum ve vefât târihleri tesbit edilemeyen Derviş Ahmed, dokuzuncu asrın sonlarında vefât etti. Zâhirî ilimlerde Zeynüddîn-i Hâfî’nin derslerinde yetişip, kalb ilimlerinde ve tasavvuf yolunda da Hâce Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetlerine devam etmekle ilerledi. Zeynüddîn-i Hâfî, Derviş Ahmed’i çok sever, himâye eder, yetişmesi için husûsî ihtimâm ve i’tinâ gösterirdi. Ahmed Semerkandî, burada zâhirî ilimleri tahsîl ederken, diğer taraftan Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetlerini kaçırmamaya gayret ederdi. Bir zarûret sebebiyle sohbete gidemezse, hocasının sohbet ve hizmetlerinden mahrûm kaldığı için çok üzülürdü. Bu acı ve üzüntülerini, Fârisî bir mektûbunda yana yakıla, uzun uzun anlatır. Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri ile de görüşüp, onun da ma’nevî feyz ve bereketlerine kavuşan Derviş Ahmed, Hirat’ta bir câmide va’z ederdi.

Sözlerini yanlış anlayanlar, insanları onun va’zına gelmekten men etmeye çalıştılar. Böylece va’zına devam eden, sâdece yedi sekiz kişi kaldı. Bu hâle çok üzülen Derviş Ahmed, bu günlerde Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri ile karşılaştı. Ona hâlini, içinde bulunduğu zor durumu anlattı. Ubeydüllah-i Ahrâr (radıyallahü anh); “Gamçekme, var git, falan mescidde va’z vermeye başla. Öyle anlıyoruz ki, pek yakın bir zamanda va’z meclisiniz, eskisinden çok daha kalabalık olacaktır” buyurdu. Bu habere çok sevinen Derviş Ahmed, kendisine söylenen câmide va’z vermeye başladı. Birkaç gün sonra, va’za gelenler o câmiye sığmaz oldu. Daha büyük bir câmiye geçmek îcâb etti. O câmide de aynı hâl vâki olup, kalabalıktan içeriye girmek mümkün olmayınca, bu şekilde, daha büyük birkaç câmi dolaşıldı. Va’za koşanlar o kadar çok idi ki, herkes çok sıkışık vaziyette otururdu. Hâce Ubeydüllah-i Ahrâr’ın, ma’nevî feyz, himmet, tasarruf ve bereketleri ile, Derviş Ahmed’in va’zına koşanlar, büyük bir câmiye dahî sığmaz oldular.

Derviş Ahmed Semerkandî hazretleri, sohbetlerinde devamlı olarak; Cüneyd-i Bağdadî, Ebû Bekr-i Şiblî, Ebû Hafs-ı Haddâd, Ebû Osman Hayrî gibi büyük zâtlardan, tasavvuf büyüklerinden anlatırdı. Çok güzel söz söylerdi. Hitâbeti kuvvetli, sözleri hikmetli idi. İnce ma’nâlardan, tasavvufî hakîkatlardan anlatırdı. Derin mes’eleler üzerinde konuşurdu.

Birgün yine böyle ince ma’nâlardan anlatırken, bir kimse ayağa kalkıp; “Böyle hiç kimsenin anlıyamadığı sözleri anlatmanızda ne ma’nâ var?” dedi. Derviş Ahmed buna dedi ki: “Bir kimse, bu taifenin yüksek sözlerini anlıyamıyorsa, herkesin de anlıyamadığını nereden anlıyor ki? Tasavvufî hakîkatlerden hiç haberi olmayan birinin aşağılığı, başkalarının yüksekliğine mâni değildir.”

Tasavvuf ehlinin büyüklerini iyi anlıyan kimseler, Derviş Ahmed'in va'zlarına çok kıymet verirler, çok istifâde ederlerdi. Anlıyamadıkları sözler olursa, i'tirâz etmezler, "Derviş Ahmed boş söz konuşmaz. Çünkü o, kendi irâdesi ile konuşmuyor" derlerdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Reşehât ayn-ül-hayât (Arabî) sh. 81

2) Reşehât ayn-ül-hayât (Osmanlıca) sh. 150

DİMYÂTÎ (Muhammed bin Osman)

Fıkıh ve tefsîr âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Osman bin Sadaka bin Ali bin Muhammed bin Muhlisuddîn'dir. Dimyâtî diye meşhûr olmuştur. 852 (m. 1448) senesinde Atıyye kasabasında doğdu. Kaynaklarda ölüm târihi ve yeri bildirilmemektedir.

Şafiî mezhebinde olup, dedeleri daha önceden Kâhire'ye gelmiş idi. Küçük yaşta iken Dimyat'a geldi. Burada Kur'ân-ı kerîmi ve Minhâc kitabını ezberledi. Şihâbüddîn Cedîdî'nin derslerine uzun müddet devam etti. Fakîh Alemüddîn'in ve başka âlimlerin derslerinde de bulundu. Sonra Kâhire'ye gelip, Şeyh Midyen Zaviyesi yakınında bulunan İbn-i Bektemir Zâviyesi'ne yerleşti. Burada bulunan âlimlerin derselerine devam ederek, "Verdiyye" kitabını ve İbn-i Mâlik'in "Elfiye" kitabının yarısını ezberledi. İbn-i Kâsım'ın ve Fahreddîn Osman Maksî'nin derslerinde bulundu. Cem'ul-Cevâmi'" kitabını okudu. Fıkıh ilmi öğrendi. Bir miktar da; İbâdî Bedreddîn bin Kattân ve Cevcerî'den okudu. Bekrî'den Minhâc haşiyesini, Kemâleddîn bin Ebî Şerîften Şerh-i Akâid ve haşiyelerini okudu. Cem'ul-Cevâmi' şerhini ve Beydâvî tefsîrini dinledi. Kâfiyeci'den Nûr sûresinin tefsîrini okudu. Ebû Hâmid Televânî'den, birkaç defa Kâşifet-ül-Kerb adlı lügat kitabını ve diğer eserlerini okudu. İmâm-ı Kâmiliyye, Bedreddîn Hasen A'rac'ın yanında; usûl, fıkıh, ferâiz, hesâb ve başka dersler okudu.

Şemseddîn Sehâvî diyor ki: "Nûhbe" şerhini ve "Buhârî" kitaplarını okudu. Yazı yazma derslerime devam etti. Eserlerinden birçoğunu da bizzat kendi yazısı ile yazdı. Celâleddîn Kumsî, Şihâbüddîn Hicâzî ve Şihâbüddîn Şâvî'den hadîs-i şerîf öğrendi. Yûsuf el-Acemî, İbn-i Kattân, Maksî ve Ebû Hâmid ders okutma husûsunda ona icâzet verdiler. Ba'zı âlimler ise, fetvâ verme husûsunda icâzet verdiler. Çok akıllı, ağır başlı ve iffet sahibi bir âlim idi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-8, sh. 145

EBNÂSÎ (İbrâhim bin Mûsâ)

Mısır'da yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, İbrâhim bin Mûsâ bin Eyyûb el-Ebnâsî, el-Maksî el-Kâhirî'dir. Künyesi, Ebû İshâk ve Ebû Muhammed olup, lakabı Burhâneddîn'dir. Daha çok Ebnâsî diye tanınmıştır. İbn-i Hacer-i Askalânî'nin hocalarındandır.

725 (m. 1325) senesinde Mısır'da sahil şeridinde bulunan Ebnâs isimli küçük bir köyde doğdu. 802 (m. 1400) senesi Muharrem ayında, hacdan dönerken yolda vefât etti. Uyûn-il-Kasb denilen yerde defn olundu.

Genç yaşında Kâhire'ye gelen Ebnâsî, burada ilim tahsiline başladı, önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Başka ba'zı mühim eserleri de ezberleyince, ilim öğrenmeye çok hevesli olduğu ve bu husûsta çok gayretli olduğu anlaşıldı. Mısır'daki Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden olan Veliyyüddîn el-Menfelûtî ve Esnevî'den fıkıh okudu. Bunlardan başka; Vâdiyâşî, Meydûmî, Muhammed bin İsmâil Eyyûbî, Ebû Nu'aym Si'ridî, Ahmed bin Kâsım Harran ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. İlim öğrendiği âlimlerin çoğundan icâzet aldı. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve Arabî ilimlerde derin âlim oldu.

İlim tahsilini tamamladıktan sonra ders vermeye başlayan Ebnâsî (radıyallahü anh), Sultan Hasen Medresesi, Âsâr-in-Nebeviyye Medresesi ve daha başka medreselerde ders verdi. Câmi'ıl-Maksî'de hatîblik yaptı. Aynı zamanda ders de okuttu. Bir müddet Sa'îd-üs-Sü'adâ Medresesi'nin meşihat makamında bulundu. Oranın idâreciliğini yaptı. Sonra buradan

ayrılıp, Kâhire dışında bulunan bir hânegâha yerleşti. Orada talebe okutmakla meşgûl oldu.

Talebelerine çok iyilik ve ikramlarda bulunurdu. Onları bir araya toplar, fıkıh okuturdu. Yemeği beraberce yerlerdi.

Talebelerinin çoğu, ilimde çok ilerleyip, meşhûr âlimlerden oldular. İbn-i Hacer-i Askalânî, Veliyyüddîn-i Irâkî, Cemâleddîn bin Zâhire ve İbn-ül-Cezerî bunlardandır. Kendisinden ilim öğrenen zâtlar sayılamıyacak kadar çok idi. Şemsüddîn el-Beşbisî, Zeynüddîn eş-Şenvânî, Burhâneddîn el-Kelimşâvî, Ebnâsî hazretlerinin en son talebelerindendir.

İbrâhim bin Mûsâ el-Ebnâsî hazretleri, güzel ahlâk sahibi idi. Herkesle iyi geçinirdi. Gösterişten, giyim-kuşama düşkün olmaktan uzak, gayet sâde bir hayat yaşayan, çok mütevâzî bir zât idi. Çok ibâdet ederdi. Külfetli iş yapmaktan uzak idi. Masraf ve süslenmede mübalağa yaparak öğünenler gibi hareket etmek onda yoktu. Yaşayışı gayet rahat ve huzûr içinde idi. Fakirleri sever ve onlarla beraber bulunmaktan hoşlanırdı. Menkıbe ve kerâmetleri çoktur. Birçok güzel hasletlerin kendisinde bulunduğu nâdir şahsiyetlerden biri idi.

Bir ara Mısır diyarının kadılığına ta'yin olunan Ebnâsî (radıyallahü anh), mes'ûliyetinin ağırlığından korkarak kabûl etmek istemedi ve bir yere gizlendi. Gizlendiği sırada Kur'ân-ı kerîmi açtı. Açınca, ilk olarak; "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni yapmaya çağırdıkları işten daha hayırlıdır." (Yûsuf-33) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Bundan, kadılığı istememesinin isâbetli olduğunu anladı. Kur'ân-ı kerîmi kapayıp, doğruca Münyet-ül-Mi'râc diye bilinen yere gitti. Orada günlerce saklandı. Kimseye görünmedi. Onu bulamayınca, kadılığa İbn-i Ebi'l-Bekâ isminde bir zâtı ta'yin ettiler. Ebnâsî, bundan sonra ortaya çıktı ve beldesine döndü.

Mutlak vera' sahibi, müslümanların müftîsi olan Ebnâsî, zamanında Mısır diyârında bulunan âlimlerin üstadı olarak tanınırdı. Câmi'ul-Ezher'de müderris idi. Fazilet sahibi üstün bir zât olarak bilinir, büyük-küçük herkes, onu çok severdi. Âlimler ve diğer insanlar arasında çok meşhûr oldu. İnsanların onun hakkındaki i'tikâdı çok güzel idi.

Birçok defa hacca gidip geldi. Bir sene, hacdan sonra memleketine dönmeyip, Mekke-i mükerremede mücavir olarak kaldı. Orada hadîs-i şerîf, kırâat ve başka ilimler okuttu. Sonra memleketine dönerken, 802 (m. 1400) senesi Muharrem ayının sekizine rastlayan Pazartesi günü, yolda, Kefâfe denilen konaklama yerinde vefât etti. Yıkanıp, kefenlendikten ve cenâze namazı kılındıktan sonra, Uyûn-il-kasb denilen yere kadar taşındı ve orada defn olundu. Kabri orada bilinmekte ve tanınmaktadır. Hacılar, oradan geçerken kabrini ziyâret edip, rûhâniyetinden istifâde etmektedirler. Aynı yerde, hac emîri Bahâdır Cemâleddîn en-Nâsırî'nin kabri de bulunmakta olup, ikisi aynı türbededir.

Ebnâsî hazretlerinin talebelerinden, sâlih ve fâdıl bir zât olan Şihâbüddîn Ahmed bin Muhammed el-Eslemî, hocasının, Bülkînî diye tanınan zâta şu menkıbeyi anlattığını haber veriyor Ebnâsî, Allahü teâlânın izniyle, kabirde bulunan mevtâların sözlerini işitirdi. Birgün bir kabristana gitmişti. Orada yeni bir mezar gördü. Bu yeni mezarın sahibinin kim olduğunu sormak üzere, mezarın yanına varıp selâm verdi. Selâm verdiği şahıs, ya'nî kabirdeki kimse, iniltili bir şekilde; "Ey Efendim! Bu râfizînin kabri yanında niçin duruyorsunuz?" dedi. Ebnâsî hazretleri böylece, kabir sahibinin dünyâda iken, Eshâb-ı Kirâma düşman olanların yolunda olduğunu bu bozuk i'tikâdının, cezasını çekmekte olduğunu anladı.

Bu hâdiseyi nakleden Şihâbüddîn el-Eslemî diyor ki: "Ebnâsî (radıyallahü anh), bunu Bülkînî'ye anlatınca, bunun te'sîri ile Bülkînî'nin yüzü kıpkırmızı oldu. Gözyaşları akmaya başladı. Bir taraftan da; "Ben inandım. Bu hâdise doğrudur. Bu hâdise, senin ne kadar yüksek bir zât olduğuna çok açık bir delîldir" diyordu."

Bir defasında, bir mes'ele hakkında Ebnâsî hazretlerinden bir fetvâ istenmişti. O da cevâbını orada bulunan birine yazdırıp, suâli soran kimseye verdi. Daha sonra, fetvânın yazılışında bir yanlışlık olduğu, bu sebeble fetvânın yanlış anlaşılacağı ortaya çıktı. Hemen fetvâyı götüren kimsenin arkasından onu tanıyan birisini gönderip, fetvâyı geri getirmesini emretti. Giden kimse ne kadar aradıysa da, fetvâyı götüreni bulmak mümkün olmadı. Ebnâsî hazretleri de bu hâle çok üzüldü.

Aradan çok az bir zaman geçmişti ki, fetvâyı götüren kimse gelerek, fetvânın yazılı olduğu kâğıdı denize düşürdüğünü, tekrar yazılmasını istirhâm etti. Ebnâsî bu hâle çok sevinip, Allahü teâlâya hamdetti. Sonra, fetvâyı bizzat kendisi yazarak o kimseye verdi. Bu hâdiseye şâhid olanlar, fetvâyı taşıyan

kimsenin fetvâyı denize düşürmesinin, Ebnâsî hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladılar.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 117

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 172

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 13

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 437

5) El-A'lâm cild-1, sh. 75

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 19

EBÛ BEKR EL-CERÂ'Î

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve büyük müfessirlerden. İsmi belli olmayıp, Ebû Bekr künyesi ile meşhûrdur. Babası Zeyd ile, kardeşi Ömer-ül-Mâdî de, aynı künyeler ile tanınırdı. Lakabı Takıyyüddîn idi. Nesebi, Ebû Bekr bin Zeyd bin Ebî Bekr bin Zeyd bin Ömer bin Mahmûd el-Hasenî el-Cerâ'î ed-Dımeşkî es-Sâlihî'dir. "Cerâ'î" nisbeti ile meşhûr oldu. Cerâ', Nablus'un köylerinden olup, takriben 825 (m. 1422) senelerinde orada dünyâya geldi. 842 (m. 1438) senesinde Şam'a geldi. Kâdılık vazîfesinde bulundu. Kıymetli eserleri vardır. 883 (m. 1478) senesinde Şam'da vefât etti.

Ebû Bekr Cerâ'î, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini Yahyâ el-Abdûsî'den okudu. Ayrıca ondan "Umde", tefsîre dâir "Uzeyri", fıkıhta "Hırakî" ve "Nizâm-ül-mezheb", "Milha" İbn-i Mâlik'in "Elfiye"sinin ba'zı bölümlerini, "Cem'ul-Cevâmî"nin üçtebirine yakınını, "Elfiye-i Şa'bân-i Âsârî"nin tamâmını ve daha başka eserleri okudu. 842 (m. 1438) senesinde Dımeşk'a (Şam'a) gelip, Takıyyüddîn bin Kandes'ten fıkıh ilmini tahsil etti. Ondan hiç ayrılmadı ve icâzet aldı. Fıkıh, usûl, ferâiz, Arabîyât, me'ânî ve beyân ilimlerinde ondan çok istifâde etti. Hanbelî âlimlerinden Şeyh Abdürrahmân bin Süleymân ile de devamlı bulundu. Şemseddîn es-Sîlî'den ve başka âlimlerden ferâiz bilgilerini okudu. Devamlı ilimle meşgûl oldu ve çok yükseldi. Nihâyet Şam'daki Hanbelî mezhebi âlimlerinin fâzıllarından, üstünlerinden oldu. Ders ve fetvâ vermekte ve herkese faydalı olmakta çok ilerledi. Kâdı yardımcılığı yaptı. Kıymetli kitaplar yazdı. Bunlardan birisi, "Gâyet-ül-matlab fî ma'rifet-il-mezheb" kitabıdır. Bu eserini, İbn-i Müflih'in fürû'âta (fıkhî mes'elelere) dâir yazdığı eserini ve Hırakî'nin eserini kısaltarak, bir cild hâlinde hazırladı. Ayrıca bir eseri de, "Hılyet-üt-tarrâz fî hıll-il-elgâz"dır. Bunda da, Şafiî âlimlerinden Cemâleddîn-i Esnevî'nin kitabından çok faydalandı. Biri de, "Et-Terşîh fî beyânı mesâil-it-tercîh" kitabıdır.

Ebû Bekr Cerâ'î, Ba'lebek'te Sahîh-i Buhârî'yi dinledi. Şam'a gelince, hocası Takıyyüddîn'e tâbi olarak, hadîs dinlemek husûslarında Şemseddîn-i Sehâvî'ye de arkadaş oldu. Kendi kendine çok kitap mütâlâa etti. 861 (m. 1456) senesinden sonra Kâhire'ye geldi. Orada kaldığı az süre içinde, ba'zı âlimlerin yanına gidip onlardan istifâde etti. Seyyid Nesâbe, Şeyhülislâm Bülkînî, Celâleddîn-i Mahallî gibi âlimlerden çeşitli "Müsned"leri okudu. Hepsinden icâzet aldı. Takıyyüddîn el-Hısnî'den ve Kâdı İzzeddîn'den az miktarda mantık ve başka ilimleri okudu. Kâdı İzzeddîn ona, kendisinin nâibliğini (yardımcılığını) yapmasını teklif etti. Aralarındaki sevginin kopmasından korktuğu için kabûl etmedi. İbn-i Hümâm'ın, derslerinde hazır bulundu. Ondan, Mısırlı birçok âlim, ilim tahsil etti. Kâhire'de çok fetvâ verdi. Çok hac yaptı. 875 (m. 1470) yılında yaptığı hacdan sonra bir müddet Mekke'de kaldı. Burada da çok ilim tahsil etti. Orada, Müsned-i Ahmed İbni Hanbel'in tamâmını, Necmeddîn bin Fehd'in huzûrunda okudu. Müsned'in isnâdlarını nazım hâline getirmiştir. Bu "Kaside"sine şu beyit ile başlamaktadır:

"Bizi hidâyete ulaştıran Allahımıza hamd olsun!
O, bize nice ni'metler ihsân etti."

Şemseddîn Sehâvî diyor ki: "O, büyük bir âlim, sözleri fasih, dînine çok bağlı, kimseye sıkıntı vermeyen, insanların ihtiyâçlarını gidermeye çalışan, ilim ve amel ile nefsini terbiye etmeye uğraşan bir zât idi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 62

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-11, sh. 32, 33

3) Şezerât-üz-Zeheb cild-7, sh. 337, 338

EBÛ BEKR ES-SAKKÂF

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Abdürrahmân es-Sakkâf'tır. Kerâmet sahibi bir zât idi. 831 (m. 1427) senesinde vefât etti. Çok kerâmetleri görüldü. Ebû Bekr es-Sakkâf talebelerine, çölde acıktıklarında, henüz fırından yeni çıkmış sıcak ekmek ikram ederdi.

İki kişi, Terim şehrine, ileri gelenlerden birkaçını ziyâret maksadıyla gitti. Bir Cum'a günü idi. Önce Ebû Bekr es-Sakkâf'ı aradılar. Onu câmide ibâdetle meşgûl iken buldular. Fakat o, güneş sararıp batıncaya kadar câmiden çıkmadı. O iki kişi, onu beklediler. Bu esnada çok acıktılar. O zaman es-Sakkâf onların yanına geldi ve bir örtü uzatıp: "Bunun içindekini alınız" buyurdu. Onlar da örtüyü alıp açtılar, içinde fırından henüz çıkmış sıcacık bir ekmek buldular ve doyuncaya kadar yediler. Geriye az bir şey kaldı. Onu da Ebû Bekr es-Sakkâf yedi.

Ba'zı kimseler, ziyâret maksadıyla Terîm'e geldiler. Canları kavrulmuş buğday ve et istedi. Ebû Bekr es-Sekkâf'ın huzûruna çıktılar. Onun, canlarının istediği yiyecekleri getirip ikram ettiğini gördüler. Ba'zısı yağmur suyundan istedi. Ebû Bekr es-Sakkâf hizmetçisine dönüp; "Kabı al, en güzel su kanalından doldur getir" dedi. Hizmetçi gitti, dediği sudan doldurup getirdi. Ziyâretçiler suyu içtiler ve suyun son derece tatlı ve lezzetli olmasına çok şaşırdılar.

Ebû Bekr es-Sakkâf, birisinin bir kadınla evlenmek istediğini duyunca; "Bu adam, o kadınla değil de, o kadının annesi ile evlenecek. Annesi evlidir. Kocası onu boşayacak, o zaman bu kişi bu kadını nikahlıyacak" buyurdu. Dediği gibi oldu.

Birgün hava kararıp, her taraftan şimşekler çaktı. Çok şiddetli yağmur yağmaya başladı. Herkes bütün vadilerin su ile dolup aktığını zannetti. Ebû Bekr es-Sakkâf; "Falan vadide hiç su akmıyor" buyurdu. Gidip baktılar, dediği gibi olduğunu gördüler.

Birisi, Ebû Bekr es-Sakkâf hakkında ileri geri konuştu. Es-Sakkâf; "Bu kişinin iki ay sonra gözleri görmez olur. Vefâtından sonra da evi zorla alınır" buyurdu. Orada bulunanlar târihi yazdılar. Dediği gibi, iki ay sonra o kişinin gözleri kör oldu ve evi, vefâtından sonra zorla alındı.

Vâlinin biri, dergâhın hizmetçilerine âit bir malı zorla alıp götürdü. Onlar da Ebû Bekr es-Sakkâf'ı vesile ettiler ve yardım istediler. Sabah olunca, vâli gasbettiği şeyleri gönderdi ve haklarını helâl etmelerini istedi. Böyle yapmasının sebebini sorduklarında; "Bana şöyle bir zât geldi. Yaptığım işin doğru olmadığını ve aldığımı geri vermedikçe dönmiyeceğini söyledi. Beni korkuttu. Ben de derhâl aldığım malları iade ettim. Sahiplerinden rızâ ve helâllik taleb ettim" dedi.

Bir talebesi, yanında hanımı olduğu hâlde bir vadide yolunu kaybetti ve şiddetli bir şekilde susadılar. O talebe, hocası Ebû Bekr es-Sakkâf'ı vesile etti ve yardım istedi. O esnada uyudu. Rü'yâsında, atına binmiş bir hâlde hocasını gördü ve hocası ona; "Seni unutacağımızı mı zannedersin? Hoca talebesini unutmaz" dedi. O esnada uyandı. Karşısında, elinde su kırbası olan birisi duruyordu. Getirdiği suyu içip, kaplarını doldurdular. Sonra da o kişi, gidecekleri yolu ta'rîf etti.

Ahmed bin Ali Habbânî, bayram masrafını te'min etmek için Terîm'e geldi. Yolda Ebû Bekr es-Sakkâf ile karşılaştı. Ebû Bekr es-Sakkâf, ona ihtiyâcını sorunca; "Çoluk-çocuğuma sarfetmek için üç dirheme ihtiyâcım var" dedi. Es-Sakkâf da; "Çok geçmeden aradığını bulacaksın" buyurdu. Nihâyet Erciş denilen yerde, Ali bin Mûsâ adında biri ihtiyâcı olan üç dirhemi verdi. Ahmed bin Ali, oradaki dostlarından da istedi ise de, üç dirhemden fazlasını bulamadı."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 262

EBÛ BEKR İBNİ HILLİKÂN

Şafiî Mezhebi âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Ali bin Abdullah bin Ahmed bin Muhammed bin İbrâhim bin Ebû Bekr'dir. El-Meşhedî el-Kâhirî nisbetiyle de bilinir. 770 (m. 1369) senesinde Kâhire'nin Meşhed-i Hüseyn mevkiinde doğdu. 855 (m. 1451) senesinde Kâhire'de vefât etti. Orada Sûfiyye

kabristanına defn edildi. Soyu, Ca'fer bin Yahyâ bin Hâlid bin Bermek'e kadar ulaşır.

Kâhire'de Meşhed-i Hüseyn denilen yerde büyüdü. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. İmâm Fahruddîn el-Belbesî'den, Kur'ân-ı kerîmi kırâat-ı seb'a üzere okudu. İmâm Fahruddîn el-Belbesî ona, kırâat-ı seb'ayı okutmak üzere izin verdi. Fıkıh ilmini Ebü'l-Feth el-Belkînî ve diğer âlimlerden tahsîl etti. Arabcayı Şemsüddîn Acemî'den öğrendi. Şemsüddîn Şatnufî ile uzun süre beraber kalıp, onunla ilmî mütâlâalarda bulundu. Vesimî'nin yanında bulunarak, ondan güzel yazı yazma üzerine ders aldı ve yazısını güzelleştirdi. Zamanında yaşayan Tenûhî, Ebnâsî, Zeftâvî, Halâvî, Süveydâvî, Gamârî, Merâgî, İbn-üş-Şeyha gibi âlimlerden çeşitli ilimleri tahsil etti.

Ebû Bekr ibni Hıllikân, ilk önce sarayda hizmetçilere ders verme husûsunda gayret sarf etti. Onun tedris halkasından çok kişiler yetişti. İbn-i Haldûn'un kâtipliğini yaparak ve birçok eserleri eliyle yazarak geçimini te'min etti. Bir süre Ezher yakınında göçebelerle beraber kaldı. Celâlüddîn Belkînî'ye nikâh akidlerinde vekîllik yaptı. İki defa hacca gitti. Birincisinde annesiyle birlikte gitmişti. Annesi orada vefât etti. Ebû Bekr İbni Hıllikân, ba'zı çok zarurî hâllerde, oğlu ile birlikte Şam'a ticâret için gitti.

Ondan, ileri gelen birçok kimseler hadîs dersi dinledi. Buhârî ve Şifâ'yı ondan okudular. Ebû Bekr İbni Hıllikân, hayır sahibi, sakin, mütevâzî, yapılan iyiliklere fazlasıyla karşılık veren bir zât idi. Onun "Musannef fî Sınâat-iş-Şühûd", "Menseh" ve "Kasîdet-ün-fil-Kâ'be" adlı eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 67

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-11, sh. 52

EBÛ BEKR SÜYÛTÎ

Şâfiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ebû Bekr bin Muhammed bin Sâbıküddîn Ebû Bekr el-Hudayrî es-Süyûtî'dir. Celâleddîn Abdürrahmân-ı Süyûtî'nin babasıdır. Asıl ismi belli olmayıp, "Ebû Bekr" künyesi ile tanınırdı. Lakabı "Kemâleddîn", künyesi ise "Ebü'l-Menâkıb" idi. "Süyûtî" nisbeti ile meşhûr oldu. Takriben 804 (m. 1401) senesi Zilka'de ayında Süyût beldesinde dünyâya geldi ve orada yetişti. Fıkıh, usûl, kelâm, nahiv, sarf, me'ânî, beyân, ferâiz, hesâb, mantık ve vesaik (vesîkalar) ilimlerinde derin bilgiye sahipti. Kâhire'ye gitmeden önce, memleketinde kadılık yaptı. Bundan bir müddet sonra Kâhire'ye gitti. Allâme Kayâtî'den hiç ayrılmayıp, ondan çok ilim tahsîl etti. Fıkıh, usûl, kelâm, nahiv, i'râb, me'ânî ve mantık ilimlerini ondan öğrendi. Allâme Kayâtî, 829 (m. 1425) senesinde ders vermesi husûsunda ona icâzet verdi. Şeyh Bâkır ve Hâfız İbn-i Hacer'den hadîs ilmini aldı. İbn-i Hacer ile "Sahîh-i Müslim"i okudu. O, bunu 827 (m. 1423) senesinde Şeyh Burhâneddîn bin Hıdr'ın hattı ile zabt etmişti. Kur'ân-ı kerîmi, Şeyh Muhammed Cîlânî'den okudu. Yine Şeyh İzzeddîn el-Kudsî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Çok ilim toplayıp, her birinde mütehassıs oldu, her ilimde yükseldi. Çok güzel yazı yazardı. Terki (devlet adamlarının emir ve hükmünü bildiren yazı) san'atında nihâyete ulaşmıştı. Onun inşâ'daki (yazısının güzelliğinde) yüksekliğini gören her kimse, bunu ikrâr ederdi. Asrının bütün âlimleri, bundaki üstünlüğü, kabûl etmişlerdi. Uzun seneler ders okutup fetvâ verdi. Kâhire'de kadılık yapan birçok kimselerin yardımcılığında bulundu. Her yönüyle övülen bir yaşayışı vardı, iffet ve nezâket sahibiydi. Şeyhûniyye Câmii'nde fıkıh derslerini okutmak üzere ta'yin edildi.

Tûlûniyye Câmii'nde hatîblik yapardı. Kendi yazdıklarından hutbe okurdu. Kâdı'l-kudât Şerefüddîn Menâvî, onun yazdığı hutbeleri kendisinden isteyip, kaledeki hâdiseli zamanlarda bunlarla hutbe îrâd ederdi. Halife Müstekfâ-billah'a İmâm oldu. Onun yanında çok i'tibâr görür ve kendisine ta'zim, hürmet ve saygı gösterilirdi. Ondan başka hiçbir kimse bu iltifâta kavuşmamıştı. 855 (m. 1541) senesi Safer ayının ikinci gecesi, akşam ezanı vaktinde vefât etti. Cenâze namazını, Kâdı'l-kudât Şerefüddîn Menâvî kıldırdı. Kabri, Karâfe kabristanında Şemsüddîn İsfehânî'nin yanındadır. Vefâtı üzerine birçok mersiyeler yazıldı.

Oğlu Celâleddîn-i Süyûtî diyor ki: "Kâdılardan birisinden işitmiştim. Onun anlattığına göre, birgün babam, şehrin eşrafından birisini ziyârete gitmiş. Akşama kadar onun yanında kalmış. O kadar çok susamış ki, susuzluğundan nerede ise bayılacak hâle gelmiş. Bunun üzerine demiş ki: "Bugün dolaştık durduk, içecek bir soğuk su dahî ikram eden

olmadı. Keşki, bu vaktimi ibâdet ile geçirmiş olsaydım. Bizim için daha çok iyilikler hâsıl olurdu.”

Mekke kadılığına ta’yin edildiği rivâyet edilmekle beraber, bu husûstaki haberler ittifâk hâlinde değildir. Herkesin yanında büyük bir yeri vardı. Dindar bir zât olup, kadı iken hüküm verme husûslarında çok araştırma yapardı. İzzet ve şeref sahibi olup, tek başına bulunmaktan çok hoşlanırdı. Kendisine yapılan eziyetlere çok sabırlı idi. Kur’ân-ı kerîm kırâatına (okumasına) çok düşkündü. Her Cum’a bir hatim tamamlardı.

Eserlerinden başlıcaları şunlardır: 1-Şerh-i elfiye Haşiyesi: İbn-ül-Mûsânnifîn “Elfiye Şerhi”ne yaptığı haşiyedir, 2-Şerh-i Adûd Haşiyesi: Buna “Şerh-ül-Akâid-il-Adûdiyye” de denir. Bundan çok az şey yazmıştır. 3-Edeb-ül-kazâ Haşiyesi, 4-Risâletün alâ i’râbi kavl-ü-minhâc, 5- Ecvibetü i’tirâzât-ı İbn-il-Mukrî alel-Hâvî: İbn-i Mukrî’nin “Hâvî’ye olan i’tirâzlarının cevaplarıdır.

Ayrıca onun, “Kitâbün fis-sarf’ ve “Kitâbün fit-tevkî” adında iki eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-3, sh. 72

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 441, 442

3) Keşf-üz-zünûn sh. 95-96

4) Ed-Dav-ül-lâmi cild-11, sh. 72, 73

EBÜ’L-ABBÂS KUDSÎ (Ahmed bin Abdullah)

Kudüs’de yetişen Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Abdullah bin Muhammed bin Dâvûd bin Amr bin Ali bin Abdüddâim el-Kenânî’dir. Aslen Kenan diyârından olup, Kenânî, Makdisî ve Mecdelî nisbetleriyle tanınırdı. Nesebi, İmâm-ı Mâlik hazretlerine kadar ulaşmaktadır. Ebü’l-Abbâs Kudsî diye meşhûr oldu. Lakabı Şihâbüddîn’dir. 809 (m. 1406) senesinde Mecdel’de dünyâya gelip, orada yetişti. 870 (m. 1465) senesi Cemâzil-âhır ayının onaltıncı günü Mısır’da vefât etti. Karâfet-i Sugrâ kabristanına defnedildi.

Memleketinde, Abdullah bin Huld’un yanında Kur’ân-ı kerîmi ezberledi, Kur’ân-ı kerîmin tecvidini, “İbn-i Ebî Beyd” diye meşhûr olan Şemseddîn Muhammed bin Mûsâ’dan ve Mecdel kadısı Cemâleddîn Mahmûd bin Harûn’dan okuyup öğrendi. “Minhâc” kitabını ezberledi. Ayrıca; hadîs, sarf, nahiv, mantık ve hesâb (matematik) ilimlerine dâir çok kitabı okuyup ezberledi. Ezberlediği bu eserleri birçok âlime arzedip dinletti. İlim tahsili için, ilk önce memleketinden Gazze’ye, sonra Rumeli’ye, sonra Beyt-i Makdis’e (Kudüs’e), sonra Kâhire’ye ve daha sonra da Mekke’ye geldi. 844 (m. 1440) senesinde Mekke’de kaldı. Bu şehirlerin herbirinde; fıkıh, usûl, kelâm, Arab edebiyatı, ferâiz, hesâb, arûz ilimleriyle meşgûl oldu. Şihâbüddîn Ahmed bin Âmir (Kettânî lakabı ile meşhûr), İbn-i Ebî Beyd, Burhâneddîn İbrâhim bin Ramadan el-Basîr gibi birçok âlim ona icâzet verdiler. Dımeşk’da Alâüddîn-i Buhârî ile karşılaştı. Onun derslerini dinledi. Dâima, onun ders halkasının en arkasında otururdu.

Ebü’l-Kâsım Nüveyri’den de çok çeşitli ilimleri öğrendi. Bundan ve Alâüddîn-i Kâbûnî ile Hanefî âlimi Nâsıruddîn-i lyâsî’den de Arabîyât bilgilerini okudu. Fıkıh, usûl-i fıkıh, nahiv, lügat ve hadîs ilimlerinde, Rislân’dan çok istifâde etti. Ayrıca o zât, ona çok va’z ve nasihat ederek Allahü teâlânın emirlerini bildirirdi. İzzeddîn-i Kudsî, İbn-i Kâdı Şühbe Harîrî, Şihâbüddîn bin Âyid, Şemseddîn el-Mahmerâ, Bulkînî, Şerefüddîn-i Sübkî, Cemâleddîn-i Emşâtî gibi âlimlerden çeşitli ilimleri aldı. Emşâtî’den; arûz bilgilerini öğrendi. Kayâtî ve Vanâî’den de; fıkıh, Arab edebiyatı, usûl-i fıkıh, kelâm ve daha başka ilimleri tahsil etti. “Kırâat-ı erba’a-i aşere” hakkında yazılmış ba’zı kitapları, Şemseddîn-i Kabâkâbî’den dinleyip öğrendi. Abbâdî, Ebü’l-Esbât Remli, Şemseddîn-i Mekkînî ve Ammâd bin Şeref gibi âlimlerden de çeşitli ilimleri okuyup öğrendi.

Tâceddîn bin Garâbîlî’den hadîs ilmini öğrendi. Şeyh İbn-i Hacer ile uzun zaman kalıp, hadîs ilmine dâir çok mes’eleyi okudu. Onun imlâ (yazdırma) derslerinde de bulundu. Mekke’de Zeyneddîn bin lyâs’dan da hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca ondan, Ebî Amr’ın kırâatini da okumuştu. Ebü’l-Feth Merâgî, Muhib bin Nasrullah Bağdadî, Bisâtî, Zeyneddîn-i Zerkeşî, Kubâbî, Tedmirî, İzzedîn-i Kudsî, Sa’d bin Dîrî, Âişe-i Hanbelî gibi âlimlerden de çok hadîs-i şerîf dinledi.

Velhâsılı o Mısır’da, Şam’da, Mekke’de ve daha başka şehirlerde bulunan asrının âlimlerinin çoğundan ilim aldı. Buralara nice kerreler gidip geldi.

İzzeddîn bin Furât ve daha birçok âlim, ona icâzet verdiler.

Mekke'de, kırâat âlimlerinden Şeyh Muhammed Geylânî ile karşılaştı. Ondan da çok ilim tahsil etti. Bu ilimde çok yükseldi. Kâyâtî, Vanâî, İbn-i Kâdı Şühbe, Bulkînî, Abbâdî ve daha birçok âlim, ders ve fetvâ vermek husûsunda ona izin verdiler. Onun; tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl, edebiyat ilimlerine dâir ezberlediği birçok kitaplar ve bölümler vardır. Hadîs-i şerîfleri bilmekte, sahih ve zayıf olduklarını ayırmakta pek mahirdi. Okuduklarını hemen ezberlerdi. Bunun için birçok meclislerde va'z ve nasihat verirdi. Her ilimde zamanının bir tanesiydi.

İzzeddîn-i Kudsî diyor ki "Onun va'z ve nasihat vermedeki derecesi o kadar yükseldi ki, Zeyneddîn-i Kureşi'den sonra benim va'z kürsüme, onun gibisi çıkıp va'z etmemişti."

İbn-i Ebî Azibe diyor ki: "Onun ezberledikleri, Zeyneddîn-i Kureşî'den daha çoktu."

Şeyh İbn-i Hacer diyor ki: "O, Kudüs'de ilimle çok meşgûl oldu. Çok zekî olup, okuduklarını ve işittiklerini hemen ezberlerdi. Sözleri herkes tarafından beğenilip kabûl edildi. Va'z ve nasihat vermekte pek mahirdi. Yanına çok kimseler toplanırdı. O, Hanefî âlimlerinden Ebü'l-Bekâ' bin Ziyâ'dan çok nakillerde bulunurdu, İnsanların ondan istifâdesi çok oldu. Birçok talebesi oldu. Fetvâlarını, yazıp verirdi. Mescidde va'z ettiği için, halk ve ba'zı âlimler, yanında toplanırdı."

Herkes tarafından sevilir ve medhedilirdi. Şam halkının çoğu onu tanır, hürmet ve saygı gösterirlerdi. Kendisine ba'zı memleketlerin kadılığı teklif edilmesine rağmen kabûl etmedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 300

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 363, 366

EBÜ'L-BEKÂ EL-BEKRÎ

Fıkıh ve usûl âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Abdürrahmân'dır. Künyesi Ebü'l-Bekâ, lakabı Celâleddîn'dir. Celâl Bekrî ismiyle tanınmıştır. 807 (m. 1404) senesinde Dehnût'da doğdu. 891 (m. 1486)'de vefât etti. Doğduğu yerde ilim tahsiline başladı. Önce Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sonra fıkıh ilmi öğrenmeye başladı. Vâsıtî'nin fıkıh ilmine dâir "Tahrîr" adlı eserini ezberledi. Ayrıca diğer ba'zı fıkıh kitaplarını da okuyup, nahiv ilmini öğrendi. Fıkıh ilmini, dedesi Ahmed bin Muhammed'den öğrendi. Dedesinin vefâtından sonra Mısır'a gidip yerleşti. Mısır'a gittiğinde henüz yeni bülûğ çağına girmişdi. Orada Takî bin Abdülbârî ed-Darir'den, sonra Sıbt İbni Lebân'dan fıkıh okudu. Yine bu zâttan, usûl ve hadîs ilmini öğrendi. Sahih-i Buhârî ve Sahîh-i Müslim'i defalarca okudu. Ayrıca Zeki Meydûmî, Zeyn el-Kumnî, Şemseddîn Bermâvî'den fıkıh okudu. Veliyyüddîn Irâkî'nin verdiği fıkıh derslerine katıldı. Kâyâtî'den de usûl ilmine dâir ders aldı. Bu zâttan "Cem'ul-Cevâmi"yi okudu. Fıkıh ilminde, fıkıh bilgilerini ezberlemek ve öğrenmekte, fıkıh usûlünde ve Arabcada çok ilerleyip, meşhûr oldu. İki defa hacca gitti. Mücavir olarak Mekke'de kaldı.

Kudüs'e de gidip, mescid-i Aksâ'yı ziyâret etti. Bir ara kadı nâibliği, sonra İskenderiyye'de kadılık yaptı. Daha sonra bu vazîfeden alındı. Bunun üzerine Kâhire'ye döndü. Ders ve fetvâ vermekle meşgûl oldu. Daha sonra Ebü'l-Feth bin Kâyâti'nin vefâtı üzerine Baybarsiyye Medresesi meşihatlığı (baş müderrisliği) yaptı. Asrında, bilhassa Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini ezberlemesiyle meşhûr olmuştur. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerindeki ilmiyle emsallerini geçmiştir. Bu vasfından dolayı hürmet görmüş ve hâli takdîr edilip sevilmiş bir zât idi. Eserleri şunlardır: "Şerh-ül-Minhâc", "Şerh-i Ravd", "Şerh-i Tenkîh-ül-Lübâb", "Behcet-ür-râgıbîn", "Şerh-i Tedrîb", "Şerh-i Muhtasar-ı Tebrîzî". Sahîh-i Buhârî'yi de şerh etmeye başlayıp, bir miktar şerhetmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 134

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-7, sh. 284

3) Keşf-üz-zünûn sh. 1626

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 214

5) El-A'lâm cild-6, sh. 194

EBÜ'L-BEREKÂT EL-ASKALÂNÎ (Ahmed bin İbrâhim)

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi ve tarihçi. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Nasrullah bin Ahmed bin Muhammed bin Ebü'l-Feth bin Hâşim bin İsmâil el-Kenânî el-Askalânî el-Mısrî'dir. Lakabı "İzzeddîn" ve künyesi de "Ebü'l-Berekât" idi. Aslen Askalân beldesindendir. 800 (m. 1398) senesi Zilka'de ayında Kâhire'de doğdu ve bu şehirde yetişti. Fıkıh âlimi ve tarihçi idi. Mısır'da Sâlihiyye Medresesinde Hanbelî mezhebi reîsliği onunla nihâyet buldu. Kadirî tarikatına mensûb idi. Kâhire'de Kâdılık vazîfesine ta'yin edildi. Yaşayışı, herkes tarafından medhedildi, övüldü. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı. Çok ilim sahibi olup, kıymetli eserleri vardır. 876 (m. 1471) senesi Cemâzil-evvel ayında Kâhire'de vefât etti.

Ebü'l-Berekât Askalânî, yeni doğduğu sırada babası vefât etmişti. Onu, annesi büyütüp yetiştirdi. Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberleyip, tecvidini ve "Muhtasar-ı Hırakî'yi" Zerâtîtî'den okudu. Bu eserin tamâmını, Kâdı Mecdüddîn Sâlim'e, ba'zı bölümlerini de âdeti üzere Şemseddîn-i Şâmî'ye, sonunu da Ebü'l-Fadl bin İmâm-ı Magribî'ye arz edip dinletti. Ayrıca İbn-i Mâlik'in "Elfiye"si, "Tûfî", Beydâvî'nin "Tavâlî"si, Şüzûr-iz-zeheb" ve "Milha" adındaki eserleri de Ebü'l-Fadl'a arz etmişti. "Milha"nın yarısını bir gecede ezberlemişti.

Fıkıh ilmini, Mecdüddîn-i Sâlim'den, Alâüddîn bin Muglî'den, Muhib bin Nasrullah'dan ve daha birçok âlimden okuyup öğrendi. Arab dili ve edebiyatına âit ilimleri de, Şemseddîn Busayrî'den ve birazını da Şatnûfî ve başka âlimlerden öğrendi. Tefsîr ilmini, Şemseddîn bin Dîrî'den okudu. Ba'zı mes'eleleri, Burhâneddîn-i Beycûrî'den sorup öğrendi. Bisâtî'nin ilim meclislerinde tek başına bile hazır bulunuyordu. İbn-i Mezrûkî'nin, Abdüsî'nin, Celâleddîn Belkînî'nin derslerinde onların yardımcılığını yapardı. Bunlarla birlikte, Mecdüddîn, Şemseddîn-i Bermâvîyîn, Bedreddîn bin Demâminî, Takıyyüddîn-i Fâsî, İzzeddîn bin Cemâ'a gibi daha birçok âlimden istifâde etti. İzzeddîn bin Cemâ'a'nın; me'âni, beyân, hadîs ve daha başka derslerine çok gidip ta'kib etti. Şemseddîn-i Irâkî'nin ferâiz ve başka derslerinde hazır bulundu. İlm-i vakt, târih ve diğer ilimleri de Şihâbüddîn-i Berdînî'den, Makrîzî'den ve Aynî'den aldı. İzzeddîn Abdüsselâm el-Bağdâdî'den de; tefsîr, Arabîyyât, usûl-i fıkıh, kelâm, me'ânî, beyân, mantık, hikmet ve diğer ilimleri okudu. Bu zâttan istifâdesi çok yüksek oldu. İbn-i Sâig'den de yazarak çok şey aldı. Zeyneddîn Ebû Bekr el-Hâfî'nin zikir telkini ile beraber tasavvuf yoluna meyledip, hırka giydi. Burhâneddîn-i el-Kâvî'nin sohbetlerinde bulundu. O da, dayısı Cemâleddîn Abdullah'dan ve annesi Âişe'den bu hırkayı giymişti. Keza Şemseddîn Zerâtîtî, Şemseddîn-i Şâmî, İbn-i Mısrî, İbn-i Baytar, Şeref İbni Küveyk ve Şeref Yûnus Vâhî, Şihâbüddîn-i Vâsıtî, Tarrâyînî gibi âlimlerden de hadîs-i şerîf dinledi. Sehâvî'nin hocasından da hadîs-i şerîf dinledi. Veliyy-ül-Irâkî, Halîl-ül-Kuraşî, Zeyn-üz-Zirkeşî, Cemâleddîn bin Fadlullah, Kemâleddîn bin Hayreddîn, Muhib bin Nasrullah el-Fâkûsî, Tâceddîn-i Şerâbîsî ve daha birçok âlimden de hadîs-i şerîf dinleyip ilim öğrendi. Zeyn-ül-Irâkî ve Ebû Bekr Merâgî, Cemâleddîn bin Zâhire, İbn-i Cezerî ve daha birçok âlim, ona icâzet verdiler.

Hocası Mecdüddîn Sâlim'in kadılığında ona yardım ederdi. Bu sırada daha 17 yaşında idi. Orada, kadı yardımcılığına kadar yükseldi. Hocası ona, yardımcılık elbisesini giydirdi. Hocasına Cemâliyye ve Hasîniyye medreselerinde de yardım ederdi. Hattâ bu derslerde, şehrin vâlisi de bulunurdu. Ondan daha büyük âlimlerin orada hazır bulunmasına rağmen, vâli onu hep önde tutardı. Yine, Hasîniyye'deki Câmi-i Melik'deki hutbeleri, İbn-i Baba Câmii'ndeki hadîs derslerini ve bundan sonra da Eşrefiyye (Barsbay) Medresesi'ndeki fıkıh derslerini buna okuturdu. Bunlardan başka, daha birçok dersleri okutmak işini ona havale etmişti. Sefer için kadılık vazîfesinden ayrıldığında, bu vazîfeyi ona verirdi. Ayrıca o, İbn-i Muglî'nin de kadılık vazîfesinde yardımcılığını yaptı.

Askalânî, ilk defa 815 (m. 1412) senesinde hacca gitti. Sonra 853 (m. 1449) senesinde tekrar hac yaptı. O sene, Medîne-i münevverede Seyyid Afîfüddîn el-Îcî ile buluştu. Ondan, Ravda-i mutahheranın yanında söylediği "Kasîde"sini dinledi. O da Askalânî'nin burada yazdığı "Kaside"yi ondan dinledi. İki haccı arasında ve bundan sonra pekçok kerreler Beyt-ül-mukaddesi (Mescid-i Aksâ'yı) ve Halîlürrahmân Mescidi'ni ziyâret etti.

Bu ziyâretleri sırasında, Kubâbî ile de karşılaştı. O, kendisine icâzet verdi. Remle'de Şihâbüddîn İbni Rislân ile bir araya geldi. Ondan "Zühd" manzûmesini okuyup öğrendi ve onun düzeltilmesi husûsunda kendisine izin verildi. Ona hürmet ve saygıda çok rağbet gösterdi, iki kerre Şam'a gitti. Birincisinde, o beldenin hâfızı İbn-i Nâsıruddîn ile karşılaştı. Çok ikramlarda bulundu. İkincisinde, Burhâneddîn Bâ'ânî ile karşılaşıp, nesir

olarak yazdığı eserlerini, kendi lafzından ona dinletti. Câmi-i Benî Umeyye'nin İmâmı, Zeyneddîn Abdürrahmân bin Şeyh Halîl el-Kâbûnî ile de buluştu. Yine Dimyat ve Mahille'ye gelince de, bu beldelerin ve köylerinin birçok büyük âlimi ile karşılaşıp, birbirlerinden istifâde ettiler. Şâirleri ile müzâkerelerde bulundu. Onların topladığı, te'lîf ve tasnif ettiği eserlerinden çok faydalandı. Onlardan nazım veya nesir olarak çok eser hazırladı. Onun bu hali kendisini meşhûr etmişti. Bu şöhretinden sonra, evi âlim ve fâzıllarla dolup taşmaya başladı.

Bedreddîn Bağdâdî'den sonra, Kâhire'de Hanbelî kadılığına ta'yin edildi. Bu vazîfelerine ilâveten Sâlihiyye, Eşrefiyye-i Kadime, Nâsıriyye, Câmi-i İbn-i Tûlûn, Şeyhûniyye ve Câmi-i Ezher gibi medreselerdeki derslerini de yürüttü. Talebelerine ve kendisine gelip gidenlere karşı tevâzu ve ünsiyette o kadar çok ileri gitmişti ki, bunda kendisini geçen olmadı. Eserlerinin çokluğu ile beraber, iffetine, asâletine ve güzel huylarına dâir çok şey bildirildi. Ayrıca o, Mısır'da ve başka yerlerde kadılık yaptı. Çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. Kendinden büyük âlimler de, ondan hadîs-i şerîf dinlediler.

Askalânî; mescid, medrese, sebîl, sarnıç ve her türlü hayır ve hasenat cinsinden daha birçok şeyler yaptırdı. Onun evinde, muhtaçlardan pekçok kimseler toplanır, o da onların ihtiyâcını gidermeye çalışırdı.

Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1-Nazmü usûl-i İbn-ü-Hâcib ve tavdîhihî, 2-Muhtasar-ül-muharrer fil-fıkıh, 3-Tavdîh-ül-Elfiye ve şerhuhâ, 4-Tenbîh-ül-ahyârı mâkile fil-menâmî minel-eş'âr.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 205, 206, 207

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 144

3) Şezerât-üz-zeheb cild-7, sh. 321

4) El-A'lâm cild-1, sh. 88

EBÜ'L-FADL HATÎB (Muhammed Kemâl)

Hadîs ve Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Abdülazîz bin Kâsım bin Abdürrahmân el-Kemâl en-Nevîrî'dir. Hâşimoğulları sülâlesine mensûptur. Nisbeti Mekkî, künyesi Ebü'l-Fadl olup, Ebü'l-Fadl el-Hatîb diye meşhûr olmuştur. 827 (m. 1424) senesi Rebî'ul-evvel ayında Mekke'de doğdu. 873 (m. 1469) senesi Ramazan ayında Kâhire'de vefât etti.

O doğmadan sekiz gün önce, babası vefât etti. Büyük kardeşinin yanında büyüdü, önce Kur'ân-ı kerîmi okumasını öğrendi. Daha sonra ezberledi. Ebû Amr'ın huzûrunda ders dinledi. Mûsâ el-Megrâvî'den "Minhâc" kitabını okudu. Mekke'de Cemâleddîn bin Ebû Yezîd Semerkandî Hanefî'nin Cemâlüddîn Bengâlî Hindî ve Burhânüddîn Bengâlî Hindî'nin yanında nahiv ve fıkıh usûlü dersleri aldı. Ebû Sa'r Hanbelî, Ebü'l-Meâlî Sâlihî, Ebü'l-Feth Merâgî, Takıyyüddîn bin Fehd ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi, ilim öğrendi. Yirmidokuz yaşında iken Tedmerî, Kabâbî, Necmeddîn bin Hacî, İbn-i Nâzır es-Sâhibe, Tâcüddîn bin Berdes ve kardeşi Alâüddîn, Kılvetâti, Şemseddîn Şâmî ve ba'zı âlimlerden icâzet aldı.

844 (m. 1440) senesinde ilim öğrenmesi için, kardeşi onu Kâhire'ye götürmüştü. Daha sonraları kendisi yalnız olarak gitti. Kâhire'de Kâyâtî, Venâî ve bunlar gibi büyük âlimlerden; fıkıh nahiv, hadîs dersleri aldı. Seyyid Fahreddîn Şîrâzî'den akâid ilmi öğrendi. İzzeddîn Hanbelî, Şemseddîn Muhammed bin Ebi'l-Hayr Menüfî'den de ilim öğrendi. Medîne-i münevverede Muhib Mutrî, Şihâbüddîn Cerîrî. Ebü'l-Kâsım Nevîrî'den usûl-i fıkıh, nahiv, sarf, mantık, dersleri aldı. Hattâ, Nevîrî'den çok istifâde etti ve onun fıkıh derslerinde bulundu. Sirâcüddîn Ömer Bilbîsî ile berâber, İbn-i Cemâ'a'nın "El-Mensek-ül-Kebîr" adlı eserini ve şerhini İzzeddîn Abdüsselâm Bağdadî, Kemâleddîn bin Hümâm, Selâmullah, Nûreddîn el-Bûşî gibi büyük âlimlerden okudu. Hâfızası çok kuvvetli ve çok zekî idi. Ders okutmak ve fetvâ vermek husûsunda çok âlimlerden icâzet aldı. Şeyh Midyen, Seyyid Safiyyüddîn îcî ve Seyyid Afifüddîn Îcî ile arkadaşlık yaptı. 849 (m. 1445) senesinde üçüncü defa Kâhire'ye geldi. Bu gelişinde ekseriya Kemâleddîn bin Barizî ve Bedreddîn Bağdâdî'nin derslerine devam ederdi. Ba'zı yerlerde hatîblik vazîfesinde de bulundu.

Ebü'l-Fadl'ın kardeşleri de âlim kişilerdi. Fakat Ebü'l-Fadl onlardan daha meşhûr oldu. Efdâliyye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Mekke'den Kâhire'ye gelişinde çok rahat etti.

Devlet adamlarından çok i'tibâr gördü. Makam sahiblerinden gelen hediyelerin yanında, her günlüğüne bir dirhem maaş tahsis edildi. Sultan da ayrıca hediyeler verdi. Ezher'de vâ'izlik yaptı. Çok güzel ve te'sîrli konuştuğundan, va'zları çok kalabalık olurdu. Derslerine ve sohbetlerine, âlimler ve devlet büyükleri katılırdı. Burada Ünü fazlalaştı, makamı, yükseldi. Sâlihlerle, faziletli kimselerle, âlimlerle beraber olmak onun âdeti idi. Şemseddîn Sehâvî diyor ki: "Beni çok sever ve yakınlık gösterirdi. Çok tevâzu sahibi idi. Beni, kardeşi Ebü'l-Kâsım gibi severdi. Mü'minleri çok sever, münâfıklara çok fazla kızardı. Çok hayır işlerdi."

Birkaç defa Beyt-ül-makdîs'i ziyâret etti. Buradan Şam'a ve başka şehirlere de gitti. Her gittiği yerde büyüklüğünü takdîr eder, saygı gösterirlerdi. Gittiği yerlerde hadîs-i şerîf rivâyet eder, va'z eder, ders okutur, fetvâ verirdi. Her mecliste konuşur, Sahîh-i Buhârî'den ba'zı hadîs-i şerîfleri açıklardı. Zamanının büyük âlimlerindendi. Hâfızası çok kuvvetli olup, aynı zamanda çok zekî idi. Çok güzel yazı yazar, güzel konuşurdu. Konuşmalarında çok serbest ve rahat olup, hiç tutulmazdı. Âlimler ve halk tarafından hürmet edilir ve sevilirdi. Heybetli olmakla beraber, mütevâzi idi. Çok cömert idi. Herkesin hatırını sorar, gönlünü alır, insanlarla dost olurdu. Yanına gelenlere, makamı ile de yardımcı olurdu. Talebelerinin iyi yetişmesi için çok çalışırdı.

Ona Mısır diyarının kadılığı teklif edildiyse de, kabûl etmedi. Zâten buradaki şöhreti kadılıktan daha yüksek idi. İbn-i Mulakkîn'den sonra Şâfiîlerin müderrisliğinde bulundu. Rûhu çıkacak âna gelinceye kadar şuurunu kaybetmedi. Vefât edinceye kadar herkese nasihat ederdi. Vefât edince, çok kalabalık bir topluluk cenâze namazını kıldılar. İmâm-ı Şafiî'nin yakınına defnettiler. Sahîh-i Buhârî'ye şerh yazmıştır. Bunun yanında, hutbe kitabı ve daha başka eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-1, sh. 32

EBÜ'L-HASEN SÜYÛTÎ (Muhammed bin Ebî Bekr)

Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ebî Bekr bin Ali bin Hasen bin Mutahhir bin Îsâ'dır. Lakabı Salâhaddîn, künyesi Ebü'l-Hasen olup, nisbeti Süyûtî'dir. 783 (m. 1381) senesinde Mısır'ın Asyût kasabasında doğdu. 859 (m 1455) senesinde Kâhire'de vefât etti.

Memleketi Asyût'ta büyüdü. Önce Kur'ân-ı kerîmi okumasını öğrendi. Kur'ân-ı kerîmi Verş kırâatine göre Şerefüddîn Abdülazîz bin Muharriz bin Ebi'l-Kâsım Tahtâvî'den okudu. Ebû Emr kırâatini ise Şihâbüddîn Düveynî'den okudu. Düveynî'den bir miktar nahiv ilmi de öğrendi. Daha sonra babası, 800 (m. 1397) târihinden önce oğlunu Mısır'a götürdü. Umde kitabını Zeynüddîn Irâkî'den iyice okuyup öğrendi. Sonra Zeynüddîn, Irâkî'nin huzûrunda okuyarak icâzet aldı. Babası, oğlunu tekrar memleketine götürdü. Bir müddet burada ikâmet ettikten sonra, 806 (m. 1403) senesinde ailece Kâhire'ye geldiler. Şehir dışında bir yere yerleştiler.

Ebül'l-Hasen Süyûtî burada; fıkıh, hadîs, usûl, nahiv, me'ânî ve beyân ilimlerinde Veliyyüddîn Irâkî'nin derslerine devam etti. Irâkî'nin Emâlî kitabını yazdı. Yine Nûreddîn Ademî, Şemseddîn Bermâvî, Burhâneddîn Beycûrî'den de fıkıh ilmi tahsil etti. Nahiv ilmini Şemseddîn Şettanûfi ve Şemseddîn İbni Hişâm'dan, arûz ve edebiyatla ilgili diğer ilimleri de Bedreddîn Demâminî'den tahsil etti. Âcurimiyye kitabının az bir bölümü hâriç, diğer bölümlerini Demâminî'den okudu. İzzeddîn bin Cemâ'a'nın derslerinde de bulunan Ebü'l-Hasen Süyûtî, Ebû Dâvûd ve İbn-i Mâce adındaki hadîs kitaplarının çoğunu İbn-i Cezerî ve Zeynüddîn Kımenî'den okudu. Hizb-un-Nevevî'yi de Yahyâ bin Muhammed Şâzilî'den okudu. Çeşitli ilimlerde büyük âlim oluncaya kadar, ilimle meşgûl olmaktan geri durmadı. Edebiyat ilimlerinde büyük âlim oldu.

Ebü'l-Hasen Süyûtî, güzel yazı yazardı. Kendisi ve başkaları için pekçok kitap yazdı. 835 (m. 1431) senesinden sonra Asyût'daki medreselerin idâreciliğini yaptı. Bu medreseler Şerîfiyye, Fâiziyye, Bedriyye ve Hudayriye medreseleridir. Karakoca Hasenî Medresesi'nde de hatîblik ve imamlık yaptı. İbn-i Hacer onu över ve sözlerini dinlerdi. Veliyyüddîn Irâkî, Ebü'l-Hasen'e; "Fazilet sahibi bir kimse" derdi. Şemseddîn Sehâvî diyor ki: "Ben, Ebü'l-Hasen Süyûtî ile defalarca beraber bulundum. Hocamız İbn-i Hacer'den ders okurken, ben de dinledim. Şiirlerinden ba'zı bölümler yazdım, İbn-i Fehd ve diğer ba'zı arkadaşlarımız da yazdı"

İlki 826 (m. 1423) senesinde olmak üzere, defalarca hacca gitti. Zaman zaman Mekke-i mükerreme de mücavir olarak

ikâmet etti. Dımeşk'a gidip Kudüs'ü, Halîl İbrâhim (aleyhisselâm) makâmlarını ziyâret etti. Sa'îd, Kûs, İskenderiyye ve daha başka şehirlere de gitti. Gittiği yerlerin âlimlerinden istifâde edip, tâliblerine de ilim öğretti. Ebü'l-Hasen Süyûtî, çok hayr ve hasenat işleyen, fazilet sahibi bir zât idi. İnsanlardan uzak durur, halkın arasına pek karışmazdı. Güzel ahlâklı olup, temiz ve güzel giyinirdi.

Zamanının en büyük âlimlerinden ders alan ve en kıymetli âlimleri yetiştiren Ebü'l-Hasen Süyûtî, pek kıymetli eserler de yazdı. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: 1-Matlab-ül-edîp fil-edeb vet-târîh, 2-Riyâd-ül-elbâb ve Mehâsin-ül-âdâb, 3-El-Merc-ün-nadr vel-erc-ül-Itr, 4-Ercûzetün fil-hayl, 5-Şerh-ül-erba'în-in-Neveviyye, 6-Nazmü nühbet-il-fiker, 7-Fadlu Salât-il-Cemâati, 8-Fadl-üs-seyf aler-remyi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 113

2) El-A'lâm cild-6, sh. 57

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 199

4) Ed-Dav-ül-lâmi cild-7, sh. 177, 178

EBÜ'L-LUTF HASKEFÎ (Muhammed bin Ali)

Şafiî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ali bin Mensûr bin Zeyn-ül-Arab el-Haskefî el-Makdisî'dir. Lakabı Şemseddîn olup, "Ebü'l-Lutf" künyesi ile meşhûr oldu 819 (m. 1416) senesinde, Diyarbakır'a bağlı Hısn-i Keyfâ'da (Bugünkü Hasankeyf'de) dünyâya gelmiş olup, kendi beldesinde "İbn-ül-Hısnî" künyesi ile tanınırdı. Doğum yerinde büyüyüp yetişti. Kudüs (Beyt-ül-makdîs), Kâhire ve Haleb şehirlerinde birçok âlimden ilim tahsil etti. Fıkıh, nahiv, sarf, edebiyat, şiir ve daha birçok ilim dallarında mütehassıs bir âlim olarak yükseldi. Birçok eserleri vardır. 859 (m. 1455) senesi Cemâzil-âhır ayının onuncu günü Kudüs'de vefât etti.

Ebü'l-Lutf Haskefî, daha küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi Necmeddîn-i Acemî el-Merâzî'den okudu. İmâm-ı Âsım, İmâm-ı Nâfi' ve İbn-i Kesîr rivâyetlerini, onun ve İbn-i Musabbir'in huzûrunda okudu. O sırada yanında, Zeyneddîn Âbdürrahmân bin Hallâl da vardı. Çok kimseler, Ebü'l-Lutf'un kırâatından istifâde ettiler.

Nahiv ve sarf ilimlerini, Celâl bin Halvâî'den ve Hasankeyf kadısı El-Hâc Zeyneddîn Abdürrahmân'dan öğrendi. El-Hâc Zeyneddîn de ondan mantık ilmini okudu. Yine o, Hısn-ı Nûr'da Kâdı'l-kudâtlık yapan Şafiî âlimi Hatîb Cemâleddîn Hasen bin Ali'den mantık, şiirde arûz ve kâfiye bilgilerini tahsil etti. Kudüs'de Sirâcüddîn-i Rûmî'den, Kâhire'de Kâfiyecî'den mantık ve "Şerh-i Akâid-i Adûdıyye"nin bir bölümünü muhtasar olarak okuyup öğrendi. Ayrıca Kâfiyecî'den, Seyyîd Şerîf Cürcânî'nin "Şerh-i Mevâkıb"ından iki mevkifini (bölümünü) de okumuştu. Hey'et (astronomi), hendese (geometri), hesâb (matematik) ve diğer fen ilimlerini de, meşhûr fen âlimi Kıvâmüddîn-i Şîrâzî'den tahsil etti. Safiyyüddîn Abdülmü'min el-Ermevî'nin "Edvar" kitabını, Musul kadısının oğlu El-Hâc Zeyneddîn Tâhir'den okudu. Beyân, me'ânî ve bedî' ilimlerini de, Haleb'de Şifahıyye Medresesi'nin müderrisi Alâüddîn Ali el-Kürdî'den öğrendi.

Fıkıh ilmini, Haleb'de Câmi-i kebîrin İmâmı olan Ubeyd-ül-Bâbî'den ve Kudüs'de Zeyneddîn Mâhir'den okudu. Zeyneddîn Mahir de, ferâiz ve hesâb bilgilerini ondan öğrendi. Ayrıca o, usûl-i fıkıh ile beraber; fıkıh, nahiv, tefsîr, hadîs ve tasavvuf ilimlerine âit derin bilgileri, Şihâbüddîn bin Rislân'dan öğrendi.

Haleb'de Hâfız Burhâneddîn'den, Kudüs'de Şemseddîn bin el-Mısrî'den, Şihâbüddîn bin Hâmid'den, Takıyyüddîn-i Kalkaşendî'den ve Kâhire'de İbn-i Hacer-i Askalânî'den pekçok hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. Şemseddîn-i Usayrî ve daha başka âlimler, ona icâzet verdiler.

Haskefî'nin Haleb'e gelişi, 835 (m. 1431) senesinde idi. Sonra memleketine döndü. 838 veya 839 (m. 1435) senelerinde Haleb'e geldi. Oradan Kudüs'e geldi ve buraya yerleşti. Hacca gitti. Birçok kere Kâhire'ye gidip geldi Kudüs'de Salâhiyye Medresesi'nde müderris yardımcılığı yaptı. Kâhire'de Şemseddîn Esnevî ile karşılaştı. Onun, nesir ve nazım olarak yazdıklarını dinleyip, pek beğendi. Ona ikram ve iltifâtlarda bulundu.

Ebü'l-Lutf Haskefî, yüksek faziletlere ve çok çeşitli meziyetlere sahip olan bir zât idi. Hattı, yazı yazması çok güzeldi.

Tezyinat, süslemeler yapmakta pek parlak bir san'ata sahipti. Cild yapma san'atında o kadar yükselmişti ki, bu işte herkesi hayrette bırakırdı. Binlerce cildin arasında onunkini başkalarından ayırmak, hiç de zor olmazdı. Edebiyatta üstün bir yeri olup, çok güzel şiirleri, kasideleri vardır. Şiirlerinde Şecî' san'atını pek mehâretle kullanırdı. Bütün bunlarla beraber o, lütuf ve kerem sahibi olup, insanları iltifât ile karşılaması ve âdâb-ı muaşeretteki üstün vasıfları sayılamayacak kadar çok ve güzeldir. Bu bakımlardan kendisi, "Ebü'l-Lutf künyesi ile meşhûr olmuştu. Bütün sözlerinde ve yazılarında gayet fasîh (açık) bir ifâdesi, emsallerinin üstünde bir üslûbu vardı. Eserleri çok kıymetlidir. Başlıcaları şunlardır: 1-Tahkîk-ül-kelâm fî mevkıf-il-me'mûm vel-İmâm, 2- Ref'-ul-Hicâb fî zebâihi ehl-il-kitâb ve münâkehâtihim, 3- Şeceretün fî ilm-in-nahv, 4- Şeceretün fî ilm-is-sarf.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11 sh. 65

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-8, sh. 220, 222

3) El-A'lâm cild-6, sh. 288

EBÛ MUHAMMED EL-YEMENÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Âbdürrahmân bin Osman el-Mu'terid el-Yemenî olup, künyesi Ebû Muhammed'dir. Âlim, kâmil, tevâzu ve ihlâs sahibi, gönlünü Allahü teâlâyâ vermiş bir zât idi. 830 (m. 1426) senesinde vefât etti.

Ebû Muhammed el-Yemenî, Kur'ân-ı kerîmi çok okurdu. Bu husûsta bir benzeri yok idi. Kur'ân-ı kerîmi eline aldığı ânda, onu bir titreme ve korku alır, ancak okumaya başlaması ile bu titreme ve korku sona ererdi. Abdullah-i Yemenî'ye "Nedîm-ül-Kur'ân-ı" (Kur'ân-ı kerîmin arkadaşı, dostu) dendi. Ebû Muhammed el-Yemenî şöyle dedi: "Beni kendisine yaklaştıracak bir ibâdet yolu üzerinde olmayı Allahü teâlâdan istedim. O da bana, kendi kitabını, ya'nî Kur'ân-ı kerîmi okumamı nasîb etti."

Bir talebesi şöyle anlatır: "Birgün Abdullah-i Yemenî'nin yanında idim. Bir kadıncağızın feryâd ettiğini ve doğum zamanı geldi dediğini duyduk. Ebû Muhammed; "Yâsîn sûresini okusun. İnşâallahü teâlâ selâmet bulur" dedi. Biraz sonra da; "Şimdi o kadıncağız bir erkek evlâdı dünyâya getirdi. İsmini de Ali koydu" buyurdu. Bir ara gidip ne olup bittiğini sorduğumda, hakîkaten hocamın bildirdiği gibi olduğunu öğrendim."

Kendisi şöyle anlatır: "Rü'yâmda kendimi Allahü teâlânın huzûrunda iken gördüm. Her tarafı bir nûr kaplamıştı. Huzûrda; Muhammed aleyhisselâm, hocam Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, hocam Fakîh Ahmed bin Ömer ez-Zeyla'î, Ebü'l-Gays bin Cemîl ve velîlerden birçok zât bulunuyordu. Orada bir halı vardı ve herkes nalınlarını çıkarıp onun etrâfına toplanmıştı. Ayağımda nalın olduğu hâlde bana; "Halıya bas" dendi. Buyurulduğu gibi yapıp, oraya oturdum. Daha sonra Ebü'l-Gays kalktı ve bana bir elbise giydirmek istedi. Fakat Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) işâretiyle yerine oturdu. Server-i âlem (aleyhisselâm) mübârek elleriyle başıma beyaz bir tülbend koydu. Daha sonra Ebü'l-Gays bin Cemîl bir takye giydirdi. Orada bulunanlar da tekbîr getirdiler."

Yine şöyle anlatır: "Birgün hocam Ebü'l-Gays'ın kabrine gidip bir ihtiyâcımı arzettim. Ne zaman ki başımı kaldırıp baktığımda, kabir parmaklıkları arasında; "Maksadın olacak, olacak" diye yazılı bir mektûp gördüm."

Kendisi anlatır: "Atâ isminde birinin evinde misâfir idim. O, çoluk-çocuğuna vâlinin zarar vereceğini söyledi ve onun hakkında şikâyette bulundu. O zaman ben, Resûlullahı (aleyhisselâm) vesile ettim. O'ndan yardım istedim. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "İşte ben yanındayım" buyurdu. Sabahleyin vâlinin azli haberi geldi."

Yine kendisi şöyle anlatır: "Rü'yâmda bana bir kâğıt parçası verildi ve; "Günahlarını buna yaz" dendi. Kâğıt genişledikçe genişledi. Sonra da; "İşte biz, senin ne kadar günâhın var ise hepsini affettik denildi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2 sh. 122

EBÛ NASR PÂRİSÂ

Evliyânın meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Muhammed el-Hâfız-ı Buhârî olup, Muhammed Pârisâ hazretlerinin oğludur. Künyesi Ebû Nasr, lakabı Hâfızüddîn'dir. 865 (m. 1460) senesinde vefât etti. Kabri Belh şehrindedir. Din ilimlerinde ve tasavvuf ilminde çok yüksek derecede bir âlim ve büyük bir evliyâ idi. Babasından feyz ve ilim almıştır. Görülmemiş bir tevâzuya sâhib idi. İlmini ve tasavvufdaki üstün hâllerini hep gizlerdi. Kendisine bir suâl sorulduğu zaman, kitaba bakalım der, kitaplara bakar cevap verirdi. Kitabı eline alıp açar açmaz, sorulan suâlin cevâbı bulunan yer çıkardı. Ba'zan da bir iki sahife yakını çıkardı.

Ebû Nasr Pârisâ hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunan Pîr Halta ismiyle tanınmış bir zât ondan şu beyti nakletmiştir.

"Sabırla kanâati kendine yol tut;
Bu derdi huy edinenler elem çekmez."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 435

2) Reşehât sh. 92

3) Hadâik-ül-verdiyye sh. 143

EBÛ YAHYÂ (Abdürrahmân bin Muhammed)

Tilmsân'da yetişen tefsîr ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Ahmed Şerîfdir. Künyesi Ebû Abdullah, nisbeti Tilmsânî olup, Ebû Yahyâ adıyle meşhûr olmuştur. 757 (m. 1356) senesinde Ramazan ayının ondokuzunda doğdu. 826 (m. 1423) senesinde Receb ayında vefât etti.

Ebû Yahyâ'nın doğacağını, babası rü'yâsında görmüştü. Bir kimse ona rü'yâsında; "Bir oğlun doğacak, okuyup âlim olacak. Sen onun âlim olduğunu göreceksin" dedi. Hakîkaten de öyle oldu. Doğum gecesi, babası çok sadaka dağıttı. Fakîh Ebû Zeyd Abdürrahmân bin Haldûn ve fakîh Kâdı Ebû Yahyâ bin Sekkâf da babasıyle beraber sabahladılar. Çocuk doğunca, bu iki âlimden her biri, çocuğa kendi isminin konulmasını istedi. Bunun üzerine her iki âlimin arzusunun yerine gelmesi için birinin adını, öbürünün de künyesini çocuğa isim olarak koydular. İsmi, Abdürrahmân, künyesi de Ebû Yahyâ oldu.

Babası, çocukları içerisinde onu çok sever ve çok iyi yetişmesini isterdi. Annesi Şerîfe hanım da bu oğlunu çok sever, ondan ayrılmaya dayanamazdı. Eğer herhangi bir sebeple ayrılırsa, sabredemez, hemen oğlunun yanına dönmek isterdi. Annesi, Ebû Yahyâ'ya hâmile iken, şöyle bir rü'yâ gördü: "Çok güzel bir kuş, elbisesinin yakasından içeri girer. Aşağı doğru inerek, alt tarafından (ya'nî eteğinin altından) çıkar gider. Ebû Yahyâ'nın annesi ise, çok fazla susar, su içmek ister. Kendisine su dolu bir kap verilir. O da bu sudan içer. O sırada o kuş gelir, su kabının üzerine konar ve o kadar içer ki, neredeyse kap tamamen boşalacak hâle gelir." Uyandığında rü'yâsı bir âlime anlatılınca, o da; "Senin bir oğlun dünyâya gelecek. Bu çocuk, büyüdüğünde âlim olacak" diye ta'bir eder. Gerçekten de böyle olur.

Ebû Yahyâ, ilk tahsilini babasından yaptı. İbn-i Hâcib'in "Aslî" kitabını ve İmâm-ı Mâlik hazretlerinin Muvatta adlı hadîs kitabını okudu. Derslerinde çok gayretli olup, hemen hepsini ezberlerdi. Daha babası hayatta iken ders vermeye başladı. Babasının vefâtından sonra büyük kardeşi Abdullah'tan ilim tahsil etti ve çok kitap okudu. Ayrıca büyük âlim Ebû Osman Ukbânî'den İbn-i Hâcib'in "Aslî" adlı kitabını, "Cümel-ül-Hûncî"yi okudu. Bu zâtın tefsîr derslerine devam etti. Üstâd Abdullah Hayatı Gırnâtî'den ez-Züccac ve el-Mukarrib kitaplarını okudu. Ebü'l-Kâsım bin Rıdvan'dan "Sahîh-i Müslim" ve Kâdı Iyâd'ın "Şifâ" kitabını okudu ve icâzet aldı. Daha pekçok âlimden ilim tahsil etti. İlminin yüksekliği ve güzel hâlleri her tarafa yayıldı. Âlimler bile onun ilme olan düşkünlüğüne hayret ederlerdi. Fakîh Ebû Yahyâ Matgarî; "Ben doğuda ve batıda çok âlimlerin sohbetlerinde ve derslerinde bulundum. Ebû Abdullah ve iki oğlu gibilerini ne duydum, ne de gördüm." demektedir.

Büyük kardeşi Abdullah, şiddetli şekilde hastalanınca, Ebû Yahyâ'ya kendi yerine geçmesini ve talebelere ders okutmasını emretti. Fakat edebinden, bu işe ehil olmadığını söyleyerek kabûl etmedi. Ancak ağabeyinin ısrârı üzerine, 784 (m. 1382) senesinde bu isteğini yerine getirdi. İlimde çok

yüksek derecelere yükseldi. Çok talebe yetiştirdi. Tasavvuf ilminde de çok yüksek hâllere ve ma'nevî makamlara kavuştu. Her türlü ilimde âlim idi. Bid'atlerden uzak olup, dosdoğru yol olan Ehl-i sünnet ve cemâat yolunda idi. Feth sûresinin ilk âyetlerinin tefsîrini okuyanlar, ilminin yüksekliğini anlarlar. Ağabeyi Ebû Muhammed Abdullah, bu tefsîr eline geçince onu inceledi. Kardeşinin ilminin yüksekliğini görerek, şöyle yazdı: "Allahü teâlâ seni muvaffak eylesin. Tefsîrini çok güzel yazmışsın. Tefsîrini yazarken büyük âlimlerin tefsîrlerine müracaat etmişsin. Yazdıkların daha güzel anlaşılır ve ikna edici olmuş. Hepsini hakîkat temelleri üzerine yazmışsın."

Ebû Yahyâ'dan pekçok âlim ilim öğrendi. Bunlardan ba'zıları şunlardır: Şeyh Ebû Zeyd Câderî, Allâme İbni Zâğû, Şeyh Ebû Abdullah Kaysî. Allâme İbn-i Zâğû onu çok över ve kitaplarında ondan nakiller yapardı. Ebû Yahyâ, ilmin inceliklerini ve hakîkatlerini bilmede çok yüce bir mertebede idi. Âlimlerin önde geleni, zâhir ve bâtın ilimlerinde allâme, tefsîr âlimlerinin büyüklerinden idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Bustân fî zikr-il-evliyâi vel-ulemâ-i bi-Tilmsân sh. 127

2) Ta'rîf-ül-halet cild-2, sh. 208

EMÎR SULTAN

Osmanlıların kuruluş devrinde yaşıyan, tefsîr, hadîs, kelâm âlimi ve mutasavvıf. İsmi, Muhammed bin Ali el-Hüseyni el-Buhârî olup, lakabı Şemsüddîn'dir. 770 (m. 1368) senesinde Buhârâ'da doğdu. 833 (m. 1430) senesinde Bursa'da veba hastalığından vefât etmiştir. Türbesi, Bursa'da kendi ismiyle anılan câminin yanındadır. Türbesini ziyâret edenler, mübârek rûhundan feyz almaktadırlar. Seyyid olup, soyu Hazreti Hüseyn'e dayanır.

Çeşitli ilimlerde söz sahibi olan Emîr Sultan, dînin emirlerini yerine getiren nâdir insanlardandı. Âlim ve ilim menbâı olan ve Buhârâ'da yetişen Emîr Sultan, ilim öğrenmek için Mekke ve Medine'ye gitti. Hac vazîfesini yerine getirdikten sonra, niyeti Medine'ye yerleşmekti. Ancak orada gördüğü bir rü'yâ üzerine, fikrini değiştirdi ve Bursa'ya yerleşti.

Ona, Buhârâ'da doğduğu için Muhammed Buhârî, Seyyid olduğu için "Emîr Buhârî", Yıldırım Bâyezîd Hân'ın dâmâdı olduktan sonra da "Emîr Sultan" denilmiştir.

Bursa'da, Şemseddîn Fenârî'den ders aldı. Şemseddîn Fenârî ona şerefli el yazısı ile diploma yazarak verdi. Başta Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân olmak üzere, Bursalıların sevgisini kazandı. Emîr Sultân'ı çok seven, Sultan Bâyezîd Hân, bu sevgisinin alâmeti olarak kızını onunla evlendirdi. Bu evlilikten çocukları dünyâya geldi. Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân'a, Abbasî halîfesi tarafından "Sultân-ı İklîm-i Rûm" ünvanı verildiğinde, Pâdişâha Emîr Sultan kılıç kuşatmıştı. Devrinin en üstün velisi olan Emîr Sultan, "Kerâmetler Sultânı" diye de anılmıştır. Zamanındaki Osmanlı sultanları ona hürmet eder, bir sefere çıkacaklarında, huzûruna gelip mübârek duâsını alırlardı. Onun eliyle kılıç kuşanırlardı. Emîr Sultan, hayâtı boyunca, din ve vatan için yapılan gazâları teşvik etti. Talebelerine bu işlerin kudsiyetini devamlı anlatırdı. Vefâtından sonra da ma'nevî yardımlarının serhat boylarındaki gaziler tarafından görüldüğü devamlı anlatılagelmiştir.

Emîr Sultan çok gayret göstermesine rağmen, Timur-Yıldırım çarpışmasının önüne geçemedi. İki müslüman-Türk ordusunun birbirleri ile savaşmasını istemiyen Emîr Sultan, sonucun ne olacağını da çok iyi biliyordu. Ankara Savaşı'nın başlamasına çok az bir zaman varken, eşi Hundi Hâtun'un isteği üzerine, Allahü teâlânın izniyle bir ânda cepheye vardı. Orada Sultan Bâyezîd Hân ile görüşmesine rağmen, kararından dönmeye niyetli olmayan Pâdişâhı, savaştan vazgeçiremedi. Emîr Sultân'ın ikâz ettiği şekilde, savaş Yıldırım Bâyezîd'in aleyhine sonuçlandı.

Menkıbeleri: Emîr Sultan hazretlerinin kerâmetleri ve menkıbeleri pek çoktur. Ba'zıları şöyle anlatılır:

Emîr Sultan Buhârâ'da iken, muhterem pederleri ile birgün bir tenhâ yerde sohbet ediyor ve bir âyet-i kerîmenin tefsîri hakkında konuşuyorlardı. O sırada kalbi mahzûn, çok çocuk sahibi, borçlu, belâya mübtelâ olmuş bir kişi gelip, perişan hâlini; "Buhârâ'da bir bahçem vardı. Onun mahsûlü, her sene çoluk çocuğumun nafakasını karşılıyor ve ben de helâlinden geçiniyordum. Takdîr-i ilâhî, birgün bir fırtına esti. Bahçemde bulunan taze ağaçları ve yeni bitmiş sebzelerin çoğunu

kuruttu. Bu durumda geçinmeğe gücüm olmadığı için, çoluk çocuğumu terk ettim. Ey Resûlullahın (aleyhisselâm) evlâdı! Allahü teâlânın zayıf ve biçâre kulu olan bana, inâyet gözüyle bak. Ayağına düştüm, bana yardımcı ol" diye anlattıktan sonra, yüzünü Emîr Sultân'ın babası Ali'nin ellerine sürdü. Emîr Sultân'ın mübârek pederi; cenâb-ı Hakkın eski varlığına yeniden kavuşturacağını söyliyerek, onu teselli etti. O ânda Emîr Sultan hazretleri, o ihtiyâra merhamet etmeyi ve şefkatli davranmayı aklından geçirdi. O gece Emîr Sultan, muhtaç ihtiyârın bahçesine gizlice varıp, gönülden Allahü teâlâya duâ ederek yalvardı ve; "Ey ni'metler veren ve rızkları taksim eden Allahım! Bu fakirin ağaçlarını ve diğer bitkilerini eski canlılığına kavuştur" deyip, mübârek ellerini yüzlerine sürdü. Daha sonra o fakirin bahçesinde bulunan ağaçlar yeşerdi ve ekili olan sebzeler canlandı. Sabah olunca, ihtiyârın kalbine, ilhâm-ı ilâhî geldi ve hemen bahçesine gitti. Bahçesine girdiği zaman, bahçesinde bulunan ağaçların çiçeklenmiş, taze yaprakları çıkmış ve sebzelerin de canlanmış olduğunu gördü, ihtiyâr adam bu durum karşısında hayrete düştü. Bahçenin bir köşesinden bostana baktı ve; "Ey rızkı veren ve mahlûkatı yaratan Allahım! Yalvarmam ve niyazım sanadır. Bana bu garip sırrı bildir. Yoksa bostanıma hazret-i Hızır mı geldi de, bahçemin ağaçları ölü iken hayat suyunu içip yeşerdi?" dedi. O esnada Emîr Sultan, bahçenin bir köşesinden göründü, İhtiyâr durumun hakîkatini anlayıp, hemen Emîr sultân'ın ellerine sarılmak istediğinde, o gözden kayboldu. Emîr Sultân'ın duâsı bereketiyle, bahçesinin ağaçları, diğer sebzeleri yeşerip, evvelki gibi meyveli olduğuna şükr etti. İhtiyâr, Allahü teâlânın kudretine hayran kalıp, hemen Buhârâ halkına gitti ve başından geçenleri onlara anlattı. Buhârâ halkı gelip bahçenin hâlini görünce, hayret ettiler. Bu kerâmet üzerine, hepsi gelip, Emîr Sultan hazretlerinin mübârek elini öpüp duâ talebinde bulundular.

Penç kalesi, Süleymân Şah zamanında mücâhid gaziler tarafından alınmak istenir. Mezkûr kaleyi top ve tüfekle günlerce muhasara altında tutarlar. Bu sırada yirmiden fazla gâzî, orduya azık getirmek için, Penç kalesinin ilerisindeki Lince vilâyeti taraflarına giderlerken, yolda bol miktarda ganîmet ele geçirdiler. Bu ganîmetin verdiği sevinç içinde yollarına devam ederlerken, karşılarına yediyüz kadar düşman askeri çıktı. Gazilerin sayısı az olduğu için onlara teslim oldular. Düşman askerleri bunları alıp, Lince'ye yedi gün mesafe uzaklıkta ve deniz kenarında bulunan Papa Suntüres kalesine hapsettiler. Bu kalenin ta'mire ihtiyâcı vardı. Bu yüzden esîr müslümanları ta'mir için gündüz çalıştırırlar, gece hapsederlerdi. Bu esîrlerin içinde, Ahmed Zâza isminde bir zât vardı. Bu zât şöyle anlatır: Beni ve altı arkadaşımı bir papaza hizmet için verdiler. Papaz hergün bize; "Gelin bizim dînimize girin. Sizi evlendirelim. Elinize para verip, sizi rahat ettirelim" diye teklifte bulunurdu. Sonunda papaz bizi, hıristiyan yapamayacağını anlayınca, bizim yanımıza gelmez oldu. "Canın Cehenneme ey papaz!" diyerek, yedi yıl papaza hizmet ettik. Günlerden, düşmanlarımızın yortu dedikleri birgün idi. Hizmetinde bulunduğumuz rahip ile birkaç papaz aralarında konuşup, içki içtiler. Bir süre sonra sarhoş olup akılları başlarından gitti ve yere yıkılıp kaldılar. Ben, boğazımda ve ayağımda zincirlere bağlı halkalar olduğu hâlde hapishânede yatıyordum. Gece yarısı rü'yâmda; "Emîr Sultan geliyor" dediler. O ânda yeşil bir elbise giymiş nûrânî yüzlü bir zâtın bana doğru yöneldiğini gördüm. O zât yanıma geldi, elini boğazımdaki zincire uzatıp, boğazımdan çıkardı. Bana; "Ey mahpus! Şimdi kâfirlerden sen ve arkadaşların kurtuldu. Hemen vatanınıza gidiniz" dedi. Hemen uyandım. Boğazımdaki zincirin çıkmış olduğunu gördüm. Allahü teâlâya hamd edip, yanımda yatan arkadaşlarımı uyandırdım ve onların ayaklarındaki ve boynundaki zincirleri çıkardı. Onlara gördüğüm rü'yâyı anlattım ve; "İnşâallah, şimdi serbestsiniz, isterseniz bana tâbi olunuz" dedim. Onlar da; "Sana, itaat ettik ve uyduk" dediler. Onlara; "Gelin şimdi papazlar ne hâldedir onları görelim" dedim. Onlar da râzı oldular ve yukarıya çıktık. Papazlar kendilerinden geçmiş bir hâlde yatıyorlardı. Kılıçları duvarda asılı idi. Hemen arkadaşlarımla o kılıçları alıp, papazları öldürdük. Kale kapısına varınca, nöbetçiyi de öldürerek dışarıya çıktık. Kıyıda, gemiye bağlı bir sandal duruyordu. Sandalın içinde sarhoş birinin uyuduğunu gördük. Onu da öldürdük ve sandalla oradan uzaklaşmaya başladık. Allahü teâlâya şükrederek, yedi gün yedi gece kürek çekip bir kıyıya ulaştık. Sandalın içinde bir kap sirke ile altı tane ekmek vardı. Kıyıya varıncaya kadar onunla idâre ettik. Karaya çıktıktan sonra, topladığımız otları yemeğe başladık. Su bulamadığımız için, iki arkadaşımız susuzluktan öldü. Bir gölün kıyısına vardığımızda, su içmeyeli üç gün olmuştu. Gölden su içeriz zannettik, fakat gölün etrâfı yırtıcı hayvanlarla dolu idi. Korkumuzdan su içmeden yolumuza devam ettik. Halsiz, çaresiz bir hâlde, birbirimize dayanak olarak bir akarsuyun kıyısına vardık. Orada su içtik ve biraz istirahat ettik. Orada açlıktan bir arkadaşımızı kaybettik. Dört kişi

kalmıştık. Yolumuza devam ettik. Ben, Emîr Sultan'ın yardımı ile bir yere ulaşıp kurtulacağımıza inanıyordum. Bir süre sonra Düzân kalesine vardık. Orada kimse bize, siz kaçakmısınız demedi ve bizi tutuklamaya kalkmadı. Görenler bize acıyarak, ekmek ve yiyecek verdiler. Kaleye varıp, kale komutanına hâlimizi bildirdik. O da bizi yedirip içirdikten sonra, Semendere iskelesine gönderdi. Herbirimiz oradan vatanlanmıza gittik. Çocuklarımızı sağ bulduk. Bir süre çocuklarımızla kaldıktan sonra, Emîr Sultan hazretlerinin kabrini ziyârete gitmek için bir yerde buluştuk ve Bursa'ya gittik. Orada Emîr Sultan'ın türbesini ziyâret ederek, nezrimizi yerine getirdik."

Emîr Sultan Bursa'ya geldiği zaman, Keşiş dağında riyâzete çekilmiş ve insanların ihtiyâçlarını gidermekle tanınan siyah elbiseli hıristiyan dînine mensûp görünen bir rahip vardı. Yalnız başına Cebel kalesinde oturur, senenin son ayında Bursa'ya inerdi. Bir ay boyunca boş ve tenhâ bir köşede otururdu. Bu esnada, doğudan ve batıdan gelen ve muhtelif hastalıklara tutulmuş kimseler, onun duâsı ile şifâya kavuşacaklarına inanarak, ona müracaat ederlerdi. Meselâ gözleri kör olanlar, dilsiz olanlar, her türlü hastalık sahipleri ona giderlerdi. Rahip bir duâ okur, gözü kör olanların gözleri açılır, kötürüm olanlar ayakları üzere kalkardı. Bir ay Bursa'da kaldıktan sonra, tekrar dağdaki yerine çıkar ve devamlı ibâdetle meşgûl olurdu. Emîr sultan Bursa'ya gelince, rahibin bu hâlini duydu ve onunla konuşmak için yanına gitmek istedi. Birgün râhib odasında otururken, kapısını çaldı. Keşiş hemen kapıyı açtı ve; "Safa geldin, ey Emîr Buhârî" dedi. Emîr Sultan; "Sen benim Emîr olduğumu nereden bildin?" diye rahibe sordu. Râhib de; "Senin ceddîn Muhammed Mustafâ (aleyhisselâm), rü'yâmda senin buraya geleceğini ve adını bana bildirmişti" dedi. Emîr Sultan, rahibe; "Neden îmân etmiyorsun? Neden buradan çıkıp, müslümanların arasına karışmıyorsun?" dedi. Bunun üzerine râhib; "Ceddîn Muhammed Mustafâ'nın (aleyhisselâm) önünde îmâna gelip, Kelime-i Şehâdeti getirdim" dedi. Emîr Sultan ile râhib bir süre sohbet ettikten sonra, birbirleriyle vedâlaşarak ayrıldılar.

Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân, müslümanların ibâdet etmeleri için, Bursa'nın güzide bir yerinde câmi yaptırmak istedi. Bu durumdan vezirini de haberdar etti. Bugünki Ulu Câmi'nin yeri uygun görüldü ve arsa sahiplerine mülklerinin bedelleri verildi. Herkes gönül rızâsıyla arsalarını verdiler. Fakat câminin inşâ edileceği yerde ihtiyâr kadıncağızın bir evi vardı. Bu kadıncağız; "Ben evimi satmam" diye diretti. Ona; "Bize bu ev mutlaka lâzım" denildi ise de, hiçbir kimsenin sözünü dinlemedi. Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân da o kadının yanına gidip, durumu anlattı ise de, kadını fikrinden döndüremedi. Sonra Sultan, dîvânı toplayarak bu husûsu görüştü. Dîvânda, Emîr Sultan hazretlerine durumun bildirilmesi ve ona göre hareket edilmesi kararına varıldı. Sultan Bâyezîd, Emîr Sultan'ın huzûruna giderek durumu anlattı ve; "Sizin hizmetinize muhtacız, yoksa câmi-i şerîf yapılamaz" dedi. O gece ihtiyâr kadın rü'yâsında, mahşer günündeki hâlini gördü. Herkes Muhammed Mustafâ'dan (aleyhisselâm) şefaat umup, Cennet tarafına gidiyorlardı, ihtiyâr kadın da onlar gibi Cennete gitmek istedi. Fakat yürümeye gücü olmadığı için, Arasat meydanında yapayalnız kaldı. Bunun üzerine ihtiyâr kadın feryâd etmeye başlayınca, zebanîler ona; "Niye ağlıyorsun?" diye sordular, ihtiyâr kadın; "Müslüman taife Cennete gitti. Ben kaldım, onun için ağlarım" dedi. O sırada gâibden bir ses; "Eğer sen de Cennete gitmek istersen, Yıldırım Bâyezîd Hân'a evini sat, inat etme, yoksa muannidlerden (inatçılardan) olup, ehl-i nâr (Cehennemlik) olursun" dediği ânda, ihtiyâr kadın hemen uyandı. Uyandığı zaman, evinin bir nûr ile kaplanmış olduğunu gördü.

"Elhamdülillah ben de Cennet ehli oldum" diyerek sabaha kadar ibâdetle meşgûl oldu. Sonra gönül rızâsı ile evini satarak, câminin yapılmasına vesile oldu.

Emîr sultan, babasının vefâtından sonra, genç yaşta iken hac mevsiminde Mekke'ye, oradan da Medine'ye gitti. Niyeti, ceddi olan Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek kabirlerine yakın bir yere yerleşmek ve ömrünün sonuna kadar orada kalmak istiyordu. Medine'ye geldiği zaman, kalacak bir yer bulamadı. Seyyidler için ayrılmış bir oda olduğunu duydu ve oraya gitti. Orada bulunanlar, seyyid olduklarını ve odanın kendilerine tahsis edildiğini söyliyerek, Emîr Sultan'ı odaya almak istemediler. Emîr Sultan Onlara; "Ben de seyyidim" dedi. Onlar; "Senin seyyid olduğunu burada kim bilir? Seyyid olsaydın hâlinden belli olurdu" dediler. Emîr Sultan onlara; "Ben de burada, Allahın garîb bir kuluyum. Bizim yolumuzda gurûr ve kibir yoktur. Gelin beraber kâinatın efendisi Resûlullahın (aleyhisselâm) türbesine gidelim. Selâm verelim. Hangimizin selâmına cevap verirse, onun nesebinin sahih olduğu belli olsun" dedi. Bu teklif üzerine, onlar türbeye dahî gitmeden, yüzlerini Resûlullah efendimizin türbesine

dönerek; “Esselâmü aleyke, yâ ceddî!” dediler. Fakat hiçbirine cevap “gelmedi. Emîr Sultan, ihlâs ve şevkle; “Esselâmü aleyke, yâ Ceddî!” dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) mübârek sesiyle; “Ve aleyküm selâm, yâ veledi!” diye cevap verdi. Bunun üzerine orada bulunanlar, görünüşte fakîr ve hakîr Emîr Sultan karşısında büyük bir mahcubiyet duydular ve af dilediler.

Emîr Sultan hazretleri, Medîne-i münevvereye yerleşmek ve ömürlerinin sonuna kadar orada kalmak niyetinde iken, bir rü’yâ gördü. Rü’yâsında Peygamberimizi (aleyhisselâm) ve Hazreti Ali’yi yanyana oturmuş hâlde gördü. O da gidip edeble yanlarına diz çöküp oturdu. Hazreti Ali ona; “Ey Oğlum! Sana cenâb-ı Hak tarafından ceddîn Muhammed’in (aleyhisselâm) sünnetini, takvâ yoluyla öğretmen için Rum iline gitmen işâret olundu. Senin önünde, ilerliyen nûrdan üç kandil belirecek, o kandiller nerede gözünden kaybolursa orada kalacaksın. Mezarın da orada olacak” dedi. Emîr Sultan uykudan uyanınca; “Demek ki takdîr-i ilâhî böyle” diyerek yola çıktı. Hazreti Ali’nin dediği gibi, üç kandil ona kılavuzluk etti. Bursa’ya geldiği zaman, önündeki nûrdan üç kandil, pınar başında üç servi civarında fakirler için tahsis edilmiş eski bir kilisenin yanında durdular. Böylece Emîr Sultan Bursa’ya yerleşti.

Emîr Sultan Bursa’ya geldiği zaman, Yıldırım Bâyezîd Hân Macarlarla savaşıyordu. Düşman kuvvetleri, Osmanlı ordusuna büyük zayiat verdiriyorlardı. Bu esnada bir genç, yaralıların yaralarını sarıyor, ba’zan da ellerini açıp duâ ediyordu. Kolundan yaralanan Yıldırım Bâyezîd, bu genç askerin gayretle ve mehâretle yaraları sardığını görünce, o gence karşı kalbinde bir yakınlık hâsıl oldu. Yanına kadar giderek; “Benim de kolumda yara var, yaramı sar” deyince, Emîr Sultan cebinden bir mendil çıkarıp; “Buyurun Pâdişâhım, sizin yaranızı da bu mendil ile sarayım” dedi. Sabah olunca, sarılan bütün yaraların iyi olduğunu, askerlerin ayağa kalktıklarını Yıldırım Bâyezîd Hân’a haber verdiler. Yıldırım Bâyezîd de merak edip kendi yarasını açarken, kolundaki mendilin, hanımının nişanlı iken kendisine hediye ettiği mendilin yarısı olduğunu gördü. Akşam yaraları saran askerin, yanına getirilmesini emretti. Fakat o kimseyi bulamadılar.

Yine Niğbolu Kalesi’nin fethinde günlerce kanlı çarpışmalar oldu. Kale bir türlü feth edilemedi. Hücumların en şiddetli ânında, bir genç, kale kapısını ardına kadar açtı. Yıldırım Bâyezîd ve askerleri kaleye girdiler. Kaledekiler, bu durum karşısında teslim olmak mecbûriyetinde kaldılar. Zaferden sonra bu genci aradılar, bir türlü bulamadılar. Yıldırım Bâyezîd Hân, Rumeli fethinden sonra Bursa’ya gelmeyip Edirne’de konakladı.

Bu sırada Yıldırım Bâyezîd’in kerîmesi (kızı), rü’yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ona; “Oğlum Muhammed Buhârî ile evlen, sakın sözüme uymamazlık etme” buyurdu. Temiz rûhlu, edeb ve haya sahibi Hundi Fâtıma Sultan, rü’yâsını kimseye söyliyemedi. Ertesi gün yine Resûl-i Ekremi (aleyhisselâm) rü’yâda gördü. Server-i âlem, ona; “Eğer âhırette benden şefaat etmemi istiyorsan, Muhammed Buhârî ile evlen” buyurdu. Hâlbuki Hundi Fatıma Sultân’ın, Rumeli Beylerbeyi Süleymân Paşa ile evleneceği söylenmekte idi. Emîr Sultan, zâhiren fakir ve garîb bir kimse idi. Hundi Sultan, bu çaresizlikler içinde bunalıp, duâ etti. “Acaba Emîr Buhârî’nin bundan haberi var mı?” derdi. Kiminle ve nasıl haber gönderebileceğini düşünüyordu. Sonra kendisi gibi edeb ve haya sahibi hizmetçisine rü’yâsını anlattı ve durumu Emîr Sultân’a bildirmesini söyledi. Hizmetçisi gidip durumu Emîr Sultân’a anlatınca, o; “Bizim de malûmumuzdur. Nikâhımız, Allahü teâlâ tarafından kıyıldı. Dînimiz üzere burada da kıyılması gerekir. Durumu Hundi Fâtıma Sultân’a iletin” dedi. Bunun üzerine Emîr Sultan, dünürler gönderip sultânın kızını istedi. Fakat Vâlide Sultân kızını vermek istemeyip, işi zora sürerek, dünürlere; “Emîr Sultân’a söyleyin, kırk deve yükü altın getirirse kızımı ona veririm” dedi. Emîr Sultan hazretleri de; “Sultan vâlidemiz develeri göndersinler, isteklerini yerine getirelim, istediği altınları gönderelim” deyince, sarayı bir telâş aldı. Bu işe kimsenin aklı ermedi. Böyle fakir bir dervişin kırk deve yükü altını nasıl vereceğini, şaşkınlıkla karşıladılar. Saraydan kırk deveyi Emîr Sultân’a götürdüler. Emîr Sultan, develerle birlikte Nilüfer çayının kenarına gitti. Develeri getirenlere; “Heybeleri doldurun, sizler de istediğiniz kadar alın. Aldığınız altın olsun” buyurdu. Kimisi şüphe ederek birşey almadı. Kimisi de heybeleri ve keselerini doldurdular. Kırk deveden meydana gelen kervan saraya girince, Emîr Sultan; “Boşaltın, istediğiniz altın olsun” dedi. Heybeler boşaltılınca, hepsi altın oldu. Kimi kendisi için de almadığı, kimisi de yolda aldıklarını döktüğü için çok pişman oldu. Emîr Sultan ile Hundi Fâtıma Sultân’ın evlenmelerine karar verilince, Fâtıma Sultan,

kendi el işlemesi gömlek ve çamaşırları Harem ağası ile Emîr Sultân'a gönderdi. Emîr Sultan, bohça geldiği zaman bir odada mangal yakmış, talebeleri ile sohbet etmekte idi. Harem Ağası içeri girip; "Vâlide Sultân'dan" diyerek, bohçayı Emîr Sultân'a verdi. Bohçayı bir kenara bırakan Emîr Sultan, onların sıhhat ve afiyetleri için duâ etti. Sonra bohçayı açıp, içinden bir mendil aldı. Mendilin içine birkaç köz parçası koyup, mendili kapadı. Tebessüm ederek Harem Ağası'na; "Vâlide Sultân'a selâm söyleyiniz. Biz fakir dervişlerin, zât-ı şahânelerine hediyesi ancak böyle köz parçaları olur. Kabûl etmelerini arz ederim" dedi. Harem Ağası, orada bulunanların şaşkın bakışları arasında oradan ayrıldı. Harem Ağası yolda giderken, mendilin yanıp yanmadığını merak etti; fakat mendilden duman dahî çıkmadığını gördü. Saraya kadar kendisini zor tuttu. Hediyeyi Vâlide Sultân'a teslim etti. Mendil sarayda olanların merakları arasında açıldı. Mendilin içinden ateş taneleri değil, gözleri kamaştıran elmas parçaları çıktı. Bu durumun, Emîr Sultan hazretlerinin kerâmeti olduğu anlaşıldı. Nikâh haberi Edirne'ye ulaşınca, Yıldırım Bâyezîd, Kapıkulu askerlerinden kırk askeri Süleymân Paşa'nın emrine vererek, Emîr Sultân'ın ve Hundi Hâtun'un başlarını getirmesi için Bursa'ya gönderdi. Süleymân Paşa Bursa'ya gelince, Vâlide Sultân'dan onları istedi. Vâlide Sultan vermeyince, kırk asker, Vâlide Sultân'ın sarayına saldırdılar. Vâlide Sultan, onların bu saldırısından korktu. Emîr Sultan onun bu hâlini görünce, ona; "Bu dehşet ve korkunuz nedir? Allah aşkına söyleyin" dedi. Sonra Vâlide Sultân'a "Şu yayı alın ve oku gerin. Ben bakayım siz atın" dedi. Vâlide Sultan; "Ben ok atamam" deyince, Emîr Sultan; "Siz oku takın, o kendiliğinden gider" dedi. Bunun üzerine Vâlide Sultan, pencereden askerlere karşı oku kirişe koyup, bıraktı. Yeşil ok, parlayarak gidip kırkına saplandı. Onlar derhâl oradan kaçtılar. Vâlide Sultan; "Yâ Emîr Sultan! Niye oku sen atmadın da bize attırdın?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Eğer oku biz atmış olsaydık, hem o askerlerin, hem de Osmanoğullarının nesilleri helak olurdu. Onun için bu işi size yaptırdık" dedi.

Pâdişâhın, Emîr Sultân'ın ve kızı Hundî Sultân'ın öldürülmesi için Bursa'ya asker gönderdiğini duyan Molla Fenârî, Yıldırım Bâyezîd'e şu mektûbu yazdı:

"Mektûbuma, dâima kullarına acıyıcı olan Allahü teâlânın adıyla başlarım. İnsanların en âcizi olan ben, Türk ve İslâm memleketlerinin koruyucusu, Osmanoğullarının övündüğü ve Hak uğruna savaş edenlerin başkanı, İslâm dîninin ve müslümanların yardımcısı olan, Pâdişâhımın ömrünün uzun olmasını ve evlâdının çoğalıp kıyâmete kadar şan ve şerefle yaşamasını Rabbimden niyaz ederim.

Sultânımızın şunu bilmesi gerekir. Bizim Peygamberimiz Hazreti Muhammed Mustafâ'dan (aleyhisselâm) önce, Îsâ aleyhisselâm, kendine inananlardan üç kişiyi Hak dîne da'vet için bir beldeye göndermişti. Fakat oranın halkı, onları yalanlayıp öldürdüler. Bu cinâyeti işledikten sonra, sevinerek evlerine gittiler. Cenâb-ı Hak onların bu davranışlarından râzı olmadı ve Cebrâil aleyhisselâma, o belde üzerinde yürekleri parçalayıcı, korkunç ve keskin bir sesle haykırmasını emretti. Cebrâil aleyhisselâm haykırınca, orada bulunanların hepsi bir anda öldü. Böyle büyük bir felâkete düşmemek için Allahü teâlâya sığınırız.

Şimdi bizim de Sultânımızdan bir ricamız vardır. Dün öldürülmesini emrettiğiniz Emîr Sultan, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) neslinden hürmete değer bir insandır. Bu zât gibi temiz kalbli, Peygamber neslinden bir kişi, zamanımıza kadar Anadolu'ya ayak basmamıştır. Buna benzer aslı temiz bir kimseyi elleri hediyeler dolu da'vetçiler göndererek Buhârâ'dan Anadolu'ya getirmeye çalışsa idiniz, sizin için ebedî bir şeref olurdu. Böyle yapmadığınız hâlde, ma'nevî irâde üzerine yurdumuza gelen bu zât dolayısıyla Peygamber efendimize (aleyhisselâm) yakınlık kazanırsanız, sizin dünyâ ve âhıret saadetiniz artacaktır.

Şunu da bildireyim ki, bu dâmâdınız, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm); "Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının nebileri gibidir" buyurduğu kimselerdendir. Bizim böyle seyyidlerden gördüğümüz feyz eserlerini, Hazreti Muhammed'den sonra kimse göstermemiştir. Eğer bir daha onun başını kestirmek için asker gönderirseniz, bütün yurdumuzun felâketi olacağından şüphemiz yoktur. Son ferman sultânımızındır."

Aradan günler geçtikten sonra Bursa'ya dönen Osmanlı ordusunu ve sultânı karşılayanlar arasında Emîr Sultan da vardı. Yıldırım Bâyezîd, onunla selâmlaşınca, harb meydanında yaralıların yaralarını ve kendi yarasını saranın bu genç olduğunu anladı. Sultan, ona şifreli olarak; "O el çabukluğu ne idi?" diye sordu. Emîr Sultan "Allahın kuvvet ve yardımı, o bi'at edenlerin vefa ve sadâkatlerinin üzerindedir"

(Feth-10) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu. Yıldırım Bâyezîd; "Ya o mendilin yarısı ne oldu?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Babacığım, o mendilin yarısı cebimdedir. Bendeniz dâmâdınız Muhammed Şemseddîn" dedi. Yıldırım Bâyezîd Hân atından inerek onunla kucaklaştı ve gözyaşlarını tutamıyarak ikisi de ağladılar.

Balıkesir tarafından Alacapazar denilen bir yerde, Ali Fakî isminde meşhûr bir vâ'iz vardı. Senede bir kere Bursa'ya gelir. Emîr Sultan hazretlerini ziyâret eder, mübârek sözlerini işitir ve hayır duâlarını alıp, giderdi. Bu vâ'iz, kitapların birinde bulunan bir hadîs-i şerîfe i'timâd etmedi. Emîr Sultân'ın sohbetine gittiğinde, hiçbir şey sormadan, kafasındaki düşünce Emîr Sultan'a ma'lûm oldu. Emîr Sultan ona doğru bakarak; "O hadîs-i şerîf sahîhdir" buyurdu ve şöyle anlattı: "Birgün Kâ'be-i şerîfin yanında Mekkeli kâfirler toplanıp ceddim Muhammed aleyhisselâma: "Eğer sen hak peygamber isen, Hacer-ül-esved'e işâret et, taş ikiye ayrılıp içinden bir yiğit çıksın. Sarışın, gayet güzel konuşsun ve elbisesi güzel olsun. Sonra o yiğit senin risâletinin hak olduğuna şehâdet etsin. Biz ancak o zaman müslüman oluruz" dediler. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) de; "Bugün burada çoğunuz yok. Yarın hepiniz hazır bulunun. İnşâallah îmân etmenize sebeb olur" buyurdu. O gece Cebrâil aleyhisselâm gelip; "Esselâmü aleyküm yâ Muhammed! Allahü teâlâ sana selâm ediyor ve buyurdu ki: "Benim Habîbim o mu'cize için üzülmesin. İzzetim, azametim ve celâlim hakkı için, istenen o şahsı, yetmiş sene evvel o taşın içinde yarattım ve terbiye edip, besledim. Şimdi duâ etsin, ben o kimseyi taşın içinden çıkaracağım" dedi. Ertesi gün Mekkeli müşrikler ve müslümanlar Kâ'be-i şerîf etrâfında toplandılar. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) Hacer-ül-esved'e eliyle işâret etmesiyle, taş ikiye ayrıldı ve içinden gayet güzel, sarışın ve temiz elbiseli bir genç çıktı. Orada bulunanlardan ba'zıları bu hâli görünce îmânla şereflendiler. Bir kısmı sihirdir deyip küfür üzere olan hâllerine devam ettiler. Sonra ceddim Muhammed aleyhisselâm buyurdu ki: "Bu yiğidin üç gün ömrü vardır. Bu gece nikâh edip evlendirin. Ondan yüksek bir zürriyet kalsın," Hemen genci evlendirdiler. O yiğit, aradan üç gün geçmesine rağmen ölmedi. On gün olup da ölmeyince, ba'zı Eshâb, Resûl-i ekremin huzûruna gelip; "Yâ Resûlallah! Siz yalan söylemezsiniz. Fakat o yiğit ölmedi" dediler. Resûl-i ekrem de (aleyhisselâm) onlara; "Ben o haberi, kardeşim Cebrâil aleyhisselâmın işâreti ile söyledim" buyurdu. O ânda Cebrâil aleyhisselâm geldi ve Allahü teâlâdan selâm getirerek; "Yâ Muhammed! O genç, nikâh gecesi arpa unundan üç tepsi ekmek hazırlatmıştı. Tam Besmele çekip yemeğe başlayacağı zaman, kapıya bir fakir gelip yiyecek birşeyler istedi. Onlar da ekmeklerin bir tepsisini o fakire verdiler. Fakir çok sevinerek evine gitti. O fakirin üç gündür birşey yememiş iki yolcu arkadaşı da vardı, içlerinden birisini de o gence, yiyecek birşeyler istemek için gönderdiler. O genç ona da bir tepsi ekmek verdi. Bunun üzerine diğeri de gidip, o gençten yiyecek birşeyler istedi. Ona da son kalan ekmeği verdiler. O gece açlığı tercih ettiler. Onun için Allahü teâlâ; "Birinci tepsi için on yıl ömür verdim, ikinci tepsi için yirmi yıl ömür verdim. Üçüncü tepsi ekmek için de otuz yıl ömür verdim" buyurdu" dedi.

Sultan İkinci Murâd Hân'ın otuzbin akçe değerinde bir atı vardı. At, yanına kimseyi yaklaştırmıyordu. Birgün Sultan Murâd, Emîr Sultan'ın yanına gelerek; "Biz sizin için bir at almıştık. Siz nasıl isterseniz öyle yapalım. Atı getirecek birisini verin de atı size gönderelim" dedi. Bu arada Emîr Sultan'ın yanında bulunan talebelerinden, Hacı Baba denilen bir zât vardı. Sultânın sözü üzerine; "Ah! Hocam bu hizmeti bana verse de, o atı ben alıp gelsem, atın tımar ve bakım işlerini yapsam" diye kalbinden geçirdi. Emîr Sultan hazretleri ona dönerek; "Ey Hacı Babam! Gidin o ata söyleyin ki: "Senin şimdiki sahibin, Allahü teâlânın emrine mu'ti olup, fermanına mahkûm olmuştur. Sen dahî sahibine tâbi olup, Allahü teâlânın emrine itaat edip, kötü huylardan vazgeçer misin?" Bakalım ne işâret eder?" dedi. O da hemen atın yanına gidip, hocası Emîr Sultan'ın dediklerini söyleyince, at üç defa başını önüne eğip kaldırdı. O, hemen hocasının yanına gidip durumu arz etti. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Hacı Baba, o, kötü huylarını terk etti. Siz ondan kaçmayın, onu tımar edin" dedi. Hacı Baba da o atın yanına hiç korkmadan yaklaştı. Emîr Sultan hazretleri o ata binip, Cum'a günleri câmiye giderdi. Hacı Baba da, hergün o ata binerek pazar işlerini görürdü. O atı bir kenara bağlar, çarşıya giderdi. O at, yanına yaklaşmak isteyen ba'zı kimselere saldırır, onları öldürmek isterdi. Onlar, o attan canlarını zor kurtarırlardı. Daha sonra bu saldırdığı kimselerin bid'at sahibleri olduğu anlaşıldı. Atın yanından Ehl-i sünnet i'tikâdında olan biri geçse, ona başını eğip, sakin sakin dururdu. Bu hâli o kadar meşhûr olmuştu ki, çarşı halkı o atı görünce, bid'at sahiplerine yanına yaklaşmamaları için tenbîhte bulunurlardı.

Birgün sohbet esnasında bir zât, Emîr Sultan'a, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mi'râca çıkmasının cismânî mi, yoksa rûhanî mi olduğunu sordu. Emîr Sultan hazretleri buyurdu ki: "Ceddim Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), mi'râca bedeniyle çıktı. Mekansız, zamansız, cihetsiz, sıfatsız olarak Allahü teâlâyı gördü. Gözsüz, kulaksız, vasıtasız, ortamsız olarak Rabbi ile konuştu. Bu husûsta kimsenin şek ve şüphesi olmasın. Bunun doğruluğu, Necm sûresinde bildirilmiştir. Resûl-i ekrem için cümle melâike ve bütün mahlûkat salevât getirirler. Böyle yüksek bir zâtın mi'racında, bedenen veya rûhen olmasında şüpheye gerek yok. Bu beden, göz ve kulaklar, günde bir defa değil, dörtyüz kere mi'râc yapabilir. Buna şüphe etmemek gerekir. Allahü teâlâ bir hadîs-i kudsîde; "Ey Habîbim, sen olmasaydın, hiçbir şeyi yaratmazdım" buyuruyor. Bu hadîs-i kudsî, bunun doğru olduğunu gösterir.

Birgün Emîr Sultan talebelerine ders veriyordu. Dersde; "Şeytan onlara va'd eder, onları uzun emel ve kuruntulara düşürür. Şeytanın kendilerine va'd ettikleri, aldatmadan başka birşey değildir." meâlindeki Nisa sûresi yüzyirminci âyet-i kerîmesinin tefsîrini şöyle yapıyordu: Bizim yolumuzda gaflete yer yoktur. Şeytanın aldatması kuvvetlidir. Avvâmı başka yoldan aldatır. Sâlihleri başka yoldan aldatır. Âlimleri başka yoldan aldatır. Nitekim işitmişsinizdir ki; Mûsâ aleyhisselâmın ümmetinden olan Bel'âm bin Bâûrâ, İsm-i a'zamı biliyordu. Onun her duâsı kabûl oluyordu. Bulunduğu Belka şehrinin vâlisi Belâk, Mûsâ aleyhisselâmın askerinin şehre girmemesi için duâ etmesini istedi. Ölüm ile tehdit etti. O da can korkusu ve halkın verdiği dünyâ malına aldanarak, Mûsâ aleyhisselâma karşı duâ etti. Mûsâ aleyhisselâmın askeri tarafından öldürüldü. A'râf sûresinde, soluyan köpeğe benzetildi. O sırada mecliste bulunanlardan bir zât, Emîr Sultan'a; "Sultanım, ba'zı âlimler şeytanın aldatmasından kurtulmamışlarsa, biz nasıl kurtuluruz?" dedi. Bunun üzerine Emîr Sultan şu kıssayı anlattı: "Birgün Hasen-i Basrî, bir yerde ibâdet ediyordu. O sırada şeytan elinde bir yularla oradan geçiyordu. Hasen-i Basrî onu yanına çağırdı ve; "Yâ mel'ûn, bu yularlar nedir?" diye sordu. Şeytan da; "Yâ Hasen! Bu yularları, halkın güçlü olanlarının başına vururum. Bunlar benim mahkûmum olur. Kendi başlarına hareket edemezler" dedi. Hasen-i Basrî; "Yâ mel'ûn! Bu yularlardan bize de var mıdır?" diye sorunca, şeytan; "Bu yularlardan sana yok" dedi.

Emîr Sultan hazretleri, devamlı olarak sazdan örülmüş hasır üzerinde otururdu. Mübârek dudakları devamlı hareket ederdi. Şu şiiri sık sık söylerdi:

Eğer gönlün benimle olursa,
Yemen'de olsan bile yanımdasın.
Eğer gönlün benimle değilse,
Yanımda olsan bile uzaktasın.

Dinle bak Hak ne hoş söyledi.
Zebur'unda Davud'a buyurdu.
Düşman ol önce nefs belâsına,
Ondan, bana uymakla kurtulasın.

Gel şimdi sen de düşman ol nefsine,
Zayi eyle onu her ne dilerse,
Eğer bu işte atarsan riyayı,
Kendine rehber kıl evliyâyı.

Eğer anlarsan budur sana ol,
Nefsinin şerrinden halâs ol,
Nefsinin muradından uzak dur.
Düşersen eğer şeytana uzak dur.

Şeyh-ül-İslâm, Emîr Sultan'dan icâzet (diploma) aldıktan sonra, Câmi-i Kebîr'de va'z verirdi. Birgün va'z vermek için yine kürsüye çıkmıştı. Emîr Sultan hazretleri bir talebesini, birşeyler almak için çarşıya göndermişti. Bu talebe, Şeyh-ül-İslâm'ın va'z vereceğini duyunca, kendi kendine; "Gidip va'zı dinliyeyim, Şeyh-ül-İslâm'ın hayır duâsını alayım" diye düşünerek Câmi-i Kebîr'e gitti. O ânda câmide zelzele olmaya başladı. Cemâatin bir kısmı dışarıya kaçtı. Fakat, dışarıda zelzele olmadığını gördüler. Bu durumdan haberi olan Şeyh-ül-İslâm, murâkabeye daldı. Sonra cemâate dönüp; "İçinizde Emîr Sultan'ın hizmeti ile emr olunan kim ise, çabuk câmiden dışarı çıksın. Yoksa bizi helak ettirecek" dedi. Talebe hemen dışarı çıktı. Câminin sallanması durdu. Bu talebe işini görüp dergâha gitti. Emîr Sultan'ın huzûruna girdi. Talebe selâm verdi. Emîr Sultan başını kaldırıp, sâdece talebeye baktı. Selâmına cevap vermedi. Talebe, hocasının heybetinden düşüp bayıldı. Ayılınca, Emîr Sultan ona; "Ey oğlum! Dünyevî ve uhrevî ihtiyâçlarınız karşılanmadı mı ki, başkalarından yardım beklersiniz. Bir kimse hocasından çeşit çeşit ni'metlere

kavuşurken, gidib başkasından yardım istemesi, ona suâl sorması, ilim öğrenmesi, hem ayıp, hem gevşekliktir” buyurdu.

Emîr Sultan hazretlerinin yayı ve bir de oku vardı. Bunlar, gazâda kullanılmak üzere asılı dururdu. O yaya ok koydukları zaman, kırk ok çıkar, kırk kişiye isâbet ederdi. Her nereye atmak isterse, bir talebesinin eline verir, o tarafa atmasını emr ederdi. Şeyh-ül-İslâm’ın da hazır bulunduğu birgün, Emîr Sultan okunun ve yayının getirilmesini istedi. Getirilen ok ve yayın Şeyh-ül-İslâm’a verilmesini emr buyurdu. Yay ile ok, Şeyh-ül-İslâm’a verildi. Emîr Sultan ona; “Oku doğuya doğru at. Ok nereye düşerse, mezarımız orası olsun” buyurdu. Şeyh-ül-İslâm, emirleri üzerine oku attı. Ok, şimdiki türbenin olduğu yere düştü. Orası, o zaman ağaçlık ve yeşillik idi. Hâlbuki ok atılan yer ile, düştüğü yer arası çok uzak idi. Atmak ile oraya gitmesi mümkün değildi. Zîrâ okun atıldığı yer ile düştüğü yer arasındaki mesafe, üç ok atımlık idi. Orada bulunanlar, bu işin Emîr Sultan’ın kerâmeti olduğunu anladılar.

Emîr Sultan hazretlerinin türbesi, vefâtından sonra yapıldı. Türbeyi yapan zât, rü’yâsında Emîr Sultan’ı gördü. O zâta; şurayı şöyle yap, burayı şöyle yap diye, türbesi bitinceye kadar, her gece rü’yâda emir verdiler. O zât, türbe yapımını bitirdikten sonra, bir daha Emîr Sultan’ı rü’yâsında görmedi.

İznikli âlim bir zâtın oğlu, birgün uzun bir süre kalmak için Emîr Sultan hazretlerinin türbesine geldi. Altı gün sonra, oradan ayrılmaya karar verdi. Emîr Sultan’ın talebeleri ona; “Efendim, siz uzun zaman kalacaktınız. Niye şimdi gidiyorsunuz?” diye sordular. O da; “Benim bir ihtiyâcım vardı. Kırk yıl çile çeksem o muradıma kavuşamazdım. Emîr Sultan hazretlerinin rûh-ı şerîflerini vesile edip, uzun süre i’tikafta kalmak için buraya gelmiştim. Fakat Emîr Sultan’ın himmeti yetişip feyzi nehirler gibi aktı. O muradıma altı günde kavuştum. Bunun için şimdi gidiyorum” dedi. Şiir:

Gene dinle bu sözü sen, ey server,
Gamı sev, zikr üzeredir rehber.
Gel ey mü’min! Terk eyle riyayı,
Cân-ı gönülden sev evliyâyı.

Kişi severse bunlardan birisini,
Hem de sevmiş olur cümlesini.
Birisini râzı edersen gönülden,
Hepsi râzı olur cân-ı gönülden.

Emîr Sultan hazretlerinin çok talebesi vardı. Ba’zı talebeleri gündüzleri oruç tutar, geceleri de sabaha kadar namaz kılarlardı. Haftada bir gün Emîr Sultan hazretlerine gelip, ihtiyâçlarını ondan alırlardı. Aldıkları ile bir hafta boyunca idâre ederlerdi, ihtiyâçları bitince, yine gelir alırlardı. Birgün bu talebelerinden birisi, yine Emîr Sultan’ın huzûruna geldi. Onun elini öptü. Emîr Sultan talebesine; “Bulunduğunuz yerdeki müslümanlar iyiler mi? Hâlleri nasıldır?” diye sordu. Talebe; “Sizin himmetinizle, sıhhat ve selâmetteler, duâcınızdırlar” deyince, Emîr Sultan elini cebine soktu ve bir akçe çıkardı. O talebesine verdi ve; “Bizden onlara selâm söyle, biz hayatta olduğumuz müddetçe bu akçe ile yetinsinler. Bize duâ etsinler. Başkalarına muhtaç olmasınlar” dedi. O talebe, o bir akçeyi alıp, arkadaşlarının yanına geldi ve onlara; “Emîr Sultan hazretlerinin size selâmı var” dedi. Hepsi selâmı ayakta alarak; “Sultan hazretleri ne buyurdular?” diye sordular. Bunun üzerine o talebe; “Emîr Sultan hazretleri bir akçe verdi ve; “Ben ölünceye kadar bununla iktifa etsinler, kimseye muhtaç olmasınlar” buyurdu” dedi. Bu söz üzerine hepsi dünyâ malından soğudular. Kimseden birşey almaz oldular. Pencerelerinde bir kutu vardı. Kimin ihtiyâcı olursa, o kutunun içinden bir akçeyi alır, iftar için herkese bir miktar ekmek ve üzüm alıp, onunla oruçlarını açarlardı. Ertesi gün o akçe yine yerinde dururdu. Emîr Sultan vefât edinceye kadar böylece ihtiyâçlarını karşıladılar. O akçe yerinden hiç eksilmedi.

O zamanın ileri gelen âlimlerinden Ali hoca şöyle anlatır. “Birgün bir köylü Emîr Sultan’ın huzûruna gelip; “Sultânım, bir sıkıntım var. Başım dertte, bana bir duâ yazın ve himmet edin” dedi. Beni işâret edip; “Yazıyoruz” dedi. Ben de duâyı yazdım. Emîr Sultan ve yanında bulunan talebeleri kime duâ yazsa, Allahü teâlânın izni ile şifâ bulurdu. Hattâ öyle olurdu ki, sar’a hastaları gelse, şifâ bulup giderlerdi, ölünceye kadar bir daha hasta olmazlardı.”

Dûyi Halîfe adıyla meşhûr bir zât vardı. Ona; “İlmi kimden tahsil ettin?” diye sorulduğunda; “Üstadım Emîr Sultan hazretleridir. Birgün, babam ve birçok kişi ile Emîr Sultan hazretlerini ziyârete gitmiştik. Mübârek nazarlarına kavuşup, elini öptük. Babama bakıp; “Oku” buyurdular. Babam Kur’ân-ı kerîm okumaya başladığında, orada bulunanların birçoğu kendinden geçip ağladılar. Ondan sonra babamın bütün

çocukları çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurlardı. Hattâ kız kardeşlerim bile bizim gibi okurdu" dedi. Şiir:

Gene Resûlullahı dinle ey can!
Ne buyurdu bu ümmete o sultan;
Kim bir mü'minin cân-ı gönülden,
Giderirse üzüntüsünü onun gönlünden.

Hak teâlâ gör ona ne verir;
Kıyâmet üzüntüsünü ondan giderir.
Gel bu öğüdü kabûl eyle,
Menkıbe geldi, yine onu dinle.

O zamanda yaşamış bir zât anlatır: Bir gece rü'yâmda şöyle gördüm: Bursa'nın uzak kasabalarından birkaç kişi: "Bursa'da bir evliyâ var. Allahü teâlânın izniyle ne hacetin varsa verirmiş" diye yola çıktılar. Ben de yatakta yatıyordum. Ben onların dediklerini duyunca, onlara katılarak, biz de duâsını alalım diye beraberce Bursa'ya gittik. Dergâha girip Emîr Sultan'ı görünce bayılmışım. Aklım başıma gelince, ayağa kalkacak takati bulamadım. Emekliye emekliye Sultan hazretlerinin yanına vardım. "Sultânım, beni talebeliğe kabûl edin" dedim. "Kabûl eyledik" diyerek mübârek elleri ile sırtımı sığadılar. Heyecanla uyandım. Rü'yâmı anneme anlattım ve ta'bir etmesini istedim. Annem; "Sen hemen o evliyânın yanına koş, himmetine kavuşarak duâsını al" dedi. Ben hemen yola çıktım. Bir grup insanın, rü'yâmdaki gibi; "Gidip Emîr Sultan'ı ziyâret edelim. Onun duâsını alalım" diye yürüdüklerini gönlüm. Ben de onlara katıldım. Rü'yâmdaki gibi, sırayla dergâha girip huzûrlarına çıktık. Emîr Sultan'in mübârek nazarlarına kavuşunca, aklım başımdan gitti. Düşüp bayıldım. Aklım başıma gelince, ayağa kalkamayıp, emekliyerek ayak uçlarına kadar gittim. "Bizi talebeliğe kabûl buyurun Sultânım" dedim. O da; "Biz seni talebeliğe kabûl edeli kırk yıl oldu." buyurdu.

Ali Efendi isimli bir zât şöyle anlatır: "Emîr Sultan hazretleri, birgün beni Balıkesir'e göndermek istediler. Kalbimden şöyle geçirdim: "Acaba Balıkesir'e varıp gelinceye kadar vaktimi nasıl geçireyim?" Hemen kalkıp tesbihlerini getirip elime verdiler ve; "Gidip gelinceye kadar bu tesbîhle meşgul ol" buyurdular. Tesbihi alıp yola düştüm. Balıkesir'e Cum'a vakti vardım. Emîr Sultan'ın îkâz için gönderdiği hoca efendinin hutbesine yetiştim. Sonra ona bozuk düşüncelerini ve doğrusunu anlattım. Fakat o beni dinlemedi ve kendi düşüncesinde ısrar etti. Geri dönerken, akşam karanlığında bir köye girdim. Köye girdiğim sırada, dere kenarındaki kumluk bir yere bastım ve kayarak düştüm. O esnada tesbîh elimden düştü. Ne kadar aradım ise bulamadım. Yolculuk bittiğinde, ağlıyarak Emir Sultan hazretlerinin huzuruna girdim. Buyurdular ki: "Yâ Oğlum! Yolculuğun nasıl geçti, hâlin nasıldır?" Ben de; "Sultânım içim yanıyor. Karanlıkta ayağım kaydı, tesbihi suya düşürdüm" dedim. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Yâ Oğlum! Onun için niye üzülürsün? Biz onu suya düşürmedik" dedi ve cebinden tesbihi çıkararak verdi."

Emir Sultan, Medine'den yola çıkıp Bursa'ya doğru gelirken, yolda bir beyin oğlu, Emîr Sultan'ı gördü ve kalbi ona talebe olmaya meyl etti. Hemen silâhlarını bırakıp, Emîr Sultan'ın yanına gitti. Ondan kendisini talebeliğe kabul etmesini istirhâm etti. Emîr Sultan onu talebeliğe kabul etti. Bir süre sonra bir yol kavşağına vardılar. Oranın yerlisi olan bir kişi, yolun birinde, geçit vermeyen bir ejderhânın (büyük bir azman yılan) olduğunu söyledi ve o yoldan gitmemelerini tenbih etti. Emîr Sultan'ın önünde giden kandil o yolu gösterdiği için, o yoldan ilerlediler. Bir süre sonra yol kenarında bir ejderhânın uzandığını gördüler. Ejderhâ, sanki avını bekler gibi değil de, şerefli bir misafiri bekler bir hâlde idi. Emîr Sultan hariç, herkes ürkek bir hâlde ve endişe içinde yürüyorlardı ve; "Acaba ejderhâ ne yapacak? Kafileden kimlere saldıracak?" soruları zihinlerini kurcalıyordu. Kafilenin önünde bulunan Emîr Sultan ejderhâya yaklaştığı vakit, ejderhâ derhâl Emîr Sultan'ın devesinin ayaklarına kapanarak; "Hoş geldiniz Şeyhim! Emrinizdeyim!" dedi, Kâfiledekiler bu durumu hayretler içinde seyrettiler. Fakat onlara yolda katılan bey oğlu, bu duruma pek inanmadı. O sırada ejderhâ, derhâl onun üstüne atladı. Beyzade; "Aman Allahım! Yâ Emîr bana yardım deyince, Emîr Sultan ejderhâya bırakması için işaret etti. Bunun üzerine ejderhâ, derhâl geri dönerek oradan uzaklaştı. Böylece, gene kalbindeki şüphe gitmiş oldu.

Emîr Sultan'ın kafilesi, Sakarya nehri kenarında bulunan bir bahçede konaklamıştı. Bahçede her çeşit meyva var idi. Fakat talebelerden birinin canı hurma istedi. O sırada talebenin önünde bir hurma ağacı yükseldi. Üzerinde olgun meyvaları vardı. Ama talebe, olup biteni bir türlü anlamadı. "Acabâ eskiden burada mıydı? Yoksa ben bunu görmedim mi?" soruları zihnini kurcaladı. Bunu fark eden Emîr Sultan; "Canın hurma yemek istiyordu, işte hurma, al ye!" buyurdu. Bunun

üzerine talebe, bu durumun hocasının kerameti olduğunu anladı.

Şeyh Sinân şöyle anlatır. Henüz daha küçük yaşta idim. Babamla berâber bahçemize kavun, karpuz ektik. Ne kadar çabaladık ise de, ektiği kavun ve karpuzlar bir türlü istediğimiz gibi yetişmedi. Birgün bostanda, üzüntülü bir şekilde oturuyordum. Babam ise köye dönmüştü. O sıra âniden, bir at üstünde, yeşil kaftanlı bir zât peydâ oldu. Benden çekirdek istedi. Ben de verdim. Çekirdeği alıp tarlaya saçtı. Bir ânda tarla çimlendi kavun, karpuz yetişti. Benden bir karpuz istedi. Ben de koparıp verdim. Karpuzu ikiye böldü. Yarısını kendisi aldı, diğer yarısını da babama vermemi tenbih etti ve; "Bana Emîr Sultan derler. Söyle babana, seni Bursa'ya, benim yanıma getirsin" dedi. Ben de; "Bâşüstüne, emrinizi yerine getiririm" dedim. Yeşil kaftanlı zât, bir ânda kayboldu. Bir müddet sonra babam geldi. Kavun, karpuzları yetişmiş olarak görünce şaşırdı ve; "Ey oğul! Tarlaya Hızır mı geldi? Yoksa Allahü teâlânın sonsuz kudretinden bir hikmet ve sırrın tecellisi mi oldu? Çünkü, mevsim henüz ekinlerin büyüme zamânıdır. Ama hikmetse, bostan yetişmiş durumdadır" dedi. Sonra Allahü teâlâya duâ etti. Ben babama, Emîr Sultan'ın dileklerini ve tenbihini aktardım. Babam da; "Başım, gözüm üstüne!" diyerek, beni Bursa'ya Emîr Sultan hazretlerinin huzûruna götürdü. Huzûra vardığımızda, çok yorulmuş ve karnımız acıkmış idi. Emîr Sultan, hanımına yemek hazırlamasını söyledi. Önümüze bulamaç yemeği geldi. Yemek çok lezzetli idi. Hayâtımda öyle bir yemek yediğimi hatırlamıyorum. Uzun müddet Emîr Sultan'ın hizmetinde bulundum. Sonunda; "Fesat ehlini ıslâh eyle. Himmet ve inâyetle müslümanlara nasihat et. Tâ ki, senin Kur'ân-ı kerîme dayalı doğru yolunu duyanlar da, yaptıkları hatâlarından dönsünler" diyerek bana hilâfet verdi."

Sarı Yûsuf şöyle anlatır: "Birgün Bursa'da, Emîr Sultan'ın huzûrunda oturuyorduk. Emîr Sultan sohbet ediyordu. O ânda hiç başıma gelmeyen birşey geldi. Aniden uykum geldi. Öyle oldu ki, göz kapaklarımı kaldıramadım. Bu durumu fark eden Emîr Sultan; "Biraz uyu" diyerek bana izin verdi. Ben de uyudum. Bir süre sonra korkulu bir rü'yâ görerek uyandım. Emîr Sultan'ın elinde bir kalkan vardı. Tekrar uyuya kaldım. Yine korkulu bir rü'yâ görerek uyandım. Emîr Sultan'ın elinde aynı kalkan duruyordu. Uykum kaçtı ve merakla Emîr Sultan'a kalkanı neden tuttuklarını sordum. Emîr Sultan şöyle cevap verdi: "Kırım'da bizi seven bir zât var. Şu ânda gönlümüze yönelmişti. Bu meclisde uyumandan hatırı incindi. Sana doğru ok attı. Ben de kalkanla engel oldum. Yine attı, tekrar oka mâni oldum. Sonra o, senin bizim müsâademizle uyuduğunu anlayınca, pişman olup, okun sana değmediğine şükretti."

Emîr Sultan, birgün öğle namazını kılmak için evinden dışarı çıktı. Talebeleri de onu ta'kib etti. İçlerinden Mûsâ Baba; "Sultânım! Ne olaydı, şurada bir su aksaydı da müslümanlar namaz için abdest alsaydı" dedi. Bu sıra Emîr Sultan, asasına dayanmış tefekkür ediyordu. E'ûzü Besmele çekerek, asasını yerinden oynattı. Oradan coşkun bir su fışkırdı. Bunun üzerine talebeler, Allahü teâlâya hamdü sena ettiler.

Emîr Sultan birgün abdest alırken, yanına bir talebesi geldi. Talebesine nereden geldiğini sordu. Talebe de, şehirden geldiğini söyledi. Emîr Sultan; "Bizim için ne diyorlar?" diye sorunca; "Kimyaya mâliktir, diyorlar" cevâbını verdi. Bunun üzerine Emîr Sultan; "Kimya odur ki, akan su saf altın olur" dedi. Daha sözlerini bitirmeden, kollarından akan sular altın oldu. Emîr Sultan; "Sözümüz hikâye tarîkiyledir, murâd değildir" deyince de, tekrar su oldu.

Hoca Kâsım adında bir Bursalı Tüccâr, Emîr Sultan'a bir sarık hediye etti. O da, tüccâra bir miktar para verdi. Hoca Kâsım, o parayı alarak kesesine koydu. Hoca Kâsım çarşıda gezerken, otuzbin dirheme satılan büyük bir elmas gördü, onu almak istedi. Fakat kesesinde o kadar çok para olmadığını bildiği için üzüldü. Sonra aklına, kesesindeki paraları saymak geldi. Paraları sayınca, otuzbin dirhemden fazla olduğunu hayretle gördü. Hemen o elması aldı. Aynı gün elmastan anlayan bir yahudi, o elmasa yüzotuzbin dirhem verince, Hoca Kâsım da yahudiye o elması sattı. Bunun Emîr Sultan'ın bir kerâmeti olduğunu anlayan Hoca Kâsım, Emîr Sultan için bir dergâh yaptırdı.

Yavuz Sultan Selîm, Yenişehir'de bulunduğu sırada Bursa'ya gelerek, atalarının kabirlerini ziyâret etti. Emîr Sultan hazretlerinin türbesine gelip, onun rûhâniyetinden yardım dilerken, Emîr Sultan hazretlerinin kabrinden; "Yâ Selîm! Üdhulû Mısra İnşâallahü âminin! (Ey Selîm! İnşâallah Mısır'a emniyet içinde giriniz!)" diye bir nidâ işitildi. Duyanlar; "Müjdeler olsun pâdişâhım! Size Mısır'ın fethi müjdelendi!" dediler.

Yıldırım Bâyezîd'in Ankara Savaşı mağlubiyetinden sonra, Amasya'da bulunan Şehzâde Çelebi Mehmed, birgün Molla Ali'yi huzûruna da'vet edip dedi ki: "Yâ Molla Ali! Meydana gelen hâdiseden ibret aldın mı? Babam Yıldırım Bâyezîd'in başına gelen musibet ve belâların sebeplerini düşünebiliyor musun? Görüyorsun ki, herbirimiz bir yere ayrıldık. Kardeşim Mûsâ Çelebi, Îsâ Çelebi'nin üzerine yürüdü ve Bursa'da tahta oturdu. Kardeşim Süleymân Çelebi ise Edirne'de tahta oturdu. Düşman bizden korkarken, şimdi biz âleme maskara olduk. Özellikle Edirne'de oturan kardeşim Süleymân Çelebi'nin fitne ve fesadından korkulur. Din ve devlete taşıdığım iyi niyet ve gayret, bu olaylar karşısında beni daha da hassas kıldı. Gel seninle taç ve taht düşüncesini terk ederek hacca gidelim!" Çelebi Mehmed hem söylüyor, hem ağlıyordu. Akşam ikisi de istihâreye yattı. Çelebi Mehmed rü'yâsında dedesi Murâd-ı Hüdâvendigâr'ı gördü. Yanında Emîr Sultan vardı. Ona bir kılıç, bir de eğerlenmiş at vererek; "Haydi yiğidim! Din esâslarını ikâme eyle!" dediler. Çelebi, ata binmek istemediği hâlde, çaresizlik içinde binmek zorunda kaldığını ve Gelibolu istikâmetine hareket ettiğini gördü. Molla, aynı gece rü'yâsında Bursa'da olduğu ve Çelebi Mehmed'i tahtın üstünde, Mûsâ Çelebi'yi ise tahtın altında gördü. Bunun üzerine Mehmed Çelebi, Bursa'ya hareket etti ve Osmanlı tahtına geçti.

Talebelerinden Yahyâ isimli bir zât şöyle anlatır: "Düşman ile yapılan savaşlardan birine katılmak istedim. Bunun için de Hocam Emîr Sultan'dan izin aldım. Hocam, bana; "Bu gittiğin gazâdan başka gazâya gitmeyesin" diye tenbîhde bulundu ve benim için hayır duâ etti. Düşmana karşı yapılan savaşa katıldım. Bu savaşta düşmanı yendik ve çok miktarda ganîmet elde ettik. Aradan zaman geçti. Arkadaşlarım, bana; "Bir gazâya daha gidelim, sen hayırlı bir kişisin, aramızda bulun" dediler. Ben onlara; "Hocam iki defa savaşa katılmama izin vermedi" dememe rağmen, onlar ısrar ettiler. Onların ısrarına dayanamıyarak yola çıktık. Yolda kalabalık bir düşman topluluğu ile karşılaştık. Onlarla savaştık. Bu savaşta kimimiz şehîd oldu, kimimiz esîr düştü. Ben esîr düşenler arasında idim. Bizi bir kaleye götürüp, zindana attılar. Ben, hocamı vesile ederek Allahü teâlâya yalvarıyordum. Birgün kale kapıcısının bir yakını, beni yanına getirtti. Yanındaki adamları çıkardı. Başbaşa kaldık. Benden hocam Emîr Sultan'ı sordu. Kendisinin îmân etmiş olduğunu söyledi. Sonra bana; "Bundan sonra sana düşman elbisesi versinler, çekinmeden giy. Ben de onlara; "Bu esîr, bizim dînimize girdi, buna zahmet vermeyin diyeyim. Sen, hiç olmazsa tenhâ yerlerde Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl olursun" dedi. Ben de onun dediklerini kabûl ettim. Tenhâ yerlerde Allahü teâlâya yalvarıyordum ve hocamı da düşünüyordum. Birgün oturduğum yerde, kulağıma çeşitli gürültüler geldi. Bir alay askerin yaklaştığını sandım. Kalbimden de; "İnşâallah, kurtuluş zamanı gelmiştir" diye geçiriyordum. O sırada beni bir elin tuttuğunu gördüm. Fakat elin kime âit olduğunu tahmin edememiştim. Birden kendimi Bursa'da buldum. Düşman diyârında iken günlerden Cum'a idi. Bursa'daki müslümanların Cum'a namazı için câmiye gittiklerini gördüm. Bulunduğum yer, hocamın dergâhına yakın bir yer idi. Karşı tarafta birkaç kişi; "Bu, filân değil midir?" diye söyleşiyorlardı. Beni ismimle hatırladılar, fakat üzerimdeki düşman kıyâfeti onları şaşırtmıştı. Gidip durumu Emîr Sultan'a anlattıklarında, o şöyle buyurmuş: "O, bizim dostlarımızdan olup, yedi yıldır düşman elinde esîr idi. Kurtulması için Allahü teâlâya yalvarıyordu. Biz de elimizi uzatıp, Allahü teâlânın yardımı ile kurtardık. Gidip onu yanıma getirin." Onlar gelip, beni Emîr Sultan'in huzûruna götürdüler. Emîr Sultan hazretlerinin eşiğine yüz sürdüm ve teşekkür ettim. Ondan sonra uzun yıllar bu dergâhın hizmetinde bulundum.

Hacı Bayram-ı Velî, Emîr Sultan ile sohbet etmek için talebelerinden bir kısmı ile Bursa'ya gitti. O sırada Emîr Sultan'ın Bursa kalesi kenarındaki evleri harabeye döndüğü için, ustalar tarafından ta'mir ediliyordu. O esnada marangozlar ellerinden büyük bir ağacı düşürdüler. Emîr Sultan'ın mübârek bakışları düşen ağaca ilişince, ağaç boşlukta kaldı. Hacı Bayram-ı Velî bu olaya şâhid oldu ve içinden; "Herhalde Emîr Sultan, bana kerâmetlerinden birini göstermek istedi" diye geçirdi. Emîr Buhârî ona; "Biz, bununla size kerâmet göstererek evliyâdan biri olduğumuzu isbatlamak istemedik. Kale kenarında çocuklar oynuyorlardı. Ağaç onların başına düşüp ezilmesinler diye bunu yaptık. Gayemiz, çocukları büyük felâketten kurtarmaktı" dedi. Çocuklar oradan kaçtıktan sonra ağaç yere düştü. Hacı Bayram-ı Velî, daha önce hatırından geçenlerden dolayı Emîr Sultan'dan özür diledi.

Yahyâ Halîfe diye tanınan bir vâ'iz vardı. Bu zât şöyle anlatır: "Ben, nerede bir velî kulun olduğunu duysam, derhâl oraya gidip ona hizmet ederdim. Nihâyet Emîr Sultan'ın talebelerinden Sinân Halîfe'nin yanına gittim. Kendisine; "Size muradım, elinizde tövbeye erişip nefs-i emmâreden kurtulup

nefs-i mutmeinneye kavuşmak ve kalbimi temizlemektir” dedim. O da bana; “Bursa’da Emîr Sultan’ın kabrine gideceksin, orada tövbe eli sana nasîb olacak” dedi. Derhâl oradan ayrılarak, hiç dinlenmeden Bursa’ya gittim. Emîr Sultan hazretlerinin kabrine vardım. Emîr Sultan’ı, kabrinin üzerinde oturur hâlde gördüm. Hürmetle selâm verip, elini öptüm ve tövbe ettim. Sonra gözümden kayboldu. Ben de muradıma eriştim, dünyâ ve âhıret saadetine kavuştum.”

İznik’te medfûn bulunan velîlerden Eşrefoğlu Abdullah, sağlığında bir iş için Bursa’ya gitmişti. Fakat fırsatı olmadığı için, Emîr Sultan’ın kabrini ziyâret edememişti. İznik’e geri dönerken, yolda Halîl Paşa, oğlu İbrâhim Paşa’yı gördü ve ona; “Siz, her hâlde Bursa’ya gidiyorsunuz. Emîr Sultan hazretlerinin kabrini ziyâret ettiğinizde, selâmımı iletmenizi sizden rica ediyorum” dedi. İbrâhim Paşa, Bursa’ya girer girmez Emîr Sultan’ın türbesinin bulunduğu yere gitti, İki rek’ât namaz kılıp, Kur’ân-ı kerîm okuduktan sonra Emîr Sultan’ın türbesine girdi ve; “Sultânım! Eşrefoğlu Abdullah, size selâm söyledi” dedi. O ânda türbeden; “Ve aleykesselâm” sesi geldi. Orada bulunanlar bu duruma çok şaşırdılar, İbrâhim Paşa diyor ki: “Bu heybetli sesten dolayı bir süre kendime gelemedim.”

Mücâhid Bahâdır şöyle anlatır: “Fâtih Sultan Mehmed Hân zamanında bir sefere katılmıştım. Bir kale muhasara edilmişti. İslâm askerleri düşman kalesine tırmanıyorlardı. Ben de bir yerden burçlara doğru tırmanmaya başladım. Kale burcuna yaklaştığım sırada, önüme bir kaya parçası çıktı. Bu kaya parçası yüzünden yerimden oynıyâmıyordum. O sırada aklıma Emîr Sultan geldi ve cân-ı gönülden; “Ey Emîr Sultan! Bana yardım eyle! Beni bu belâdan kurtar!” diye yalvardım. Birdenbire karşımda bir nûr şelâlesi gördüm. İçinde de yeşil elbiseler giyinmiş bir zât belirdi. Bana engel olan taşın üstüne geldi. Üsündeki elbisesini sarkıtıp; “Ey Gâzi! Elbiseye tutun! Sakın korkma!” dedi. Ben de; “Yâ Allah!” deyip, tutundum ve engeli aşmış olarak kendimi kalenin içinde buldum. Emîr Sultan hazretlerinin elini öpüp, ayağının tozuna yüzümü sürmek istediğimde gözümden kayboldu. Nereye gittiğini de anlıyamadım.”

Emîr Sultan hazretleri için yazılan bir şiir:

Gerçi âşıklara salâ denildi.
Derdi olan gelsin dermanı buldum.
Ah ile vah ile cevlân ederken,
Canımın içinde cânânı buldum.

Akar gözlerimden yaş yerine kan,
Zerrece görünmez gözüme cihan.
Deryalar nûş edip, kandırmaz iken,
Âşıklar kandıran ummanı buldum.

Âşıklar meydana doğru varırlar,
Erenler cem olmuş, verir alırlar.
Cümle velîler, dîvân dururlar,
Hakka mahbûb olan sultânı buldum.

Açılmış dükkânlar kurulmuş pazar,
Canlar mezad olmuş dellâl de gezer.
Oturmuş ümmetin berâtın yazar,
Cevâhir bahş olan dükkânı buldum.

Emîr Sultan ne hoş pazar imiş,
Âşıklar meydan edip gezer imiş.
Cümlenin maksudu ol dîdar imiş,
Hakka karşı duran dîvanı buldum.

Emîr Sultan hazretleri buyurdu ki: “Allahü teâlânın yolunda olan bir kimsenin kalbinde, Allahü teâlâya kavuşmaktan başka bir arzu bulunmaz.”

Bursalı Ahmed Paşa’nın Emîr Sultan için yazdığı methiye şöyledir:

Ey âlem-i velâyete Sultân olan Emîr,
Ve mülk-i Rûmâ rahmet-i Rahmân olan Emîr,

Muhibb-i Hak olur sana candan muhib olan,
Devlet bize muhabbetin olmuş şehâ hemin.

Kim bakarsa revzana açılur canı gül gibi,
Zira mezârın oldu deri Cennet-i Berin.

Ne aktı Rûma bir ulu derya senin gibi,
Ne âleme getürdi, Buhârâ senin gibi.

Can mülkünü muhabbetin ârâyiş eyledi,

Kimdir cihanda memleket ârâ senin gibi.

Göstermeye yer ehline didâr-ı nûrunu,
Âyine verdi Allahü teâlâ senin gibi.

Çok evliyâ bu tahta kadem bastılar velî,
Kim kıldı şer' haddîni icra senin gibi.

Ey nâm-ı a'zamın deri gencine-i şifâ,
Dil derdine kim ide müdâvâ senin gibi.

Bu methiyenin açıklaması şöyledir: "Ey velîler âleminin sultânı olan ve Anadolu'ya rahmet olarak gönderilen Emîr. Seni candan seven Allahü teâlânın sevgili kullarından olur. Ey rûhumuzun şahı, bize muhabbetin devlettir. Bahçe durumundaki kabrini kim ziyâret ederse, kalbi gül gibi açılır. Zîrâ türben Cennet kapısına benziyor. Sen bir ummânsın, senin gibisini ne Anadolu, ne Buhârâ gördü. Senin gibi Hak sevgisi ile kalb süsleyeni hiç kimse gösteremez. Allahü teâlânın kudsiyâtını görmemiz için senin yüzünün nûru bize aynadır. Velilik makamına oturanların çoğu, senin makamına erişemedikleri için, dinin emirlerini en iyi şekilde tatbik edemediler. Ey azgın nefslerine uyan günahkarlara şifâ hazînesi olan büyük Emîr. Doğru yolu göstermenle âcizlerin ızdırâbını dindirdin."

----

1) Kitâbü Cevâhirnâme

2) Menâkıb-ı Emîr Sultan, Üniversite Kütüphânesi No: 6412

3) Hulâsat-ül-vefeyât v-8

4) Şakâyık-ı Nu'mâniyye cild-1, sh. 59

5) Kâmûs-ül-a'lâm cild-2, sh. 1041

6) Tuhfet-ül-ahbâb cild-1, sh. 33

7) Yâdigâr-ı Şems sh. 4

8) Menâkıb-ı Emîr Sultan, Süleymâniye Kütüphânesi, Hacı Mahmûd kısmı No: 4564

9) Zübdet-ül-menâkıb Üniversite Kütüphânesi No: 2370

10) Menâkıb-ı Emîr Sultan, Bâyezîd Umûmî Kütüphânesi No: 3832

11) Tam İlmihâl Şeddet-i Ebediyye sh. 1004

12) Güldeste-i riyâz-ı irfan sh. 70

13) Sicilli Osmânî cild-3, sh. 159

14) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi sh. 76

15) Vefeyâtnâme (Baldırzâde) v-3

16) Rehber Ansiklopedisi cild-5, sh. 109

ERZİNCANLI ABDÜRRAHMÂN EFENDİ

Anadolu evliyâsının büyüklerinden. Erzincan'da bilinmeyen bir tarihte doğup, lüzumlu ilimleri tahsîl ettikten sonra, Erdebîl taraflarına gidip, Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Alâeddîn Ali'ye talebe oldu. Orada uzun zaman kalıp, maddî ve ma'nevî ilimlerde kendisini yetiştirdi. Hâl ve hareketlerini, söz ve işlerini, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) güzel ahlâkına göre düzeltmek için büyük gayret gösterdi. Hocası vasıtasıyla, Safiyyüddîn Erdebîlî yolundan aldığı feyzlerle kemâle geldi. İnsanlara doğru yolu göstermek, Allahü teâlânın güzel dînini öğretmek, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) örnek ahlâkını yaymak vazîfesiyle, hocası tarafından Anadolu'ya gönderildi. Amasya'nın batısında bir dağ başına yerleşti. Kimseye birşey söylemeyip, kimseyle irtibât kurmadı. Fakat Allah yolunun âşıkları, onu arayıp bulmakta gecikmediler. Akın akın ona geldiler. Kısa zamanda birçok talebe yetiştirip insanların dünyâ ve âhırette huzûra kavuşmaları için büyük gayret gösterdi. Vazifeli olduğu bölgeyi nûrları ile aydınlattı. Nice ölü kalbleri diriltip, kurumuş gönülleri suladı. İnsanların gönüllerine Allah aşkını nakşedip, birbirlerine karşı şefkat ve muhabbetle davranmalarına, memleketin huzûr ve sükûna kavuşmasına vesile oldu. Hicrî dokuzuncu asrın sonlarında vefât etti.

Erzincanlı Abdürrahmân Efendi'nin birçok kerâmetleri görüldü. Bütün İslâm evliyâsı gibi, onun da en büyük kerâmeti, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edip, bildiklerini insanlara öğretmek için, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmasıydı. Kerâmetlerinden ba'zıları şöyledir:

Bir sabah ibâdet ile meşgûl olduğu odasından çıkıp, talebelerine; "Misâfir gelecek, yiyecek birşeyler hazırlayın" buyurdu. Hâlbuki, dergâhta yemek yapacak hiçbir şey yoktu. Talebeleri durumu arzettiler. Bunun üzerine o mübârek zât, dergâhtan dışarı çıkıp, çevresine baktı. Karşı tepeden bir ceylan sürüsünün dergâha doğru koşmakta olduğu görüldü. Yanındakilere dönüp; "Bu ceylanlar, misâfirlerimize ziyâfet olmak için birbirleriyle yarışarak geliyorlar" dedi. Ceylanlar önüne gelince; "Bizim misâfirimiz için canını feda edecek olan öne çıksın" dedi. En öndeki ceylan, fırlayıp ileri çıktı. Talebeler, o ceylanı tutup kestiler. Yemek hazırlandığı sırada misâfirler geldiler, ikram edilen yemeği yediler. Allahü teâlâya ibâdet için güç ve kuvvet kazandılar.

Yine bir sabah Abdürrahmân-i Erzincânî hazretleri, odasından dışarı çıktı. Çok üzüntülü idi. Talebeleri, üzüntüsünün sebebini sordular. "Erdebîl'deki Safiyyüddîn Erdebîlî'nin talebeleri, bu zamana kadar temiz i'tikâdlı, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) yolunda, bid'atlerden sakınıp, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eden, kötülüklere meydan vermeyen kimselerdi. Ama şimdi, doğru yoldan ayrıldılar. İnançlarına bid'at pislikleri karıştırdılar. Şeytan, onları büyüklerin yolundan saptırdı" buyurdu. Çok geçmeden, Erdebîl tarafından bir haber geldi. Safiyyüddîn Erdebîlî'nin torunlarından Cüneyd oğlu Haydar'ın, Ehl-i sünnet i'tikâdından, Selef-i sâlihînin yolundan ayrılarak sapıttığı haberi verildi. Haydar, Eshâb-ı Kirâm efendilerimizin (r.anhüm) ba'zılarına dil uzatmış, padişahlık da'vâsına kalkışmıştı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 78

2) Tâc-üt-tevârih

EŞREFZÂDE-İ RÛMÎ

Anadolu'da yaşayan evliyânın büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Eşref bin Muhammed Mısrî olup, babasının ismi ile şöhret buldu. Babası Eşref efendi, Mısır'dan İznik'e göç etti. Abdullah, İznik'te doğdu. Hacı Bayram-ı Velî'nin talebesi ve dâmâdı oldu. 889 (m. 1484)'de İznik'te vefât etti.

Babasının terbiyesi altında büyüyen Abdullah, önce İznik'te bulunan medreselerde çeşitli âlimlerden ders alarak, zamanın zâhirî ilimlerinde üstün başarılar elde etti. Sonra Bursa'ya giderek Pâdişâh Çelebi Mehmed'in medresesine girdi. Burada tefsîr, hadîs ve fıkıh ilimleri üzerinde söz sahibi olan âlimler derecesine yükseldi. Bu medreseden me'zûn olunca, orada müderrislik yapan hocası büyük âlim Alâeddîn Ali hazretlerinin yardımcısı oldu. Çelebi Mehmed Hân Medresesi'nde bir müddet ders veren Abdullah, tasavvuf yoluna meyletti. Nefsini terbiye etmek, kalb aynasını cilalamak için kendi kendine uğraşmağa başladı. Bu yolda bir hoca bulmanın şart olduğunu düşünerek, kitaplarını dağıttı ve Bursa'da bulunan Emîr Sultan'ın huzûruna gitti. Talebesi olup, hizmetiyle şereflenmek istediğini bildirdi. Emîr Sultan, Abdullah' ın tasavvuf yolunun aşkıyla yandığını görünce, onu evliyânın büyüğü Ankara'daki Hacı Bayram-ı Velî'ye gönderdi. O da Ankara'ya gidip, yeni hocasına tam teslim oldu.

Hacı Bayram-ı Velî hazretleri, Abdullah'daki kabiliyeti keşfederek ona nefsini terbiye edecek vazîfeler verdi. Yaşı kırkın üzerinde ve büyük bir âlim olduğu hâlde, hocasının emirlerine "Başüstüne" diyerek sarıldı. Kendisine verilen hela temizleme vazîfesini, bütün gayretiyle yapmağa başladı. Nefsinin isteklerini terkedip, istemediklerini yapmak için büyük çaba sarfetti. Bu şekilde riyâzet ve mücâhedeye devam eden Abdullah, seneler sonra buyurdu ki: "Hocam Hâcı Bayram-ı Velî'ye onbir sene hizmet etmekle şereflendim. Bu kadar zaman zarfında hocamın: "Üstadın huzûrunda lüzumsuz konuşmak edebe aykırıdır" sözü üzerine, huzûrunda bir kelime dahî konuşmadım. Ancak sordukları suâllere kısa ve öz olarak cevap verir, edebe, ziyâde dikkat eder idim." Eşrefoğlu Abdullah, onbir sene içinde pekçok imtihandan geçti. Yaptığı güç işlerden hiç şikâyette bulunmadı.

Onun bu sabrı, hocasına olan muhabbeti ve hürmeti üzerine, Hâcı Bayram-ı Velî, kızı Hayrünnisâ'yı ona nikâh ederek zevceliğe verdi. Bir müddet daha hizmete devam eden Eşrefoğlu Abdullah, hocasından izin alarak "Bayramiyye tarikatı"nı yaymak üzere İznik'e gitti. Orada kendi iç alemiyle

başbaşa kaldı. Hocasından ayrı kalmaya ve onun hasretine fazla dayanamadı. Ayrıca, yükseldiği tasavvuf makamlarının daha ziyâde olması için tekrar Ankara'ya döndü. Hâcı Bayram-ı Velî, dâmâdını, tasavvuf yolunda derecelerinin ilerlemesi için tekrar İznik'e gönderdi. Orada kırk gün nefsini terbiye etmesi için halvete girmesini, sonra Ankara'ya gelmesini emretti. O da İznik'e gidip geldikten sonra, hocasının; "Hama şehrinde Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin torunlarından Şeyh Hüseyn Hamevî'nin huzûruna gidip, Kadirî yolunu öğreniniz" emrini aldı. Bu emri yerine getirmek üzere hazırlığa başladı. Hanımını ve biricik kızı Züleyhâ'yı bir merkebin üzerine bindirerek, Hacı Bayram-ı Velî ile vedâlaştı. Günlerce zahmetli ve yorucu yolculuktan sonra, Hama'ya yeni hocasının huzûruna vardı. Hüseyn Hamevî, bu yeni talebesinin önce nefsini terbiye etmek üzere kırk gün halvet için bir hücereye koydu. Eşrefoğlu Abdullah, Hama'da da sıkı bir riyâzet ve mücâhedeye tâbi tutuldu. Kırk gün içinde Hüseyn Hamevî, Abdullah'a ziyâde teveccühlerde bulundu. Abdullah kırkıncı günü hücreden çıkartıldığında, büyük bir vecd hâli içinde kendinden geçmiş, gözleri kapalı ve hareketsiz bir hâlde olduğu görüldü. Kendisini melekler âlemini seyretmenin lezzetinden ayırdıklarında; "Bize kıydınız" diyerek gözlerini açtı. Bu kırk günlük imtihanı başarıyla veren Abdullah, tasavvufta pek yüce mertebelere çıkmış olarak icâzetname aldı. Hüseyn Hamevî'nin halîfesi olarak Rumeline (Anadolu'ya) Kadirî yolunu yaymak üzere vazîfelendirildi. Hüseyn Hamevî, Abdullah'ı Anadolu'ya uğurladıktan bir müddet sonra, arkasından baktı ve; "Abdullah-i Rûmî koca bir deniz imiş. Bizde bulunan herşeyi çekip sinesine aldı" buyurdu.

Çocukları ile birlikte Ankara'ya giden Abdullah-i Rûmî, kayınpederi Hacı Bayram-ı Velî'nin yanında bir müddet daha kaldıktan sonra İznik'e gitti. Orada bir dergâh kurarak, talebelerine ders vermeğe, Kadirî yolunu yaymak için çalışmalara başladı. Talebelerinin nefsini terbiye etmek için, riyâzet ve mücâhedeler yaptırmağa, gurûr, kibir, ucb gibi kalb hastalıklarından kurtarmağa büyük gayret gösteriyordu. Bu şekilde gayretli çalışmaları çevreden işitilmeğe başlandı. Bursa'dan, İstanbul'dan ve diğer vilâyetlerden akın akın gelip talebesi olmakla şereflenmek istiyenler çoğaldı. Hattâ Sadr-ı a'zam Mahmûd Paşa, onun talebesi olmak isteğinde bulundu. Onun yoluna girdi. Abdullah-i Rûmî hazretleri, talebeleri arasında en ileri olan Abdürrahîm-i Tirsî'yi yerine halîfe, vekîl bıraktı. Onu, kızı Züleyhâ ile nikahladı. Abdürrahîm-i Tirsî, hocası ve kayınpederi Abdullah-i Rûmî'ye çok bağlı idi.

Abdullah-ı Rûmî, Fâtih Sultan Mehmed Hân'ın İstanbul'u fethinden önce "Müzekkin-Nüfûs" isimli bir kitap yazdı. Bu kitabını okuyan herkes çok beğendi. Bundan ayrı olarak Tarîkatnâme, Delâil'ün-nübüvve, Fütüvvetnâme, İbretnâme, Mâzeretnâme, Elestnâme, Nasîhatnâme, Hayretnâme, Münâcaatnâme, Cinân-ül-cenân, Tâcnâme, Esrâr-ut-tâlibîn gibi eserleri vardır. Dîvânında pek güzel şiirler, kasideler bulunmaktadır, Yûnus Emre'nin şiirleri tipinde şiirler söylemiştir. Şiirlerinde, "Rûmî" mahlasını kullanmaktadır. Halk arasında çok söylenen "Tövbeye gel" şiiri meşhûr olmuştur ki, şöyledir:

Ey hevâsına tapan,
Tövbeye gel, tövbeye.
Hakka tap, Haktan utan,
Tövbeye gel, tövbeye.

Nice nefse uyasın,
Nice dünyâ kovasın,
Vakt ola usanasın,
Tövbeye gel, tövbeye.

Nice beslersin teni,
Yılan çiyan yer anı,
Ko teni, besle canı,
Tövbeye gel, tövbeye.

Sen dünyâ-perest oldun,
Nefsin ile dost oldun,
Sanma dirisin, öldün,
Tövbeye gel, tövbeye.

Sen teni, sandın seni,
Bilmedin senden teni,
Odlara yaktın canı,
Tövbeye gel, tövbeye.

Gör bu müvekkelleri,
Yazarlar hayrı, şerri,
Günâhtan gel sen beri,
Tövbeye gel, tövbeye.

Ey miskin Âdemoğlu,
Usan tutma âlemi,
Esmeden ölüm yeli,
Tövbeye gel, tövbeye.

Ölüm gelecek nâçar,
Dilin tadını şaşar,
Erken işini başar,
Tövbeye gel, tövbeye.

Göçer bu dünyâ kalmaz,
Ömür payidar olmaz,
Son pişman, âsî kalmaz,
Tövbeye gel, tövbeye.

Tövbe suyuyla arın,
Deme gel bugün yârın,
Göresin Hak dîdârın,
Tövbeye gel, tövbeye.

Eşrefoğlu Rûmî sen,
Tövbe kıl erken uyan,
Olma yolunda yayan,
Tövbeye gel, tövbeye.

Eşrefzâde Abdullah-i Rûmî, “Müzekkin-Nüfûs” isimli eserinde, Ebülleys-i Semerkandî’den naklen buyurdu ki:

Bir târihte Bağdad’da, zengin olanlar hacca gidiyorlardı. Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) aşkıyla yanan bir fakîr de, o sene hacca gitmeye niyet etmişti. O zenginlerin kâfilesiyle, hacca gitmek için yola çıktı. Kâfile hareket etmeden önce, herkes eşi-dostu ile helâllaştı. Şehir dışına çıkıldığında, zenginlerden biri, bir fakirin de hacca gittiğini görünce; “Bineğin yok, azığın yok. Sen hacca nasıl gideceksin? Bari cebinde birkaç bin altının var mıdır?” diye alay etti. Fakîr, bu zenginin alaylı sorusuna çok üzüldü ve; “Allahü teâlâ ne güzel vekîldir. Mahlûkâtın rızkını o vermektedir. Hepimiz O’nun verdiklerini yiyoruz” diyerek, zenginin bulunduğu yerden mahzûn bir şekilde ayrıldı. Hac vazîfelerini yapana kadar da o zengine hiç görünmedi. Herkes Mekke-i mükerremeden, Medîne-i münevvereye yola çıktıkları zaman, o zengin, fakiri sağ sâlim tekrar karşısında görünce hayret etti ve; “Komşu, sen de buraya kadar gelip hac vazîfeni yapabildin mi?” diye sormaktan kendini alamadı. Fakîr de; “Allahü teâlâya sonsuz hamd-ü-senâlar olsun ki, yüzümüzün karasına bakmayıp, bu mübârek makamı ziyâret etmeyi nasîb etti. Geldim, Beyt-i şerîfi tavaf ettim. Sağ sâlim dönüyorum” dedi. Zengin; “Hacı efendi! Acaba sana da berât verdiler mi?” diye sordu. Fakîr; “Bu ne berâtıdır ki?” dedi. Zengin; “Beyt-i şerîfi ziyâret edenlere, Cehennemden azâd olduğuna dâir berât kâğıdı verilir” diyerek, koynundan herhangi bir kâğıt çıkarıp fakiri aldattı. Fakîr, berât kâğıdının kendisine verilmediğine o kadar üzüldü ki, derhâl geriye dönüp Harem-i şerîfe geldi. İki gözü iki çeşme hâlinde, kanlı yaşlar akıtarak çok inledi. Allahü teâlâya kırık bir gönülle duâlar etmeye, yalvarmağa başladı: “Ey âlemleri yaratan yüce Rabbim! Sen herşeye kadirsin, ganî bir pâdişâhsın ki, ihsânların bütün kullarına her ân yağmaktadır. Kullarının bir kısmına berât vermişsin ki, Cehennemden azâd olup orada incinmeyeler. Bu fakîr kuluna berât verilmedi. Yoksa bu garîb kulun azâd olmadı mı?” deyip bayıldı. Baygın hâlde iken, ma’nâ âleminden yanına bir kimse gelip; “Ey fakîr! Başını kaldır ve şu berâtını alıp arkadaşlarına yetiş!” diyerek elindekini ona verdi. O ânda fakîr kendine gelerek ayıldı. Elinde, dünyâ kâğıtlarına hiç benzemiyen, yeşil renkli nûrdan yazıları olan ve misk gibi kokan bir berât kâğıdı vardı. Kâğıdı defalarca öpüp başına koyan fakirin sevincinden neredeyse aklı gidecekti. Şükür secdesine kapandı. Ömründe hiç görmediği o berâtı, yüzüne ve gözüne sürdü, bağrına bastı ve koynuna sokarak arkadaşlarına yetişmek için hızlı adımlarla yürümeğe başladı. Arkadaşları, geriden fakirin geldiğini görünce gülüşmeğe başladılar. Yanlarına soluk soluğa gelen fakire alayla; “Cehennemden azâd olma berâtını alabildin mi?” diye sordular. Fakîr de koynundan berâtını çıkararak; “İşte! Rabbimizin ihsânı olan berâtım!” diyerek, misk kokulu berâtını zengine sunuverdi. Herkes yerinde donakalmıştı. Berâtı alan zengin, nûrdan yazılarla fakirin Cehennemden azâd olduğunu okuyunca, aklı başından gidip, atından aşağı düştü. Bir süre yerde baygın yatan zengini zor ayılttılar. Kendine gelen zengin, kâğıdı öpmeğe, misk kokusunu koklamağa başladı. Kendi kendine de; “Vah, vah benim boşa geçen ömrüme! Keşke ben de bu fakir gibi sâdık bir fakîr olsa idim. Onun kavuştuğu bu saadete ben de kavuşsaydım. Bu fakîr, sadâkati sebebiyle bu mertebelere ulaştı. Ben ise zenginliğim sebebiyle gurûra kapıldım ve bundan mahrûm oldum. Bütün malımı versem, bu kâğıttakilerin bir noktasını alamam” diyerek âh eyledi. Gözlerinden kanlı yaşlar döktü. Fakîr; “Hacı efendi! Berâtım sende kalsın. Saklat Ben öldüğüm zaman kefenimin arasına koyun ki, kabrimde suâl meleklerine onu göstereyim”

dedi. Hacı efendi berâtı büyük bir i'tinâ ile koynuna koydu. Uzun yolculuktan sonra evlerine ulaştılar. Zengin olan hacı, berâtı sandığına koydu. Aradan günler geçti. Zengin, ticâret için başka memlekete gittiğinde, fakîr vefât etti. Yıkayıp kefenlediler, fakat berâtını bulup kefenin içine koyamadılar. Fakirin cenâzesini kabre defnettiler. Ancak birkaç ay geçtikten sonra, zengin ticâretinden döndü. Fakiri sorduğunda; "Sizlere ömür! Sen gittikten sonra vefât etti" dediler. Zenginin sanki dünyâsı başına yıkıldı. Çok ağladı ve; "O zavallının bende pek kıymetli bir emâneti vardı. Onu yerine getiremedim. Böylece vasıyyetini yapamamış oldum. O âhırete göçtü, berâtı ise bende kaldı. Berâtını yanına koyamadım" dedi. Hemen sandığın yanına varıp ağzını açtı. Fakat berâtı koyduğu yerde bulamadı. Tekrar tekrar aramasına rağmen yine bulamadı. "Kabrine gidip bakayım. Olaki, birisi berâtı alıp ona vermiştir" dedi. Kazma kürek alarak kabre gitti. Mezârını açmak istedi. O anda bir ses; "Kabri açma! Biz ona o berâtı verdik, dışarıda bırakmadık!" dedi. Nereden geldiği belli olmayan bu ses karşısında zengin, düşüp bayıldı. Ma'nâ âleminde fakiri gördü. Fakîr; "Ey hacı efendi! Allahü teâlâ sana selâmet versin. O berât bana verildi. Hamdolsun. Münker ve Nekîr meleklerine gösterdim. Onu görünce sorgu suâl bile etmediler. Bu berâtı almama hacdan dönerken sen sebep olmuştun. Cenâb-ı Hak senden râzı olsun" deyip kayboldu. Zengin ayıldığında, doğru evine gidip, fakîr için hatimler okuttu. Yemekler pişirtip, yetimleri, fakirleri doyurdu."

Eşrefoğlu Abdullah-i Rûmî'nin söylediği şiirlerden ba'zıları şöyledir:

DÜNYÂ

Bu dünyâ bir ejderhâdır bil ki sen,
Bu ejderhâyı niçin seversin sen.

Bu dünyâ ağulu bir yılandır,
Cefâsı çok, safâsı hep yalandır.

Bunun ağusunu şeker sanırlar,
Anın için buna hep aldanırlar.

Kime ki parmağıyla ağu verdi.
Ona sonra taşıyla ağu verdi.

Kimin ki yüzüne şu'le bıraktı,
Onu sihrile sonra od'a yaktı.

Kime ki bir saatlik yoldaşlık etti,
Onu gör ki sonra nice yuttu.

Buna gönül verenler oldu mahzûl,
Bunu terk eyleyenler oldu makbûl.

Buna çün dedi. Fahr-i âlem,
Buna niçin aldana akıllı âdem.

Bu dünyâ cîfedir, çirkin kokulu,
Binlerce mekrûhiyle içi dolu.

Bunun kokusunu burnun duyaydı,
Damağında dimağın söküleydi.

Lâkin hasta olduğundan duymazsın,
Onun için dünyâya sen doymazsın.

Getir at dünyâyı dünyâ itine,
Ne aldandın bunun sen lezzetine.

Madem ki derdin var, dermanın iste,
Dünyâ sevgisi seni etti hasta.

Eğer hasta olmasa idi, canın,
İşiteydi bu sözleri kulağın.

Abdullah-i Rûmî, Kelime-i tevhîdi söylemenin ehemmiyeti hakkında şöyle buyurdu:

Baş verip, tevhîdi, bırakma zinhar,
Can verip, tevhîdden ayrılma ey yâr.

Tevhîd olur zîrâ sermâyen senin,
Can içindedir esas mâyen senin.

Tevhîdi, sakın terketme ey azîz,
Tevhîd için gönlünü eyle temiz.

Her kimin ki tevhîdi, yok, canı yok,
Can mıdır o can ki, onda îmân yok.

Tevhîd eden kalbdir, o yanılmayan,
Tevhîd edenlerdir nârda kalmayan.

Tevhîd eden kalbe Hak şâhid ola,
Tevhîd eden gözler uyanık ola.

Tevhîd edeni od'a yakmıyalar.
Boynuna onun zincir takmıyalar.

Tevhîd edenden kaçar şeytân-ı la'în,
Tevhîd eden olur mekrinden emîn.

Tevhîd ehlidir, Hakka doğru giden,
Tevhîdi bırakandır o eğri giden.

Her amel ki kılasın tevhîd ile,
Zerre ile tamamen yer gök dola.

Eşrefoğlu Rûmî'nin sen yâ Ganî,
Can içinde muhkem et tevhîdini.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Osmanlı Müellifleri cild-1, sh. 17

2) Müzekkin-Nüfûs

3) Menâkıb-il-Eşrefiye

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 406

EŞ-ŞÂB-ÜT-TÂİB (Ahmed bin Ömer)

Vâ'iz, Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Ömer bin Ahmed bin Îsâ el-Ensârî olup, eş-Şâb-üt-tâib adıyle meşhûrdur. 767 (m. 1366) senesinde Zilhicce ayının onyedisinde Kâhire'de doğdu. 832 (m. 1429) senesinde Receb ayında Dımeşk'da vefât etti. Bâb-üs-sagîr kabristanında defnedildi. Cenâze namazı çok kalabalık oldu.

Kâhire'de büyüdü. Zamanın âlimlerinden ilim öğrendi. Nahiv ilmi ile meşgûl oldu. Şafiî mezhebine göre yetişti ve âlim oldu. Bülkînî, İbn-i Mülakkîn, İzzeddîn bin Küveyk; Mâlikî âlimlerinden Gumârî, İbn-i Haldûn, Şemseddîn bin Mekîn Mısrî onun ilim öğrendiği âlimlerdendir.

Tasavvufa ve tasavvuf büyüklerine karşı sevgisi vardı. Hüseyn Habbâz'dan Şâzilî tarikatını öğrendi. Hüseyn Habbâz, Yakut Habeşî'den, o da Ebü'l-Abbâs Mürsî'den, o ise Ebü'l-Hasen Şâzilî'den bu tarikatı öğrenmişti. Alâüddîn Ali Hüseynî'den de Kadirî tarikatını öğrendi. Hicaz ve Yemen diyârına da gitti. Buralarda fazla kalmadı, iki sene sonra geri döndü. Ezher'de ve bunun dışındaki ba'zı yerlerde, belirli zamanlarda insanlara va'z eder, nasihat verirdi. Güzel ve te'sîrli konuşur, tarikatı hakkında şiirler okurdu. Bu hâllerinde çok zarif ve mütevâzi idi. Zevîle kapısı hâricinde, bir zaviye yaptırdı. Kısa zamanda insanlar tarafından sevildi. Bulunduğu yerdeki bütün insanlar onu büyük bilir, hürmet gösterirlerdi.

Kudüs'ü de ziyâret etti. Bir müddet de burada va'z etti. Buradan Dımeşk'a gidip, oraya yerleşti. İki nehir arasında bir zaviye yaptırdı. Burada belirli zamanlarda va'z ve nasihat ederdi. Dımeşk ahâlisi tarafından çok sevildi.

İbn-i Hacer Askalânî de bu zâtı şöyle anlatmaktadır. "Bir miktar fıkıh ilmi tahsil etti. Birçok şehirleri gezdi, iki defa Yemen'e gitti. Birkaç kere Irak'a ve Hısn-i Keyfe'ye gitti. Birkaç kere hacca gitti. Bir müddet de Dımeşk'da ikâmet etti. Hâfızası kuvvetli olup, çok şey ezberlemişti. Çok te'sîrli ve güzel konuşurdu. Halk tarafından çok sevilirdi. Ba'zı yerlerde zaviyeler yaptırdı."

Zâd-ül-mesîr kitabını kısaltarak, "Lübb-üz-zâd" adını verdi. Ba'zı tefsîrlere haşiyeler de yazmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 28

2) Ed-Dav-ül-lâmi' cild-2, sh. 50

3) Enbâ-ül-Gumr cild-3, sh. 424

4) Brockelmann Gal-2, sh. 120 Sup-1, sh. 149

FAHREDDÎN ACEMÎ

Hanefî mezhebi fıkıh, kelâm ve tefsîr âlimi. Osmanlı devletinin ikinci Şeyhülislâmı, İran'dan Anadolu'ya geldiği için Acemî denilmiştir. Doğum yeri ve târihi, kaynaklarda

bildirilmemektedir. 865 (m. 1460) senesinde Edirne'de vefât etmiştir. Dâr-ül-hadîs Câmii önüne defnedilmiştir.

Fahreddîn Acemî, önce memleketinde zamanının âlimlerinden ilim tahsil etti. Büyük İslâm âlimi Seyyîd Şerîf Cürcânî'den de ilim öğrendi. Daha sonra Anadolu'ya geldi. Molla Fenârî'nin oğlu Muhammed Şah'ın hizmetinde bulundu. Burada Muhammed Şah'a muîd (asistan) oldu. Bir müddet ba'zı medreselerde müderrislik (Profesörlük) yaptı. Sultan Murâd Hân zamanında, 834 (m. 1430) senesinde Şeyhülislâm Molla Şemseddîn Fenârî'nin vefâtı üzerine, Edirne'de Şeyhülislâm oldu. Günlük otuz akçe maaş bağlandı. Sultan Murâd Hân, onun maaşını otuz akçeden daha fazlaya artırmak isteyince kabûl etmedi. "Beyt-ül-mâl'den (devlet hazînesinden) aldığım otuz akçe bana yetiyor, ihtiyâçlarımı karşılıyor. Daha fazlasına ihtiyâcım yok. Beyt-ül-mâl'den daha fazla almak helâl değildir" diyerek, ma'zeret bildirdi.

Dînî ilimleri çok iyi bilirdi. Vera' ve takvâ sahibi idi. Allahü teâlânın rızâsı olan bir işte, kınayanın kınamasından asla çekinmezdi. Her yerde, hakkı ve hakîkati çekinmeden söylerdi. Hadîs ilmini Mevlânâ Haydar Hirevî'den öğrendi. Bu zâttan Sahîh-i Buhârî adındaki meşhûr hadîs kitabını okudu ve icâzet aldı. Haydar Hirevî de, Sa'düddîn Teftâzânî'den icâzet almıştı. Fahreddîn Acemî'den de, Osmanlı âlimlerinden Hocazâde Sahîh-i Buhârî'yi okudu ve icâzet aldı.

Sultan İkinci Murâd Hân ve Fâtih Sultan Mehmet Hân zamanında, otuz sene fetvâ işlerini güzel bir şekilde idâre etti.

Fâtih Sultan Mehmed Hân zamanında, hurûfî mezhebine mensûb ba'zı sapık kimseler Fâtih'in hizmetine girdiler. Fâtih, ilme ve ilim adamlarına değer verir, onları sarayında korurdu. Âlimlere hürmet eder ve onlara geniş imkânlar sağlardı, işte bundan istifâde etmek isteyen hurûfî bozuk i'tikâdındaki ba'zı kimseler, yaldızlı sözler ve hilelerle sultânın gözüne girdiler. Fâtih bunları sevmiş, hattâ sarayda onlara bir de oda tahsis etmişti. (Hurufilik, İran'da Fadlullah Tebrîzî'nin kurduğu bozuk bir yoldur. Aslen Esterâbâd şehrindendir. Karâmitâ adlı sapık bir fırkanın üyesiydi. Fadlullah Hurûfî, 796 (m. 1393) senesinde Timur Hân'ın oğlu Mîrân Şah tarafından öldürüldü ve adamları dağıtıldı. Bunlardan ba'zı kimseler Anadolu'ya kaçtılar. Bektaşî tekkelerine sığındılar. Kendilerini gizleyerek, câhilleri aldatmağa başladılar. Çünkü Bektâşîlere ve tekkelere o zaman çok hürmet ediliyordu. Böylece kendilerini gizlediler. Bunların çalışmalarıyla daha sonraları Bektaşî tarikatı bozuldu. Bektaşî adını bu dinsiz hurûfîler kendilerine mal ettiler. Bugün halk arasında Bektaşî adı altında anlatılan hikâyeler, hurûfîlere âittir. Hakîkî Bektâşîler, temiz ve müslümandırlar. Bektâşîyiz diyen hurûfîler ise, namaz kılmazlar, içki içerler, bıyıklarını kesmezler. Hakîkî Bektâşîlerin bu sapıklarla ilgisi yoktur.)

Fâtih'in sarayında bir müddet rahat bir şekilde yaşadılar. Ancak iç yüzlerini gizliyorlar idi. Bu adamların bozuk yolda olduklarını, Vezîr Mahmûd Paşa anlamıştı. Fakat Fâtih Sultan Mehmed'e bunlar hakkında birşey söylemeye cesâret edemiyordu. Bu hurûfîleri, Fahreddîn Acemî'ye anlattı. Fahreddîn Acemî ile Mahmûd Paşa anlaştılar. Mahmûd Paşa, evinde bir da'vet tertîb etti. Da'vete, hurûfî yolunda olan sapıklar da çağırıldı. Fahreddîn Acemî de perde arkasına saklanmış, onları dinliyordu. Sohbet ilerleyince, Mahmûd Paşa, hurûfîleri çok sevdiğini söyledi. Veziri kendilerinden zanneden bu kimseler de, kendi fırkalarının iç yüzünü anlatmaya başladılar. Sapıklıklarını ve küfürlerini açıkladılar. Hattâ, "Allahü teâlâ (hâşâ) Fadlullah'a hulul etmiştir" dediler. Bunu duyan Fahreddîn. Acemî, daha fazla dayanamadı. Hemen ortaya çıkarak, bu sapıkların üzerine atıldı. Hurûfîler kaçarak, sultânın sarayına sığındılar. Fahreddîn Acemî de peşlerinden koştu. Sarayda bunları yakaladı. Hâdiseden haberi olmayan Fâtih Sultan Mehmed, Şeyhülislâma karşı edebinden hiç sesini çıkarmadı. Fahrüddîn Acemî, bu işi burada hâlletmek istiyordu. Hemen câmiye gitti, halkı câmiye çağırdı. Çok kalabalık toplandı. Fahreddîn Acemî hazretleri minbere çıkıp, bu kimselerin sapık ve dinsiz olduklarını isbât etti. Bunların kötü yolda olduklarını ve hemen idâm edilmeleri lâzım geldiğini söyledi. Mahkeme kurulup, idâm edilmelerine karar verildi. Halkın ibret alıp, böyle sapıklara fırsat vermemeleri için, büyük bir kalabalık önünde cezaları infaz edildi. Çünkü bu sapıkların reîsi ve fırkalarının kurucusu Fadlullah'ın yeryüzünde Allahın temsilcisi, hattâ insan sûretindeki şekli olduğunu söylüyor ve başkalarını da kandırmaya çalışıyordu. Bütün hurûfîler tesbit edildi. Hepsi yakalanıp idâm edilerek, Osmanlı toprakları bu sapıklardan temizlendi.

Hastalandığında, Molla Ali Tûsî ziyâretine geldi. Fahreddîn Acemî'den nasîhat istedi. O da; "Halkın sırtından kânun kamçısı eksik edilmesin" dedi. Ya'nî kanunların uygulanmasında kimseye ta'viz verilmesin demek istedi. Bir

daha konuşmadı ve vefât etti. Edirne'de Üç Şerefeli Câmi yanında bir medrese yaptırdı. Kaynaklarda, eserlerinden bahsedilmemektedir.

1) Şakâyık-ı Nu'mâniyye tercümesi (Mecdî Efendi) sh. 81

2) Devhat-ül-meşâyıh sh. 5, 6, 7

3) Nefehât-ül-üns sh. 671